

Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi oikeudenkäymiskaarta. Esityksen mukaan oikeudenkäymiskaaren todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevat säännökset uudistettaisiin. Säännökset tulisivat sovellettaviksi kärjä- ja hovioikeuksissa sekä korkeimmasa oikeudessa niiden käsitellessä riita- tai rikosasiaa.

Esityksen mukaan lain todistelua koskevassa luvussa olisi säännös todistusharkinnasta ja siihen liittyen tunnustuksen ja asianosaisen käyttäytymisen merkityksestä todisteena. Todistustaakasta ja näyttökynnyksestä riita- ja rikosasioissa luvussa olisi yleissäännökset. Luvussa säädettäisiin myös selvityksen esittämisestä lainsoveltamiskysymyksestä. Luvussa säädettäisiin, kenen tehtävä on hankkia todisteet ja millä edellytyksillä tuomioistuin voi evätä tarjotun näytön.

Todistelua koskevaan lukuun keskitettäisiin säännökset velvollisuudesta tai oikeudesta kieltäytyä todistamasta. Luvussa säädettäisiin valtion turvallisuuteen, tuomioistuimiin, sovittelijoihin ja virkaan liittyvistä salassapitovelvollisuuksista tuomioistuimessa. Oikeudellinen avustaja, terveydenhuollon ammattihenkilö ja rekisteröidyn uskonnollisen yhdyskunnan pappi olisivat yleensä salassapitovelvollisia tässä asemassaan saamistaan tiedoista.

Asianosaisen lähimmillä sukulaisilla sekä avio- tai avopuolisolla taikka muutoin erityisen läheisellä henkilöllä olisi oikeus kieltäytyä todistamasta. Jos läheinen olisi kuitenkin todistajana kuultava rikoksen asianomistaja, tuomioistuin voisi päättää vaitiolo-oikeuden poistamisesta, jos on syytä epäillä, ettei asianomistaja ole itse päättänyt vaitiolo-oikeuden käyttämisestä. Tämä olisi myös poikkeus siitä, että jokaisella on oikeus olla myötävaikuttamatta läheisensä syyllisyyden selvittämiseen. Jokaisella on kuitenkin oikeus olla todistamatta itseään vastaan. Vaitiolo-

oikeus koskisi myös liike- ja ammattisalaisuuksia sekä lähdesuojan alaisia tietoja.

Raiskaus-, pakottamis- tai hyväksikäyttörinkoksen asianomistajan esitutkinnassa videoitua kertomusta voitaisiin käyttää todisteena, jos syytetyn vastakuulustelu-oikeudesta esitutkinnassa on huolehdittu. Sama koskisi 15—18-vuotiasta asianomistajaa, joka on erityisen suojelun tarpeessa.

Kiduttamalla saadun todisteen hyödyntäminen kiellettäisiin nimenomaisesti. Muuten lainvastaisesti hankittu todiste olisi jätettävä hyödyntämättä, jos siihen olisi painavat syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen hankkimistapa, todisteen merkitys asian ratkaisemiseksi ja muut olosuhteet. Muussa viranomaismenettelyssä kuin rikosasiassa rangaistuksen tai pakkokeinon käyttämisen uhalla annettu lausuma tai luovutettu esinetodiste olisi jätettävä hyödyntämättä rikosasiassa, jos menettelyillä olisi asiallinen ja ajallinen yhteys.

Todistelua koskevassa luvussa säädettäisiin eri todistuskeinoista, joita ovat asianosaisen kuulustelu, todistaja, asiantuntija, asiakirja ja katselmus. Mahdollisuudesta kuulla asianosaista totuusvakuutuksen nojalla luovutettiin.

Esityksessä ehdotetaan, että anonymi todistaminen säädettäisiin mahdolliseksi. Esityksessä ehdotetaan tähän liittyen muutettavaksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia. Esityksen mukaan tuomioistuimella olisi oikeus erillisessä menettelyssä myöntää todistajalle anonymiteetti, jos rikoksesta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään kahdeksan vuotta vankeutta ja jos menettely on välttämätön todistajan tai hänen läheisensä suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta vakavalta uhalta. Anonymiteetti voitaisiin tuomioistuimen päätöksellä poistaa, jos todistaja on syyllistynyt kertomusta antaessaan rikokseen.

Oikeudenkäymiskaaren todistelua koskevassa luvussa säädettäisiin kutsuista, todistelumennettelystä pääkäsittelyssä ja sen ulkopuolella, todistelusta vastaisuuden varalta, todisteluun liittyvistä pakkokeinoista, korvauksista ja palkkioista sekä muutoksenhausta todistelua koskevaan ratkaisuun.

Esityksessä ehdotetaan myös, että asianomistajan ensisijaisesta syyteoikeudesta vä-

rästä ilmiannosta luovuttaisiin, jolloin asianomistajalla olisi kaikkien rikosten osalta toisijainen syyteoikeus.

Lisäksi esitykseen sisältyvät ehdotukset 25 muun lain muuttamisesta. Nämä muutokset ovat pääosin teknisiä.

Ehdotetut lait ovat tarkoitettut tulemaan voimaan 1 päivänä heinäkuuta 2015.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ	1
SISÄLLYS	3
YLEISPERUSTELUT	8
1 JOHDANTO	8
2 NYKYTILA	9
2.1 Lainsäädäntö ja käytäntö	9
2.1.1 Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun rakenne ja yleiset säännökset	9
2.1.2 Kirjallinen todiste	10
2.1.3 Todistaja	11
2.1.4 Asiantuntija	14
2.1.5 Katselmus	15
2.1.6 Asianosaisen kuulustelu	15
2.1.7 Todistajansuojelu ja anonymi todistelu	16
2.2 Kansainvälinen kehitys sekä ulkomaiden ja EU:n lainsäädäntö	17
2.3 Nykytilan arviointi	21
3 ESITYKSEN TAVOITTEET JA KESKEISET EHDOTUKSET	23
3.1 Esityksen tavoitteet	23
3.2 Keskeiset ehdotukset	24
3.2.1 Ehdotuksen lakitekninen toteuttaminen	24
3.2.2 Yleiset säännökset	25
3.2.3 Velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta	26
3.2.4 Kirjallisen kertomuksen käyttökielto ja todisteen hyödyntämiskielto	28
3.2.5 Asianosaisen kuulustelu	29
3.2.6 Todistaja	30
3.2.7 Asiantuntija	33
3.2.8 Todistelumenettely pääkäsittelyssä	35
3.2.9 Todistelumenettely pääkäsittelyn ulkopuolella	36
3.2.10 Pakkokeinot	36
3.2.11 Muutoksenhaku	36
3.2.12 Anonymi todistelu	37
3.2.13 Asianomistajan syyteoikeus	39
4 ESITYKSEN VAIKUTUKSET	41
5 ASIAN VALMISTELU	42
6 RIIPPUVUUS MUISTA ESITYKSISTÄ	42
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT	44
1 LAKIEHDOTUSTEN PERUSTELUT	44
1.1 Oikeudenkäymiskaari	44
6 luku Riita-asian pääkäsittely	44
14 luku Asian käsittelystä oikeudessa	44
15 luku Oikeudenkäyntiasiamiehestä	44
17 luku Todistelusta	45
Yleiset säännökset	45
Velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta	59
Kirjallisen kertomuksen käyttökielto sekä todisteen hyödyntämiskielto	83
Asianosaisen kuulustelu	95

	Todistajat	95
	Asiantuntijat.....	98
	Asiakirjat ja katselmuskohteet	100
	Kutsut.....	102
	Todistelumenettely pääkäsittelyssä.....	103
	Todistelumenettely pääkäsittelyn ulkopuolella.....	113
	Todistelu vastaisuuden varalta.....	115
	Pakkokeinot	116
	Korvaukset ja palkkiot	119
	Muutoksenhaku.....	120
	24 luku Tuomioistuimen ratkaisu	123
	25 a luku Valitusasian valmistelun aloittaminen hovioikeudessa ja jatkokäsittely- lupa	123
	26 luku Valitusasian käsittelyn jatkaminen hovioikeudessa.....	123
	31 luku Ylimääräisestä muutoksenhausta.....	123
1.2	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa.....	124
	1 luku Syyteoikeudesta	124
	5 luku Syytteen vireillepanosta.....	124
	6 luku Pääkäsittelystä	137
	6 a luku Oikeudenkäynnin kieli.....	137
	7 luku Asianomistajan yksin ajaman rikosasian käsittelystä.....	138
	11 luku Tuomioistuimen ratkaisusta.....	140
1.3	Laki oikeustoimen ja toimituksen todistajan esteellisyydestä	142
1.4	Rikoslaki.....	143
	2 c luku Vankeudesta.....	143
	15 luku Rikoksista oikeudenkäyttöä vastaan	143
1.5	Esitutkintalaki.....	144
	7 luku Kuulustelut	144
	9 luku Esitutkinta-aineisto	146
1.6	Pakkokeinolaki	147
	7 luku Takavarikoiminen ja asiakirjan jäljentäminen.....	147
	8 luku Etsintä.....	149
	10 luku Salaiset pakkokeinot.....	149
1.7	Laki syyttäjälaitoksesta.....	150
1.8	Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta.....	151
1.9	Vankeuslaki	151
	19 luku Ilmoitukset ja tiedon antaminen	151
1.10	Turvallisuustutkintalaki	152
1.11	Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa.....	152
1.12	Laki valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista	153
1.13	Laki oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta.....	153
1.14	Laki todistelun turvaamisesta teollis- ja tekijänoikeuksia koskevissa riita-asioissa.....	153
1.15	Laki keskinäisestä oikeusavusta rikosasioissa Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä tehdyin yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattami- sista ja yleissopimuksen soveltamisesta.....	153
1.16	Laki entisen Jugoslavian alueella tehtyjä rikoksia käsittelevän sotarikostuomioistuimen toimivallasta ja tuomioistuimelle annettavasta oikeusavusta	153

1.17	Laki velvollisuudesta saapua toisen pohjoismaan tuomioistuimeen eräissä tapauksissa	154
1.18	Laki eurooppalaisesta todisteiden luovuttamismääräyksestä esineiden, asiakirjojen ja tietojen hankkimiseksi rikosasian käsittelyä varten tehdyn puitepäätöksen lainsäädännön alaan kuuluvien säännösten kansallisesta täytäntöönpanosta ja puitepäätöksen soveltamisesta	154
1.19	Laki Euroopan yhteisön ja sen jäsenvaltioiden sekä Sveitsin valaliiton välillä niiden taloudellisten etujen vastaisten petosten ja muun laittoman toiminnan torjumisesta tehdyn yhteistyösopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta	155
1.20	Sähköisen viestinnän tietosuojalaki	155
1.21	Laki Terveys- ja hyvinvoinnin laitoksesta	155
1.22	Mielenterveyslaki	155
1.23	Laki kaupanvahvistajista	156
1.24	Laki välimiesmenettelystä	157
1.25	Laki verotustietojen julkisuudesta ja salassapidosta	157
1.26	Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta	157
1.27	Laki isyyslain 30 §:n 2 momentin kumoamisesta	158
2	VOIMAANTULO	158
3	SUHDE PERUSTUSLAKIIN JA SÄÄTÄMISJÄRJESTYS	158
	LAKIEHDOTUKSET	163
1.	Laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta	163
2.	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muuttamisesta	180
3.	Laki oikeustoimen ja toimituksen todistajan esteellisyydestä	184
4.	Laki rikoslain muuttamisesta	185
5.	Laki esitutkintalain 7 ja 9 luvun muuttamisesta	187
6.	Laki pakkokeinolain muuttamisesta	189
7.	Laki syyttäjälaitoksesta annetun lain 25 a §:n muuttamisesta	191
8.	Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain 21 §:n muuttamisesta	191
9.	Laki vankeuslain 19 luvun 10 §:n muuttamisesta	192
10.	Laki turvallisuustutkintalain 40 §:n muuttamisesta	192
11.	Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain muuttamisesta	193
12.	Laki valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista annetun lain 10 §:n muuttamisesta	194
13.	Laki oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain 22 §:n muuttamisesta	194
14.	Laki todistelun turvaamisesta teollis- ja tekijänoikeuksia koskevissa riita-asioissa annetun lain 5 §:n muuttamisesta	195
15.	Laki keskinäisestä oikeusavusta rikosasioissa Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä tehdyn yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja yleissopimuksen soveltamisesta annetun lain 2 §:n muuttamisesta	195
16.	Laki entisen Jugoslavian alueella tehtyjä rikoksia käsittelevän sotarikostuomioistuimen toimivallasta ja tuomioistuimelle annettavasta oikeusavusta annetun lain 8 §:n muuttamisesta	196

17. Laki velvollisuudesta saapua toisen pohjoismaan tuomioistuimeen eräissä tapauksissa annetun lain muuttamisesta	197
18. Laki eurooppalaisesta todisteiden luovuttamismääräyksestä esineiden, asiakirjojen ja tietojen hankkimiseksi rikosasian käsittelyä varten tehdyn puitepäätöksen lainsäädännön alaan kuuluvien säännösten kansallisesta täytäntöönpanosta ja puitepäätöksen soveltamisesta annetun lain 7 §:n muuttamisesta.....	198
19. Laki Euroopan yhteisön ja sen jäsenvaltioiden sekä Sveitsin valaliiton välillä niiden taloudellisten etujen vastaisten petosten ja muun laittoman toiminnan torjumisesta tehdyn yhteistyösopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain 2 §:n muuttamisesta.....	199
20. Laki sähköisen viestinnän tietosuojalain 13 f ja 33 §:n muuttamisesta	200
21. Laki Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksesta annetun lain 3 a §:n muuttamisesta	201
22. Laki mielenterveyslain muuttamisesta.....	202
23. Laki kaupanvahvistajista annetun lain 4 §:n muuttamisesta.....	204
24. Laki välimiesmenettelystä annetun lain 27 ja 29 §:n muuttamisesta.....	204
25. Laki verotustietojen julkisuudesta ja salassapidosta annetun lain muuttamisesta	205
26. Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 ja 24 §:n muuttamisesta	206
27. Laki isyyslain 30 §:n 2 momentin kumoamisesta.....	207
LIITE.....	208
RINNAKKAISTEKSTIT	208
1. Laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta	208
2. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muuttamisesta	251
3. Laki oikeustoimen ja toimituksen todistajan esteellisyydestä	262
4. Laki rikoslain muuttamisesta.....	263
5. Laki esitutkintalain 7 ja 9 luvun muuttamisesta.....	266
6. Laki pakkokeinolain muuttamisesta.....	270
7. Laki syyttäjälaitoksesta annetun lain 25 a §:n muuttamisesta	274
8. Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain 21 §:n muuttamisesta.....	275
9. Laki vankeuslain 19 luvun 10 §:n muuttamisesta.....	276
10. Laki turvallisuustutkintalain 40 §:n muuttamisesta	278
11. Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain muuttamisesta	279
12. Laki valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista annetun lain 10 §:n muuttamisesta	281
13. Laki oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain 22 §:n muuttamisesta	282
14. Laki todistelun turvaamisesta teollis- ja tekijänoikeuksia koskevissa riita-asioissa annetun lain 5 §:n muuttamisesta	283
15. Laki keskinäisestä oikeusavusta rikosasioissa Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä tehdyn yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja yleissopimuksen soveltamisesta annetun lain 2 §:n muuttamisesta.....	284

16. Laki entisen Jugoslavian alueella tehtyjä rikoksia käsittelevän sotarikostuomioistuimen toimivallasta ja tuomioistuimelle annettavasta oikeusavusta annetun lain 8 §:n muuttamisesta	285
17. Laki velvollisuudesta saapua toisen pohjoismaan tuomioistuimeen eräissä tapauksissa annetun lain muuttamisesta	287
18. Laki eurooppalaisesta todisteiden luovuttamismääräyksestä esineiden, asiakirjojen ja tietojen hankkimiseksi rikosasian käsittelyä varten tehdyn puitepäättöksen lainsäädännön alaan kuuluvien säännösten kansallisesta täytäntöönpanosta ja puitepäättöksen soveltamisesta annetun lain 7 §:n muuttamisesta.....	289
19. Laki Euroopan yhteisön ja sen jäsenvaltioiden sekä Sveitsin valaliiton välillä niiden taloudellisten etujen vastaisten petosten ja muun laittoman toiminnan torjumisesta tehdyn yhteistyösopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain 2 §:n muuttamisesta.....	290
20. Laki sähköisen viestinnän tietosuojalain 13 f ja 33 §:n muuttamisesta	291
21. Laki Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksesta annetun lain 3 a §:n muuttamisesta	292
22. Laki mielenterveyslain muuttamisesta.....	293
23. Laki kaupanvahvistajista annetun lain 4 §:n muuttamisesta.....	297
24. Laki välimiesmenettelystä annetun lain 27 ja 29 §:n muuttamisesta.....	298
25. Laki verotustietojen julkisuudesta ja salassapidosta annetun lain 18 §:n muuttamisesta.....	299
26. Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 ja 24 §:n muuttamisesta	300
27. Laki isyyslain 30 §:n 2 momentin kumoamisesta.....	302

YLEISPERUSTELUT

1 Johdanto

Oikeudenkäymiskaaren (OK) 17 luku on tärkein ja 75 pykälällään laajin todistelua koskeva kansallinen säännöstö. Nykymuotoinen oikeudenkäymiskaaren 17 luku tuli voimaan vuoden 1949 alusta lukien (L 571/1948). Laissa omaksuttiin jo oikeuskäytännössä sijaa saanut vapaa todistusteoria (vapaa todistelu, vapaa todisteiden harkinta), kun edelliset vuoden 1734 lain todistelusäännökset rakentuivat legaalille eli lakisääntöiselle todistusteorialle (esim. kaksi todistajaa täysi näyttö, yksi todistaja puoli näyttöä). Luvun säännökset koskevat lähtökohtaisesti todistelua yleisissä tuomioistuimissa (käräjäoikeudet, hovioikeudet ja korkein oikeus) riita- ja rikosasioissa, mutta asiallisesti ne ovat suurelta osin todistelua koskevat yleissäännökset, koska viittaussäännösten nojalla niitä sovelletaan laajasti myös muissa tuomioistuimissa sekä joiltain osin rikosten esitutkinnassa. Tässä esityksessä pidetään silmällä vuonna 2011 säädettyjä esitutkintalakia (805/2011) ja pakkokeinolakia (806/2011), jotka tulivat voimaan vuoden 2014 alusta.

Oikeudenkäymiskaaren 17 lukua on muutettu useaan otteeseen sen voimaantulon jälkeen. Muutoksia on tuonut muassaan erityisesti riita-asioiden oikeudenkäyntimenettelyä koskevien säännösten uudistaminen vuonna 1991 (L:ssa 1052/1991) osana käräjäoikeusuudistusta ja rikosprosessiuudistus vuonna 1997 (L:ssa 690/1997). Vaikka nämä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun muutokset olivat varsin laajoja, ne olivat lähinnä tarkistuksia seurauksena siirtymisestä ns. suullis-pöytäkirjallisesta menettelystä keskitettyyn, välittömään ja suulliseen oikeudenkäyntiin.

Lisäksi lukua on muutettu vuonna 2003 (L:ssa 369/2003), jolloin säädettiin eräistä todistajan ja asianomistajan asemaa turvaavista keinoista, ja vuonna 2006 rikosprosessin tarkistamisen yhteydessä (L:ssa 244/2006), jonka huomionarvoisin muutos on mielentilatutkimusta koskevien säännösten uudistaminen. Sääntelyn perusteet ovat siten edelleen vuoden 1948 muodossa.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ohella myös oikeudenkäymiskaaren muihin lukuihin sisältyy joitain todistelumenettelyä koskevia säännöksiä (esim. OK 6:8 ja 26:24a). Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa (689/1997; ROL) on joitain säännöksiä menettelystä todistelussa (esim. ROL 6:7.2 ja 6:8). Muissa laeissa on jonkin verran todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevia erityissäännöksiä.

Viimeisen noin 25 vuoden aikana on oikeudenkäyntiä koskevat säännökset uudistettu kattavasti. Oikeudenkäymiskaaren 17 luku on viimeinen uudistamatta oleva suurempi ja käytännön kannalta tärkeä kokonaisuus, kun oikeudenkäymiskaaren 17 luvun systemaattista kokonaisuudistusta ei siis ole tehty vuoden 1948 jälkeen.

Prosessuaalisten säännösten ulkopuolella huomionarvoinen on rikoslain (39/1889; RL) 15 luku, jossa säädetään oikeudenhoitoon kohdistuvista rikoksista. Useilla luvun rangaistussäännöksillä pyritään turvaamaan oikeudenkäynnissä tai muussa viranomaisessa esitettävän todistelun totuudenmukaisuutta ja täydellisyyttä. Luvussa säädetään rangaistus perättömästä lausumasta (RL 15:1—5, 12—13), väärästä ilmiannosta (RL 15:6), todistustsaineiston vääristelemisestä (RL 15:7—8) ja oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamisesta (RL 15:9). Näistä erityisesti perättömyyden lausumaa tuomioistuimessa koskevilla rangaistussäännöksillä on kiinteä yhteys oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säännöksiin.

Oikeudenkäymiskaaren 17 lukua sovelletaan viittaussäännösten perusteella myös sellaisenaan tai joiltain osin hallintotuomioistuimissa (hallintolainkäyttölaki, 586/1996, jossa on lisäksi erityisesti 7 luvussa mutta muuallakin omia todistelusäännöksiä) ja erityistuomioistuimissa (L valtakunnanoikeudesta ja ministerivastuuasioiden käsittelystä, 196/2001, 11 §, L työtuomioistuimesta, 646/1974, 38 §, L oikeudenkäynnistä markkinaoikeudessa, 100/2013, esim. 4 luvun 17 ja 18 § sekä 5 luvun 17 § ja vakuutuslaki 16 §, 132/2003). Näitä ei esityksessä lähemmin käsitellä.

2 Nykytila

2.1 Lainsäädäntö ja käytäntö

2.1.1 Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun rakenne ja yleiset säännökset

Oikeudenkäymiskaaren 17 luku, ”Todistelusta”, on jaettu väliotsikoilla kuuteen osaan. Ensimmäinen on otsikoitu todistelusta yleensä, kun taas muut alajaksot koskevat eri todistuskeinoja: kirjalliset todisteet, todistajat, asiantuntijat, katselmus ja asianosaisen kuulustelu. Nämä voidaan ryhmitellä ensinnäkin henkilötodisteluun tai henkilöllisiin todistuskeinoihin, joita ovat asianosaiset, todistajat ja asiantuntijat. Muut kuuluvat ns. reaalityodisteisiin eli reaalityodistuskeinoihin. Todistelumenettelystä ei ole omaa jaksoaan, vaan näistä kysymyksistä säädetään kussakin todisteluaineissa koskevassa alajaksossa tämän todistuskeinon osalta. Ensimmäisessä alajaksossa on eräitä yleisiä määräyksiä todistelumenettelystä.

Tuomioistuimien arvioi vapaasti todisteiden näyttöarvon, jollei todisteiden todistusvoimasta ole erikseen säädetty (OK 17:2). Todistusharkintaan liittyy todisteiden näyttöarvon määrittämisen lisäksi kysymys siitä, onko asianosainen esittänyt seikasta niin vahvaa näyttöä, että se voidaan asettaa tuomion perustaksi, eli onko toisin sanoen näyttökynnys ylittynyt. Lukuun ei katsota sisältyvän sääntelyä näyttökynnyksistä.

Edelleen näyttökynnykseen liittyy kysymys todistustaakasta eli siitä, kumman asianosaisen tulee esittää todistusteemasta riittävä näyttö niin, että tosiseikka asetetaan tuomion perustaksi ja, jos näin ei ole tehty, kuka kärsii haitalliset seuraukset riittävän näytön puuttumisesta.

Riita-asioissa kantajan tulee näyttää toteen ne seikat, jotka tukevat kannetta. Jos vastaaja vetoaa johonkin seikkaan, hänen tulee vastaavasti näyttää ne toteen (OK 17:1.1). Tosin käytännössä todistustaakka ei aina jakaudu näin. Rikosasioissa todistustaakka on kantajalla (OK 17:1.2). Todistustaakasääntely koskee kanteen kannalta välittömästi relevantteja seikkoja (oikeustositseikka), kuten esimerkiksi sitä, onko henkilö maksanut hänelle annetun velan takaisin tai onko pahoin-

pidellyt toista nyrkiniskulla. Välillisesti relevanttia seikkaa (todistustositseikkaa) ei suoraan näytetä toteen, sillä kysymys on todisteesta, jonka perusteella tehdään päätelmiä todistusteemana olevan relevantin seikan olemassaolosta. Kysymys voi olla esimerkiksi velkojan antamasta kuitista tai silminnäkijätodistajan lausumasta. Lisäksi on ns. apotositseikkoja, jotka eivät välittömästi todista teemasta, mutta joilla on merkitystä arvioitaessa todisteiden näyttöarvoa. Kysymys voi olla esimerkiksi siitä, kuinka kaukana todistaja oli pahoinpitelypaikalta.

Tiettyissä tapauksissa todistelua ei tarvitse esittää. Yleisesti tunnetusta eli ns. notorisesta seikasta näyttö ei ole tarpeen, kuten ei myöskään seikasta, jonka tuomioistuimien viran puolesta tietää (ns. tuomioistuinnotorisuus; OK 17:3.1). Riita-asiaissa, jossa sovinto on sallittu, tunnustettu seikka asetetaan tuomion perustaksi (OK 17:4.1). Tunnustuksella tarkoitetaan asianosaisen selitystä siitä, että hänelle epäedullinen seikka on tosi. Jossain määrin samantyyppinen määräämistoimi on kanteen myöntäminen, jolla tarkoitetaan asianosaisen ilmoitusta, että kanne voidaan hyväksyä. Riita-asiaissa, jossa sovinto on sallittu, kanne hyväksytään tällä muodollisella perusteella. Kanteen myöntämisen kääntöpuoli on kanteesta luopuminen, jolloin asianosainen ilmoittaa, että kanne voidaan hylätä. Mainitus riita-asiaissa asia ratkaistaan kanne hylkäämällä tällä perusteella.

Jos tunnustus annetaan rikosasiaissa tai riita-asiaissa, jossa sovinto ei ole sallittu, tunnustuksella on merkitystä todisteena. Näin on asianlaita myös silloin, kun riita-asiaissa, jossa sovinto on sallittu, annettu tunnustus peruutetaan (OK 17:4). Tunnustuksella on usein hyvin korkea näyttöarvo ja se saattaa riittää yksinäänkin näyttökynnyksen ylittymiseen riita-asioissa, joissa sovinto ei ole sallittu, ja lieviissä rikosasioissa.

Näyttö kohdistuu asian kannalta merkitykselliseen tosiseikkaan tai kokemussääntöön, jolla tarkoitetaan yleisiä ilmiöiden välisiä riippuvuussuhteita. Esimerkiksi yleisen elämänkokemuksen mukaan velkoja ei anna kuittia ennen kuin velka on tosiasiaissa maksettu. Sitä vastoin oikeuskysymykset eivät voi olla vastaavanlaisen näytön kohteena. Näyttö siitä, mitä laissa säädetään, ei ole tar-

peen (OK 17:3.1). Tuomioistuimien on velvollinen tuntemaan kotimaisen lainsäädännön (jura novit curia -periaate). Asianosaista voidaan kuitenkin kehottaa esittämään selvitystä, jos asiassa tulee sovellettavaksi ulkomaan laki, jota tuomioistuin ei tunne (OK 17:3.2).

Tuomioistuin voi ottaa todisteena huomioon myös asianosaisen käyttäytymisen esimerkiksi silloin, kun asianosainen jää ilman pätevää syytä saapumatta tuomioistuimeen tai kun asianosainen ei suostu vastaamaan kysymykseen (OK 17:5). Kun kuitenkin rikosasian vastaajalla ei ole velvollisuutta myötävaikuttaa oman syyllisyytensä selvittämiseen (ns. itsekriminointisuoja), Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännön mukaan vain poikkeuksellisesti saadaan vaikeaminen lukea hänen vahingokseen.

Lähtökohtana on, että asianosainen esittää asiassa tarvittavan näytön. Tuomioistuin voi kuitenkin eräin asianomistajarikoksia koskeviin rikosasioihin ja riita-asioihin, joissa sovinto on sallittu, liittyvin poikkeuksin hankkia lisänäyttöä omasta aloitteestaan (OK 17:8). Käytännössä tuomioistuimet hankkivat oma-aloitteisesti harvoin lisänäyttöä. Riita-asioissa, joissa sovinto on sallittu, tuomioistuimen aktiivisuus on erityisen harvinaista. Tuomioistuin voi viitata mahdolliseen lisänäyttöön ja jättää asianosaisen harkittavaksi, haluaako hän sellaista hankkia. Oikeuskäytännössä ei ole kuitenkaan hyväksytty sitä, että tuomioistuin hankkisi lisänäyttöä syytteen tueksi (KKO 1995:44 ja KKO 1996:133).

Vapaan todistelun lähtökohdasta huolimatta tuomioistuimen pitää evätä asianosaisen tarjoama todistelu, jos se koskee asiaan vaikuttamatonta seikkaa tai jos näyttö on saatavilla huomattavasti vähemmällä vaivalla tai vähemmällä kustannuksella toisella tavalla (OK 17:7).

2.1.2 Kirjallinen todiste

Kirjallisen todisteen toimiminen näyttönä liittyy siihen sisältyvään sanalliseen viestiin eli kirjoituksen sisältöön. Kirjallisia todisteita voivat olla paperiasiakirjojen lisäksi myös modernimmat elektroniset tallennusallukset. Myöskään käytetyllä kielellä ei ole merkitystä. Sitä vastoin varsinaisia kirjallisia todistei-

ta eivät ole esimerkiksi todistajien esitutkin-
tapöytäkirjaan tallennetut kertomukset, jotka voidaan luonnehtia kirjallisessa muodossa oleviksi henkilötodisteiksi. Jos taas asiakirjaa käytetään todisteena esimerkiksi sen selvittämiseksi, millaisesta tulostimesta siinä oleva kirjoitus on peräisin, asiakirja on tällöin katselmuskohde.

Kirjallinen todiste tulee esittää alkuperäisenä, jollei tuomioistuin tyydy jäljennökseen (OK 17:11b). Käytännössä kuitenkin jäljennösten korkean laadun vuoksi tuomioistuimet säännönmukaisesti tyytyvät jäljennöksiin, jollei asiakirjan hallussapitämiseen liittyvä oikeus tai muu erityinen syy vaadi alkuperäisen asiakirjan esittämistä. Jos asiakirjaan sisältyy tietoa, josta ei saa todistaa tai josta on oikeus kieltäytyä todistamasta, asiakirjasta esitetään ote, johon ei tällaista tietoa sisälly.

Tuomioistuin voi myös velvoittaa asianosaisen tai muun henkilön luovuttamaan asiakirjan todisteena käytettäväksi syytettyä ja eräitä muita henkilöitä koskevin rajoituksin (ns. editiovelvollisuus, OK 17:12). Editiovelvollisuus voidaan asettaa paitsi yksityiselle henkilölle myös viranomaiselle (KKO 2011:27). Editiomääräyksen antamisen edellytyksenä on, että asiakirjalla voidaan olettaa olevan merkitystä todisteena. Käytännössä editiomääräyksen antaminen edellyttää myös, että asianosainen pystyy jollain tarkkuudella yksilöimään asiakirjan. Asianosainen on riita-asiansa myös vastapuolen pyynnöstä velvollinen ilmaisemaan, onko hänellä hallussaan vastapuolen riittävästi yksilöimä kirjallinen todiste tai esine, jolla voi olla merkitystä asiassa (OK 5:20.2).

Ennen editiomääräyksen antamista tuomioistuimen on varattava asianomaiselle henkilölle tilaisuus tulla kuulluksi (OK 17:14). Tuomioistuin voi editiomääräyksen tueksi asettaa uhkasakon tai määrätä ulosottomiehen tuomaan kirjallinen todiste tuomioistuimeen. Asianomaisella henkilöllä on oikeus korvaukseen vaivoistaan ja kuluistaan (OK 17:16). Rikosasioissa poliisi yleensä takavarikoi asiakirjan pakkokeinoin nojalla esitutkinnan aikana.

Editiovelvollisuudesta johtuvaa korvausta koskevaan tai uhkasakon tuomitsevaan päätökseen haetaan muutosta erikseen. Valitus ei estä täytäntöönpanoa, ellei tuomioistuin toi-

sin määrää (OK 17:17). Muihin editiovelvollisuuteen liittyviin päätöksiin haetaan muu-
tosta pääasiallisen yhteydessä.

2.1.3 Todistaja

Todistaja voidaan luonnehtia oikeudenkäynnin asianosaiksi ulkopuoliseksi henkilöksi, joka tekee selkoa havaitsemistaan toiseikoista. Todistajanaolo luetaan yleiseksi kansalaisvelvollisuudeksi, josta saa tai pitää kieltäytyä vain erikseen säädetyllä perusteella.

Lähtökohtana on, että kaikki muut kuin asianosaiset ovat todistajia (OK 17:18). Asianosaiseen rinnastetaan hänen laillinen edustajansa (OK 17:64). Näitä ovat luonnollisen henkilön edunvalvoja tai muu lakimääräinen edustaja taikka oikeushenkilön päätösvaltaa oikeudenkäynnin kohteesta käyttävä henkilö, kuten osakeyhtiön hallituksen jäsen, (KKO 1982 II 34), ei kuitenkaan oikeudenkäyntijankohtana entinen jäsen (KKO 1992:25), tai varajäsen (KKO 1991:149) taikka toimitusjohtaja (KKO 1986 II 145). Todistajana on voitu kuulla osakeyhtiön markkinointijohtajaa ja talouspäälikkää (KKO 1992:25) sekä kiinteistönvälitysvälityksen provisioripalkkaista edustajaa (KKO 1991:91).

Todistajina ei voida kuulla asianosaisten lisäksi kuitenkaan eräitä muita henkilöitä. Tätä henkilöryhmää voidaan kutsua kuultaviksi. Todistajana ei kuulla riita-asiassa sitä, jota annettavan tuomion oikeusvoima sitoo. Rikosasiassa ei todistajana kuulla sitä, 1) jota on syytetty samasta teosta tai teosta, jolla on välitön yhteys siihen tekoon, jota syyte koskee, 2) jolle on annettu rangaistuspäättös tai rikesakkomääräys 1 kohdassa tarkoitettusta teosta, 3) jonka teko esitutkintalain 3 luvun 9 §:n nojalla on päätetty jättää saattamatta syyttäjän harkittavaksi taikka jonka teosta syyttäjä on päättänyt jättää oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n tai muun vastaavan lainkohdan nojalla syytteen nostamatta tai 4) joka on rikoksen asianomistaja esittämättä kuitenkaan asiassa vaatimuksia. Kohdassa 1—3 tarkoitettuja henkilöitä kutsutaan jatkossa asianosaisten kanssaapilijoin.

Kuultaviin sovelletaan asianosaisten voimassa olevia säännöksiä kutsusta, poissa-

olosta ja kuulustelusta. Kuultaviin sovelletaan kuitenkin todistajan palkkiota koskevia säännöksiä (OK 17:18.3).

Tuomioistuimen harkinnassa on, kelpaako todistajaksi se, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt (todistajan yleinen kelpoisuus, OK 17:21). Lisäksi henkilökohtaisella kuulemisella tulee olla keskeinen merkitys asian selvittämiseksi eikä kuuleminen todennäköisesti aiheuta kuultavalle sellaista kärsimystä tai muuta haittaa, joka voisi vahingoittaa häntä tai hänen kehitystään.

Vaikka lähtökohtana vapaan todistelun mukaisesti on, että kaikkea mahdollista näyttöä pitää saada esittää oikeudenkäynnissä, on joissain tapauksissa katsottu olevan painavia syitä poiketa tästä. Tällöin laissa on säädetty oikeus tai velvollisuus kieltäytyä todistamasta. Ensiksi mainitun osalta voidaan puhua vaitiolo-oikeudesta sekä jälkimmäisen osalta vaitiolo-velvollisuudesta tai todistamiskiellosta.

Eräillä asianosaisten lähiomaisilla on oikeus kieltäytyä todistamasta (OK 17:20). Heitä ovat 1) se, joka on tai on ollut avioliitossa taikka on kihloissa asianosaisten kanssa, 2) se, joka on asianosaisten suoraan etenevässä tai takenevassa polvessa oleva sukulainen taikka joka on tai on ollut naimisissa asianosaisten sanotunlaisessa sukulaisuussuhteessa olevan henkilön kanssa, sekä 3) asianosaisten sisarukset, näiden aviopuoliset sekä ottovanhemmat ja ottolapset.

Aviopuoliso on rinnastetaan se, joka on rekisteröidyssä parisuhteessa asianosaisten (L rekisteröidystä parisuhteesta, 950/2001, 8 §). Avopuolison kieltäytymisoikeudesta ei ole Korkeimman oikeuden ennakkopäätöstä. Alemmissa tuomioistuimissa on ilmeisesti otettu vaihtelevia kantoja avopuolison kieltäytymisoikeudesta.

Oikeuskäytännössä on riita-asiaa koskevasa ratkaisussa katsottu, että kun asianosaisten läheinen oli vaitiolo-oikeudesta huolimatta asianosaisten nimeämänä suostunut todistamaan, hän ei enää voinut kieltäytyä todistamasta, kun vastapuoli oli nimennyt hänet todistajaksi (KKO 1985 II 93).

Lisäksi todistajalla on vaitiolo-oikeus sellaisesta tiedosta, joka saattaisi hänet tai hänen edellä tarkoitettun lähiomaisensa syytteen

vaaraan. Todistaja ei myöskään ole velvollinen paljastamaan liike- tai ammattisalaisuutta, mutta tuomioistuimien voi erittäin tärkeiden syiden vaatimuksesta velvoittaa todistajan todistamaan (OK 17:24.1).

Toimittaja tai muu sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetussa laissa (460/2003) tarkoitettu yleisön saataville toimitetun viestin laatija taikka julkaisija tai ohjelmatoiminnan harjoittaja saa kieltäytyä vastaamasta kysymykseen, kuka on antanut viestin perusteena olevat tiedot, samoin kuin kysymykseen, johon ei voi vastata paljastamatta tietojen antajaa. Vastaavasti vaitiolo-oikeus on viestin laatijasta. Tuomioistuimien voi kuitenkin velvoittaa henkilön todistamaan, jos asia koskee salassapitorikosta tai rikosta, josta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta (OK 17:24.2—4).

Todistaa ei saa virkasalaisuudesta eikä valtakunnan turvallisuutta vaarantavasta seikasta (OK 17:23). Todistamiskielto koskee myös oikeudenkäyntiasiamiestä tai -avustajaa sekä lääkäreitä ja eräitä muita terveydenhuollon ammattihenkilöitä siitä, mitä he ovat tässä tehtävässään saaneet tietää. Se, jonka hyväksi vaitiolo-velvollisuus on säädetty, voi kuitenkin suostua todistamiseen. Todistamiskielto voidaan murtaa, jos syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta. Syytetyn oikeudenkäyntiavustajaa ei kuitenkaan voida velvoittaa todistamaan. Todistamiskielto koskee myös riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetussa laissa (394/2011) tarkoitettua sovittelijaa tai sovittelijan avustajaa riita-asiassa, paitsi jos asianomainen henkilö suostuu todistamiseen taikka erittäin tärkeät syyt vaativat todistamista.

OK 1:7:n nojalla on katsottu, että tuomioistuimen päätösneuvottelun sisällöstä ei saa todistaa. Oikeustila ei ole kuitenkaan aivan selvä. Oikeudenkäymiskaaren ulkopuolella säädetään rikosasian sovittelijan, papin, syyttäjän, poliisin, Rikosseuraamusviraston virkamiehen sekä Onnettomuustutkintakeskuksen virkamiehen ja muun häneen rinnastettavan henkilön vaitiolo-velvollisuudesta.

Rikosasiassa lähtökohta on, että jos todistajalla on oikeus tai velvollisuus kieltäytyä todistamasta oikeudenkäynnissä, sama oikeus

tai velvollisuus pätee myös esitutkinnassa (esitutkintalain 6 luvun 8 §). Pakkokeinojen käyttämisestä on rajoitettu vastaavalla tavalla, joskin tietyissä tapauksissa rajoitus ei päde (pakkokeinolain 7 luvun 3 §:n 1 momentti), kun taas joissain tapauksissa pakkokeinoja ei voida käyttää, vaikkei vastaavaa kieltoa ole oikeudenkäymiskaareissa (pakkokeinolain 10 luvun 52 §:n 1 ja 2 momentti).

Tuomioistuimien huolehtii todistajan kutsumisesta, jollei tehtävää osoiteta asianosaiselle (OK 17:26). Todistajaksi nimetty on heti velvollinen todistamaan, jos hän on paikalla tuomioistuimessa. Riita-asioissa asianosaiset käytännössä huolehtivat laajasti ilman muodollista kutsua, että todistajat ovat paikalla.

Kutsussa on asetettava sakon uhka ja ilmoitettava istuntopaikka ja -aika sekä tarpeelliset tiedot asiasta ja asianosaisista. Kutsu on annettava henkilökohtaisesti tiedoksi (OK 17:26).

Ennen todistajan kuulustelua tuomioistuimen puheenjohtajan tulee kysyä todistajan nimeä, ikää, toimea ja asuinpaikkaa sekä tarvittaessa sellaisia seikkoja, jotka estävät antamasta todistajan valaa taikka joiden perusteella todistajalla on oikeus tai velvollisuus kieltäytyä todistamasta. Myös todistajan uskottavuuteen vaikuttavia tietoja tulee tiedustella. Jos todistajalla on vaitiolo-oikeus, mutta hän suostuu todistamaan, tuomioistuimen on muistutettava häntä totuusvelvollisuudesta (OK 17:28).

Todistajan on annettava valintansa mukaan vala tai vakuutus (uskonnonvapauslain, 453/2003, 5 §, vrt. OK 17:29). Valaa tai vakuutusta ei kuitenkaan oteta siltä, 1) joka ei ole täyttänyt 15 vuotta, 2) jonka henkinen toiminta on siten häiriintynyt, että häneltä puuttuu selvä käsitys valan tai vakuutuksen merkityksestä tai 3) joka on rikosasiassa syytettyyn OK 17:20:ssä tarkoitetussa suhteessa (OK 17:30). Ennen todistajan kuulustelun aloittamista häntä on vielä muistutettava totuusvelvollisuudesta, valan tai vakuutuksen merkityksestä sekä tarvittaessa todistajan vaitiolo-oikeudesta tai -velvollisuudesta (OK 17:31).

Todistajan tulee antaa kertomuksensa suullisesti (OK 17:32). Vireillä olevaa tai vireille pantavaa oikeudenkäyntiä varten laadittua yksityisluonteista kirjallisessa muodossa ole-

vaa kertomusta voidaan hyödyntää vain, jos laissa niin säädetään tai tuomioistuimien eriytyisestä syystä sallii. Tällaisena kertomuksena ei pidetty työttömyyskassan todistusta työntekijän työttömyyden ajasta (KKO 1985 II 158). Myöskään esitutkimusraporttia tai muulle asiakirjalle merkittyä tai muulla tavalla tallennettua lausumaa ei saa käyttää, ellei toisin ole säädetty. Alle 15 vuotiaan tai sen, jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, videolle tallennettua kertomusta saadaan rikosasiassa kuitenkin käyttää, jos vastaajalle on esitutkinnassa varattu tilaisuus esittää kysymyksiä. Samaten hyödyntäminen on tuomioistuimen harkinnan mukaan sallittua, jos esitutkinnassa kuultua ei voida kuulla pääkäsittelyssä tai sen ulkopuolella (OK 17:11). Esitutkimuskertomusta hyödynnettiin, kun kolmea ulkomaalaista todistajaa oli aktiivisesti yritetty tavoittaa, mutta heitä ei saatu kutsutuksi oikeudenkäyntiin eikä kuuleminen onnistunut oikeusaputeitsekkään (KKO 2007:101).

Esitutkinnassa tai syyttäjälle taikka tuomioistuimelle annettua kertomusta saadaan hyödyntää, kun todistaja poikkeaa aikaisemmin lausumastaan tai kun hän ei suostu asiassa lausumaan (OK 17:32). Vaikka todistaja, jolla on oikeus kieltäytyä todistamasta rikosasiassa, on antanut kertomuksensa esitutkinnassa, sitä ei saa hyödyntää, jos hän oikeudenkäynnissä vetoaa vaitiolo-oikeuteensa. Todistajan kieltäytymisoikeutta ei voida myöskään tehdä tyhjäksi kuulemalla esitutkimuskuulustelun toimittajaa (KKO 1995:66). Asianomistajan, jolla ei ole vaatimuksia, esitutkimuskertomusta sai hyödyntää, kun hän ei suostunut lausumaan asiasta oikeudenkäynnissä (KKO 2000:71).

Todistajalla on niin sanottu positiivinen totuusvelvollisuus. Hänen on kerrottava totuudenmukaisesti, mitä hän asiasta tietää, ja vastattava esitettyihin kysymyksiin. Väärän tiedon antaminen tai tiedon salaaminen on rangaistavissa perättömänä lausumana tuomioistuimessa, ei kuitenkaan silloin, kun todistaja oikeaseuran edustajan tai ilmaisee salaamansa seikan ennen kuulemisen päättymistä tai kun hän ei ole voinut täyttää velvollisuuttaan ilman vaaraa joutua vastuuseen omasta rikoksestaan (rikoslain 15 luku). Valan tai va-

kuutuksen antaminen ei ole rangaistavuuden edellytys.

Todistajan pääkuulustelusta huolehtii hänet nimennyt asianosainen, jollei tuomioistuin toisin määrää. Todistajan on oma-aloitteisesti ja tarvittaessa hänelle esitettyjen kysymysten avulla esittävä kertomuksensa yhtäjaksoisesti (OK 17:33). Vastakuulustelusta huolehtii pääsäännön mukaan pääkuulustelusta huolehtineen asianosaisen vastapuoli.

Tämän jälkeen tuomioistuin ja asianosaiset voivat esittää todistajalle kysymyksiä. Jos kumpikaan asianosainen ei ole nimennyt todistajaa tai molemmat asianosaiset ovat nimenneet henkilön todistajaksi, tuomioistuin aloittaa todistajan kuulustelemisen tai uskoo sen jollekulle asianosaisista. Pääkuulustelussa ei saa esittää ns. johdattelevia kysymyksiä eli sellaisia, jotka muotonsa tai esittämispanssa puolesta johtavat määrätynlaiseen vastaukseen. Tuomioistuimen on evättävä asiaan kuulumattomat, eksyttävät tai muuten sopimattomat kysymykset.

Todistaja ei saa olla käsittelyssä läsnä enempää kuin hänen kuulustelemisensa vaatii. Todistajat kuulustellaan yksi kerrallaan, mutta jos todistajien kertomukset ovat epäselvät tai ristiriitaiset taikka muu erityinen syy niin vaatii, heitä voidaan kuulustella vastakkain (OK 17:33a).

Pääsäännön mukaan todistaja antaa kertomuksensa asianosaisten ja yleisön läsnä ollessa. Todistajaa voidaan tuomioistuimen harkinnan mukaan kuulustella kuitenkin asianosaisen tai muun henkilön läsnä olematta, jos se on tarpeen todistajan tai hänen läheisensä suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta, jos kuultava muuten jättäisi ilmaisematta, mitä hän tietää, tai jos henkilö häiritsee tai yrittää eksyttää todistajaa tämän puhuessa (OK 17:34). Todistajaa voidaan kuulla yleisön läsnä olematta muun muassa silloin, kun esille tulee arkaluonteista tai salassa pidettävää tietoa, kun esille tulee vaitiolo-oikeuden tai -velvollisuuden alaista tietoa taikka kun asiassa kuullaan alle 15-vuotiaasta henkilöä tai henkilöä, jonka toimintakelpoisuutta on rajoitettu (oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain, 370/2007, 15 §).

Todistajaa voidaan tuomioistuimen harkinnan mukaan kuulla videoneuvottelua tai

eräissä tapauksissa puhelinta käyttäen, jos hän on sairas tai muusta syystä hänen saapumisensa tuomioistuimeen aiheuttaisi kohtuuttomia kustannuksia tai kohtuutonta haittaa todisteen merkitykseen verrattuna, jos hänen kertomustaan voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan, jos menettely on edellisessä kappaleessa kuvatuin tavoin tarpeen henkilön suojelemiseksi taikka jos todistaja on alle 15-vuotias tai henkisesti toiminnaltaan häiriintynyt (OK 17:34a).

Jos todistaja on jäänyt tuomioistuimesta pois ilman laillista estettä tai poistuu luvatta kesken oikeudenkäynnin, asetettu uhkasakko on tuomittava. Tuomioistuim voi määrätä todistajan tuotavaksi samaan käsittelyyn taikka asettaa seuraavaa käsittelyä varten uhkasakon tai määrätä todistajan tuotavaksi sinne. Tuotavaksi määrättävä voidaan ottaa säilöön enintään viideksi vuorokaudeksi. Tuomioistuim voi myös määrätä todistajan suoraan tuotavaksi tuomioistuimeen (ns. ennakkonouto), jos hänen käyttäytymisensä perusteella voidaan olettaa, ettei hän tule noudattamaan kutsua saapua oikeudenkäyntiin. Jos henkilö saadaan tuotua tuomioistuimeen, asetettua uhkasakkoa ei tuomita (OK 17:36).

Jos todistaja ei suostu antamaan valaa tai vakuutusta taikka kieltäytyy ilman pätevää syytä todistamasta (ns. niskoitteleva todistaja), tuomioistuimen on asetettava uhkasakko. Jos todistaja ei siitä ojennu, tuomioistuim voi määrätä hänet vankeuteen (ns. painostusvankeus) enintään kuudeksi kuukaudeksi, ei kuitenkaan pidemmäksi aikaa kuin asiaa käsitellään asianomaisessa tuomioistuimessa. Jos todistaja luopuu niskoittelustaan, tästä on ilmoitettava tuomioistuimen puheenjohtajalle ja asian käsittelyä on jatkettava mahdollisimman pian (OK 17:37).

Todistajalla on oikeus saada kohtuullinen korvaus matka- ja toimeentulokustannuksista sekä taloudellisesta menetyksestä. Todistajalla on oikeus saada ennakkoa (OK 17:40 ja valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista annetun lain, 666/1972, 11 §).

Todistaja voi hakea muutosta erikseen ratkaisuun, jolla hänet on poissaolon tai niskoittelun vuoksi tuomittu uhkasakkoon taikka jolla hänet on määrätty tuotavaksi tuomioistuimeen tai määrätty painostusvankeuteen,

samaten todistajanpalkkiota koskevaan ratkaisuun. Valitus ei estä täytäntöönpanoa, ellei tuomioistuim toisin määrää (OK 17:42). Muihin todistajaa koskeviin ratkaisuihin haetaan muutosta pääasiasratkaisun yhteydessä.

Hovioikeudessa on pääsäännön mukaan järjestettävä pääkäsittely, jos asianosainen sitä vaatii ja suullisen todistelun uskottavuuden arviointi sitä vaatii (OK 25a:11, 26:13–16). Hovioikeudessa järjestettävää pääkäsittelyä koskevissa säännöksissä on eräitä todistajan tai muun henkilön kutsumista, poissaolon seurauksia sekä suullisen todistelun vastaanottamista koskevia säännöksiä (OK 26:21, 23, 24 a ja 28). Korkeimmassa oikeudessa voidaan järjestää suullinen käsittely todistajan kuulemiseksi tai muun selvityksen vastaanottamiseksi (OK 30:20).

2.1.4 Asiantuntija

Tuomioistuim voi hankkia kysymyksestä, jonka arvioimiseen tarvitaan erityisiä ammatitietoja, asiantuntijalausunnon virastolta, virkamieheltä tai muulta rehelliseksi ja taitavaksi tunnetulta henkilöltä (OK 17:44). Asiantuntija ei saa olla asiaan tai asianosaiseen sellaisessa suhteessa, että hänen luotettavuuttaan voidaan pitää vähentyneenä (OK 17:47).

Asiantuntija tekee lähtökohtaisesti selkoa esimerkiksi insinööritieteiden tai lääketieteen alaan kuuluvista kokemussäännöistä. Ero todistajaan ei ole kuitenkaan aina selväpiirteinen, koska asiantuntija tekee usein selkoa myös havaitsemistaan tosiseikoista. Toisin kuin on asianlaita todistajan osalta, asiantuntijana toimiminen ei ole luonteeltaan yleinen kansalaisvelvollisuus. Joissain tapauksissa on tällaisesta velvollisuudesta kuitenkin erikseen säädetty. Esimerkiksi rikosasian vastaajan mielentilaa koskeva lausuntoasia kuuluu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa olevalle oikeuspsykiatristen asioiden lautakunnalle (Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksesta annetun lain, 668/2008, 3 a §).

Ennen asiantuntijan määräämistä tuomioistuimen on kuultava asianosaisia. Jollei estettä ole, asiantuntijaksi nimetään se, joka tehtävään suostuu ja josta asianosaiset ovat yhtä mieltä. Tuomioistuim voi lisäksi nimetä yhden asiantuntijan (OK 17:46).

Asiantuntija antaa lausuntonsa kirjallisesti. Lausunnossa on tehtävä selkoa asiantuntijan tutkimuksessa tekemistä havainnoista ja annettava perusteltu vastaus hänelle esitettyihin kysymyksiin. Lausunto on pääsääntöisesti luettava tuomioistuimessa (OK 17:51.2). Poikkeuksellisesti asiantuntijaa voidaan kuulla suoraan, hänen laatimatta kirjallista lausuntoa tuomioistuimessa.

Kirjallisen lausunnon antanutta asiantuntijaa kuullaan tuomioistuimessa, jos tuomioistuin pitää sitä tarpeellisenä tai jos asianosainen vaatii kuulemistä, eikä se ole ilmeisen merkityksetöntä (OK 17:50). Tällöin asiantuntija antaa valan tai vakuutuksen (OK 17:49). Todistajan tavalla asiantuntija voi syyllistyä perättömään lausumaan tuomioistuimessa. Rangaistavuus ei edellytä valan tai vakuutuksen antamista. Asiantuntija suullisessa kuulemisessa noudatetaan pääsääntöisesti samoja sääntöjä kuin todistajaa kuultessa (OK 17:51.1). Niskoittelevaa asiantuntijaa kohtaan ei kuitenkaan voida käyttää noutoa tai painostusvankeutta (OK 17:48.2).

Jos asiantuntijan lausunto on epäselvä, vaillinainen tai ristiriitainen, eikä puutetta voida korjata suullisella kuulemisella, tuomioistuin voi pyytää uutta lausuntoa lausunnon antaneelta tai toiselta asiantuntijalta (OK 17:52).

Asiantuntijalla on oikeus saada kohtuullinen palkkio työstään ja ajanhukastaan sekä tarpeellisista kuluistaan (OK 17:53) Viranomaisen ja eräiden muiden lausunnonantajien osalta kuitenkin edellytetään, että oikeudesta korvauksiin säädetään erikseen.

Asiantuntijan korvausta taikka uhkasakkoa koskevaan ratkaisuun haetaan muutosta erikseen (OK 17:54).

Jos asianosainen nojautuu asiantuntijaan, joka ei ole tuomioistuimen määräämä, asiantuntijaan sovelletaan, mitä todistajasta on säädetty. Mitä asiantuntijan lausunnon muodosta ja suullisesta kuulemisesta on OK 17:50:ssä säädetty, sovelletaan kuitenkin myös asianosaisen asiantuntijaan (OK 17:55).

2.1.5 Katselmus

Tuomioistuin voi toimittaa katselmuksen kiinteistöllä tai siellä, missä esine on, jos esi-

nettä ei voida hankaluuksitta tuoda tuomioistuimeen. Tuomioistuin voi myös toimittaa paikan katselmuksen (OK 17:56).

Katselmuksessa tehdään havaintoja esineen fyysisistä ominaisuuksista. Kysymyksessä ei siten ole asiakirjatodistelua, jossa olennaista on asiakirjaan sisältyvä kielellinen selitys. Katselmuksen kohteena voi olla esimerkiksi valokuva tai ääninauha, joista tehdään näkö- tai kuulohavaintoja. Tällaiset kohteet yleensä voidaan haitatta tuoda tuomioistuimeen, mutta suurempien esineiden osalta, kuten ajoneuvojen tai suurten koneiden osalta katselmus toimitetaan tuomioistuimen ulkopuolella. Kiinteistön välitön katselmus luonnollisesti toteutetaan aina näin. Paikan katselmuksessa voi olla esimerkiksi kysymys asunto-osakeyhtiön huoneistossa tapahtuneen rikoksen selvittämisestä.

Pääsäännön mukaan se, jolla on esine hallussaan, on velvollinen tuomaan sen tuomioistuimeen, jos esineellä on merkitystä todisteena ja se voidaan hankaluuksitta tuoda tuomioistuimeen (OK 17:57).

Katselmuksen toimittamisesta on annettava tieto asiaosaisille. Rikosasian vastaaja, joka on vangittuna, on määrättävä tuotavaksi toimitukseen, jos tuomioistuin pitää hänen läsnäoloaan tarpeellisenä (OK 17:58).

Katselmuksen toimittamisen aiheuttamista kustannuksista on voimassa soveltuvin osin, mitä asiantuntijan korvauksesta säädetään (OK 17:59).

2.1.6 Asianosaisen kuulustelu

Asianosaista voidaan kuulla kahdella tavalla todistelutarkoituksessa. Ensinnäkin asianosaista voidaan kuulla vapaasti todistelutarkoituksessa (OK 17:61). Riita-asian asianosaisella katsotaan olevan ns. positiivinen totuusvelvollisuus (OK 14:1). Asianomistajalla katsotaan olevan negatiivinen totuusvelvollisuus (ROL 6:5). Asianomistajalla ei ole velvollisuutta antaa kertomusta eikä vastata kysymyksiin, mutta jos hän näin tekee, hänen on pysyttävä totuudessa. Rikosasian vastaajalla ei ole velvollisuutta lausua mitään eikä pysyä totuudessa. Asianosaisen laillisen edustajan kuulemiseen sovelletaan asianosaista koskevia säännöksiä (OK 17:64). Alle 15 vuotiaan tai sen, jonka henkinen toiminta

on häiriintynyt, kuulemisesta on voimassa vastaavat rajoitukset kuin todistajan suhteen (OK 17:21).

Toiseksi asianosaista voidaan kuulla totuusvakuutuksen nojalla seikoista, joilla on erityistä merkitystä asiaa ratkaistaessa. Tällöin hän antaa totuusvakuutuksen (OK 17:63) ja hänen on rangaistuksen uhalla kerrottava totuudenmukaisesti mitään salaamatta tietonsa (rikoslain 15 luku). Tällaista uhkaa ei ole kuultaessa asianosaista vapaasti todistelutarkoituksessa. Asianosaista ei kuitenkaan voida pakottaa antamaan kertomustaan totuusvakuutuksen nojalla.

Riita-asian asianosaista voidaan kuulla todistelutarkoituksessa, samaten asianomistajaa rikosasiassa (OK 17:61). Asianomistajaa voidaan näin kuulla kuitenkin vain siitä, mitä ja minkä verran vahinkoa hän on kärsinyt rikoksen johdosta. Totuusvakuutuksin ei kuitenkaan voida kuulla alle 15-vuotiaasta tai siitä, jolta henkisen toiminnan häiriöiden vuoksi puuttuisi selvä käsitys valan merkityksestä (OK 17:62). Isyyttä koskeissa asioissa totuusvakuutus on kielletty (isyyslain, 700/1975, 30 §:n 2 momentti ja 41 §).

Asianosaisen kuuleminen totuusvakuutuksin on tuomioistuimen harkinnassa, eikä tuomioistuin ole sidottu edes yksimielisten asianosaisten kantaan. Käytännössä asianosaista kuullaan harvoin totuusvakuutuksin. Asianomistajaa ei tällä tavalla kuulla ilmeisesti käytännössä lainkaan.

Asianosaisen kuulemisessa noudatetaan pitkälti samoja säännöksiä kuin todistajaa kuultaessa (OK 17:61 ja 65).

2.1.7 Todistajansuojelu ja anonyymi todistelu

Yksi todistelulainsäädäntöön kiinteästi liittyvä kysymys on todistajansuojelu. Todistajanaolo luetaan yleiseksi kansalaisvelvollisuudeksi, josta ei voida ilman siihen oikeutavaa säännöstä poiketa. Vastapainoksi on tarpeen pyrkiä varmistamaan todistajien turvallisuus. Lisäksi vastaavaa suojelua voi tarvita myös muu henkilö, jota kuullaan oikeudenkäynnissä todistelutarkoituksessa. Tämän vuoksi todistajansuojelu tulee ymmärtää henkilöpiiriltään laajana.

Erityistä lakia todistajansuojelusta ei ole. Todistajien turvallisuudesta huolehtimista varten lainsäädäntöön sisältyy kuitenkin useita säännöksiä, joilla on ainakin osittain mainittu tarkoituksena. Seuraavat säännökset tai säädökset voidaan mainita:

—Oikeudenkäytössä kuultavan ja hänen läheisen uhkaaminen on rangaistavaksi säädetty teko (rikoslain 15 luvun 9 §).

—Lähestymiskielto voidaan määrätä todistajan suojelemiseksi (lähestymiskiellosta annettu laki, 898/1998).

—Todistajaa tai muuta kuultavaa voidaan hänen suojaamiseksi kuulla yleisön läsnä olematta (oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 20 §).

—Todistajaa ja muuta kuultavaa voidaan kuulla hänen suojaamiseksi asianosaisen tai muun henkilön olematta läsnä (oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 34 §) taikka videoyhteyden tai muun vastaavan keinon välityksellä (oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 34 a §).

—Seksuaalirikosasioissa ja perheväkivaltatapauksissa asianomistajalle, joka ei käytä asianosaisen puhevaltaa, voidaan määrätä tukihenkilö (ROL 2 luku).

—Asianosaisen, todistajan tai muun kuultavan yhteystietoja ei tarvitse ilmoittaa vastapuolelle (ROL 5 luvun 3 ja 9 §).

—Todistajan tai muun kuultavan taikka ilmiintajan yhteystiedot voidaan olla luovuttamatta muun muassa esitutkinnassa (viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain, 621/1999, 11 §:n 2 momentin 7 kohta ja 24 §:n 1 momentin 31 kohta).

—Todistajan tai muun kuultavan taikka ilmiintajan yhteystiedot sisältävä oikeudenkäyntiasiakirja ja tuomion osa voidaan julistaa salaiseksi (oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 9 §:n 1 momentin 5 kohta ja 24 §:n 1 momentin 1 kohta).

—Poliisin henkilöstöön kuuluva ei ole velvollinen ilmaisemaan hänelle palvelussuhteessa tietoja luottamuksellisesti antaneen henkilöllisyyttä (poliisilain, 872/2011, 7 luvun 3 §).

—Turvatarkastukset tuomioistuimessa parantavat tuomioistuimissa asioivien tur-

vallisuutta (turvatarkastuksista tuomioistuimissa annettu laki, 1121/1999).

—Poliisilla on oikeus tarkastaa oikeudenkäyntiin saapuva tai oikeudenkäyntipaikan välittömässä läheisyydessä oleva henkilö ja hänen mukanaan olevat tavarat sellaisten esineiden varalta, joilla voidaan aiheuttaa vaaraa oikeudenkäyntiin osallistuville henkilöille (poliisilain 2 luvun 12 §).

—Poliisilla on oikeus poistaa häiritsevästi tai uhkaavasti käyttäytyvä henkilö sekä ottaa hänet kiinni ja pitää säilössä tietyn ajan (poliisilain 2 luvun 10 §). Poliisi voi suojella henkilöä tai vartioida paikkaa henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvan rikosten estämiseksi tai keskeyttämiseksi.

—Nimen ja kotipaikan muuttaminen - myös ulkomaille - on sallittua (nimilaki, 694/1985, perustuslain 9 §:n 1 momentti).

—Väestötietojärjestelmästä ja Väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista annetun lain (661/2009) 36 §:n mukaan, jos henkilöllä on perusteltu ja ilmeinen syy epäillä itsensä tai perheensä terveyden tai turvallisuuden tulevan uhatuksi, voidaan väestötietojärjestelmään hakemuksesta tallettaa turvakielto, jolloin tietoja voidaan luovuttaa tietyin edellytyksin vain viranomaisille.

—Väestötietojärjestelmästä ja Väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista annetun lain 12 §:n mukaan henkilötunnuksen muuttaminen on mahdollista tilanteissa, joissa muuttaminen on ehdottoman välttämätöntä henkilön suojelemiseksi sellaisissa tilanteissa, joissa hänen terveytensä tai turvallisuutensa kohdistuu ilmeinen ja pysyvä uhka.

—Vapautensa menettäneen henkilön vapauttamisesta tai laitoksesta poistumisesta voidaan ilmoittaa henkilölle, jos on perusteltua syytä epäillä vapautettavan syllistyvän henkilön tai tämän läheisen henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvaan rikokseen (vankeuslain, 767/2005, 19 luvun 4 §, tutkintavankeuslain, 768/2005, 16 luvun 1 §:n 9 kohta ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain, 841/2006, 16 luvun 2 §).

Mainittu keinovalikoima on varsin kattava, joskin voidaan olettaa, että säännösten suomia mahdollisuuksia voitaisiin hyödyntää laajemminkin.

Yksi keino todistajan suojelemiseen on sallia hänen todistaa anonyymisti eli niin, ettei hänen henkilöllisyytensä paljastu syytetylle ja mahdollisesti muillekaan oikeudenkäyntiin osallisille henkilöille, mikä on mahdollista Pohjoismaista Norjassa ja Tanskassa sekä useissa EU-maissa.

Todistajansuojeluun liittyviä kysymyksiä käsiteltiin oikeusministeriön työryhmämietinnössä 2002:4 (Rikosprosessin tarkistaminen. Työryhmän osamietintö). Mietinnössä kuitenkin torjuttiin anonyymia todistelua koskevien säännösten ottaminen lakiin. Tämän jälkeen anonyymien todistelun mahdollistamista on kuitenkin esittänyt toinen oikeusministeriön työryhmä (Anonyymi todistelu ja peitepoliisin oikeus osallistua rikollisryhmän toimintaan, oikeusministeriön työryhmämietintö 2005:5). Mietintö ei kuitenkaan ole johtanut lainsäädäntöön anonyymistä todistelusta. Todistajansuojelua koskevia säännöksiä on muutoinkin kuin anonyymien todistelun osalta käsitelty mainituissa mietinnössä 2002:4 ja 2005:5.

2.2 Kansainvälinen kehitys sekä ulkomaiden ja EU:n lainsäädäntö

Todistelusäännökset on perinteisesti katsottu asiaryhmäksi, josta säädetään kansallisessa lainsäädännössä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ottanut tämän lähtökohdakseen, eikä ole puuttunut todistelun järjestämiseen jäsenvaltiossa, jollei todistelussa ollut virhe tai puute ole johtanut siihen, ettei oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusta ole noudatettu.

Nimenomainen todistelua koskeva määräys Euroopan ihmisoikeussopimuksessa on rikosasioita koskevassa 6(3d) artiklassa, jonka mukaan syytetyllä on oikeus kuulustella tai kuulustuttaa häntä vastaan asetettuja todistajia sekä saada puolestaan esiintyvät todistajat kuulluiksi vastaavissa olosuhteissa. Vastavainlainen määräys on Yhdistyneiden Kansakuntien kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 14(3e) artiklassa. Saman artiklan mukaan syytetyllä

on oikeus olla tulematta pakotetuksi todistamaan itseään vastaan tai tunnustamaan syyllisyytensä. Tämä niin kutsuttu itsekriminointisuoja sisältyy vakiintuneen tulkinnan mukaan myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6(1) artiklan vaatimuksiin, vaikkei suojasta sopimustekstissä nimenomaisesti mainitaakaan.

Euroopan unionin perusoikeuskirjaan, joka tulee sovellettavaksi, kun jäsenvaltio soveltaa muutoin unionin oikeutta (51 artikla), sisältyy samaten oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevia määräyksiä (47 ja 48 artikla). Lähtökohtana on, että perusoikeuskirjan oikeudet vastaavat Euroopan ihmisoikeussopimuksen oikeuksia, ja perusoikeuskirjan oikeuksien merkitys ja ulottuvuus ovat samat kuin ihmisoikeussopimuksessa sopimuksessa (52 artikla).

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytäntöä on selostettu jatkossa asianomaisissa kohdissa sekä eräiden kysymysten osalta julkaisussa oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 65/2012 (Vertailua eräistä todistus oikeudellisista kysymyksistä Suomessa, Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa, jäljempänä OMSO 65/2012)

Euroopan unionin lainsäädännössä ei ole kattavasti todistelua säänteleviä instrumentteja. Tässä voidaan kuitenkin mainita neuvoston asetus jäsenvaltioiden tuomioistuinten välisestä yhteistyöstä siviili- ja kauppaoikeudellisissa asioissa tapahtuvassa todisteiden vastaanottamisessa (EY/1206/2001) ja Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäättöksen 2001/220/YOS korvaamisesta.

EU:n ministerineuvoston päätöslauselmassa todistajien suojelusta kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen toiminnan yhteydessä (23.11.1995, 95/C 327/04) kehoitetaan jäsenvaltioita varmistamaan todistajien asianmukainen suojelu. Sen A.6 kohdan mukaan toimivaltaisilla viranomaisilla pitäisi olla mahdollisuus päättää, ilman eri toimenpiteitä tai todistajan pyynnöstä, että todistajan osoite ja kaikki tiedot, joiden perusteella hänet voidaan tunnistaa, olisivat vain näiden viranomaisten tiedossa.

Euroopan neuvoston ministerikomitea on käsitellyt anonyymiä todistelua osana todistajien suojelua. Todistajien pelottelua ja puolustuksen oikeuksia koskevan suosituksen (10.9.1997, suositus R (97) 13) III luvussa on käsitelty anonyymiä todistelua suhteessa järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Suosituksen 10. kohdan mukaan anonyymien todistelun tulisi olla poikkeuksellinen toimenpide. Rikosprosessissa tulee olla keinot varmistaa todistajan henkilöllisyys ja menettelyn tulee turvata vastaajan mahdollisuus kyseenalaistaa niin anonyymiteetin tarpeellisuus kuin anonyymien todistajan uskottavuus ja tietojen alkuperä. Suosituksen 11. kohdan mukaan anonyymi todistelu tulisi sallia vain, kun oikeusviranomainen osapuolia kuultuaan katsoo, että todistajan henki ja vapaus on vakavasti uhattu tai, kun kyseessä on peitetoimintaan osallistuva poliisi, hänen mahdollinen tuleva työnsä on vakavasti uhattu. Lisäksi olisi edellytettävä, että todisteet ovat todennäköisesti merkittäviä ja henkilö vaikuttaa uskottavalta. Suosituksen 13. kohdassa todetaan, ettei langettava tuomio saisi perustua yksinomaan tai ratkaisevilta osin anonyymille todistelulle.

Anonyymien todistelun osalta oikeusvertailua ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytäntöä sisältyy mietintöön OMTR 2005:5 s. 13—23. Siinä on yhteenvedonomaaisesti todettu seuraavaa (s. 18): ”Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimus ei siis aseta ehdotonta estettä anonyymille todistelulle. Ihmisoikeustuomioistuimen käytäntö vaikuttaa muotoutuneen sellaiseksi, että ihmisoikeussopimusta ei anonyymien todistajalausunnon käyttämisen johdosta voitaisi katsoa rikotun, jos 1) tuomioistuin on riittävästi selvittänyt, että todistajan kohtaama uhka on ollut todellinen, 2) vastaajalla on ollut jossain oikeudenkäynnin vaiheessa mahdollisuus esittää todistajalle suullisesti kysymyksiä ja 3) langettava tuomio ei perustu yksin tai ratkaisevalta osalta anonyymiin näyttöön. Lisäksi erityisesti poliisiviranomaisen esiintymiselle anonyyminä tarvitaan normaalia painavampia perusteita. Todistajan suojelemisen tarvetta on verrattava siihen haittaan, jonka anonyymiteetti aiheuttaa puolustukselle.”

Ihmisoikeustuomioistuimen linja on kuitenkin jossain määrin sittemmin muuttunut.

Ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisussa Al-Khawaja ja Tahery v. Yhdistynyt Kuningaskunta (suuri jaosto 15.12.2011) ottanut aiemmassa ratkaisussa Doorson v. Alankomaat (26.3.1996) omaksumastaan kannasta poikkeavan kannan siitä, että anonyymi todistelu ei saa olla ainoa tai ratkaiseva näyttö langettavaan tuomioon. Eräissä muissakin tapauksissa, kuten tavanomaisen vastakuulustelumahdollisuuden puuttumisessa, vaatimuksesta on luovuttu. Ihmisoikeustuomioistuin on kuitenkin asettanut eräitä lisäedellytyksiä, jolloin langettava tuomio voi perustua tällaiseen näyttöön loukkaamatta oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksia.

Ihmisoikeustuomioistuin on periaatteessa pitänyt poissaolevan todistajan aiemmin antaman kertomuksen ja anonyymien todistelun käyttämisestä samantyyppisinä ongelmina, vaikka ne eivät olekaan identtisiä. Tuomioistuimen on tutkittava, onko olemassa hyväksyttävät perusteet henkilön kuulemiseksi anonyymisti. Tällaiseksi ei kelpaa yleinen pelko todistamisesta mahdollisesti koituvista seurauksista. Jos objektiivisilla perusteilla arvioiden pelkoon on aihetta syytetyn tai jonkun hänen puolesta toimivan tekemien uhkausten tai muiden toimien vuoksi, anonyymille todistelulle on kuitenkin hyväksyttävät perusteet. Suoria uhkauksia tai toimia todistajaa vastaan ei välttämättä edellytetä, vaan jo syytetyn tai hänen kanssatoimijoitensa ”pahamaineisuus” saattaa riittää. Syytetyn itse luomastaan pelosta hyötyminen on yhteensopimaton asianomistajan ja todistajien oikeuksien kanssa. Tällaisen menettelyn johdosta ihmisoikeustuomioistuin on katsonut, että syytetty on luopunut ihmisoikeussopimuksen 6(3d) artiklan mukaisesta kuulustelu-oikeudesta. – Ihmisoikeustuomioistuin on yleisesti todennut, että syytetty voi luopua todistajan kuulemisesta. Luopumisen on oltava kuitenkin nimenomaista tai muuten selvää.

Jos anonyymille todistelulle on ollut pätevä syy, tuomio saadaan perustaa sille, mutta lähtökohtaisesti ei ainoana tai ratkaisevana näyttönä. Siksi on tutkittava, onko anonyymi todistelu ainoa tai ratkaiseva näyttö asiassa. Jos näin on asianlaita, on vielä tutkittava, onko puolustuksen oikeuksien rajoittamista kompensoitu riittävästi. Myönteisessä tapaukses-

sa langettava tuomio voidaan perustaa yksinomaan tai ratkaisevassa määrin anonyymiin todisteluun. Kielteisessä tapauksessa on riikottu absoluuttista oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusta.

Ihmisoikeustuomioistuin on todennut, että perustavanlaatuinen periaate on syytetyn oikeus riitauttaa häntä vastaan esitetty näyttö. Tämä ei niinkään edellytä, että puolustus on selvillä todistajan henkilöllisyydestä, jotta syytetty voi kyseenalaistaa todistajan uskotavuuden ja nuhteettomuuden. Pikemminkin kysymys on siitä, että puolustuksen tulee voida koetella näyttöä sen totuudenmukaisuuden ja luotettavuuden arvioimiseksi syytetyn läsnä ollessa lausuntoa annettaessa tai menettelyn myöhemmässä vaiheessa.

Tapauksessa Ellis ym. v. Yhdistynyt Kuningaskunta (päätos 10.4.2012) valitusta pidettiin ilmeisen perusteettomana. Anonymiteetin myöntämisen taustalla oli se, että rikosasiassa oli kysymys edelleen jatkuvasta jengeihin liittyvästä väkivallasta ja kostomurhista. Tällaisiin rikoksiin osalliset yleensä luottavat siihen, ettei heitä vastaan uskalleta todistaa. Asianomistajan ja yleinen etu vaativat ilman muuta tällaisiin rikoksiin syyllistyneiden saattamista oikeuden eteen. Anonymiteetin salliminen on tärkeä väline puuttua jengiliitännäisiin murhiin.

Ihmisoikeustuomioistuin ei sulkenut pois sitä mahdollisuutta, että anonyymi todistelu oli asiassa ratkaisevaa. Puolustuksen oikeuksien kaventuminen oli kuitenkin kompensoitu asianmukaisesti. Tuomari, jury, syyttäjä ja syytetyn oikeudenkäyntiavustaja pystyivät näkemään todistajan ja tekemään havaintoja hänen käyttäytymisestään. Tuomari oli kolmeen eri kertaan ottanut kantaa anonymiteettiin ja sellaisen todistelun sallittavuuteen. Tämä osoitti, että tuomari oli pitänyt koko ajan asiaa silmällä. Hän oli myös evännyt toisen anonyymien todistajan kuulemisen. Tuomari oli antanut jurylle eri vaiheissa tarkat ohjeistukset suhtautumisesta anonyymiin todisteluun. Asiassa oli ollut esillä laajasti taustatietoja, jotka muun muassa mahdollistivat puolustukselle anonyymien todistajan tehokkaan kuulustelun ja hänen luotettavuutensa kyseenalaistamisen.

Riittävästä kompensatiosta on pidetty myös sitä, että anonyymiä todistajaa kuultiin

tuomarin edessä, jonka jälkeen syytetyllä, jolla oli avustaja, oli mahdollisuus esittää kysymyksiä todistajalle ja riitauttaa todistajan uskottavuus. Syytetty ei kuitenkaan näin tehnyt, joten hänen oli katsottava luopuneen kuulusteluoikeudestaan. Syytetyn oli tullut ymmärtää, että tällaista todistelua saatetaan käyttää näyttönä häntä vastaan (Sarkizov ym. v. Bulgaria 17.4.2012).

Ihmisoikeustuomioistuin katsoi Sarkizov-tapauksessa, että selvitystä kansallisen viranomaisten harkinnasta anonyymien todistelun myöntämisestä ei ollut. Tuomioistuin kuitenkin katsoi, että anonyymeilla todistajilla oli aiheutta pelätä parittajien kosta. Todistajat olivat tosiasiallisesti parituksen uhreja, mutta ihmisoikeustuomioistuin tällaisissa tapauksissa ei kiinnitä huomiota asianomaisen henkilön prosessuaaliseen asemaan, vaan ymmärtää todistajan laajassa merkityksessä; todistajat voivat olla myös asianomistajat ja asiantuntijat sekä muut tuomioistuimessa todistavat (esim. Mirilashvili v. Venäjä 11.12.2008). Valittajien väitettyä siitä, että he olivat onnistuneet paljastamaan anonyymien todistajien henkilöllisyyden, tuomioistuin piti irrelevanttina, koska se ei tue valittajien näkemystä, jonka mukaan anonyymiteetti heikentää mahdollisuuksia riitauttaa esitetty näyttö.

Ratkaisussa Pesukic v. Sveitsi (6.12.2012) kuultiin huumausainekauppaan liittyvän tapon silminnäkijätodistajaa anonyymisti. Ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että näin voitiin tehdä kostotoimien uhan vuoksi, koska valittaja tunsikin todistajan ulkonäöltä ja muutkin todistajat osoittivat pelkoa antaessaan raskauttavia lausuntoja.

Ihmisoikeustuomioistuin katsoi, ettei todistajan kertomus ollut ainoa todiste, mutta sillä oli huomattava näyttöarvo. Siksi oli tutkittava, oliko puolustuksen oikeuksia riittävästi kompensoitu.

Merkille pantavaa oli, että kuulustelun oli toimittanut tuomioistuimen puheenjohtaja. Todistajan henkilöllisyys oli ollut hänen ja syyttäjän tiedossa. Tutkinnanjohtaja oli vahvistanut oikeudenkäynnissä todistajan henkilöllisyyden. Poliisimies ja syyttäjä todistivat todistajan maineesta, rikosrekisteristä ja luotettavuudesta. Todistajaa oli kuultu tuomioistuimen puheenjohtajan, juryn ja tulkin läsnä

ollessa, jotka siten pystyivät saamaan vaikutelmia todistajasta ja hänen antamista vastauksistaan. Valittaja avustajineen, syyttäjän, asianomistajat, tulkit ja yleisö olivat toisessa huoneessa, jonne oli ääniyhteys. Todistajan ääntä oli muunneltu. Valittajan avustaja sai esittää äänilinkin välityksellä lisäkysymyksiä, joihin todistaja oli vastannut niin pitkälle kuin oli voinut vaarantamatta henkilöllisyytensä paljastumista.

Ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että puolustuksen oikeuksia oli kompensoitu riittävästi eikä ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa ollut loukattu.

Tapauksessa Papadakis v. Makedonia (26.2.2013) kuultiin peitepoliisia hänen henkilöllisyyttään paljastamatta. Ihmisoikeustuomioistuin totesi, ettei kysymyksessä ollut anonyymi todistaja, koska valittaja tunsikin todistajan ulkonäöltä heidän molempien osallistuttua huumausainekauppaa koskevaan keskusteluun. Todistajan kertomusta pidettiin ratkaisevana näyttönä.

Todistajaa kuultiin hänen henkilöllisyyttään paljastamatta valittajan tai hänen avustajansa läsnä olematta. Puolustuksella ei ollut mahdollisuutta esittää todistajalle suoraan kysymyksiä. Puolustukselle varattiin tunti aikaa lukea todistajankertomus puhtaaksikirjoitetussa muodossa ja laatia kirjallisesti kysymykset.

Ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että poliisin anonyymiteetti ja mahdollisuus käyttää häntä edelleen peitetöiminnässä olisi voitu turvata vähemmällä keinoilla. Mahdollisuus esittää edellä mainitulla tavalla kysymyksiä tosiasiallisesti teki tyhjäksi mahdollisuuden riitauttaa todistajankertomus. Puolustuksen oikeuksia ei ollut riittävästi kompensoitu ja 6 artiklaa oli loukattu.

Julkaisussa OMSO 65/2012 on kansainvälistä vertailua seuraavista kysymyksistä: todistusharkinta, todistustaakka ja näyttökynys, vastuu näytön hankkimisesta, tarpeettoman todistelun kieltäminen, velvollisuus kieltäytyä todistamasta, oikeus kieltäytyä todistamasta, todisteen hyödyntämiskielto, henkilölliset todistuskeinot (asianosainen, todistaja, kuultava) sekä vala ja vakuutus.

2.3 Nykytilan arviointi

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun uudistus 1940-luvulla tukeutui suurelta osin ruotsalaiseen todistelua koskevaan lainsäädäntöön (rättegångsbalk 1942:740), joka säädettiin samalla kuin oikeudenkäyntimenettely rakennettiin suullisuuden, välittömyyden ja keskityksen periaatteiden varaan ja luovuttiin niin sanotusta suullis-pöytäkirjallisesta menettelystä. Vastaava muutos, jota OK 17 lukua uudistettaessa ennakoitiin (HE 137/1945 vp s. 1), toteutui Suomessa vuosina 1993 riita-asioissa ja 1997 rikosasioissa. Uudistusten yhteydessä ei osoittautunut erityistä tarvetta tarkistaa OK 17 lukua lukuun ottamatta eräitä todistelumenettelyä koskevia osia. Mainitun 17 luvun pitkäikäisyydestä voidaan päätellä, että se on yleisesti ottaen osoittautunut toimivaksi.

Sanotusta huolimatta voidaan todeta, että eräiltä osin todistelusäännöksissä omaksutut ratkaisut voidaan kyseenalaistaa uudenlaisen oikeudenkäyntimenettelyn näkökulmasta. Ensinnäkin tuomioistuimelle annettu laaja valta hankkia todisteita omasta aloitteistaan ei sovi saumattomasti yhteen sen kanssa, että näytön kartoittaminen ja hankkiminen ovat entistä selvemmin asianosaisten vastuulla. Asianosaisella on muun muassa velvollisuus ilmoittaa jo haastehakemuksessa ja siviiliasioissa vielä preklusion uhalla viimeistään valmistelussa ne todisteet, joihin hän haluaa vedota. Myös se, että asiantuntijan määrää tuomioistuin asianosaisia kuultuaan, ei välttämättä ole toimiva ratkaisu. Asiantuntijan osalta nykyisin tilanne on jo pitkälti se, että asiantuntijatodistelu hankitaan kuulemalla henkilöä asianosaisen nimeämänä todistajana eikä asiantuntijana. Omaksutuista ratkaisuista saattaa seurata oikeudenkäynnin viivästyminen. Tässä yhteydessä voidaan mainita myös todistajankuulustelun osalta sen säateleminen, kenelle tulisi kuulua ensisijainen vastuu pääkuulustelusta eri asiatyypeissä.

Euroopan ihmisoikeussopimukseen liittymisestä vuonna 1991 on seurannut tarvetta irrottautua oikeudenkäymiskaaren 17 lukuun sisältyvien säännösten sanamuodon mukaisesta tulkinnasta. Syytetyn vaikenemista ei voida ottaa huomioon siinä määrin kuin OK 17 luvun 5 § sanamuotonsa mukaisesti antai-

si mahdollisuuden vaan rajatumminkin, kuten jäljempänä yksityiskohtaisissa perusteluissa 1. lakiehdotuksen 17 luvun 6 §:n perusteluista ilmenee. Vastakuulustelumahdollisuuden puuttuminen on arvioitu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytäntöön nojautuen (esim. KKO 2000:71 ja KKO 2008:84). Itsekriminointisuojaan ulottuvuutta tulkittaessa ihmisoikeustuomioistuimen käytäntö on ollut ratkaisevassa osassa (esim. täysistuntoratkaisut KKO 2009:80 ja KKO 2010:41; ks. myös KKO 2012:45 ja KKO 2013:25 ja laajemmin OMSO 65/2012 s. 44—45 ja 52). Ihmisoikeustuomioistuimen käytännöllä on myös ollut merkitystä harkittaessa kysymystä siitä, onko lainvastaisesti hankittu todiste jätetty hyödyntämättä (esim. KKO 2007:58 ja KKO 2012:45; ks. laajemmin OMSO 65/2012 s. 51 ss.). Ihmisoikeustuomioistuin on katsonut, ettei asianajajien salassapitovelvollisuutta ja siihen liittyviä pakkokeinoja koskeva sääntely ollut riittävän täsmällistä (Sallinen ym. v. Suomi 27.9.2005, Sorvisto v. Suomi 13.1.2009 ja Heino v. Suomi 15.2.2011).

Lainsäädäntöä uudistettaessa on kiinnitettävä huomiota ihmisoikeustuomioistuimen tulkintoihin edellä mainituista kysymyksistä ja yleisestikin. Toisaalta kun tulkintalinjat perustuvat yksittäisiin tapauksiin ja kun ei ole tavatonta, että ihmisoikeustuomioistuin muuttaa linjaansa, tulee ihmisoikeustuomioistuimen omaksuman tulkinnan ottamista lainsäädäntöön suhtautua jossain määrin varoen. Jos kuitenkin yksittäistä tapauksista on muodostunut sisällöltään selvärajainen ja vakiintunut tulkintakäytäntö, kansallista lainsäädäntöä voidaan muuttaa vastaavasti.

Oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta (378/2005) annettu laki on yksi todistelua koskeva erityislaki. Todistelua koskevia säännöksiä sisältyy myös aineellista lainsäädäntöä koskeviin säädöksiin, kuten lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaan lainsäädäntöön. Tällaisten erityissäännösten luonteva paikka on muualla kuin oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa, johon on perusteltua sisällyttää yleiset säännökset todistelusta riita- ja rikosasioissa. Erityissäännösten tarpeen harkitseminen on perusteltua tehdä asianomaista lakia säädettäessä tai muutettaessa. Siksi johdonmukaisuuden edellyttämät tarkistukset riittävät tässä yhteydessä.

Joidenkin säännösten osalta voidaan asettaa kysymyksenalaiseksi, vastaavatko ne enää yhteiskunnassa omaksuttuja arvoja ja käsityksiä. Esimerkiksi lähiomaisten oikeutta kieltäytyä todistamasta koskevan OK 17 luvun 20 §:n osalta voidaan kysyä, onko lähiomaisten piiri yhtäältä liian laaja ja olisiko toisaalta aiheellista säätää nimenomaisesti myös avopuolisolle ja ns. uusperheen jäsenelle tällainen oikeus.

Lakiteknisestä näkökulmasta voidaan esittää, että oikeudenkäymiskaaren 17 luku on eräiltä osin muutenkin vanhentunut ja aukollinen. Luku ei kaikilta osin vastaa nyky-lainsäädännöltä edellytettyjä vaatimuksia selkeydeltään, täsmällisyydeltään ja kirjoitustavaltaan. Lisäksi lukuisten säännösviittausten takia säädöskokonaisuuden havainnollisuus ja säännösten soveltamisen helppous ovat kärsineet. Kaikilta osin ei ole selvää, missä suhteessa yhtäältä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja toisaalta lain 6 luvun tai oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain todisteluun liittyvät säännökset ovat toisiinsa nähden. Ongelmana voidaan pitää sitä, että periaate keskittää todistamiskieltoja ja vai tiolo-oikeuksia koskevat säännökset oikeudenkäymiskaaren 17 lukuun on murentunut.

Todistajien uhkailun olemassaolosta tai yleisyydestä ei Suomessa ole kattavasti tutkittua tietoa. Samoin täsmällistä tietoa puuttuu siitä, keihin henkilöihin mahdollinen uhkailu todellisuudessa kohdistuu, miten se vaikuttaa todistamiseen ja missä tapauksissa anonymiteetistä voisi olla hyötyä. Yleinen arvio on, että todellisia uhkia esiintyy harvoin, vaikka pelkäävien todistajien määrä sinänsä on jossain määrin lisääntynyt. Yleisesti ottaen todistajien on havaittu viime vuosina suhtautuneen oikeudenkäynnissä kuultavana olemiseen jonkin verran aikaisempaa vastahakoisemmin. Pyynnöt todistajansuojelukeinojen käyttämisestä ovat lisääntyneet. Vastahakoisen suhtautumisen on arvioitu johtuneen osaksi pelosta, osaksi siitä, että todistajan suojelusta on alettu aikaisempaa enemmän keskustella julkisuudessa. Toisaalta ongelmana todistajiin kohdistuvien uhkien selvittämisessä on ollut se, että todistajat eivät aina uskalla kääntyä viranomaisten puoleen uhkatilanteissa. Todistajien kokemien uhkien olemassaoloa ja siten anonyymien todistelun

tarvetta on katsottu olevan vaikeaa selvittää kokonaisvaltaisesti yksittäisten tutkimusten tai rikosilmoitusjärjestelmän tietojen avulla. Voidaan kuitenkin todeta, että oikeudenkäynnissä kuultavien uhkaamisesta (RL 15:9) tehtyjen rikosilmoitusten määrä on lisääntynyt. Vuonna 2001 näitä kirjattiin 54, vuonna 2006 vastaavasti 99 ja vuosina 2010 määrä oli 169. Tuomittuja rangaistuksia oli puolestaan 29 vuonna 2001, 34 vuonna 2006 ja 53 vuonna 2010.

Seuraavia henkilöryhmiä, jotka saattavat tulla uhatuksi, voidaan tunnistaa. Ensinnäkin uhkailujen on arvioitu käytännössä kohdistuvan useimmiten rikoskumppaneihin ja samaan rikollisryhmään kuuluviin henkilöihin, joiden epäillään ryhtyneen yhteistyöhön viranomaisten kanssa. Käytännössä samaan rikollisryhmään kuuluvat henkilöt olisivatkin merkittävä ryhmä, jolla olisi tarve todistaa anonyymisti. Toisaalta tällaisten henkilöiden uskottavuuden arviointi on erityisen vaikeaa, koska heillä voi olla piilotettuja motiiveja kertomuksensa muuttamiselle. Heillä voidaan myös arvioida usein olevan sellaista tietoa, että heidän henkilöllisyytensä on pääteltävissä kertomuksen sisällön perusteella. Toinen oletettavasti uhattu ryhmä ovat poliisit, jotka ovat osallistuneet peitet toimintaan tai valeostoihin. Heitä saatetaan uhata sekä rikostutinnan vaikeuttamiseksi että koston.

Kolmanneksi todistelutarkoituksessa kuultavien uhkailua tapahtuu oletettavasti perheväkivaltatapauksissa, joissa uhkailun motiivina voidaan arvioida olevan lähinnä asian tutkinnan estäminen. Perheväkivalta- ja rikoskumppanitapauksissa saattaa kuitenkin olla helppoa päätellä, kuka todistaja on. Tällöin nimettömyydestä saatava hyöty on kyseenalainen, vaikka uhka onkin hyvin reaalinen. Muilla todistajansuojelukeinoilla kuin anonymiteetillä on tällaisissa tilanteissa suurempi merkitys.

Pelkääviä todistajia voivat olla myös niin sanotut satunnaiset todistajat, jotka ovat ulkopuolisina henkilöinä sattumalta nähneet esimerkiksi järjestäytyneen rikollisryhmän keskinäisen välienselvittelyn. Uhatun ”satunnaistodistajan” henkilöllisyys voi olla perusteltua salata vastaajan kanssa samaan rikollisryhmään kuuluvan henkilöllisyyttä helpommin. Satunnaistodistajan kertomuksen

uskottavuusarviointia helpottaa se, että ulkopuolisella todistajalla on harvemmin kuin lähipiiriin kuuluvilla piilotettuja motiiveja muuttaa kertomustaan. Näin ollen satunnais-todistajan henkilöllisyyden salaaminen ei kaikissa tapauksissa vaarantaisi vastaajan tai muun asianosaisen oikeusturvaa. Euroopan neuvoston ihmisoikeustuomioistuimen käytännön mukaan tällaiset ulkopuoliset todistajat voisivat helpommin saada osakseen anonyymiydestä mahdollisesti tulevan suojan kuin esimerkiksi poliisin henkilökuntaan kuuluvat.

Anonyymiä todistelua toisaalta pidetään mahdollisena, nyky menetelmiä täydentävänä keinona selvittää vakavaa ja järjestäytynyttä rikollisuutta. Käytännössä on vaikea puuttua tilanteeseen, jossa todistaja häneen kohdistuneiden uhkauksien vuoksi ilmoittaa, ettei hän muista tapahtumista mitään. On arvioitu, että tällaisissa tilanteissa mahdollisuus todistaa anonyymisti saattaisi kannustaa pelkäävää todistajaa kertomaan havainnoistaan ja sitä kautta helpottaisi näytön hankkimista. Anonyymin todistelun sallimista on perusteltu myös kansainväliseen rikosoikeusapuun liittyvillä tarpeilla, koska anonyymi todistelu on sallittua useissa muissa EU-valtioissa.

3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

3.1 Esityksen tavoitteet

Esityksen tavoitteena on uudistaa oikeudenkäymiskaaren 17 luku ja muut siihen liittyvät todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevat säännökset siten, että ne muodostavat selkeän ja johdonmukaisen sekä tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden. Kukin säännös pyritään muotoilemaan niin, että se on selkeä ja täsmällinen. Eri luvuissa tai laeissa olevien säännösten väliset suhteet on pyritty muotoilemaan mahdollisimman selkeiksi. Toisaalta pitkiä viittausketjuja on pyritty välttämään. Koska lähtökohtaisesti kuka tahansa voi joutua osalliseksi oikeudenkäyntiin, on aiheellista pyrkiä välttämään sellaisia sääntelyratkaisuja, jotka ovat vaikeasti ymmärrettäviä tai hahmotettavia. Tavoitteena tulee olla, että asiaan osallisen oikeudet ja

velvollisuudet on ilmaistu laissa selvässä muodossa.

Yhtenä tavoitteena on ollut mahdollisuuksien mukaan suosia sääntelyratkaisuja, jotka parantavat oikeudenkäynnin joutuisuutta esimerkiksi vähentämällä tarvetta ottaa samassa oikeudenkäynnissä samaa todistelua vastaan useamman kerran. Tällä on vaikutusta viranomaisresurssien järkevään käyttöön. Asianosaisten ja muiden oikeudenkäyntiin osallisten kannalta tästä seuraa kustannusten ja vaivan väheneminen. Yleisesti ottaen asian nopea mutta perusteellinen käsittely on kaikkien etu. Edelleen on perusteltua pitää kiinni oikeudenkäynnin suullisuudesta, välittömyydestä ja keskityksestä pääsääntönä.

Säännösten laatimisessa on pyritty ottamaan huomioon muuttuneet oikeudelliset ja yhteiskunnalliset olosuhteet. Kotimaisessa oikeuskäytännössä esiintyneet ongelmatilanteet on otettu tarvittaessa lainsäädännön tasolla huomioon. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytäntö on antanut aihetta joissain kysymyksissä tarkistaa lainsäädäntöä.

Anonyymin todistelun tarkoituksena on sen varmistaminen, että kaikki oikeudenkäynnissä tarvittava näyttö olisi saatavilla. Sillä pyritään edistämään asian selvittämistä ja tuomioiden aineellisesti oikeaa lopputulosta. Keinona on todistajan henkilöllisyyden salaaminen sen varmistamiseksi, että todistaja voi kertoa tietonsa ilman hänen tai hänen läheisensä henkeen tai terveyteen kohdistuvaa uhkaa. Näin pyritään osaltaan varmistamaan se, että todistajat eivät pelon vuoksi kieltäydy todistamasta taikka muuta tai peruuta kertomustaan.

Anonyymi todistelu olisi vain yksi keino lisätä kuultavan turvallisuutta. Se olisi myös viimekätinen todistajansuojelukeino, johon tulisi turvautua vasta, jos todistajan turvallisuutta ei pystytä riittävästi takaamaan muulla tavoin. Anonyymin todistelun tuomiin hyötyihin liittyy myös rajoituksia ja ongelmia. Monet rikosasiat ovat esimerkiksi luonteeltaan sellaisia, että kaikkien todistajien henkilöllisyys on osapuolten tiedossa tai helposti selvitettävissä, jolloin anonyymiteetistä ei olisi hyötyä. Anonyymin todistelun sallimiseen liittyy myös oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksista johtuvia rajoituksia.

3.2 Keskeiset ehdotukset

3.2.1 Ehdotuksen lakitekniinen toteuttaminen

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun asema keskeisimpänä todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevana säännöskokonaisuutena säilytetään ja luvun asemaa edelleen vahvistetaan. Lukuun keskitetään entistä kattavammin todistelua koskevat säännökset. Näitä ovat todistusharkintaa, todistustaakkaa ja näyttökynnystä, näytön hankkimista, poikkeuksia vapaasta todistelusta, todistuskeinoja ja todistusmenettelyä koskevat säännökset sekä välittömästi näihin kysymyksiin liittyvät säännökset, eli kutsuja, pakkokeinoja, palkkioita ja korvauksia sekä muutoksenhakua koskevat säännökset. Rajanvetovaikeuksia ei ole kuitenkaan täysin voitu välttää. Esimerkiksi ROL 6:12, jossa säädetään todistelun vastaanottamisesta liian kauan keskeytyneenä olleen käsittelyn jälkeen pidettävässä uudessa pääkäsittelyssä, on jätetty ennalleen. Syynä on sen olennainen kytkös edelliseen pykälään, jossa säädetään niistä edellytyksistä, joiden täytyessä on pidettävä uusi pääkäsittely. Mainitulla 12 §:llä ei olisi myöskään erityisen luontevaa paikkaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa.

Todistamiskieltoja ja vaitiolo-oikeutta koskevat säännökset on koottu eri laeista 17 lukuun, mikä vastaa tilannetta, kun luku uudistettiin edellisen kerran kokonaisuudessaan. Toisaalta joitakin säännöksiä on myös siirretty muualle, jos ne ovat kokonaan tai pääasialliselta luonteeltaan olleet muita kuin todistelusäännöksiä (esim. ehdotettu ROL 6:7.2, 2. lakiehdotus).

Todisteluun liittyviä säännöksiä on oikeudenkäymiskaareissa ja oikeudenkäynnissä rikosasioissa annettussa laissa eri kohdin. Yleisenä joskin karkeana rajana voidaan pitää sitä, että oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säännökset tulevat sovellettavaksi nimenomaan todistelua esittäessä pääkäsittelyssä tai sen ulkopuolella sekä tähän välittömästi liittyviin kysymyksiin. Todistelun kartoittamiseen ja muuten todistelun valmisteluun liittyvät kysymykset kuuluvat lähtökohtaisesti oikeudenkäynnin valmisteluvaiheeseen, jonka vuoksi näitä käsittelevien säännösten

luonteva paikka on oikeudenkäymiskaaren 5 luku ja oikeudenkäynnissä rikosasioissa annetun lain 5 luku. Toisaalta esimerkiksi säännös tarpeettoman todistelun epäämisestä on merkityksellinen jo valmistelussa.

Luvun säännökset ovat lähtökohtaisesti sovellettavissa kaikissa oikeusasteissa. Sanotusta on kuitenkin selvyiden vuoksi poikettu silloin, kun todistelusäännös tulee sovellettavaksi vain ylemmässä oikeusasteessa (ehdotettu hovioikeutta koskeva OK 26:24a). Toisaalta lähtökohtana on ollut käräjäoikeusmenettely, joten esimerkiksi todistelumenettelyä koskevat säännökset rakentuvat suulliselle käsittelylle eivätkä muutoksenhakuasteessa yleisesti noudatettavalle kirjalliselle menettelylle.

Luvun säännökset lähtökohtaisesti koskevat sekä riita- että rikosasioita. Koska kaikki säännökset eivät tule sovellettavaksi kummassakin asiatyypissä, asianomaisesta säännöksestä ilmenee sen soveltamisala. Jollei rajasta ole erikseen mainittu, säännös koskee molempia asiatyyppejä.

Riita-asioissa on lisäksi olennainen jako yhtäältä asioihin, joissa sovinto on sallittu, ja toisaalta asioihin, joissa sovinto ei ole sallittu. Tämä jako ilmenee myös eräiden säännösten soveltamisalasta (esim. ehdotettu OK 17:7). Soveltamisalan kannalta ei ole olennaista riita-asioiden jako kanneasioihin ja hakemusasioihin. Siten esimerkiksi tuomioistuimen oikeus hankkia omasta aloitteestaan näyttöä riita-asiassa, jossa sovinto ei ole sallittu, ei muutu sen mukaan, käsitelläänkö asia oikeudenkäymiskaaren 5 ja 6 luvun mukaisesti kanneasiana vai mainitun lain 8 luvun mukaisesti hakemusasiana.

Voimassa oleva oikeudenkäymiskaaren 17 luku on jaettu väliotsikoilla kuuteen osaan. Ensimmäinen väliotsikko on ”todistelusta yleensä”. Luvun muut osat sääntelevät eri todistuskeinoja: kirjalliset todisteet, todistajat, asiantuntijat, katselmus ja asianosaisen kuulustelu. Kunkin todistuskeinon yhteydessä säädetään myös menettelystä käytettäessä asianomaista todistuskeinoa.

Luvun rakenne uudistettaisiin. Tarkoituksena on olennaisesti vähentää luvun sisäisten viittausten määrää. Tiettyä asiaryhmää, kuten muutoksenhakua, koskeva sääntely keskitettäisiin yhdeksi alakokonaisuudeksi, ja omak-

suttaisiin pääosin oikeudenkäynnin tosiasiallista etenemistä mukaileva pykäläjärjestys, jotta sääntely olisi mahdollisimman johdonmukainen ja helposti omaksuttava. Jatkossa väliotsikot olisivat seuraavat:

- yleiset säännökset
- velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta
- kirjallisen kertomuksen käyttökielto sekä todisteen hyödyntämiskielto
- asianosaisen kuulustelu
- todistajat
- asiantuntijat
- asiakirjat ja katselmuskohteet
- kutsut
- todistelumenettely pääkäsittelyssä
- todistelumenettely pääkäsittelyn ulkopuolella
- todistelu vastaisuuden varalta
- pakkokeinot
- korvaukset ja palkkiot
- muutoksenhaku

Luvussa käytetyllä termillä kuultava ei ole itsenäistä merkitystä. Termiä käytetään lyhyiden vuoksi silloin, kun lainkohdassa on ensiksi mainittu, missä asemassa olevia henkilöitä se koskee, jonka jälkeen kuultavalla tarkoitetaan kaikkia näitä edellä lainkohdassa mainittuja henkilöitä. Jos pykälässä mainitaan vain kuultava, sillä tarkoitetaan kaikkia todistelutarkoituksessa kuultavia henkilöitä heidän prosessuaalisesta asemastaan riippumatta.

3.2.2 Yleiset säännökset

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun alkuun otettaisiin yleinen säännös vapaasta todistelusta ja vapaasta todisteiden harkinnasta. Lisäksi pykälässä lausuttaisiin kontradiktorisen periaatteen noudattamisesta todistelussa.

Riita-asiassa asianosaisella olisi todistustaakka seikasta, johon hän vetoaa vaatimuksensa tai vastustamisensa tueksi, jollei laissa toisin säädetä tai asian laadusta muuta johdu. Näyttökynnyksen pääsäännöksi asetettaisiin uskottava näyttö, joka ilmaisisi jo nykyisin noudatetun näyttövaatimuksen.

Voimassa olevan oikeuden mukainen tuomioistuimelle annettu oikeus arvioida vahingon määrää, jos riittävää näyttöä ei ole saatavissa tai vain vaikeuksin esitettävissä taikka

jos näytön esittäminen edellyttäisi asian laatuun nähden kohtuuttomia kustannuksia, laajennettaisiin koskemaan myös muita yksityisoikeudellisia rahamääräisiä saatavia.

Rikosasiasassa tuomitsemiskynnykseksi kirjattaisiin lakiin jo tuomioistuinkäytännössä omaksuttu vaatimus siitä, ettei vastaajan syyllisyydestä jää varteen otettavaa epäilyä. Näyttötaakka säädettäisiin nykyistä vastaten kantajalle.

Lakiin lisättäisiin nimenomainen säännös siitä, että asianosainen saa antaa tuomioistuimelle kirjallisen selvityksen siitä, miten lakia olisi asiassa sovellettava. Tällaisen selvityksen antajaa ja muutakin henkilöä voitaisiin tuomioistuimen harkinnan mukaan myös kuulla suullisesti. Oikeustieteelliseen asiantuntijalausuntoon ja sen antajaan ei kuitenkaan sovellettaisi muita luvun säännöksiä.

Tuomioistuimen oikeutta hankkia omasta aloitteestaan uutta näyttöä rajoitettaisiin. Riita-asioissa, jossa sovinto on sallittu, tuomioistuimella ei enää olisi tätä oikeutta toisin kuin riita-asioissa, jossa sovinto ei ole sallittu, ja rikosasioissa. Lakiin otettaisiin myös oikeuskäytännössä omaksuttu sääntely siitä, ettei tuomioistuin saa hankkia rikosasian vastaajan vahingoksi koituvaa näyttöä. Tuomioistuimella olisi kuitenkin asian laadusta riippumatta oikeus hankkia omasta aloitteestaan asiantuntijalausunto.

Tuomioistuimen oikeutta evätä tarjottua todistelua laajennettaisiin siten, että tarpeettoman tai halvemmalla korvattavan todisteen lisäksi todiste voitaisiin evätä, jos se on korvattavissa olennaisesti luotettavammalla todisteella. Uusi peruste evätä todiste olisi, että todistetta ei ole asianmukaisesti toimenpiteistä huolimatta tavoitettu, eikä asian ratkaisemista tulisi enää viivyttää.

Lakiin lisättäisiin säännös siitä periaatteellisesta lähtökohdasta, jonka mukaan jokaisella on velvollisuus saapua tuomioistuimeen kuultavaksi todistelutarkoituksessa ja luovuttaa esine tai asiakirja todisteena käytettäväksi sekä sallia katselmuksen toimittaminen. Asiantuntijana toimiminen olisi jatkossakin vapaaehtoista, jollei muualla toisin säädetä.

Uusi olisi myös säännös siitä, että oikeus tai velvollisuus kieltäytyä todistamasta koskee todistelutarkoituksessa kuulusteltavan asianosaisen tai todistajan kertomuksen an-

tamisen lisäksi asiantuntijalausunnon antamista sekä esineen ja asiakirjan luovuttamista todisteena käytettäväksi sekä katselmuksen toimittamisen sallimista. Toisin sanoen mainittu oikeus tai velvollisuus koskisi kaikkia todistetyyppejä ja olisi siten todistuskeinoneutraali.

3.2.3 Velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta

Oikeudenkäymiskaaren 17 lukuun koottaisiin säännökset, jotka koskevat velvollisuutta tai oikeutta kieltäytyä todistamasta oikeudenkäynnissä. Näitä säännöksiä sovellettaisiin noudattaen edellä mainituin tavoin niin sanottua todistuskeinoneutraalisuuden periaatetta. Velvollisuutta tai oikeutta kieltäytyä todistamasta koskevat säännökset olisi muotoiltu ennen muuta silmällä pitäen todistajaa. Tietystä temasta todistaminen ei tällöin kävisi päinsä muullakaan todistuskeinolla, esimerkiksi asiakirjatodisteella.

Alajaksossa käsiteltäisiin lähinnä sitä, mistä temasta ei saa todistaa (todistusteamakielto) tai on oikeus kieltäytyä todistamasta. Jos taas kysymys on siitä, millä keinolla ei saa todistaa (todistuskeinokielto), asianomainen säännös on sijoitettuna todistuskeinoina koskevaan alajaksoon. Jako on kuitenkin liukuva, koska toisessa alajaksossa todistusteamakieltoon liittyy useissa tapauksissa myös henkilöllinen rajaus. Esimerkiksi ehdotuksen mukaan asianosaisen oikeusavustaja taikka hänen alaisensa tai apulaisensa ei saa todistaa tietyistä kysymyksistä, mutta todistamiskielto ei koske muita henkilöitä. Toiseksi todistuskeinokieltojen ryhmään voidaan lukea kielto hankkia todiste lähiomaisen kieltäytymisoikeutta loukaten tai itsekriminointisuojaan vastaisesti. Siitä, miten todisteita ei saa hankkia (todistusmetodikielto) säädetäisiin ehdotetussa 48 §:ssä, jossa kielletään tietynlaiset kysymykset.

Laissa olisi yleinen säännös siitä, milloin luvussa tarkoitettu vaitiolo-oikeus tai –velvollisuus väistyisi. Velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta ei koskisi tietoa, jonka oikeudettomasta hankkimisesta, paljastamisesta tai käyttämisestä syyttäjä ajaa syytetä.

Lakiin otettaisiin nimenomainen säännös siitä, ettei tuomioistuimen päätösneuvottelusta saa todistaa. Oikeustila ei tältä osin ole aivan selvä. Samaan yhteyteen otettaisiin säännökset sovittelijoita koskevista todistamiskielloista.

Virkasalaisuuksia koskevaa sääntelyä täsmennettäisiin siten, että jos virkamies ei saisi viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) tai oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007) mukaan antaa asiakirjaa tai paljastaa muuten tietoa asianosaiselle, hän ei saisi tällaisesta tiedosta myöskään todistaa. Todistamiskieltoa ei kuitenkaan olisi, jos laissa toisin säädetään tai jos se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, suostuu todistamiseen. Todistamiskielto koskisi lisäksi myös viranomaisen apuna esimerkiksi palveluntarjoajana toiminutta henkilöä ja sitä, joka on saanut luvan nojalla salassa pidettävän tiedon.

Oikeudenkäymiskaareen otettaisiin nyt muualla laissa säädetyt poliisin, syyttäjän, vankeinhoidon virkamiehen ja onnettomuustutkimuksen virkamiehen vaitiolo-velvollisuudet.

Oikeudenkäyntiasiamiehen ja -avustajan todistamiskiellon alaa koskeva sääntely täsmennettäisiin koskemaan tietoja, jotka hän on saanut hoitaessaan oikeudenkäyntiin liittyvää tehtävää, antaessaan oikeudellista neuvontaa päämiehen oikeudellisesta asemasta esitutkinnassa tai muussa oikeudenkäyntiä edeltävässä käsittelyvaiheessa taikka antaessaan oikeudellista neuvontaa oikeudenkäynnin käynnistämiseksi tai sen välttämiseksi.

Asianajajalle, luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetussa laissa (715/2011) tarkoitetulle oikeudenkäyntiavustajalle eli niin sanotulle lupalakimiehelle ja valtion oikeusaputoimistoista annetussa laissa (258/2002) tarkoitetulle julkiselle oikeusavustajalle säädetäisiin kielto ilman lupaa todistaa yksityisen tai perheen salaisuudesta taikka liike- tai ammattisalaisuudesta, josta hän on muussa kuin edellisessä kappaleessa tarkoitetussa tehtävässään saanut tiedon. Tuomioistuin voisi kuitenkin kiellon estämättä määrätä henkilön todistamaan, jos erittäin tärkeät syyt sitä vaativat.

Lääkäriä ja eräitä muita terveydenhuollon ammattihenkilöä koskevaa todistamiskieltoa

muutettaisiin siten, että kieltö koskisi kaikkia terveydenhuollon ammattihenkilöistä annettussa laissa (559/1994) tai sen nojalla annettussa asetuksessa tarkoitettuja terveydenhuollon ammattihenkilöitä. Todistamiskiellon alaisia olisivat henkilön tai hänen perheensä arkaluontoista terveydentilaa koskevat tiedot ja muut henkilön tai perheen salaisuudet.

Tuomioistuinkäytännössä on jouduttu ottamaan kantaa siihen, voiko lääkäri todistaa vainajan oikeustoimikelpoisuuden arviointiin vaikuttavista hoidon yhteydessä esiin tulleista seikoista. Jatkossa tuomioistuin voisi nimenomaisen säännöksen nojalla päättää, että jos se henkilö, jonka hyväksi sovittelijalle, virkamiehelle, lääkärille, asianajajalle tai muulle oikeudelliselle avustajalle on säädetty vaitiolovelvollisuus, on kuollut, vaitiolovelvollisuus väistyy erittäin tärkeiden syiden niin vaatiessa.

Lisäksi asianajajalle tai muulle oikeudelliselle avustajalle taikka lääkärille tai muulle terveydenhuollon ammattihenkilölle säädetty vaitiolovelvollisuus ei olisi voimassa siltä osin kuin tiedon ilmaiseminen on välttämättöntä puolustuksen järjestämiseksi rangaistusvaatimuksen tai muun rikokseen perustuvan vaatimuksen vuoksi taikka hänelle asianomistajana kuuluvien oikeuksien käyttämiseksi.

Nykyisin vain evankelis-luterilaista kirkkoa sekä ortodoksista kirkkoa koskevassa lainsäädännössä on määräyksiä papin vaitiolovelvollisuudesta rippisalaisuuden tai sielunhoidon piiriin kuuluvista seikoista. Lakiin ehdotetaan otettavaksi yleissäännös, jonka mukaan uskonnonvapauslaissa tarkoitetun rekisteröidyn uskonnollisen yhdyskunnan pappi tai muu vastaavassa asemassa oleva henkilö ei saa todistaa siitä, mitä hän on rippissä tai yksityisessä sielunhoidossa saanut tietää. Asianomainen henkilö voisi kuitenkin suostua todistamiseen. Voimassa olevat erityissäännökset jäisivät ennalleen.

Lakiin otettaisiin säännös, jonka mukaan jokaisella olisi oikeus olla todistamatta siltä osin kuin todistaminen myötävaikuttaisi hänen syyllisyytensä selvittämiseen. Voimassa oleva säännös koskee sanamuotonsa mukaan vain todistajia. Euroopan unionissa on vireillä direktiiviehdotus, joka koskee muun ohessa tätä itsekriminointisuoja ja sen rikkomis-

sen seurauksia (ks. U 87/2013 vp; LaVL 4/2014 vp).

Asianosaisen lähiomaisen kieltäytymisoikeutta koskevaa sääntelyä muutettaisiin siten, että kieltäytymisoikeus olisi jatkossa asianosaisen nykyisellä tai entisellä puolisoilla taikka nykyisellä avopuolisolla, sisaruksella sekä sukulaisella suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa. Laissa ei enää mainittaisi erikseen eräitä lankoussuhteessa asianosaiseen olevia eikä kihlattua, mutta lakiin otettaisiin yleinen säännös siitä, että oikeus kieltäytyä todistamalla on sillä, joka on vastaavanlaisessa parisuhteeseen tai sukulaisuuteen rinnastuvassa läheisessä suhteessa asianosaiseen kuin ensiksi mainitut.

Kieltäytymisoikeutta ei kuitenkaan olisi läheisellä silloin, kun hän on rikoksen asianomistaja, jolla ei ole vaatimuksia. Edellytyksenä on, että tuomioistuin rikosasiassa päättää vaitiolo-oikeuden poistamisesta siksi, ettei läheinen ilmeisesti ole itse päättänyt vaitiolo-oikeuden käyttämisestä.

Läheisen kieltäytymisoikeutta koskevaa sääntelyä täsmennettäisiin siten, että jos läheinen suostuu todistamaan oikeudenkäynnissä, suostumusta ei voida peruuttaa, ellei muusta salassapitovelvollisuudesta tai vaitiolo-oikeudesta muuta johdu.

Anonyymiin todisteluun liittyen säädettäisiin siitä, että anonyymillä todistajalla on oikeus kieltäytyä todistamasta siltä osin kuin todistaminen saattaisi paljastaa hänen henkilöllisyytensä tai yhteystietonsa. Muulla henkilöllä on velvollisuus kieltäytyä todistamasta näistä seikoista.

Esitutkintalaissa (5. lakiehdotus) oleva säännökset oikeudesta ja velvollisuudesta kieltäytyä todistamasta vastaisivat pääosin oikeudenkäymiskaaren vastaavia säännöksiä. Lähdesuoja voitaisiin kuitenkin edelleen murtaa vain silloin, kun tutkittavana olevasta rikoksesta säädetty ankan rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta.

Pakkokeinolain (6. lakiehdotus) takavari-koimis- ja jäljentämiskiellot sekä kuuntelu- ja katselukiellot vastaisivat lähdesuojaa, liike- ja ammattisalaisuuksia sekä eräitä vapautensa menettäneitä koskevin poikkeuksin oikeudenkäymiskaarella säädettyjä todistamiskieltoja tai vaitiolo-oikeuksia.

3.2.4 Kirjallisen kertomuksen käyttökielto ja todisteen hyödyntämiskielto

Voimassa olevan oikeuden mukaan oikeudenkäyntiä varten annettua yksityisluonteista kertomusta taikka esitutkintapöytäkirjaan tai muulla tavoin tallennettu kertomusta ei saa käyttää todisteena oikeudenkäynnissä. Tästä on kuitenkin säädetty eräitä poikkeuksia.

Ehdotuksen mukaan lakiin lisättäisiin uusia perusteita poiketa pääsäännöstä. Ensinnäkin jatkossa saataisiin käyttää yksityisluonteista kertomusta riita-asiaissa, jossa sovinto on sallittu, jos kaikki asianosaiset tähän suostuvat. Toiseksi lakiin lisättäisiin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja kotimaisen oikeuskäytännön hyväksymä mahdollisuus käyttää esitutkintapöytäkirjaan tai vastaavaan tallenteeseen sisältyvää lausumaa todisteena, jos lausuman antaja on jäänyt asianmukaisista toimenpiteistä huolimatta tavoittamatta, eikä asian ratkaisemista tulisi enää viivyttaa.

Kolmanneksi laajennettaisiin mahdollisuutta käyttää esitutkinnassa annettua ja ääni- ja kuvatallenteelle tallennettua kertomusta. Voimassa olevan oikeuden mukaan tällaista kertomusta voidaan käyttää todisteena oikeudenkäynnissä, jos kertomuksen antaja ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jos hänen henkinen toimintansa on häiriintynyt ja jos syytetylle on varattu tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2012/29/EU rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta 24(1a) artiklassa edellytetään, että kansallisessa laissa huolehditaan siitä, että rikostutkinnassa kaikki lapsiuhrin kuulustelut voidaan tallentaa audiovisuaalisin välinein ja kuulustelujen tallenteita voidaan käyttää todistusaineistona rikosoikeudenkäynnissä. Lapsiuhrilla tarkoitetaan direktiivin 2(1c) artiklan mukaisesti alle 18-vuotiaasta henkilöä. Vastaavanlainen määreys on myös Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivien 2011/36/EU (ihmiskauppa) 15 artiklassa ja 2011/92/EU (lasten seksuaalinen hyväksikäyttö ja lapsipornografia) 20 artiklassa sekä Euroopan neuvoston yleissopimuksen lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vas-

taan (CETS 201) 35 artiklassa (L 539/2011; SopS 87/2011).

Ensiksi mainittu direktiivi on tullut voimaan 15.11.2012, ja se on implementoitava 16.11.2015 mennessä. Tässä yhteydessä on tarkoituksenmukaista täydentää todistelulainsäädäntöä 24(1a) artiklan osalta. Direktiiviin sisältyy myös muita lainsäädännön alaan kuuluvia kohtia, joiden implementoinnista huolehditaan myöhemmin.

Mainitussa 24(1a) artiklassa edellytetään mahdollisuutta kuulustelun tallentamiseen ja tallenteen käyttämiseen todisteena, mutta ei edellytetä sitä pakolliseksi kaikissa tapauksissa. Pakottavaa säännöstä ei ole aiheellista kansalliseen lakiin ottaa, sillä menettelylle ei ole yleisesti tarvetta esimerkiksi silloin, kun 17-vuotias on näpistyksen uhri. Menettely kytkettäisiin rikoksen laatuun ja uhrin henkilökohtaiseen ominaisuuteen eli siihen, onko lapsiuhri erityisten suojelutoimenpiteiden tarpeessa (ks. 22 artikla).

Koska 24(1a) artiklassa tarkoitettu menettely on jo nyt ja myös ehdotuksen mukaan yleisesti lainsäädännössä sallittu alle 15-vuotiaan asianomistajan osalta, uusi säännös koskisi 15—17-vuotiaita asianomistajia.

Lisäksi ehdotetaan ulotettavaksi mahdollisuus käyttää todisteena esitutkinnassa annettua ja ääni- ja kuvatallenteelle tallennettua kertomusta rikoslain 20 luvun 1—7 §:ssä tarkoitetun seksuaalirikoksen asianomistajan hänen iästään tai henkisen toiminnan valmiuksista riippumatta. Mainitulla tavalla hankittua ja tallennettua kertomusta voitaisiin käyttää, kun syyte koskee raiskausta, törkeää raiskausta, pakottamista sukupuoliyhteyteen, pakottamista seksuaaliseen tekoon, seksuaalista hyväksikäyttöä, lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä tai törkeää lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä.

Esitutkintalakia täydennettäisiin säännöksillä 15—17-vuotiaan ja seksuaalirikoksen asianomistajan kuulustelemisesta ja kuulustelun tallentamisesta. Voimassa olevassa oikeudessa ei aseteta estettä muissakaan tapauksissa ottaa kuulustelua kuva- ja äänitallenteeseen.

Voimassa olevassa laissa ei ole yleistä säännöstä todisteiden hyödyntämiskiellosta. Käytännössä kysymys on jouduttu ratkaisemaan tapauskohtaisesti oikeuskäytännössä.

Vaikka tapauskohtainen harkinta antaa mahdollisuuden ottaa laajasti huomioon tapauksen erityispiirteet ja todisteen hyödynnettävyyteen liittyvät olosuhteet, toisaalta tapauskohtainen harkinta ei ole omiaan edistämään yhdenmukaista ja ennustettavaa tulkintalinjaa. Voidaan myös katsoa, että todisteiden hyödyntämiskieltoon liittyy monenlaisia paitsi käytännöllisiä myös periaatteellisia kysymyksiä, joihin lainsäätäjän tulee ottaa kantaa ja laatia asiaa koskeva lainsäädäntö.

Aikaisemmin todisteiden hyödyntämiskieltoon on suhtauduttu varauksellisesti, koska on lähdetty vapaan todistelun periaatteesta eli siitä, että kaikki asiaan vaikuttavat todisteet pitää saada esittää oikeudenkäynnissä. On pidetty vieraana ajatusta säätää todisteiden hyödyntämiskiellosta. Etenkin perus- ja ihmisoikeuksien enenevästä merkityksestä on kuitenkin seurannut irtautuminen vanhasta kannasta. Esimerkiksi tuoreisiin prosessilakeihin on Euroopassa yleensä otettu säännös todisteiden hyödyntämiskiellosta (ks. OMSO 65/2012 s. 65—68).

Todisteiden hyödyntämiskielto tulee arviotavaksi erityisesti kahdessa tapauksessa. Ensinnäkin voidaan kysyä, miten todisteen hyödynnettävyyteen vaikuttaa se, että todiste on saatu lainvastaisesti. Toiseksi voidaan kysyä, missä määrin sinänsä laillisesti hankittu todiste on jätettävä hyödyntämättä, jos hyödyntäminen vaarantaa yhden oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin peruselementin, oikeuden olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen eli niin sanotun itsekriminointisuojan toteutumiseen.

Selvää on, ettei syytetyn itsekriminointisuoja loukaten hankittua todistetta tule hyödyntää. Toisaalta on kuitenkin sallittua hankkia raskauttavia tietoja jopa pakkoa käyttäen esimerkiksi verotusta tai muuta hallinnollista tarkoitusta varten. Samaten tämä on mahdollista tietojen saamiseksi velalliselta ulosotettavan varallisuuden tai konkurssipesän selvittämistä varten. Laissa tulisi ottaa kantaa hallinnollisessa tai muussa vastaavassa menettelyssä saadun todisteen hyödynnettävyyteen rikosasiassa, koska kuten kotimaisten tuomioistuimien ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännöstä ilmenee, asia on käytännössä merkittävä. Konkursivelallisen itsekriminointisuoja kon-

kurssimenettelyssä koskevassa mietinnössä myös lakivaliokunta on lausunut pitävänsä erittäin tärkeänä, että todistelulainsäädäntöä uudistettaessa arvioidaan myös todisteiden hyödyntämiseen liittyviä kysymyksiä itsekriminointisuojan kannalta (LaVM 12/2012 vp s. 5; HE 86/2012).

Lakiin otettaisiin yleissäännös näistä kahdesta kysymyksestä. Ensinnäkin kiduttamalla saatua todistetta ei saisi hyödyntää lainkaan. Säännös vastaisi Suomessa esitettyjä kantoja sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytäntöä. Hyödyntämiskieltoa edellytetään myös Suomea sitovassa Yhdistyneiden Kansakuntien kansainvälisessä kidutuksen vastaisessa sopimuksessa.

Toiseksi lakiin otettaisiin yleissäännös lainvastaisen saadun todisteen hyödyntämisestä. Pääsääntönä olisi, että vapaan todistelun periaatteen mukaisesti todisteet ovat yleensä hyödynnettävissä. Todiste olisi kuitenkin jätettävä hyödyntämättä, jos siihen on painavat syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen hankkimistapaan liittyvä oikeudenloukkauksen vakavuus, hankkimistavan merkitys todisteen luotettavuudelle, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja muut olosuhteet.

Kolmanneksi laissa säädettäisiin todisteiden hyödyntämiskiellosta niitä tilanteita silmällä pitäen, kun muussa viranomaismenettelyssä kuin rikosprosessissa, kuten verotusmenettelyssä, on annettu lausumia tai esimerkiksi luovutettu asiakirjoja, jotka voivat saattaa syytteen vaaraan. Edellytyksenä olisi, että lausumia annettaessa tai todisteita luovutettaessa asianomaista henkilöä epäiltäisiin rikoksesta tai muuten olisi vireillä rikosasia, jolla on asiallinen yhteys muussa menettelyssä selvitettäviin seikkoihin. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännön mukaisesti tällaisia lausumia tai asiakirjoja ei saa käyttää näyttönä rikosasiassa.

3.2.5 Asianosaisen kuulustelu

Asianosaisen vapaata kuulustelua koskevat menettelysäännökset jäisivät valtaosin ennalleen. Sitä vastoin esitetään, että mahdollisuudesta kuulustella riita-asian asianosaista sekä asianomistajaa rikosasiassa vahingon syntymisestä ja sen määrästä totuusvakuutuksen

nojalla luovuttaisiin. Esitykseen ei sisältyisi siten enää totuusvakuutusta koskevia säännöksiä. Tällaiset säännökset kumottaisiin erityislaeista.

Rangaistusuhkainen kuuleminen totuusvakuutuksin on voimassa olevassa laissa tarkoitettu poikkeukselliseksi järjestelyksi, jota voitaisiin käyttää, kun sillä voitaisiin lisätä varmuutta siitä, että asianosainen puhuu totta (HE 15/1990 vp s. 119). Vapaa kuulustelu on siten tarkoitettu pääsäännöksi.

Lähtökohtaolettamana voidaan pitää, että rangaistusuhkainen kertomus on luotettavampi kuin vapaasti todistelutarkoituksin kuultuna annettu. Voidaan kuitenkin pitää vaikeasti arvioitavana, mikä merkitys totuusvakuutuksen antamisella kulloinkin on lausuman näyttöarvoon. Vapaa todisteiden harkinta koskee niin ilman totuusvakuutusta kuin sen nojallakin annettua kertomusta.

Totuusvakuutuksin kuuleminen voidaan kyseenalaistaa siksi, että asianosainen rinnastuu tietyllä tavalla todistajaan asiassa, joka koskee asianosaista itseään ja hänen etujaan. Toisin kuin lähtökohtaisesti asian ulkopuolisen todistajan osalta on asianlaita, asianosainen voi joutua ristiriitatilanteeseen, kun hänellä on yhtäältä rangaistusuhkainen totuusvelvollisuus ja toisaalta hänen lausumansa voi olla ratkaiseva asian lopputuloksen kannalta. Ongelmallisena asianosaisen tasapuolisen kohtelun kannalta voidaan pitää sitä, että vain toista osapuolta kuullaan totuusvakuutuksin, vaikka molemmat olisivat siihen hakukaat. Toisaalta jos toinen osapuoli tarjoutuu kuultavaksi totuusvakuutuksen nojalla, vastapuoli voi kokea, että hänenkin on näin tehtävä, vaikka hän ei sitä haluakaan.

Asianomistajan kuulemista voidaan pitää erityisen ongelmallisena, koska vaikka sitä on rajoitettu koskemaan vahinkoa ja sen määrää, näillä seikoilla voi olla merkitystä arvioitaessa, onko rikostunnusmerkistö täytynyt tai kuinka rangaistus on mitattava. Syytetyllä ei ole mahdollisuutta antaa totuusvakuutusta, mistä seuraa tietynlainen epätasapaino osapuolten asemassa. Toisaalta jos rikospäätösteistä vahingonkorvausta ajetaan riita-asioista säädetyssä järjestyksessä, ei ole estettä kuulla molempia osapuolia totuusvakuutuksin. On tietysti määrin epä johdonmukaista, että prosessilaji määrää keinon käytet-

tävyyden. Vahingon määrästä vaadittavan näytön esittämisestä on lisäksi säädetty helpotuksia voimassa olevassa laissa. Tämä mahdollisuus olisi myös jatkossa.

Saatavissa ei ole tietoa siitä, kuinka paljon totuusvakuutusta käytetään. Selvää kuitenkin on, että totuusvakuutusta käytetään vähän. Erityisen harvinaista on asianomistajan kuuleminen totuusvakuutuksen nojalla.

Kun oikeudenkäymiskaaresta poistettaisiin totuusvakuutusta koskeva sääntely, vastaava muutos tulee tehtäväksi myös eräisiin muihin lakeihin. Rikoslain 15 luvun perätöntä lausumaa tuomioistuimessa koskevista 1 ja 4 §:stä poistettaisiin totuusvakuutuksen nojalla annettuihin lausumiin liittyvä rangaistusuhka.

3.2.6 Todistaja

Todistajia koskeva sääntely pysytettäisiin pääosin ennallaan. Todistaminen olisi edelleen yleinen kansalaisvelvollisuus, josta saa tai pitää kieltäytyä vain erikseen laissa säädettyllä perusteella.

Kansainvälisesti vertaillen oikeudenkäyntiin osallistuvat havainnoistaan kertovat tahot jaetaan kahteen ryhmään, asianosaisiin ja todistajiin. Suomessa on kuitenkin käytössä poikkeuksellinen Ruotsista omaksuttu malli, jossa asianosaisten ja todistajien lisäksi on eräänlainen väliryhmä, jota on edellä kutsuttu kuultaviksi (ks. myös OMSO 65/2012 s. 70 ss.). Kuultava ei ole asianosainen vaan asianosaisspiirin ulkopuolinen henkilö, joka ei kuitenkaan ole todistaja vaan johon sovelletaan pääsääntöisesti asianosaista koskevia säännöksiä. Kuultava on esteellinen todistajaksi.

Kuultavien ryhmä voidaan selittää oikeudellisella jatkumolla. Ennen vuoden 1948 uudistusta oikeudenkäymiskaaresta oli omaksuttu legaalinen todistusjärjestelmä, jonka mukaan tunnetusti yksi todistaja oli puoli näyttöä, kaksi todistajaa oli täysi näyttö. Kun todistajankertomuksen luotettavuutta ja todistusvoimaa ei arvioitu nykytapaan vapaasti ja tapauskohtaisesti, lakiin kirjattiin todistajanjäät, joilla suljettiin todistajapiirin ulkopuolelle sellaiset henkilöt, joiden kertomuksia saatettiin yleisesti ottaen pitää epäluotettavina. Tyypillinen todistajanjäät pe-

rustui siihen, että asianosaiseen tai asiaan nähden todistajakandidaatilla oli läheinen suhde tai että hänellä oli oma intressi asiassa. Todistajakandidaattia ei siten voitu pitää puolueettomana ja neutraalina tietolähteenä, koska hän rinnastui enemmän tai vähemmän asianosaiseen. Sääntelyssä on nähtävissä piirteitä epäluottamuksesta tuomioistuinten kykyyn arvioida todisteita uuden vapaan todistusharkinnan periaatteen mukaisesti.

Kuultavien ryhmä on omiaan hämärtämään rajaa siitä, ketkä ovat asianosaisia eli niitä, joiden nimissä oikeutta käydään, ja ketkä toimivat oikeudenkäynnissä tietolähteenä todistajana. Sääntelyn selväpiirteisyys ja selkeys puoltavat, että olisi vain asianosaisten ja tietolähteiden ryhmät, sillä kuultavan asema saattaa aiheuttaa tulkintakysymyksiä. Oikeudenkäyntiin osallistuvan kuultavan lienee usein vaikea hahmottaa, mikä hänen asemansa siellä on ja mitä oikeuksia ja velvollisuuksia hänelle kuuluu.

Riita-asiassa kuultavana voi olla se, johon tuomion oikeusvoimavaikutus ulottuu. Lähdekohtana on, että tuomio koskee vain asianosaisten välistä oikeussuhdetta ja että tuomion vaikutukset koskevat vain heitä. Tuomion negatiivinen oikeusvoimavaikutus estää asianosaista saada asiaa uudelleen tuomioistuimessa tutkituksi ja ratkaistuksi.

Vain poikkeuksellisesti tuomion vaikutukset voivat kohdistua asianosaishenkilön ulkopuoliseen henkilöön, joka ei ole osallistunut oikeudenkäyntiin ja joka ei ole siksi voinut valvoa etujaan ja vaikuttaa ratkaisun lopputulokseen. Yleistä säännöstä tällaisista tilanteista ei ole, vaan asia on lähinnä jäänyt oikeuskäytännön ja oikeuskirjallisuuden varaan. Käytännössä tilanteet ovat varsin erityyppisiä. Joitain käytännön kannalta tärkeimpiä tapauksia voidaan mainita.

Ensinnäkin oikeusvoima ulottuu niin sanottua välttämättömässä prosessinyhteydessä oleviin henkilöihin. Joissain tapauksissa useampi voi vain yhdessä tulla velvoitetuksi siihen, mitä asiassa on vaadittu. Esimerkiksi kaksi tai useampi henkilö voi omistaa määräosan tietyistä esineistä eräistä yhteisömuksista annettun lain (180/1958) mukaisesti.

Tällaisessa tapauksessa on vastaajiksi kuitenkin haastettava kaikki yhteisömuksijat (HE 70/2008 vp s. 33). Oikeuskirjallisuudessa on

katsottu, että jos näin ei ole kuitenkaan menetelty ja jos oikeudenkäynnin ulkopuolelle jäänyt henkilö kärsii haittaa tuomiosta, asiassa on tapahtunut oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 1 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettu oikeudenkäyntivirhe. Siksi tätä tapausta ei voida pitää käytännössä merkityksellisenä todistelutarkoituksessa kuulemisen kannalta. Toisaalta jos yksi välttämättömässä prosessinyhteydessä oleva henkilö ajaa kannetta, toinen kanssaomistaja saa kuitenkin tiedon oikeudenkäynnistä, jos hänet kutsutaan siinä kuultavaksi todistelutarkoituksessa. Näin hän voi harkita, ryhtyykö hän asianosaiseksi vai tyytykö hän todistajan rooliin siihen liittyvine velvollisuuksineen.

Toiseksi avoimessa yhtiössä ja kommandiittiyhtiössä yhtiömies on sidottu yhtiötä vastaan annettuun tuomioon. Tuomio ei ole kuitenkaan täytäntöönpanokelpoinen häntä vastaan. Koska hän ei ole voinut oikeudenkäynnissä puolustaa etujaan, häntä vastaan on saatava erillinen tuomio täytäntöönpanoa varten, jolloin yhtiömies voi esittää vastaväitteensä. Näissäkin tapauksissa kuitenkin jos yhtiömiestä halutaan kuulla todistelutarkoituksessa, hän voi arvioida asemansa edellä mainitulla tavalla.

Kolmanneksi oikeusvoima sitoo konkurssivelallista, vaikka oikeudenkäynnissä asianosaisen puhevaltaa käyttää konkurssipesä siihen kuuluvan omaisuuden osalta. Tällaisissa tapauksissa konkurssivelallisella on kiistämättä intressi asiassa. Toisaalta konkurssivelallinen on velvollinen ilmoittamaan konkurssipesälle tarvittavat tiedot pesän selvittämiseksi ja häntä vastaan voidaan käyttää pakkokeinoja tietojen saamiseksi. Vastaavasti voidaan pitää aiheellisena, että konkurssivelallinen on oikeudenkäynnissä todistajan asemassa. Hänellä olisi kuitenkin todistajille yleisesti kuuluva oikeus olla vaiti seikoista, jotka voisivat saattaa hänet syytteen vaaraan.

Ryhmäkannetta ajaa kuluttaja-asiamies ryhmään ilmoittautuneiden henkilöiden puolesta. Nämä eivät muodollisesti ole asianosaisia, mutta heidät rinnastetaan ryhmäkannelain (444/2007) 11 §:n mukaan asianosaiseen sovellettaessa oikeudenkäymiskaaren kuulemista koskevia säännöksiä, koska ryhmän jäsenten vaatimukset ovat oikeudenkäynnin kohde (HE 154/2006 vp s. 23).

Esityksen mukaan luovuttaisiin sääntelystä, jonka mukaan se, joka tulee riita-asiassa annetun oikeusvoiman sitomaksi, rinnastettaisiin asianosaiseen. Tällaiset tapaukset ovat käytännössä harvinaisia, eikä poikkeussääntelylle ole painavia perusteita. Tällaista sääntelyä ei ole myöskään esikuvamaassa Ruotsissa. Joissain tapauksissa oikeusvoiman ulottuvuus voi ulottua epätarkoituksenmukaisen laajalle vaikeasti ennakoitavalla ja hahmotettavalla tavalla. KKO 1986 II 28: Koska takaisinsaantia konkurssipesään koskevassa jutussa annettavan ratkaisun oikeusvoima ulottuu konkurssivelkoihin, konkurssivelkojana olleen kommandiittiyhtiön vastuunalainen yhtiömies oli esteellinen todistamaan takaisinsaantijutussa.

Esityksen mukaan edellä mainittuihin henkilöihin sovellettaisiin todistajia koskevia säännöksiä. Ryhmäkannetta käsiteltäessä mainitun erityissäännöksen nojalla ryhmään ilmoittautuneita kuultaisiin kuitenkin edelleen asianosaista koskevien säännösten mukaisesti.

Kuultaviin kuuluvat myös rikosasioissa asianomistajat, joilla ei ole vaatimuksia. Säännöksen puolesta voidaan viitata siihen, että tällaisen asianomistajan kuuleminen todistajana olisi osapuolten tasa-arvon kannalta ongelmallista, koska syytettyä ei voida kuulla todistajana. Lisäksi asianomistajan kertomuksella voi olla merkitystä näyttönä, jos rikokseen perustuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta käsitellään myöhemmin riitaasioissa säädetyssä järjestyksessä.

Toisaalta voidaan huomauttaa siitä, että kansainvälisesti vertaillen rikoksen uhrin kuulemista todistajana ei ole nähty ongelmaksi järjestelmissä, joissa asianomistajalla ei ole syyteoikeutta tai se on vain poikkeuksellisesti esimerkiksi silloin, kun syyttäjä ei ole nostonut syytettyä. Näissäkin tapauksissa asianomistajaa voidaan silti pitää syytetyn luonnollisena vastapuolena. Suomalainen järjestelmä on kuitenkin muuttunut enemmän edellä mainitun kaltaiseksi. Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säätämisaikana 1940-luvulla Suomessa asianomistajan syyteoikeus oli ensisijainen eli riippumaton ja rinnakkainen syyttäjän syyteoikeuden kanssa. Voimassa olevan ROL 1:14:n mukaan asianomistajalla on ensisijai-

nen syyteoikeus vain väärästä ilmiannosta. Muiden rikosten osalta asianomistajalla on toissijainen syyteoikeus, jota voidaan käyttää, kun syytetty ei ole nostettu tai esitutkintaa toimitettu. Kuten jäljempänä käy ilmi, asianomistajan ensisijaisesta syyteoikeudesta väärästä ilmiannosta ehdotetaan luovuttavaksi, jolloin asianomistajalla on aina toissijainen syyteoikeus.

Asianomistajan kertomuksen näyttöarvo arvioidaan tapauskohtaisesti vapaan todistusharkinnan mukaisesti. Muodollinen asema todistajana ei tee lausumaa automaattisesti luotettavammaksi kuin asianosaisen antama lausuma. Todistajaltakaan ei edellytetä puolueettomuutta asianosaisiin tai asiaan nähden, vaan hän on tietolähde, jonka kertomuksen näyttöarvo arvioidaan kussakin yksittäisessä tapauksessa vapaalla todistusharkinnalla.

Rikosasioissa todistajiksi esteellisiä ovat oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 18 §:n mukaan edellä mainitun asianomistajan lisäksi kanssaepäillyt laajassa mielessä. Todistajaksi on esteellinen se, jota on syytetty samasta teosta tai siihen välittömästi liittyvästä teosta, jolle on annettu rikesakko tai rangaistusmääräys samasta teosta tai siihen välittömästi liittyvästä teosta tai jonka teosta on tehty seuraamusluonteinen syyttämättä jättämispäätös tai josta esitutkintaa ei ole toimitettu. Jos oikeudenkäynnissä käsitellään rikosta taikka rikosta ja siihen välittömästi liittyvää rikosta, kaikkia syytettyjä kuullaan asianosaisina, kun syytteet perustuvat ainakin yhteen kaikille syytteille yhteiseen tosiseikkaan. Siten esimerkiksi varkaudesta syytettyä henkilöä ja varkaudella saadun omaisuuden kätkeisestä syytettyä henkilöä kuullaan asianosaisina. Säännöksellä on käytännössä merkitystä esimerkiksi silloin, kun on nostettu syyte varkaudesta, ja toisessa oikeudenkäynnissä käsitellään syytettyä tällä varkaudella saadun omaisuuden kätkeisestä. Varkaudesta syytetty ei voi olla todistajana kätkeisrikosta tutkittaessa. Sillä ei ole merkitystä, onko syyte varkaudesta ratkaistu lainvoimaisesti, eikä sillä, onko syyte hylätty vai hyväksytty (HE 82/1995 vp s. 145).

Kanssaepäillyn esteellisyyttä todistajaksi on puollettu sillä, että kanssaepäiltyjen edut voivat olla ristiriitaiset. Myös se kanssaepäilty, jota voitaisiin kuulla todistajana, olisi

edullisemmassa asemassa kuin syytettynä oleva kanssaepäilty, jota ei voida tässä asemassa kuulla (HE 82/1995 vp s. 145). Kanssaepäiltyjen edut voivat olla myös yhteneväiset. Toisaalta kanssaepäilyä ei myöskään kuulla todistajana oman syytteesä vaan toista kanssaepäilyä koskevan syytteen johdosta. Kanssaepäilyt ovat myötäpuolia eivätkä vastapuolia toisin kuin asianomistaja ja syytetty. Todistaja on tietolähde, jolta ei edellytetä puolueettomuutta asiaan tai asianosaiseen nähden, kuten edellä on todettu. Kanssaepäilyä kuultaessa on huomiota silti kiinnitettävä siihen, että toista koskevalla syytteellä ja sitä koskevalla todistelulla voi olla välillistä merkitystä hänen omassa asiassaan. Kanssaepäilyn lausuman näyttöarvo tulee ratkaista tapauskohtaisesti vapaalla todistus-harkinnalla.

Edellä on päädytty siihen, että asianomistajaa, jolla ei ole vaatimuksia asiassa, voitaisiin jatkossa kuulla todistajana. Johdonmukaisuus ja järjestelmän selväpiirteisyys puoltavat samaa myös kanssaepäiltyjen suhteen. Mainittu asianomistaja on syytetyn luonnollinen vastapuoli, jolla olisi mahdollisuus esittää rikoksen johdosta vaatimuksia syytettyä vastaan. Kanssaepäily puolestaan ei ole tällaisessa asemassa, eikä hänellä ole myöskään mahdollisuuksia esittää menestyksekkäästi vaatimuksia vain tämän asemansa perusteella.

Edellä mainituilla perusteilla ehdotetaan, että kuultavien ryhmästä luovuttaisiin. Jatkossa vain asianosainen ei voisi olla todistajana. Kaikki muut voivat toimia todistajana.

Toisaalta edellä mainitut perusteet puoltavat asianomistajan, jolla ei ole vaatimuksia, ja kanssaepäiltyjen osalta erityissäntelyä. Tämä tarkoittaisi, että tietyt todistajat koskevat säännökset eivät koskisi mainittuja asianomistajia ja kanssaepäilyjä.

Rikoksen uhrina asianomistajalle oikeudenkäynnillä ja sen lopputuloksella on usein merkitystä, vaikka hän ei esittäisikään vaatimuksia. Voidaan pitää asianomistajan kannalta kohtuuttomana, että hänelle asetetaan täysin samanlainen todistamis- ja totuusvelvollisuus kuin täysin ulkopuoliselle henkilölle, koska asianomistajalla voi olla vaikea motivaatiotilanne, jos yhtäältä hänellä olisi rangaistusuhkainen totuusvelvollisuus ja toisaalta hän haluaa saada syytetyn tuomitukseksi.

Kanssaepäilyn osalta on samaten todettava, että toista henkilöä koskevalla oikeudenkäynnillä voi olla merkitystä hänen asiasaan. On myös painotettava sitä, että kenelläkään ei ole velvollisuutta myötävaikuttaa oman rikoksensa selvittämiseen, mihin rajaamaton todistamis- ja totuusvelvollisuus voisi johtaa. Rikoslain 15 luvun 13 §:n rajoitussäännöksen mukaan perätöntä lausumaa koskevia rangaistussäännöksiä ei sovelleta, jos totuudessa pysyminen on mahdotonta ilman vaaraa joutua vastuuseen omasta rikoksestaan.

Tämän vuoksi ehdotetaan, että perätöntä lausumaa koskevat rangaistussäännökset eivät koske asianomistajia, joilla ei ole vaatimuksia, eivätkä kanssaepäilyjä. Samoin ehdotetaan, että näitä henkilöitä vastaan ei voisi käyttää pakkokeinoja, uhkasakkoa ja painostusvankeutta, jos he eivät suostu todistamaan. Edelleen näiltä henkilöiltä ei otettaisi vakuumusta, koska sen velvoittava sanamuoto ei sovi hyvin yhteen edellä mainittujen rajoitusten kanssa. Muita todistajia koskevia säännöksiä kuitenkin sovellettaisiin. He olisivat esimerkiksi velvollisia saapumaan oikeudenkäyntiin sakon uhalla.

Esitutkintavaiheessa asianomistaja on aina asianosainen. Tätä ei ehdoteta muutettavaksi, koska asianomistajan aseman kytkeminen siihen, onko hän esittänyt vaatimuksia, ei ole perusteltua. Esitutkinnassa tosin tulee selvittää asianomistajan vaatimukset, mutta asianomistaja ei tällöin välttämättä vielä halua ottaa asiaan kantaa. Lisäksi vaikka asianomistaja esitutkinnassa esittäisi vaatimuksia, hän ei välttämättä enää oikeudenkäynnissä tee näin. Edes asianomistajan esitutkinnassa antama ilmoitus siitä, ettei hänellä ole vaatimuksia, ei aina estä asianomistajaa esittämästä vaatimuksia oikeudenkäynnissä (KKO 2002:12).

3.2.7 Asiantuntija

Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun mukaan asiantuntijan nimeää tuomioistuin asianosaisia kuultuaan. Jos asianosaiset nimeävät asiantuntijan, häneen sovelletaan eräin poikkeuksin, mitä todistajasta on säädetty. Tästä seuraa, että asianosaisen nimeämältä asiantuntijalta ei suoranaisesti

edellytetä rehellisyyttä tai taitavuutta, eikä hänen tarvitse olla puolueeton asiaan tai asianosaiseen nähden, kuten tuomioistuimen nimeämän asiantuntijan.

Käytännössä lukuun ottamatta syytetylle tehtävää mielentilatutkimusta, josta voi päättää vain tuomioistuin, asianosaiset huolehtivat asiantuntijatodistelusta. Tuomioistuimet nimeävät asiantuntijoita hyvin harvoin. Syynä tähän saattaa olla se, että asianosaisten on toisaalta jo haastehakemuksessa nimettävä todisteensa. Asiantuntijan nimeäminen säädettyllä tavalla saatetaan kokea hitaaksi ja raskaaksi menettelyksi. Ongelmana saatetaan myös nähdä, että asianosaisen mahdollisuudet vaikuttaa asiantuntijaksi nimettävää henkilöön voidaan nähdä rajallisiksi. Sääntely ei ole aivan sopusoinnussa sen kanssa, että nykyisin pidetään nimenomaan asianosaisten tehtävänä esittää tarvittava näyttö. Tuomioistuimet yleisestikin ottaen hankkivat varsin vähän oma-aloitteisesti näyttöä, vaikka se on sinänsä suhteellisen laajasti mahdollista.

Nykytilannetta voidaan pitää epätydyttävänä ensinnäkin siksi, ettei asianosaisen nimeämää asiantuntijaa koske säädetty kelpoisuus- ja puolueettomuusvaatimukset. Toiseksi tällaiseen asiantuntijaan sovelletaan pääosin todistajaa koskevia säännöksiä. Tällaista asiantuntijaa kuullaan myös usein suullisesti oikeudenkäynnissä kuten todistajaa, vaikka tällainenkin asiantuntija saa antaa lausuntonsa kirjallisesti.

Kun asianosaisen nimeämään asiantuntijaan sovelletaan todistajaa koskevia säännöksiä, hän saa olla käsittelyssä läsnä vain sen verran, mitä hänen kuulemisensa vaatii. Tällaisen asiantuntija läsnäolo muutenkin käsittelyssä voi kuitenkin olla tarpeellista asian perusteellisen käsittelyn turvaamiseksi. Esimerkiksi jos tällainen asiantuntija on tutkinut kiinteistön, jota koskeva kauppa halutaan purettavaksi tai kauppahinta alennettavaksi, hänen läsnäolonsa kiinteistön katselmuksessa on perusteltua. Asiantuntija voi tehdä paikalla tarkemmin selkoa aiemmista havainnoistaan ja niistä tekemistään johtopäätöksistä. Tällöin tuomioistuimella on paremmat edellytykset arvioida, mikä paino asiantuntijannäytölle annetaan. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on pitänyt asetelmaa, jossa yhtäältä tuomioistuinta avustava asiantuntija on

saanut olla läsnä koko oikeudenkäynnin ajan ja esittää kuultaville kysymyksiä ja jossa toisaalta asianosaisen nimeämään asiantuntijaan oli sovellettu todistajia koskevia säännöksiä ilman mainitunkaltaista läsnäolo- ja kysely-oikeutta, osapuolten tasa-arvoisen kohtelun ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten vastaisina (Bönisch v. Itävalta 6.5.1985).

Kolmanneksi tällaiselle asiantuntijalle myös maksetaan todistajan palkkio eikä asiantuntijalle säädettyä palkkiota työstä ja ajanhukasta sekä korvausta kohtuullisista kuluista. Oikeuskäytännössä on todettu asianomaisen säännöksen (OK 17:55) olevan niin selvän, ettei siitä voida tulkinnallakaan poiketa (KKO 2004:83). Todistelun laadun kannalta saattaa olla ongelmallista, ettei asianosaisen nimeämälle asiantuntijalle makseta työstä ja ajanhukasta. Tämä saattaa myös rajoittaa niiden asiantuntijoiden määrää, jotka ovat valmiit tehtävän ottamaan.

Toisaalta nykykäytäntöä voidaan pitää hyvänä siinä mielessä, että se on omiaan nopeuttamaan oikeudenkäyntiä, kun asianosaisen nimeämä asiantuntija on selvillä ja hänen lausuntonsa käytettävissä heti oikeudenkäynnin alussa eikä tuomioistuimessa erikseen käsitellä kysymystä asiantuntijan nimeämisestä.

Tuomioistuimen päätösvaltaa asiantuntijan nimeämisestä voidaan puoltaa siksi, että tuomioistuin voi arvioida asiantuntijan pätevyyden ja puolueettomuuden ja että asianosaiset voivat lausua näistä seikoista. Toisaalta voidaan kysyä, pystyykö tuomioistuin aina arvioimaan näitä kysymyksiä paremmin kuin asianosaiset ja eikö tällainen kontrolli voida toteuttaa riittävän hyvin oikeudenkäynnin aikana myös silloin, kun asianosainen on itse nimennyt asiantuntijan. Asianosaisenkin intressissä on esittää laadukasta asiantuntijatodistelua, koska tarjotun näytön painavuus voidaan kuitenkin kyseenalaistaa. Viitteitä väärinkäyttöyrityksistä ei ole myöskään ilmennyt. Joka tapauksessa viime kädessä tuomioistuin harkitsee, mikä merkitystä asiantuntijatodistelulla on näyttönä asiassa.

Mainituista syistä esitetään, että tuomioistuimen yksinomaisesta päätösvallasta nimetä ”aito” asiantuntija luovuttaisiin. Kuten muidenkin todistuskeinojen osalta vastuu näytön

hankkimisesta olisi asianosaisilla. Tuomioistuimien voisi edelleen oma-aloitteisesti hankkia asiantuntijanäyttöä.

Asianosaisen tulisi haastehakemuksessa ilmoittaa esitettävä näyttö eli todiste ja todistusteema. Asianosaisen olisi siksi ilmoitettava, että kysymyksessä on asiantuntija. Tuomioistuin ei kuitenkaan olisi sidottu asianosaisen ilmoitukseen, jos esimerkiksi todistajaksi nimetty henkilö on selvästikin asiantuntija. Asianosaisen vastapuoli voisi harkita, onko aihetta kyseenalaistaa tarjottu asiantuntijanäyttö tai hankkia omaa vastanäyttöä.

Asiantuntijaa koskisivat voimassa olevaa lakia vastaavat kelpoisuus- ja puolueettomuusvaatimukset. Ensimmäiseksi on asiantuntijan itsensä ja hänen nimenneen asianosaisen vastuulla huolehtia, että vaatimukset täyttyvät. Jos vastapuolella tai tuomioistuimessa herää epäilyksiä, asiantuntijaa voitaisiin tarvittaessa kuulla tuomioistuimessa ja hankkia häneltä selvitystä kelpoisuus- ja puolueettomuuskysymyksistä.

Jos asiantuntijan pätevyydessä tai puolueettomuudessa havaittaisiin puutteita, nämä otettaisiin huomioon asiantuntijatodistelun näyttöarvoa määriteltäessä. Räikeimmissä tapauksissa tuomioistuin voisi evätä näytön ja kehottaa tarvittaessa asianosaista esittämään uutta näyttöä tai hankkia sitä itse. Jos asianosainen ei kehotusta ottaisi varteen, tuomioistuin voisi ottaa sen näyttönä huomioon hänen vahingokseen. Kun lisäksi tällainen asianosaisen menettely voidaan ottaa huomioon oikeudenkäyntikuluista päätettäessä, erityiset sanktiot kelpoisuus- tai puolueettomuusvaatimuksen ohittamisesta eivät olisi tarpeen. Asiantuntija voi myös syllistyä perättömään lausumaan siten kuin rikoslain 15 luvussa säädetään.

Nykylaissa olevasta mahdollisuudesta kuulla asiantuntijaa poikkeuksellisesti suoraan suullisesti tuomioistuimessa luovuttaisiin. Asiantuntija antaisi lausuntonsa aina kirjallisesti, jotta vastapuoli ja tuomioistuin saisivat todisteen tietoonsa oikeudenkäynnin alussa, mikä puolestaan parantaa vastapuolen puolustautumismahdollisuuksia ja oikeudenkäynnin joutuisuutta. Lakiin kuitenkin edelleen jätettäisiin ilmeisen harvoin tarvittava mahdollisuus ottaa vastaan näyttöä pääkäsittelyn ulkopuolella, kun se on tarpeen asian-

tuntijalausunnon laatimista varten. Asiantuntijaa voitaisiin edelleen kuulla pääkäsittelyssä suullisesti, jos se on tarpeen hänen lausuntonsa puutteiden tai virheiden poistamiseksi tai muusta syystä.

Mielentilatutkimusta koskeva sääntely jäisi muuten ennalleen, mutta mielenterveyslakiin (1116/1990) tehtäisiin eräitä täydennyksiä, jotka koskevat lähinnä epäillylle tehtävää mielentilatutkimusta.

3.2.8 Todistelumenettely pääkäsittelyssä

Todistelumenettelyä pääkäsittelyssä koskevat säännökset keskitettäisiin oikeudenkäymiskaaren 17 lukuun. Todistelua koskevat pykälät kumottaisiin pääsääntöisesti muista luvuista ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetusta laista.

Ehdotuksen mukaan Ruotsin, Norjan ja Tanskan tavoin luovuttaisiin todistajan ja asiantuntijan Jumalan kautta antamasta valasta (ks. OMSO 65/2012 s. 77—79). Kaikki antaisivat jatkossa vakuutuksen kunnian ja omantunnon kautta kuten Ruotsissa ja Norjassa. Kuultavien yhdenmukaisen kohtelun ja uskonnonvapauden kannalta voidaan pitää perusteltuna, että henkilöä kuullaan neutraalin vakuutuksen nojalla. Uskonnon ja omantunnon vapauteen liittyy ajatus moniarvoisesta ja suvaitsevasta yhteiskunnasta.

Uskonnonvapauslain 5 §:n mukaan asianomainen henkilö saa valita valan ja vakuutuksen antamisen välillä riippumatta siitä, kuuluko hän uskontokuntaan. Pykälän mukaan vakuutus annetaan aina, jos se on säädetty velvoittautumisen ainoaksi muodoksi. Perustuslakivaliokunta on mainitun pykälän johdosta todennut seuraavaa (PeVM 10/2002 s. 6): ”Valaa ja vakuutusta käytetään erilaisiin julkisen vallan tarpeisiin tilanteissa, joissa on välttämätöntä esimerkiksi korostaa tietyn tehtävän hoitamiseen liittyviä periaatteita tai vakuuttua annettun oikeellisuudesta. Julkisen vallan suhtautumisen tällaiseen juhlamuotoiseen lupautumisen muotoon tulisi olla uskonnollisesti neutraalia.”

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ei ole pitänyt hyväksyttävänä, että henkilö joutuu tekemään selkoa uskonnollisesta vakaumuksestaan valaa annettaessa (Dimitras ym. v. Kreikka 3.6.2010). Ylipäätään henkilöllä ei

ole velvollisuutta toimia niin, että toiminnasta voitaisiin tehdä päätelmiä hänen vakaumuksestaan (Alexandridis v. Kreikka 21.2.2008). Uskonnollista vakaumusta koskevat tiedot ovat henkilötietolain (523/1999) 11 §:n mukaan ns. arkaluonteisia tietoja. Tällaiset tiedot kuuluvat myös Euroopan neuvoston tietosuojasopimuksen mukaan erityisen suojan piiriin (L 35/1992; SopS 36/1992). Valtion on myös toimittava neutraalisti ja puolueettomasti suhteissaan eri uskonnollisiin yhdyskuntiin ja käyttäessään niitä koskevaa sääntelyvaltaa (esim. Metropolitan Church of Bessarabia ym. v. Moldova 13.12.2001).

Käytännössä johonkin muuhun kuin evankelis-luterilaiseen uskontokuntaan kuuluvalla henkilöllä voi olla vaikeuksia ymmärtää, mitä jumalaa valassa tarkoitetaan, varsinkin jos oikeussalissa on Raamattu. Henkilön voi olla vaikeata valita valan ja vakuutuksen välillä, jos vala ymmärretään painoarvoltaan vakuutusta merkityksellisemmäksi. Tästä voi seurata aiheutonta painetta antaa vala, vaikka tällaista etusijajärjestystä ei laissa ole tarkoitettu asettaa. Menettelyn joutuisuuden kannalta pelkän vakuutuksen käyttäminen on myös eduksi.

Menettelysäännöksiä täsmennettäisiin etenkin asiantuntijan kuulemisen osalta. Kuulustelun toimittamista koskevia säännöksiä täsmennettäisiin ja muutettaisiin entistä joustavimmiksi. Etäkuulustelun toimittamisen edellytyksiä laajennettaisiin. Rikosasioita koskeva sääntely siitä, että asianosaisen poissa ollessa voidaan ottaa todistelua tietyin edellytyksin vastaan ja että asianosaisen läsnä ollessa tällaista todistelua ei pääsäännön mukaan otettaisi vastaan uudestaan, laajennettaisiin koskemaan riita-asioita.

3.2.9 Todistelumenettely pääkäsittelyn ulkopuolella

Yhteen pykälään koottaisiin ne tilanteet, joissa todistelua voitaisiin ottaa pääkäsittelyn ulkopuolella. Todistelua voitaisiin ottaa vastaan edelleen myös toisessa tuomioistuimessa. Uutena mahdollisuutena olisi kuulla asianosaista, todistajaa tai asiantuntijaa pääkäsittelyn ulkopuolella videoneuvottelua käyttäen. Sama mahdollisuus olisi käytettä-

vissä myös silloin, kun todistelua tulee ottaa vastaan asiantuntijalausunnon laatimista varten.

Jatkossa pääkäsittelyn ulkopuolella otettua todistelua ei pääsäännön mukaisesti otettaisi uudelleen vastaan pääkäsittelyssä. Tuomioistuimien tekisi tarvittaessa pääkäsittelyssä selkoa pääkäsittelyn ulkopuolella kertyneestä oikeudenkäyntiaineistosta.

3.2.10 Pakkokeinot

Painostusvankeus rajattaisiin koskemaan vain niitä tilanteita, kun todistaja kieltäytyy todistamasta. Painostusvankeus ei saisi olla kohtuutonta ja sen tulisi olla suhteellisuusperiaatteen mukainen. Alle 18-vuotiaasta todistajaa ei saataisi määrätä painostusvankeuteen.

Tuomioistuimen olisi omasta aloitteestaan käsiteltävä vähintään kahden viikon välein kysymystä painostusvankeuden jatkamisesta, jolloin vapautensa menettäneeltä olisi tiedusteltava, suostuuko hän todistamaan. Muutoksenhakukeinona olisi valituksen asemesta niin kutsuttu prosessuaalinen kantelu.

3.2.11 Muutoksenhaku

Todistelua koskevaan päätökseen haettaisiin edelleen pääsäännön mukaisesti muutosta valittamalla pääasian yhteydessä. Uhkasakkoon tuomitsemista, todistajalle tai asiantuntijalle taikka sille, joka on tuonut esineen tai asiakirjan tuomioistuimeen, maksettavaa korvausta tai palkkiota sekä noutokustannuksia tarkoittavaan päätökseen haettaisiin kuitenkin muutosta erikseen.

Uutena lakiin otettaisiin säännös siitä, että tuomioistuin voisi määrätä, että päätökseen haetaan muutosta erikseen eikä pääasian yhteydessä. Edellytyksenä olisi, että päätöksen sisältö huomioon ottaen muutoksenhaku pääasian yhteydessä olisi hyödytöntä ja että asianomaisen henkilön oikeusturva edellyttää erillistä muutoksenhakua. Erillinen muutoksenhaku voisi tulla kysymykseen myös muulloin, jos siihen on muuten erittäin painavat syyt.

Painostusvankeutta, mielentilan tutkimista tai noutomääräystä koskevaan päätökseen ei saisi hakea erikseen muutosta valittamalla.

Tämän asemesta asianomainen henkilö voisi turvautua prosessuaaliseen kanteluun, jonka johdosta päätös voitaisiin tutkia myös asiasältönsä osalta vastaavalla tavalla kuin valituksen johdosta.

3.2.12 Anonyymi todistelu

Esityksessä ehdotetaan lakiin otettavaksi säännökset anonyymistä todistelusta. Yleinen lähtökohta olisi edelleen, että todistaja esiintyy omalla nimellään sekä esitutkinnassa että oikeudenkäynnissä. Anonyymi todistelu olisi rajattu poikkeus pääsäännöstä.

Todistaja olisi anonyymi, jos hänen henkilöllisyytensä ja yhteystietojaan ei paljasteta. Määrittely poikkeaa osittain Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkinnasta siitä, millainen todistaja on anonyymi. Kuten edellä jaksossa 2.2 käsitellystä ratkaisusta Papadakis v. Makedonia 26.2.2013 ja esimerkiksi ratkaisusta Lüdi v. Sveitsi 15.2.1992 ilmenee, ihmisoikeustuomioistuin ei pidä todistajaa anonyyminä, jos syytetty tietää todistajan ulkonäön esimerkiksi siksi, että he ovat yhdessä keskustelleet rikoksen tekemisestä.

Suomen laissa siis anonyymien todistajan käsite olisi hiukan laajempi, koska mainitun kaltainen todistaja olisi anonyymi. Lähtökohdiana lainsäädännössä kuitenkin on, että vastaajan tulee olla oikeus saada tieto todistajan nimestä ja olla paikalla häntä tuomioistuimessa kuultaessa. Todistajan nimen tietäminen voi olla merkityksellistä, koska se osaltaan mahdollistaa todistajankertomuksen uskottavuuden riitauttamisen. Todistajan yhteystiedot voidaan toisaalta salata. Lisäksi käytettäessä todistajansuojeluun liittyviä keinoja, kuten todistajan kuuleminen videolinkin välityksellä tai vastaajan läsnä olematta, todistajan henkilöllisyys on kuitenkin vastaajan tiedossa. Harkitessaan tällaisen todistajan kuulemiseen liittyviä oikeusturvakeita ihmisoikeustuomioistuin sovelsi Papadakis-tapauksessa samoja mittapuita kuin anonyymia todistajaa kuullessaan. Siksi on perusteltua soveltaa anonymiteettiä koskevia säännöksiä kaikkiin todistajiin, joiden henkilöllisyyden ja sen paljastamisen mahdollistavat yhteystiedot jäävät ilmaiseematta.

Anonyymi todistelu olisi mahdollista vain niissä harvoissa poikkeustapauksissa, joissa

se asian tärkeän selvittämistressin ja todistajaan kohdistuvan vakavan uhan vuoksi on välttämätöntä. Edellytys anonymiteetin välttämättömyydestä merkitsisi sitä, että anonyymiin todisteluun tulisi turvautua vain, jos todistajaa ei voida riittävästi suojata muilla keinoilla.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ei ole ottanut kantaa siihen, millaisissa rikosasioissa voidaan käyttää anonyymia todistelua. Sen käsittelemissä asioissa on kysymys ollut säännönmukaisesti oikeudenkäynneistä vakavissa rikosasioissa, koska sopimusvaltioiden lainsäädännössä anonyymi todistelu on rajattu tällaisiin asioihin.

Ehdotuksen mukaan anonyymi todistelu tulisi kysymykseen silloin, jos syyte koskee rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kahdeksan vuotta vankeutta. Anonyymi todistelu voisi siten tulla käytettäväksi paitsi henkirikosta myös muun muassa törkeää pahoinpitelyä, törkeää ryöstöä, törkeää huumausainerikosta ja törkeää ihmiskauppaa koskevissa jutuissa. Toiseksi anonyymia todistelua olisi sallittua käyttää ihmiskauppaa ja törkeää paritusta koskevissa jutuissa. Näistä kahdesta rikoksesta säädetty enimmäisrangaistus on kuusi vuotta vankeutta.

Toisena edellytyksenä anonymiteetin myöntämiselle olisi, että menettely on välttämätön todistajan tai hänen läheisensä henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta vakavalta uhalta.

Ehdotuksen mukaan anonyymistä todistelusta päätettäisiin esitutkinnasta ja pääkäsitteystä erillisessä menettelyssä käräjäoikeudessa. Luonteeltaan anonymiteetin myöntämisestä päättäminen olisi lähinnä rikosprosessuaalinen hakemusasia, jossa olisi hakija ja hänen vastapuolensa. Hakijana olisi yleensä syyttäjä, mutta osapuolten tasa-arvoisen kohtelun vuoksi myös rikoksesta epäillyllä tai syytetyllä olisi oikeus hakea todistajalle anonymiteettiä.

Syyttäjän toimiessa hakijana hänen vastapuolenaan toimisi julkinen asianmies, koska epäillylle tai syytetylle ei voitaisi anonyymiksi todistajaksi haettavan henkilön henkilöllisyyttä paljastaa tämän turvallisuutta vaarantamatta. Julkinen asianmies valvoisi epäilyn tai syytetyn etua. Jos taas epäilty tai syy-

tetty olisi hakijana, vastapuolena olisi syyttäjä.

Tuomioistuimessa tutkittaisiin suljetuin ovin, onko käsillä edellä mainittu rikos ja onko anonymiteetti välttämätön todistajan suojelemiseksi. Anonymiteetin myöntäminen edellyttää myös sitä, että asianomainen henkilö haluaa todistaa anonyyminä.

Jos anonymiteetti myönnetään, tästä annetaan erillinen toimituskirja. Muu aineisto olisi salassa pidettävä 60 vuotta. Vaikka anonymiteettiä ei myönnettäisi, oikeudenkäynti voitaisiin määrätä salassa pidettäväksi, jos se on tarpeen anonyymiksi todistajaksi haetun tai muun henkilön suojelemiseksi.

Käräjäoikeuden päätökseen voitaisiin hakea muutosta. Muutoksenhakijana toimisi hakija tai hänen vastapuolensa, yleensä siis syyttäjä tai julkinen asiamies. Muutosta olisi haettava lyhyessä määräajassa ja valitus olisi käsiteltävä kiireellisenä.

Anonymiteetin myöntämistä koskevaa ratkaisua noudatettaisiin sen saatua lainvoiman. Koska anonymiteetin myöntämisestä päättäminen ei saisi kohtuuttomasti pitkittää oikeudenkäyntiä, jota varten on todennäköisesti henkilöitä usein vangittu, myös hovioikeuden myöntämä anonymiteetti riittäisi. Korkein oikeus voisi kuitenkin määrätä, ettei hovioikeuden päätöstä toistaiseksi noudateta.

Anonymiteetistä tehdyn ratkaisun lopullisuus olisi sekä todistajan että pääasian oikeudenkäynnin kannalta välttämätöntä. Syyteasiassa käsittelevä tuomioistuim ei voisi tutkia anonymiteetin myöntämisen edellytyksiä uudestaan, vaan sen olisi noudatettava aikaisempaa ratkaisua. Jotta anonyymiä todistelua koskevista säännöksistä olisi käytännössä hyötyä, on todistajan voitava luottaa siihen, että hänen henkilöllisyytensä pysyy salassa sen jälkeen, kun anonymiteetti on myönnetty. Tilanne olisi todistajan kannalta kohtuuton, jos hänelle ensin myönnettäisiin anonymiteetti, mutta syytetä käsiteltäessä hänet kuitenkin velvoitettaisiin paljastamaan henkilöllisyytensä. Anonymiteetin pysyvyys on tärkeää myös sen turvaamiseksi, että rikosasia saadaan pääkäsittelyssä käsiteltyä keskeytyksellä ja yhtäjaksoisesti menemättä enää anonymiteetin myöntämistä koskeviin kysymyksiin.

Tuomarin tietoisuus todistajan henkilöllisyydestä voisi vähentää puolustukselle anonyymin todistelun sallimisesta aiheutuvaa haittaa. Jos tuomari tietäisi todistajan henkilöllisyyden, hän voisi paremmin todistelua vastaanotettaessa valvoa totuudessa pysymistä sekä arvioida todistajan luotettavuutta. Tällöin tuomari voisi myös valvoa sitä, ettei todistajalle esitetä kysymyksiä, jotka saattavat paljastaa tämän henkilöllisyyden.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuim on arvioidessaan sitä, onko anonyymin todistelun sallimisesta puolustukselle aiheutuvaa epäsapainoa kompensoitu riittävästi, kiinnittänyt huomiota muun ohella siihen, onko tuomari ollut tietoinen todistajan henkilöllisyydestä ja voinut arvioida tämän kertomuksen uskottavuutta.

Toisaalta pääasiaa käsittelevän tuomarin tietämättömyys todistajan henkilöllisyydestä voidaan nähdä takeena sille, ettei anonyymi todistelu saa liian merkittävää painoarvoa. Muunlainen ratkaisu olisi varsin ongelmallinen myös siksi, että vakiintuneen ja painavan lähtökohdan mukaan tuomari ei saa käyttää asian ratkaisemisessa yksityisiä tietojaan. Jos tuomari käyttää tällaisia tietoja, ratkaisu perustuu osittain sellaiselle aineistolle, joka ei ole ollut kaikkien asianosaisten tiedossa ja jota he eivät ole voineet oikeudenkäynnissä kommentoida. Tilanne on erilainen kuin edellä jaksossa 2.2 käsitellyssä ihmisoikeustuomioistuimen päätöksessä Ellis ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta, jossa syyllisyyksyyksien ratkaisu jury. Voidaan lisäksi ottaa esiin kysymys siitä, voiko tuomarille syntyä ennakkokäsitys syytetystä, jos tuomarille on esitetty sellaista uhkailuun liittyvää näyttöä anonymiteetin myöntämistä koskevassa asiassa, jolla ei kuitenkaan ole merkitystä syyteasiassa. Tuomarilla ei olisi myöskään tietoa sellaisesta todistajan henkilöön liittyvästä seikasta, kuten onko todistaja poliisi tai kansaepäily, joka voisi saada merkitystä näyttöä arvioitaessa. Näistä syistä ehdotetaan, että anonymiteetistä päättänyt tuomari ei saa käsitellä syyteasiassa.

Oikeudenkäynnissä syytetä käsiteltäessä todistajaa kuultaisiin anonyymisti, jos syyte koskee sitä rikosta, jota varten anonymiteetti on myönnetty, ja henkilö haluaa edelleen tulla kuulluksi anonyymiksi. Pääsääntöisesti

sovellettaisiin todistajia koskevia säännöksiä. Anonyymiä todistajaa koskisivat perättömästi lausumasta tuomioistuimessa annetut rangaistussäännökset.

Pääasia voitaisiin yleensä käsitellä julkisesti. Puolustuksella olisi aina oikeus esittää kysymyksiä anonyymille todistajalle oikeudenkäynnissä. Esimerkiksi anonyymiä esituskintakertomusta ei voitaisi hyödyntää.

Esityksen mukaan anonyymiä todistajaa voitaisiin kuulla erilaisten järjestelyjen avulla. Vähäisin poikkeus tavanomaiseen oikeudenkäyntiin olisi se, että anonyymin todistajan henkilöllisyys ja yhteystiedot jäisivät ilmoittamatta. Anonyymiä todistajaa voitaisiin kuulla myös videoyhteyden välityksellä taikka sermin takaa tai vastaajan olematta läsnä. Laajimmillaan anonyymiä todistajaa kuultaisiin ilman näköyhteyttä ja ääni muunnettuna. Tapauskohtaisesti käytettäisiin niitä keinoja, jotka ovat välttämättömiä anonyymin todistajan henkilöllisyyden salaamiseksi.

Laissa säädettäisiin niistä edellytyksistä, joiden vallitessa anonymiteetti voitaisiin murtaa. Tämä voisi olla tarpeellista esimerkiksi siksi, että anonyymi todistaja on syylistynyt perättömään lausumaan syyteasiassa. Asianomistaja voisi vaatia anonyymille todistajalle rangaistusta toissijaisen syyteoikeutensa perusteella, mutta tällöin tuomioistuimessa järjestettäisiin eräänlainen esikäsittely sen varmistamiseksi, ettei rangaistusvaatimusta käytetä keinona yksinomaan tarkoituksin selvittää anonyymin todistajan henkilöllisyys. Jos tuomioistuin katsoisi, että syyteen nostamisen edellytykset täyttyvät, se voisi päättää anonyymin todistajan henkilöllisyyden ja yhteystietojen paljastamisesta.

3.2.13 Asianomistajan syyteoikeus

Rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistuksen yhteydessä vuonna 1997 asianomistajan ensisijaisesta ja syyttäjän kanssa rinnakkaisesta syyteoikeudesta pääsääntöisesti luovuttiin. Pääsäännön mukaan asianomistajalla on toissijainen syyteoikeus. Hän saa nostaa syyteen, jos syyttäjä on päättänyt olla nostamatta syytettä tai jos esitutkintaa ei ole toimitettu loppuun (oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 14 §). Asianomistajalle jäi kuitenkin ensisijainen syy-

teoikeus virkarikoksesta sekä väärästä ja todistamattomasta ilmiannosta, jolla tarkoitetaan rikoslain 15 luvun 6 §:ssä rangaistavaksi säädettyä väärää ilmiantoa.

Perustuslain 118 §:n 3 momentista, jossa edellytettiin asianomistajan ensisijaista syyteoikeutta virkarikoksista, on sittemmin poistettu tällainen vaatimus 1.3.2012 voimaan tulleella muutoksella (L 1112/2011). Muutosta perusteltiin seuraavasti (HE 60/2010 vp s. 47): ”Asianomistajan syyteoikeus virkarikosasioissa ja oikeus korvausvaateiden esittämiseen muodostavat osaltaan takeet julkisen vallan väärinkäyttöä vastaan ja turvaavat kansalaisten osallistumista julkisen vallan käytön valvontaan. Oikeusvaltioperiaatteen toteutumisen kannalta ei kuitenkaan ole merkityksellistä, onko asianomistajan syyteoikeus järjestetty ensisijaiseksi vai toissijaiseksi. Molemmat järjestelyt turvaavat riittävät oikeussuojakeinot virkavastuun toteuttamisessa ja julkisen vallan käytön valvonnassa. Tämän vuoksi ei ole perusteltua poiketa virallisen syyttäjän syyteoikeuden ensisijaisuudesta virkarikosasioissa.”

Perustuslain muutokseen liittyen asianomistajan ensisijaisesta syyteoikeudesta virkarikoksista on luovuttu ja asianomistajan syyteoikeus muutettu pääsäännön mukaiseksi (L 17—18/2012). Edellä siteerattu kanta on toistettu oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 14 §:ää koskevissa esitöissä (HE 116/2011 vp s. 1—2 ja LaVM 12/2011 vp s. 1—2).

Edellä mainitun muutoksen jälkeen asianomistajalla on ensisijainen syyteoikeus ainoastaan väärästä ilmiannosta. Syyteoikeusjärjestelyä on perusteltu sillä, että syytettä yhtäältä päärikoksesta ja toisaalta väärästä ilmiannosta on tarkoituksenmukaista käsitellä yhdessä (HE 82/1995 vp s. 44). Käytännössä kysymys on siitä, että sama oikeudenkäyntiaineisto voi koskea molempia syytteitä. Ensijainen syyteoikeus ei kuitenkaan rajoitu tapauksiin, joissa syytteet käsitellään yhdessä, vaan on yleinen.

Koska sääntelyn yksinkertaisuudella on jo arvoa sinänsä, voidaan asettaa kysymyksenalaiseksi, onko aihetta pitää yllä asianomistajan syyteoikeuden kaksijakoista järjestelmää, kun ensisijainen syyteoikeus koskee vain yhtä rikosta. Edellä sitaateissa esitetty

kanta on merkityksellinen myös väärän ilmiannon osalta. Prosessiekonomisia etuja ei seuraa asianomistajan ensisijaisesta syyteoikeudesta, jos sitä käytetään erillään päärikoksesta tai jos rangaistusvaatimus väärästä ilmiannosta esitetään niin myöhäisessä vaiheessa pääasiaa koskevaa rikosprosessia, esimerkiksi pääkäsittelyssä, ettei syytettä väärästä ilmiannosta voida ottaa käsiteltäväksi päärikosta koskevan syytteen yhteydessä.

Käytännössä asianomistajat ajavat syytettä harvoin yksin. Poliisi kirjasi rikosilmoituksia vuonna 2010 rikoslain 15 luvun 6 §:n vastaisesta väärästä ilmiannosta 325 kappaletta. Tietoa ei ole siitä, kuinka moni näistä jäi ilmoittamatta syyttäjälle tai kuinka monesta tehtiin syyttämättä jättämisspäätös. Käräjäoikeuksissa annettiin samana vuonna 80 syyksilukevaa tuomiota, jossa päärikoksena oli väärä ilmianto. Määrä on hieman korkeampi kuin edellisinä vuosina: vuonna 2007 rangaistuksia tuomittiin 59, vuonna 2008 73 ja vuonna 2009 67 kertaa. Syyksiluettuja vääriä ilmiantoja oli 89 vuonna 2010, mikä viittaa siihen, että kyseinen rikos on paitsi usein yksittäisrikos myös useimmiten tuomion päärikos. Syyte hylättiin 11 tapauksessa (12 % syyteistä). Vankeusrangaistus väärästä ilmiannosta tuomittiin 35 kertaa, joista ehdottomia oli 12. Sakkorangaistuksia tuomittiin 45 kertaa. Tuomittujen ehdottomien vankeusrangaistusten keskipituus oli 6,3 kuukautta ja ehdollisten 3,9 kuukautta.

Luvuista voidaan ensinnäkin päätellä, että väärää ilmiantoa koskevia rikoksia käsitellään tuomioistuimissa suhteellisen harvoin. Suhteellisen ankarista rangaistuksista voinee päätellä, että asetelma, jossa asianomistaja ajaa ROL 1 luvun 14 §:n 2 momentin perusteella syytettä, on verraten harvinainen. Tarkkaa tietoa viimeksi mainitun jutturyhmän koosta ei kuitenkaan ole saatavilla.

Asianomistajan syyteoikeuteen liittyy myös ehdotus anonyymia todistelua koskevan sääntelyn ottamista lakiin. Tällaisissa tapauksissa on erityisen tärkeää, että asianomistajalla on edellä siteeratussa perustelulausumassa tarkoitettu mahdollisuus kontrolloida viranomaistoimintaa. Anonyymin todistelun myöntämistä koskeva asia käsiteltäisiin yleensä salassa ilman rikoksesta epäillyn tai rikosasian vastaajan osallistumista käsitte-

lyyn. On myös tärkeää, että jos todistajalle myönnetään anonymiteetti, hän on rikosoikeudellisessa vastuussa lausumistaan tuomioistuimessa. Siksi ehdotuksessa lähdetään siitä, että asianomistajalla on syyteoikeus anonymiteetin myöntämisestä koskevassa menettelyssä mahdollisesti tehdyistä virkariikoksista ja anonyymin todistajan lausuntoa antaessaan tekemistä rikoksista. Tällainen rikos voi olla väärä ilmianto.

Ehdotuksessa lähdetään siitä, että asianomistaja voi tehdä edellä mainituista rikoksesta rikosilmoituksen, jonka jälkeen voidaan toimittaa tavanomainen esitutkinta ja syyteharkinta. Jos syyttäjä katsoo, että syytteen edellytykset täyttyvät, ja nostaa syytteen, todistajan anonymiteetti murtuu. Jos kuitenkin asiassa päädytään muuhun lopputulokseen, asianomistaja voisi lähtökohtaisesti vaatia rangaistusta tavanomaiseen tapaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 7 luvun mukaisesti. Samalla hänen olisi vaadittava anonyymin todistajan henkilöllisyyden paljastamista, jos syyte koskee tätä todistajaa tai sillä on muuten merkitystä asiassa.

Toisaalta ei voida hyväksyä sitä, että asianomistajan syyteoikeutta käytettäisiin väärin tarkoituksena pelkästään selvittää anonyymin todistajan henkilöllisyys. Tämän vuoksi ehdotetaan otettavaksi käyttöön eräänlainen tuomioistuimen alustava tutkinta, jossa selvitetään, onko asianomistajan rangaistusvaatimukselle olemassa asialliset perusteet. Jos tuomioistuin katsoisi, että asiassa ei ole edellytyksiä edes syytteen nostamiselle, se hylkäisi asianomistajan rangaistusvaatimuksen. Jos taas tuomioistuin katsoisi, että tällaiset edellytykset ovat käsillä, se antaisi haasteen, josta myös ilmenisi anonyymin todistajan henkilöllisyys. Tämän jälkeen asian käsitteilyyn sovellettaisiin tavalliseen tapaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 7 luvun säännöksiä.

Asianomistajan ensisijainen syyteoikeus sopii huonosti yhteen kuvatun menettelyn kanssa. Asianomistajalla olisi yleensä ilmeisesti ylivoimaisia vaikeuksia esittää tuomioistuimelle tarpeeksi vahvaa selvitystä siitä, että haasteen antamiselle olisi edellytykset.

Edellä mainituilla perusteilla ehdotetaan, että asianomaisen ensisijaisesta syyteoikeudesta väärästä ilmiannosta luovuttaisiin. Jat-

kossa asianomistajalla olisi siten kaikkien rikosten osalta toissijainen syyteoikeus.

4 Esityksen vaikutukset

Esityksen vaikutuksia viranomaistoimintaan voidaan ensinnäkin arvioida yhtäältä todisteiden esittämisestä ja siitä aiheutuneiden kustannusten kannalta sekä toisaalta todistelumenettelyn kannalta.

Pääsäännön mukaan asianosaiset päättävät, kuinka paljon ja minkälaista todistelua esitetään. Tuomioistuimet määräävät todisteita omasta aloitteestaan esitettäväksi vain harvoin. Muutenkin tuomioistuimen toimilla on vain rajallinen merkitys esitettävän todistelun määrälle ja laadulle. Jossain määrin ehdotetaan laajennettavaksi tuomioistuimen mahdollisuuksia evätä tarjottu näyttö, mutta koska tuomioistuimet yleensäkin soveltavat tätä oikeuttaan varoen, esityksellä ei ole merkittäviä vaikutuksia esitettävään todisteluun. Velvollisuutta ja oikeutta kieltäytyä todistamasta koskevat säännökset voivat myös vaikuttaa esitettävään todisteluun, mutta pääosin muutosesitykset lähinnä vain selventävät nykyistä oikeustilaa, eikä muutoinkaan tällaisella sääntelyllä ole mainittavaa vaikutusta esitettävän näytön määrään.

Todistuskeinoja koskevista muutosesityksistä vaikutuksia voi olla sillä, että vastaisuudessa asianosaisen nimeämään asiantuntijaan ei sovellettaisi todistajaa vaan asiantuntijaa koskevia säännöksiä. Periaatteessa tästä voi seurata lisäkustannuksia, koska asiantuntija on oikeutettu palkkioon työstään ja ajanhukastaan toisin kuin todistaja.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa säädetäisiin edelleen pääosin nykytilaa vastaten siitä, kuka on vastuussa todistelukustannuksista. Säännökset kuitenkin koskevat vain ensisijaista kuluvastuuta. Viime kädessä OK 21 luvun ja ROL 9 luvun säännökset ratkaisivat, kenet tuomitaan maksamaan kustannukset. Pääsäännön mukaan vastuu on asian hävinneellä osapuolella. Oikeudenkäyntikulujen korvaaminen on oma sääntelykokonaisuutensa, joka ei rajoitu yksinomaan todistelukustannuksiin. Tässä esityksessä ei esitetä mainittujen lukujen muuttamista. Myöskään valtion varoista maksettavia kustannuksia tai

oikeusapua koskevia säännöksiä ei esitetä muutettavaksi.

Todistelumenettelyyn esitetään eräitä muutoksia, joilla saattaa olla kustannuksia vähentävää vaikutusta. Ensinnäkin riita-asiassa, jossa sovinto on sallittu, asianosaisten suostumuksin voitaisiin käyttää todisteena kirjallista todistajankertomusta todistajaa pääkäsittelyssä kuulematta. Mahdollisuuksia kuulla henkilöä käyttäen videoneuvottelua laajennettaisiin. Myös edellytyksiä ottaa vastaan todistelua pääkäsittelyn ulkopuolella laajennettaisiin ja mahdollistettaisiin videoneuvottelu. Velvollisuutta ottaa pääkäsittelyssä vastaan uudelleen pääkäsittelyn ulkopuolella esitetty todistelu supistettaisiin.

Uutena esityksessä olisi mahdollisuus todistaa anonymisti rikosasiassa. Kun anonymiteetin myöntämisestä päätettäisiin erikseen käräjäoikeudessa, voidaan arvioida, että tällaisia uusia asioita tulisi käräjäoikeuksiin joitakin, korkeintaan kymmenen vuodessa. Näissä tapauksissa yleensä myös julkiselle asiamiehelle maksettavista korvauksista syntyisi valtiolle kustannuksia. Anonymiteetin murtamista koskevia käsittelyjä voisi tulla joitakin kappaleita vuosittain.

Koulutuksen antamisesta tuomareille ja syyttäjille sekä muille intressitahoille aiheutuisi kertaluonteisia kustannuksia.

Edellä mainitun perusteella voidaan todeta, ettei esityksillä ole mainittavia taloudellisia vaikutuksia viranomaistoimintaan. Organisaatorisia vaikutuksia ei esityksellä ole. Myöskään oikeudenkäyntien asianosaisille koituville kustannuksille ei esityksellä ole mainittavaa vaikutusta.

Esityksellä pyritään yleisesti parantamaan oikeusturvaa ottamalla entistä kattavammin huomioon muun muassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytäntö oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksista. Lainsäädännön kehittäminen ja täydentäminen on omiaan parantamaan lainkäytön ennustettavuutta.

Yhteiskunnallisista vaikutuksista voidaan mainita se, että anonymi todistaminen mahdollistaisi entistä paremman todistajansuojelun, kun todistajaa uhkaa esimerkiksi väkivaltainen kosto todistamisesta. Anonymin todistelun salliminen saattaa myös edesauttaa näytön saamista sellaisistakin vakavista ri-

koksista, joista se olisi muuten vaikeaa tai jopa mahdotonta, kun todistajia ei pelon vuoksi tai muista syistä saataisi tulemaan esiin.

Esityksessä parannettaisiin avoliitossa olevien ja uusperheiden asemaa antamalla heille vastaavanlainen kieltäytymisoikeus kuin aviopuolisolle ja biologiselle lähisukulaisille eräin edellytyksin. Raiskaus-, pakottamis- tai hyväksikäyttörikoksen sekä erityisen suojatarpeessa olevan 15—17-vuotiaan asianomistajan asemaa parannettaisiin niin, että hänen esitutkinnassaan antamaansa ja videolle tallennettua kertomusta voitaisiin käyttää aina ilman eri edellytyksiä todisteena oikeudenkäynnissä, jos syytetylle on annettu vastakuulustelumahdollisuus esitutkinnassa. Eri uskontokuntiin kuuluvien tai kuulumattomien asemaa yhdenmukaistettaisiin niin, että valaa koskevasta sääntelystä luovuttaisiin todistajien ja asiantuntijoiden antaessa jatkossa vakuutuksen. Papin vaitiolovelvollisuutta laajennettaisiin evankelis-luterilaisen kirkon ja ortodoksisen kirkon pappien lisäksi koskemaan myös muiden rekisteröityjen uskonollisten yhdyskuntien pappeja.

5 Asian valmistelu

Oikeusministeriö asetti 15.10.2010 toimikunnan laatimaan ehdotuksen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi. Toimikunta luovutti 9.11.2012 mietintönsä ”Todistelu yleisissä tuomioistuimissa” (Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 69/2012). Mietintöön liittyy selvitys ”Vertailua eräistä todistusoikeudellisista kysymyksistä Suomessa, Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa” (Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 65/2012).

Mietinnöstä pyydettiin lausunnot 65 taholta, minkä lisäksi korkeimmalle oikeudelle varattiin tilaisuus lausua. Lausuntoja saatiin yhteensä 56. Lausunnoista on julkaistu kooste (Todistelu yleisissä tuomioistuimissa. Lausuntokooste. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 30/2013).

Hallituksen esitys on valmisteltu mietinnön ja siitä saatujen lausuntojen perusteella virkatyönä oikeusministeriössä. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:ään (1. lakiehdotus) ja

esitutkintalain 9 luvun 4 §:ään (5. lakiehdotus) sisältyvät ns. uhridirektiiviin (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäättöksen 2001/220/YOS korvaamisesta) liittyvät ehdotukset on kuitenkin valmisteltu oikeusministeriössä virkatyönä, samaten 28. lakiehdotus (laki verotustietojen julkisuudesta ja salassapidosta annetun lain 18 §:n muuttamisesta), josta on kuultu Verohallintoa.

Mielenterveyslakiin (22. lakiehdotus) esitetyt muutokset on valmisteltu yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriön sekä Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa.

6 Riippuvuus muista esityksistä

Hallituksen esityksessä syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi ja syyttämättä jättämistä koskevien säännösten uudistamiseksi (HE 58/2013 vp) ehdotetaan säädettäväksi todisteiden hyödyntämiskielloista oikeudenkäynnissä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 10 a ja 5 b luvun 5 §:ssä (1. lakiehdotus). Kiellot koskisivat epäillyn tai syytettyn syyteneuvottelussa tai tunnustamisoikeudenkäynnissä antamia lausuntoja, kun menettely ei ole johtanut tuomioesityksen tekemiseen ja sen hyväksyvään tuomioon.

Tässä esityksessä ehdotetaan säädettäväksi yleisestä todisteiden hyödyntämiskiellosta oikeudenkäymiskaaressa (1. lakiehdotus 17 luvun 25 §). Yleissäännös ei kuitenkaan soveltuisi edellisessä kappaleessa mainittuihin lausumiin, joten esityksellä ei olisi välitöntä vaikutusta niihin.

Jäljempänä 1. lakiehdotuksen 17 luvun 24 §:n 3 momentin 2 kohdassa ja 5. lakiehdotuksen 9 luvun 4 §:n 4 momentissa viitataan rikoslain 20 luvun 1—7:ään. Näistä esitetään 3 § kumottavaksi sekä lukuun lisättäväksi uusi 5 a § (HE 216/2013 vp). Jos ehdotukset hyväksytään, viittaussäännöksiä on tarkistettava.

Tässä esityksessä ehdotetaan muutettavaksi Keskinäisestä oikeusavusta rikosasioissa Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä tehdyn yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja yleissopimuksen soveltamisesta annetun lain

(148/2004) 2 §:ää, jossa viitataan eräisiin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säännöksiin (15. lakiehdotus).

Hallituksen esityksessä keskinäistä oikeusapua rikosasioissa koskevan eurooppalaisen yleissopimuksen toisen lisäpöytäkirjan hyväksymisestä sekä laiksi kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annetun lain muuttamisesta ja eräiksi muiksi laeiksi ehdotetaan myös muutettavaksi mainittua 2 §:ää (HE 213/2013 vp; EV 23/2013 vp; 4. lakiehdotus). Lisäksi esitetään säädettäväksi laki keskinäistä oikeusapua rikosasioissa koskevan eurooppalaisen yleissopimuksen toisen lisäpöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja lisäpöytäkirjan soveltamisesta (1. lakiehdotus). Lain

3 §:ssä viitattaisiin oikeudenkäymiskaaren 17 lukuun.

Jäljempänä 20. lakiehdotuksessa esitetään muutettavaksi sähköisen viestinnän tietosuojalakia. Eduskunnalle on annettu hallituksen esitys, jossa ehdotetaan mainitun lain kumoamista (HE 221/2013 vp).

Jäljempänä 22. lakiehdotuksessa esitetään muutettavaksi mielenterveyslaista sen 17 §:ää. Pykälää ehdotetaan muutettavaksi myös hallituksen esityksessä laiksi mielenterveyslain muuttamisesta (HE 199/2013 vp).

Hallintolainkäyttölaissa on useita pykäläiä, joissa viitataan oikeudenkäymiskaaren 17 lukuun. Hallintolainkäyttölain muuttamisesta annetaan erikseen hallituksen esitys niin, että muutokset saadaan voimaan samaan aikaan kuin tässä esityksessä tarkoitetut lait.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1 Lakiehdotusten perustelut**1.1 Oikeudenkäymiskaari****6 luku Riita-asian pääkäsittely**

2 §. Pykälän 1 momentissa säädetään, missä järjestyksessä eri kysymykset käsitellään pääkäsittelyssä. Pykälän 2 momentin mukaan asianosaisten kuulustelu todistelutarkoituksessa on toimitettava ennen kuin muuta suullista todistelua otetaan vastaan siitä kysymyksestä, jota kuulustelu koskee. Tuomioistuimien voi määrätä, että tiettyä seikkaa koskeva todistelu otetaan vastaan ennen muuta todistelua. Pykälän 3 momentin mukaan 1 tai 2 momentista säädetystä järjestyksestä voidaan tarvittaessa poiketa.

Pykälää muutettaisiin niin, että siihen jäisi 1 momenttia vastaava sääntely täydennettynä maininnalla siitä, että tuomioistuimien voi päättää käsittelyjärjestyksestä toisin. Asianosaisen kuulemisajankohdasta säädetäisiin uudessa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 48 §:ssä. Säännöstä tiettyä seikkaa koskevan todistelun vastaanottamista ennen muuta todistelua voidaan pitää tarpeettomana, koska mainitun 48 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuin voi päättää, missä järjestyksessä todistelu otetaan vastaan. Muutokset tekevät myös 3 momentin sääntelyn tarpeettomiksi.

7 §. Pykälässä säädetään niistä edellytyksistä, joiden täyttyessä pääkäsittelyn pitämisen lähtökohtaisesta esteestä huolimatta voidaan pääkäsittely kuitenkin aloittaa. Pykälää täydennettäisiin uudella 3 momentilla, jossa viitattaisiin uuteen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 55 §:ään, jossa säädetään todistelun vastaanottamisesta asianosaisen poissaolosta huolimatta.

8 §. Pykälän mukaan tuomioistuin saa pääkäsittelyn peruuttamisesta huolimatta ottaa vastaan suullista todistelua, jos kuultava on tullut saapuville ja voidaan olettaa, että todistelua ei tarvitse tai voida esittää uudelleen pääkäsittelyssä, tai jos kuultavan saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todistelun merkitykseen verrattuna kohtuuttomia kustannuksia tai kohtuutonta häirtä. Samalla asiaa

saadaan käsitellä myös muilta osin, jos se todistelun vastaanottamiseksi on erityisen tärkeää.

Pykälä muutettaisiin viittaussäännöksi. Pykälän mukaan todistelun vastaanottamisesta pääkäsittelyn peruuttamisesta huolimatta pääkäsittelyn ulkopuolella ja todistelun vastaanottamisesta uudelleen säädetään 17 luvussa. Käytännössä viittaus tarkoittaisi ennen muuta luvun 56 ja 59 §:ää.

14 luku Asian käsittelystä oikeudessa

1 §. Pykälän mukaan riita-asiassa asianosaisen on tehdessään selkoa niistä seikoista, joihin hän vetoaa jutussa, ja lausuaan mieltä vastapuolen esittämistä seikoista sekä vastatessaan tehtyihin kysymyksiin pysyttävä totuudessa.

Pykälää muutettaisiin niin, että siinä säädetäisiin edelleen sanotulla tavalla riita-asian asianosaisen totuusvelvollisuudesta hänen vedotessaan seikkoihin ja lausuaan vastapuolen esittämistä seikoista. Uudessa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 26 §:ssä säädetäisiin asianosaisen totuusvelvollisuudesta, kun häntä kuullaan todistelutarkoituksessa.

15 luku Oikeudenkäyntiasiamiehestä

17 §. Pykälän 1 momentin mukaan asiamies, oikeudenkäyntiavustaja tai näiden apulainen ei saa luvattomasti ilmaista päämiehen hänelle uskomaa yksityistä tai perheen salaisuutta tai muuta sellaista luottamuksellista seikkaa, josta hän tehtävässään on saanut tiedon. Pykälä koskee yleistä salassapitovelvollisuutta. Edellä mainittua henkilöä koskevas- ta todistamiskiellosta ja sen murtamisesta säädetäisiin 17 luvun 13 §:n 1 ja 2 momentissa, joihin liittyvät myös luvun 22 §:n säännökset.

Momenttia muutettaisiin niin, että siitä ilmenisi entistä havainnollisemmin, mitä oikeudenkäyntiasiamiehen ja -avustajan tehtäviin kuuluisi. Kirjoitustapa olisi yhdenmukainen jäljempänä ehdotetun oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 13 §:n 1 momentin kanssa. Lisäksi salassapitovelvollisuuden laajuus

yhdenmukaistettaisiin asianajajien ja nk. lupalakimiesten salassapitovelvollisuuden kanssa. Tältä osin viitataan mainitun 17 luvun 13 §:n 3 momentin perusteluihin. Muutos tarkoittaisi sitä, että pykälässä mainittaisiin jatkossa ”muun sellaisen seikan” asemesta liike- ja ammattisalaisuus.

Lisäksi vaitiolovelvollisuus koskisi mainituilla edellytyksillä myös tulkkia. Tästä säädetään nykyisin oikeudenkäynnistä rikoslaisa annetun lain 6 a luvun 7 §:ssä.

Pykälän 2 momentissa viitataan rikoslakiin. Momenttiin lisättäisiin sen säädösnumero.

17 luku Todistelusta

Yleiset säännökset

1 §. Pykälän 1 momentin mukaan asianosaisella olisi oikeus esittää haluamansa näyttö asian tutkivalle tuomioistuimelle sekä lausua jokaisesta tuomioistuimessa esitetystä todisteesta, jollei laissa toisin säädetä.

Momentissa ilmaistaisiin ensinnäkin vapaan todistelun pääsääntö siitä, että asianosainen saa esittää haluamansa todistelun. Säännös vastaa voimassa olevaa oikeutta, vaikkei asiasta nimenomaista säännöstä olekaan. Poikkeuksista säädettäisiin muun muassa jäljempänä 8 §:ssä. Käsillä olevan luvun ulkopuolelta voidaan mainita käytännössä merkitykselliset preklusiosäännökset, joita on oikeudenkäymiskaaren 5, 6, 25 ja 30 luvussa.

Toiseksi momentissa säädettäisiin todistelun välittömyydestä. Pääsäännön mukaan todisteet esitetään suoraan sille tuomioistuimelle, joka tutkii ja ratkaisee asian. Aivan vastaavaa säännöstä ei ole voimassa olevassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa, mutta välittömyysperiaate on saanut ilmaisunsa useissa eri säännöksissä. Esimerkiksi mainitun luvun 8 a §:n mukaan todisteet otetaan lähtökohtaisesti vastaan pääkäsittelyssä.

Kolmanneksi momentissa säädettäisiin todistelun kontradiktorisuudesta. Yleisenä lähtökohtana on, että asianosaisella on oikeus lausua kaikesta tuomioistuimessa esitetystä todistelusta. Säännös vastaisi osittain voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 9 §:n 3 momenttia, jonka mukaan paikalla olevalle asianosaiselle on suotava tilaisuus

lausua mielensä jokaisesta tuomioistuimessa esitetystä todisteesta.

Pykälän 2 momentin mukaan tuomioistuimen olisi esitettävä todisteita ja muita asian käsittelyssä esiin tulleita seikkoja harkittuaan päätettävä, mitä asiassa on näytetty tai jäänyt näyttämättä. Tuomioistuimen olisi perusteellisesti ja tasapuolisesti vapaalla todistusharkinnalla arvioitava todisteiden ja muiden seikkojen näyttöarvo, jollei laissa toisin säädetä.

Momentissa ilmaistaan vapaa todistusteoria, johon kuuluu paitsi edellä mainittu vapaa todistelu, myös vapaa todisteiden harkinta, jonka mukaan tuomioistuin voi todistusharkinnassa vapaasti määritellä esitetyn näytön todistusvoiman.

Momentti vastaisi asiallisesti pääosin voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 2 §:ää, jonka 1 momentin mukaan oikeuden tulee, harkittuaan huolellisesti kaikkia esiintulleita seikkoja, päättää, mitä asiassa on pidettävä totena. Ehdotetussa momentissa mainittaisiin nykyisestä poiketen entistä havainnollisemmin, että todistusharkinnassa otetaan huomioon sekä esitetyt todisteet että muut asian käsittelyssä esiin tulleet seikat. Viimeksi mainittuja seikkoja olisivat nimenomaan 6 §:ssä mainitut olosuhteet.

Momentissa ei enää mainittaisi siitä, että todistusharkinta on tehtävä ”huolellisesti”. Sinänsä velvollisuus hoitaa virkatehtävät huolellisesti seuraa jo valtion virkamieslain (750/1994) 14 §:stä. Momentissa edellytettäisiin todistusharkinnalta perusteellisuutta ja tasapuolisuutta. Tuomioistuimen tulee perehtyä kuhunkin todisteeseen erikseen ja arvioitava niiden merkitys myös kokonaisuutena kumpaakaan osapuolta suosimatta ja ilman ennakkokantaa jonkin todisteen näyttöarvosta. Todistusharkinta on tehtävä objektiivisesti ja kriittisen arvioinnin kestävällä tavalla. Tuomioistuin on velvollinen oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 4 §:n ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11 luvun 4 §:n mukaan perustelemaan, millä perusteella riittainen seikka on tullut näytetyksi tai jäänyt näyttämättä.

Ehdotetussa momentissa ei mainittaisi enää seikan näyttämistä ”toteen”. Ilmaisua voidaan pitää vanhahtavana, ja se viittaa näytöltä vaadittavaan vahvuuteen, josta säädettäi-

siin erikseen 2 §:n 2 momentissa ja 3 §:n 2 momentissa. Tämän asemesta säädettäisiin todistusharkinnan lopputuloksesta niin, että tuomioistuimen on ratkaistava, onko tietystä seikasta esitetty niin vahva näyttö, että se asetetaan tuomion perustaksi, vai onko se jäänyt tällä tavalla näyttämättä. Säännös ilmaisisi, että seikka voi ainoastaan olla joko näytetty tai se on jäänyt näyttämättä. Säännöksellä on myös tuomarin ratkaisupakkoon liittyvä ulottuvuus. Tuomioistuimen on tehtävä näyttöratkaisu. Ei voida tyytyä siihen, että tuomioistuin pelkästään toteaa asiaa ratkaisematta sen olevan epäselvä (non liquet, ei selvä). Säännös seuraisi tältä osin kirjoitustavaltaan osittain edellä mainittuja pykäläiä perusteluvelvollisuudesta.

Momentissa olisi voimassa olevaa lakia vastaten viittaussäännös siitä, että todisteen näyttöarvosta saatetaan säätää erikseen. Viittaussäännöksen katsotaan yleensä liittyvän tunnustukseen ja muihin tapauksiin, joissa todistelu ei ole tarpeen, sekä legaalisiin presumtioihin. Nämä tarkoittavat laissa olevaa määräystä siitä, että jonkin seikan perusteella on pidettävä toista seikkaa lähtökohtaisesti totena. Jos asianosainen väittää muuta asian tilaa kuin legaalinen presumtio ilmaisee, hänellä on tästä todistustaakka. Esimerkiksi auktorisoiduista kääntäjistä annetun lain (1231/2007) 6 §:n mukaan auktorisoidun kääntäjän tekemä käännös on laillisesti pätevä, jollei sitä näytetä virheelliseksi.

2 §. Pykälässä säädettäisiin todistustaakasta ja näyttökynnyksestä riita-asioissa (ks. myös OMSO 65/2012 s. 15—17). Tarkoituksena on nykytilan säilyttäminen, joskin 3 momentissa olisi osittain uutta sääntelyä.

Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan riita-asiaassa kantajan tulee näyttää toteen ne seikat, jotka tukevat kannetta. Jos vastaaja edukseen tuo esiin jonkin seikan, on hänenkin vahvistettava se todisteilla.

Yleensä on katsottu, ettei säännös suoraanaisesti ratkaise kysymystä todistustaakan jakautumisesta asianosaisten välillä vaan ilmaisee sen lähtökohdan, että todistustaakka voi olla paitsi kantajalla myös vastaajalla. Yleispätevää sääntöä todistustaakan jakautumisesta riita-asiaassa ei ole.

Ehdotetussa 1 momentissa säädettäisiin siitä, että riita-asiaassa asianosaisen on näytettävä ne seikat, joihin hänen vaatimuksensa tai vastustamisensa perustuu. Lähtökohtana olisi, että asianosaisella on todistustaakka niistä seikoista, joista hänellä on myös väittämistaakka. Oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 3 §:n 2 momentin mukaan asiassa, jossa sovinto on sallittu, tuomiota ei saa perustaa seikkaan, johon asianosainen ei ole vaatimuksensa tai vastustamisensa tueksi vedonnut. Vaikka säännös ei sanamuotonsa mukaan koske riita-asioita, joissa sovinto ei ole sallittu, lähtökohdaksi olisi perusteltua ottaa kaikkien riita-asioiden osalta, että kantajalla tai hakijalla olisi todistustaakka niistä seikoista, joihin hän vetoaa vaatimuksensa tueksi, ja että hänen vastapuolellaan olisi todistustaakka niin sanotuista vastaseikoista. On kuitenkin painotettava, että aina väittämistaakka ja todistustaakka eivät ole samalla osapuolella. Pykälän 4 momentissa varaudutaisiin näitä tilanteita silmällä pitäen.

Aiemmin riita-asioiden näyttökynnystä koskevasta ilmaisusta ”täysi näyttö” on sittemmin pääosin luovuttu, eikä sen tilalle ole tullut yhtä vakiintunutta ilmaisua. Pykälän 2 momentin mukaan seikan asettaminen tuomion perustaksi edellyttää, että asianosainen on esittänyt siitä uskottavan näytön. Ilmaisua ”uskottava” osoittaisi siis näyttökynnyksen korkeuden. Tämä näyttökynnyks on pääsääntö, josta voitaisiin poiketa 4 momentissa osoitetulla tavalla.

Riita-asioiden näyttökynnyksen voidaan nykyisin katsoa olevan alempi kuin rikosasioissa syyksilukevalta tuomiolta edellytettävä, mutta toisaalta korkeampi kuin todennäköiset syyt. Näyttökynnystä on kuvattu oikeuskirjallisuudessa ilmaisulla ”jonkinlainen järkevä näyttöenemmyys” (Juha Lappalainen teoksessa Dan Frände ym., Prosessioikeus, 2012, s. 700). Lakiin otettava uusi näyttökynnyks ”uskottava näyttö” ilmaisisi jo nykyisin noudatettavan näyttökynnyksen. Näytöltä vaadittavaa vahvuutta ei siis olisi tarkoitus muuttaa nykyisestä.

Pykälän 3 momentti vastaisi osittain voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 6 §:ää, jonka mukaan tuomioistuin voi arvioida kohtuuden mukaan vahingon mää-

rän, vaikka siitä ei ole näyttöä saatavissa tai se on vain vaikeuksien esitettävissä.

Uuden säännöksen mukaan jos vaaditun yksityisoikeudellisen saatavan määrästä ei ole saatavissa uskottavaa näyttöä taikka se olisi saatavissa vain vaikeuksien tai asian laatuun nähden kohtuuttomilla kustannuksilla tai kohtuuttomalla vaivalla, tuomioistuimien arvioi määrän.

Säännöksen nojalla tuomioistuimien voisi arvioida saatavan määrän, vaikka siitä ei ole esitetty näyttöä lainkaan tai, vaikka jotain näyttöä on esitetty, se ei ole tarpeeksi vahvaa näyttökynnyksen ylittämiseen. Sääntelyn tarkoituksena on estää se epäoikeudenmukaisena pidettävä tilanne, että saatavan perusteista on esitetty uskottava näyttö ja että maksuvollisuus on sinänsä kiistaton, mutta kanne joudutaan hylkäämään, koska määrästä ei ole riittävän vahvaa näyttöä.

Säännös koskisi vahingon määrän lisäksi soveltamisalaa laajentaen myös muita yksityisoikeudellisia saatavia. Säännös voisi tulla sovellettavaksi esimerkiksi tavaran virheestä johtuvan kauppahinnan alentamisen määrää arvioitaessa, toisen omaisuuden rankaisemattomasta mutta luvattomasta käyttämisestä aiheutuvan perusteettoman edun määrää harkittaessa ja arvionvaraisen sopimussakon määrää harkittaessa, kun sopimussakon määrä on kytketty tuotantovälineen myöhästyneen toimituksen johdosta saamatta jääneen liikevaihdon määrään. Koska momentti koskee saatavia, se soveltuu vain rahamäärien arvioimiseen.

Momentti koskisi myös rikoksen perustuvan vahingonkorvauksen ja muun yksityisoikeudellisen saatavan määrää. Säännös ei koskisi rikokseen perustuvia julkisoikeudellisia seuraamuksia, vaan näiden arvioimisesta on tarvittaessa säädettävä erikseen. Rikoslain 10 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan rikoshyödyn määrä voidaan arvioida ottaen huomioon rikoksen laatu, rikollisen toiminnan laajuus ja muut olosuhteet, jos hyödyn määrästä ei ole saatavissa selvitystä tai se on vain vaikeuksien esitettävissä. Päiväsakon rahamäärän vahvistamisesta on rikoslain 2 a luvun 2 §:ssä ja sen nojalla annetussa asetuksessa tarkemmat säännökset.

Säännös ei muuttaisi sitä lähtökohtaa, että asianosaisen on esitettävä saatavissa oleva

näyttö ja että saatavan määrästä on esitettävä uskottava näyttö. Esimerkiksi tavanomaisissa irtaimen kauppaa, palvelua tai vuokraa koskeissa asioissa ei joitain todennäköisesti harvinaisia poikkeustapauksia lukuun ottamatta ole aihetta poiketa pääsäännöstä, koska määrä on jo ennen riidan syntymistä tiedossa.

Momenttia voidaan soveltaa ensinnäkin silloin, kun määrästä ei ylipäättään voida esittää näyttöä. Esimerkiksi kipua ja särkyä ei voida objektiivisilla mittapuilla mitata rahassa, vaan asia on viime kädessä tuomioistuimen ratkaistava.

Toiseksi tilanne voi olla se, että jotain suuntaa antavaa näyttöä voidaan kyllä esittää, mutta sen perusteella ei voida tarkkaa rahamäärää arvioida. Tällainen tilanne voi olla käsillä silloin, kun tuotantovälineen toimituksen viivästyksen johdosta tuotetta ei ole saatu markkinoille, mutta käytännössä ei olisi realistista vaatia näyttöä siitä, kuinka monta tuotetta jäi viivästyksen vuoksi myymättä.

Kolmanneksi momentti soveltuu silloin, kun asian laatuun nähden riittävän näytön esittäminen olisi asian laatuun nähden kohtuuttoman kallista tai vaivalloista. Asian laadulla viitataan erityisesti asian laajuuteen ja riidan intressiin. Laajassa ja vaikeassa asiassa voidaan perustellusti edellyttää kattavan näytön esittämistä, joten esimerkiksi joidenkin lisätodistajien kuulemisesta aiheutuvaa haittaa ei voida pitää kohtuuttomana. Toisaalta jos määrää koskevasta todistelusta aiheutuisi riidan kohteen arvoon nähden huomattavan suuret tai intressiltään vähäisessä asiassa jopa moninkertaiset kustannukset, momentti saat- ta soveltaa. Vertailu on tehtävä tapauskohtaisesti.

Toisin kuin voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 6 §:n osalta on asiant- laita, momentissa ei säädettäisi kohtuuden mukaan arvioinnista. Tarkoitus on, että tuo- mioistuimen on esitetyn aineiston perusteella harkittava, mikä on objektiivisesti perustel- luin lopputulos. Kohtuuden mukaan arviointi voi johtaa siihen, ettei valita perustelluinta lopputulosta vaan tyydytään vahvistamaan määrää, joka saatavalla vähintään on. Myös- kään edellä mainitussa rikoshyödyn arvioin- tia koskevassa säännöksessä ei ole mukana kohtuuselementtiä. On johdonmukaista, että toisaalta rikoksen tuottaman hyödyn määrää

ja sitä vastaavaa vahingon määrää arvioidaan samojen mittapuiden mukaisesti.

Momentissa säädetty mahdollisuus arvioida saatavan määrä ei luonnollisesti oikeuttaisi ohittamaan oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 3 §:n 1 momenttia, jonka mukaan tuomioistuin ei saa tuomita muuta tai enempää kuin asianosainen on vaatinut.

Pykälän 4 momentin mukaan 1 momentin mukaista pääsääntöä todistustaakan jakautumisesta noudatettaisiin ensinnäkin, jollei todistustaakasta laissa toisin säädetä. Esimerkiksi maksupalvelulain (290/2010) 72 §:n 1 momentissa on säädetty todistustaakan jaosta kahdessa tapauksessa: Jos maksupalvelun käyttäjä kiistää antaneensa suostumuksensa maksutapahtuman toteuttamiseen, hänen palveluntarjoajansa on osoitettava, että suostumus on annettu sovitulla tavalla. Jos maksupalvelun käyttäjä väittää, että maksutapahtuma on toteutettu virheellisesti, palveluntarjoajan on osoitettava, että maksutapahtuma on kirjattu ja merkitty tileille oikein ja ettei maksutapahtuman käsittelyyn ole vaikuttanut tekninen vika tai muu häiriö.

Toiseksi 1 momentissa säädettyä pääsääntöä noudatettaisiin, jollei asian laadusta muuta johdu. Todistustaakanormi voi syntyä myös oikeuskäytännössä. Esimerkiksi katsotaan, että sillä, joka on saanut toiselta omaisuutta, on todistustaakka siitä, että kysymyksessä on lahja, eikä esimerkiksi kauppa. Sopimusperusteisessa vahingonkorvausasiassa vastaajalla on todistustaakka siitä, että sopimusrikkomus on tapahtunut hänen menettelinsä asianmukaisuudesta huolimatta eikä hän ole vastuussa vahingosta. Todistustaakan jakautumista harkitessa kiinnitetään ennen muuta huomiota kokemuseräiseen todennäköisyyteen ja asianosaisten näyttömahdollisuuksiin.

Merkitystä voi olla myös asianomaisen lainsäädännön toimivuudella. Siksi esimerkiksi oikeustoimea toimivuudella. Siksi esimerkiksi oikeustoimea lähtökohtaisesti pidettävä pätevänä. Todistustaakka on sillä, joka väittää oikeustoimea rasittavan pätemättömyysperusteen.

Pykälän 4 momentin mukaan 2 momentin mukaista näyttökynnystä ei ensinnäkään noudatettaisi, jos näytöltä vaadittavasta vahvuudesta laissa toisin säädetään, jolloin kysymys on yleensä normaalia matalammasta

näyttövaatimuksesta. Esimerkiksi asunto-kauppalain (843/1994) 6 luvun 8 §:n mukaan ostajalla on tietyissä tapauksissa oikeus pidättäytyä kauppahinnan maksamisesta odotettavissa olevan asunnon hallinnan luovutuksen viivästymisen johdosta, kunnes myyjä saattaa todennäköiseksi, että hän kykenee täyttämään sopimuksen ajoissa. Saman lain 4 luvun 15 §:n mukaan asunnossa on virhe myös, jos se ei vastaa niitä tietoja, jotka myyjä on ennen kaupantekoa antanut asunnosta ja joiden voidaan olettaa vaikuttaneen kauppaan.

Toiseksi 4 momentin mukaan 2 momentissa näyttökynnyksestä säädettyä noudatettaisiin, jollei asian laadusta muuta johdu. Niillä perusteilla, joita on käsitelty todistustaakan jakautumisen osalta, voisi olla merkitystä myös harkittaessa näyttökynnyksen korkeutta. Oikeuskäytännössä on esimerkiksi näyttömahdollisuudet ja asian laatu huomioon ottaen rokotteen ja siitä aiheutuneen sairauden välisen syy-yhteyden osalta tyydytty vahvuudeltaan tavanomaista heikompaan näyttöön (KKO 1995:53; ks. myös KKO 2001:26 ja KKO 2011:44).

Lopuksi momentissa säädettäisiin selvyyden vuoksi siitä, että yksityisoikeudellisen saatavan määrän arviointia koskevaa 3 momenttia noudatetaan, jollei laissa toisin säädetä.

3 §. Pykälässä säädettäisiin todistustaakasta ja näyttövaatimuksesta rikosasioissa (ks. myös OMSO 65/2012 s. 15—17).

Pykälän 1 momentin mukaan rikosasiasia kantajan on näytettävä ne seikat, joihin hänen rangaistusvaatimuksensa perustuu. Säännös vastaa asiallisesti voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 1 §:n 2 momenttia. Momentti koskisi ennen muuta todistustaakkaa syyksilukevan tuomion perustavista seikoista. Syyttömyysolettamasta seuraa, että todistustaakka näistä kysymyksistä on oltava syyttäjällä, eikä vastaajalle voida asettaa velvollisuutta todistaa syyttömyytensä. Sinänsä syyttömyysolettama ei estä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännön mukaan käyttämästä tietyissä rajoissa legaalaisia presumtioita rangaistussäännöksissä (esim. Salabiaku v. Ranska 7.10.1988).

Säännöstä voidaan soveltaa muissakin rikosoikeudellisiksi luettavissa asioissa kuin syyteasiassa, mutta momentissa säädetty ei

estä, että jonkin asian osalta todistustaakan osalta säädetään toisin. Tällainen säännös on rikoslain 10 luvun 8 §:n 2 momentissa, joka koskee esinekonfiskaation asemesta tuomitavaa toissijaista arvokonfiskaatiota. Momentin mukaan tavoittamattomiin jääneen esineen arvoa ei tuomita menetetyksi, jos vastaaja saattaa todennäköiseksi, että esine tai omaisuus on käytetty tai hävitetty.

Pykälän 2 momentin mukaan syyliseksi tuomitseva tuomio edellyttäisi, ettei vastaajan syylisyydestä jää varteenotettavaa epäilyä. Vastaavaa ilmaisua käytetään Ruotsissa (utom rimligt tvivel) sekä Norjassa ja Tanskassa. Ilmaisua on alun perin Englannista (beyond reasonable doubt).

Myös rikosasioita koskeva näyttövaatimus on aiemmin ilmaistu sanoilla ”täysi näyttö”. Sitten oikeuskäytännössä on siirretty ilmaisemaan näyttökynnys siten, ettei vastaajan syylisyydestä jää varteenotettavaa tai järkevää epäilyä. Korkein oikeus on ratkaisusta KKO 2002:47 lähtien ryhtynyt soveltamaan rikosasian näyttökynnyksenä ”varteenotettavaa epäilyä”. Samaa näyttökynnystä sovelletaan myös alemmissa oikeusasteissa. Nykyinen oikeuskäytäntö kirjattaisiin siis lakiin.

Anonyymiä todistelua ja peitepoliisin oikeutta osallistua rikollisryhmän toimintaan koskevassa oikeusministeriön työryhmämietinnössä 2000:5 ehdotettiin anonyymin todistelun käyttöön ottamista. Työryhmä esitti silloin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytäntöä (esim. Doorson v. Alankomaat 26.3.1996) seuraten, että syyliseksi toteava tuomio ei saa perustua ainoastaan tai pääasiallisesti anonyymiin todisteluun. Ihmisoikeustuomioistuimen käytännössä oli myös katsottu, ettei langettavaa tuomiota saa perustaa todistajankertomukseen ainoana tai ratkaisevana todisteena, jos puolustuksella ei ollut mahdollisuutta riitauttaa kertomusta oikeudenkäynnissä tai prosessin aikaisemmassa vaiheessa (esim. B. v. Suomi 24.4.2007).

Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuun Al-Khawaja ja Tahery v. Yhdistynyt Kuningaskunta (suuri jaosto 15.12.2011) sisältyy kuitenkin merkittävä linjanmuutos. Ihmisoikeustuomioistuin totesi edelleen sen pääsäännön, että kaikki näyttö tulee lähtökohtaisesti ottaa vastaan syytetyn läsnä ollessa kontradiktori-

sessä oikeudenkäynnissä. Tästä voidaan kuitenkin joissain tapauksissa poiketa, mutta syytetyn oikeuksia ei tällöinkään saa loukata.

Ratkaisussa tutkittiin ensinnäkin, onko hyväksyttävä syy sille, että todistaja on jäänyt pois oikeudenkäynnistä. Kuolema oli tällainen luonnollinen syy. Todistajan pelkääminen on myös hyväksyttävä syy, jos se johtuu asianosaisen tai hänen puolestaan toimivan uhkauksista tai muusta toiminnasta eikä yksinomaan todistajan yleisesti tuntemasta pelosta. Hyväksyttävän syyn käsillä ollessa todistetta voidaan käyttää langettavan tuomion tueksi. Toiseksi on vielä tutkittava, onko tällainen kertomus ainoa tai ratkaiseva todiste. Jos näin on asianlaita, on vielä kolmanneksi tutkittava, onko vastakuulustelumahdollisuuden puuttumista kompensoitu riittävästi puolustukselle.

Tapauksessa katsottiin, ettei sopimusloukausta ollut tapahtunut, vaikka langettava tuomio perustui ainakin ratkaisevasti kuolleen asianomistajan esitutkinnassa antamaan kertomukseen (Al-Khawaja). Ihmisoikeustuomioistuimen käytännössä tällaisissa tapauksissa asianomistajan kertomus rinnastetaan todistajan kertomukseen. Toisaalta kun ainoaa silminnäkijätodistajaa ei hänen pelkäämisensä vuoksi kuultu oikeudenkäynnissä, eikä riittäviä puolustuksen asemaa turvaavia tekijöitä ollut, langettavaa tuomiota ei saatu perustaa todistajan aikaisempaan kertomukseen, joka oli asiassa ratkaiseva näyttö (Tahery).

Tämän linjan mukaisesti hyväksyttävänä syynä on myös pidetty, että todistajaa ei ole viranomaisten asianmukaisista toimenpiteistä huolimatta tavoitettu (esim. Chmura v. Puola 3.4.2012). Todistamista anonyyminä perustellun pelon vuoksi on pidetty hyväksyttävänä (esim. Ellis ym. v. Yhdistynyt Kuningaskunta päätös 10.4.2012). Seksuaalirikoksen (raiskauksen yritys) uhrin poissäämistä pidettiin hyväksyttävänä syynä ottaen huomioon rikoksen luonne, kun kansallinen lainsäädäntö sen salli (Aigner v. Itävalta 10.5.2012).

Epäselvänä voidaan pitää kysymystä siitä, voidaanko tuomio perustaa lainvastaisesti hankittuun todisteeseen, jos se ainoa tai ratkaiseva näyttö (ks. esim. Bykov v. Venäjä suuri jaosto 10.3.2009, vrt. Khan v. Yhdistynyt Kuningaskunta 12.5.2000). Kuten jäl-

jempänä 6 §:n perusteluissa todetaan, ihmisoikeustuomioistuimen käytännössä on todettu, että jos syytetyn passiivisuus voidaan ottaa näyttonä huomioon, se ei kuitenkaan saa olla ainoa tai ratkaiseva todiste langettavaan tuomioon.

Vielä voidaan todeta, että ihmisoikeustuomioistuimen käytännön mukaan oikeudenkäynti on kokonaisuutena epäoikeudenmukainen, jos henkilö on provosoitu tekemään rikos, jota hän ei ilman provokaatiota olisi tehnyt (esim. Teixeira de Castro v. Portugali 9.6.1998, V. v. Suomi 24.4.2007 ja Ramanauskas v. Liettua suuri jaosto 5.2.2008). Yhteensopimattomana ihmisoikeussopimusten vaatimusten kanssa on pidetty sitä, että oikeudenkäynnissä on hyödynnetty kiduttamalla (esim. Gäfgen v. Saksa suuri jaosto 1.6.2012), eräissä olosuhteissa myös kidutusta lievempää 3 artiklan vastaista kohtelua (esim. Jalloh v. Saksa suuri jaosto 11.7.2006 ja Söylemez v. Turkki 21.10.2006) tai itsekriminointisuojaa loukatun saatua todistetta (esim. Allan v. Yhdistynyt kuningaskunta 5.11.2002 ja Salduz v. Turkki suuri jaosto 27.11.2008; ks. myös KKO 2012:45 ja KKO 2013:25).

Tietyissä tapauksissa tulisi päätyä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten loukkaamisen johdosta syytteen hylkäämiseen, vaikka sinänsä syytteen tueksi on esitetty riittävästi näyttöä. Kuten edeltä ilmenee, tällaiset tilanteet ovat varsin moninaisia. Ihmisoikeustuomioistuimen käytäntö jatkuvasti kehittyy, eivätkä linjanmuutoksetkaan ole tuntemattomia. Säännöksen laatiminen kattamaan kaikki huomion arvoiset tilanteet olisi varsin vaativaa ja se todennäköisesti jäisi niin yleiseksi, ettei yksistään sen perusteella voitaisi tunnistaa olennaisia tapauksia. Siten ei ole perusteltua esittää säädettäväksi sen tyyppistä säännöstä kuin edellä mainitussa työryhmämietinnössä 2005:5. Joka tapauksessa tuomioistuinten ja muiden viranomaisten tulee ottaa huomioon ihmisoikeustuomioistuimen käytäntö.

4 §. Pykälä koskee niin sanottua jura novit curia -periaatetta (tuomioistuin tuntee lain) ja selvityksen hankkimista vieraan valtion lain sisällöstä. Pykälä vastaa pääosin voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 3 §:n 1 momentin loppuosaa sekä 2 ja 3 moment-

tia. Pykälässä käytetään termiä ”selvitys”, koska pykälässä säädetään laintulkintaan vaikuttavan aineiston hankkimisesta ja esittämistä. Pykälässä ei säädetä sellaisesta toiseikkoihin tai kokemussääntöihin liittyvästä näytöstä tai todistelusta, josta luvussa muutoin säädetään. Laintulkinnassa on kysymys siitä, mitä voidaan pitää perustellusti säännöksen oikeana tulkintana, eikä siitä, onko esitetty vaadittava näyttö tietyistä yleensä menneisyyden tapahtumasta tai kokemussäännön pätevyydestä.

Voimassa olevan lain mukaan näyttö siitä, mitä laki säättää, ei ole tarpeen. Ilmaisuuksia korvattaisiin pykälän 1 momentissa maininnalla siitä, että tuomioistuin soveltaa lakia viran puolesta, joka ilmaisee noudatetun jura novit curia -periaatteen. Tuomioistuin ei ole sidottu asianosaisten näkemyksiin laintulkintakysymyksistä vaan ratkaisee kysymyksen itsenäisesti. Tuomioistuin on myös velvollinen tuntemaan kotimaisen lain sisällön.

Joissain tapauksissa tuomioistuin voi pyytää toiselta viranomaiselta lausunnon siitä, miten lakia on sovellettava. Esimerkiksi tuomioistuin voi pyytää tekijänoikeuslain (404/1961) 55 §:n mukaan tekijänoikeusneuvostolta lausunnon mainitun lain tulkinnasta. Poikkeuksellisesti tuomioistuimella voi olla myös velvollisuus pyytää lausuntoa. Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 267 artiklan mukaan tietyissä tapauksissa tuomioistuimella on velvollisuus tehdä ennakkoratkaisupyyntö Euroopan unionin tuomioistuimelle.

Oikeustieteellisten asiantuntijalausuntojen antaminen on suhteellisen tavallista etenkin yritysten välisissä riita-asioissa, mutta voimassa olevassa laissa ei ole säännöksiä oikeustieteellisistä asiantuntijalausunnoista tai henkilön kuulemisesta tuomioistuimessa lainsoveltamiskysymyksestä. Käytännössä on esiintynyt pyrkimystä kuulla oikeustieteellisen asiantuntijalausannon laatijaa tuomioistuimessa todistajana tai asiantuntijana. Siksi lain selventäminen on tarpeen. Säännöstä sovellettaessa on kuitenkin kiinnitettävä huomiota siihen, etteivät kirjalliset selvitykset asiallisesti muodostu keinoksi kiertää oikeudenkäynnin suullisuutta.

Momentissa olisi uusi säännös siitä, että asianosainen saa antaa kirjallisen selvityksen

siitä, miten lakia olisi sovellettava. Säännös soveltuisi kaikenlaisiin asioihin. Tällainen selvitys voisi koskea paitsi ulkomaan myös kotimaan lakia. Laki on ymmärrettävä tässä yhteydessä laajassa merkityksessä käsittäen ylipäätään kaiken asiassa esiintyvän oikeudellisen kysymyksen ratkaisemiseksi olennaisen aineiston. Tällaisia voivat olla säädetyn oikeuden lisäksi esimerkiksi tuomioistuinratkaisut ja oikeuskirjallisuus.

Lisäksi momentin mukaan selvityksen laatijaa tai muuta henkilöä voitaisiin kuulla tuomioistuimessa, jos tuomioistuin katsoo tarpeelliseksi. Siten olisi sallittua, että selvityksen laatijaa kuultaisiin tuomioistuimessa, jonka jälkeen vastapuolen nimeämää henkilöä kuultaisiin suullisesti samasta lainsoveltamiskysymyksestä, vaikkei tämä olisi kirjallista selvitystä asiasta laatinut.

Suullisen kuulemisen salliminen olisi tuomioistuimen harkinnassa. Lähtökohtana voidaan pitää, ettei suullista kuulemistä järjestetä vaan tyydytään kirjalliseen selvitykseen. Joissain tapauksessa voidaan kuitenkin suullista kuulemistä pitää tarpeellisenä. Tällöin voisi olla kysymys siitä, että kirjallisessa selvityksessä ei ole otettu huomioon muuttuneita olosuhteita tai lainsoveltamiskysymyksestä annettuja keskenään ristiriitaisia mutta perusteltavia olevia kannanottoja. Sitä vastoin tulee suhtautua varauksellisesti siihen, että kirjallisessa selvityksessä olevia puutteita tai virheitä pyrittäisiin korjaamaan suullisella kuulemisella. Kirjallista selvitystä tarjoavalta asianosaiselta on syytä edellyttää selvityksen laadun kontrolloimista.

Kuten edellä on todettu, lainsoveltamiskysymyksestä lausuvaan henkilöön ei sovellettaisi muita tässä luvussa olevia säännöksiä. Hän ei olisi luvussa tarkoitettu todistaja tai asiantuntija eikä muukaan todistuskeino (ks. myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu Eskelinen ym. v. Suomi 8.8.2006). Tällaista henkilöä ei voitaisi esimerkiksi sakon uhalla kutsua tai noutaa tuomioistuimeen eikä häneltä ei otettaisi vakuutusta. Hän ei voisi myöskään syyllistyä perättömään lausumaan lausueessaan lainsoveltamiskysymyksestä. Joissain tapauksissa selvityksen laatija voisi kuitenkin olla asianosaisen avustajaan tai asiamieheen 22 §:n 2 momentissa tarkoitettuna suhteessa.

Selvityksen laatijalla ei olisi myöskään oikeutta 65—67 §:n nojalla määrättävään korvaukseen tai palkkioon. Oikeuskäytännössä on katsottu, että oikeustieteellisestä asiantuntijalausunnosta aiheutuvat kustannukset eivät ole oikeusavusta korvattavia todistelukustannuksia (KKO 1985 II 147 ja KKO 1989:152). Lähtökohtana voidaan pitää jura novit curia —periaatteen vuoksi sitä, etteivät oikeustieteellisestä asiantuntijalausunnosta aiheutuvat kulut ole sellaisia OK 21:1:ssä tarkoitettuja tarpeellisia kuluja, jotka hävinnyt osapuoli on velvollinen korvaamaan. Tästä poikkeamista voitaisiin kuitenkin harkita joissain poikkeustapauksessa riita-asioissa ja myös rikosasioissa siltä osin kuin korvausvelvollisuus seuraa OK 21 luvun sääntöjä.

Joissain tapauksissa Suomen tuomioistuimen tulee soveltaa vieraan valtion lakia. Tällöin kysymyksessä on usein riita-asia, jota koskeva kansainvälisen yksityisoikeuden liittymäsäännös määrää toisen valtion lain sovellettavaksi. Koska Suomen tuomioistuimella ei ole velvollisuutta tuntea vieraan valtion lain sisältöä, pykälän 2 momentissa säädetäisiin voimassa olevaa oikeutta vastaten, että tuomioistuimen on kehotettava asianosaista esittämään selvitystä vieraan valtion lain sisällöstä, jos tuomioistuin ei sitä tunne. Estettä ei olisi sille, että tuomioistuin hankkii oma-toimisestikin tällaista selvitystä. Lainsoveltamiskysymys tulee luonnollisesti ottaa esiin oikeudenkäynnissä ja erityisen tärkeää tämä on silloin, kun tuomioistuin on hankkinut selvitystä, jottei tuomion sisältö tule asianosaisille yllätyksenä.

Tuomioistuimen tulisi kussakin yksittäisessä tapauksessa harkita, millainen selvitys on riittävää. Ratkaisussa KKO 1999:98 on todettu, että joissain tapauksissa riittää vieraan valtion pääperiaatteiden tuntemus, kun taas joissain tapauksissa tarvitaan säännöksen tarkka sanamuoto. Ei myöskään ole poissuljettua, että tarvitaan laajempaa selvitystä, kuten vieraan valtion ylimmän tuomioistuimen ratkaisuja, tai että nojaututaan oikeuskirjallisuuteen (ks. KKO 2011:97).

Momentissa säädettäisiin edelleen siitä, että tuomioistuimen velvollisuudesta hankkia selvitystä vieraan valtion oikeudesta säädetään erikseen. Tällainen säännös on esimerkiksi Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja

Tanskan kesken Kööpenhaminassa 19.11.1934 tehdyn perintöä, testamenttia ja pesänselvitystä koskevan sopimuksen hyväksymisestä ja täytäntöönpanosta annetun lain (253/1935) 4 §.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin voimassa olevaa oikeutta vastaten, että jos vieraan valtion lain sisällöstä ei ole selvitystä, sovelletaan Suomen lakia. Momenttiin otettaisiin lisäksi uusi määräys, jonka mukaan selvityksen puuttuminen ei kuitenkaan saa koitua rikosasian vastaajan vahingoksi.

Vaikka rikosasioissa noudatetaan Suomen lakia, uusi säännös kattaisi ne tapaukset, jolloin rikos on tehty ulkomailla, mutta asia käsitellään Suomessa. Rikoslain 1 luvun 11 §:n mukaan eräissä tapauksissa Suomen lakia sovelletaan vain, jos rikos on myös tekopaikan lain mukaan rangaistava ja siitä olisi voitu tuomita rangaistus tämän vieraan valtion tuomioistuimessa.

Poikkeussäännöksellä on tarkoitus varmistaa se, että jos vieraan valtion laista ei saataisi selvitystä, edellä mainittua kaksoisrangaistavuuden vaatimusta ei ohitettaisi ja sovellettaisi pelkästään Suomen lakia. Tämä olisi risitiriidassa mainitun rikoslain pykälän tarkoituksen kanssa. Jos selvitystä vieraan valtion laista ei olisi, syytetä ei tule hyväksyä eikä rangaistusta tuomita, vaikka teko olisikin Suomen lain mukaan rangaistava.

5 §. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 3 §:n 1 momentin alkuosaa vastaten, että näyttö yleisesti tunnetusta eli notorisesta seikasta ei ole tarpeen. Samassa lainkohdassa säädetään lisäksi siitä, että näyttö ei ole tarpeen seikasta, jonka tuomioistuin viran puolesta tietää. Notorisesta seikasta ja tunnustuksesta ks. myös OMSO 65/2012 s. 12.

Mainitun ns. tuomioistuinnotorisuuden katsotaan käsittävän sen, mitä tuomari on käsiteltävänä olevassa asiassa havainnut ja saanut muissa virkatehtävissään tietää. Ensiksi mainittujen havaintojen huomioon ottamisesta säädettäisiin luvun 1 ja 6 §:ssä.

Tuomioistuinnotorisuutta siltä osin kuin kysymys on muussa virkatehtävässä saadusta tiedosta voidaan pitää sisällöltään epämääräisenä, eikä tuomioistuinnotorisuudella ilmeisestikään ole käytännössä mainittavaa merkitystä. Lisäksi tuomioistuinnotorisuus voi

kohdistua seikkaan, josta asianosaiset eivät ole lainkaan selvillä. Vaarana on, että tällaista seikkaa ei oteta esiin oikeudenkäynnissä. Siksi tuomioistuinnotorisuudesta ei enää otettaisi säännöstä lakiin.

Pykälän 2 ja 3 momentti vastaisivat pääosin voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 4 §:ää. Riita-asiassa, jossa sovinto on sallittu, tunnustettu seikka asetettaisiin sellaisenaan ilman todistelua tuomion perustaksi. Jos tällaisessa asiassa annettu tunnustus peruutettaisiin tai tunnustus annettaisiin rikosasiassa tai riita-asiassa, jossa sovinto ei ole sallittu, tuomioistuin harkitsisi, mikä vaikutus tunnustuksen peruuttamisella tai tunnustuksella on todisteena.

Pykälän 2 momentissa olisi kuitenkin uusi säännös, joka koskisi riita-asioita, joissa sovinto on sallittu. Käytännössä oikeudenkäynnissä ei välttämättä kumpikaan asianosainen tunnusta seikkaa, mutta heillä ei ole kuitenkaan erimielisyyttä seikan totuudenmukaisuudesta. Tuomioistuimessa ei tällöin käytännössä esitetä todistelua riidattomista seikoista.

Tuomioistuimen tulee riita-asian valmistelussa selvittää muun ohella se, mistä asianosaiset ovat erimielisiä (OK 5 luvun 19 §:n 2 kohta). OK 24:4:n mukaan puolestaan riitaisen seikan osalta tuomioistuimen on perusteltava, millä perusteella se on tullut näytetyksi tai jäänyt näyttämättä.

Sanotun vuoksi 2 momenttiin kirjattaisiin sääntö siitä, ettei näyttö olisi tarpeen seikasta, josta asianosaiset ovat yksimielisiä. Tässä ei käytettäisi ilmaisua riidaton seikka. Suomen oikeudessa ei ole ns. kiistämistaakkaa, jonka mukaan vain nimenomaisesti kiistetty seikka on riitainen. Siten asianosaisen vaietessa seikkaa ei Suomen oikeuden mukaan voida pitää riidattomana. Tämän vuoksi momentissa edellytettäisiin asianosaisten yksimielisyyttä, joka tuomioistuimen tulee tarvittaessa nimenomaisesti kyselyoikeuttaan käyttäen selvittää. Vasta kun tästä yksimielisyys on selvää, voidaan seikka asettaa tuomion perustaksi esittämättä siitä näyttöä.

6 §. Pykälässä säädettäisiin siitä, että tuomioistuin voisi ottaa asianosaisen menettelyn huomioon todisteena (ks. myös OMSO 65/2012 s. 13). Säännös ei estä esimerkiksi antamasta yksipuolista tuomiota OK 12:10:n

nojalla asianosaisen jäätyä pois istunnosta, koska poisjäänti on peruste ratkaista asia muodollisella perusteella sitä materiaalisesti tutkimatta, eikä todistelua siksi edes oteta vastaan.

Pykälän 1 momentti vastaisi käytännössä voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 5 §:ää, mutta säännöksessä kuvattaisiin nykyistä yksityiskohtaisemmin, millainen asianosaisen menettely voisi toimia näyttönä.

Näyttönä voitaisiin ottaa huomioon asianosaisen menettely, kun hän 1) kutsusta huolimatta ei saavu oikeudenkäyntiin tai poistuu luvatta, 2) tuomioistuimen kehotuksesta huolimatta ei lausu vastapuolen vaatimuksesta tai sen perusteista, 3) todistelutarkoituksessa kuultuna ei anna kertomusta tai vastaa kysymykseen tai 4) ei noudata tuomioistuimen kehotusta täydentää tai selvittää esitystään taikka jättää täyttämättä muun tuomioistuimen kehotuksen.

Kaikissa momentissa tarkoitetuissa tapauksissa asianosaisen menettelyn huomioon ottaminen todisteena edellyttää, ettei asianosaisella ollut käyttäytymiselleen hyväksyttävää syytä. Esimerkiksi jos asianosaisen poissaolo johtuu laillisesta esteestä, ei poissaololla olisi merkitystä todisteena.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin siitä, että rikosasian vastaajan 1 momentissa tarkoitettu menettely saadaan ottaa huomioon hänen vahingokseen vain siinä määrin kuin se ei loukkaa hänen oikeuttaan olla myötävaikuttamatta syyllisyytensä selvittämiseen. Momenttia tulisi siten soveltaa siinä laajuudessa kuin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännön nojalla on sallittua käyttää syytetyn vaikenemista todisteena hänen vahingokseen.

Perus- ja ihmisoikeuksiin kuuluvan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin elementteihin kuuluu niin sanottu itsekriminointisuoja eli oikeus olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen. Tästä seuraa, ettei rikosasian vastaajalla ole velvollisuutta antaa kertomusta tai vastata kysymyksiin todistelutarkoituksessa käytettäväksi. Lähtökohtana siksi on, ettei rikosasian vastaajan passiivisuuttaan tule lukea näytöksi syytteen tueksi.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännössä on katsottu, ettei kielto ottaa syyte-

tyn passiivisuutta hänen vahingokseen ole ehdoton, vaan kaikki asiaan ja oikeudenkäyntiin liittyvät seikat huomioon ottaen kiellosta poikkeaminen voi olla sallittua. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännön mukaan voidaan syytetyn vaikeneminen ottaa hänen vahingokseen huomioon, jos olosuhteet selvästi vaativat hänen selitystään. Esimerkiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tapauksessa John Murray v. Yhdistynyt Kuningaskunta (8.2.1996) todettiin, että syytetyn vaikeneminen saatiin ottaa huomioon hänen vahingokseen, kun poliisi oli tavannut hänet talosta, jossa toista henkilöä pidettiin laittomasti vangittuna. Valittaja ei missään vaiheessa antanut selitystä. Tapauksessa Liam Averill v. Yhdistynyt Kuningaskunta (6.6.2000) tilanne vaati syytetyn selitystä, kun hänen hiuksistaan ja vaatteistaan oli tavattu kuituja, jotka vastasivat murhan jälkeen käytetystä pakoaudesta löydettyjen huppujen ja hanskojen kuituja. Vaikka valittaja oli oikeudenkäynnissä antanut selityksen, hänen vaikenemisensa poliisikuulusteluissa saatiin ottaa näyttönä huomioon.

Ihmisoikeustuomioistuin on toisaalta pitänyt selvänä, ettei syylliseksi julistava tuomio voi perustua vaitioloon ainoana tai ratkaisevana todisteena.

7 §. Pykälässä säädettäisiin siitä, kenen vastuulla on tarvittavien todisteiden hankkiminen (ks. myös OMSO 65/2012 s. 18—20). Vastaavasti kuin voimassa olevassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 8 §:ssä säädetään, edelleen lähtökohtana olisi, että asianosaisten on hankittava tarpeelliset todisteet.

Mainitun pykälän mukaan tuomioistuimen mahdollisuutta hankkia todisteita omasta aloitteestaan ei ole rajoitettu riita-asioissa, joissa sovinto ei ole sallittu, eikä rikosasioissa, joissa on kysymys muusta kuin asianomistajan ajamasta asianomistajarikosta koskevasta syytteestä, kun rikoksesta ei voida tuomita muuta tai ankarampaa rangaistusta kuin neljä vuotta vankeutta. Muissa rikosasioissa ja riita-asioissa, joissa sovinto on sallittu, tuomioistuin ei saa vastoin asianosaisten yksimielistä kantaa hankkia uutta todistajaa kuultavaksi tai uutta asiakirjaa esitettäväksi.

Riita-asioita ja rikosasioita koskevissa uudistuksissa on entistä selvemmin lähdetty siitä, että asianosaiset hankkivat tarvittavan

näytön. Rikosasioissa tämä koskee ennen muuta syyttäjää. Voidaan pitää poikkeuksena, että tuomioistuin hankkisi näyttöä. Säännös tästä ei kuitenkaan ole tarpeeton, koska rikosasioissa ja riita-asioissa, joissa sovinto ei ole sallittu, on kysymys asianosaiksi laajemmalle ulottuvista intresseistä. Toisaalta riita-asioissa, joissa sovinto on sallittu, ei ole vastaavia ulottuvuuksia. Siksi on perusteltua, että asianosaiset saavat yksin myös päättää esitettävästä näytöstä. Käsillä olevan pykälän mukaan tuomioistuin ei voisi omasta aloitteestaan määrätä tällaisessa asiassa uutta todistetta esitettäväksi jäljempänä mainituin poikkeuksin. Käytännössä tuomioistuimet ovat yleisesti ja etenkin mainituissa riita-asioissa käyttäneet verraten harvoin oikeuttaan hankkia todisteita.

Pykälän mukaan tuomioistuin saisi edelleen hankkia ilman rajoituksia todisteita riita-asioissa, joissa sovinto ei ole sallittu. Jos asiassa on elementtejä, joista voidaan sopia, kuten lapsen huoltoa koskevassa asiassa saattaa olla, ei olisi estettä sille, että tuomioistuin hankkisi myös näiltä osin omasta aloitteestaan näyttöä lapsen etua silmällä pitäen.

Edellä mainittu asianomistajarikoksia koskeva raja on siinä mielessä tarpeeton, että ei ole asianomistajarikoksia, joista on säädetty rangaistukseksi yli neljä vuotta vankeutta. Ei ole perusteita asettaa rikosasioita eri asemaan sillä perusteella, kuka asiaa ajaa ja onko kysymyksessä asianomistajarikos vai virallisen syytteen alainen rikos, koska tuomioistuimen oikeutta hankkia omasta aloitteestaan rajoitettaisiin jäljempänä kuvatulla tavalla. Siksi säännöksessä ei enää tehtäisi eroa eri rikosasioiden välillä. Vastaisuudessa tuomioistuin aloitte uuden todistajan tai asiakirjan hankkimiseksi ei siis vaatisi asianosaisten suostumusta.

Vaikka voimassa oleva säännös antaa sanamuotonsa mukaisesti tuomioistuimelle oikeuden hankkia rikosasiassa näyttöä paitsi syytettä vastaan myös sen puolesta, oikeuskäytännössä on omaksuttu kanta, ettei tuomioistuimen tehtävä ole hankkia syytettä tukevaa näyttöä (KKO 1995:44 ja KKO 1996:133).

Tämän mukaisesti ehdotetaan, että tuomioistuin saa hankkia rikosasiassa saa hankkia näyttöä, jos se todennäköisesti ei tue syytettä.

Rajoitus koskisi vain syyllisyyskysymykseen vaikuttavaa näyttöä eli käytännössä rikoksen tunnusmerkistön täyttymisen kannalta olennaisiin seikkoihin liittyvää näyttöä. Siten tuomioistuin voisi omasta aloitteestaan hankkia syytetyt rikosrekisteriotteen tai hänen tulojaan koskevia tietoja, koska näillä voi olla merkitystä rangaistuksen mittaamisen tai päiväsakon rahamäärän määrittämisen kannalta.

Säännöksen perusajatuksena on, ettei tuomioistuimen pidä hankkia lisänäyttöä tarkoituksin saada syytetty tuomituksi. Toisaalta etukäteen ei voida aina sanoa, kenen hyväksi todisteen esittäminen koituu. Esimerkiksi jos ilmenee uusi silminnäkijätodistaja, jota ei ole kuultu esitutkinnassa, hänen kertomuksensa voi koitua paitsi syytetyt eduksi myös vahingoksi. Tuomioistuin voisi määrätä todistajan kuultavaksi, jos on todennäköisempää, että kertomus koituu syytetyt eduksi kuin hänen vahingokseen. Säännöksellä ei olisi tarkoitus rajoittaa tuomioistuimen kyselyoikeutta, jos jokin seikka on todistajan kertomuksessa jäänyt epäselväksi.

Tuomioistuimella olisi oikeus, mutta ei velvollisuutta hankkia lisänäyttöä edellä mainituin edellytyksin. Asiaa harkitessa tulisi ottaa huomioon asian laatu, todisteen merkitys, sen esittämisestä aiheutuvat kustannukset ja vaikutukset asian käsittelyn viivästymiselle sekä luonnollisesti jäljempänä 8 §:ssä tarkoitettut seikat. Tuomioistuimen tulisi lähtökohtaisesti hankittua tai itse kuitenkin hankkia todiste, joka koituisi rikosasian vastaajan eduksi tai jonka hankkimista muuten painava yleinen tai yksityinen etu edellyttää riita-asiaa, jossa sovinto ei ole sallittu.

Ennen kuin tuomioistuin ryhtyy omaaloitteisesti hankkimaan lisänäyttöä, sen tulisi lähtökohtaisesti kiinnittää asianosaisten huomio mahdolliseen uuteen todisteeseen ja varata heille tilaisuus hankkia tämä todiste. Tuomioistuin voisi näin menetellä myös riita-asiaa, jossa sovinto on sallittu, jolloin asianosaisten päätöksen varaan jäisi, haluaako hän hankkia lisänäyttöä. Toisaalta yhdenmukaisesti edellä lausutun kanssa tuomioistuimen ei tule ryhtyä toimiin, joiden tarkoituksena on saada asianosainen hankkimaan syytettä tukevaa näyttöä.

Edelleen kuitenkin ehdotetaan säilytettäväksi tuomioistuimen oikeus hankkia asiantuntijalausunto asian laadusta riippumatta. Rikosasioissa kielto hankkia todennäköisesti syytteen tueksi koituvaa näyttöä ei koskisi asiantuntijalausuntoja, koska asiantuntijalausunnon osalta voi olla erityisen vaikeaa ennalta käsin arvioida, koituuko se syytetyn eduksi vai vahingoksi.

Asiantuntijalausunnoissa lähtökohtaisesti käsitellään kokemussääntöjä, jotka sellaisenaan eivät suoraan ole niin sanottuja oikeustositseikkoja koskevaa näyttöä. Asiantuntijalausuntoihin tosin usein sisältyy tietoa paitsi kokemussäännöistä myös tosiseikoista sekä johtopäätöksiä kokemussäännön soveltamisesta tosiseikkoihin. Ei ole perusteita rajata tosiseikkoja ja johtopäätöksiä pois, koska viimeksi mainitut ovat usein tuomioistuimen päätöksenteon kannalta asiantuntijalausunnon olennaisinta sisältöä, jos rajaaminen yli-päätään olisi aina edes mahdollista. Asiantuntijalausunnolla nimenomaan pyritään samaan valaistusta sellaisista erityisiä tietoja vaativista kysymyksistä, jotka ovat tuomioistuimen asiantuntemuksen ulkopuolella.

Lisäksi voidaan todeta, että joissain tapauksissa asiantuntijalausunnon hankkiminen voi olla mahdollista vain tuomioistuimelle, eli asianosaisella ei tähän välttämättä ole mahdollisuutta. Kun tuomioistuimella on oikeus hankkia omasta aloitteestaan asiantuntijalausunto, on selvää, että asianosainen voi tuomioistuimelta asiantuntijalausunnon hankkimista. Estettä ei olisi sillekään, että asianosaiset pyytäisivät tuomioistuimen nimeämään asiantuntijan, vaikka asianosaiset voisivat itsekin näin tehdä. Tuomioistuimen harkintaan luonnollisesti näissä tapauksissa jäisi, suostuuko se pyyntöön.

Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 58 §:ssä säädetään katselmuksen toimittamiseen liittyen, että jos asian selvittämistä varten tarvitaan piirustusta, asema-piirrosta tai muuta kuvallista esitystä, on se, jos mahdollista, hankittava. Tällainen erityissäännös ei enää olisi tarpeen. Tuomioistuin voisi ehdotetun 6 §:ssä säädetyin edellytyksin ottaa huomioon, jos asianosainen ei kehoituksesta huolimatta hanki todistetta eikä hänellä ole pätevää syytä menettelylleen.

Ehdotettu pykälä on luonteeltaan yleissäännös. Esimerkiksi adoptiolain (22/2012) 53 §, jossa säädetään tuomioistuimen velvollisuudesta hankkia kaikki selvitys adoption vahvistamista koskevassa asiassa, syrjäyttää erityissäännöksenä käsillä olevan pykälän.

8 §. Pykälässä säädettäisiin niistä perusteista, joilla tuomioistuimen tulisi evätä tarjottu näyttö (ks. myös OMSO 65/2012 s. 21—24). Pykälä vastaa osittain voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 7 §:ää.

Pykälän 1 kohdan mukaan tuomioistuimen on evättävä näyttö, joka koskee asiaan vaikuttamatonta seikkaa. Kohta voidaan pitää itsestään selvänä ja se vastaa voimassa olevaa oikeutta.

Pykälän 2 kohdan mukaan tuomioistuimen tulee evätä muuten tarpeeton todistelu. Säännös vastaa voimassa olevaa oikeutta siltä osin, ettei todistelua tule sallia jo näytetystä seikasta. Yleisesti tunnettu tai tunnustettu seikka asiassa, jossa sovinto on sallittu, asetetaan sellaisenaan ilman todistelua tuomion perustaksi, samaten 5 §:n 2 momentissa tarkoitettu seikka, josta asianosaiset ovat yhtä mieltä. Todistelua ei tarvita myöskään silloin, kun kanne myönnetään riita-asiassa, jossa sovinto on sallittu.

Kohta soveltuisi myös todisteeseen, jolla ilmeisesti ei ole näyttöarvoa. Vaikka tästä ei nimenomaisesti voimassa olevassa laissa säädetä, oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että tällainenkin todiste on torjuttava.

Kohdan nojalla voitaisiin puuttua myös tilanteeseen, jossa asianosainen tarjoaa ylenpalttisesti todisteita. Yleensä riittävän kattava ja luotettava näyttö saadaan, kun teemasta kuullaan joitain todistajia. Kohta tulisi sovellettavaksi esimerkiksi silloin, kun asianosaisen soveltuvuudesta huoltajaksi tarjotaan kuultavaksi suurta todistajamäärää tai kun todistettavasta tapahtumasta on hyvätasoinen kuva- ja äänitallenne, jonka aitoudesta ei ole epäselvyyttä, mutta tästä huolimatta vaaditaan laajaa henkilötodistelua esitettäväksi. Säännöksen soveltaminen asianmukaisesti olisi tärkeää etenkin silloin, kun laajan todistelun tarkoituksena on selvästikin oikeudenkäynnin viivyttäminen tai vastapuolelle aiheutuvien oikeudenkäyntikulujen kasvattaminen.

Pykälän 3 kohdan nojalla tulisi evätä näyttö, joka voidaan korvata olennaisesta vähemmällä kustannuksella tai vaivalla saatavissa olevalla todisteella. Säännös vastaisi asiallisesti voimassa olevaa oikeutta.

Pykälän 4 kohta olisi uusi. Kohdan mukaan todiste tulisi evätä, jos se voidaan korvata olennaisesti luotettavammalla todisteella. Ehdotettu uusi säännös kuvastaisi niin sanotun parhaimman todistusaineiston periaatetta, jonka mukaan jos yhtä ja samaa tietolähdettä voidaan hyödyntää usealla tavalla, tulee käyttää varmintä todistetta. Lähtökohtaisesti todistajan kuuleminen suullisesti tuomioistuimessa on parempaa näyttöä kuin hänen esitutkintapöytäkirjaan otettu lausumansa. Vastaavasti kuulopuhetodistajan asemesta on kuultava sitä henkilöä, jonka puheista on kyse, ja tuomioistuimelle tulee esittää asiakirja eikä kuulla sen laatijaa asiakirjan sisällöstä.

Koska edellytettäisiin, että uusi todiste olisi olennaisesti luotettavampi, kohta ei soveltuisi, jos todisteet olisivat tässä suhteessa suurin piirtein samanarvoisia tai jos tarjotulla todisteella olisi kuitenkin huomionarvoinen todistusvoima.

Verrattuna pykälän muihin kohtiin käsillä oleva kohta on poikkeuksellinen, koska siinä todiste evätään, jotta se korvattaisiin sopivammalla todisteella. Tuomioistuin voisi sopivamman todisteen määrätä omasta aloitteestaankin esitettäväksi, jos se on ehdotetun 7 §:n mukaan mahdollista. Muissa tapauksissa jäisi yksin asianosaisen vastuulle hankkia sopivampi todiste. Tuomioistuimen olisi aiheellista kiinnittää asianosaisen huomio tähän kysymykseen. Koska uusi todiste tulisi hankittavaksi tuomioistuimen asianosaisen tarjoamaa todistelua koskevan kannanoton jälkeen, eivät preklusiosäännökset estäisi uuden todisteen esittämistä. Asianosaisella olisi pätevä syy nimetä uusi todiste tuomioistuimen epäämän tilalle.

Myös pykälän 5 kohta olisi uusi. Kohdan mukaan todiste tulee evätä, jos se on asianmukaisista toimenpiteistä huolimatta jäänyt tavoittamattomiin, eikä asian ratkaisemista tule enää viivyttää.

Kohtaa sovellettaessa tulisi punnita yhtäältä sitä, mikä merkitys todisteella olisi asian ratkaisemisen kannalta yleisesti ja erityisesti sen asianosaisen kannalta, joka todisteeseen

vetoaa. Toisaalta on otettava huomioon vastapuolen ja myös yleinen intressi saada asia ratkaistuksi kohtuullisessa ajassa. Merkitystä voisi olla sillä, onko mahdollista saada korvaavaa näyttöä.

Käytännössä kohta koskisi ennen muuta tilanteita, joissa todistajaa ei tavoiteta rikosasiassa kuultavaksi. Kohta soveltuisi vasta siten, kun todistetta on pyritty aktiivisesti tavoittamaan. Esimerkiksi tapauksessa KKO 2007:101 olosuhteet olivat sellaiset, että kohdan nojalla todiste tulisi evätä. Tapauksessa kolmea ulkomailla oleskelevaa todistajaa oli rikosasiassa yritetty tavoittaa oikeusaputeitse. Yhdelle oli saatu kutsu toimitettua, mutta hänkin jäi saapumatta oikeudenkäyntiin. Tämän jälkeen yritettiin todistajia saada kuulluksi oikeusaputeitse videon välityksellä. Tällöinkin tiedoksianto onnistui yhden todistajan osalta, mutta hänkään ei videokuulustelutilaisuuteen saapunut. Korkein oikeus totesi, että todistajien menettelystä on voitu perustellusti päätellä, että heitä ei todennäköisesti saataisi yrityksistä huolimatta kuultaviksi.

Kohdan soveltamiseen liittyy olennaisesti se, voidaanko tavoittamattomiin jääneen todisteen asemesta vedota toiseen todisteeseen. Kuten kohdan 4 osalta on todettu, preklusiosäännökset eivät estäisi tällaisessa tilanteessa vetoamasta uuteen todisteeseen.

Korkeimman oikeuden tapauksessa KKO 2007:101 oli kysymys myös siitä, voitiinko kuvatussa tilanteessa käyttää näyttönä esitutkintapöytäkirjaan merkittyä kertomusta. Korkein oikeus totesi, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön mukaan tavoittamatta jääneen todistajan esitutkintakertomuksen käyttäminen oikeudenkäynnissä edellyttää, että todistajan tavoittaminen on ollut mahdotonta ja toimivaltaiset viranomaiset ovat aktiivisesti etsineet todistajaa (ks. myös esim. Karpenko v. Venäjä 13.3.2012, Chmura v. Puola 3.4.2012, Salikhov v. Venäjä 3.5.2012 ja Tseber v. Tshekki 22.11.2012). Käsillä olevassa korkeimman oikeuden tapauksessa todistajaa ei kuvatulla tavalla voitu kuulla pääkäsittelyssä tai sen ulkopuolella, joten esitutkintakertomus saatiin ottaa näyttönä huomioon.

Yleisesti todisteen torjumiseen on suhtauduttava jossain määrin varoen. Ennen kuin

tuomioistuin ryhtyy pykälän nojalla torjumaan näyttöä, olisi yleensä perusteltua keskustella asianosaisten kanssa todistelun laajuudesta. Ensisijaisesti on pyrittävä mahdollisuuksien mukaan yhteisymmärrykseen niin, että asianosaiset vapaaehtoisesti luopuisivat tarpeettomasta tai muuten torjuttavasta näyttöstä.

9 §. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin siitä pääsäännöstä, että jokaisella on velvollisuus saapua tuomioistuimeen kuultavaksi todistelutarkoituksessa sekä luovuttaa esine tai asiakirja tuomioistuimelle taikka sallia katselmuksen toimittaminen. Laissa voitaisiin säätää poikkeuksia.

Säännös vastaa asiallisesti voimassa olevaa oikeutta, vaikka ehdotetun kaltaista yleissäännöstä ei ole laissa. Esimerkiksi todistajana toimiminen luetaan yleiseksi kansalaisvelvollisuudeksi. Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 18 §:n mukaan voidaan jokaista paitsi asianosaista ja eräitä muita pykälässä mainittuja henkilöitä kuulla todistajana ja luvun 61 §:n mukaan asianosaista voidaan kuulustella todistelutarkoituksessa. Mainitun luvun 12 ja 57 §:ssä säädetään yleisestä velvollisuudesta luovuttaa asiakirja tai esine todisteena käytettäväksi tuomioistuimessa. Edelleen luvun 56 §:n mukaan tuomioistuimella on oikeus toimittaa katselmus kiinteistöllä tai muussa laissa mainitussa kohteessa. Pääsäännön ilmaiseminen luvun alkupuolella on perusteltua myös havainnollisuuden vuoksi, koska luvussa jäljempänä säädetään poikkeuksista.

Ehdotetussa 10 §:ssä ja sitä seuraavissa pykälissä säädetään eräistä tilanteista, joissa on velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta. Tällöinkin mainittua pääsääntöä on noudettava siltä osin, että kuultavaksi kutsutun on saavuttava oikeudenkäyntiin. Jos esimerkiksi käsillä on kuitenkin tuomioistuimen mielestä ehdoton todistamiskielto, asianomaista henkilöä ei tule kuulustella todistelutarkoituksessa. Vastaavasti asiakirjaa ei tarvitse luovuttaa todisteeksi, jos 40 §:ssä säädetty edellytykset eivät täyty.

Pykälässä havainnollisuuden vuoksi mainittaisiin kaikki jäljempänä luvussa esiin tulevat todistelukeinot. Momentissa mainittaisiin siksi lisäksi siitä, että velvollisuudesta toimia asiantuntijana säädettäisiin erikseen.

Tältä osin momentti vastaa voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 46 §:n 2 momentin lopun oikeusohjetta. Asiantuntijaa käytetään arvioimaan erityisiä tietoja vaativia kysymyksiä. Asiantuntija ei lähtökohteisesti todista asian kannalta olennaisista tosiseikoista vaan kokemussäännöistä. Toisin kuin todistaja, joka kertoo omakohtaisista havainnoistaan, eikä siksi ole lähtökohtaisesti korvattavissa, asiantuntijaksi sopivia henkilöitä on yleensä useita. Kun todistelun saaminen ei ole sidottu nimenomaan tiettyyn henkilöön, ei ole aiheellista säätää yleisestä velvollisuutta toimia asiantuntijana.

Pykälän 2 momentti liittyy luvun seuraavaan alajaksoon. Jos henkilöllä on asianosaisena todistelutarkoituksessa tai todistajana tuomioistuimessa kuulusteltaessa velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta, häntä ei voida myöskään velvoittaa luovuttamaan esinettä tai asiakirjaa käytettäväksi todisteena taikka sallia katselmuksen toimittamista näytön hankkimiseksi salassa pidettävästä tai vaitiolo-oikeuden alaisesta tiedosta. Myös asiantuntijalla on velvollisuus tai oikeus olla ilmaisematta tällaista tietoa, eikä häntä voida velvoittaa edellä mainitulla tavalla näytön saamiseksi. Rikosasian vastaaja ja häneen 17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa oleva henkilö on kuitenkin velvollinen sallimaan katselmuksen toimittamisen.

Momentissa ilmaistaisiin velvollisuuteen ja oikeuteen kieltäytyä todistamasta liittyvästä todistuskeinoneutraalisuudesta. Tällä tarkoitetaan sitä, että jos henkilö haluaa vedota esimerkiksi vaitiolo-oikeuteensa liike- tai ammattisalaisuudesta, tätä tietoa ei saa hankkia myöskään asiantuntijalausunnolla eikä asiakirja- tai esinetodisteella. Myöskään katselmusta ei tule järjestää tällaisen tiedon saamiseksi.

Voimassa olevassa oikeudessa on säännöksiä todistuskeinoneutraalisuudesta, mutta ne eivät ole yhtä kattavia. Säännöksen tarkoituksena on turvata, ettei salassapitovelvollisuuden tai vaitiolo-oikeuden alaista tietoa hankita kiertoteitse. Sääntely vastaa Norjan siviiliprosessilaissa omaksuttua ratkaisua.

Säännöstä sovellettaessa on otettava huomioon, millaisesta velvollisuudesta tai oikeudesta kieltäytyä todistamasta on kysymys ja ketä oikeus tai velvollisuus koskee. Jos ky-

symyksessä on liike- tai ammattisalaisuus taikka 10 §:n valtion turvallisuuteen liittyvä salaisuus tai 11 §:n 1 momentissa tarkoitettu neuvottelusalaisuus, tätä teemaa koskeva vaitiolo-oikeus tai -velvollisuus on yleinen.

Toisaalta esimerkiksi 13 §:n 1 momentin ja 22 §:n 2 momentin mukaan salassapitovelvollisuus oikeudenkäyntiin liittyvästä seikasta on asetettu rajoitetulle henkilöljoukolle. Tällainen henkilö ei saa todistaa teemasta eikä häntä voida velvoittaa luovuttamaan asiakirjaa tai esinettä taikka sallimaan katselmusta, jos tästä seuraisi salassa pidettävän tiedon paljastuminen. Jos kuitenkin muulla henkilöllä kuin mainituissa momenteissa tarkoitulla henkilöllä, kuten asianajajalla tai hänen alaisellaan, on esimerkiksi salassa pidettävän tiedon sisältävä asiakirja, tällainen muu henkilö voidaan velvoittaa esittämään asiakirja. Todistuskielto ei koske sivullista henkilöä. Jos hän on saanut asiakirjan lainvastaisella tavalla, harkittavaksi tulisi todisteen hyödyntämiskielto.

Jäljempänä 17 ja 18 §:ssä säädetään läheisen vaitiolo-oikeudesta ja oikeudesta olla myötävaikuttamatta oman tai läheisensä syyllisyytensä selvittämiseen. Jälkimmäisen ns. itsekriminointisuojan osalta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännössä on katsottu, että henkilöä ei voida pakolla velvoittaa antamaan lausuntoja, jotka myötävaikuttaisivat hänen syyllisyytensä selvittämiseen, tai luovuttamaan sellaisia todisteita taikka ilmaisemaan sellaisen sijaintipaikka. Jos kuitenkin esimerkiksi kotietsinnässä löytyy ilman henkilön myötävaikutusta hänelle epäedullista näyttöä, sen hyödyntämiselle ei ole estettä.

Läheisen 17 §:ssä tarkoitettua vaitiolo-oikeutta ja läheisen eduksi 18 §:ssä säädettyä vaitiolo-oikeutta voidaan puoltaa jäljempänä 17 §:n perusteluissa selostetuilla syillä, kuten luottamuksellisten suhteiden suojaamisella ja todistajalle aiheutuvalle ristiriitatilanteelle. Näiden seikkojen valossa on perusteltua omaksua itsekriminointisuojaan vastaava sääntely siitä, että vaitiolo-oikeudesta seuraa, että asianomaista henkilöä ei voida pakottaa todistamaan tai luovuttamaan todisteita. Tätä voidaan puoltaa myös perustuslain 10 §:ään ja ihmisoikeussopimuksen 8 artiklaan sisältyvän perhe-elämän suojan kannalta. Kuitenkin jos todiste löytyy ilman asianomaisen

henkilön myötävaikutusta, se olisi hyödynnettävissä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan itsekriminointisuoja estää pakolla epäillyn tai syytetyn tahtoon vaikuttamalla hankkimasta näyttöä, mutta hän kuitenkin velvollinen sietämään passiivisesti pakkokeinojen käytön sellaisen näytön saamiseksi, joka on hankittavissa hänen tahdostaan riippumatta (esim. Funke v. Ranska 25.2.1993, Saunders v. Yhdistynyt kuningaskunta 17.12.1996 ja Jalloh v. Saksa suuri jaosto 11.7.2006).

Euroopan ihmisoikeussopimuksen edellyttämä itsekriminointisuoja koskee vain rikoksesta epäiltyä tai syytettyä. Estettä sinänsä ei ole ihmisoikeustuomioistuimen mukaan säätää kansallisessa laissa epäillyn tai syytetyn läheisen vaitiolo-oikeudesta, kuten useissa sopimusvaltioissa on tehtykin (esim. Unterpertinger v. Itävalta 24.11.1986 ja Hummer v. Saksa 19.12.2012). Henkilön oikeutta olla myötävaikuttamatta läheisensä syyllisyyden selvittämiseen ei ole perusteita säätää ainakaan kattavammaksi kuin epäillyn tai syytetyn oikeutta.

Siksi momentissa säädettäisiin erikseen, että rikosasian vastaajan tai hänen läheisensä asunnossa voitaisiin järjestää paikan katselmus, koska tällaisessa tapauksessa ei ole kysymys todisteen hankkimisesta läheiseltä pakottamalla vaan viranomaisten tiedossa olevan paikan tutkimisesta. Näissä tapauksissa todiste on saatu ilman vastaajan tai hänen läheisensä myötävaikutusta, eikä siksi kysymyksessä ole tilanne, jossa luottamuksellisia suhteita olisi horjutettu tai muuten ohitettu 17 tai 18 §:ssä omaksuttujen lainsäädäntöratkaisujen taustasyitä. Sääntelyä voidaan puoltaa myös siksi, että toisin kuin esimerkiksi liike- tai ammattisalaisuuden osalta vaitiolo-oikeus ei koske tällaista rajattua teemaa vaan vaitiolo-oikeus on näissä tapauksissa varsin yleinen. Vaitiolo-oikeus koskee ylipäätään mitä tahansa syyllisyyttä tukevaa seikkaa. Ilman erityissäännöstä katselmusten toimitaminen voisi estyä laajasti.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin yleinen poikkeus lukuun sisältyvistä salassapitovelvollisuuksista eli todistamiskielloista. Momentin mukaan tässä luvussa säädetty velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta ei koske tietoa, jonka oikeudettomasta hankki-

misesta, paljastamisesta tai käyttämisestä syyttäjä ajaa syytettä. Poikkeusta voidaan pitää asian laadun vuoksi luonnollisena ja oikeustilaa selventävänä.

Säännös olisi useissa tapauksissa välttämättömän rikosvastuun toteuttamiseksi. Tuomioistuimen tulee olla selvillä, millaisia tietoja on luovutettu ja vastaavtko salassa pidetyt tiedot esimerkiksi oikeudettomasti paljastettuja tietoja, jotta se voi arvioida rikostunnusmerkistön täytymistä. Lisäksi voidaan todeta, että salassa pidettävän tiedon hankkiminen, paljastaminen tai käyttäminen on jo loukannut sitä intressiä, jonka vuoksi todistamiskielto on säädetty. Tietojen ilmaiseminen syytteen yhteydessä ei enää juuri pahenna loukkausta etenkin siksi, että tuomioistuimen on tarvittavissa määrin käsiteltävä asia suljetuin ovin ja määrättävä oikeudenkäyntiaineisto salaiseksi. Säännöksen tarkoitus huomioon ottaen on selvää, että todistamiskielto väistyy vain momentissa tarkoitettua syyteoikeudenkäynnissä. Muutoin todistamiskieltoa on noudatettava.

Säännös voisi tulla sovellettavaksi, kun syyttäjä ajaa syytettä salassapitorikoksesta. Rikoslain 38 luvun 1 §:n mukaan rangaistavaa on laissa tai asetuksessa säädetyn taikka viranomaisen lain nojalla erikseen määräämän salassapitovelvollisuuden vastaisesti paljastaa salassa pidettävän seikka, josta henkilö on asemassaan, toimessaan tai tehtävää suorittaessaan saanut tiedon, taikka käyttää tällaista salaisuutta omaksi tai toisen hyödyksi. Syyte voisi koskea esimerkiksi asianajajan tai lääkärin ilman lupaa ilmaisemia salassapitovelvollisuuden alaisia tietoja. Syyte voisi koskea myös turvallisuussalaisuuden paljastamista (RL 12:7—8), luvaton tiedustelutoimintaa (RL 12:9), vakoilua (RL 12:5—6) ja yritysvakoilua (30:4). Luetteloa ei ole tarkoitettu tyhjentäväksi.

Momentti koskisi myös tässä luvussa säädettyjä vaitiolo-oikeuden alaisia tietoja. Säännöksellä olisi ilmeisesti vähän käytännöllistä merkitystä, mutta se voisi tulla sovellettavaksi rikoslain 30 luvun 4—6 §:ssä säädettyjen yritysvakoilun, yrityssalaisuuden rikkomisen tai yrityssalaisuuden väärinkäyttöä tarkoittavien rikosten osalta. Nämä rikokset ovat lähtökohtaisesti mainitun luvun 12 §:n mukaan asianomistajarikoksia, joista

syyttäjä voi kuitenkin ilman asianomistajan syyttämispyyntöäkin nostaa syytteen erittäin tärkeän yleisen edun niin vaatiessa. Jäljempänä 19 §:n mukaan liike- tai ammattisalaisuudesta saa kieltäytyä todistamasta.

Jos salaisuuden haltija on tehnyt edellä mainitusta rikoksesta syyttämispyyntö, hän ei todennäköisesti halua vedota 19 §:n mukaiseen kieltäytymisoikeuteensa. Koska kuitenkin syyttäjä voi erittäin tärkeän yleisen edun perusteella vaatia rangaistusta ilman syyttämispyyntöä ja koska todistelutarkoituksessa voidaan kuulla muutakin henkilöä kuin asianomistajaa, on perusteltua säätää, ettei vaitiolo-oikeutta momentissa tarkoitetuissa tapauksissa ole.

Selvyyden vuoksi voidaan todeta, että jos henkilöllä on oikeus kieltäytyä todistamasta, hänellä on toisaalta myös oikeus todistaa. Jos siis henkilö on todistanut 19 §:n vaitiolo-oikeudesta huolimatta liikesalaisuudesta, todistaminen ei ole ollut oikeudetonta eikä siksi rangaistavaa esimerkiksi rikoslain 30 luvun 5 §:n nojalla. Vastaavasti asianajajista annetun lain 5 c §:n salassapitorikoskriminalisointi ei sovellu tapaukseen, jossa tuomioistuin on murtautunut todistamiskiellon ja velvoittanut asianajajan todistamaan 13 §:ssä säädetyllä tavalla (ks. myös KKO 2003:137).

On selvää, että jos momentin nojalla salassapitovelvollisuus väistyy, tiedosta voidaan esittää näyttöä millä tahansa todistuskeinolla.

Velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta

10 §. Pykälän mukaan valtion turvallisuuden taikka suhteiden toiseen valtioon tai kansainväliseen järjestykseen vuoksi salassa pidettävästä tiedosta ei saa todistaa. Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan kukaan ei saa todistaa siitä, mikä valtakunnan turvallisuuden tai sen oikeuksien tai etujen vuoksi on vieraalta valtiolta pidettävä salassa.

Säännös vastaisi asiallisesti Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa omaksuttua linjaa (ks. OMSO 65/2012 s. 27—30). Pykälässä ei enää mainittaisi valtion oikeuksia ja etuja, sillä näiden tarkempi sisältö ja laajuus ovat vaikeasti täsmennettävissä. Voimassa olevaa säännöstä on myös tulkittu niin, että sen mu-

kaan salassa pidettäviä tietoja ovat ne, joiden paljastamisesta voitaisiin tuomita rangaistus rikoslain 12 luvun 7 §:n mukaisena turvallisuussalaisuuden paljastamisena. Pykälän mukaan sellaista tietoa ei saa paljastaa, joka Suomen ulkoisen turvallisuuden vuoksi on säädetty tai määrätty salassa pidettäväksi tai joka tekijän tieton on sen laatuinen, että sen paljastuminen on omiaan aiheuttamaan vakavaa vahinkoa Suomen maanpuolustukselle, turvallisuudelle, ulkomaansuhteille tai kansantaloudelle.

Rikoslain 12 luvun 7 §:stä voisi sinänsä saada johtoa käsillä olevan pykälän tulkinasta. Kuitenkaan tiedon paljastamisen rangaistavuus ei ole edellytys todistamiskiellon asettamiselle. Voimassa olevan 17 luvun 23 §:n 1 momentin 2 kohdan osalta on katsottu, että siinä tarkoitetut tiedot ovat virkasalaisuutena salassa pidettäviä, jos henkilö on virkamies tai siihen rinnastettavassa asemassa.

Mainittu 23 §:n 2 kohta ja ehdotettu pykälä ovat molemmat henkilölliseltä soveltamisaltaan yleisiä. Kun kysymys on kuitenkin valtion turvallisuudesta tai ulkosuhteista ja kun näitä koskevia tietoja ei lähtökohtaisesti tulisi olla kuin virkamiehillä ja muilla vaitiolovelvollisuuden sitomilla henkilöillä, ei ole perusteltua, että todistamiskiellon laajuus riippuisi siitä, onko todistaja virkamies vai muu henkilö, joka on esimerkiksi saanut tiedon salassa pidettävästä seikasta vaitiolovelvollisuuttaan rikkovalta virkamieheltä. Virkamieheltä voidaan edellyttää lojaalisuutta ja vaitiota, mutta jos kysymyksessä on tällaiset erittäin arkaluonteiset tiedot, ei ole kohtuutonta edellyttää näitä muiltakaan henkilöiltä, joilla tällaisia tietoja ei itse asiassa tulisi olla lainkaan.

Jäljempänä 12 §:n 1 momentissa säädettäisiin yleisesti virkasalaisuuksia koskevista todistamiskielloista. Sen mukaan lähtökohtana olisi, että jos asianosaisellakaan ei olisi oikeutta saada tietoa salassa pidettävästä seikasta julkisuuslain perusteella, tieto olisi salassa pidettävä eikä siitä saisi oikeudenkäynnissä todistaa. Siksi on perusteltua, että myös tämän pykälän osalta vaitiolovelvollisuus olisi ulottuvuudeltaan yhdenmukainen sanotun kanssa. Käytännössä tehtäisiin vertailu. Jos virkamies olisi vaitiolovelvollinen valtion

turvallisuutta tai ulkosuhteita koskevasta seikasta, todistamiskielto koskisi myös muita henkilöitä.

Todistamiskiellon käsillä oleminen ratkais-taisiin julkisuuslain 24 §:n, jossa säädetään salassa pidettävistä asiakirjoista, ja 11 §:n 2 momentin 1 kohdan, jossa säädetään asianosaiselta erittäin tärkeän yleisen edun vuoksi salassa pidettävistä asiakirjoista, hypoteettisen soveltamisen perusteella. Mainittu 24 §:n 1 momentin osalta olisi pidettävä silmällä ennen muuta 1 ja 2 kohtaa (ulkosuhteet), 7 kohtaa (turvajärjestelyt), 8 kohtaa (muun muassa poikkeusoloihin varautuminen), 9 kohtaa (valtion turvallisuuden ylläpitäminen), 10 kohtaa (maanpuolustus) ja 11 kohtaa (finanssi-, tulo-, raha- ja valuuttapolitiikka). Sinänsä todistamiskiellon syntyminen ei edellytä, että salassa pidettävä tieto olisi tosiasiaassa merkitty asiakirjaan. Riittävää olisi, että asiakirjaan merkittynä tieto olisi salassa pidettävä.

11 §. Pykälässä säädettäisiin tuomioistuimen päätösneuvottelun sisältöä ja sovittelumenettelyssä sovittelijan saamia tietoja koskevista todistamiskielloista (ks. myös OMSO 65/2012 s. 25—26).

Pykälän 1 momentissa säädettäisiin siitä, että tuomioistuimen päätösneuvottelun sisälöstä ei saa todistaa. Todistamiskielloa voidaan pitää tarpeellisenä, koska se edistää päätösneuvottelussa mielipiteiden avoimuutta käytävässä keskustelussa ja edesauttaa ratkaisun onnistuneisuutta. Säännöstä puoltaa myös tuomioistuinten riippumattomuus.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa ei säädetä tuomioistuimen päätösneuvottelua koskevasta salassapidosta. Oikeuskäytännössä on todettu tuomarin valaa koskevan oikeudenkäymiskaaren 1 luvun 7 §:n perusteella, että päätösneuvotteluun kuuluva asiakirja on salassa pidettävä (KKO 1998:134, KKO 2001:64, KKO 2002:27). Euroopan ihmisoikeustuomioistuin piti ilmeisen perusteettomina valituksia siitä, ettei valittajalle ollut luovutettu hovioikeuden esittelijän muistiota (S.E. v. Suomi päätös 14.10.1999) tai ilmoitettu vakuutus oikeuden lääkärijäsenen päätösneuvottelua varten laatimia kannanottoja (esim. Markko v. Suomi päätös 13.12.2005). Näissä tapauksissa oli kysymys tuomioistuimen sisäisistä ei-julkisista päätösharkinnois-

ta. Ratkaisussa KKO 2008:75 esitettiin kuitenkin todistelua käräjäoikeuden päätösneuvottelun tapahtumista.

Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 23 §:n ja oikeudenkäynnin julkisuudesta hallintotuomioistuimissa annetun lain (381/2007) 15 §:n mukaan tuomioistuimen neuvottelu ja äänestys toimitetaan asianosaisten ja yleisön läsnä olematta. Päätösneuvottelun sisältö on pidettävä myös salassa. Ensiksi mainitun lain 12 §:n 2 momentin 4 kohdan ja toiseksi mainitun lain 9 §:n 2 momentin 4 kohdan mukaan asianosaisellakaan ei ole oikeutta saada näitä tietoja sisältäviä asiakirjoja. Neuvottelusalaisuuden sisältöä on käsitelty ratkaisussa KHO 2011:73.

Momenttia olisi perusteltua tulkita yhdenmukaisesti oikeudenkäynnin julkisuutta koskevien lakien kanssa. Lähtökohtana olisi, että todistamiskielto koskee laeissa mainittuja tapauksia. Toisaalta jos salassapitovelvollisuutta ei enää olisi ajan kulumisen vuoksi mainittujen lakien nojalla, todistamiskieltokin väistyisi. Samaten neuvottelusalaisuuden tarkempaa sisältöä arvioitaessa voitaisiin hyödyntää oikeudenkäynnin julkisuutta koskevan lain nojalla annettuja ratkaisuja.

Pykälän 2 momentin mukaan riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetussa laissa (394/2011) tarkoitettu sovittelija ei saisi riita-asiaassa todistaa siitä, mitä hän tehtävässään on saanut tietää soviteltavasta asiasta, elleivät erittäin tärkeät syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet vaadi todistamista tai se, jonka hyväksi vaitiolovelvollisuus on säädetty, todistamiseen suostu.

Säännös vastaisi asiallisesti oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentin 5 kohtaa. Voimassa olevassa säännöksessä todistamiskielto murtaminen edellyttää erittäin tärkeitä syitä. Tämä murtamisedellytys on myös eräissä muissa todistamiskielto-säännöksissä.

Tässä ja eräissä muissakin säännöksissä kuvattaisiin nykyistä tarkemmin niitä elementtejä, jotka voitaisiin ottaa huomioon erittäin tärkeiden syiden käsillä oloa harkittaessa. Ensinnäkin merkitystä olisi asian laa-

dulla. Lähtökohtaisesti voitaisiin rikosasioissa katsoa olevan painavimmat perusteet poiketa todistamiskiellosta. Vastaavaa voidaan sanoa riita-asioista, joissa sovinto ei ole sallittu, verrattuna riita-asioihin, jossa sovinto on sallittu. Asian laadun merkitys olisi kuitenkin aina ratkaiseva tapauskohtaisesti.

Merkitystä voitaisiin antaa sille, kuinka tärkeää rikosta asia koskee. Yleensä voidaan sanoa, että intressi saada totuus selvitettyä on sitä suurempi, mitä törkeämpi rikosasia on kyseessä. Erityisen tärkeää olisi estää syyttömän tuomitseminen. Riita-asiaassa voitaisiin painoa panna sille, minkälainen ja kuinka suuri intressi on kysymyksessä. Asiaa voitaisiin harkita paitsi yleisen myös yksityisen eli lähinnä asianosaisen edun kannalta. Näytön saaminen on tärkeämpää esimerkiksi vakavan ympäristövahingon perusteella haettavaa vahingonkorvausta koskevassa asiassa kuin kahden yrityksen riidassa irtaimen omaisuuden maksamattomasta kauppahinnasta.

Todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta viittaa siihen, kuinka olennaisesta todisteesta on kysymys. Jos todisteella ilmeisesti olisi vain varsin rajattu näyttöarvo, se voitaisiin helpommin jättää oikeudenkäyntiaineiston ulkopuolelle. Merkitystä voisi olla myös sillä, onko korvaavaa todistelua saatavissa.

Seuraukset todisteen esittämisestä liittyvät todistamiskiellon taustalla oleviin perusteisiin. Asiaa olisi harkittava erityisesti sen kannalta, jonka hyväksi todistamiskielto on säädetty. Jos todisteen esittämisen kautta tulisi ilmi asianosaisen kannalta hyvin arkaluonteisia seikkoja, joiden paljastumisesta saattaisi seurata halveksuntaa tai muita haitallisia seurauksia, voisi todisteen jättää oikeudenkäyntiaineiston ulkopuolelle. Vastaavaa voidaan todeta, jos tiedon paljastamisesta voisi seurata huomattavaa aineellista vahinkoa. Harkinnassa on syytä ottaa myös huomioon, jos todistamiskiellon murtamisen jälkeen todiste otettaisiin vastaan suljetuin ovin ja määrättäisiin salassa pidettäväksi. Toisaalta harkinnassa voitaisiin ottaa huomioon myös sen asianosaisen intressit, jonka hyväksi todistamiskieltoa ei ole määrätty, eli millaista vahinkoa tai haittaa todisteen jääminen oikeudenkäynnin ulkopuolelle hänelle aiheuttaisi.

Lisäksi lainkohdassa mainittaisiin muut olosuhteet. Tällaisia harkinnassa huomioon otettavia seikkoja voisivat olla esimerkiksi asianosaisten tasa-arvoiseen kohteluun ja muut oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin liittyvät vaatimukset.

Pykälän 3 *momentin* mukaan rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetussa laissa (1015/2005) tarkoitettu sovittelija ei saisi todistaa siitä, mitä hän tehtävässään on saanut tietää sovittelavasta asiasta, elleivät erittäin tärkeät syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet vaadi todistamista tai se, jonka hyväksi vaitiolovelvollisuus on säädetty, todistamiseen suostu.

Säännös vastaisi pääosin mainitun lain 21 §:n 1 momenttia. Uutta säännöksessä kuitenkin olisi, että se, jonka hyväksi todistamiskielto on säädetty, voisi suostua todistamiseen. On perusteltua, että 2 ja 3 momentissa tarkoitetuissa sovitteluissa noudatetaan tältä osin yhteneväistä sääntelyä etenkin siksi, että molemmissa menettelyissä voidaan sovittella riita-asioita. Lähtökohtana olisi, että molempien osapuolten suostumusta edellytetään, kuten 2 momentissa tarkoitettua sovittelun osalta on todettu (HE 284/2010 vp s. 31).

Edellä 2 ja 3 momentissa tarkoitettua sovittelijan, joka ei ole enää tässä asemassa, vaitiolovelvollisuudesta säädetään 22 §:n 1 momentissa. Sovittelijan apulaisen vaitiolovelvollisuudesta säädettäisiin jäljempänä käsitellyssä 22 §:n 2 momentissa.

12 §. Pykälässä säädettäisiin virkamiehen ja tähän rinnastettavan henkilön velvollisuudesta kieltäytyä todistamasta (ks. myös OM-SO 65/2012 s. 27—30). Pykälän 1 momentissa olisi yleissäännös virkasalaisuutta koskevasta todistamiskiellosta. Pykälän 2 momentissa olisi erityissäännös, joka koskee syyttäjälaitoksen, esitutkintaviranomaisten ja vankeinhoidon henkilökuntaa. Pykälän 3 momentin erityissäännös koskee Onnettomuustutkintakeskuksen virkamiehiä sekä eräitä muita turvallisuustutkintaan liittyviä henkilöitä.

Pykälän 1 *momentti* korvaisi voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentin 1 kohdan, jonka mukaan virkamies tahi julkista tehtävää tai asiaa toimitta-

maan valittu tai määrätty ei saa todistaa siitä, mitä hänen tässä toimessaan on salassa pidettävä.

Kun laissa säädetään kiellosta todistaa oikeudenkäynnissä virkasalaisuudesta se yksilöiden, kuten jäljempänä 2 ja 3 momentin osalta on asianlaita, sääntely on lähtökohtaisesti ongelmatonta. Kuitenkin valtaosassa tapauksia sääntely rakentuu OK 17:23.1:n 1 kohdan varaan, jonka mukaan virkamies tai muu lainkohdassa tarkoitettu henkilö ei saa todistaa siitä, mitä hänen on toimessaan salassa pidettävä. Säännöksestä ei ole luettavissa virkasalaisuuden asiallista ulottuvuutta, vaan tarkempi salassapitovelvollisuuden sisältö määräytyy muiden säännösten mukaan, ennen muuta julkisuuslain nojalla. Näitä säännöksiä ei kuitenkaan yleensä ole laadittu silmällä pitäen salassapitovelvollisuutta oikeudenkäynnissä. Siksi viime kädessä jää tuomioistuimen tapauskohtaiseen harkintaan, onko salassapitovelvollisuus ulotettava myös oikeudenkäyntiin eli onko käsillä todistamiskielto.

Tärkeä lähtökohta on esityksessä omaksuttu ns. todistuskeinoneutraalisuuden periaate. Sen mukaan todistamiskiellon alaisesta teemasta eli seikasta todistaminen ei ole sallittua millään todistamiskeinolla. Seikkaa ei saa käsitellä asianosaisten, todistajan tai asiantuntijan suullisessa kertomuksessa, eikä myöskään tule sisällyttää tällaista tietoa asiantuntijan kirjalliseen lausuntoon. Seikan sisältävää asiakirjaa ei tule esittää todisteeksi tai ainakin asianomainen kohta tulee poistaa tai peittää asiakirjasta. Myöskään katselmusta ei tule toimittaa tällaisen tiedon saamiseksi.

Julkisuuslaki on viranomaistoiminnan julkisuutta koskeva yleislaki, jossa säädetään asiakirjojen julkisuudesta ja vastaavasti salassapidosta sekä viranomaisen palveluksessa olevan salassapitovelvollisuudesta. Tällaisella henkilöllä on vaitiolovelvollisuus salassa pidettävän asiakirjan sisällöstä ja tiedosta, joka asiakirjaan merkittynä olisi salassa pidettävä (julkisuuslain 23 §). Laissa ei kuitenkaan säädetä tällaisen henkilön salassapitovelvollisuudesta oikeudenkäynnissä.

Julkisuuslain asiakirjakäsite poikkeaa oikeudenkäymiskaaren asiakirjakäsitteestä. Viimeksi mainittu käsittää vain sanallisen selityksen, kun taas ensiksi mainittu käsittää

tämän lisäksi myös kuvallisen esityksen (5 §). Oikeudenkäymiskaarta sovellettaessa kuvallinen esitys on katselmuskohde. Kun kuitenkin sovelletaan todistusneutraalisuuden periaatetta, ei tällä erolla ole merkitystä todistamiskiellon ulottuvuuden kannalta.

Julkisuuslain suhteen voidaan omaksua jako julkisiin asiakirjoihin ja salassa pidettäviin asiakirjoihin. Julkinen asiakirja ei luonnollisestikaan ole ongelmallinen todistamiskieltojen näkökulmasta. Salassa pidettäviä asiakirjojen osalta voidaan puhua yleisöjulkisuudesta ja asianosaisjulkisuudesta.

Lähtökohtana jälkimmäisen osalta on, että asianosaisella on oikeus saada tieto häntä koskevassa asiassa, vaikka muilta asiakirja on pidettävä salassa (julkisuuslain 11 §:n 1 momentti). Asianosaisella momentin mukaan tarkoitetaan hakijaa, valittajaa tai muuta, jonka oikeutta, etua tai velvollisuutta asia koskee. Vastaavantyyppinen asianosaisen määrittely on omaksuttu hallinto-oikeudessa ja hallintolainkäytössä.

Tällaista asianosaisjulkista asiakirjaa ei ole perusteltua sulkea oikeudenkäynnin ulkopuolelle, jossa nimenomaan käsitellään asianosaisen oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin vaikuttavaa asiaa. Riittävää on, että tällainen asiakirja voidaan käsitellä yleisön läsnä olematta ja määrätä salassa pidettäväksi oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain perusteella.

Kuitenkaan asianosaisellakaan ei ole oikeutta saada tietoa kaikista asiakirjoista, vaan joissain tapauksissa on tästä luovuttu, koska on pidetty tarpeellisena, että asianosaisen intressi väistyy jonkin painavamman intressin vuoksi. Rajoituksista säädetään julkisuuslain 11 §:n 2 momentissa. Rajoitusperusteet ovat laadultaan sellaisia, että tällaisten tietojen salassapito syytä ulottaa myös oikeudenkäyntiin. Lisäksi on olemassa mahdollisuus, että mainittua rajoitussäännöstä yritettäisiin kiertää järjestämällä simuloitu oikeudenkäynti tarkoituksin hankkia salassa pidettäviä tietoja.

Todisteiden hankkimisen näkökulmasta voidaan todeta, että viranomaisen asiakirja voi tulla oikeudenkäyntiaineistoksi kahdella eri tavalla, kuten esimerkiksi ratkaisusta KKO 2011:27 ilmenee. Ensinnäkin asianosainen voi pyytää asiakirjaa viranomaiselta

julkisuuslain mukaisesti ja esittää sen sitten todisteena oikeudenkäynnissä. Toiseksi asiaa käsittelevä tuomioistuin voi asianosaisen pyynnöstä tai joissain tapauksissa omasta aloitteestaankin velvoittaa viranomaisen esittämään asiakirjan (ns. editiovelvollisuus).

Edellä mainitun perusteella johdonmukaiselta vaikuttaa sääntely, jonka mukaan asianosaisen oikeus saada asiakirja käytettäväksi oikeudenkäynnissä todisteena olisi laajuudeltaan sama kuin julkisuuslaissa. Merkitystä tällöin ei olisi sillä, onko hän pyytänyt asiakirjaa julkisuuslain perusteella tai editiovelvollisuuden perusteella. Todistuskeinoneutraalisuuden näkökulmasta olisi johdonmukaista, että virkamiehellä tai muulla vastaavalla oikeudenkäynnissä suullisesti kuultavalla olisi vaitiolovelvollisuus siltä osin kuin asianosaisella ei olisi oikeutta saada asiakirjan sisällöstä tietoa. Edelleen johdonmukaisuus vaatii todistamiskiellon kattavan sellaisen tiedon, joka asiakirjaan merkittynä olisi pidettävä asianosaiselta salassa 11 §:n 2 momentin mukaisesti vastaavasti kuin julkisuuslain 23 §:ssä on säädetty. Todistamiskiellon tulee määräytyä tiedon laadun eikä sen muodollisen ja ehkä sattumanvaraisenkin seikan perusteella, sisältyykö tieto asiakirjaan.

Todistamiskiellon asiallinen sisältö määräytyisi siten julkisuuslain 11 §:n 2 momentin mukaan.

Viittaus momentin 1 kohtaan tarkoittaisi sitä, että jos tiedon paljastaminen olisi vastoin erittäin tärkeää yleistä etua taikka lapsen etua tai muuta erittäin tärkeää yksityistä etua, sitä koskisi todistamiskielto.

Erittäin tärkeä yleinen etu voisi koskea sellaisia edellä 10 §:n perusteluissa käsiteltyjä tietoja, jotka liittyvät valtion turvallisuuteen tai ulkosuhteisiin (HE 30/1998 vp s. 67). Virkamiehellä ja muulla tässä momentissa tarkoitettulla henkilöllä on velvollisuus kieltäytyä todistamasta vastaavasti kuin 10 §:ssä säädetään valtion turvallisuuden tai ulkosuhteiden vuoksi salassa pidettäviä tietoja koskevasta todistamiskiellosta.

Tällainen tieto voisi olla esimerkiksi julkisuuslain 24 §:n 1 momentissa 2 kohdassa tarkoitettu Suomen ja muun valtion välisiä suhteita koskeva tieto, jonka paljastaminen aiheuttaisi haittaa tai vahinkoa Suomen kansainvälisille suhteille. Vastaavasti todista-

miskielto koskisi sellaista mainitun momentin 10 kohdassa tarkoitettua puolustusvoimien varustautumista koskevia tietoja, paitsi jos on ilmeistä, ettei tiedon antaminen vaaranna maanpuolustuksen etua.

Erittäin tärkeä yksityinen etu voi puolestaan liittyä asianomaisten henkilön yksityisyyteen tai turvallisuuteen (HE 30/1998 vp s. 67). Tieto voisi koskea esimerkiksi julkisuuslain 24 §:n 1 momentin 25 kohdassa tarkoitettua henkilön terveydentilaa tai hänen saamaansa sosiaalihuollon palvelua. Lapsen erittäin tärkeä etu voisi puolestaan johtaa todistamiskieltoon siitä, että hänen isovanhempansa on tehnyt ilmoituksen lastensuojeluasiassa, jos tiedon paljastamisesta seuraisi lapsen hyvinvoinnin kannalta tärkeän aikuissuhteen katkeamiseen.

Julkisuuslain 11 §:n 2 momentin 1 kohdan esitöissä (HE 30/1998 vp s. 67) on todettu, että on aina tapauskohtaisesti arvioitava, onko tiedon antaminen asiakirjasta vastoin erityisen tärkeää yleistä tai yksityistä etua. Kokonaisharkinnassa on pyrittävä sovittamaan yhteen yksilön oikeusturvan kannalta keskeinen vaatimus oikeudesta saada tietää itseään koskevan ratkaisun perusteet ja toista koskevat erittäin tärkeät edut samoin kuin keskeisten yhteiskunnallisten tavoitteiden ja sääntelyiden tarkoituksen toteutuminen. Tässä voidaan viitata myös edellä 10 §:n perusteluiden lopuksi lausuttuun.

Vastaavasti harkittaessa, onko kohdassa tarkoitettulla perusteella asetettava todistamiskielto, pitää yhtäältä punnita kiellon merkitystä asianomaisen kannalta ja toisaalta sen kannalta, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on asetettu. Kysymys ei luonnollisestikaan ole asianomaisen kannalta tässä tapauksessa siitä, millä perusteella jokin asia on ratkaistu, vaan siitä, mikä merkitys todistamiskiehellä olisi häntä koskevassa oikeudenkäynnissä. Vastaavasti olisi toisaalta harkittava, mikä merkitys tiedon paljastamisella olisi sen kannalta, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty. Tässä yhteydessä voitaisiin käyttää hyväksi niitä mittapuita, mitä edellä 11 §:n 2 momentin perusteluissa on tuotu esiin, kun harkitaan, onko tulisiko henkilö erittäin tärkeiden syiden vuoksi velvoittaa todistamaan pääsääntönä olevasta vaihtelovelvollisuudesta poiketen.

Viittauksesta julkisuuslain 11 §:n 2 momentin 2 kohtaan seuraa todistamiskielto sellaisesta esitutkinnasta tai poliisitutkinnasta saadusta tai hankitusta tiedosta, jonka paljastamisesta aiheutuisi haittaa asian selvittämiseksi. Todistamiskielto ei luonnollisestikaan koske niitä tietoja, jotka on saatu tuomioistuimissa käsiteltävänä olevan rikosasian esitutkinnassa. Todistamiskieillon alaiset tiedot voivat koskea vain muuta rikosta, jonka esitutkinta on edelleen käynnissä.

Julkisuuslain 11 §:n 2 momentin 3 kohdan mukaan asianosaisellakaan ei ole oikeutta saada tietoa esittelymuistiosta tai siihen rinnastettavasta asiakirjasta asian käsittelyn ollessa viranomaisessa kesken. Lisäksi kohdassa on erityissääntelyä ylioppilastutkintoihin liittyen.

Asiaa käsittelevässä tuomioistuimessa laaditut edellä kuvatun kaltaiset asiakirjat on pidettävä asianosaiselta salassa oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 12 §:n nojalla. Todistamiskielto tämän julkisuuslain kohdan perusteella voisi kuitenkin tulla kysymykseen, kun kysymyksessä on muun viranomaisen kuin tuomioistuimen valmistelussa oleva asia, kuten mielentilatutkimuksesta annettava lausunto.

Julkisuuslain 11 §:n 2 momentin 4 kohdan mukaan asianosaisellakaan ei ole oikeutta viranomaisen oikeudenkäynnin osapuolena oikeudenkäyntiin valmistautumista varten laatimaan tai hankkimaan asiakirjaan, jos tiedon antaminen olisi vastoin julkisyhteisön tai julkista valtaa käyttävän tahon etua oikeudenkäynnissä.

Säännöksen tarkoitus on turvata julkisyhteisölle sama oikeus kuin muille oikeudenkäynnin asianosaisille saada yksin päättää omista toimenpiteistään oikeudenkäyntiä varten. Jos vastapuoli saisi tiedon näistä toimenpiteistä, julkisyhteisö joutuisi muita heikompaan asemaan. Toisaalta vastapuoli saa tiedon näistä oikeudenkäynnin aikana (HE 30/1998 vp s. 68).

Todistamiskielto voisi tulla kysymykseen silloin, kun oikeudenkäynnin aikana julkisyhteisö on hankkimassa tai laatimassa asiakirjaa oikeudenkäynnissä käytettäväksi. Todistamiskielto estäisi siten vastapuolta saamasta etukäteen tietoa julkisyhteisön aikeista oikeudenkäynnin suhteen. Luonnolli-

sesti vastapuoli saisi asianomaiset tiedot, kun julkisyhteisö saattaa asiakirjan osaksi oikeudenkäyntiaineistoa.

Julkisuuslain 11 §:n 2 momentin 5 kohtaan tehdystä viittauksesta seuraisi, että todistamiskielto koskisi sellaisia tietoja ulosottoasiassa ennen ulosmittauksen toimittamista ja omaisuuden haltuun saamista, joiden paljastaminen vaikeuttaisi täytäntöönpanoa, sekä muita kuin velallisen taloudellista asemaa koskevia tietoja, eräin kanteiden nostamisiin liittyvin poikkeuksin.

Julkisuuslain 11 §:n 2 momentin 6 kohdan mukaan asianosaisella ei ole oikeutta julkisessa hankinnassa toisen ehdokkaan tai tarjoajan liike- tai ammatillisaisuutta koskeviin tietoihin, mutta tieto tarjousten vertailussa käytetystä hinnasta ja muusta tekijästä on kuitenkin annettava.

Liike- ja ammatillisaisuutta koskee ehdotetun 19 §:n vaitiolo-oikeus. Mainitusta 6 kohdasta kuitenkin seuraisi, että tässä momentissa tarkoitettulla henkilöllä on vaitiolovelvollisuus liike- ja ammatillisaisuudesta edellä mainituin poikkeuksin.

Julkisuuslain 11 §:n 2 momentin 7 kohdan mukaan asianosaisella ei ole oikeutta todistajan, asianomistajan tai asianosaisen taikka rikosilmoituksen, lastensuojeluilmoituksen tai muun niihin verrattavan viranomaisen toimenpiteitä edellyttävän ilmoituksen tekijän salassa pidettäviin yhteystietoihin, jos tiedon antaminen vaarantaisi todistajan, asianomistajan tai asianosaisen tai ilmoituksen tekijän turvallisuutta, etuja tai oikeuksia. Kohtaan viitataan jäljempänä käsiteltävän oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 12 §:n 2 momentin 1 kohdassa.

Todistamiskielto koskisi siten edellä tarkoitettuja yhteystietoja. Julkisuuslain 11 §:n 2 momenttiin esitetään lisättäväksi 26. lakiehdotuksen mukaisesti asiakirjat, jotka sisältävät sellaisia tietoja, joiden avulla anonyymisti rikosasiassa lain nojalla todistavan henkilöllisyys voi paljastua. Anonyymin todistajan henkilöllisyydestä ja yhteystiedoista ehdotetaan otettavaksi todistamiskielto 21 §:ään.

Viittaus julkisuuslain 11 §:n 2 momentin 8 kohtaan tarkoittaisi sitä, että todistaa ei saisi sen asiakirjan salassa pidettyyn osasta,

jonka julkisuuden määräytymistä asia koskee. Toisin sanoen asianosaisella ei ole oikeutta saada tietoa salassa pidettävästä asiakirjasta vain siksi, että hän on asianosaisena oman tietopyyntönsä käsittelyä koskevassa asiassa. Tällaisessa tapauksessa olisi todistamiskielto.

Virkasalaisuutta koskevan todistamiskiellon henkilöllisen ulottuvuuden osalta voimassa olevaa 17 luvun 23 §:n 1 momentin 1 kohtaa on tulkittu niin, että todistamiskiellon katsotaan koskevan virkamiestä, julkisyhteisön työntekijää, julkista valtaa käyttävää tai julkista luottamustehtävää hoitavaa henkilöä, joista säädetään rikoslain 40 luvun 11 §:ssä, joskin julkisyhteisön työntekijän osalta oikeustilaa voidaan pitää epäselvänä.

Virkasalaisuuden kannalta olennaista on virka- tai työsuhde julkisyhteisöön tai julkisen vallan käyttäminen taikka luottamustehtävä julkisyhteisössä. Jos salassapitovelvollisuus on säädetty yksityiselle taholle kuten pankille, joka ei käytä julkista valtaa, ei tästä seuraa todistamiskieltoa tämän lainkohdan nojalla. Todistamiskieltoa ei näissä tapauksissa synnytä sekään, että salassapitovelvollisuuden rikkomisesta säädetään rangaistus rikoslain 38 luvun 1 tai 2 §:ssä.

Sinänsä voidaan pitää selvänä, että todistamiskiellon tulee ulottua julkisyhteisön palveluksessa olevaan tai luottamustehtävää hoitavaan. Merkitystä ei tule antaa sille, onko asianomainen henkilö virka- vai työsuhteessa julkisyhteisöön. Julkisuuslain 23 §:n 1 momentin mukaan näillä henkilöillä on salassapitovelvollisuus.

Pykälän 2 momentin mukaan sama koskee myös sitä, joka harjoittelijana tai muutoin toimii viranomaisessa taikka viranomaisen toimeksiannosta tai toimeksiantotehtävää hoitavan palveluksessa taikka joka on saanut salassa pidettäviä tietoja lain tai lain perusteella annetun luvan nojalla, jollei laista tai sen perusteella annetusta luvasta muuta johdu, tai jolle viranomainen on ilmoittanut momentissa mainittuja tietoja.

Edellä mainittu henkilö voi olla esimerkiksi tietojenkäsittelyjärjestelmän ylläpitäjä. Johdonmukaisuus edellyttää, että todistamiskielto koskee myös kaikkia edellä mainittuja henkilöitä. Toisaalta tästä seuraa, ettei 22 §:n 2 momentin sääntelyä alaisen tai apuna toi-

mivan henkilön salassapitovelvollisuudesta tarvitse ulottaa koskemaan käsillä olevaan kohtaa.

Julkisuuslain 26 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan viranomaisen saa antaa tiedon salassa pidettävästä asiakirjasta sen suostumuksella, jonka etujen suojaamiseksi salassapitovelvollisuus on säädetty. Lainkohdan esitöiden mukaan viranomaisen lähtökohtaisesti päättää, onko asiakirja julkinen vai salassa pidettävä. Kun salassapitovelvollisuus on kuitenkin säädetty yksityisen edun suojaksi, tämä voisi antaa suostumuksensa asiakirjan luovuttamiseen, vaikka se onkin viranomaisen asiakirja (HE 30/1998 vp s. 102). Kuten esimerkiksi jäljempänä ehdotetuista 13 ja 14 §:stä ilmenee, todistamiskielto voisi muissakin tapauksissa väistyä sen luvalla tai suostumuksella, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty. Vastaaventyypistä sääntelyä on voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentin 3—5 kohdassa.

Omaksutusta linjasta ei ole aiheellista poiketa myöskään tässä momentissa. Se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, voisi suostua todistamiseen, kun kysymys on edellä julkisuuslain 11 §:n 1 kohdassa tarkoitettun yksityisen edun, 6 kohdassa tarkoitettun ammatti- tai liikesalaisuuden taikka 6 a tai 7 kohdassa tarkoitettun tiedon salassapitovelvollisuudesta seuraavasta lähtökohtaisesta todistamiskiellosta.

Todistamiskielto väistyisi myös, jos laissa erikseen säädettäisiin siitä poikkeus, kuten on tehty esimerkiksi sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 18 §:ssä. Pykälä syrjäyttää virkasalaisuutta koskevan todistamiskiellon (HE 137/1999 vp; KHO 2010:42). Vastaava säännös on lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 16 §:n 3 momentissa. Nämä kaksi säännöstä mainittaisiin esimerkkeinä. Todistamiskielto voisi väistyä myös muun vastaavan lainkohdan perusteella, kuten lapseen kohdistuneen seksuaalirikoksen selvittämisen järjestämisestä annetun lain (1009/2008) 4 §:n 2 momentin nojalla. Tällaista säännöstä koskeva esitys sisältyy myös 25. lakiehdotukseen. Julkisuuslain 26 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan viranomaisen voi antaa salassa pidettävästä asia-

kirjasta tiedon, jos tiedon antamisesta tai oikeudesta tiedon saamiseen on laissa erikseen nimenomaisesti säädetty.

Julkisuuslaissa säädetään lisäksi viranomaisen oikeudesta saada salassapidosta huolimatta toisen viranomaisen laatimia asiakirjoja. On mahdollista, että oikeudenkäynnin asianosaisena olevalla viranomaisella on sellaista salassa pidettävää tietoa, jota vastapuolella ei ole oikeutta saada. Viranomaisen tulee jättää tällainen aineisto oikeudenkäynnin ulkopuolelle, koska oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksiin kuuluu asianosaisten tasavertainen kohtelu. Siksi ei ole hyväksyttävää ottaa osaksi oikeudenkäyntiaineistoa jotain sellaista, josta vastapuoli ei tiedä eikä siksi pysty siitä lausumaan tai sitä riitauttamaan tai joka on vain tuomioistuimen tiedossa (KKO 2004:79).

Julkisuuslain 11 §:n 3 momentin mukaan oikeudenkäyntiaineistoon kuuluvan asiakirjan julkisuudesta on voimassa, mitä oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun laissa säädetään. Tämän lain 12 §:n 2 momentissa säädetään sellaisista oikeudenkäyntiasiakirjoista, joista asianosaisella ei ole oikeutta saada tietoa. On selvää, että momentissa tarkoitetuista tiedoista ei saa todistaa.

Momentin 1 kohdassa viitataan julkisuuslain 11 §:n 2 momentin 7 kohtaan, jossa säädetään todistajan ja eräiden muiden henkilöiden yhteystietojen salassa pitämisestä. Yhdenmukaisesti edellä lausutun kanssa se todistaja tai muu henkilö, jonka yhteystietojen salassa pitämisestä on kysymys, voisi suostua todistamiseen.

Viittauksesta momentin 2 kohtaan seuraisi, että todistamiskielto koskisi asiaa käsittelevän tuomioistuimen laatiman oikeudenkäyntiasiakirjaan sisältyviä tietoja ennen kuin ne tulevat lain 8 §:n mukaan julkisiksi.

Momentin 3 kohdan nojalla asianosaisella ei ole oikeutta saada tietoa eräistä pakkokeinolain tai poliisilain mukaisista salaisista tiedonhankintakeinoista tai tullilain mukaisista tullitoimenpiteistä. Vastaavasti näistä tiedoista ei saisi todistaa.

Viittauksesta momentin 4 kohdan mukaan seuraa, että todistamiskielto koskisi oikeudenkäyntiasiakirjoja siltä osin kuin niihin sisältyy tietoja tuomioistuimen neuvottelusta.

Säännös liittyy ehdotettuun 11 §:n 1 momenttiin, jonka mukaan tuomioistuimen päätösneuvottelun sisällöstä ei saa todistaa. Momentissa ei siis ole henkilöllisiä rajoituksia.

Todistamiskielto koskee myös näissä tapauksissa paitsi asiakirjaan merkittyjä salassa pidettäviä tietoja, myös niitä tietoja, jotka asiakirjaan merkittynä olisi pidettävä salassa.

Momenttiin nähden 2 ja 3 momentti ovat erityissäännöksiä, joita sovelletaan momenteissa tarkoitettuihin tietoihin. Muiden tietojen osalta 2 ja 3 momentissa tarkoitettujen henkilöiden suhteen sovellettaisiin tätä momenttia.

Pykälän 2 momentin mukaan syyttäjälaitoksesta annetun lain (434/2011) 25 a §:n 1 momentissa tarkoitettulla henkilöllä sekä poliisin tai muun rikostorjunnasta huolehtivan viranomaisen henkilöstöön kuuluvalla on velvollisuus kieltäytyä todistamasta poliisilain 7 luvun 1 §:n 1 momentissa tarkoitettusta tiedosta. Syyttäjälaitoksesta annetun lain 25 a §:n 2 momentissa tarkoitettulla syyttäjällä sekä poliisin tai muun rikostorjunnasta huolehtivan viranomaisen henkilöstöön kuuluvalla on oikeus kieltäytyä todistamasta poliisilain 7 luvun 3 §:n 1 momentissa tarkoitettusta tiedosta. Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehellä on oikeus kieltäytyä todistamasta vankeuslain (767/2005) 19 luvun 10 §:n 1 momentissa tarkoitettusta tiedosta.

Poliisin tai syyttäjälaitoksen henkilöstöön kuuluva henkilö ei saa poliisilain 7 luvun 1 §:n tai syyttäjälaitoslain 25 a §:n mukaan ilmaista luottamuksellisesti tietoja antaneen taikka valeostajana tai peitehenkilönä toimineen henkilöllisyyttä koskevaa tietoa, jos tiedon ilmaiseminen vaarantaisi luottamuksellisesti tietoja antaneen tai valeostajana tai peitehenkilönä toimineen tai hänen läheistensä turvallisuuden taikka jos henkilöllisyyttä koskevan tiedon ilmaiseminen vaarantaisi käynnissä jo olevan tai tulevan tiedonhankinnan. Poliisin henkilöstöön kuuluvalla on lisäksi poliisilain 7 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan vaitiolo-oikeus hänelle luottamuksellisia tietoja antaneen henkilöllisyyttä koskevista tiedoista sekä salassa pidettävistä teknisistä ja taktisista menetelmistä. Jäljempänä ehdotetaan, että vastaava vaitiolo-oikeus olisi syyttäjällä näistä tiedoista, kun

hän on saanut ne toimiessaan ns. poliisirikosasian tutkinnanjohtajana (7. lakiehdotus).

Poliisilain 7 luvun 4 §:n mukaan tuomioistuim voi määrätä ilmaistaavaksi edellä mainitun tiedon, jos ilmoittamatta jättäminen voisi loukata asianosaisen oikeutta puolustautua asianmukaisesti tai muuten asianmukaisesti valvoa oikeuttaan oikeudenkäynnissä. Edellytyksenä määräämiselle on lisäksi, että syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta taikka sellaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta siihen. Luottamuksellisesti tietoja antaneen henkilön taikka valeostajana tai peitetöiminnassa toimineen henkilöllisyyttä ei tällöinkään saa määrätä ilmaistaavaksi, jos siitä ilmeisesti aiheutuisi vakavaa vaaraa hänen tai hänen läheistensä turvallisuudelle.

Mainittua 4 §:ää asiasisällöltään vastaava sääntely esitetään otettavaksi momenttiin. Poliisilain 7 luvun 4 § jäisi ennalleen, koska poliisilakiin viitataan muita rikostorjuntaviranomaisia koskevilla säännöksillä.

Momentti voi koskea myös muita viranomaisia kuin poliisia, jos poliisilain asianomaiset säännökset tulevat sovellettaviksi myös muiden rikostorjuntaviranomaisten osalta. Tullilain (1466/1994) 47 a §:ssä viitataan poliisilain 7 luvun 1 §:n 1 momenttiin ja 3—5 §:ään. Rajavartiolain (578/2005) 41 §:ssä sekä poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa annetun lain (1251/1995) 4 §:ssä ja sen korvaavaksi ehdotetussa sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa annettavan lain 2 §:ssä (HE 30/2013 vp) viitataan poliisilakiin.

Vankeuslain 19 luvun 10 §:n 1 momentin mukaan Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehellä on oikeus pitää esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä salassa vihjetiedon antaneen vangin henkilöllisyys tietyin edellytyksin. Pykälän 2 momentin mukaan tuomioistuim voi kuitenkin määrätä vihjetiedon antaneen vangin henkilöllisyyden ilmaistaavaksi, kun syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta saattaa seurata kuusi vuotta vankeutta tai tätä ankarampi rangaistus, edellyttäen, että rikoksen selvittäminen tätä välttämättä vaatii eikä tiedon ilmaisemisesta voida perustellusti olettaa aiheutuvan vakavaa vaaraa tietoja an-

taneen, tämän lähiomaisen tai muun läheisen turvallisuudelle.

Vaitiolo-oikeutta koskevaa sääntelyä muutettaisiin niin, että vaitiolo-oikeus voitaisiin murtaa samoilla edellytyksillä kuin poliisin tai syyttäjän henkilöstöön kuuluvan vaitiolo-oikeus tai -velvollisuus. Vankeuslain 19 luvun 10 §:n 1 momenttiin tehtäisiin eräitä muutoksia ja pykälän 2 momentissa viitattaisiin käsillä olevaan lukuun siten kuin 9. lakiehdotuksesta ilmenee.

Pykälän 3 *momentti* vastaisi asiallisesti turvallisuustutkintalain (525/2011) 40 §:n 1 momenttia. Momentin mukaan onnettomuustutkintakeskuksen virkamies, tutkintaryhmän jäsen tai muu turvallisuustutkintaan osallistuva ei saa todistaa siitä, mitä hän on tehtävässään saanut tietää onnettomuudesta. Tuomioistuin voisi kuitenkin velvoittaa mainitun henkilön todistamaan, jos erittäin tärkeät syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet sitä vaativat.

Mainittu 40 § muutettaisiin viittaussäännöksi 10. lakiehdotuksen mukaisesti.

Jäljempänä 22 §:n 1 momentin mukaan tässä pykälässä tarkoitettun henkilön vaitiolo-velvollisuus säilyy, vaikka hän ei enää siinä asemassa, jossa hän on saanut tiedon todistamiskiellon alaisesta seikasta.

13 §. Pykälän 1 *momentissa* säädettäisiin oikeudenkäyntiavustajan ja -asiamiehen velvollisuudesta kieltäytyä todistamasta. Momentti vastaa osittain voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentin 4 kohtaa (ks. myös OMSO 65/2012 s. 31–33).

Ennen ratkaisua KKO 2003:119 todistamisvelvollisuuden alaa voidaan pitää epäselvänä siinä mielessä, ulottuuko todistamiskiello asianajajasalaisuuksiin yleisesti. Korkein oikeus on katsonut (KKO 2003:119 ja KKO 2003:137), että mainittu kohta koskee lähtökohtaisesti vain vireillä tai odotettavissa olevaan oikeudenkäyntiin liittyviä seikkoja eikä yleistä oikeudellista neuvontaa, vaikka oikeudenkäymiskaaren 15 luvun mukaan oikeudenkäyntiavustaja tai -asiamies ei saa ilmaista luvattomasti päämiehen hänelle uskomaa yksityisen tai perheen salaisuutta tai muuta luottamuksellista tietoa ja asianajajista

annetun lain (496/1958) 5 c §:n mukaan asianajaja ei saa luvattomasti ilmaista yksityisen tai perheen salaisuutta taikka liike- tai ammattisalaisuutta. Vastaavanlainen säännös on nykyisin myös luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetun lain 8.1 §:n 4 kohdassa.

Eräissä suhteellisen uusissa laeissa on pyritty täsmällisempään sääntelyyn. Finanssivalvonnasta annetun lain (878/2008) 25 §:n mukaan pääsääntöisesti Finanssivalvonnalla ei ole oikeutta saada asianajajista annetussa laissa tarkoitettulta asianajajalta tai hänen apulaiseltaan asianajajan asiakasta koskevia tietoja, asiakirjoja tai tallenteita eikä tarkastaa niitä eikä muultakaan henkilöltä oikeudenkäyntiasiamies- tai oikeudenkäyntiavustajatehtävien hoitamisen yhteydessä saatuja tietoja, asiakirjoja tai tallenteita eikä tarkastaa niitä. Oikeudenkäyntiasiamies- ja oikeudenkäyntiavustajatehtäviksi luetaan varsinaisten oikeudenkäyntiin liittyvien tehtävien lisäksi oikeudellinen neuvonta, joka koskee asiakkaan oikeudellista asemaa esitutkinnassa rikoksen johdosta tai asian muussa oikeudenkäyntiä edeltävässä käsittelyvaiheessa taikka oikeudenkäynnin käynnistämistä tai sen välttämistä. Vastaavanlainen säännös on rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä annetun lain (503/2008) 4 §:ssä.

Pykälän 1 *momenttiin* otettaisiin oikeudenkäyntiavustajaa ja -asiamiestä koskeva vaitiolo-velvollisuus sen sisältöisenä kuin se ilmenee edellä mainituista pykälistä. Hän ei saisi luvattomasti todistaa siitä, mitä hän on saanut tietää hoitaessaan oikeudenkäyntiin liittyvää tehtävää, antaessaan oikeudellista neuvontaa päämiehen oikeudellisesta asemasta esitutkinnassa tai muussa oikeudenkäyntiä edeltävässä käsittelyvaiheessa taikka antaessaan oikeudellista neuvontaa oikeudenkäynnin käynnistämiseksi tai sen välttämiseksi.

Lainkohdassa ei siten enää mainittaisi päämiehen suostumusta vaan edellytettäisiin yleisemmin lupaa. Avustaja tai asiamies ei luonnollisestikaan saisi ilmaista tietoa, jonka päämies on kertonut omista olosuhteistaan hänelle. Kuitenkin on esimerkiksi mahdollista, että oikeudenkäyntiä edeltävissä sovinto-neuvotteluissa avustaja on saanut tietää vas-

tapuolen liikesalaisuuden tai yksityistä henkilöä koskevan arkaluonteisen tiedon. Ei ole perusteltua, että avustajan päämies voisi suostua vastapuolen asemaan olennaisesti vaikuttavan ja siihen liittyvän salaisuuden ilmaisemiseen. Tässä tapauksessa on asianmukaista, että luvan antaa se osapuoli, jonka salaisuudesta tai jota koskevasta tiedosta on kysymys. Järjestely edesauttaisi osapuolten välisen luottamuksen syntyä ja yhteisymmärryksen löytämistä, koska osapuoli voisi ilmaista tiedon ilman pelkoa siitä, että vastapuoli sitä myöhemmin käyttää hänen vahinkokseen.

Lisäksi todistamiskielto koskisi mainituilla edellytyksillä myös tulkkia. Tästä säädetään nykyisin oikeudenkäynnistä rikoslaissa annetun lain 6 a luvun 7 §:ssä.

Pykälän 2 momenttiin otettaisiin voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 3 momenttia vastaava säännös siitä, että oikeudenkäyntiavustaja ja -asiamies voidaan kuitenkin velvoittaa todistamaan 1 momentissa tarkoitettusta tiedosta, jos syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta on säädetty rangaistukseksi vähintään kuusi vuotta vankeutta. Ehdotetun 22 §:n 3 momentin mukaan täytettyyn tekoon rinnastetaan rikoksen yritys ja osallisuus siihen. Syytetyn oikeudenkäyntiavustajaa tai -asiamiestä ei kuitenkaan voitaisi velvoittaa todistamaan. Kielto on voimassa sekä siinä oikeudenkäynnissä, jossa henkilö on toiminut avustajana, että muissa oikeudenkäynneissä.

Tulkkia koskeva todistamiskielto väistyy samoilla edellytyksillä kuin oikeudenkäyntiavustajaa tai -asiamiestä koskeva todistamiskielto. Kun todistamiskielto on kuitenkin ehdoton syytetyn oikeudenkäyntiavustajan tai -asiamiehen osalta, tulkkia koskeva ehdoton todistamiskielto koskee vastaavasti niitä tietoja, joista mainittu avustaja tai asiamies on velvollinen olemaan todistamatta. Esimerkiksi jos tulkki on ollut mukana neuvottelussa, jossa syytetty ja hänen avustajansa ovat keskustelleet puolustuksen järjestämisestä syytteen johdosta, tulkilla on velvollisuus kieltäytyä todistamasta niistä 1 momentissa mainituista tiedoista, jotka hän on saanut neuvottelussa tietää. Sääntely vastaa voimassa olevaa oikeutta.

Pykälän 3 momentin mukaan asianajaja tai luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetussa laissa tarkoitettu oikeudenkäyntiavustaja taikka valtion oikeusaputoimistoista annetussa laissa tarkoitettu julkinen oikeusavustaja ei saa luvattomasti todistaa yksityisen tai perheen salaisuudesta taikka liiketäi ammattisalaisuudesta, josta hän on muussa kuin 1 momentissa tarkoitettussa tehtävässään saanut tiedon. Tuomioistuimien voisi kuitenkin määrätä asianajajan, ns. lupalakimiehen tai julkisen oikeusavustajan todistamaan, jos syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta on säädetty rangaistukseksi vähintään kuusi vuotta vankeutta. Lisäksi todistamiskielto voitaisiin murtaa, jos erittäin tärkeät syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet sitä vaativat.

Momentissa tarkoitettu tehtävä on luonteeltaan oikeudellinen avustaminen oikeudenkäynnin ulkopuolisessa asiassa, kuten testamentin laadinta tai yrityskaupan tekemisessä avustaminen sopimusneuvotteluihin osallistumalla ja laatimalla sopimus. Momentin kannalta on olennaista oikeudellista apua antavan ja päämiehen välinen luottamussuhde sekä ensiksi mainitun toiminnan riippumaton luonne luottamussuhteen ulkopuolisista tahtoista.

Säännös olisi uusi ja vastaisi osittain Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa omaksuttua sääntelyä (ks. OMSO 65/2012 s. 33). Edellä mainitut henkilöt voivat oikeudellista apua antaessaan saada tietää arkaluonteisia tietoja esimerkiksi henkilön terveydentilasta ja yksityiselämästä sekä perheen sisäisistä asioista. Säännöksellä on tarkoitus suojata asiakkaan ja asianajajan tai muun oikeudellisen neuvonantajan välisen suhteen luottamuksellisuutta. Säännöksellä pyritään siihen, että asiakas voi tarpeen tullessa kääntyä asianajajan tai muun vastaavan henkilön puoleen ja antaa tälle kaikki tarpeelliset tiedot pelkäämättä, että ne voitaisiin kevein perustein paljastaa ulkopuolisille.

Todistamiskielto ei kuitenkaan olisi ehdoton. Ottaen huomioon 2 momentin sääntelyn on johdonmukaista, että todistamiskielto lähtökohtaisesti murrettaisiin, jos syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta on säädetty rangaist-

tukseksi vähintään kuusi vuotta vankeutta taikka tällaisen rikoksen osallisuudesta tai yrityksestä. Edellä 11 §:n perusteluissa on käsitelty niitä seikkoja, joilla olisi merkitystä todistamiskiellon murtamista harkittaessa erittäin tärkeiden syiden perusteella.

Momenttia olisi tulkittava yhdenmukaisesti Euroopan unionin tuomioistuimen ratkaisun C-550/07 kanssa (Akzo Nobel Chemicals ja Akros Chemicals v. Komissio ym.). Tuomioistuin totesi, ettei asianajajasalaisuuteen voinut vedota asianajajan ja yrityksen välisessä suhteessa silloin, kun asianajaja on työ- tai palvelussuhteessa yritykseen. Tällainen asianajaja ei ole vastaavalla tavalla riippumaton työnantajastaan kuin on ulkopuolisessa asianajajatoimistossa työskentelevä asianajaja. Sanottu soveltuisi myös lupalakimieheen. Pelkästään se seikka, että julkinen oikeusavustaja on virkasuhteessa julkisyhteisöön, ei olisi merkityksellinen, kun hän antaa oikeudellista apua yksityiselle henkilölle.

Tässä pykälässä käsiteltyyn todistamiskieltoon liittyy myös, mitä 15 ja 22 §:ssä säädetään.

14 §. Pykälän 1 momentin mukaan lääkäri tai muu terveydenhuollon ammattihenkilöstä annetussa laissa tai sen nojalla annetussa asetuksessa tarkoitettu terveydenhuollon ammattihenkilö ei saa todistaa henkilön tai hänen perheensä terveydentilaa koskevasta arkaluonteisesta tiedosta taikka muusta henkilön tai perheen salaisuudesta, josta hän asemansa tai tehtävänsä perusteella on saanut tiedon, ellei se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, suostu todistamiseen. Viitattu alempi säädös on terveydenhuollon ammattihenkilöistä annettu asetus (564/1994).

Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentin mukaan todistamiskielto koskee lääkäriä, apteekkaria ja kätilöä siitä, mitä he ovat asemansa perusteella saaneet tietää ja mitä asian luonteesta vuoksi on pidettävä salassa. Lisäksi todistamiskielto koskee tällaisten ammattihenkilöiden apulaista. Tästä säädettäisiin jäljempänä ehdotetussa 22 §:n 2 momentissa.

Momentissa mainittaisiin havainnollistavana esimerkkinä lääkäri siitä henkilöpiiristä, jota todistamiskielto koskee. Muuten viitattaisiin terveydenhuollon ammattihenkilöistä

annettuihin säädöksiin. Momentissa ei siten enää mainittaisi muita yksittäisiä ammatteja.

Terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain 2 §:n 1 momentin mukaan terveydenhuollon ammattihenkilöllä tarkoitetaan henkilöä, joka tämän lain nojalla on saanut ammatinharjoittamisoikeuden tai ammatinharjoittamisluvan, ja henkilöä, jolla tämän lain nojalla on oikeus käyttää valtioneuvoston asetuksella säädettyä terveydenhuollon ammattihenkilön ammattinimikettä. Terveydenhuollon ammattihenkilöitä ovat muun muassa lääkäri, hammaslääkäri, farmaseutti, proviisori, sairaanhoitaja, kätilö, terveydenhoitaja, lähihoitaja, psykologi, psykoterapeutti, fysioterapeutti, optikko ja kiropraktikko. Apteekkari ei ole säädöksissä käytetty nimike, mutta farmaseutti ja proviisori ovat.

Mainitussa laissa säädetään, ketkä voivat toimia terveydenhuollon ammattihenkilöinä. Lain tarkoituksena on muun muassa varmistaa, että terveydenhuollon ammattihenkilöillä on tehtäviensä vaatima koulutus ja muut valmiudet. Tällaisten henkilöiden toimintaa myös valvotaan. Terveydenhuollon ammattihenkilöillä on mainitun lain 17 §:n mukaan salassapitovelvollisuus. He eivät saa sivulliselle luvatta ilmaista yksityisen tai perheen salaisuutta, josta hän asemansa tai tehtävänsä perusteella on saanut tiedon. Salassapitovelvollisuus säilyy ammatinharjoittamisen päättymisen jälkeen. Jo mainitut seikat osoittavat, että laissa ja asetuksessa tarkoitettut henkilöt voivat yhteiskunnan hyväksymällä tavalla antaa terveydenhuoltopalveluja.

Henkilön terveydentilaa koskevat tiedot kuuluvat yksityisyyden suojan ydinalueelle. Lisäksi on syytä kiinnittää potilaan ja lääkärin tai muun momentissa mainitun henkilön luottamuksellisen suhteen suojaamiseen siinä tarkoituksessa, että potilas voi saada tarvitsemaansa hoitoa ja lääkitystä pelkäämättä häntä koskevien tietojen tuleamista ilmi.

Luottamuksen ja yksityisyyden turvaamisen kannalta on olennaista, että arkaluonteisia tietoja voi tulla esiin koko hoitosuhteen aikana alkaen ensimmäisestä lääkärintäynnistä jatkuen hoidon ja kuntoutuksen sekä sen jälkeen otettavan lääkityksen ajan. Siksi ei ole perusteltua sitoa todistamiskieltoa henkilön ammattinimikkeeseen. Esimerkiksi arkaluonteisia tietoja voi tulla psykologin tai

psykoterapeutin tietoon, samaten kuntoutuksesta huolehtivan ammattihenkilön ja apteekissa toimivien tietoon. Siksi olennaisinta ei olisi ammattinimike, vaan terveydenhuollon ammattihenkilön tietoon tulleiden tietojen laatu. Selvää on, ettei todistamiskieltoa voida hyväksyä kierrettävän esimerkiksi niin, että kuullaan hoitotoimenpiteestä määränneen lääkärin asemesta sitä, joka käytännössä huolehtii toimenpiteen täytäntöönpanosta, kuten fysioterapeuttia.

Ratkaisussa KKO 2011:91 on todettu asian luonnetta koskevana tulkintana olevan, että todistamiskielto koskisi seikkoja, joiden ilmaiseminen olisi potilaalle vahingollista. Ratkaisussa on toisaalta painotettu yksityisyyden ja luottamuksellisen tiedonvaihdon suojaa ja katsottu, että salassapitovelvollisuutta tulisi tulkita laajasti. Voimassa olevan lain mukaista asian luonnetta viittaavaa edellytystä ei enää laissa olisi, vaan se korvattaisiin henkilön terveydentilaa koskevalla arkaluonteisella tiedolla ja muulla henkilön tai hänen perheensä salaisuudella. Käytettyä käsitteistöä siten yhdenmukaistettaisiin oikeudenkäynnistä yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 9 §:n 1 momentin 2 kohdan kanssa, jonka mukaan oikeudenkäyntiasiakirja on pidettävä salassa siltä osin kuin se sisältää arkaluonteisia terveydentilaa koskevia tietoja.

Lähtökohtana edelleen olisi korkeimman oikeuden ratkaisussa omaksuttu kanta siitä, että todistamiskielto koskisi tietoja, joiden paljastaminen olisi potilaalle vahingollista ja jotka siksi yleensä halutaan pitää salassa. Objektiiivisesti arvioiden potilaan kannalta selvästi edullisia tietoja ei siten koskisi todistamiskielto. Luottamussuhteen ja yksityisyyden suojan vuoksi potilaan näkökulmaan on kuitenkin kiinnitettävä erityistä huomiota etenkin, koska aina ei voida sanoa, millaisen tiedon paljastuminen voidaan yleisesti hyväksytysti katsoa haitalliseksi ja millaisen tiedon paljastumista potilas pitäisi itselleen haitallisena.

Muu salaisuus voisi koskea esimerkiksi perheenjäsenten terveydentilaan, yksityiselämään, sosiaali- tai lapsenhuoltoon liittyviä tai muuten arkaluonteisia tietoja.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin asiallisesti voimassa olevaa oikeutta vastaten, että

1 momentissa tarkoitettu henkilö voidaan velvoittaa todistamaan, kun syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta on säädetty rangaistukseksi vähintään kuusi vuotta vankeutta.

Tässä pykälässä käsiteltyyn todistamiskieltoon liittyy myös, mitä 15 §:ssä ja 22 §:ssä säädetään.

15 §. Pykälässä säädettäisiin niistä edellytyksistä, joiden ollessa käsillä edellä 11 §:n 2 ja 3 momentissa, 12 §:n 1 momentissa sekä 13 ja 14 §:ssä tarkoitettu henkilö voisi todistamiskiellon estämättä kuitenkin todistaa eräissä tapauksissa. Pykälän 1 momentti koskisi sovittelijoita, virkamiehiä ja muita 12 §:n 1 momentissa tarkoitettuja henkilöitä, oikeudellisia avustajia sekä lääkäreitä ja muita terveydenhuollon ammattihenkilöitä. Pykälän 2 momentti koskisi oikeudellisia avustajia ja terveydenhuollon ammattihenkilöitä. Lisäksi todistamiskiellon väistyminen koskisi mainittujen henkilöiden palveluksessa olevia ja apuna toimineita henkilöitä. Mainituissa 11 §:n 2 ja 3 momentissa, 12 §:n 1 momentissa sekä 13 ja 14 §:ssä tarkoitetuissa tapauksissa todistamiskielto väistyy myös, jos se, jonka hyväksi todistamiskielto on säädetty, suostuu todistamiseen.

Pykälän 1 momentin mukaan sen estämättä, mitä 11 §:n 2 ja 3 momentissa taikka 13 tai 14 §:ssä säädetään, tuomioistuimien voi määrätä lainkohdassa tarkoitettujen henkilöiden todistamaan, jos se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, on kuollut ja jos erityisen tärkeät syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet sitä vaativat.

Laissa ei säädetä sen, jonka hyväksi todistamiskielto on säädetty, kuoleman vaikutuksesta todistamiskieltoon. Sitä vastoin potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992) 13 §:n 3 momentin 5 kohdan mukaan saadaan antaa potilasasiakirjoihin merkittyjä tietoja lähtökohtaisesti salassapitovelvollisuudesta huolimatta kuolleen henkilön elinaikana annettua terveyden- ja sairaanhoitoa koskevia tietoja sille, joka tarvitsee tietoja tärkeiden etujensa tai oikeuksiensa selvittämistä tai toteuttamista varten siltä osin kuin tiedot ovat välttämättömiä etujen tai oikeuksien selvittämiseksi tai toteuttamiseksi.

Oikeuskäytännössä on otettu kantaa siihen kysymykseen, voiko lääkärin vaitiolovelvollisuus väistyä, kun salassa pidettävä tieto koskee sittemmin kuollutta henkilöä. Testamenttia koskevassa ratkaisussa KKO 1986 II 14 todettiin, että testamentintekijän tulee varautua siihen, että hänen kuolemansa jälkeen saattaa nousta esiin kysymys hänen sielun toiminnastaan testamenttia tehtäessä. Asian luonne ei estänyt lääketieteellisen näytön esittämistä. Vastaava kanta on omaksuttu sittemmin kuolleen henkilön oikeustoimikelpoisuutta koskevassa ratkaisussa KKO 1984 II 60 (ks. myös KKO 1983 II 30).

Kuten näistä ratkaisuista ilmenee, vainajan perillisillä tai muilla henkilöillä voi olla perusteltu intressi saada tietoa vainajaa koskevista salassa pidettävistä seikoista. Vainaja ei luonnollisestikaan voi suostua todistamiseen, eikä mainittujen ratkaisujen mukaan oikeus suostua todistamiseen siirry toiselle vainajan kuoltua. On perusteltua, että terveydenhuollon ammattihenkilöä voitaisiin joissain tapauksissa kuulla todistamiskiellon estämättä oikeudenkäynnissä yhdenmukaisesti sen kanssa, että tietyissä tapauksissa vainajaa koskevia tietoja voidaan luovuttaa edellä mainitun ns. potilaslain 13 §:n 3 momentin nojalla.

Myös asianajajalla tai häneen rinnastettavalla henkilöllä, joka on hoitanut vainajan asioita, voi olla etenkin vainajan taloudellista olosuhteista sellaista tietoa, jota perillinen tai muu henkilö tarvitsee kuolinpesän selvittämiseen tai muuhun toimenpiteeseen. Vainajan osallistuminen 11 §:n 2 tai 3 momentissa tarkoitettuun sovitteluun voi myös synnyttää perilliselle tarpeen saada tietoa, mitä sovittelussa on tapahtunut etenkin, jos asiaa ei ole lopullisesti ratkaistu.

Osa viranomaisella olevista tiedoista on sellaisia, jotka on salassa pidettävä asianosaisiltakin erittäin tärkeän yksityisen edun vuoksi viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:n 2 momentin 1 kohdan mukaisesti ja jotka kuuluvat todistamiskiellon piiriin. Todistamiskiello kuitenkin väistyy, jos se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, suostuu todistamiseen. Tällainen todistamiskiellon alainen tieto voi olla olennainen esimerkiksi vainajan oikeustoimikelpoisuuden tai kuolinpesän selvittämisen

kannalta. Siksi myös tällaisesta tiedosta saataisiin momentissa säädettyillä perusteilla todistaa. Vaitiolovelvollisuuden asemesta momentissa tarkoitettulla henkilöllä olisi vaitiolo-oikeus.

Sitä vastoin vaikka 16 §:n mukaan papin vaitiolovelvollisuus väistyy, jos se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, suostuu todistamiseen, todistamiskiello ei kuitenkaan väistyisi vainajan kuoltua. Papille ripissä tai muutoin sielunhoidossa uskotut tiedot ovat luonteeltaan lähtökohtaisesti hyvin henkilökohtaisia, ja papille uskoutuneen henkilön käsitys ilmeisesti lähes aina on, etteivät tiedot leviä hänen kuolemansa jälkeenkään.

Henkilön kuoltua lähtökohtana olisi, että salassapitovelvollisuus väistyisi vain, jos vainajan perillinen tai jälkeläinen taikka muu näihin rinnastettava henkilö voisi osoittaa, että hänellä on oikeudellinen intressi saada salassa pidettäviä tietoja. Oikeudellinen intressi voisi koskea ennen muuta vainajan jälkeen jääneeseen tai sitä aikaisempaan omaisuuteen liittyviä seikkoja. Lisäksi 11 §:n 3 momentissa tarkoitettussa sovittelussa on saatettu käsitellä sitä kysymystä, onko vainaja asianomistajana halunnut tehdä syyttämispyyntöä ja nostaa syytteen. Tällä kysymyksellä on merkitystä sen kannalta, onko vainajan lähiomaisilla oikeus käyttää asianomistajan syyteoikeutta oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 17 §:n 2 momentissa tarkoitettussa tapauksessa.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin siitä, että sen estämättä, mitä edellä 13 tai 14 §:ssä säädetään, pykälässä tarkoitettu henkilö saa todistaa siltä osin kuin tiedon ilmaiseminen on välttämätöntä puolustuksen järjestämiseksi häntä tai häneen 22 §:n 2 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevaa henkilöä vastaan esitetyn rangaistusvaatimuksen tai muun rikoksen perustuvan vaatimuksen vuoksi tai hänelle asianomistajana kuuluvien oikeuksien käyttämiseksi.

Todistamiskiellon ylläpitäminen tällaisessa tilanteessa aiheuttaisi kohtuuttomia vaatimuksia salassapitovelvolliselle. Usein kysymys olisi myös siitä, että terveydenhuollon ammattilaisen tai oikeudellisen avustajan ja hänen asiakkaansa välistä luottamussuhdetta olisi loukattu viimeksi mainitun toimesta.

Voimassa olevassa laissa ei säädetä siitä, millä edellytyksillä todistamiskielto väistyy, jos salassapitovelvollista epäillään rikoksesta. Oikeuskäytännössä (KKO 2006:61) on todettu asianajajan salassapitovelvollisuuden osalta, että asianajajasalaisuuden ilmaiseminen voi olla luvallista asianajajista annetun lain 5 c §:n mukaan vain, jos se on välttämättömästä asianajajaan päämiehen menettelyn vuoksi kohdistuvan oikeudellisen vaaran torjumiseksi ja puolustautumistarpeen vuoksi.

Säännös ei antaisi oikeutta paljastaa kaikkia todistamiskiellon alaan kuuluvia tietoja vaan ainoastaan ne tiedot, jotka on välttämättä ilmaistava puolustuksen tehokkaaksi järjestämiseksi. Muilta osin ei ole perusteita luopua salassapitovelvollisuudesta.

Lisäksi todistamiskiellon väistyminen edellyttää lähtökohtaisesti, että salassapitovelvollinen on rikoksesta syytetyn asemassa. Merkitystä todistamiskiellon väistymiseen ei ole sillä, ajaako syytetty syyttäjä vai asianomistaja. Ratkaisussa KKO 2006:61 asianajajan päämies vaati rangaistusta salassapitorikoksesta sekä vahingonkorvausta. Toisaalta koska oikeus tiedon ilmaisemiseen puolustuksen järjestämiseksi tulee olla riittävän kattava, todistamiskielto väistyisi myös silloin, kun 13 tai 14 §:ssä tarkoitettua henkilöä ei vaadita tuomittavaksi rangaistukseen vaan häntä vastaan esitetään muu rikokseen perustuva vaatimus. Tällainen vaatimus voisi olla menettämiskaatimus tai muu rikokseen perustuva julkisoikeudellinen seuraamusta koskeva vaatimus taikka vahingonkorvaus tai muu yksityisoikeudellinen rikokseen perustuva vaatimus.

Toiseksi todistamiskielto väistyisi siltä osin kuin tiedon ilmaiseminen on välttämättömästä asianomistajalle kuuluvien oikeuksien käyttämiseksi. Ilmaistavaksi voisivat tulla seikat, jotka ovat välttämättömiä asianomistajan syyttämispyyntönsä tekemiseksi ja syyteoikeuden käyttämiseksi. Vastaavasti voitaisiin ilmaista asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen perusteiden ja niitä koskevan näytön kannalta välttämättömät tiedot.

Henkilöllisessä suhteessa todistamiskiellosta vapautuisi momentin nojalla 13 tai 14 §:ssä tarkoitettu henkilö. Momentti soveltuisi ensinnäkin, kun esimerkiksi asianajajaan ja lääkäriin on kohdistettu rikokseen pe-

rustuva vaatimus tai kun he ovat asianomistajia. Toiseksi 13 tai 14 §:ssä tarkoitettu henkilö on oikeutettu todistamaan, kun vaatimus kohdistuu häneen 22 §:ssä tarkoitettussa suhteessa olevaan henkilöön tai kun asianomistajan asema on häneen 22 §:n 2 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevalla henkilöllä. On perusteltua säätää todistamiskiellon väistymisen koskemaan myös 22 §:n 2 momentissa tarkoitettuja alaisia tai apulaisia, koska heillä on yhtäläinen vaitiolovelvollisuus 13 tai 14 §:ssä tarkoitettun henkilön kanssa. Olisi epäoikeudenmukaista, jos esimerkiksi alaisella ei olisi mahdollisuutta järjestää puolustustaan tai käyttää asianomistajan oikeuksia samalla tavalla kuin hänen esimiehellään.

Todistamiskiellon väistymisestä muutoin säädetään 22 §:n 2 momentissa.

16 §. Pykälässä säädettäisiin papin tai hänen rinnastuvan henkilön vaitiolovelvollisuudesta. Voimassa olevassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 2 momentin mukaan papin vaitiolovelvollisuudesta on säädetty erikseen. Tällaisia säännöksiä on kahdessa laissa, ensinnäkin kirkkolain (1054/1993) pappia koskevassa 5 luvun 2 §:ssä ja lehtoria koskevassa 6 luvun 29 §:ssä ja toiseksi ortodoksisesta kirkosta annetun lain (985/2006) pappia, piispaa ja diakonia koskevassa 110 §:ssä. Vaitiolovelvollisuus oikeudenkäynnissä koskee ripissä tai synnintunnustuksessa taikka muuten sielunhoidossa saatuja tietoja. Viimeksi mainitun pykälän mukaan myöskään papille uskoutuneen henkilöllisyydestä ei saa todistaa.

Muiden uskonnollisten yhdyskuntien papin vaitiolovelvollisuuden osalta oikeustilaa voidaan arvostella. Todistamiskiellon ulottumisesta näihin yhdyskuntiin ei ole ennakkopäätöksiä, ja myös kannanotot oikeuskirjallisuudessa ovat jakautuneet. Tilannetta voidaan pitää ongelmallisena esimerkiksi katolisen kirkon osalta, jossa rippisalaisuutta pidetään erittäin velvoittavana. Kuten yleisperusteluissa on todettu, valtion on Euroopan ihmisoikeussopimuksen tulkintalinjan mukaan toimittava neutraalisti ja puolueettomasti suhteissaan eri uskonnollisiin yhdyskuntiin ja käyttäessään niitä koskevaa sääntelyvaltaa (esim. Metropolitan Church of Bessarabia ym. v. Moldova 13.12.2001).

Pykälän 1 momentissa säädettäisiin siitä, että uskonnonvapauslaissa tarkoitetun rekisteröidyn uskonnollisen yhdyskunnan pappi tai muu vastaavassa asemassa oleva henkilö ei saa todistaa siitä, mitä hän on ripissä tai yksityisessä sielunhoidossa saanut tietää, ellei se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, suostu todistamiseen. Sääntelyn ulottaminen uskonnollisiin yhdyskuntiin yleisesti vastaisi Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa omaksuttuja ratkaisuja (ks. OMSO 65/2012 s. 36—38).

Todistamiskiello koskisi vain ripissä tai yksityisessä sielunhoidossa saatuja tietoja. Käytännössä tämä edellyttäisi kahdenvälisiä keskusteluja papin tai vastaavan henkilön sekä hänelle uskoutuvan välillä. Todistamiskiello koskisi myös molemminpuolista kirjeenvaihtoa ja uskoutuvan yksipuolisesti papille lähettämiä viestejä. Yksityisestä sielunhoidosta ei ole kysymys, jos muut kuin mainitut henkilöt olisivat keskusteluissa läsnä tai muuten saisivat tietoonsa sielunhoidon tapahtumat. Todistamiskiellon syntyminen edellyttää myös, että uskonnollinen yhdyskunta pitää yksityistä sielunhoitoa luottamuksellisena tapahtumana, jota koskevat tiedot jäävät vain papin ja hänelle uskoutuneen henkilön väliseksi.

Todistamiskiello ulottuisi vain rekisteröityihin uskonnollisiin yhdyskuntiin. Tällaisia yhdyskuntia voidaan pitää yhteiskunnan hyväksyntä ja vakiintuneina. Todistamiskiello ei ole perusteltua ulottaa lyhytaikaisiin tai satunnaisiin taikka arvoiltaan kyseenalaisiin yhdyskuntiin. Uskonnonvapauslain mukaan yhdyskunta voidaan poistaa säädetyillä edellytyksillä rekisteristä. Säännöstä voitaisiin soveltaa vain niihin pappeihin, jonka palvelema uskonnollinen yhdyskunta on Patentti- ja rekisterihallituksen rekisterissä oikeudenkäynnin aikana.

Henkilöllisessä suhteessa vaitiolovelvollisuus yhdyskunnassa koskisi pappia tai vastaavassa asemassa olevaa henkilöä. Sinänsä henkilön nimityksellä yhdyskunnassa ei olisi merkitystä, eikä myöskään sillä, onko kyseessä ns. virkapappi tai maallikko. Vaitiolovelvollisuus määräytyisi sen mukaan, onko henkilöllä uskonnollista yhdyskuntaa koskevien sääntöjen tai vakiintuneen käytännön

perusteella oikeus antaa rippi tai muuta yksityistä sielunhoitoa.

Momentissa ehdotetaan, että se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, voi kuitenkin suostua siihen, että pappi tai vastaavassa asemassa oleva henkilö todistaa sielunhoidossa saamista tiedoista. Ensiksi mainitulla henkilölle tarkoitetaan ripittäytymistä tai muuten papille uskoutunutta henkilöä. Koska papin tai muun vastaavan henkilön todistus voi olla ripittäytymisen kannalta edullinen, päätösvalta todistamiskiellosta voidaan jättää hänelle.

Pykälän 2 momentin mukaan vaitiolovelvollisuudesta Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa ja Suomen ortodoksisessa kirkossa säädettäisiin kuitenkin erikseen. Mainitut kirkot ovat sinänsä uskonnonvapauslaissa tarkoitettuja uskonnollisia yhdyskuntia. Koska kuitenkin edellä kuvatuin tavoin näitä kahta yhdyskuntaa koskeissa laeissa on jo säännökset todistamiskiellosta, näitä erityissäännöksiä ei ole aiheellista tässä yhteydessä ehdottaa muutettaviksi. Lisäksi kirkkolakia voidaan muuttaa vain evankelisluterilaisen kirkon kirkolliskokouksen aloitteesta.

Näiden kahden kirkon piirissä ei käsillä oleva säännös siis soveltuisi.

17 §. Pykälässä säädettäisiin asianosaisen läheisen oikeudesta kieltäytyä todistamasta. Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:n mukaan vaitiolo-oikeus on asianosaisen nykyisellä tai entisellä aviopuolisella, kihlatulla, suoraan etenevässä tai takenevässä polvessa olevalla sukulaisella taikka tällaisen sukulaisen nykyisellä tai entisellä aviopuolisella sekä sisaruksilla ja näiden aviopuolisilla sekä ottovanhemmilla tai ottolapsilla. Voimassa olevasta oikeudesta lähemmin ja pohjoismaisesta sääntelystä ks. OMSO 65/2012 s. 39—44.

Säännöksen tarkoituksena on suojella asianosaisen ja hänen läheisensä luottamuksellisia ja läheisiä suhteita, jotka voisivat vaarantua, jos toinen osapuoli olisi aina velvollinen kertomaan hänelle luottamuksellisesti uskotuja tai perhe-elämässä saatuja tietoja, jotka voivat olla toiselle haitallisia tai muuten arkaluonteisia. Todistamisvelvollisuus asettaisi osapuolen vaikeaan ristiriitatilanteeseen, jos hänen pitäisi valita valehtelemisen ja toiselle mahdollisesti haitallisten tietojen totuuden-

mukaisen kertomisen välillä. Tällaisessa tapauksessa voidaan myös asettaa kertomuksen luotettavuus kyseenalaiseksi. Nämä seikat puoltavat edelleen läheiselle myönnettävää vaitiolo-oikeutta.

Pykälässä 1 momentissa ehdotetaan säädettäväksi, että vaitiolo-oikeutettujen läheisten piiriin kuuluisivat asianosaisen nykyinen tai entinen puoliso sekä nykyinen avopuoliso, sisarus, sukulainen suoraan ylenevässä tai alenevässä polvessa sekä henkilö, jolla on vastaavanlainen parisuhteeseen tai sukulaisuuteen rinnastuva läheinen suhde asianosaiseen. Momentin loppuosa vastaisi Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa omaksuttua sääntelymallia.

Voimassa oleva pykälä on osittain vanhentunut oikeudellisten ja yhteiskunnallisten muutosten vuoksi. Ottovanhempia ja ottolapsia ei ole tarpeen erikseen mainita, koska adoptiolainsäädännön mukaan ottolasta pidetään ottovanhempien lapsena. Kihlaukselle ei lainsäädännössä enää anneta juurikaan oikeusvaikutuksia. Siksi näitä ei uudessa säännöksessä enää mainittaisi, vaan ottolapsen biologisten vanhempien ja kihlatun osalta kieltäytymisoikeutta arvioitaisiin säännöksen loppuosan nojalla. Kihlatun poistamista toisaalta korvaisi ennen kaikkea lisäksi avopuolisolle annettava vaitiolo-oikeus.

Yleisenä yhteiskunnallisena kehityksenä voidaan pitää sukulaisuushteiden merkityksen vähentymistä ydinperhettä lukuun ottamatta. Edelleen on siksi perusteltua antaa kieltäytymisoikeus nykyiselle ja entiselle aviopuolisolle, joihin rinnastetaan henkilö, joka on tai on ollut rekisteröidyssä parisuhteessa asianosaisen kanssa (L rekisteröidystä parisuhteesta 8 §), lapsille ja näiden jälkeläisille, vanhemmille ja näiden vanhemmille ja isovanhemmille sekä sisaruksille. Toisaalta asianosaiseen lankoussuhteessa olevaa henkilöä ei voida automaattisesti pitää erityisen läheisenä henkilönä. Tällaisen henkilön kieltäytymisoikeutta arvioitaisiin momentin loppuosan kannalta.

Uutta olisi säätää avopuolisolle kieltäytymisoikeus. Oikeuskäytännössä on vastattu vaihtelevasti kysymykseen siitä, voidaanko ilman lain tukea avopuolisolle myöntää vaitiolo-oikeus (ks. Finlex-tapaukset Helsingin HO 2007:22 ja Vaasan HO 2013:1). Oikeus-

kirjallisuudessa on säännönmukaisesti katsottu, että avopuolisolla tulisi mainittu oikeus olla.

Nykyisin huomattava määrä ihmisiä elää avioliitonomaisissa olosuhteissa solmimatta avioliittoa tai rekisteröimättä parisuhdetta. Suomalaisista perheistä noin viidennes on avoliittoperheitä (HE 37/2010 vp s. 5). Usein tällaiset avoliitot voidaan kieltäytymisoikeuden tarkoituksen huomioon ottaen rinnastaa esimerkiksi avioliittoon. Lisäksi lainsäädännössä on yhä enenemässä määrin annettu avoliitolle oikeudellista merkitystä, kuten esimerkiksi avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annetusta laista (26/2011) ilmenee.

Tapauskohtaisesti olisi ratkaistava, onko avoliitto sellainen, että sitä voidaan puolisoiden käytännön elämän ja tunteiden tasolla pitää sellaisena luottamuksellisenä ja läheisenä suhteena, jossa ei ole perusteltua vaatia avopuolisoa todistamaan toista koskevassa oikeudenkäynnissä. Avoliitolla on katsottu edellä mainitun lain perusteluiden mukaan olevan kolme peruselementtiä, parisuhde, johon kuuluu tunnepitoinen sitoutuminen kumppaniin, yhteistalous ja yhdessä asuminen (HE 37/2010 vp s. 20 ja 21).

Mainitun lain 3 §:n mukaan suhteen katsominen avoliitoksi edellyttää, että avopuolisot ovat asuneet yhteistaloudessa vähintään viisi vuotta tai että heillä on tai on ollut yhteinen tai yhteisessä huollossa oleva lapsi.

Näitä edellytyksiä ei vaadittaisi avopuolison kieltäytymisoikeuden syntymiseen, koska mainitun lain tarkoituksena on omaisuushteiden selvittäminen avioliiton päätyttyä. Harkittaessa sitä, onko henkilöä pidettävä avopuolisona käsiteltävän momentin kannalta, merkitystä luonnollisesti olisi muun muassa asumisolosuhteilla, suhteen kestolla ja sillä, onko avopuolisolla yhteisiä tai yhteisessä huollossa olevia lapsia tai onko lapsia tulossa. Yhteistä mainitun lain ja käsillä olevan momentin kannalta olisi se, että avioliiton osapuolten sukupuolella ei ole lain soveltamisen kannalta merkitystä. Ystävyyteen, taloudelliseen välttämättömyyteen tai sukulaisuuteen perustuva asuminen yhdessä ei perusta avoliittoa (HE 37/2010 vp s. 20). Vaitiolo-oikeuden syntymisen kannalta on aiheellista edellyttää, että parisuhde on kestä-

nyt niin kauan, että sitä voidaan pitää vakiintuneena. Lyhytkestoinen seurustelusuhte ei siten lähtökohtaisesti perustaisi kieltäytymisoikeutta.

Momentin mukaan vaitiolo-oikeus olisi vain asianosaisen nykyisellä avopuolisolla. Pääsääntönä kuitenkin on vapaa todistelu, josta poikkeamiseen on oltava painavia syitä. Ennen muuta lyhytkestoiset tai kauan aikaa sitten päättäneet avosuhteet eivät enää riittävästi perustele vaitiolo-oikeutta. Lisäksi tällaisissa tapauksissa voi nousta näyttövaikeuksia, joskin jäljempänä ehdotetussa 23 §:n 1 momentissa todistustaakka kieltäytymisoikeuden käsillä olosta on siihen vetoavalla henkilöllä. Oikeudenkäynnin aikaista tilanteesta on huomattavasti helpompaa esittää näyttöä kuin vuosien takaisista tapahtumista. Avioliitosta tai rekisteröidystä parisuhteesta on näyttöä helposti saatavissa, vaikka se olisi purkautunut kauan sitten. Vaarana lisäksi on, että etenkin päättäneeseen avoliittoon vedotaan perusteettomasti.

Päättynytkin avoliitto voisi kuitenkin muodostaa oikeuden kieltäytyä todistamasta etenkin, jos entisillä avopuolisoilla on yhteisiä lapsia. Asia arvioitaisiin momentin loppuosan kannalta, jossa säädettäisiin ennalta käsin määrittelemättömän henkilöpiirin vaitiolo-oikeudesta. Oikeus kieltäytyä todistamasta voisi perustua siihen, että asianosaisella ja todistajalla on avoliittoon tai rekisteröityyn parisuhteeseen rinnastuva läheinen suhde. Kysymykseen tulisi edellä mainittu päättynyt avoliitto tai muukin siihen rinnastettava osapuolten tunnepitoinen suhde, jota ei kuitenkaan yleensä luettaisi avoliitoksi lähinnä siksi, että osapuolet asuvat kokonaan tai enimmäkseen erillään. Säännöksen soveltuvuutta harkittaessa voitaisiin ottaa huomioon alkaneen tai päättäneen suhteen kesto ja alkamis- tai päättymisajankohta sekä onko kumppaneilla yhteisiä lapsia tai onko sellaisia tulossa.

Sukulaisuuteen rinnastuva läheinen suhde voisi tulla kysymykseen etenkin niin kutsutuissa uusperheissä. Tilanne voi olla esimerkiksi sellainen, että uudessa suhteessa perheen muodostavat kaksi parisuhteessa olevaa aikuista ja heidän ennen parisuhteen alkamista saamat lapset, jotka eivät ole heidän yhteisiä. Tällöin toinen vanhempi voi rinnas-

tua kumppaninsa lapsien biologiseen vanhempaan riippumatta siitä, ovatko uudet kumppanit avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa (äiti- ja isäpuolet). Vastaavasti tällaisen perheen eri biologisten vanhempien lapset taikka heidän vanhempansa tai lapsen lapset voivat rinnastua vastaaviin biologisiin sukulaisiin eli sisaruksiin tai suoraan etenevässä tai takenevassa polvessa oleviin sukulaisiin. Kasvatusvanhemmuuteen perustuvat suhteet voivat myös perustaa todistamiskiellon.

Lähtökohtaisesti säännös ei koske muita sukulaisuus- tai lankoussuhteita. Joissain tapauksissa, kuten jos yhdessä asuu useampi sukupolvi puolisoineen, vaitiolo-oikeus voisi syntyä. Vaitiolo-oikeutta ei synny myöskään yksin sillä perusteella, että todistaja on asianosaisen laillisen edustajan taikka asiamiehen tai avustajan läheinen.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin siitä, että jos 1 momentissa tarkoitettu vaitioloon oikeutettu henkilö suostuu todistamaan, hän ei voi peruuttaa suostumustaan, ellei muusta tässä luvussa säädetyistä salassapitovelvollisuudesta tai vaitiolo-oikeudesta muuta johdu. Ratkaisussa KKO 1985 II 93 todettiin, että kun todistaja oli suostunut todistamaan, hän ei voinut kieltäytyä vastaamasta hänen nimenneen asianosaisen vastapuolen kysymyksiin. Tuomioistuimen tulisi 43 §:n mukaisesti tehdä todistajalle selkoa vaitiolo-oikeuden merkityksestä. Jos todistaja suostuisi todistamaan, mutta kieltäytyisi kesken kuulemisen jatkamasta kertomuksen antamista, häneen voitaisiin käyttää niskoittelevaan todistajaan soveltuvia pakkokeinoja.

Todistaja voisi kuitenkin kieltäytyä todistamasta siltä osin kuin hänellä on jollain muulla kuin läheisen kieltäytymisoikeuden perusteella vaitiolovelvollisuus tai -oikeus. Vaitiolovelvollisuuden osalta säännös on otettu lakiin lähinnä täydellisyysden vuoksi, sillä läheisen vaitiolo-oikeus ei voi perustella poikkeusta vaitiolovelvollisuudesta. Käytännöllistä merkitystä säännöksellä voisi olla lähinnä siten, että todistaja voisi vaieta siltä osin kuin todistaminen saattaisi hänet itsensä tai hänen läheisensä syytteen vaaraan taikka paljastaisi liike- tai ammattisalaisuuden.

18 §. Pykälän 1 momentin mukaan jokaisella olisi oikeus kieltäytyä todistamasta siltä

osin kuin todistaminen saattaisi hänet tai häneen 17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön syytteen vaaraan tai myötävaikuttaisi syyllisyyden selvittämiseen.

Pykälässä säädettäisiin niin sanotusta itsekriminointisuoja eli oikeudesta olla myötävaikuttamatta oman rikoksen selvittämiseen, joka on yksi prosessuaalisista perus- ja ihmisoikeuksista, joka taataan perustuslain 21 §:n 1 momentissa (HE 309/1993 s. 74) sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6(1) artiklassa, vaikka sitä ei nimenomaisesti kohdassa mainitakaan, Yhdistyneiden kansakuntien kansalaisoikeuksista ja poliittisista oikeuksista tehdyn sopimuksen 14(3g) artiklassa ja Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47(2) artiklassa (ks. OMSO 65/2012 s. 44—47).

Itsekriminointisuoja säädetään myös oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 1 momentin alussa, jonka mukaan todistaja saa kieltäytyä kertomasta seikkaa tai vastaamasta kysymykseen, jos hän ei voisi sitä tehdä saatamatta syytteen vaaraan itseään tai sellaista läheistä, jolla olisi oikeus kieltäytyä todistamasta.

Vaikka itsekriminointisuoja säädetään edellä kuvatulla tavalla, säännöksen tärkeys puoltaa sen ottamista mukaan todistelua koskevaan lukuun. Säännös muotoiltaisiin niin, että se vastaa nykyistä tulkintaa. Siksi säännös kattaisi muutkin henkilöt kuin todistajan, sillä esimerkiksi rikosasian vastaajalla on oikeus olla todistamatta itseään vastaan. Lisäksi syytteen vaaran lisäksi mainittaisiin myötävaikuttaminen syyllisyyden selvittämiseen, sillä säännös soveltuu luonnollisesti myös silloin, kun syyte on jo nostettu.

Kieltäytymisoikeus koskisi edelleen myös asianomaisen henkilön sellaista läheistä, jolla on oikeus kieltäytyä todistamasta. Vaikka ihmisoikeussopimukset eivät edellytä läheistä suojattavan, tällainen säännös on ollut vanhastaan Suomen lisäksi myös Ruotsin, Norjan ja Tanskan laissa (ks. OMSO 65/2012 s. 42—44). Säännös on edelleen tarpeen edellisen pykälän perusteluissa esitetyistä syistä.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin poikkeuksesta 1 momentissa säädetyistä läheisen vaitiolo-oikeudesta. Jos rikosasiassa asianomaisen läheinen olisi asianomistaja ilman

vaatimuksia, häneen sovelletaan todistajia koskevia säännöksiä. Ilman poikkeussäännöstä läheisellä olisi vaitiolo-oikeus.

Momentissa kuitenkin säädettäisiin siitä, että tuomioistuin voi rikosasiassa päättää, ettei todistajana kuultavalla läheisellä, joka on rikoksen asianomistaja, mutta jolla ei ole vaatimuksia, ole vaitiolo-oikeutta, jos on syytä epäillä, ettei hän ole itse päättänyt vaitiolo-oikeuden käyttämisestä.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut, että läheisille voidaan tällainen oikeus antaa, kuten useissa sopimusvaltioissa on tehtykin, vaikka ihmisoikeussopimuksen 6 (1) artikla edellyttää vain sitä, henkilöllä on oikeus olla todistamatta itseään vastaan. Esitetä ei myöskään ole käyttää läheisen, joka sittemmin kieltäytyy todistamasta oikeudenkäynnissä, esitutkintakertomusta, jos oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytykset muutoin täyttyvät (esim. Hummer v. Saksa 19.7.2012). Ihmisoikeustuomioistuin totesi kuitenkin tässä tapauksessa sopimusrikkomuksen, kun läheiset, joiden kertomukset olivat ratkaiseva näyttö langettavaan tuomioon, eivät suostuneet todistamaan oikeudenkäynnissä eikä puolustuksella ollut esitutkinnassa vastakuulustelumahdollisuutta eikä puolustuksen oikeuksia ollut riittävästi kompensoitu.

Voimassa olevan oikeuden mukaan asianomistajaan, jolla ei ole asiassa vaatimuksia, ei sovelleta todistajaa vaan asianosaista koskevia säännöksiä vaitiolo-oikeuden osalta. Asianomistajalla ei siten ole velvollisuutta antaa kertomusta. Jos tällainen asianomistaja kuitenkin antaa kertomuksen esitutkinnassa, mutta pysyy vaiti oikeudenkäynnissä, esitutkintakertomusta voidaan hyödyntää todistena (KKO 2000:71). Merkitystä ei ollut ratkaisussa sillä, että asianomistaja oli syytettyyn sellaisessa suhteessa, että hänellä todistajana olisi ollut läheissuojan vuoksi oikeus kieltäytyä todistamasta. Jos taas tällainen läheinen on todistajan asemassa, hänen esitutkintakertomustaan ei saa hyödyntää, jos hän oikeudenkäynnissä kieltäytyy todistamasta (KKO 1995:66). Esitutkintakertomuksen vastaanottaneen poliisimiehen kuulemista ei myöskään hyväksytty, koska se asiallisesti merkitsee läheissuojan murtamista.

Esityksessä ei ole tarkoitus puuttua ratkaisusta KKO 1995:66 ilmenevään linjaan. Kuitenkin ilman erillissäätelyä tästä seuraisi, että syytetyn läheiseen asianomistajaan, jolla ei ole vaatimuksia, ei enää voitaisi omaksua ratkaisusta KKO 2000:71 ilmenevää tulkintaa, kun tällaiseen asianomistajaan tässä esityksessä ehdotetulla tavalla sovelletaan todistajaa koskevia säännöksiä.

Viime vuosina on enenevässä määrin huolestuttu parisuhde- ja perheväkivallasta sekä omaksuttu näkökanta, että perheen sisäiset rikokset eivät ole yksityisasioiden, vaan yhteiskunnan tulee suojella tällaisen rikoksen uhria, joita ovat yleensä naiset ja muita heikommassa asemassa olevat, muun muassa lainsäädäntöä muuttamalla (esim. HE 78/2010 vp s. 3—4 ja 10—13). Esimerkkinä voidaan mainita rikoslain 21 luvun 16 §:n muutos (L 441/2011), jolla muutettiin lievää pahoinpitelyä koskevaa syyteoikeussäätelyä niin, että jos teko on kohdistunut rikoksentekijän läheiseen, lievä pahoinpitely on virallisen syytteen alainen rikos eikä enää asianomistajarikos. Suomi on allekirjoittanut 11.5.2011 Euroopan neuvoston yleissopimuksen naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta. Yleissopimuksen lähtökohtia on, että sopimusvaltion tulee ehkäistä, tutkia, rangaista ja hyvittää sen soveltamisalaan kuuluvat valtiosta riippumattomien toimijoiden eli yksittäisten henkilöiden tekemät rikokset.

Kuten syyteoikeuden muuttamista koskevissa esitoissa on todettu, lähisuhteissa tapahtuneisiin pahoinpitelyihin liittyy usein sukupuoleen katsomatta fyysisiä ja psyykkisiä alistussuhteita, jotka vaikuttavat asianomistajan harkintakykyyn. Perhe- tai muun lähipiirin valtasuhteet voivat olla sellaiset, että tekijä painostaa pahoinpitelyn uhrin luopumaan vaatimasta rangaistusta pahoinpitelijälleen (HE 78/2010 vp s. 11).

On selvää, että jos kuultavalla on oikeus kieltäytyä todistamasta, hän itse päättää todistamisestaan. Läheisen vaitiolo-oikeus rakentuu sen varaan, että mahdollisesti vaikeaan motivointitilanteeseen joutunut läheinen voi punnita itsenäisesti yhtäältä todistamista tai vaikenemista sekä näiden vaikutusta läheissuhteeseen. Painostamista tässä suhteessa ei voida ylipäättään hyväksyä. Vaikeneminen

koituisi käytännössä aina painostajan eduksi, kun hänelle epäedullisia seikkoja ei tulisi ilmi, joten painostaminen on ilmeisesti usein kannattavaa. Mahdollisuus määrätä läheinen todistamaan voisi yleisestikin ehkäistä epäasiallisia toimia asianomistajan painostamiseksi vaikenemaan. Säännöksellä voisi olla jopa rikoksen ennalta ehkäisevää vaikutusta, kun henkilö ei voisi luottaa siihen, että hän pystyy pitämään uhrinsa hiljaisena.

Tässä esityksessä lähdetään edellä mainituin tavoin siitä, että asianomistaja, jolla ei ole vaatimuksia, on todistaja. Mainituista syistä olisi kuitenkin perusteltua säätää siitä, että läheisellä asianomistajalla ei olisi aina todistajan asemassa olevalle asianosaisen läheiselle kuuluvaa vaitiolo-oikeutta.

Säätelyn lähtökohtana olisi, että läheisellä on vaitiolo-oikeus, mutta tuomioistuimien voisi momentissa säädetyin edellytyksin päättää, ettei vaitiolo-oikeutta asianomaisessa tapauksessa olekaan. Tarkoituksena nimenomaan on, että päätöksen tekee viranomainen, mikä voi ehkäistä läheiseen kohdistuvia kostotoimenpiteitä, kun asianomaisen läheisen mielipide ei sellaisenaan ratkaise kysymystä vaitiolo-oikeuden käyttämisestä.

Vaitiolo-oikeuden syrjäyttämiseen riittäisi, että on syytä epäillä, ettei läheinen ole itsenäisesti päättänyt vaitiolo-oikeuden käyttämisestä. Kynnys ”syytä epäillä” on varsin alhainen. Kynnys vastaa esimerkiksi pakkokeinolain 2 luvun 11 §:n 2 momentissa olevaa alempaa vangitsemiskynnystä. Kynnystä ei tule edellä esitettyjen seikkojen vuoksi asettaa korkealle. Lisäksi painostustoimista voi olla vaikeaa saada näyttöä, koska ne tehdään yleensä ulkopuolisten läsnä olematta ja painostettu henkilö on todennäköisesti usein vastahakoinen niistä kertomaan. Tuomioistuimien joutuisi ilmeisesti yleensä turvautumaan esille tulleiden seikkojen perusteella tehtävään kokonaisharkintaan. Tuomioistuimien voisi luonnollisesti myös käyttää kyselyoikeuttaan ja kysyä syytä vaikenemiselle esimerkiksi silloin, kun läheinen on esitutkinnassa antanut kertomuksen.

Asianomistajaa, jolla ei ole vaatimuksia, ei kuitenkaan voitaisi pakkokeinoilla velvoittaa todistamaan, vaikka vaitiolo-oikeutta ei olisi, koska esityksessä omaksutun kannan mukaisesti eräisiin voimassa olevan oikeuden mu-

kaisiin kuultaviin ei sovellettaisi säännöksiä todistajiin kohdistettavista pakkokeinoista. Jos tällainen henkilö ei tuomioistuimen päätöksestä huolimatta suostuisi todistamaan, tuomioistuin voi kuitenkin ottaa asianomaisen henkilön käyttäytymisen todisteena huomioon. Jos henkilö on antanut kertomuksen esitutkinnassa, sitä voitaisiin 47 §:n 2 momentissa ehdotetun mukaisesti käyttää todisteena. Estettä ei olisi myöskään kuulla todistajana asiaa tutkinutta poliisimiestä siitä, mitä asianomistaja on esitutkinnassa tai muuten kertonut.

Vaikka momentilla olisi ilmeisesti suurin merkitys parisuhteissa tapahtuneissa väkivaltarikoksissa, sen soveltamisala koskisi läheisiä yleisesti. Rikos on saattanut kohdistua lapseen, joka ei itsenäisesti pysty päättämään vaitiolo-oikeuden käyttämisestä, eikä hänen laillinen edustajansakaan painostuksen vuoksi uskalla ohjata lasta kertomaan asiasta. Myöskään käsiteltävänä olevan rikoksen laadulla ei olisi merkitystä momentin sovellettavuuden kannalta.

Läheisen vaitiolo-oikeus momentissa tarkoitettu edellytyksin väistyisi, kun syytetyn läheinen on rikoksen uhri. Jos rikos on kohdistunut muuhun henkilöön, läheisellä olisi siten vaitiolo-oikeus. Tämä koskee myös tilannetta, jossa läheinen on esimerkiksi nähnyt toisen vaitiolo-oikeutetun läheisen joutuvan rikoksen uhriksi.

19 §. Pykälässä säädettäisiin siitä, että liike- tai ammattisalaisuudesta saa kieltäytyä todistamasta, jolleivät erittäin tärkeät syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet vaadi todistamista. Liike- ja ammattisalaisuudesta ks. tarkemmin OMSO 65/2012 s. 73)

Säännös vastaisi asiallisesti voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 1 momentin loppua. Ehdotetussa pykälässä kuitenkin mainittaisiin niitä seikkoja, joita otettaisiin huomioon vaitiolo-oikeuden murtamista harkittaessa. Sen lisäksi, mitä edellä 11 §:n 2 momentin perusteluissa on sanottu, huomiota tulisi erityisesti kiinnittää liike- ja ammattisalaisuuden paljastumisen seurauksiin salaisuuden haltijalle ja toisaalta salai-

suuden paljastamisen merkitykseen todistena.

20 §. Pykälässä säädettäisiin niin kutsutusta lähdesuojasta (ks. tarkemmin OMSO 65/2012 s. 48—50). Pykälä vastaisi asiallisesti voimassa olevan oikeuden 17 luvun 24 §:n sääntelyä, mutta säännöksen kirjoitustavassa noudattaisi muiden vastaavanlaisten säännösten osalta omaksuttuja ratkaisuja.

Pykälän 1 momentin mukaan sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annettussa laissa tarkoitettu yleisön saataville toimitetun viestin laatija taikka julkaisija tai ohjelmatoiminnan harjoittaja saisi kieltäytyä todistamasta siitä, kuka on antanut viestin perusteena olevat tiedot tai laatinut yleisön saataville toimitetun viestin.

Pykälän 2 momentin mukaan 1 momentissa tarkoitettu henkilö voitaisiin kuitenkin velvoittaa todistamaan, jos syyttäjä ajaa syytettyä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta tai joka koskee rangaistavaksi säädetyn salassapitovelvollisuuden vastaisesti annettua tietoa.

Edellä 1 momentissa mainitun henkilön palveluksessa olevan henkilön vaitiolo-oikeudesta säädettäisiin 22 §:n 2 momentissa. Edellytystä kuuden vuoden rangaistuksesta tulkittaessa on otettava huomioon, mitä 22 §:n 3 momentissa säädettäisiin.

21 §. Jäljempänä 2. lakiehdotuksessa esitetään, että eräissä rikosasioissa tuomioistuin voisi päättää, että todistajaa kuullaan anonymisti eli paljastamatta hänen henkilöllisyyttään ja yhteystietojaan. Anonymistia todistajasta säädettäisiin lisäksi jäljempänä 33 §:ssä sekä eräissä muissa säännöksissä.

Vaikka sinänsä jo päätöksestä myöntää anonymiteetti todistajalle seuraa, ettei hänellä ole velvollisuutta paljastaa henkilöllisyyttään ja yhteystietojaan, on perusteltua ottaa tästä nimenomainen säännös muiden oikeutta ja velvollisuutta kieltäytyä todistamasta koskevien pykälien yhteyteen. Lisäksi nimenomainen säännös on aiheellinen siksi, että jäljempänä ehdotetun 43 §:n mukaan tuomioistuimen pitäisi informoida asianomaista todistajaa vaitiolo-oikeuteen liittyvistä seikoista.

Tämän vuoksi pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että anonymillä todistajalle on oikeus kieltäytyä todistamasta siltä osin kuin

todistaminen saattaisi paljastaa hänen henkilöllisyytensä tai yhteystietonsa. Kuten jäljempänä 33 §:stä ja 2. lakiehdotuksen 5 luvun 11 b §:n 2 momentista ilmenee, anonymiteetin myöntäminen edellyttää, että asianomainen todistaja tätä tahtoo ja että hän ei myöhemminkään päättä todistaa omalla nimellään. Yhdenmukaisesti tämän kanssa anonymillä todistajalla olisi oikeus mutta ei velvollisuutta kieltäytyä todistamasta henkilöllisyyden tai yhteystietojen paljastumiseen mahdollisesti johtavista seikoista.

Anonymisti kuultava todistaja olisi lähtökohtaisesti velvollinen kertomaan havainnoistaan sekä muista hänen kertomuksensa uskottavuuteen liittyvistä seikoista. Tapauksittain kuitenkin voi vaihdella, miten paljon todistaja voisi paljastaa siitä, miten hän on saanut tietonsa. Niin sanottujen satunnaistodistajien osalta saattaisi riittää, että todistaja jättää kertomatta nimensä ja asuinpaikkansa. Vastaajan lähipiiriin kuuluva henkilö tai peitepoliisi voisi joutua salaamaan asemansa muutoinkin.

Vaitiolo-oikeus ei siten koske pelkästään sellaisia kysymyksiä, jotka suoraan koskevat anonymin todistajan henkilöllisyyttä tai yhteystietoja. Lisäksi anonymi todistaja saisi jättää vastaamatta kysymykseen, jos vastaus välillisesti voisi johtaa henkilöllisyyden tai yhteystietojen paljastumiseen.

Lähtökohta luonnollisesti on, että tuomioistuimen on 48 §:n mukaisesti evättävä sellaiset kysymykset, jotka eivät liity asiaan ja jotka on mahdollisesti esitetty tarkoituksin paljastaa anonymin todistajan henkilöllisyys tai yhteystiedot. Toisaalta jotkin kysymykset voivat sinänsä koskea relevanttia seikkaa, mutta vastaaminen voisi johtaa paljastumiseen. Esimerkiksi kysymystä siitä, missä rikoksen nähnyt anonymi todistaja oli rikoksentekohetkellä, on sinänsä yleensä perusteltu koskiessaan niin sanottua apotosiseikkaa todistajan havainnointimahdollisuuksista. Tällaisella seikalla on lähtökohtaisesti merkitystä todistajankertomuksen näyttöarvoa määritettäessä. Vastauksena kysymykseen anonymi todistaja voisi esimerkiksi lausua, että hän seisoi omakotitalonsa olohuoneen ikkunan edessä katsomassa ulos. Tällaisen vastauksen voisi jättää antamatta, jos sen perusteella voisi päätellä, että kysymykseen tu-

lee yksi tai vähäinen määrä omakotitaloja, joista rikos on voitu nähdä. Tällaisessa tapauksessa kertomuksen antaja olisi suhteellisen helppo selvittää. Vastaavasti voitaisiin jättää vastaamatta kysymykseen, jolla pyrittäisiin karsimaan sitä henkilöjoukkoa, johon anonymi todistaja oletettavasti kuuluu, tai joka asiallisesti johtaisi joukon karsimiseen. Tällainen kysymys voisi koskea esimerkiksi anonymin henkilöön liittyviä ominaisuuksia kuten näkökykyä.

Pykälän 2 momentin mukaan jokaisella muulla kuin anonymillä todistajalla on velvollisuus kieltäytyä todistamasta anonymin todistajan henkilöllisyydestä ja yhteystiedoista. Säännös on tarpeen anonymin todistajan suojelemiseksi, vaikka yleensä asian selvittämisen kannalta tällaiset kysymykset eivät ole tarpeen. Todistaja, joka ei mainittuja seikkoja tiedä, ei luonnollisestikaan edes voisi vastata teemaa koskevaan kysymykseen. Momentissa on se sisäänrakennettu ajatus, että todistamiskielto voi koskea vain sitä henkilöä, joka tosiasiaassa pystyisi todistuksen antamaan.

Säännös koskee kaikkia muita henkilöitä, eikä merkitystä ole sillä, miten asianomainen henkilö on saanut tiedon anonymin todistajan henkilöllisyydestä tai yhteystiedoista. Todistamiskielto on voimassa yhtälailla silloin, kun asianomainen henkilö on saanut virkansa johdosta nämä tiedot, esimerkiksi toimiessaan tutkinnanjohtajana rikosasiassa, tai kun henkilö on saanut tiedot muussa yhteydessä. Merkitystä ei lähtökohtaisesti olisi silläkään, että asianosaiset ilmoittavat tietävänsä anonymin todistajan identiteetin (ks. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio Sarkizov ym. v. Bulgaria 17.4.2012) tai että se on yleisessä tiedossa. Viime kädessä asia jouduttaisiin arvioimaan sen mukaan, onko anonymi todistaja halunnut luopua anonymiteetistä. Jos anonymi todistaja on omilla toimillaan, esimerkiksi tiedotusvälineille kertomalla olevansa anonymi todistaja, selvästi osoittanut luopuvansa anonymiteetistä, ei olisi enää perusteita pitää kiinni anonymiteetistä. Jos taas hän on tästä kertonut luottamuksellisesti puolisolleen tai tieto on tullut ilmi ilman anonymin todistajan myötävaikutusta, tällä ei olisi vaikutusta anonymiteettiin.

Säännöstä tulee tulkita sen tarkoitusta eli anonyymien todistajan suojelemista silmällä pitäen. Esimerkiksi rikosasian vastaajan väite anonyymien todistajan henkilöllisyyden tietämisestä saattaa olla esitetty vain keinona saada tämä tieto selville tai varmistus epäilylle. Vaikka momentissa onkin käytetty erilaista sanamuotoa kuin 1 momentissa, edellä 1 momentin osalta todettu sopii lähtökohdaksi myös todistamiskiellon ulottuvuutta harkittaessa.

Pykälän 3 momenttiin otettaisiin informatiivinen viittaus oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 7 luvun 5 a §:ään. Sen mukaan todistajan anonymiteetti voidaan tuomioistuimen päätöksellä tietyin edellytyksin murtaa. Selvää on, että jos anonymiteetti on näin murrettu, edellä 1 ja 2 momentissa tarkoitettu vaitiolo-oikeus tai -velvollisuus ei ole enää voimassa.

22 §. Pykälään olisi koottuna toiston välttämiseksi eräitä aiempia säännöksiä koskevaa täydentävää ja tarkentavaa sääntelyä. Pykälä vastaisi pääasiallisesti voimassa olevaa oikeutta.

Pykälän 1 momentissa säädettäisiin siitä, että 11 §:n 2 tai 3 momentissa, 12 §:ssä, 13 §:n 1 tai 3 momentissa, 14 §:n 1 tai 3 momentissa taikka 16 §:ssä tai 20 §:n 1 momentissa tarkoitettu velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta säilyy, vaikkei asianomainen henkilö enää ole siinä asemassa, jossa hän on saanut tiedon todistettavasta seikasta. Salassapitointressi ei väisty yksin sillä perusteella, että esimerkiksi syytetyn avustaja, lääkäri tai ohjelmatoiminnan harjoittaja on siirtynyt muuhun tehtävään.

Pykälän 2 momentin mukaan henkilöllä, joka on saanut 11 §:n 2 tai 3 momentissa, 13 §:n 1 tai 3 momentissa, 14 §:n 1 tai 3 momentissa taikka 20 §:n 1 momentissa tarkoitettua tiedon toimiessaan lainkohdassa tarkoitettua henkilön palveluksessa tai muuten hänen apunaan, on vastaava velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta kuin mainituissa lainkohdissa tarkoitetuilla henkilöillä.

Salassapitovelvollisuutta tai oikeutta vaitioloon ei tule voida kiertää siten, että edellä mainituissa lainkohdissa tarkoitettujen henkilöiden asemesta kuultaisiin heitä tehtävissään avustaneita henkilöitä. Momentissa mainittaisiin ensinnäkin alainen, jollainen voi olla

esimerkiksi asianajajan sihteeri ja hammaslääkärinä avustava hoitaja. Apuna toiminut henkilö on siten muu kuin alainen. Tällainen voi olla esimerkiksi asianajajan käyttämä itsenäinen kääntäjä. Säännös kattaa myös ne tapaukset, kun asianajaja konsultoi kollegaansa päämiehensä asiaa koskevasta oikeuskysymyksestä tai lääkäri toista potilaansa sairauden hoidosta.

Momentissa säädettäisiin selvyiden vuoksi erikseen, että palveluksessa tai apuna toiminut henkilö voidaan velvoittaa todistamaan 15 §:n 1 momentissa säädetyillä edellytyksillä. Siten esimerkiksi lääkärin apuna toiminut sairaanhoitaja voitaisiin kuulla vainajan testamentin laatimiseen liittyvistä seikoista tarkoituksin saada selvitystä tämän oikeudellisesta toimintakyvystään.

Lopuksi momentissa säädettäisiin siitä, että palveluksessa tai apuna toiminut henkilö saisi todistaa 15 §:n 2 momentissa säädetyillä edellytyksillä. Apulainen voisi todistaa, kun se olisi välttämätöntä puolustuksen järjestämiseksi 13 tai 14 §:ssä tarkoitettua henkilöä vastaan esitetyn rikokseen perustuvan vaatimuksen johdosta tai mainitun henkilön asianomistajalle kuuluvien oikeuksien käyttämiseksi. Apulainen saisi myös todistaa, jos vaatimus kohdistuu toiseen 13 tai 14 §:ssä tarkoitettua henkilön apuna toimineeseen tai jos tällainen henkilö on asianomistaja. Esimerkiksi jos asianajajaan ja hänen apunaan toimineeseen toiseen asianajajaan kohdistetaan samaan tekoon perustuvat syytteet, ensiksi mainitun asianajajan sihteeri voisi todistaa molempien syytteiden osalta siinä määrin kuin se on välttämätöntä asianajajien puolustuksen järjestämiseksi.

Pykälän 3 momentin mukaan sovellettaessa 12 §:n 2 momenttia, 13 §:n 2 momenttia, 14 §:n 2 momenttia tai 20 §:n 2 momenttia ei otettaisi huomioon, mitä rikoslain 6 luvun 8 §:ssä säädetään lievennetystä rangaistusasauksesta.

Mainituissa oikeudenkäymiskaaren pykälissä säädettäisiin siitä, että salassapitovelvollisuus tai vaitiolo-oikeus voidaan murtaa, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta. Lisäksi 20 §:n 2 momentissa säädetään salassapitorikoksesta vaitiolo-oikeuden murtamisen perusteena.

Rikoslain 6 luvun 8 §:ssä säädetään muun muassa siitä, että rikoksen yritystä tai avunantoa rikokseen koskeva rangaistus mitataan lievennetyltä asteikolta siten, että tekijälle voidaan tuomita enintään kolme neljäsosaa säädetyn sakko- tai vankeusrangaistuksen enimmäismäärästä. Pykälässä tarkoitettuja seikkoja ei otettaisi huomioon edellä mainittuja oikeudenkäymiskaaren säännöksiä sovellettaessa. Momentti tarkoittaa asiallisesti samaa kuin voimassa olevan lain sääntely siitä, että tietyissä tapauksissa todistamisvelvollisuus syntyy, jos syytettä ajetaan rikoksesta, josta on säädetty rangaistukseksi vähintään kuusi vuotta vankeutta, tai salassapitorikoksesta taikka sanotunlaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta siihen.

23 §. Pykälän 1 momentista säädettäisiin siitä, että jos henkilö kieltäytyy todistamasta, hänen on ilmoitettava kieltäytymisensä peruste ja saatettava sitä tukevat seikat todennäköiseksi. Momentti vastaa asiallisesti voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 25 §:ää.

Momentin nojalla voitaisiin esimerkiksi edellyttää, että edellä 17 §:n perusteluissa käsitelty asianosaisen entinen avopuoliso esittäisi selvitystä avoliittoon liittyvistä ja sen jälkeisistä olosuhteista, joiden perusteella tuomioistuimien voisi harkita, onko käsillä sellainen läheinen suhde, joka 17 §:n nojalla perustaa vaitiolo-oikeuden. Vastaavasti näyttöä voitaisiin edellyttää siitä kysymyksestä, onko henkilö esimerkiksi sellaisessa asemassa tai toiminut tällaisessa asemassa olevan henkilön palveluksessa tai apuna, että todistamiskielto ulottuu häneen. Näyttökynnyksenä olisi ”todennäköiset syyt” eli ns. näyttöenemmyys.

Toisaalta käsillä olevaa momenttia on sovellettava varoen, ettei näyttövelvollinen tosiasiasa joutu paljastamaan salassa pidettävää tai vaitiolo-oikeuden alaista tietoa. Erityisen ongelmallisia tässä suhteessa ovat etenkin 18 §:ssä tarkoitettu tieto, joka saattaisi syytteen vaaraa tai myötävaikuttaisi syyllisyyden selvittämiseen, ja tiedot, jotka saattaisivat johtaa 21 §:ssä tarkoitettuihin anonyymien todistajan henkilöllisyyden tai yhteystietojen paljastumiseen.

Itsekriminointisuojaan tai vastaavan läheisen suojan kiertämiseen voisi helposti johtaa

tosiasiasa, jos edellä mainitusta säännöstä pidettäisiin sellaisenaan kiinni. Tällöin pitäisi esittää näyttöä esimerkiksi siitä, että läheinen on menetellyt tavalla, joka saattaa hänet syytteen vaaraan, ja tämän jälkeen syntyisi vaitiolo-oikeus. Toisaalta jo se, että todistajalle on myönnetty anonyymiteetti, perustuu kosto-toimenpiteiden uhkaan. Voidaan lähtökohtaisesti olettaa, että anonyymien todistajan henkilöllisyyttä usein pyritään selvittämään kaikkia viitteitä hyödyntäen. Tuomioistuimien ei useinkaan ilmeisesti voisi ennakolta harkita, voidaanko jotain vastausta hyödyntää henkilöllisyyden paljastamiseksi, kun taas anonyymi todistaja pystyy itse tämän lähtökohtaisesti arvioimaan samoin kuin yleensä se todistaja, joka hänen henkilöllisyytensä tietää.

Siksi pykälän 2 momenttiin otettaisiin 1 momenttiin nähden poikkeussäännös siitä, että jos henkilö kieltäytyy todistamasta 18 tai 21 §:ssä tarkoitettulla perusteella, kieltäytyminen hyväksytään, jollei kieltäytyjä ole selvästi erehtynyt kieltäytymistä koskevan oikeuden tai velvollisuuden sisällöstä tai kieltäytyminen ole muutoin selvästi perusteeton.

Lähtökohtana on, että kieltäytyminen hyväksytään sellaisenaan eikä kieltäytyjältä voida edellyttää 1 momentissa edellytettyä selvitystä. Kuitenkaan ei ole perusteltua, että pelkkä ilmoitus kieltäytymisestä ja viittaus asianomaiseen lainkohtaan sellaisenaan aina riittäisi. Tuomioistuimen tulisi ottaa huomioon käsiteltävänä olevan asian laatu ja muut siihen liittyvät seikat, asian ja todistajan väliset liittymäkohdat sekä se, minkälainen kysymys todistajalle on esitetty ja millaista näyttöä häneltä odotetaan saatavan.

Kun kieltäytymisen epääminen vaatii, että asia on ”selvä”, olisi kynnys epäämiseen kuitenkin korkealla. Ensinnäkin vain ilmeinen erehdys vaitiolo-oikeuden tai -velvollisuuden sisällöstä voisi johtaa kieltäytymisen epäämiseen. Itsekriminointisuojaan kannalta voidaan todeta, että kieltäytyminen ei voi koskea jotain todistajan eettisesti epäilyttävää tai hänen itsensä kannalta kiusalliselta tuntuvaa menettelyä, joka silti ole ei selvästikään rangaistavaa. Myöskään kieltäytymisperustetta ei ole, vaikka henkilö katsoo kieltäytymisoikeuden koskevan rikosta, joka on hänen osal-

taan selvästi vanhentunut tai jonka tekijäksi epäillään hänen edesmennyttä läheistään.

Muuten selvästi perusteettomasta kieltäytymisestä voisi olla kysymys silloin, kun kysymys on laadultaan sellainen, että siihen annettavalla vastauksella ei selvästikään voi myötävaikuttaa oman tai läheisensä rikoksen selvittämiseen. Kysymys voisi koskea esimerkiksi sitä, kuka on todistajan nykyinen työnantaja tai koska hänen avioliittonsa on päättynyt.

Kun 21 §:ssä tarkoitetun vaitiolo-oikeuden ja -velvollisuuden tarkoituksena on suojella anonyymiä todistajaa, on tarkoin harkittava, perustuuko kieltäytyminen erehdykseen tai onko se muutoin perusteeton. Kuten edellä 21 §:n perusteluista ilmenee, anonyymien todistajan henkilöllisyyden paljastuminen voi seurata sellaisestakin anonyymien todistajan henkilöön liittyvästä seikasta, jolla ei olisi merkitystä edellä käsitellyn itsekriminointi- tai läheissuojan kannalta. Siksi kieltäytymisen epäämiseen on suhtauduttava erityisen varoen. Epääminen tulisi luonnollisesti kysymykseen silloin, kun todistajalle ei ylipäänsä ole myönnetty anonymiteettiä, vaikka sitä olisi mahdollisesti haettu, tai kun anonyymi todistaja on luopunut vetoamasta anonymiteettiin tai kun tuomioistuimen päätöksellä todistajan anonymiteetti on murrettu.

Kirjallisen kertomuksen käyttökielto sekä todisteiden hyödyntämiskielto

24 §. Pykälän 1 momentin mukaan pääsääntöisesti todisteena ei saisi käyttää kirjallista yksityisluonteista kertomusta, joka on annettu vireillä olevan tai alkavan oikeudenkäynnin varalta. Kertomusta voitaisiin kuitenkin käyttää todisteena, jos 1) riita-asiassa, jossa sovinto on sallittu, asianosaiset suostuvat sen käyttämiseen todisteena, 2) vastaaja toimittaa sen tuomioistuimelle kiistäessään 5 luvun 14 §:ssä tarkoitetun kantajan juoksevaan velkakirjaan, vekseliin tai shekkiin perustuvan vaatimuksen vastauksensa yhteydessä kiistämisensä todennäköisten syiden tueksi, 3) muualla laissa toisin säädetään tai 4) tuomioistuin sen erityisestä syystä sallii.

Momentin 2, 3 ja 4 kohta vastaisivat asiallisesti voimassa olevassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 §:ssä säädettyä. Kohta

1 olisi uutta sääntelyä. Voimassa olevan oikeuden mukaan asianosaiset eivät voi tuomioistuinta sitovasti sopia, että todistajaa ei kuulla suullisesti vaan hänen kertomuksensa otetaan vastaan kirjallisessa muodossa. Toisaalta välimiesmenettelyissä turvaudutaan laajasti kirjallisiin todistajankertomuksiin, joskin usein kertomuksen antajaa kuullaan myös suullisesti.

Edellä 7 §:ssä ehdotetaan muutettavaksi todisteiden hankkimisvastuuta koskevaa sääntelyä niin, että yksin asianosaiset päättävät, mitä todisteita esitetään riita-asiassa, jossa sovinto on sallittu. Tuomioistuin ei enää voisi omasta aloitteestaan hankkia todisteita tällaisessa asiassa lukuun ottamatta asiantuntijalausuntoa. Asianosaisille aiheutuvien rasitusten vähentämisellä ja oikeudenkäynnin joutuisuuden parantamisella voidaan puoltaa tällaisissa asioissa kirjallisten todistajanlausuntojen sallimista etenkin silloin, kun todistajan sairauden tai muun syyn takia hänen kuulemisensa henkilökohtaisesti aiheuttaisi ongelmia. Asianosaisten oikeusturvaa ei loukattaisi, koska kaikkien asianosaisten olisi suostuttava kirjallisen todistajankertomuksen käyttämiseen. Asianosainen ei käytännössä antaisi suostumusta ennen kuin hän on perehtynyt kirjalliseen kertomukseen ja katsonut, ettei todistajan kuuleminen suullisesti vastakuulustelua varten tai muusta syystä ole tarpeen.

Kohta ei estäisi sitä, että asianosainen antamastaan suostumuksesta huolimatta nimeäisi kirjallisen todistajankertomuksen antaneen henkilön sittemmin kuultavaksi suullisesti todistajana. Tässä tapauksessa kysymys olisi uudesta todisteesta, jonka sallimista tuomioistuin arvioisi preklusiosäännösten ja 8 §:n mukaisesti.

Pykälän 2 momentin mukaan tuomioistuimessa ei saisi käyttää todisteena esitettua tapöytäkirjaan tai muulle asiakirjalle merkittyä tai muulla tavalla tallennettua lausumaa, paitsi jos muualla laissa toisin säädetään tai jos lausuman antajaa ei voida kuulustella pääkäsittelyssä tai pääkäsittelyn ulkopuolella taikka hän on jäänyt asianmukaisista toimenpiteistä huolimatta tavoittamatta, eikä asian ratkaisemista tulisi enää viivyttää.

Kaksi ensimmäistä poikkeusperustetta vastaavat voimassa olevaa lakia. Sitä vastoin

olisi uutta sallia joutuisuuden vuoksi tavoittamatta jääneen henkilön tallennettu lausuma todisteeksi.

Edellä 8 §:n 5 kohtaan ehdotetaan otettavaksi uusi säännös siitä, että viivytyksen estämiseksi tuomioistuimien voi evätä näytön, joka on jäänyt asianmukaisesti toimenpiteistä huolimatta tavoittamattomiin. Käytännössä peruste tulisi sovellettavaksi silloin, kun todistajaksi nimetty on jäänyt tavoittamattomiin, mutta käytettävissä olisi kuitenkin hänen esitutkintapöytäkirjaan tallennettu kertomus. Vastaavasti voitaisiin käyttää käräjäoikeudessa kertynyttä aineistoa, jos henkilöä ei tavoiteta hovioikeuden pääkäsittelyä varten. Näissä tapauksissa on perusteltua sallia aikaisemman lausuman käyttö. Siksi tallennetta voitaisiin hyödyntää todisteena, jos lausuman antaja on jäänyt asianmukaisista toimenpiteistä huolimatta tavoittamatta, eikä asian ratkaisemista tulisi enää viivyttää. Tältä osin viitataan 8 §:n 5 kohdan perusteluihin.

Pykälän 3 *momentin* mukaan voitaisiin kuitenkin kolmessa tapauksessa käyttää todisteena esitutkinnassa annettua kertomusta, joka on tallennettu videotallenteeseen tai siihen rinnastettavaan muuhun kuva- ja äänitallenteeseen. Edellytyksenä myös on, että syytetylle on varattu asianmukainen mahdollisuus esittää kuulusteltavalle kysymyksiä.

Todisteena voitaisiin käyttää lausumaa, jonka on antanut 1) henkilö, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, 2) 15—17 vuotias asianomistaja, joka on erityisen suojelun tarpeessa ottaen huomioon etenkin hänen henkilökohtaiset olosuhteensa ja rikoksen laatu tai 3) rikoslain 20 luvun 1—7 §:ssä tarkoitettu seksuaalirikoksen asianomistaja, joka ei halua tulla oikeudenkäyntiin kuultavaksi.

Momentin 1 kohta vastaisi voimassa olevassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 §:ssä säädettyä. Muut kohdat olisivat uusia.

Yleisperusteluissa esitetyn mukaisesti momentin 2 kohdalla huolehdittaisiin Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2012/29/EU rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäättöksen 2001/220/YOS korvaamisesta 24(1a) artiklassa edellytetyistä lainsäädännöistä.

Kohdan mukaan 15—17-vuotiaan asianomistajan esitutkinnassa videolle tallennettua kertomusta voitaisiin käyttää todisteena, jos puolustuksen vastakuulustelu-oikeudesta on huolehdittu. Edellytyksenä on, että asianomistaja on erityisen suojelun tarpeessa. Tämän arvioimisessa otetaan huomioon etenkin asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet ja rikoksen laatu. Näitä seikkoja on käsitelty direktiivin 22 artiklassa ja resitaaleissa 55—58.

Suojelun tarvetta voi olla erityisesti asianomistajalla, johon kohdistuneen rikoksen motiivi on asianomistajan henkilökohtaisiin ominaisuuksiin perustuva syrjintä tai ennakkoluulo tai joka on erityisen haavoittuvainen johtuen suhteestaan tai riippuvuudesta rikoksentekijään. Merkitystä voi olla etnisellä alkuperällä, uskonnolla ja muulla henkilökohtaisella ominaisuudella. Asianomistajan terveydentila tai vammaisuus voi myös aiheuttaa erityisen suojelun tarpeen.

Huomioon tulee ottaa asianomistajan erityinen alttius toissijaiselle ja toistuvalla uhriksi joutumiselle, pelottelulle ja kostotoimille. Lisäksi on kiinnitettävä huomiota rikoksen vakavuuteen ja asianomistajalle aiheutuneeseen vahinkoon. Myös oikeudellisiin menettelyihin liittyvät asianomistajan huolet ja pelot olisi otettava huomioon.

Erityisen suojelun tarpeen kannalta rikostyypillä ja sen teko-olosuhteilla on merkitystä. Rikostyypeistä erityisen suojelun tarpeen voi aiheuttaa etenkin seksuaalinen väkivalta tai hyväksikäyttö, läheisväkivalta tai sukupuoleen perustuva väkivalta, viharikos, ihmiskauppa, järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvät rikokset ja terrorismirikokset.

Momentin 3 kohta liittyy Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkintaan siitä, että todistajan henkilökohtaisen kuulemisen asemasta kirjallisen todistajankertomuksen käyttämiselle pitää olla hyväksyttävä syy. Tuomioistuin on ratkaisussa Aigner v. Itävalta (10.5.2012) todennut, että seksuaalirikoksia koskeviin oikeudenkäyntiin liittyy erityisiä piirteitä. Piirteet korostuvat, kun asianomistaja on alaikäinen. Tällainen oikeudenkäynti on koettelemus asianomistajalle etenkin silloin, kun hän ei halua joutua silmäkkäin vastaajan kanssa. Huomiota on kiinnitettävä asianomistajan suojelemiseen ja hänen yksityisyytensä kunnioittamiseen.

Ihmisoikeustuomioistuin totesi, että tapauksessa oli kysymys raiskauksen yrityksestä. Asianomistajaa ei kuultu oikeudenkäynnissä, mutta häntä oli kuultu tutkintatuomarin toimesta epäillyn ja hänen avustajansa läsnä ollessa ja heidän voitua esittää kysymyksiä asianomistajalle. Tuomioistuin katsoi, että käsillä oli hyväksyttävä syy ottaen huomioon seksuaalirikoksia koskevien oikeudenkäyntien erityispiirteet ja tarve suojella asianomistajaa. Tuomioistuin edelleen totesi, että kansallisen lainsäädännön mukaan asianomistaja saatiin jättää kuulematta oikeudenkäynnissä.

Ihmisoikeustuomioistuimen mainitsemilla perusteilla on aiheellista sallia myös rikoslain 20 luvun 1—7 §:ssä tarkoitetun raiskaus-, pakottamis- tai hyväksikäyttörikoksen asianomistajan esitutkinnassa videolle tallennetun kertomuksen käyttäminen todisteena oikeudenkäynnissä, sillä nämä rikokset loukkaavat seksuaalista itsemääräämisoikeutta tai kohdistuvat lapsiin, jolloin asianomistaja on erityisesti suojelun tarpeessa. Asianomistajalta tulisi tiedustella, haluaako hän todistaa oikeudenkäynnissä. Jos vastaus on kieltävä tai se on muusta syystä perusteltua, todisteena käytettäisiin esitutkintatallennetta, jos muut edellytykset täyttyvät.

Aigner-tapauksessa myös katsottiin, että asianomistajan esitutkinnassa annettu kertomus sai olla ratkaiseva todiste, kun häntä oli kuultu syytetyn ja hänen avustajansa läsnä ollessa ja kun avustaja oli esittänyt kysymyksiä hänelle. Kohdan mukaan puolustukselle olisi varattava tilaisuus kysymysten esittämiseen esitutkinnassa. Siten ei ole ihmisoikeustuomioistuimen käytännön mukaan estettä, että videolle tallennettu kertomus voisi olla ainoa tai ratkaiseva näyttö asiassa.

Toisaalta tapauksessa Vronchenko v. Viro (18.7.2013) ihmisoikeustuomioistuin totesi sopimusrikkomuksen lapseen kohdistuneessa seksuaalirikosoikeudenkäynnissä, jossa ratkaiseva todiste oli asianomistajan videoitu esitutkintakertomus. Ihmisoikeustuomioistuin ei sinänsä moittinut asian käsitellyttä tuomioistuinta siitä, ettei se ollut vaatinut asianomistajan henkilökohtaista kuulemistakaan seurasi psykologin ja psykiatrin asiantuntijalausuntoa tällaisen kuulemisen haitallisuudesta asianomistajan terveydelle. Puute oli siinä, että vaikka esitutkintaviranomaiset

olivat lähteneet siitä, ettei asianomistajaa kuulla oikeudenkäynnissä, puolustukselle ei varattu tilaisuutta edes kuulustelijan välityksin esittää asianomistajalle kysymyksiä.

Momentin mukaan edellytyksenä tallennetun kertomuksen käyttämiselle on, että syyteyllä on ollut asianmukainen mahdollisuus esittää kysymyksiä. Vaatimus asianmukaisuudesta on uusi. Perusteena lisäykselle on, että asiallisesti esitutkinnassa annettu kertomus ja siinä noudatettava menettely korvaavat todistelun tuomioistuimessa. Esitutkintavaiheessa olisi siten huolehdittava, että syyteyllä on ollut mahdollisimman pitkälle vastaavat mahdollisuudet vastakuulusteluun kuin 48 tai 49 §:ssä säädetään.

Käsillä olevaan kohtaan liittyy esitutkintalain 9 luvun 4 §, jota jäljempänä esitetään muutettavaksi. Sen mukaan asianomistajan ja todistajan kuulustelu on tallennettava ääni- ja kuvatallenteeseen, jos kuulustelukertomusta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä eikä kuulusteltavaa tämän nuorena tai henkisen toiminnan häiriintyneisyyden vuoksi todennäköisesti voida kuulla henkilökohtaisesti aiheuttamatta haittaa kuulusteltavalle. Johdonmukaisuus- ja tarkoituksenmukaisuudet edellyttävät, että vastaava sääntely laajennetaan koskemaan myös nuoria asianomistajia ja seksuaalirikosten asianomistajia (5. lakiehdotus).

25 §. Pykälä olisi yleissäännös todisteiden hyödyntämiskiellosta. Pykälä koskee kaikenlaisia todisteita. Toisin sanoen merkitystä ei ole, onko kyseinen todiste henkilöllinen tai esineellinen.

Vastaavaa säännöstä ei ole voimassa olevassa laissa, joskin jätelain (646/2011) 129 §:n 1 momentissa on erityissäännös hyödyntämiskiellosta ja tällaisia säännöksiä on ehdotettu myös syyteneuvottelun käyttöön ottamiseen liittyen (HE 58/2013 vp; ks. hyödyntämiskiellosta esitetyistä kotimaisista kannanotoista ja oikeusvertailevalta kannalta OMSO 65/2012 s. 51 ss.)

Pykälä koskee sanamuotonsa mukaan tuomioistuinta. Hyödyntämiskiellot tulee rikosasiassa luonnollisesti kuitenkin ottaa huomioon myös esitutkinnassa ja syyteharkinnassa. Selvästi hyödyntämiskiellon alaisia todisteita ei tule esitutkinnassa hankkia saati käyttää syyteharkinnassa ja nimetä todisteiksi

oikeudenkäynnissä käytettäväksi. Kuitenkin kun tuomioistuin viime kädessä päättää hyödyntämiskiellosta, epäselvissä tapauksissa on usein perusteltua viedä todisteen hyödyntäminen oikeudenkäynnissä harkittavaksi. Etenkin näin on asianlaita, jos todisteen hyödyntäminen tulee harkittavaksi 3 momentissa olevan yleissäännöksen nojalla, jotta muodostuu oikeuskäytäntöä ja ajan mittaan hyödyntämiskiellon ulottuvuus täsmentyy.

On asianmukaista ainakin syyttäjältä asianosaisena edellyttää, että hän kiinnittää tuomioistuimen huomion nimeämänsä todisteen mahdolliseen hyödynnettävyyteen koskeviin seikkoihin. Myös muu asianosainen voi kiinnittää kysymykseen huomiota. Hyödyntämiskiellon asettaminen on kuitenkin yksin tuomioistuimen päätösvallassa ja tuomioistuin voi päättää hyödyntämiskiellosta omasta aloitteestaan.

Hyödyntämiskielloa koskeva ratkaisu on luonteeltaan joko kiellon hylkäävä tai kiellon asettava. Jälkimmäisessä tapauksessa todiste kokonaan tai osa siitä, esimerkiksi telekuuntelutallenteesta todistamiskiellon alaan kuuluva osa, jää oikeudenkäyntiaineiston ulkopuolelle, eikä sitä oteta todistusharkinnassa lainkaan huomioon. Ensiksi mainitussa tapauksessa todisteen näyttöarvo harkitaan lähtökohtaisesti tavalliseen tapaan, eikä tässä hyödyntämiskiellon perusteilla ole siksi merkitystä. Tosin käytännössä jotkin hyödyntämiskiellon kannalta olennaiset olosuhteet voivat vaikuttaa myös varsinaisessa näyttö-harkinnassa.

Tuomioistuimen tulee tarvittaessa tehdä erillinen ratkaisu todisteen hyödynnettävyydestä. Kuten jäljempänä 68 §:ssä ehdotetaan, tällaiseen ratkaisuun haetaan pääsäännön mukaan muutosta pääasian yhteydessä. Tuomioistuin voi kuitenkin myös päättää, että hyödyntämisratkaisuun haetaan muutosta erikseen.

Pykälän 1 momentissa säädettäisiin yleisestä ja ehdottomasta hyödyntämiskiellosta. Momentin mukaan tuomioistuin ei saa hyödyntää todistetta, joka on saatu kiduttamalla.

Kiduttaminen on yksi vakavimmista perus- ja ihmisoikeuksien loukkaamistavoista. Kidutuksen kiello ilmaistaan muun muassa perustuslain 7 §:n 2 momentissa, Euroopan ihmisoikeussopimuksen 3 artiklassa ja YK:n

kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 7 artiklassa. Suomi on lisäksi sitoutunut kahteen kidutusta koskevaan kansainväliseen sopimukseen. Nämä ovat Yhdistyneiden Kansakuntien kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus (SopS 59—60/1989) sekä Euroopan neuvoston Eurooppalainen yleissopimus kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi (SopS 16—17/1991).

YK:n yleissopimuksen 15 artiklan mukaan jokaisen sopimusvaltion tulee huolehtia siitä, ettei mitään lausuntoa, joka todetaan saadun kidutuksella, käytetä todisteena oikeudellisessa menettelyssä, paitsi kidutuksesta syytettyä vastaan todisteena siitä, että sellainen lausunto on annettu.

Kansallisesti sopimusta voimaan saatettaessa todettiin, että lainsäädäntö ja oikeuskäytäntö täyttävät sopimuksen vaatimukset ja että nykyinen käytäntö tosiasiallisesti estää kiduttamiseen perustuvan todistelun. Hyödyntämiskiellon ei katsottu sopivan Suomen vapaaseen todisteluun perustuvaan järjestelmään ja pelättiin, että tällainen kiello voisi vaikuttaa todisteluun tarkoitettua laajemmin (HE 36/1989 s. 4). YK:n kidutuksen vastainen komitea on suositellut lainsäädännön täydentämistä artiklan edellyttämällä tavalla (viimeksi päätelmät 3.6.2011).

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut, että kiduttamalla saadun tunnustuksen ottaminen oikeudenkäyntiaineistoon tai tällä tavoin saadun esinetodisteen käyttäminen tekee oikeudenkäynnistä epäoikeudenmukaisen (esim. Gäfgen v. Saksa suuri jaosto 1.6.2010). Kotimaista oikeuskäytäntöä kysymyksestä ei tiettävästi ole, mutta korkein oikeus on kahdessa muuta kysymystä koskevassa ennakkopäätöksessä viitannut kidutuksella saadun todisteen hyödyntämiskielloon (KKO 2007:58 ja KKO 2012:45).

Momentissa ei määritellä kiduttamista. Perustuslain kiduttamiskielloa koskevassa esitöissä kiduttaminen kuvataan erittäin vakavaa henkistä tai fyysistä kärsimystä aiheuttavaksi kohteluksi (HE 309/1993 vp s. 47).

Rikoslain 11 luvun 9 a §:ssä säädetään kidutuksena rangaistavaksi muun muassa se, että virkamies aiheuttaa toiselle voimakasta

ruumiillista tai henkistä kärsimystä saadaksesen hänet tai muun henkilön tunnustamaan tai antamaan tietoja.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ihmisoikeussopimuksen 3 artiklaa tulkitessaan katsonut, että kaltoin kohtelun tulee olla tietyn tason ylittävää, jotta sitä voidaan pitää kidutuksena. Tuomioistuin on yleensä painottanut tapauskohtaisia olosuhteita, kohtelun laatua ja siihen liittyviä olosuhteita, kohtelun kestoa sekä sen aiheuttamia psyykkisiä ja fyysisiä seuraamuksia. Myös uhriin liittyvillä tekijöillä saattaa olla merkitystä (Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen 3 artiklaa koskevasta käytännöstä ks. HE 76/2009 vp s. 13–17 sekä uudempia tapauksia *Stefanou v. Kreikka* 22.4.2010, *Gäfgen v. Saksa* suuri jaosto 1.6.2010, *Kopylov v. Venäjä* 29.7.2010, *El Shennawy v. Ranska* 20.1.2011, *Yazgül Yilmaz v. Turkki* 1.2.2011, *Bocharov v. Ukraina* 17.3.2011, *Bekirski ym. v. Bulgaria* 2.9.2010 ja *Korobov v. Ukraina* 21.7.2011, *Portmann v. Sveitsi* 11.10.2011, *Borbola Kiss v. Unkari* 26.6.2012, *Aleksahin v. Ukraina* 19.7.2012).

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisussaan *El Haski v. Belgia* (25.9.2012) katsonut, että kansallisen tuomioistuimen olisi tullut asettaa hyödyntämiskielto Marokossa hankitulle todisteelle. Tuomioistuin totesi, että jos muun valtion oikeusjärjestys ei tarjoa todellisia takuita sille, että kidutusta taikka epäinhimillistä tai halventavaa kohtelua koskevat väitteet saavat riippumattoman, puolueettoman ja asian vakavasti ottavan tutkinnan, syytetyn väitteestä todisteen hankkimisesta tällaisella kaltoin kohtelulla tulee seurata todisteen hyödyntämättä jättäminen. Riittävää on, että syytetty osoittaa, että oli todellinen riski (real risk) todisteen hankkimista 3 artiklassa kielletyllä tavalla.

Edellä mainitussa YK:n kidutuksen vastaisen yleissopimuksen 1 artiklassa on kidutuksen määritelmä: kaikki teot, joilla aiheutetaan jollekulle tahallisesti kovaa kipua tai kovaa joko henkistä tai ruumiillista kärsimystä (kansainvälisten sotarikostuomioistuinten oikeuskäytännöstä ks. HE 76/2009 vp s. 10–13).

Kiduttamisen tarkkarajainen määrittelemisen yleisellä tasolla on edellä kuvatuin tavoin osoittautunut vaikeaksi. Lähtökohtana voi-

daan pitää, että kiduttamiselle annetaan todisteiden hyödyntämiskieltoa tulkitessa vastava sisältö kuin rikoslain 11 luvun 9 a §:n osalta (ks. HE 76/2009 vp s. 28–29). Vastaavasti kuin rikoslain 11 luvun 9 a §:n osalta on todettu (HE 76/2009 s. 29), myös käsillä olevan säännöksen suhteen kidutuksen tulkinna on syytä ottaa huomioon Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja kansainvälisten rikostuomioistuimen käytäntö.

Vaikka mainittu kriminalisointi koskee vain virkamiehiä, ei ole aihetta rajoittaa hyödyntämiskieltoa vain niihin tapauksiin, joissa virkamies tai laajemmin julkisen vallan käyttämisen yhteydessä on kiduttamalla saanut todisteen. Kiduttamista ei pidä sallia missään olosuhteissa (HE 309/1993 vp s. 47), eikä esimerkiksi kansainvälisten tuomioistuinten käytännössä menettelyn katsominen kidutukseksi ole edellyttänyt julkisen vallan myötävaikutusta menettelyyn (HE 76/2009 vp s. 11). Kidutetun kannalta ei yleensä liene juuri merkitystä, onko kiduttaja ollut virkamies vai yksityishenkilö. Ei ole myöskään hyväksyttävää antaa kiduttajan hyötyä saamastaan todisteesta sallimalla sen käyttäminen. Esimerkiksi ihmisoikeustuomioistuimen mukaan kiduttamalla saanut todiste on myös lähtökohtaisesti hyvin epäluotettava, sillä kidutuksen uhrit ovat todennäköisesti lähes aina valmiit kidutuksen lopettamiseksi sanomaan sen, mitä kiduttaja haluaa kuulla (esim. *Othman v. Yhdistynyt kuningaskunta* 9.5.2012).

Mainituilla perusteilla hyödyntämiskiellon soveltamisen kannalta ei olisi merkitystä, onko kidutukseen syyllistynyt virkamies tai onko julkinen valta muuten myötävaikuttanut menettelyyn vai onko kiduttajana toiminut yksityishenkilö ilman julkisen vallan myötävaikutusta omasta tai toisen yksityishenkilön aloitteesta. Merkitystä ei myöskään olisi sillä, onko kidutukseen alun perin ryhdytty todisteiden saamiseksi vai jostain muusta syystä. Hyödyntämiskielto koskisi yhtä lailla niin riita-asioita kuin rikosasioitakin.

Todisteen hyödyntämiskiellon kannalta ei myöskään ole merkitystä, kenen vahingoksi tai eduksi todiste koituisi. Yleensä todistetta käytettäisiin luonnollisesti kidutetun vahingoksi. Jos kidutettu on lausunut jotain hänelle edullista, hän voi tällaisen itselleen edullisen todisteen tuoda esiin muutenkin, eikä ki-

dutuksella ole vaikutusta tähän oikeuteen. Hyödyntämiskielto koskee yhtä lailla kidutuksella todistajalta tai syytetyn rikoskumppanilta saatua lausumaa (Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisusta ks. esim. Kaci v. Kotorri v. Albania 23.6.2013).

Toisaalta ei voida hyväksyä kiduttamalla saadun todisteen käyttöä esimerkiksi siten, että toinen henkilö vetoaa rikosasiassa oman syyttömyytensä puolesta siihen, että toinen henkilö on kidutettuna tunnustanut syytteenalaisen teon. Hyödyntämiskielto on perusteltu myös siksi, että kiduttamalla saatu todiste on lähtökohtaisesti epäluotettava, kuten edellä on todettu.

Selvää on, että kidutuksesta syytettyä vastaan saadaan todisteena käyttää kiduttamalla saatua lausuntoa siitä, että sellainen lausunto on annettu, kuten YK:n kidutuksen vastaisen yleissopimuksen 15 artiklassa edellytetään. Hyödyntämiskiellon tarkoitus ei ole suojella kiduttajaa. Tällaisessa tapauksessa on kysymys itse kiduttamisen todistamisesta eikä siitä, että kidutuksella saatua todistetta käytettäisiin myöhemmin todisteena kidutustapahtuman ulkopuoleisesta seikasta.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin itsekriminointiin liittyvästä hyödyntämiskiellosta. Momentti olisi yleissäännös. Jätelain 129 §:n 1 momentissa on hyödyntämiskiellosta erityissäännös, jossa kielletään hallinnollisessa valvonnassa saatujen tietojen käyttäminen rikosta tai hallinnollista sanktiomaksua koskevassa asiassa. Valvonnasta vastaa ja hallinnollisesta sanktiomaksusta päättää sama viranomainen.

Edellä 18 §:ssä ehdotetaan säädettäväksi rikosoikeudenkäyntiä koskevasta itsekriminointisuoja eli oikeudesta olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen. Itsekriminointisuoja koskee myös esitutkintaa (esim. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen suuren jaoston tuomio Salduz v. Turkki 27.11.2008; KKO 2012:45). Momentin mukaan vastoin 18 §:ää hankittua todistetta ei saisi käyttää todisteena.

Itsekriminointisuojan merkitys ei kuitenkaan tyhjenny tähän. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännön mukaan myös muussa menettelyssä annetun lausuman hyödyntäminen rikosoikeudenkäynnissä loukkaa joissain tapauksissa itsekriminointisuojaa.

Tapauksessa Marttinen v. Suomi (21.4.2009) ihmisoikeustuomioistuin otti esiin sen, että ulosottoselvitys ja epäilty konkurssirikos koskivat samoja seikkoja ja että tuolloin ei ollut sääntelyä tai vakiintunutta oikeuskäytäntöä siitä, ettei ulosottoselvityksessä saatuja tietoja voitu käyttää todisteena rikosasiassa. Ihmisoikeussopimuksen 6(1) artiklaa oli rikottu, kun valittaja oli velvoitettu antamaan tietoja ulosottoselvityksessä. Kysymyksestä on myös useita korkeimman oikeuden ratkaisuja (esim. KKO 2009:27, KKO 2009:80, KKO 2010:49, KKO 2011:46 ja KKO 2012:16).

Hyödyntämiskielloa vastaavaan lopputulokseen voidaan päästä myös niin kutsutulla palomuurisäännöksellä. Kysymys on molemmissa tapauksissa siitä, että muussa menettelyssä annettu itsekriminointiva lausuma jää oikeudenkäyntiaineiston ulkopuolelle tai yli-päättään huomioon ottamatta rikosasiaa ratkaistaessa. Ulosottokaaren (705/2007) 3 luvun 73 §:n mukaan ulosottovelallisen ulosottoa varten antamia tietoja ei saa luovuttaa, jos ne voivat saattaa velallisen syytteen vaaraan muusta kuin ulosottomenettelyssä tehdystä rikoksesta. Luvun 91 §:ssä kielletään ulosottohakijaa käyttämästä tällaista tietoa velallisen syytteeseen saattamiseksi. Hyödyntämiskiellot säännös ja palomuurisäännös on perusteltua katsoa toisiaan täydentäviksi eikä suinkaan poissulkeviksi sääntelyratkaisuiksi.

Lakiin on aiheellista ottaa yleissäännös siitä, milloin muussa menettelyssä kuin esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä taikka näihin rinnastettavassa menettelyssä saadut tiedot olisi itsekriminointisuojan vuoksi jätettävä hyödyntämättä. Tällöin muussa menettelyssä voitaisiin velvoittaa tietojen antamiseen, sillä kuten edellä ilmenee, tehokkaan itsekriminointisuojan kannalta riittää, että tietoja ei käytetä myöhemmin todisteena rikosasiassa. Tällainen tieto on lähtökohtaisesti laillisesti hankittua, joten tilanne poikkeaa pykälässä muutoin säädetyistä.

Ensinnäkin momentin mukaan 18 §:n vastaisesti hankittu todiste olisi jätettävä hyödyntämättä. Kielto kattaisi rikoksesta epäiltyä esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä pykälän vastaisesti hankitut todisteet. Oikeus olla todistamatta itseään vastaan on yksi keskeisimpiä oikeudenmukaisen oikeudenkäyn-

nin elementtejä, ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännössä lähtökohtana on pidetty, että sanotun oikeuden vastaisesti saatua näyttöä ei pidä käyttää syytteen tukena (ks. esim. Allan v. Yhdistynyt kuningaskunta 5.11.2002; Jalloh v. Saksa suuri jaosto 11.7.2006, Brusco v. Ranska 14.10.2010; ks. myös KKO 2012:45).

Lisäksi vaikka ihmisoikeussopimus ei sitä edellytä, hyödyntämiskielto koskisi epäiltyyn tai vastaajaan 17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan läheisen vaitiolo-oikeutta loukaten hankittua todistetta (vrt. KKO 1995:66). Tietyissä tapauksissa tuomioistuin voisi 18 §:n 2 momentin mukaisesti poistaa vaitiolo-oikeuden läheiseltä, jolloin hyödyntämiskieltoasännös ei tule sovellettavaksi.

Hyödyntämiskielto koskisi yleensä suullista tai kirjallista lausumaa. Toisaalta itsekriminointisuoja kattaa muunkin raskauttavan aineiston (esim. Jalloh v. Saksa suuri jaosto 11.7.2006). Itsekriminointisuojan vastaista on siten myös esinetodisteen hankkimisen pakolla (esim. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu Funke v. Ranska 25.2.1993, jossa tuomioistuin oli tuominnut valittajan rangaistukseen ja velvoittanut luovuttamaan ulkomaisia omistuksiaan koskevia asiakirjoja, kun hän ei ollut suostunut luovuttamaan niitä tulliviranomaisen vaatimuksesta huolimatta). Tällöin myös asiakirjaa tai esinettä koskee hyödyntämiskielto.

Käytännössä itsekriminointisuoja loukkaisi se, että henkilö vastoin hänen tahtoaan veloitettaisiin toimimaan aktiivisesti oman syyllisyytensä selvittämisessä. Sitä vastoin henkilö on velvollinen passiivisesti sietämään todisteiden hankkimisen. Estettä ei ole käyttää pakkokeinoja häntä vastaan ja käyttää tällä tavalla saatuja todisteita, jotka olivat olemassa ja saatavilla hänen tahdostaan riippumatta. Henkilö on velvollinen sietämään kotietsinnän ja takavarikon, puhalluskokeen sekä veri-, virtsa- ja ääninäytteen sekä DNA-testiä varten kudoksenäytteen ottamisen (esim. Jalloh-tapaus). Toisaalta henkilöllä ei esimerkiksi ole kotietsinnässä velvollisuutta ilmoittaa tietokoneen salasanaa tai esineen sijaintipaikkaa.

Luonnollisesti jos epäilty tai vastaaja taikka läheinen vapaaehtoisesti suostuu todista-

maan, hyödyntämiskieltoa ei olisi. Asiallisesti tähän liittyy se, onko henkilö tiennyt vaitiolo-oikeudestaan. Esitutkintalain 7 luvun 10 §:ssä säädetään näitä kysymyksiä koskevista ilmoituksista. Lisäksi itsekriminointisuojaan liittyy läheisesti kysymys puolustuksen järjestämisestä ja etenkin avustajan saamisesta, jota koskee ihmisoikeussopimuksen 6(3c) artikla. Jos kysymys on ensisijaisesti puolustuksen järjestämisestä koskevasta loukkauksesta, hyödyntämiskielto ratkeaa 3 momentin nojalla (ks. myös KKO 2012:45 ja KKO 2013:25).

Hyödyntämiskielto koskee vain itsekriminointisuojan vastaisesti hankittuja todisteita. Toisaalta vastaajan vaitioloa voidaan myös hyödyntää todisteena siten kuin 6 §:n 2 momentissa säädetään, jolloin kysymys ei ole oikeastaan hankitusta todisteesta vaan pikemminkin saamatta jääneestä todisteesta eli vastaajan lausumasta ja siitä tehtävistä päätelmistä.

Toiseksi momentissa säädettäisiin siitä, että muussa kuin rikosasiaa koskevassa menettelyssä sinänsä laillisesti hankittu todiste tulisi tietyn edellytyksin jättää hyödyntämättä. Hyödyntämiskielto koskisi todistetta, joka on hankittu muussa menettelyssä kuin esitutkinnassa tai rikosasian oikeudenkäynnissä henkilöltä pakkokeinon käyttämisen uhalla tai muutoin vastoin hänen tahtoaan, jos hän oli tällöin epäiltynä tai vastaajana rikosasiassa taikka jos esitutkinta tai oikeudenkäynti oli vireillä rikoksesta, josta häntä syytetään, ja jos todisteen hankkiminen rikosasiassa olisi ollut vastoin 18 §:ää.

Itsekriminointisuoja ei Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännön mukaan estä sitä, että henkilöltä vaaditaan muussa menettelyssä tietoja rangaistuksen tai siihen rinnastettavan seuraamuksen tai uhkasakon tai muun pakkokeinon kuten painostusvankeuden uhalla. Tällaisia muita menettelyjä ovat esimerkiksi ulosotto- tai konkurssimenettely, verotusmenettely sekä eräät valvonnasta huolehtivan hallintoviranomaisten menettelyt. Näitä menettelyjä kutsutaan jäljempänä hallinnollisiksi menettelyiksi. Menettelyjen tarkoitus on esimerkiksi saada selvitystä velallisen omaisuudesta velkojen tyydyttämiseksi, verotuksen toimittamiseksi tarpeellisista tiedoista tai viranomaisen asettamien lupaehto-

jen noudattamisen kontrolloimiseksi tarvittavista tiedoista. Toisin kuin edellä 1 ja 3 momentissa, kysymys on viranomaisen lain mukaisesti hankkimasta tiedosta.

Kysymys on hallinnollisessa menettelyssä saadun tiedon hyödyntämistä myöhemmässä rikosoikeudenkäynnissä. Jos tietoja luovutetaan vapaaehtoisesti hallinnollisessa menettelyssä, ei niiden käyttäminen ole kiellettyä. Hyödyntämiskiello koskee niitä tilanteita, joissa tietoja on hankittu vastoin henkilön tahtoa. Momentissa mainitaan esimerkkinä pakkokeinon käyttämisen uhka. Muita vastaavia keinoja olisivat rangaistuksella tai siihen rinnastettavalla sanktiolla uhkaaminen ja tällaisen keinon tai pakkokeinon käyttäminen. Myös lainvastainen pakottaminen tai painostaminen todisteen saamiseksi voisi johtaa hyödyntämiskieltoon.

Käsiteltävä säännös ei siis koske rikosasiassa annettujen lausumien hyödyntämistä, joista säädetään momentin alussa. Nyt käsiteltävä kohta ei myöskään koske rikosprosessiin rinnastettavassa menettelyssä annettujen tietojen hyödyntämistä. Tällöin kysymys on lähinnä hallinnollisen rankaisuluonteisen maksuseuraamuksen määrittämisestä. Rajanvetokriteerinä on aiheellista pitää sitä, kuuluuko asia Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa käytetyn termin ”syyte” soveltamisalaan (rajanvetokriteereistä ks. esim. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut Engel ym. v. Alankomaat 8.6.1976 ja Ruotsalainen v. Suomi 16.6.2009). Tällöin itsekriminointisuoja on noudatettava vastaavasti kuin rikosasian oikeudenkäynnissä ja itsekriminoiva todiste jätettävä hyödyntämättä. Tästä ei kuitenkaan momentissa nimenomaisesti säädetäisi, koska ne bis in idem –kiellosta seuraa, ettei tuomioistuimeen pitäisi tulla käsiteltäväksi rikosasiaa, jossa on kysymys samasta asiasta kuin rikosasiaan rinnastettavassa menettelyssä jo kertaalleen käsitellystä asiasta.

Momentissa hyödyntämiskiello koskee niitä tietoja, jotka asianomainen henkilö on luovuttanut muussa menettelyssä kuin rikosprosessissa sen tarkoituksen toteuttamiseksi. Luovutetun tiedon pitää siis olla merkityksellinen ensinnäkin muussa menettelyssä. Esimerkiksi jos tullilain (1466/1994) mukaisen tullin määrittämistä varten tehtävän ilmoituk-

sen yhteydessä ilmoittaja kertoo syyllistyneensä henkirikokseen ja paljastaa teossa käytetyn välineen kätköpaikan, tiedot eivät ole merkityksellisiä tullin määrittämisen kannalta, eikä tällaista tietoa voitaisi vaatia rangaistuksen uhalla tullimenettelyssä. Siksi henkilön tunnustusta ja löydettyä tekovälinettä voidaan käyttää todisteena myöhemmässä rikosoikeudenkäynnissä.

Edelleen hyödyntämiskiello edellyttää, että tieto on merkityksellinen paitsi muussa menettelyssä myös rikosasiassa. Asiallisen yhteyden vaatimus ilmenee viittauksesta 18 §:n itsekriminointisuojaan. Asiallinen yhteys vallitsee selvästi, jos verotusmenettelyssä henkilö kertoo, mitkä tulot hän on jättänyt ilmoittamatta, sillä tämä tieto koskee suoraan verotuksen tunnusmerkistöön kuuluvaa seikkaa. Rajanvetokriteerinä voidaan pitää sitä, että selvittävät tosiseikat ovat merkityksellisiä sekä rikosasiassa että muun menettelyn tarkoituksen toteuttamisen kannalta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisun Elomaa v. Suomi (päätos 16.3.2010) mukaan ulosottoselvitys tehtiin vuonna 1996 ja esitutkinnat aloitettiin vuosina 1997 ja 1998. Rahoitustarkastuksen rahanpesuilmoituksessa (tuolloin rikosnimikkeenä oli kätkemisrikos) oli tosin vuonna 1994 mainittu valittajan nimi ja se, että hän oli siirtänyt omaisuutta toiselle, mutta häntä ei kuitenkaan epäilty rahanpesusta, koska rahanpesu edellytti omaisuuden vastaanottamista. Valitus oli ilmeisen perusteeton. Ks. myös edellä käsitelty Marttinen-tapaus.

Hyödyntämiskiellon syntymisen edellytyksenä lisäksi olisi, että rikosasia oli vireillä, kun henkilö antoi hallinnollisessa menettelyssä lausuman tai muun todisteen. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännön mukaan ajallisen yhteyden tulee vallita menettelyjen välillä, kuten ilmenee esimerkiksi edellä käsitellyistä tapauksista Marttinen ja Elomaa.

Ajallinen yhteys voi ilmetä ensinnäkin niin, että henkilö on epäiltynä tai vastaajana silloin, kun hän on hallinnollisessa menettelyssä joutunut antamaan myös asianomaisen rikosasian kannalta merkityksellisiä tietoja.

Toiseksi vaadittu ajallinen yhteys vallitsee silloin, kun henkilö ei ole epäillyn tai vastaajan asemassa, mutta rikosoikeudenkäynti on

kuitenkin odotettavissa silloin, kun henkilö antaa tietoja hallinnollisessa menettelyssä (esim. Weh v. Itävalta 8.4.2004). Ajallinen yhteys on käsillä, jos samaan aikaan, kun henkilö hallinnollisessa menettelyssä antoi tietoja, oli myös esitutkinta tai oikeudenkäynti vireillä rikoksesta, josta häntä vastaan myöhemmin nostettiin syyte. Kun ensiksi mainittu ajallinen yhteys edellyttää, että henkilön asema esitutkinnassa on muodollisesti epäilty, käsillä olevan kohdan suhteen riittää, että vähintään esitutkinta sittemmin syytteen nostamiseen johtaneesta rikoksesta oli vireillä. Henkilön muodollisella asemalla esitutkinnassa ei ole merkitystä eikä silläkään, että hallinnollisen kuulemisen aikana hän ei ollut mitenkään tullut esitutkinnassa esiin.

Luonnollisesti ajallisen yhteyden vaatimus täyttyy silloinkin, kun asianomainen rikos oli syyteharkinnassa, vaikka tätä ei erikseen momentissa mainittaisi. Myös tällaisessa tapauksessa hyödyntämiskielto edellyttää luonnollisesti menettelyjen asiallista yhteyttä.

Ihmisoikeustuomioistuin on toisaalta todennut Weh-tapauksessa, että auton omistajan velvollisuus ilmoittaa omistajansa ajoneuvon kuljettaja tietynä ajankohtana ei käsitänyt itsekriminoivien tietojen antamista, kun valittajaa ei edes epäilty ylinopeudesta eikä siten odotettavissa ollut oikeudenkäyntiä (ks. myös O'Halloran ja Francis v. Yhdistynyt kuningaskunta suuri jaosto 29.6.2007 sekä Lückhof ja Spanner v. Itävalta 10.1.2008).

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on kuitenkin ratkaisussa J.B. v. Sveitsi (3.5.2001) ulottanut itsekriminointisuojaan ajallisesti aikaisempaan ajankohtaan. Tapaus on kuitenkin sikäli poikkeuksellinen, että kyseisessä tapauksessa menettelyt palvelivat yhtäältä verojen määräämistä ja toisaalta veronkorotuksen ja sakon määräämistä. Menettelyjä ei ollut selvästi luokiteltu joko veron määräämistä koskevaan menettelyyn ja toisaalta veron välttämisestä seuraavia sanktioita koskevaan menettelyyn. Toisin sanoen kysymyksessä menettelyt olivat sekoittuneet toisiinsa. Itsekriminointisuoja loukattiin, kun menettelyn käynnistyttyä vaadittiin tietoja.

Momentti ei suoranaisesti sovellu sanotunkaltaiseen tilanteeseen. Tarvittaessa olisi laissa erikseen säädettävä näistä tilanteista erikseen. Kuten edellä on mainittu, jätelaissa

on erityissäännös hyödyntämiskiellosta, kun sama viranomainen yhtäältä toimii hallinnollisena viranomaisena ja toisaalta sanktioluonteisen maksun määrääjänä. Joka tapauksessa tuomioistuimen on tällaisessa tapauksessa otettava huomioon ihmisoikeustuomioistuinten käytäntö.

Hyödyntämiskielto rikosasiassa syntyy vain silloin, kun sama henkilö on antanut muussa menettelyssä todisteita, jotka ovat rikosasian kanssa asiallisessa ja ajallisessa yhteydessä. Sitä vastoin ei olisi estettä käyttää hallinnollisessa menettelyssä saatuja tietoja, jos rikoksesta epäilty tai syytetty on muu henkilö kuin hallinnollisessa menettelyssä tietoja antanut. Sanottu vastaisi korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2010:41 ja KKO 2012:16 omaksumaa kantaa. Ensiksi mainittuun tapaukseen liittyen Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi, ettei sopimusloukkausta ollut tapahtunut (Huhtamäki v. Suomi 24.9.2012).

Kolmanneksi momentin lopussa olisi selvä rajausta eräiden todisteiden jäämisestä hyödyntämiskiellon ulkopuolelle. Jos henkilö on muussa viranomaismenettelyssä kuin rikosasian käsittelyssä tai siihen rinnastuvassa menettelyssä antanut lakisääteisen velvollisuutensa täyttämisen yhteydessä totuudenvastaisen lausuman taikka väärän tai sisällöltään totuuden vastaisen asiakirjan taikka väärän tai väärennetyn esineen, sitä saadaan hyödyntää todisteena velvollisuuden vastaisista menettelyä koskevassa rikosasiassa.

Momentin loppuosan soveltamisalaan eivät kuuluisi rikosasian esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä saadut todisteet. Soveltamisalan ulkopuolelle jäisivät myös muut sellaiset menettelyt, jotka Euroopan ihmisoikeustuomioistuin rinnastaa rikosasiaan. Toisin sanoen ihmisoikeussopimuksen 6(1) artiklassa rikossyytteen alaan kuuluvat asiat jäävät ulkopuolelle. Näissä on voimassa itsekriminointisuoja, joten asianomaisella henkilöllä ei ole totuudessapysymisvelvollisuutta saati ylipäätään velvollisuutta antaa kertomusta. Rikossyytteen alaan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut kuuluvan mm. veronkorotuksen (Jussila v. Suomi 23.11.2006) ja polttoainemaksun perimisen kolminkertaisena sen johdosta, että henkilö oli käyttänyt autossaan polttoaineena dieseliä kevyemmin verotettua

polttoainetta (Ruotsalainen v. Suomi 16.6.2009).

Jos esimerkiksi verotusmenettelyssä annetaan vääriä tietoja tuloista tai ulosottomenettelyssä varallisuudesta, on väärän tiedon antaminen itsessään rikos, eikä kysymyksessä ole todisteiden hankkiminen pakolla itsekriminointisuojaan vastaisesti aiemmin epäillyksi tehdystä rikoksesta (esim. Allen v. Yhdistynyt kuningaskunta päätös 10.9.2002). Siten lausumaa voidaan käyttää verorikosasiassa todisteena syytteen tueksi.

Lisäksi on selvää, ettei todisteiden esittäminen ole kiellettyä siitä, että henkilö on syyllistynyt rikokseen jättämällä jonkin seikan kertomatta muussa viranomaismenettelyssä taikka jättänyt asiakirjan tai esineen luovuttamatta. Tästä ei kuitenkaan momentissa säädetäisi, koska tällaisessa tapauksessa muussa viranomaismenettelyssä ei ole todistetta ylipäättään saatu saati käytetty aiemmin tehtyä rikosta koskevassa rikosprosessissa.

Pykälän 3 momentissa olisi yleinen säännös lainvastaisesti saadun todisteen hyödyntämiskiellosta. Säännös koskee niin riittävin rikosasioitakin, joskin suurempi merkitys säännöksellä on todennäköisesti rikosasioissa. Tuomioistuimen olisi jätettävä tällainen todiste hyödyntämättä, jos siihen on painavat syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen hankkimistapaan liittyvä oikeudenloukkauksen vakavuus, hankkimistavan merkitys todisteen luotettavuudelle, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja muut olosuhteet.

Säännös olisi harkinnanvarainen. Kuten momentin sanamuodosta ilmenee, lähtökohdانا on todisteen hyödynnettävyys, mikä seuraa johdonmukaisesti vapaan todistelun periaatteesta. Todiste jätettäisiin kuitenkin hyödyntämättä, jos siihen on painavat syyt. Momentissa on nimenomaisesti säädetty harkinnassa huomioon otettavista seikoista, mutta luettelo ei ole tyhjentävä, vaan myös muille olosuhteille voidaan antaa merkitystä. Hyödyntämiskieltoa pohdittaessa tulisi kussakin yksittäisessä tapauksessa punnita kaikkia asiaan vaikuttavia seikkoja. Yleisenä lähtökohdانا punninnassa voidaan pitää yhtäältä asian selvittämistä hyödyntämistä puoltavana näkökohtana ja toisaalta hyödyntämiskiel-

toa puoltavana näkökohtana ne epäedulliset vaikutukset, mitä hyödyntämisestä seuraisi. Hyödyntäminen saattaa loukata yhtä tai useampaa perus- ja ihmisoikeutta, muuta yksilölle kuuluvaa oikeutta tai hänen oikeusturvansa.

Momentti koskisi lähtökohtaisesti kaikkia lainvastaisesti saatuja todisteita. Lainvastaisuus voi ilmetä rangaistavaksi säädettyinä menettelynä tai sellaisena prosessuaalisessa tai aineellisessa lainsäädännössä kiellettyinä menettelynä, johon on liitetty muunlainen sanktio tai jota ei ole sanktioitu lainkaan. Viranomaisten osalta kysymys voi olla toimivaltuuksien ylittämisenä.

Asian luonnosta kuitenkin seuraa, että asiallisesti edellä tässä luvussa säädettyjä todistamis- tai käyttökieltoja sovelletaan hyödyntämiskielto-säännöksen asemesta. Olisi tarkoituksetonta säätää itsenäisesti todistamis- tai käyttökiellosta, jos kysymys hyödyntämisestä ratkaistaisiin kuitenkin käsillä olevan momentin nojalla. Johdonmukaisesti todistamis- tai käyttökiellon vastaisen menettelyn oikeudellinen seuraamus on hyödyntämis- tai käyttökielto.

Luvussa säädetäisiin myös vaitiolo-oikeudesta tietyissä tilanteissa. Tällaiset tapaukset on lähtökohtaisesti aiheellista rinnastaa todistamiskieltoihin, koska laissa ikään kuin säädetään todistamiskielto, jonka asianomainen henkilö suostuessaan todistamaan kumoo.

Oikeuskäytännössä on lähdetty siitä, että todistamis- tai käyttökiellon vastaista tai vaitiolo-oikeutta loukkaavaa todistetta ei saa käyttää tai hyödyntää (esim. KKO 2008:84 ja KKO 2009:88).

Hyödyntämiskielto ei kuitenkaan olisi aina merkityksetön todistamiskieltoa tai vaitiolo-oikeutta koskevissa tapauksissa. Jos todistamiskielto tai vaitiolo-oikeus olisi murrettavissa, voi syntyä tilanne, jossa sinänsä todiste olisi hyödynnettävissä murtamisen jälkeen. Jos todiste kuitenkin olisi hankittu laittomasti, tulisi käsillä olevan momentin nojalla harkita todisteen hyödyntämiskieltoa. Toisaalta jos se, jonka hyväksi todistamiskielto on säädetty, antaa suostumuksensa todisteen käyttämiseen, mutta suostumus ilmenee annetusta esimerkiksi laittoman uhkauksen johdosta,

ei ole aitoa suostumusta eikä todistamiskielto väisty.

Lainvastaisuuteen sisältyvälle käsitteelle laki tulee antaa momenttia tulkittaessa laaja merkitys vastaavalla tavalla kuin oikeudenkäymiskaaren 31 luvussa säädettyä purkuperustetta väärä lain soveltaminen on tulkittu. Laki käsittäisi paitsi eduskuntalait, myös alemman asteiset kansalliset säädökset, EU-lainsäädännön ja Suomea sitovat kansainväliset sopimukset. Periaatteessa myös vahva ja vakiintunut yhdenmukainen oikeuskäytäntö voisi tulla kysymykseen, jos sitä voidaan pitää vahvuudeltaan tavanomaisena oikeutena.

Todisteen hyödynnettävyyttä arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytäntöön. Tuomioistuimien on pääsääntönä todennut, että todisteen hyödynnettävyys on ratkaistava kansallisella tasolla. Kuitenkin edellä mainittu kidutus ja itsekriminointisuojaus loukkaus ovat sellaisia, että ihmisoikeustuomioistuin on pitänyt sopimusrikkomuksena tällaisella tavalla saadun todisteen hyödyntämistä.

Yleisenä lähtökohtana voidaan pitää sitä, että syytetyn syyttömyyttä tukeva todiste on hyödynnettävissä. Edellä 1 momentin perusteluihin viitaten on kuitenkin syytä suhtautua varauksellisesti sellaisen todisteen hyödyntämiseen, joka on saatu kiduttamista lähenevällä kaltoin kohtelulla. Kuten edellä on todettu, näin hankittua todistetta rasittaa lähtökohtaisesti sen epäluotettavuus.

Momentissa mainitaan ensimmäisenä harkintaperusteena asian laatu. Edellä mainituin tavoin rikoksen selvittämistä todisteen hyödynnettävyyttä puoltava tekijä. Selvittämistä painoarvo kasvaa, mitä vakavammasta rikoksesta on kysymys. Merkitystä voitaisiin antaa myös sovellettavan rangaistusasteikon lisäksi sille, minkälainen rikos on käsiteltävänä. Todisteen hyödynnettävyyttä saattaisi puoltaa tutkittavan rikoksen laatu yleistä turvallisuutta vakavasti vaarantavana tai erittäin syvästi keskeisimpiin perusoikeuksiin kajoavana tekona.

Riita-asiassa tulisi kiinnittää huomiota paitsi riidan kohteen objektiiviseen arvoon ja asian merkitykseen asianosaisille yleensä. Niissä riita-asioissa, joissa sovinto ei ole sallittu, voidaan kiinnittää huomiota niihin perusteisiin, miksi asia on tällaiseksi katsottu.

Tähän kuuluu muun ohessa se, vaikuttaako asiassa annettava ratkaisu ulkopuolisiin henkilöihin, kuten lapsen etuun, tai mikä merkitys asialla on paitsi yksityisen myös yleisen edun kannalta.

Toisena harkintaperusteena momentissa mainitaan todisteen hankkimistapaan liittyvä oikeudenloukkauksen vakavuus. Kohtaa harkittaessa tulee kiinnittää huomiota, mitä oikeutta todistetta hankittaessa on loukattu ja kuinka vakavasti. Mitä lähempänä epäinhimillinen tai halventava kohtelu on kidutusta, sitä painavammat perusteet on hyödyntämiskielloille (Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisusta ks. 1 momentin perustelut). Kuten edellä 3 §:n perusteluissa on todettu, joissain olosuhteissa myös kidutusta lievemmällä kaltoin kohtelulla saadun todisteen käyttäminen on tehnyt oikeudenkäynnistä epäoikeudenmukaisen. Jalloh-tapauksessa katsottiin, että valittajalta hänen mielemänsä huumausainepussin saaminen oksetuttamalla nenän kautta vatsaan syötetyllä aineella valittajan vastustuksesta huolimatta saatu todiste oli olennainen ja ettei julkinen etu vaatinut huumausaineen vähäistä katukauppaa harjoittaneen henkilön tuomitsemista. Söylemez-tapauksessa olennaista oli paitsi näytön hankkiminen epäinhimillisellä ja halventavalla tavalla myös se, ettei valittajalla ollut mahdollisuutta saada oikeudellista avustajaa vankilaan.

Esimerkiksi henkilökohtaisen koskemattomuuden osalta voidaan todeta, että pakkokeinolaissa tarkoitettu henkilöntarkastus on henkilönkatsastukseen verrattuna vähemmän syvälle käyvä toimenpide. Salakatselua voidaan pitää suurempana oikeudenloukkauksena kuin salakuuntelua yksityisyyden suojan kannalta.

Varsin moittivana voidaan pitää todisteen hankkimista rikoksella. Erityisesti näin on asianlaita, kun on ryhdytty tahalliseen rikokseen todisteen saamiseksi. Oikeudenloukkauksen vakavuutta harkittaessa voitaisiin kiinnittää muutoinkin huomiota siihen, onko todiste hankittu tarkoituksellisesti lainvastaisella tavalla tietäen, että laillista tapaa ei ole käytettävissä. Esimerkiksi hyödyntämiskieltoa puoltaa enemmän ryhtyminen kotietsintää tietäen, etteivät laissa säädetyt perusteet täyty, verrattuna siihen, että sinänsä laillisten

edellytysten käsillä ollessa etsintä toimitetaan laissa säädettyjen menettelytapojen vastaisesti. Muotoseikkojen ohittaminen tai merkityksettömien virheiden tai puutteiden ei kuitenkaan tulisi johtaa hyödyntämiskieltoon. Toisaalta lainsäädännön vaikeatulkintaisuus tai epäselvyys voitaisiin ottaa huomioon.

Momentissa ei sinänsä säädetä siitä, onko annettava merkitystä sille, kuka on todisteen hankkinut laittomasti. Koska kuitenkin viranomaisten toiminnan on perustuttava lakiin, voidaan edellyttää, että he tuntevat toimivaltuutensa ja toimivat niiden puitteissa. Hyväksyttävää ei luonnollisesti ole, että viranomainen käyttäisi yksityishenkilöä välikappaleena lainvastaisen todisteen hankkimiseen. Muissa tapauksissa voidaan lähtökohtaisesti ottaa huomioon hyödyntämistä jossain määrin puoltavana seikkana, että lainvastaisesti on menetellyt yksityinen henkilö toimimatta viranomaisten lukuun.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen vaikutuneen käytännön mukaan oikeudenkäynti on epäoikeudenmukainen, jos henkilö on yllytetty tekemään rikos, jota hän ei olisi ilman yllytystä tehnyt (ns. agent provocateur – tapaus, ks. esim. Teixeira de Castro v. Portugal 19.6.1998 ja Ramanauskas v. Liettua suuri jaosto 5.2.2008). Suomen oikeusjärjestyksen näkökulmasta luonteva keino on asettaa rikosprovokaation seurauksena syntyneet todisteet hyödyntämiskieltoon, joskin ihmisoikeustuomioistuin on viitannut muihinkin vaihtoehtoihin todeten, että asia jää lähtökohtaisesti päätettäväksi kansallisella tasolla (esim. Bannikova v. Venäjä 4.11.2010).

Kolmantena harkintaperusteena momentissa on todisteen hankkimistavan merkitys todisteen luotettavuudelle. Edellä on jo viitattu siihen, että kiduttamalla tai sitä lähenevällä kaltoin kohtelulla saatua todistetta rasittaa jo lähtökohtaisesti epäluotettavuus. Myös muunlainen painostus taikka sinnikäs taivuttelu tai uteleminen voi johtaa siihen, että henkilö on valmis kertomaan, mitä toinen haluaa kuulla.

Kohdalla olisi merkitystä ennen muuta harkittaessa asianosaisen tai todistajan ja yleensä todennäköisesti vähemmässä määrin asiantuntijan kertomuksen luotettavuutta arvioitaessa. Lainvastaisesti hankittu jo olemassa oleva esinetodiste ei sinänsä välttä-

mättä menetä lainkaan luotettavuuttaan lainvastaisen hankkimistavan johdosta. Toisaalta hankkimistapa voi antaa aiheen kyseenalais-
taa esinetodisteen aitouden tai muuttamattomuuden.

Neljäntenä harkintaperusteena momentissa mainitaan todisteen merkitys asian ratkaisemiselle. Hyödyntämiskieltoa voi puoltaa esimerkiksi se, että todiste on näyttöarvoltaan heikkoa kuulopuhetodistelua ja asiassa on muuta ja parempaa näyttöä. Toisaalta asianosaisen tai silminnäkijätodistajan antama kertomus taikka rikosentekoväline vakavassa rikosasiassa voi olla keskeinen todiste, jolloin rikoksen selvittämisen intressi puoltaa todisteen hyödyntämistä.

Muuna huomioon otettavana olosuhteena voisivat olla sellaiset todisteen esittämisestä aiheutuvat seuraukset, jotka eivät välittömästi liity asian selvittämiseen. Merkitystä voidaan antaa sille, syveneekö oikeudenloukkaus, kun todistetta käytetään, vai onko ”vahinko jo tapahtunut”, jolloin todisteen hyödyntämisellä ei ole enää tässä suhteessa merkitystä.

Huomioon voitaisiin ottaa, olisiko todiste joka tapauksessa saatu laillisestikin. Esimerkiksi jos esitutkintaviranomainen on epäiltyä laillisesti tarkkailemalla saanut tietää huumausaineita sisältävän maastokätkön paikan sillä tarkkuudella, että se olisi väistämättä esittäessä löydetty, voitaisiin huumausainetta käyttää todisteena, vaikka tieto sen kätköpaikasta tosiasiallisesti saatiin kiinnittämällä huumausaine-erään seurantalaitte ilman lainmukaisia edellytyksiä. Seurantalaitteen käyttäminen lainvastaisesti ei sinänsä muussakaan tapauksessa johtaisi automaattisesti hyödyntämiskieltoon, vaan asia olisi ratkaistava tapauskohtaisesti.

Muuna huomioon otettavana seikkana voitaisiin ottaa huomioon myös sen asianosaisen, jota vastaan todiste aiotaan esittää, suhtautuminen todisteen hyödynnettävyyteen. Tähän on kuitenkin suhtauduttava varoen, koska jälkikäteen lainvastaisen menettelyn hyväksyminen ei sinänsä tee oikeudenloukkausta tyhjäksi ja useat oikeudenloukkaukset ovat laadultaan sellaisia, ettei niihin voi loukkauksen kohde edes suostua pätevästi etukäteen. Toisaalta todisteen merkitys voi olla etukäteen arvioiden epäselvä tai se voi

olla jossain suhteessa myös edullinen asianosaisen kannalta. Tällöin voitaisiin puoltaa todisteen hyödynnettävyyttä.

Asianosaisen kuulustelu

26 §. Pykälässä säädettäisiin ensinnäkin siitä, että asianosaista voitaisiin kuulustella todistelutarkoituksessa. Säännös vastaa voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 61 §:n 1 momentissa säädettyä. Asianosaisia rikosasiassa ovat syyttäjät ja asianomistajat, jolla on vaatimuksia, sekä syytetty tai muu vastaaja. Riita-asiassa asianosaisia ovat kantaja ja vastaaja. Oikeudenkäymiskaaren 8 luvussa tarkoitetussa hakemusasiassa asianosaisia ovat hakija ja asiaan osallinen. Yleisperusteluissa esitetyistä syistä asianosaisen kuulemisesta totuusvakuutuksin luovutettaisiin.

Toiseksi pykälässä säädettäisiin riita-asian asianosaisten totuusvelvollisuudesta. Vallitsevan tulkinnan mukaan riita-asian asianosaisella on ns. positiivinen totuusvelvollisuus kuten todistajalla. Hänen on tarvittaessa omaloitteisesti annettava kertomus, eikä hän saa antaa vääriä tietoja tai salata asiaan liittyviä tietoja. Hänellä on velvollisuus myös vastata kysymyksiin.

Pykälään otettaisiin nimenomainen säännös riita-asian asianosaisten totuusvelvollisuudesta. Sen mukaan riita-asian asianosaisten on pysyttävä totuudessa antaessaan kertomuksensa ja vastatessaan tehtyihin kysymyksiin.

Asianomistajan osalta puolestaan vakiintunut tulkinta on, että hänellä on ns. negatiivinen totuusvelvollisuus. Asianomistajalla ei ole velvollisuutta antaa kertomusta tai vastata kysymyksiin (KKO 2000:71). Jos hän näin tekee, hän ei saa antaa vääriä tietoja eikä myöskään salata asiaan liittyviä tietoja. Tästäkin otettaisiin säännös pykälään. Sen mukaan asianomistajan on pysyttävä totuudessa tehdessään selkoa asiasta ja vastatessaan tehtyihin kysymyksiin. Säännös vastaisi asianomistajan totuusvelvollisuutta esitutkinnassa koskevaa säännöstä ja sen tulkintaa (esitutkintalain 7 luvun 6 §; HE 14/1985 vp s. 28).

Totuusvelvollisuutta koskeva sääntely vastaavasti poistettaisiin oikeudenkäymiskaaren 14 luvun 1 §:stä ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 5 §:n 3 momen-

tista. Totuusvelvollisuuden rikkomista ei edelleenkään ehdoteta säädettäväksi rangaistavaksi. Rikkominen voidaan luonnollisesti ottaa huomioon todistusharkinnassa.

Jos asianomistajalla ei ole vaatimuksia, hänen sovellettaisiin eräin poikkeuksin todistajia koskevia säännöksiä. Jos kuitenkin asianomistaja sittemmin esittää asiassa rangaistusvaatimuksen tai yksityisoikeudellisen vaatimuksen taikka hakee muutosta oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 14 §:n 1 momentin mukaisesti, hänen asemansa muuttuisi todistajasta asianosaiseksi. Tällöin voidaan noudattaa ratkaisun KKO 1987:62 oikeusohjetta, jonka mukaan asianomistajan todistajana antamalle kertomukselle annetaan se arvo, mikä annetaan asianosaisen lausumalle. Oikeustapauksessa tarkoitusta lain kiertämisestä ei kuitenkaan olisi kysymys, kun asianomistaja käyttää laillisia oikeuksiaan esittäessään rangaistusvaatimuksen tai hakiessaan muutosta.

Rikosasian vastaajalla ei ole velvollisuutta lausua mitään eikä myöskään totuusvelvollisuutta.

27 §. Pykälässä säädettäisiin voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 21 §:ää vastaten alle 15-vuotiaan tai henkisesti toiminnaltaan häiriintyneen asianosaisen kuulustelemisesta todistelutarkoituksessa.

28 §. Pykälän mukaan asianosaisten laillisen edustajan kuulustelussa noudatetaan, mitä asianosaisten kuulustelusta säädetään. Kuten voimassa olevassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 64 §:ssä tehdään, asianosaiseen rinnastettaisiin hänen lakimääräinen edustajansa, kuten asianosaisten edunvalvoja tai asianosaisena olevan osakeyhtiön toimitusjohtaja. Pykälä ei koske oikeudenkäyntiasiamiestä tai vastaavaa edustajaa. Oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan kuulemisesta todistajana on erityinen säännös 31 §:n 2 momentissa.

Todistajat

29 §. Pykälän 1 momentin mukaan jokaista muuta kuin asianosaista voitaisiin kuulustella todistajana. Todistajanaolovelvollisuutta on yleensä luonnehdittu yleiseksi kansalaisvelvollisuudeksi. Euroopan ihmisoikeustuomioistuim on todennut, että todistamisvelvolli-

suus rikosasiassa on tavanomainen kansalaisvelvollisuus oikeusvaltiollisessa demokraattisessa yhteiskunnassa (Voskuil v. Alankomaat 22.2.2008 ja Van Der Heijden v. Alankomaat 3.4.2012 suuri jaosto). Todistajanaolovelvollisuudesta voitaisiin poiketa vain laissa säädetyllä perusteella (9 §:n 1 momentti).

Yleisperusteluissa esitetyllä tavalla voimassa olevassa oikeudessa omaksutusta kolmijaosta asianomaisiin, todistajiin ja ns. kuulutaviin luovutettiin. Jatkossa viimeistä ryhmää ei enää olisi, vaan asianomistajaa, jolla ei ole vaatimuksia, ja kanssaepäiltyjä kuuluaan todistajina. Heitä koskisi kuitenkin joiltain osin muista todistajista poikkeava sääntely (ks. ehdotettu 44 §:n 2 momentti ja 64 §:n 1 momentti sekä 4. lakiehdotus).

Tämän havainnollistamiseksi 2 momentissa säädettäisiin siitä, että asianomistajaa, jolla ei ole vaatimuksia, kuulustellaan todistajana. Häneen ei momentin mukaan kuitenkaan rikosasiassa sovellettaisi, mitä 44 §:ssä säädetään todistajan vakuutuksesta ja 63 §:ssä pakkokeinoista todistajan kieltäytyessä todistamasta.

Edelleen havainnollisuuden vuoksi pykälän 3 momentin mukaan sovellettaisiin 2 momentissa säädettyä myös 1) siihen, jota on syytetty samasta teosta tai teosta, jolla on välitön yhteys siihen tekoon, jota syyte koskee, 2) siihen, jolle on annettu rangaistusmääräys tai rikesakko 1 kohdassa tarkoitettua teosta, ja 3) siihen, jonka teko esitutkintalain 3 luvun 9 §:n nojalla on päätetty jättää saattamatta syyttäjän harkittavaksi taikka jonka teosta syyttäjä on päättänyt jättää oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan toimenpiteistä luopumista tarkoittavan lainkohdan nojalla syytteen nostamatta.

Perätöntä lausumaa tuomioistuimessa koskevia säännöksiä ei sovellettaisi 4. lakiehdotuksen mukaan 2 ja 3 momentissa tarkoitettuihin todistajiin.

30 §. Pykälässä viitattaisiin alle 15-vuotiaan tai henkisesti toiminnaltaan häiriintyneen todistajan kuulemisesta 27 §:ssä säädettyyn. Sääntely vastaisi voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 21 §:ää.

31 §. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin siitä, että jos asiaa käsittelevä tuomari tai

muu oikeudenkäymiskaaren 13 luvun 2 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö nimetään todistajaksi, kysymys hänen kuulemisensa tarpeellisuudesta ratkaistaan noudattaen soveltuvin osin, mitä oikeudenkäymiskaaren 13 luvun 9 §:ssä säädetään esteellisyysväitteen ratkaisemista.

Momentti vastaisi osittain voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 19 §:n alkuosaa, jonka mukaan jos tuomari nimetään todistajaksi, hänen on hän tuomarinvalallaan harkittava, tietääkö hän jotakin asiaan vaikuttavaa.

Oikeudenkäymiskaaren 13 luvun 4 §:n 3 kohdan mukaan tuomari on esteellinen, jos hän on tai on ollut todistajana. Tuomari ei tällöin ylipäättään voi toimia asiassa muussa kuin todistajan roolissa eikä hän voi ottaa tällaista asiaa käsiteltäväkseen tuomarin ominaisuudessa. Poikkeuksellisesti voi kuitenkin käydä niin, että tuomari nimetään oikeudenkäynnin aikana todistajaksi. Tällainen voi seurata esimerkiksi kanteen sallitusta muuttamisesta. Toisaalta nimeämistä voidaan käyttää shikaaninomaisesti esimerkiksi tarkoituksessa viivyttää oikeudenkäyntiä. Siksi pelkkä todistajaksi nimeämisen ei tule automaattisesti johtaa tuomarin aseman muuttamisen todistajaksi, vaan tapauskohtaisesti on ratkaistava, onko hänen kuulemisensa todistajana tarpeen.

Tilanne rinnastuu pitkälti esteellisyysväitteen tekemiseen, koska myönteisen päätöksen seurauksena tuomari irrottautuu asian käsittelemistä ja kielteisen päätöksen jälkeen tuomari jatkaa tässä tehtävässään. Siksi kysymys tuomarin kuulemisesta todistajana ratkaistaisiin noudattaen soveltuvin esteellisyyskysymyksen ratkaisemista. Pääsäännön mukaan kysymyksen ratkaisisi muu kuin todistajaksi nimetty tuomari.

Jos tuomari katsotaan todistajaksi, hän ei siis voi enää jatkaa tuomarina esteellisyysten vuoksi. Tuomioistuimen on viran puolesta huolehdittava, että asian käsittelyä jatketaan päätösvaltaisessa kokoonpanossa.

Oikeudenkäymiskaaren 13 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan tuomaria koskevia esteellisyysäännöksiä sovelletaan myös muun muassa lautamiehiin ja tuomioistuimen esittelijöihin. Jo johdonmukaisuus edellyttää, et-

tä sääntely laajennetaan koskemaan myös 2 §:n 1 momentissa tarkoitettuja henkilöitä.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin ensinnäkin siitä, että jos käsiteltävän asian syyttäjä tai asianosaisen oikeudenkäyntiasiamies tai –avustaja nimetään todistajaksi, tuomioistuimen harkittava, onko hänen kuulemisensa tarpeen.

Säännös vastaa syyttäjän osalta asiallisesti voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 19 §:n loppuosaa. Sitä vastoin avustajan ja asiamiehen osalta ei tällaista sääntelyä. On kuitenkin syytä lähteä siitä, ettei avustaja tai asiamies voi enää jatkaa tehtävässään ottaen huomioon hänen ja hänen päämiehensä välinen luottamussuhde, jos hänet veloitetaan todistamaan.

Jatkaminen olisi myös ongelmallista siksi, että todistaja on luonteeltaan asiaan ja asianosaisiin nähden ulkopuolinen tietolähde. Oikeudenkäyntiin osallistuvien roolit hämärtyisivät, jos avustaja tai asiamies käyttäisi asianosaisen ohella tai puolesta puhevaltaa ja tekisi prosessitoimia sekä antaisi asian ratkaisemiseen vaikuttavan todistajankertomuksen. Vaikka avustaja tai asiamies veloitettaisiin todistamaan, tällä ei ole vaikutusta edellä 13 §:ssä säädettyihin salassapitovelvollisuuksiin.

Momentissa säädettäisiin lisäksi siitä, että jos syyttäjä tai asianosaisen oikeudenkäyntiavustaja tai -asiamies veloitetaan todistamaan, hänen on luovuttava tehtävästään. Tällöin tuomioistuimen on varattava asianomaiselle henkilölle eli käytännössä syyttäjälle tai muun asianosaisen päämiehelle tilaisuus hankkia toinen henkilö syyttäjäksi taikka avustajaksi tai asiamieheksi todistajaksi veloitetun sijaan.

32 §. Pykälän mukaan tasavallan presidenttiä ei kutsuttaisi kuultavaksi todistajana. Säännös ilmaisee useissa maissa omaksuttua kantaa vastaavasti valtionpäämiestä tai hänen rinnastettavaa henkilöä koskevaa vapautusta toimia todistajana. Säännös vastaisi voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 22 §:ää

Säännös ei estä sitä, että presidentti voi halutessaan suostua antamaan todistajanlausunnon tuomioistuimessa. Lisäksi oikeuskäytännössä on katsottu, että presidentin oikeudenkäyntiä varten antamaa kirjallista lausuntoa

voitiin käyttää todisteena. Tällaisessa tapauksessa voidaan katsoa olevan käsillä 24 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettu erityinen syy.

Tämän kaltaisessa tilanteessa on kuitenkin turvattava puolustuksen vastakuulustelu-oikeus esimerkiksi mahdollistamalla kysymysten esittäminen ja niihin vastaaminen kirjallisesti. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien katsoi rikkomuksen tapahtuneen, kun langettava rikostuomio oli perustunut pääasiassa kuningashuoneeseen kuuluneen prinssin lausumille eikä puolustuksella mahdollisuutta kuulustella häntä (Bricmont v. Belgia 7.7.1989). Ihmisoikeustuomioistuin totesi toisaalta, että sopimusvaltioissa on erityissääntelyä valtion korkea-arvoisten henkilöiden kuulustelemisesta ja todistamisesta. Tällaiset sääntelyt perustuvat objektiivisiin syihin eivätkä sellaisenaan ole ristiriidassa ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan kanssa. Ihmisoikeustuomioistuin ei ole ratkaissut vastaavankaltaista tapausta Al Khawaja ja Tahery -tapauksesta alkaneen linjanmuutoksen jälkeen; ks. tästä edellä 3 §:n perusteluissa lausuttua.

33 §. Pykälässä säädettäisiin anonymistia todistajasta. Anonymiällä todistelulla tarkoitettaisiin todistajan kuulemista siten, ettei hänen henkilöllisyytensä eivätkä hänen yhteystietonsa paljastu. Anonymiteetin myöntämisestä säädettäisiin 2. lakiehdotuksen 5 luvun 11 a—11 e §:ssä ja anonymiteetin poistamisesta saman lakiehdotuksen 7 luvun 5 a §:ssä. Tässä luvussa anonymiä todistajaa koskevaa sääntelyä olisi edellä 21 §:ssä sekä jäljempänä 43, 44 ja 53 §:ssä. Lisäksi anonymiin todistajaan liittyvien julkisuusksymysten sääntelyä sisältyy 11. ja 26. lakiehdotuksiin.

Edellytyksenä henkilön kuulemiselle anonymiminä todistajana olisi pykälän 1 kohdan mukaan ensinnäkin se, että henkilöä on oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 11 a—11 e §:n perusteella päätetty kuulla anonymisti. Syyteasian käsittelyssä ROL 5 luvun 11 a §:n mukaisia anonymiteetin myöntämisen edellytyksiä ei enää tutkitaisi. Todistajan olisi voitava luottaa siihen, että hänelle myönnetty anonymiteetti säilyy.

Pykälän 2 kohdassa edellytetään, että päätös kuulla todistajaa anonymisti on lainvoimainen tai sitä on oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 11 e §:n 3 mo-

mentin mukaan noudatettava. Momentin mukaan hovioikeuden päätöstä, jolla anonyymiin todisteluun on suostuttu, on heti noudatettava, jollei muutoksenhakutuomioistuimisin määrää.

Pykälän 3 kohdan mukaan edellytyksenä olisi se, että pääkäsittelyssä tutkitaan sitä rikosasiaa, jonka selvittämiseksi anonymiteetti on todistajalle myönnetty. Säännöksen tarkoituksena on selvittää sitä, että anonyymiin todisteluun ei voida turvautua muiden rikosten selvittämisessä kuin niiden, joihin liittyvässä tutkinnassa todistajaa on päätetty kuulla anonyymisti. Jos esimerkiksi anonyymisti esitutkinnassa kuullun todistajan kertomusta käytetään rikostutkinnan suuntaamiseen, saattaa tutkinnan edetessä ilmetä muitakin rikoksia, joiden selvittämisessä tarvittavaa tietoa todistaja voisi kertoa. Menettelyn poikkeuksellisuuden säilyttämiseksi on kuitenkin tärkeää, ettei anonyymi todistelu laajene keinoksi selvittää sellaisia rikoksia, joihin sitä ei ole ollut tarkoitus ulottaa.

Anonymiteetin myöntämisen jälkeen voi myös ilmetä, ettei tutkittava rikos olekaan niin törkeä kuin alun perin katsottiin. Tutkittava rikos ei esimerkiksi ollutkaan törkeä pahoinpitely vaan lievempi perusmuotoinen pahoinpitely, joka ei täytä anonymiteetin myöntämiseen vaadittavaa rikosedellytystä. Sinänsä anonymiteetin myöntäminen ei estäisi syyttäjää vaatimasta rangaistusta lievemmästä tekemuodosta eli perusmuotoisesta pahoinpitelystä. Tällöin todistajaa ei kuitenkaan voitaisi kuulla anonyymisti, joten käytännössä todistajaa tulisi kuulla ilman anonymiteettiä tai luopua hänen kuulemisestaan.

Ratkaisevaa anonyymiin todistajan käyttämiselle olisi syyttäjän rangaistusvaatimus. Anonymiteetin kannalta ei ole merkitystä, vaikka tuomioistuimien todistelun vastaanotettuaan tuomitsisi sellaisesta lievemmästä teosta, jota varten anonymiteettiä ei olisi myönnetty. Jos syyttäjä hakisi muutosta ja vaatisi rangaistusta alkuperäisen syytteen mukaisesti, anonymiteetti säilyisi edelleen muutoksenhakuasteissa. Jos kuitenkin syyttäjä muuttaisi rangaistusvaatimustaan koskemaan sellaista rikosta, jota koskevaa syyteasiaa varten anonymiteettiä ei voida myöntää, ei anonyymi todistelu tule kysymykseen.

Pykälän 4 kohdan mukaan edellytyksenä todistajan kuulemiselle anonyymisti pääkäsittelyssä olisi vielä se, että todistaja edelleen vaatii, että häntä kuullaan siten, ettei hänen henkilöllisyytensä paljastu. Etenkin tilanteissa, joissa anonymiteetti on myönnetty jo esitutkinnan alkuvaiheessa, olosuhteet ovat pääkäsittelyyn mennessä saattaneet muuttua niin, ettei todistaja enää oikeudessa vaadi anonymiteettiä. Todistajalta tulisi ennen pääkäsittelyä kysyä, vaatiiko hän vielä, että kuulustelu tapahtuu anonymiteetin turvin. Syyttäjän pitäisi käytännössä huolehtia tästä, koska hänellä on tieto anonyymin todistajan henkilöllisyydestä ja yhteystiedoista. Tuomioistuimen tulisi siksi tyytyä syyttäjän ilmoitukseen siitä, että todistaja edelleen vaatii anonymiteettiä.

Asiantuntijat

34 §. Pykälän mukaan asiantuntijaa kuullaan erityisiä tietoja vaativista kokemuksistaan, taitoista sekä niiden soveltamisesta asiassa ilmenneisiin seikkoihin. Säännös vastaa osittain voimassa olevan 17 luvun 44 §:n 1 momenttia. Kuten yleisperusteluissa on todettu, asiantuntijaa koskevia säännöksiä sovellettaisiin siitä riippumatta, onko hänet nimennyt tuomioistuin vai asianosainen.

Mainitun 44 §:n 1 momentin mukaan asiantuntijana voi olla virasto, virkamies tai muu henkilö. Säännöstä on tulkittu siten, että asiantuntijana voi olla viranomainen tai yksityinen henkilö. Näitä tahoja ei erikseen mainittaisi pykälässä, mutta oikeustilaa ei ole tarkoitus muuttaa. Jos asiantuntijalausannon antaa viranomainen, on myös ilmoitettava, keneltä luonnolliselta henkilöltä saadaan asiasta tarkempia tietoja. Tieto on tarpeen, jos ilmenee aihetta järjestää suullinen kuulustelu.

Säännöksessä tarkoitettu asiantuntija ei olisi se, joka antaa edellä 4 §:n 1 momentissa tarkoitettua oikeustieteellisen asiantuntijalausannon tai jota kuullaan tuomioistuimessa lainsoveltamiskysymyksestä. Myöskään mainitun pykälän 2 momentissa tarkoitettua selvitystä ulkomaan oikeudesta antava henkilö ei ole tässä pykälässä tarkoitettu asiantuntija. Näihin henkilöihin ei siten sovelleta tässä alajaksossa olevia säännöksiä.

Yleisiä kokemussääntöjä tuomioistuimien soveltaa viran puolesta. Asiantuntijalta edellytetään erityisiä tietoja, jotka käytännössä saadaan koulutuksen tai kokemuksen taikka muiden lähteiden kautta. Tyypillisiä asiantuntijoita ovat esimerkiksi lääkärit ja tavarantarkastajat ja teknisen alan ammattihenkilöt kuten rakennusinsinöörit. Asiantuntijatodistelu koskee tyypillisesti DNA-, veri-, käsiala-, äänitai kuitinäytteitä taikka asiakirjan (KKO 1999:74) tai muun todistuskappaleen aitoutta ja muuttamattomuutta taikka omaisuuden laatua ja kuntoa.

Joissain tapauksissa joudutaan harkitsemaan, onko oikeudenkäynnissä kuultavaa pidettävä todistajana vai asiantuntijana, koska valinta vaihtoehtojen välillä ratkaisee tietolähteeseen sovellettavat säännökset, jotka osittain poikkeavat toisistaan. Esimerkiksi asiantuntija antaa ensisijaisesti kirjallisen lausunnon, kun taas todistajaa tulee pääsääntön mukaan kuulla tuomioistuimessa suullisesti.

Pykälän sanamuodolla on tarkoitus ilmaista se, että asiantuntijatodistelun kohteena ovat ennen muuta kokemussäännöt. Todistaja tyypillisesti kertoo omista havainnoistaan. Melko tavallista kuitenkin on, että sama henkilö kertoo paitsi kokemussäännöistä myös havaitsemistaan tosiseikoista.

Rajanvetoon voitaisiin soveltaa sääntöä siitä, että asiantuntijan osalta ensiksi ovat kokemussäännöt ja sitten havainnot, todistajan osalta ensiksi ovat havainnot ja sitten kokemussäännöt. Valintaperusteena voidaan pitää sitä, onko tietolähde vaihdettavissa toiseen todistelun siitä ainakaan periaatteessa huonontumatta vai onko tietolähteellä sellaisia ainutkertaisia havaintoja, joita ei periaatteessa muilla ole, eikä häntä siksi voida todistelun kärsimättä vaihtaa toiseen tietolähteeseen. Todistajan ja asiantuntijan eroa on arvioitu vastaavalla tavalla Ruotsissa (Ruotsin korkeimman oikeuden ratkaisu NJA 2011 s. 241).

Esimerkiksi jos puukotuksen uhri tuodaan ensiapuasemalle, on häntä hoitava lääkäri lähtökohtaisesti todistaja, koska hän on tehnyt ainutkertaisia havaintoja uhrin vammoista ja hänen reagoinnistaan hoitoon, siitä, onko uhri pystynyt puhumaan ja, jos on, mitä uhri sanoi, sekä muista olosuhteista. Jos uhri

kuitenkin kuolee ja hänelle toimitetaan ruumiinavaus, sen tehnyt oikeuslääkäri on asiantuntija, sillä ruumiinavauksen toimittaminen olisi voitu antaa muunkin oikeuslääkärin tehtäväksi. Asiantuntijatehtävän hoitamisen ja saatavan näytön kannalta oikeuslääkärin henkilöllä ei ole lähtökohtaisesti merkitystä.

35 §. Pykälän *1 momentin* mukaan asiantuntijan on oltava rehelliseksi ja alallaan taitavaksi tunnettu. Voimassa olevassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 44 §:n 1 momentissa säädetään asiallisesti vastaavalla tavalla rehellisyys- ja taitavuusvaatimuksesta.

Pykälän *2 momentin* mukaan asiantuntijana ei saa toimia se, joka on asiaan tai asianosaan sellaisessa suhteessa, että hänen puolueettomuutensa vaarantuu. Säännös vastaa voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 47 §:ää.

36 §. Pykälän *1 momentin* mukaan asiantuntija antaa lausuntonsa kirjallisesti. Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 50 §:n 1 momentin mukaan asiantuntija antaa lähtökohtaisesti kirjallisen lausunnon, mutta tuomioistuimien voi sallia lausunnon antamisen suullisesti. Samassa momentissa säädetään asiantuntijalausuntoon sisällytettävistä tiedoista.

Asiantuntijatodistelu on luonteeltaan selkeää, että se on usein paremmin ymmärrettävissä kirjallisessa muodossa. Todistelussa ei myöskään ole sellaista tarvetta kuin todistajien osalta havainnoida henkilön suullista kertomusta ja käyttäytymistä sitä annettaessa sekä tehdä tästä päätelmiä todistelun uskottavuuden kannalta. Siksi mahdollisuutta kuulla asiantuntijaa suoraan suullisesti ei ole pidettävä tarpeellisena.

Laissa ei enää säädettäisi asiantuntijalausunnon sisältövaatimuksista tarkemmin. Jo asian laadusta seuraa, että asiantuntijan tulee tarvittaessa määrin ottaa lausuntoonsa selonteon tutkimuksessaan tekemistään havainnoistaan ja perusteltu vastaus hänelle esitettyihin kysymyksiin, joita edellytetään voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 50 §:n 1 momentissa.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin asiantuntijan suullisesta kuulemisesta. Näin olisi meneteltävä, jos 1) se on tarpeen asiantuntijan lausunnon epäselvyyksien, puutteellisuksien tai ristiriitaisuuksien poistamiseksi,

2) tuomioistuim katsoo sen muusta syystä tarpeelliseksi tai 3) asianosainen sitä pyytää eikä kuuleminen ole ilmeisesti merkityksetöntä. Momentin 2 ja 3 kohta vastaavat voimassa olevassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 50 §:n 2 momentissa säädettyä.

Momentin 1 kohta käsittäisi esimerkiksi ne tapaukset, joissa kuuleminen on tarpeen, koska asiantuntijalausunnossa ei ole riittävää selostusta asiantuntijan havainnoista tai koska asetettuihin kysymyksiin on annettu epäselviä tai ristiriitaisia vastauksia. Kohta korvaisi osittain voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 §:n sääntelyn. Tuomioistuimella olisi oikeus omasta aloitteestaan hankkia puutteelliseksi osoittautuneen asiantuntijalausunnon johdosta uusi asiantuntijalausunto 7 §:n nojalla, eikä tästä säädetäisi erikseen kuten mainitussa 52 §:ssä.

37 §. Pykälässä säädettäisiin muutoin samanaaisesti mielentilatutkimuksesta kuin voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45 §:ssä, mutta sen 5 momentissa oleva muutoksenhakua koskeva sääntely siirrettäisiin 69 §:ään.

Asiakirjat ja katselmuskohteet

38 §. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin asiallisesti voimassa olevaa oikeutta vastaten, että todisteena voidaan tuomioistuimelle esittää esine tai asiakirja. Tuomioistuim voi myös toimittaa näytön saamiseksi esineen, jota ei voida hankaluutta tuoda tuomioistuimeen, taikka kiinteän omaisuuden tai paikan taikka muun kohteen katselmuksen. Ilmaisui ”paikan katselmus” korvaisi voimassa olevassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 56 §:ssä käytetyn ilmaisun ”paikan, jossa jokin tapahtuma on sattunut”. Tapahtumaedellytys on ongelmallinen esimerkiksi silloin, kun suoritetaan asunto-osakeyhtiön asunnossa katselmus sen selvittämiseksi, vastaako asunnon kunto kaupassa sovittua.

Sääntelyn kattavuuden vuoksi lakiin lisättäisiin muun kohteen katselmus. Tällaisena kohteena voisi olla esimerkiksi sähköinen rekisteri, sen ylläpito-ohjelman toiminta ja tallennustavat rekisteriin kuten ratkaisussa KHO 2009:39.

Momentissa tarkoitettu erillinen katselmus toimitetaan niissä tapauksissa, kun katsel-

muskohdetta ei voida esittää tuomioistuimelle eikä siten myöskään liittää sellaisenaan oikeudenkäyntiaineistoon. Esimerkiksi asiakirjat, kartat, valokuvat, ääni- ja kuvatallenteet voidaan säännönmukaisesti esittää tuomioistuimelle ja liittää oikeudenkäyntiaineistoon. Muutoksenhaussa ei myöskään ole tältä osin järjestettävä erillistä katselmustilaisuutta, vaan tuomioistuim voi ottaa vastaan ja perehtyä tällaiseen todisteluun myös kirjallisessa menettelyssä.

Voimassa olevaa oikeutta vastaten asiakirjan ja katselmuskohteen ero voidaan esittää niin, että asiakirjatodistelussa kysymys on kirjoituksen sisällön eli sanallisen viestin arvioimisesta. Merkitystä ei ole sillä, mistä kielestä tai esitystavasta on kysymys. Asiakirjatodiste voi olla salakirjoitusta tai salakieltä paperilla tai sähköisessä muodossa. Katselmuksessa puolestaan tehdään aistihavaintoja kohteen fyysisistä ominaisuuksista. Siten viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 5 §:ssä tarkoitetut, asiakirjoiksi määritellyt kuvalliset esitykset, kuten valokuvat, ovat käsillä olevan pykälän kannalta katselmuskohteita.

Esine voisi olla samanaikaisesti sekä asiakirjatodiste että katselmuksen kohde. Esimerkiksi kiristysrikosta koskevassa asiassa yhtäältä kirjeessä käytetty sananmuoto voisi olla merkityksellinen todisteena rikoksen tunnusmerkistön uhkausedellytyksen täyttymisen kannalta ja toisaalta kirjepaperin tulostusjäljen yhdenmukaisuus syytetyn hallussa olevan tulostimen jäljen kanssa voisi tukea hänen syyllisyyttään. Ensiksi mainitussa tapauksessa kirje olisi asiakirjatodiste ja jälkimmäisessä tapauksessa katselmusesine.

Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 13 §:n mukaan jos asiakirjan haltija hänen ja asianosaisen välillä olevan oikeussuhteen nojalla tai muuten lain mukaan on velvollinen luovuttamaan asiakirjan tai sallimaan toisen saada siitä tiedon, olkoon velvollisuus voimassa myös oikeudenkäynnissä.

Edellä luvussa säädetään keskitetysti niistä tapauksista, joissa asiakirjaa koskee velvollisuus tai oikeus olla käyttämättä sitä todisteena. Ei ole perusteltua, että velvollisuudesta tai oikeudesta kieltäytyä todistamasta voitaisiin poiketa asianosaisten välisen oikeussuhteen johdosta. Säännöstä ei myöskään ole

käytännössä ilmeisesti sovellettu. Siksi vastaava säännöstä ei ehdoteta otettavaksi lakiin. Tällä ei tarkoiteta muuttaa asianosaisten oikeussuhteita oikeudenkäynnin ulkopuolella.

Pykälän 2 *momentin* mukaan edellä 1 momentissa tarkoitettua näyttöä voidaan esittää tai hankkia siitä huolimatta, että asiakirjasta taikka esineestä tai muusta katselmuskohteesta ilmenee salassa pidettävää tai vaitiolooikeuden alaista tietoa, jos todistetta voidaan ilman kohtuutonta haittaa käsitellä niin, ettei tällainen tieto tule ilmi. Säännös vastaisi osittain oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 a §:n 2 momenttia, jonka mukaan asiakirjasta voidaan antaa ote, josta tällainen tieto ei paljastu.

Säännöksen tarkoituksena on toteuttaa mahdollisimman laajalti vapaan todistelun periaatetta. Kuitenkaan kohtuutonta rasitusta ei tule asettaa asiakirjan tai esineen taikka muun omaisuuden haltijalle.

Esimerkiksi esineestä voitaisiin irrottaa osa, joka sisältää liikesalaisuuden. Vastavasti kiinteästi rakennukseen asennetusta tuotantokoneesta voitaisiin peittää tällaisen tiedon sisältävä osa. Asiakirjasta voitaisiin antaa edellä kuvattu ote tai siitä voitaisiin peittää salassa pidettävät osat. Tuomioistuim voi määrätä, kuten ratkaisussa KKO 2011:27 tehtiin, että asiakirjoista on annettava otteet, jotka on laadittava niin, että salattujen tekstikohtien pituus ja sijainti käyvät ilmi luovutettavasta asiakirjasta, tai antaa muita tarkentavia määräyksiä todisteen käsittelemisestä.

39 §. Voimassa olevissa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 b ja 15 §:n mukaan lähdekohtana on, että todisteena käytettävä asiakirja on annettava tuomioistuimelle alkuuperäisenä, jollei tuomioistuin salli jäljennöksen tai oikeaksi todistetun jäljennöksen esittämistä.

Nykytekniikalla asiakirjasta saadaan käytännössä alkuperäisen veroisia jäljennöksiä, jotka tuomioistuimet säännönmukaisesti hyväksyvät todisteiksi. Siksi pykälän mukaan lähtökohtana olisi, että asiakirjasta saadaan esittää jäljennös. Tuomioistuin voisi kuitenkin esimerkiksi asiakirjaan kytkeytyvän erityisen oikeuden vuoksi tai siksi, että alkuuperäistä asiakirjaa on tutkittava lähemmin sen selvittämiseksi, onko sitä oikeudettomasti

muutettu, määrätä alkuperäisen asiakirjan esitettäväksi. Tuomioistuin voisi myös edellyttää, että jäljennös on oikeaksi todistettu, vaikka tästä ei enää erikseen säädettäisi. Tällaisessa tapauksessa olisi kysymys 8 §:n 4 kohdassa tarkoitettua todisteen korvaamisesta luotettavammalla. Toisaalta jos alkuuperäistä ei olisi enää saatavilla, kun esimerkiksi sähköisessä muodossa oleva asiakirja on tuhouttu, jouduttaisiin tyytymään sähköisestä asiakirjasta ennen sen tuhoamista tehtyyn tulosteeseen.

40 §. Pykälän 1 *momentin* mukaan tuomioistuin voisi määrätä esineen tai asiakirjan tuotavaksi tuomioistuimeen taikka katselmuksen toimitettavaksi, jos esineellä tai asiakirjalla voi olla merkitystä näyttönä tai jos katselmuksen toimittamisella voi olla merkitystä näytön saamiseksi.

Säännös vastaa asiakirjan ja tuomioistuimeen tuotavan esineen osalta asiallisesti voimassa olevaa oikeutta. Vastaava sääntely on perusteltua myös ulottaa katselmukseen, koska voimassa olevassa laissa ei näistä kysymyksistä säädetty.

Säännös on soveltamisalaltaan yleinen, eli sen nojalla voidaan velvoite asettaa paitsi asianosaiselle myös muille henkilöille. Säännös koskee myös viranomaisia, sillä kuten korkein oikeus on todennut asiakirjojen osalta, että vaikka toisenlaisiakin mielipiteitä on ennen esitetty, nykyaikana on vaikea pitää perusteltuna viranomaisten asettamista muista poikkeavaan ja suojatumpaan asemaan (KKO 2011:27). Kuten ratkaisusta ilmenee, vaihtoehtoinen keino hankkia todiste on pyytää sitä suoraan asianomaiselta viranomaiselta. Näin tulisi ensisijaisesti menetellä.

Pykälän 2 *momentin* mukaan ennen 1 momentissa tarkoitettua määräyksen antamista asianomaiselle henkilölle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Tarvittaessa häntä voidaan kuulustella siten kuin asianosaisen tai todistajan kuulustelemisesta säädetään sekä ottaa vastaan myös muita todisteita.

Asianomaisella henkilöllä tarkoitetaan sitä, jolla on asiakirja tai tuomioistuimeen tuotava esine hallussaan, sekä sitä, joka hallitsee kiinteistöä tai paikkaa taikka muuten määrää katselmuksen kohteesta.

Nykyisin laissa säädetään vain asiakirjan ja tuomioistuimeen tuotavan esineen haltijan

kuulemisesta. Perusteltua on kuitenkin ulottaa sääntely myös muihin edellä mainittuihin henkilöihin, koska katselmuksen toimittamisella on merkitystä heidän oikeuksiinsa.

Kuuleminen voisi tapahtua paitsi kirjallisesti myös suullisesti tuomioistuimessa. Momentissa säädettäisiin lisäksi nimenomaisesti siitä, että asianomaista henkilöä voitaisiin kuulustella tuomioistuimessa. Tähän tulisi turvautua ennen muuta silloin, kun asianomainen henkilö selittää, ettei esineen tai asiakirjan luovuttamisella taikka katselmuksen toimittamisella ole merkitystä näyttönä, tai kun henkilö vetoaa salassapitovelvollisuutta tai vaitiolo-oikeutta tarkoittavaan perusteeseen. Jos henkilön käsitys on kuitenkin ilmeisen perusteltu, ei suullista kuulemistakaan ole aihetta järjestää.

Pykälän 3 momentin mukaan tuomioistuin voi tarvittaessa määrätä asianomaisen henkilön täyttämään velvollisuutensa sakon uhalla. Tuomioistuin voisi myös määrätä, että ulosottomies noutaa asiakirjan tai esineen tuomioistuimeen, jolloin noudatetaan soveltuvin osin, mitä ulosottokaaren 3 luvussa säädetään. Tuomioistuimella olisi oikeus saada poliisilta virka-apua katselmuksen toimittamisen turvaamiseksi.

Momentti vastaisi asiallisesti voimassa olevaa oikeutta asiakirjan ja tuomioistuimeen tuotavan esineen osalta. Ulosottomiehen toimivaltuuksien selvittämiseksi momentissa viitattaisiin ulosottokaaren 3 lukuun, jossa säädetään yleisistä menettelysäännöksistä ulosotossa. Ulosottomiehellä olisi siten esimerkiksi oikeus tehdä etsintä omaisuuden löytämiseksi (luvun 49 ja 50 §), saada tietoja (esim. 52 ja 66 §), käyttää voimakeinoja (82 ja 83 §), saada poliisilta virka-apua (108 §) ja käyttää asiantuntijaa sen selvittämiseksi, onko kysymyksessä tuomioistuimen määräyksessä tarkoitettu kohde (109 §).

Voimassa olevaa oikeutta on aiheellista täydentää katselmuksen osalta. Tuomioistuin voisi asettaa katselmuksen toimittamisen turvaamiseksi uhkasakon sekä saada poliisilta virka-apua. Lähtökohtaisesti tulisi ensiksi määrätä uhkasakko. Jos kuitenkin henkilö edelleen niskoittelee, katselmus voitaisiin toimittaa poliisin avulla niin, että se vastaisi pääsystä katselmuspaikalle esimerkiksi lukituksen ohittamalla. Säännöksen nojalla olisi

myös mahdollista pyytää poliisi turvaamaan katselmuksen toimittamista, jos esimerkiksi olisi aihetta odottaa, että kiinteistön haltija pyrkisi häiritsemään katselmusta.

Kutsut

41 §. Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 26 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuimessa saapuvilla oleva todistaja on heti velvollinen todistamaan. Pykälän 1 momentissa sääntelyä muutettaisiin ja laajennettaisiin siten, että jos todistelutarkoituksessa kuultava asianosainen taikka todistajaksi tai asiantuntijaksi nimetty on tuomioistuimessa läsnä, häntä voitaisiin kuulla heti.

Lähtökohtana edelleen olisi, että läsnä oleva kuultava on heti velvollinen antamaan todistajankertomuksensa tai muuten antamaan lausuntonsa todistelutarkoituksessa. Rikosasian vastaajalle on kuitenkin annettava asianmukainen tilaisuus valmistella puolustustaan. Tähän kuuluu muun muassa sen harkitseminen, haluaako hän ylipäättään tulla kuulustelluksi todistelutarkoituksessa. Siksi momentin mukaan häntä voitaisiin heti kuulla, mutta tarvittaessa hänen kuulemisensa todistelutarkoituksessa on siirrettävä myöhemmän ajankohtaan. Myös muissa tilanteissa voi olla tarpeen antaa asianosaisille aikaa esimerkiksi siksi, että he voivat päättää todistajalle tai asiantuntijalle esitettävistä kysymyksistä.

Momentti liittyisi myös siihen, että riitasasioissa säännönmukaisesti ja joissain tapauksissa myös rikosasioissa kuultavan henkilön pyytää paikalle vapaamuotoisesti asianosainen taikka hänen avustajansa tai asiamiehensä.

Pykälän 2 momentin mukaan todistajan ja asiantuntijan kutsumisesta huolehtisi tarvittaessa tuomioistuin, jollei sitä 11 luvun 2 §:ssä mainitulla perusteella ole annettu asianosaisen huolehdittavaksi tai jollei oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 19 §:stä muuta johdu. Momentti vastaisi muutoin voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 26 §:n 3 momenttia, mutta havainnollisuuden vuoksi siihen lisättäisiin viittaus oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettuun lakiin. Mainitussa pykälässä sääde-

tään muun muassa syyttäjän huolehtimista kutsuista.

Voimassa olevaa lakia vastaten momentissa säädettäisiin lisäksi, että kuultava on kutsuttava tuomioistuimen asettaman sakon uhalla ja kutsu on annettava henkilökohtaisesti tiedoksi siten kuin 11 luvun 3, 3 b tai 4 §:ssä säädetään.

Pykälän 3 *momentissa* säädettäisiin pääosin voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 26 §:n 4 momenttia ja 48 §:n 2 momenttia vastaten kutsuun sisällytettävistä tiedoista. Momentti koskee todistajan ja asiantuntijan kutsumista. Kutsussa on ilmoitettava, minä päivänä ja kellonaikana sekä missä istunto pidetään. Kutsussa on myös mainittava tarpeelliset tiedot asianosaisista ja asiasta. Lisäksi kutsussa on ilmoitettava, mitä 62 tai 64 §:ssä sekä 65 §:n 3 momentissa säädetään.

Mainittu 62 § koskee todistajiin pääsäännön mukaan sovellettavista pakkokeinosta ja 64 § koskee alle 15 vuotiaisiin tai mielentoinnaltaan häiriintyneisiin todistajiin sekä asiantuntijoihin sovellettavia pakkokeinoja. Mainittu 65 §:n 3 momentti koskee todistajalle suoritettavaa ennakkoa matka- ja toimeentulokustannuksista.

Pykälän 4 *momenttiin* otettaisiin säännös siitä, että jos 52 §:ssä tai 56 §:n 2 momentissa tarkoitettu kuulustelu eli kuuleminen videon tai puhelimen välityksin toimitetaan viranomaisen luona, kuulusteluun voidaan soveltaa, mitä todistelutarkoituksessa kuultavan asianosaisen taikka todistajan ja asiantuntijan poissaolon seuraamuksista ja heihin kohdistettavista pakkokeinoista säädetään. Kutsussa on ilmoitettava 3 momentissa säädettyjen tietojen lisäksi, millä tavoin kuulustelu toimitetaan.

Vastaavanlainen sääntely on omaksuttu hovioikeuden pääkäsittelyä koskien 26 luvun 24 a §:n 3 momentissa. Kun mainitussa momentissa sääntely on pakottava, tässä ehdotetaan tarkoituksenmukaisuussyistä, että asia jäisi tuomioistuimen harkintaan.

Pykälän 5 *momentin* mukaan kutsusta katselmukseen noudatettaisiin soveltuvin osin, mitä edellä tässä pykälässä ja muualla säädetään kutsusta istuntoon. Sen tarkoitus on selvittää oikeustilaa siitä, että katselmukseen voidaan kutsua vastaavalla tavalla kuin istun-

toon. Momentti korvaisi voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 58 §:n 1 momentin, jonka mukaan tuomioistuimen on ilmoitettava katselmuksen toimittamisesta asianosaisille. Saman momentin mukaan tuomioistuimen on määrättävä vangittu tuotavaksi katselmukseen, jos tuomioistuin pitää hänen läsnäoloaan tarpeellisenä. Tällaiselle erityissäännökselle ei ole tarvetta.

42 §. Pykälässä säädettäisiin asiallisesti voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 26 a §:ää ja 51 §:n 1 momentissa säädettyä vastaten ulkomailla olevan todistajan tai asiantuntijan kutsumisesta. Pykälän toissijaisuuden ilmaisemiseksi 1 momenttiin lisättäisiin maininta siitä, että pykälää noudatetaan, jollei muusta laista, Euroopan unionin lainsäädännöstä tai Suomea sitovasta kansainvälisestä sopimuksesta muuta johdu.

Mainittu 26 a §:n sääntely siitä, että kutsun sisällöstä antaa tarkemmat määräykset oikeusministeriö, poistettaisiin tarpeettomana. Estettä ei kuitenkaan ole sille, että oikeusministeriö antaa tästä ohjeita ja esimerkiksi laatii mallin kutsusta, koska tuomioistuimilla ei olisi velvollisuutta tällaisia ohjeita seurata tai mallia hyödyntää.

Estettä ei olisi edelleenkaan sille, että asianosainen vapaamuotoisesti huolehtii ulkomailla olevan todistajan tai asiantuntijan kutsumisesta istuntoon.

Todistelumenettely pääkäsittelyssä

43 §. Pykälän 1 *momentin* mukaan ennen todistajan tai asiantuntijan kuulemista tuomioistuimen puheenjohtajan on kysyttävä kuultavalta hänen nimeään ja tarvittaessa varmistauduttava hänen henkilöllisyydestään. Tarvittaessa puheenjohtajan on tiedusteltava, onko estettä antaa vakuutusta ja onko kuultavalla velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta. Puheenjohtajan on tarvittaessa tiedusteltava kuultavan uskottavuuteen vaikuttavia seikkoja.

Momentti vastaa pääosin voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 28 §:n 1 momenttia. Todistajansuojelullisista syistä enää ei kuitenkaan tiedusteltaisi kuultavan ikää, toimea tai asuinpaikkaa. Sanotuilla tiedoilla ei muutoinkaan ole juuri merkitystä todistajan luotettavuuden arvioinnin kannal-

ta. Mainittujen tietojen kysymisen asemesta puheenjohtajan olisi varmistettava tarvittaessa kuultavan henkilöllisyys esimerkiksi pyytämällä tätä esittämään puheenjohtajalle henkilöllisyystodistus siten, että tarvittavat tiedot saa vain tuomioistuimista. Kuitenkin jos todistajan iällä tai toimella taikka asuinpaikalla voi olla vaikutusta hänen uskottavuuteensa, tuomioistuin voi näistä seikoista kysyä vastavasti kuin muista uskottavuuteen vaikuttavista seikoista.

Sääntely ulotettaisiin koskemaan todistajan lisäksi myös asiantuntijaa. Tuomioistuin voisi siten tiedustella asiantuntijalta hänen pätevyytensä ja esteettömyytensä vaikuttavia seikkoja.

Edellä mainitussa 28 §:n 1 momentissa olevaa pöytäkirjausvelvollisuutta voidaan pitää tarpeettomana. Todistajan uskottavuuteen taikka velvollisuuteen tai oikeuteen kieltäytyä todistamasta liittyvät seikat ovat laadultaan sellaisia, että ne tulee sisällyttää tuomion tai päätöksen perusteluihin. Toisaalta pöytäkirjaan on otettava tarvittavat tiedot todistajan tai asiantuntijan yksilöimiseksi, kuten tarkka syntymäaika tai asuinpaikka, jolleivät tarvittavat yksilöintitiedot ilmene muusta oikeudenkäyntiaineistosta. Tällaisten tietojen salassapidosta säädetään muualla laissa.

Pykälän 2 momentin mukaan jos todistajalla tai asiantuntijalla on oikeus kieltäytyä todistamasta, puheenjohtajan on ilmoitettava se kuultavalle ja kerrottava, että jollei hän tahdo käyttää hyväkseen tätä etua, hänellä on sama totuusvelvollisuus kuin muillakin todistajilla tai asiantuntijoilla. Puheenjohtajan on lisäksi tarvittaessa muutoinkin tehtävä selkoa kuultavaa koskevan vaitiolovelvollisuuden tai oikeuden sisällöstä.

Momentti vastaa asiallisesti voimassa olevassa oikeudenkäymiskaaren 28 §:n 2 momentissa ja 31 §:n lopussa säädettyä. Myös tältä osin sääntely ulotettaisiin koskemaan todistajan lisäksi asiantuntijaa.

Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 27 §:n mukaan tuomioistuin voi määrätä todistajan tarkastamaan asiakirjoja tai ryhtymään eräisiin muihin toimenpiteisiin muistinsa virkistämiseksi. Tuomioistuimella on myös valta käyttää pakkokeinoja määräyksen toteuttamiseksi.

Säännöstä ei käytännössä sovelleta. Tuomioistuimen antaman määräyksen noudattamista on varsin vaikea valvoa. Lisäksi uhkasakon tai jopa painostusvankeuden käyttäminen määräyksen noudattamiseen pakottamiseksi vaikuttaa suhteettoman ankaralta toimenpiteeltä asian laatuun nähden. Siksi vastaavaa säännöstä ei ehdoteta otettavaksi uuteen lakiin. Estettä ei kuitenkaan olisi sille, että tuomioistuin antaisi mainitun kaltaisen kehotuksen virkistää muistia. Pakkokeinoja ei tällöin kuitenkaan voisi käyttää.

Pykälän 3 momenttiin otettaisiin johdonmukaisuuden vuoksi sinänsä itsestään selvä säännös siitä, että anonyymillä todistajalla ei ole velvollisuutta ilmoittaa henkilöllisyyttään. Tuomioistuimen ei myöskään tule selvittää hänen henkilöllisyyttään, koska anonyymi todistelu toteutettaisiin niin, ettei tuomioistuin tiedä anonyymien todistajan henkilöllisyyttä ja yhteystietoja. Sitä vastoin tuomioistuimen tulee varmistautua siitä, että kyseiselle henkilölle on anonymiteetti myönnetty käsiteltävänä olevan asian selvittämistä varten. Tämä tapahtuisi sen henkilön myötävaikutuksella, jonka ehdotetun oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 11 a §:ssä tarkoitusta vaatimuksesta anonymiteetti on myönnetty sekä hyödyntämällä saman luvun 11 d §:n 5 momentissa tarkoitettua toimituskirjaa.

44 §. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin todistajan velvollisuudesta antaa vakuutus sekä vakuutuksen kaavasta (ks. myös OMSO 65/2012 s 77—79). Jollei 2 momentista muuta johdu, tuomioistuimen tulisi myös vakuutus ottaa.

Yleisperusteluissa mainituista syistä valasta luovuttaisiin. Muutoin momentti vastaisi voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 29 §:ää. Vakuutuksen kaavaan tehtäisiin kuitenkin kielellinen tarkistus.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin niistä henkilöistä, jotka eivät antaisi vakuutusta. Momentin 1 ja 2 kohdan mukaan tällaisia henkilöitä olisivat alle 15-vuotiaat ja ne, joilta havaitaan henkisen toiminnan häiriöiden vuoksi puuttuvan selvä käsitys vakuutuksen merkityksestä. Sääntely vastaisi voimassa olevan 17 luvun 30 §:n 1 ja 2 kohtaa.

Mainitun 30 §:n 3 kohdan mukaan valaa tai vakuutusta ei oteta syytetyn läheiseltä, jolla

on oikeus kieltäytyä todistamasta. Säännöksen taustalla on vaikuttanut se, että pykälän säätämisaikana perättömästä lausumasta rangaistiin ankarammin, jos se oli annettu valan tai vakuutuksen nojalla. Säännöksellä pyrittiin ottamaan huomioon asianosaisen läheisen mahdollinen ristiriitatilanne, kun toisaalta hänellä on halu suojella läheistään ja toisaalta hänen on pysyttävä rangaistuksen uhalla totuudessa. Kun asianosaisen läheistä kuultiin ilman valaa, tällaisessa tilanteessa annetusta perättömästä lausunnosta oli säädetty suhteellisen lievä rangaistus.

Voimassa olevassa rikoslain 15 luvussa kriminalisoiduissa perättömän lausuman eri tekemuodoissa ei enää tehdä eroa, onko todistajaa kuultu tuomioistuimessa valan tai vakuutuksen nojalla vai ilman sitä. Siksi mainituilla seikoilla ei voida enää perustella läheisen asettamista vakuutuksen osalta eri asemaan. Läheisellä on joka tapauksessa oikeus kieltäytyä todistamasta. Vaikka läheinen suostuisikin todistamaan, hänellä on oikeus kieltäytyä todistamasta siltä osin kuin todistaminen saattaisi hänet itsensä tai läheisensä asianomistajan syytteen vaaraan. Jos läheistä kuullaan todistajana silloin, kun hän on asianomistaja ilman vaatimuksia, perätöntä lausumaa tuomioistuimessa koskevia rangaistussäännöksiä ei sovelleta. Siksi vastaava säännöstä ei enää ehdoteta otettavaksi lakiin.

Momentin 3 kohdan mukaan rikosasiassa ei otettaisi vakuutusta asianomistajalta, jolla ei ole vaatimuksia, eikä eräiltä muilta henkilöiltä, joita on syytetty syytteenalaisesta teosta tai siihen liittyvästä teosta tai jotka ovat muuten läheisessä suhteessa tällaiseen teokoon. Kohdassa tarkoitetut henkilöt ovat niitä, jotka voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 18 §:n mukaan muodostavat eräänlaisen ryhmän asianosaisten ja todistajien väliin. Heiltä ei voimassa olevan oikeuden mukaan oteta valaa tai vakuutusta.

Kohdassa tarkoitetut henkilöt ovat ehdotuksen mukaan todistajia, mutta heihin ei sovelleta pakkokeinoja todistamisesta kieltäytymisen johdosta eikä perätöntä lausumaa koskevia säännöksiä (ehdotettu 63 § ja ehdotettu rikoslain 15 luvun 13 §:n 2 momentti). Ottaen huomioon myös vakuutuksen kaava, jossa muun muassa edellytetään todistajan

kertovan kaiken mitään salaamatta, ei vakuutuksen edellyttäminen kohdassa tarkoitetuilta henkilöiltä ole luontevaa. Vaikuttaisi pikemminkin ristiriitaiselta, että tällaiselta henkilöltä edellytettäisiin vakuutuksessa positiivista totuusvelvollisuutta, mutta pakkokeinoja ei kuitenkaan käytettäisi.

Momentin 4 kohdan mukaan vakuutusta ei otettaisi anonymimiltä todistajalta. Ilman erityissäännöstä tuomioistuin joutuisi mahdollisesti turhaan ja anonymiteettiä vaarantaen selvittämään anonymimin todistajan statusta sen ratkaisemiseksi, että otetaanko vakuutus vai ei. Jos tuomioistuin toteaisi, että anonymimiltä todistajalta ei oteta vakuutusta, voisi olla joissain tapauksissa helppo tämän perusteella päätellä, että anonymimi todistaja ei voi olla kukaan muu kuin asianomistaja, jolla ei ole vaatimuksia, tai muu 3 kohdassa tarkoitettu henkilö. Lisäksi vakuutuksen kaava, jossa edellytetään nimen lausumista, sopii huonosti yhteen todistajan anonymiteetin kanssa.

Vakuutuksen antaminen tai antamatta jättäminen ei vaikuta anonymimin todistajan antaman perättömän lausuman rangaistavuuteen, vaan anonymiiniin todistajaan sovelletaan rikoslain 15 luvun säännöksiä samalla tavalla kuin muihinkin todistajiin.

45 §. Pykälän mukaan asiantuntijan olisi ennen kuulustelua annettava seuraava vakuutus: Minä N. N. lupaan ja vakuutan kunniani ja oman tuntoni kautta, että täytän parhaan ymmärrykseni mukaan minulle annetun asiantuntijatehtävän.

Säännös vastaa osittain voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 49 §:ää. Vastaavasti kuin todistajan osalta edellä esitetään, enää ei annettaisi asiantuntijaan valaa, vaan ainoastaan vakuutus tulisi kysymykseen.

Pykälässä tarkoitettu kaava on vastaava kuin voimassa olevan lain mukaan silloin, kun asiantuntijaa kuullaan suoraan tuomioistuimessa suullisesti. Jatkossa ei säädettäisi erikseen vakuutuksen kaavasta muokkaamisesta niitä tilanteita varten, kun asiantuntija on ensiksi antanut kirjallisen lausunnon ja häntä sittemmin kuullaan tuomioistuimessa. Vaikka edellä 33 §:ssä ehdotetaan, että asiantuntija antaa aina lausuntonsa kirjallisesti, minkä lisäksi häntä voidaan kuulla suullisesti

tuomioistuimessa, ehdotettu vakuutuksen kaava kattaa riittävästi niin kirjallisen lausunnon kuin suullisen lausumankin.

Mainitun 49 §:n mukaan julkisen viran, toimen tai tehtävän nojalla asiantuntijana toimivalta ei vaadita valaa tai vakuutusta. Säännöstä on perusteltu sillä, että tällainen henkilö toimii virkavastuulla eikä erityinen muistuttaminen asiantuntijatehtävästä ole tarpeen. Nykyään ei kuitenkaan vaikuta perustellulta asettaa tällaisia henkilöitä eri asemaan muiden asiantuntijoiden kanssa. Lisäksi voimassa oleva sääntelystä voi aiheutua rajanveto-ongelmia esimerkiksi siitä, milloin kysymys on julkisen tehtävän hoitamisesta. Vakuutuksen antamisella ei myöskään ole merkitystä totuusvelvollisuuden ja siihen liittyvän rangaistusuhan kannalta.

Asiantuntija ei anna pykälän mukaan vakuutusta, jos hän antaa vain kirjallisen lausunnon eikä häntä kuulla suullisesti. Käytännössä merkityksellinen erityissäännös on terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain 23 §:n 1 momentti. Sen mukaan laillistettua lääkärin ja hammaslääkärin on, antaessaan lääkintölaillisia todistuksia ja lausuntoja sekä muita todistuksia, jotka on tarkoitettu esitettäväksi tuomioistuimelle tai muulle julkiselle viranomaiselle, vahvistettava ne sanoilla "minkä kunniani ja omantuntoni kautta vakuutan". Siten vahvistettu todistus tai lausunto on edelleen momentin mukaan pätevä ilman valallista vahvistusta, jollei tuomioistuimella tai viranomaisella erityisistä syistä määrää, että se on vahvistettava suullisella valalla tai vakuutuksella.

Koska säännös koskee myös muita viranomaisia kuin tuomioistuimia ja koska säännöksessä edellytetään vakuutusta vastaavaa vahvistusta, sitä ei ehdoteta tässä yhteydessä muutettavaksi. Jos momentissa tarkoitettua henkilöä kuullaan tuomioistuimessa asiantuntijana, momenttia noudatetaan erityissäännöksenä. Momentissa tarkoitettu henkilö antaa tässä pykälässä tarkoitettua vakuutuksen, jos tuomioistuin katsoo erityisten syiden sitä edellyttävän.

46 §. Pykälän mukaan ennen kuin todistaja tai asiantuntija esittää kertomuksensa, tuomioistuimen puheenjohtajan on muistutettava häntä totuusvelvollisuudesta ja, jos vakuutus on annettu, sen tärkeydestä.

Säännös vastaa todistajan osalta asiallisesti voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 31 §:n alkuosaa. Sääntely ulotettaisiin koskemaan myös asiantuntijaa.

Mainitun 31 §:n loppuosaa koskeva sääntely, jonka mukaan todistajalle on huomautettava vaitiolovelvollisuutta tai -oikeutta koskevien voimassa olevien 17 luvun 23 ja 24 §:n sisällöstä, otettaisiin 43 §:n 2 momenttiin. Estettä ei olisi sille, että tuomioistuin tarvittaessa uudestaan tässä vaiheessa tekisi selkoa salassapitovelvollisuuden tai vaitiolooikeuden sisällöstä, vaikkei tästä laissa enää nimenomaisesti säädettäisikään.

47 §. Pykälän 1 momentin mukaan todistelutarkoituksessa kuultavan asianosaisen ja todistajan tulee esittää kertomuksensa suullisesti viittaamatta kirjalliseen kertomukseen. Kuultava saa kuitenkin käyttää muistinsa tukemiseksi kirjallista muistiinpanoa.

Todistajan osalta momentti vastaa voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 32 §:n 1 momenttia. Vastaava määräys ulotettaisiin nimenomaisesti koskemaan myös todistelutarkoituksessa kuultavaa asianosaista. Momentti ei koskisi asiantuntijaa, koska hän on jo antanut lausuntonsa kirjallisesti ja suullinen kuuleminen on lähtökohtaisesti luonteeltaan kirjallista lausuntoa täydentävää ja korjaavaa sekä selventävää.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin siitä, että jos kuultava suullisessa kertomuksessaan poikkeaa siitä, mitä on aikaisemmin tuomioistuimelle, syyttäjälle tai esitutkintaviranomaiselle kertonut, tai ei anna kertomusta, kuultavan aikaisempaa kertomusta saadaan käyttää todisteena siltä osin kuin suullinen kertomus poikkeaa aikaisemmasta kertomuksesta tai kuultava ei ole antanut kertomusta.

Momentti vastaisi asiallisesti voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 32 §:n 2 momenttia. Säännös ulotettaisiin kuitenkin nimenomaisesti koskemaan todistajan lisäksi myös todistelutarkoituksessa kuultavaa asianosaista. Säännös ei koske asiantuntijaa.

Lähtökohtana edelleen olisi, että aikaisempaa kertomusta ei käytetä todisteena. Aikaisempaa kertomusta hyödynnettäisiin vain silloin, kun kuultavan kertomus tuomioistuimessa poikkeaa aiemmasta tai kuultava ei anna kertomusta. Tällä tarkoitetaan nykyti-

lannetta vastaten paitsi sitä, ettei kuultava lausu ylipäänsä mitään, myös sitä, että hän vaikenee jostain tietystä kysymyksestä.

Jos todistaja, jolla on vaitiolo-oikeus, on antanut kertomuksen esitutkinnassa, mutta kieltäytyy oikeudenkäynnissä todistamasta, esitutkintakertomusta ei edelleenkään saisi käyttää (KKO 1995:66). Läheisen vaitiolo-oikeutta koskevasta poikkeuksesta säädetäisiin 18 §:n 2 momentissa. Näissä tapauksissa ei olisi estettä esitutkintakertomuksen hyödyntämiseen, kuten momentin perusteluissa on edellä todettu.

Siitä, missä määrin aikaisempaa kertomusta tuomioistuimessa käytäisiin läpi, säädettäisiin jäljempänä 54 §:ssä.

48 §. Pykälässä säädettäisiin osittain voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 33 §:ää vastaten asianosaisen kuulemisesta. Kuten myös 49 §:stä ilmenee, tässä pykälässä säädettyssä järjestyksessä kuultaisiin myös todistajana olevaa asianomistajaa, jolla ei ole asiassa vaatimuksia.

Pykälän 1 momentin mukaan ennen muun suullisen todistelun vastaanottamista riita-asiassa kuulustellaan asianosaista sekä rikosasiassa asianomistajaa ja vastaajaa tässä pykälässä säädetyllä tavalla. Säännös vastaa tältä osin oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 7 §:n 2 momenttia, jonka mukaan rikosasian asianosaiset kuulustellaan ennen kuin muuta suullista todistelua otetaan vastaan siitä kysymyksestä, jota kuulustelu koskee. Riita-asioissa asianosaisten kuuleminen ennen muun suullisen todistelun vastaanottamista on pääsääntö, josta voidaan kuitenkin poiketa (OK 6:2).

Momentin mukaan tuomioistuin voisi kuitenkin päättää, että ennen asianosaisten kuulemistä otettaisiin vastaan muuta suullista todistelua. Siten todistelua voitaisiin ottaa vastaan todistusteemoittain. Esimerkiksi rikosasiassa voitaisiin ensiksi ottaa vastaan suullinen todistelu rikosvastuun perustavista seikoista kaikilta osin kuulemalla ensiksi asianomistajaa ja syytettyä sekä todistajia. Tämän jälkeen voitaisiin samassa järjestyksessä ottaa vastaan suullinen todistelu siitä, mitä vahinkoa ja kuinka paljon syytteenalaisesta rikoksesta on aiheutunut. Voi myös olla perusteltua joissain tapauksissa kuulla ensimmäiseksi asiantuntijaa asian kannalta merki-

tyksellisistä kokemussäännöistä. Lisäksi esimerkiksi asianosaista ja todistajaa voitaisiin kuulla vastakkain ehdotetun 50 §:n mukaisesti.

Momentin mukaan kuulustelu toimitettaisiin siten kuin jäljempänä pykälässä säädetään. Tarvittaessa voitaisiin kuitenkin poiketa 2—4 momentin säännöksistä, jotka koskevat pääkuulustelua ja vastakuulustelua sekä kysymysten esittämistä näiden jälkeen. Joissain tapauksissa tämä voi olla tarkoituksenmukaista kertomuksen selvytyden edistämiseksi ja toiston välttämiseksi. Poikkeamismahdollisuutta ei kuitenkaan ole perusteltua ulottaa 5 tai 6 momenttiin.

Tuomioistuin päättää viime kädessä poikkeamisesta. Joissain tapauksessa voi olla esimerkiksi perusteltua pääkuulustelun yhteydessä kysyä esitutkintakertomuksesta poikkeamisen syytä. Tuomioistuimen voi olla joissain tapauksissa perusteltua ottaa pääkuulustelu toimittakseen, kun kyseessä on vihamielinen asianosainen, vaikka hänellä olisikin avustaja. Jos asiassa on useita asianosaisia kantaja- tai vastaajapuolella, voi olla perusteltua, että yksi henkilö, esimerkiksi syyttäjä tai yksi riita-asian asianosaisen avustaja huolehtii kaikkien vastapuolella olevien henkilöiden pääkuulustelusta.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin pääkuulustelun toimittamisesta. Riita-asiassa asianosaisen pääkuulustelun toimittaa hänen avustajansa. Rikosasiassa vastaajan pääkuulustelun toimittaa hänen avustajansa. Asianomistajan pääkuulustelun toimittaa hänen avustajansa tai syyttäjä. Tästä seuraa, että todistajana kuultavan asianomistajan, jolla ei ole vaatimuksia eikä siten avustajaakaan, pääkuulustelusta huolehtii siis syyttäjä. Pykälässä ei erikseen mainita kuulustelun toimittamisesta silloin, kun asianomistaja ajaa yksin kannaan rikosasiassa, mutta näissä tapauksissa hänet voidaan rinnastaa syyttäjään.

Jollei asianosaisella riita-asiassa tai vastaajalla rikosasiassa ole avustajaa, pääkuulustelun toimittaa tuomioistuin tai rikosasiassa myös syyttäjä. Rikosasiassa on perusteltua lähteä siitä, että kuulustelusta huolehtii syyttäjä. Tuomioistuin voisi huolehtia pääkuulustelusta esimerkiksi silloin, kun kuultava suhtautuu ilmeisen vihamielisesti syyttäjään.

Pääkuulustelussa kuultavan tulee omaloitteisesti ja tarvittaessa hänelle esitettyjen kysymysten avulla esittää kertomuksensa yhtäjaksoisesti. Säännös vastaa voimassa olevaa oikeutta. Kuultavalle voitaisiin esittää kysymyksiä, joiden avulla hän voi jatkaa kertomustaan, jos yhtäjaksoisen kertomuksen antaminen tuottaa kuultavalle vaikeuksia. Esitetä ei olisi myöskään esittää kertomuksen kuluessa tarkentavia tai täydentäviä kysymyksiä, jos kuultava ilmaisee asiansa epäselvästi tai ohittaa kertomuksessaan olennaisia kysymyksiä.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin vastaakuulustelusta. Siitä huolehtisi se asianosainen, joka on pääkuulustelun toimittaneen osapuolen vastapuoli. Asianomistaja, jolla ei ole asiassa vaatimuksia, on todistaja eikä siten asianosaisen vastapuoli. Siksi erikseen säädettäisiin siitä, että hänen vastakuulustelun toimittaa syyttäjän vastapuoli.

Jos vastapuoli ei ole saapuvilla, vastakuulustelun toimittaa tuomioistuin tai rikosasiasa myös syyttäjä. Jos syyttäjä on toimittanut pääkuulustelun, vastakuulustelusta huolehtisi siten tuomioistuin.

Pykälän 4 momentin mukaan vastakuulustelun jälkeen kuultavalle voidaan esittää kysymyksiä. Pääkuulustelusta huolehtineelle osapuolelle tulee varata ensimmäiseksi tilaisuus kysymysten tekemiseen. Tämän jälkeen muut osapuolet ja tuomioistuin voivat esittää kysymyksiä. Tuomioistuin määrää tarkemmin kyselyjärjestyksestä.

Pykälän 5 momentissa säädettäisiin asiallisesti voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 21 §:n 3 momenttia vastaten sellaisen kuultavan, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, kuulustelun toimittamisesta.

Kuulustelun toimittaisi lähtökohtaisesti tuomioistuin, mutta se voi erityisestä syystä uskoa kuulustelemisen asianosaisen tehtäväksi. Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kysymyksiä kuultavalle tuomioistuimen välityksellä tai, jos tuomioistuin katsoo soveliaaksi, suoraan kuultavalle. Kuuleminen voi tapahtua tarvittaessa muussa tilassa kuin tuomioistuimen istuntosalissa.

Pykälän 6 momentissa kiellettäisiin voimassa olevaa oikeutta vastaten johdattelevien kysymysten esittäminen pääkuulustelussa.

Tuomioistuimen tulisi edelleen evätä asiaan kuulumattomat taikka eksyttävät tai muuten sopimattomat kysymykset.

49 §. Pykälässä säädettäisiin todistajan ja asiantuntijan kuulustelemisesta. Pykälän 1 momentin mukaan todistajan ja asiantuntijan kuulustelu toimitetaan siten kuin jäljempänä 2 momentissa sekä 48 §:n 3-6 momentissa säädetään. Tarvittaessa voidaan kuitenkin poiketa 2 momentissa ja 48 §:n 3 ja 4 momentissa säädetystä. Tältä osin voidaan viitata 48 §:n perusteluihin. Asianomistajaa, jolla ei ole asiassa vaatimuksia, kuulustellaan 48 §:n nojalla.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 33 §:n 1 momenttia vastaten siitä, että kuultavan pääkuulustelusta huolehtisi se osapuoli, joka on nimennyt kuultavan.

Momentissa säädettäisiin erikseen pääkuulustelun toimittamisesta, kun kuultavan on nimennyt tuomioistuin tai kun kuultava on molemman osapuolen nimeämä. Tällaisessa tapauksessa tuomioistuin päättää, kumpi osapuolista huolehtii pääkuulustelusta, jollei soveliaimmaksi ole katsottava, että tuomioistuin huolehtii siitä. Säännös poikkeaisi voimassa olevasta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 33 §:n 4 momentista, jonka mukaan tällaisessa tapauksessa kuulustelusta huolehtii ensisijaisesti tuomioistuin, joka voi kuitenkin osoittaa kuulustelun toimittamista asianosaiselle. Luonteva lähtökohta on, että pääkuulustelun toimittaa kantaja, jolloin tarkoitus on saada selvitystä niistä seikoista, jotka tukevat kannetta ja joista kantajalla on todistustaakka.

50 §. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin siitä, että jos asiassa kuullaan useita henkilöitä todistelutarkoituksessa, kuulustellaan heidät kukin erikseen. Heidä saadaan kuitenkin kuulustella vastakkain, jos kertomukset tai lausunnot ovat epäselvät tai ristiriitaiset taikka vastakkainkuulustelu on muuten tarpeen.

Voimassa olevassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 33 a §:n alussa on muutoin asiallisesti vastaavanlainen säännös, mutta sanamuotonsa mukaisesti se koskee vain todistajia. Koska vastakkainkuulustelu voi olla tarpeen esimerkiksi silloin, kun asiassa on esiintynyt kaksi erilaista kantaa esittänyttä asiantuntijaa tai kun todistaja ja asianosainen ker-

toivat samasta tapahtumasta olennaisesti poikkeavalla tavalla, säännös ulotettaisiin koskemaan kaikkia todistelutarkoituksessa kuultavia henkilöitä.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin ensinnäkin edellä mainitun 33 a §:n loppuosaa vastaavasti, ettei todistaja saa olla läsnä enempää kuin hänen todistajana kuulustelunsa vaatii. Yleensä todistaja olisi läsnä vain kertomuksensa antamisen ajan. Todistaja voisi olla läsnä käsittelyssä todistajankuulustelun valmisteleminen tähtäävässä oikeudenkäynnin osassa. Tällainen tilanne voisi olla käsillä esimerkiksi silloin, kun oikeudenkäynnissä esitetään kuva- tai äänitallenne, jota ei ole sen pituuden tai muun syyn vuoksi tarkoituksenmukaista ottaa vastaan erikseen ennen jokaisen todistelutarkoituksessa kuultavan henkilön kuulustelemista. Todistaja ei kuitenkaan saisi olla läsnä silloin, kun toista henkilöä kuullaan todistelutarkoituksessa.

Toiseksi säännös ulotettaisiin nykyisestä poiketen rajoittamaan myös asiantuntijan läsnäoloa vastaavalla tavalla kuin todistajan suhteen on säädetty. Koska asiantuntija tekee selkoa usein paitsi kokemussäännöistä myös omista havainnoistaan, hänen asemansa viimeksi mainituilta osin muistuttaa todistajaa. Todistajan läsnäolorajoituksilla pyritään siihen, ettei todistajan kertomukseen vaikuta muu asiassa esitettävä näyttö. Vastaavasti on aiheellista tähdätä siihen, että asiantuntija kertoo ilman ulkopuolisia vaikutteita havainnoistaan. Toisaalta koska esimerkiksi vastakainkuulustelua voisi helpottaa se, että asiantuntija olisi läsnä toista asiantuntijaa kuultessa, tuomioistuimien voisi sallia asiantuntijan läsnäolon oikeudenkäynnin aikana laajemmin.

Kolmanneksi tuomioistuimien voisi sallia, että asianomistaja, jolla ei ole asiassa vaatimuksia, on läsnä ennen kuulemistaan. Koska tällaisella asianomistajalla saattaa olla edelleen syyteoikeus ja oikeus vaatia rikokseen perustuvaa yksityisoikeudellista suoritusta, on perusteltua, että hän voi oikeuksiensa valvomiseksi osallistua käsittelyyn muita todistajia laajemmin. Säännös korvaisi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 8 §:n, jonka mukaan tuomioistuimien voi todistelun turvaamiseksi määrätä, ettei asianomistaja, jolla ei ole asiassa vaatimuksia, saa olla saa-

puvilla asian käsittelyssä ennen kuin häntä kuullaan asian selvittämiseksi. Jäljempänä 2. lakiehdotuksessa esitetään mainitun pykälän kumoamista. Tällainen asianomistaja saisi olla läsnä kuulustelunsa päättyttyä.

51 §. Pykälässä säädettäisiin pääosin voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 34 §:ää vastaten henkilötodistelun vastaanottamisesta pääkäsittelyssä asianomaisen tai muun henkilön olematta läsnä. Pykälässä oleva viittaus rikoslain 15 luvun 10 §:ään, joka koskee kuultavan henkilön läheispiirin määrittelyä uhkaustapauksissa, korvattaisiin viittauksella käsillä olevan luvun 17 §:n 1 momentti. Oikeustila pysyisi käytännössä suurin piirtein ennallaan.

Pykälään otettaisiin myös nimenomainen maininta siitä, että henkilöä voitaisiin kuulla näkösuojan takaa siten, ettei kuultavan ja asianomaisen tai muun henkilön välillä ole näköyhteyttä. Näkösuojan käyttäminen on todettu mainitun 17 luvun 34 §:n esitöissä sallituksi ilman eri säännöistäkin henkilön istuntonsalista poistamista lievempänä keinona (HE 190/2002 vp s. 28). Näkösuojaa nykyisin tuomioistuimissa säännönmukaisesti käytetään. Koska näkösuoja on perusteltua mainita jäljempänä anonyymiä todistelua koskevassa 53 §:ssä, siitä on johdonmukaisuuden vuoksi aiheellista säätää tässäkin pykälässä.

Mainituissa 34 §:ssä säädetään asianomistajan osallistumisesta oikeudenkäyntiin muutoinkin kuin todistelutarkoituksessa kuulemisen osalta jonkin henkilön olematta läsnä. Koska asiallisesti kysymys ei tällöin ole todistelusta, sääntely siirrettäisiin asiallisesti muuttamattomana oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 7 §:ään.

52 §. Pykälässä säädettäisiin pääosin voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 34 a §:n vastaten henkilötodistelun vastaanottamista kuva- ja ääniyhteyden välityksellä. Pykälässä oleva viittaus rikoslain 15 luvun 10 §:ään korvattaisiin edellä 51 §:ää vastaten viittauksella 17 §:n 1 momenttiin. Vastaavasti kuin 51 §:n kohdalla ehdotetaan, asianomistajan osallistumisesta oikeudenkäyntiin kuva- tai ääniyhteyden välityksellä säädettäisiin jatkossa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 7 §:ssä.

Mainitun 34 a §:n 1 momentin 1 kohdan kuva- tai ääniyhteyttä voidaan käyttää, jos

tuomioistuin harkitsee sen soveliaaksi ja jos kuultavan henkilökohtaisesta saapumisestaan pääkäsittelyyn aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna kohtuuttomia kustannuksia tai kohtuutonta haittaa. Sääntelyä muutettaisiin siten, että etäyhteyttä voitaisiin käyttää tällaisissa tapauksissa, jos kuultavan saapumisesta aiheutuisi huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa. Tarkoituksena on laajentaa etäkuulemisen alaa, koska kohtuuttomuuden edellyttämistä voidaan pitää epätarkoituksenmukaisen vaativana edellytyksenä, koska lähtökohtaisesti kuultavaan olisi kuitenkin kuva- ja ääniyhteys. Tuomioistuimen on joka tapauksessa tapauskohtaisesti harkittava, voidaanko etäkuulemista pitää soveliaana.

53 §. Anonyymiä todistajaa voidaan kuulla siten kuin tavallistakin todistajaa asianosaisten ja yleisön ollessa läsnä, jolloin ainoaksi eroksi tavalliseen todistajaan jäisi se, ettei anonyymin todistajan henkilöllisyys tule ilmi. Koska anonyymin todistajan suojeleminen saattaa kuitenkin edellyttää tarvetta järjestää kuulustelu toisin, pykälässä säädettäisiin anonyymin todistajan kuulemisesta erityisjärjestelyin. Pykälä on asiallisesti erityissäännös suhteessa 51 ja 52 §:ään.

Pykälän *1 momentin* mukaan tuomioistuin päättäisi kuulemistavasta. Asiasta olisi hyvä neuvotella etukäteen sen asianosaisen kanssa, jonka hakemuksesta henkilöä kuullaan anonyymisti, koska hänellä yleensä voidaan olettaa olevan tietoa siitä, millaiset järjestelyt ovat tarpeen anonyymiteetin turvaamiseksi. Anonyymin todistajan kuulemisen tarkempaa järjestämistä varten voi olla perusteltua järjestää suullinen valmisteluistunto, jossa asianosaiset saavat ottaa kantaa kysymykseen. Todistajalle anonyymiteetin hankkinut asianosainen voisi käsitellä kysymystä todistajan kanssa.

Momentin soveltamisen edellytyksenä olisi, että toimenpide on todistajan henkilöllisyyden salaamiseksi välttämätöntä. Välttämättömyysarviointi tulisi tehdä anonyymiteetin tarkoitusta silmällä pitäen eli sen varmistamiseksi, että todistajan henkilöllisyys voidaan salata todistajaa uhkaavalta asianosaiselta tai että tieto todistajan henkilöllisyydestä ei muuten leviä. Kuulemisessa tulee turvautua keinoon, joka on lievin poikkeus to-

distelun avoimuuteen, mutta kuitenkin riittävä anonyymiteetin turvaamiseen. Momentti ei oikeuta todistelun suullisuudesta poikkeamiseen.

Ensinnäkin henkilöä olisi mahdollista kuulla näkösuojan kuten sermin takaa. Tätä kuulemismuotoa tulisi käyttää, jos pelkkä nimen salaaminen ei riittäisi uhan torjumiseksi. Toiseksi henkilöä voitaisiin kuulla puhelimitse tai videoyhteyden välityksellä tai muuta vastaavaa teknistä tiedonvälitystapaa käyttäen. Tarve tällaiseen kuulemiseen voisi aktualisoitua tilanteissa, joissa henkilö esimerkiksi turvallisuuteensa tai terveyteensä liittyvistä syistä ei voisi saapua käräjäoikeuteen. Kuuleminen voisi tapahtua myös toiselta paikakunnalta. Kolmanneksi henkilöä olisi sallittua kuulustella muutetun ääniyhteyden avulla. Tämä keino tulisi käytettäväksi tilanteissa, joissa uhkaavan asianosaisen arvioitaisiin voivan tunnistaa kuultavan tämän äänen perusteella. Mahdollista olisi myös järjestää kuuleminen siten, että tuomioistuimella on kuva- ja ääniyhteys todistajaan ja muilla muutettu ääniyhteys.

Anonyymin todistajan nimeäisi yleensä syyttäjä, joka huolehtisi pääkuulustelusta 49 §:n mukaisesti. Toisaalta myös tuomioistuin voisi huolehtia pääkuulustelusta riippumatta siitä, kuka anonyymin todistajan on nimennyt, jos tuomioistuin pitäisi sitä soveliaana.

Pykälän *2 momentin* mukaan asianosaisille olisi varattava mahdollisuus esittää kuultavalle kysymyksiä. Anonyymiä todistelua ei saisi järjestää niin, että asianosaisilla ei ole mahdollisuutta vastakuulusteluun. Tuomioistuin voisi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 5 §:n 1 momentin nojalla määrätä tarkemmin, miten anonyymin todistajan vastakuulustelu järjestetään.

Kuten edellä 21 §:n perusteluissa on todettu, tuomioistuimen tulee 48 ja 49 §:n mukaisesti evätä ilmeisesti asiaan kuulumattomat taikka eksyttävät tai muuten sopimattomat kysymykset, joilla pyritään ainoastaan anonyymin todistajan henkilöllisyyden tai yhteystietojen selvittämiseen. Toisaalta anonyymi todistaja saisi 21 §:n 1 momentin mukaisesti vaieta siltä osin kuin kertomuksella olisi merkitystä näyttönä asiassa, mutta todistaminen vaarantaisi anonyymiteetin.

Käytännössä puheenjohtajan tulisi paitsi 43 §:n mukaisesti myös osana prosessinjohtoa muistuttaa anonyymiä todistajaa siitä, ettei tämän tarvitse kertoa seikoista, joista henkilöllisyys on pääteltävissä. Sen valvomista, ettei todistajalle esitetä paljastavia kysymyksiä, ei voitaisi jättää ainoastaan todistajalle. Puheenjohtajan tulisikin pyrkiä valvomaan, ettei todistajalle esitetä kysymyksiä, joihin vastaaminen saattaa paljastaa henkilöllisyyden. Myös anonyymien todistajan hankkineen osapuolen eli yleensä syyttäjän tulisi valvoa kysymysten laatua ja tarvittaessa puuttua niihin.

Käytännössä olisi mahdollista toimia esimerkiksi niin, että oikeuden puheenjohtaja esittäisi kysymykset todistajalle. Asianosaisilta myös voitaisiin varmistaa ennen jokaista kysymystä, voiko todistaja vastata paljastamatta henkilöllisyyttään. Lisäksi todistajalla itsellään olisi aikaa arvioida, voiko hän vastata kysymykseen ilman, että hänen henkilöllisyytensä paljastuu.

Tuomioistuimien voisi myös määrätä, että anonyymille todistajalle esitettävät kysymykset on etukäteen toimitettava tuomioistuimelle ja muille asianosaisille. Näin voitaisiin jo ennakolta harkita kysymysten asianmukaisuutta ja merkitystä anonymiteetin turvaamisen kannalta. Etukäteen toimitettavat kysymykset voivat joissain tapauksissa ilmetä turhiksi tai riittämättömiksi. Tällaisessa tapauksessa voidaan pitää oikeudenkäynnissä tauko, jonka aikana asianosainen muotoilee tarvittavat lisäkysymykset ja tuomioistuimille ja muille asianosaisille annetaan tilaisuus perehtyä niihin ennen todistajankuulustelun jatkamista. Tuomioistuimen on huolehdittava, että vastakuulustelun valmistelua varten annetaan riittävästi aikaa ja turvataan muutenkin riittävät edellytykset vastakuulustelu-oikeuden toteuttamiselle (vrt. yleisperustelujen jaksossa 2.2 käsitelty Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio Papadakis v. Makedonia 26.2.2013).

Edellä 51 §:n 3 momentin mukaan kuultavan kuulemisesta yleisön läsnä olematta noudatetaan oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annettua lakia. Toisaalta 11. lakiehdotuksen mukaan mainittua lakia ei sovelleta käsittelyjulkisuuteen anonyymiä todistajaa kuultaessa. Pykälän

3 momentin mukaan sen estämättä, mitä 51 §:n 3 momentissa säädetään, anonyymiä todistajaa kuullaan yleisön läsnä olematta, jos se on anonyymien todistajan henkilöllisyyden salaamiseksi välttämätöntä.

Lähtökohta olisi, että kuultaessa anonyymiä todistajaa tavanomaisesta menettelystä tehtäisiin vain ne välttämättömät poikkeukset, joita anonyymien todistajan henkilöllisyyden suojaaminen paljastumiselta edellyttää. Siten anonyymiä todistajaa voidaan kuulla niin, että vain hänen nimensä ja yhteystietonsa jäävät salaisiksi, mutta istunnossa läsnä olevilla on häneen tavanomainen näkö- ja kuuloyhteys. Tällainen menettely voisi tulla kysymykseen, kun syyttäjän todistaja on vastaajalle entuudestaan tuntematon, eikä ole syytä olettaa, että hänen henkilöllisyyttään pystyttäisiin hänen ulkomuotonsa perusteella myöhemminkään selvittämään. Toisaalta yleisön läsnä oleminen voisi kasvattaa huomattavasti riskiä anonyymien todistajan henkilöllisyyden paljastumisesta. Siksi on parempi, että anonyymiä todistajaa kuullaan mainitulla tavalla, mutta yleisön olematta paikalla.

Toisaalta jos anonyymiä todistajaa kuullaan näköesteen takaa ääni muunnettuna, yleisön läsnä oleminen ei ilmeisestikään voisi lisätä riskiä hänen henkilöllisyytensä paljastumisesta. Siksi ei olisi perusteltua kuulla anonyymiä todistajia suljetuin ovin. Menettelyn poikkeuksellinen luonne pikemminkin puoltaa käsittelyn julkisuutta.

54 §. Pykälän mukaan asiantuntijalausunto, asiakirja, katselmuskohde sekä 24 §:ssä ja 47 §:n 2 momentissa tarkoitettu kertomus tai lausuma olisi pääkäsittelyssä esiteltävä todistelun kannalta tarpeellisilta osiltaan.

Säännös korvaisi voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 32 §:n 2 momentissa ja 51 §:n 2 momentissa olevan sääntelyn, joka koskee esitutkitakertomuksen tai muun viranomaiselle annetun kertomuksen sekä asiantuntijalausunnon lukemista pääkäsittelyssä. Esitutkinta- tai muun vastaavanlaisen kertomuksen sallittavuudesta todisteenä säädettäisiin jatkossa 24 §:ssä ja 47 §:n 2 momentissa.

Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 8 e §:n 3 momentin mukaan tuomioistuimien voi määrätä, että pääkäsittelyn ulkopuolella vastaanotettu kirjallinen todiste

otetaan vastaan pääkäsittelyssä sitä lukematta vain, jos sen sisältö on tuomioistuimen jäsenen tiedossa, asianosaiset siihen suostuvat ja sitä muutoinkin voidaan pitää sopivana.

Oikeudenkäynnin sujuvuuden kannalta epäkohtana voidaan pitää sitä, että laissa veloitetaan asiakirjan taikka kertomuksen tai lausunnon lukemiseen epätarkoituksenmukaisen laajasti. Esimerkiksi asiakirja tai asiantuntijalausunto voi olla hyvin laaja, mutta vain vähäisellä osalla asiakirjasta tai lausunnonsta on merkitystä näyttönä asiassa. Todistelun kontradiktorisuuden turvaamiseksi riittää, että asianosainen esittelee kertomuksen tai lausunnon todistelun kannalta tarpeellisilta osiltaan. Näin asiaan vaikuttava näyttö tulee osaksi oikeudenkäyntiaineistoa ja asianosaiset voivat lausua siitä. Tilanne voi olla sekin, että ettei asiakirjasta ja sen sisällöstä ole mitään erimielisyyttä asianosaisten kesken tai että asiakirjasta on saatu riittävä selvitys jo sen laatijaa kuulusteltaessa. Jos tuomioistuin näin toteaa, ei ole tarvetta käydä asiakirjaa läpi lainkaan.

Mainituista syistä ja sääntelyn johdonmukaisuuden ja kattavuuden vuoksi pykälä koskisi asiantuntijalausuntoa, asiakirjaa, 24 §:ssä tarkoitettua oikeudenkäyntiä varten annettua yksityisluonteista kertomusta ja esitutkintapöytäkirjassa tai muussa asiakirjassa olevaa lausumaa. Mainitusta huolimatta 47 §:n 2 momentti on tarpeen mainita erikseen, sillä se koskee esimerkiksi oikeudenkäynnissä tallennettua kertomusta. Vastaavasti esimerkiksi katselmuskohteena olevasta turvakameranauhoituksesta voitaisiin katsoa vain jokin tietty, mahdollisesti varsin lyhytkin osuus, sen selvittämiseksi, voidaanko syytetty tunnistaa tallenteella esiintyväksi henkilöksi.

55 §. Pykälässä säädettäisiin todistelun vastaanottamisesta pääkäsittelyssä asianosaisen poissaolosta huolimatta.

Rikosasioissa voidaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 3 §:n 2 momentin mukaan asianosaisen poissaolosta huolimatta aloittaa pääkäsittely, jos hänet on sakon uhalla kutsuttu henkilökohtaisesti tuomioistuimeen ja jos on aihetta olettaa, että vaikka käsittelyä joudutaan lykkäämään, asiassa ei tarvitse toimittaa uutta pääkäsittelyä, eikä lykkäämisestä aiheudu merkittävää haittaa asian käsittelylle.

Mainitun luvun 3 a §:n mukaan voidaan tällaisessa pääkäsittelyssä kuulla toista asianosaista taikka todistajaa tai asiantuntijaa, jos asianosaiselle on ilmoitettu haasteen yhteydessä mahdollisuudesta ottaa vastaan todistelu hänen poissaolostaan huolimatta. Asiaa voidaan käsitellä myös muilta osin, jos se on tarpeen yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittelemiseksi tai todistelun vastaanottamiseksi.

Edelleen 3 a §:n mukaan todistelu ei oteta vastaan uudelleen jatkettaessa pääkäsittelyä lykkäyksen jälkeen, mutta tuomioistuimen on tehtävä poissaolleella asianosaiselle selko oikeudenkäyntiaineistosta, joka kertyi hänen poissa olleessaan. Todistelu on kuitenkin otettava vastaan uudelleen asianosaisen läsnä ollessa, jos asianosaisella oli laillinen este, josta hän ei ole voinut ajoissa ilmoittaa, tai jos tuomioistuin erityisestä syystä katsoo tarpeelliseksi todistelun vastaan ottamisen uudestaan. Asianosaisen pyynnöstä todistelu on esitettävä uudestaan, jos siitä ei ole hänelle haasteen yhteydessä ilmoitettu.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 9 §:n 1 momentin mukaan asianosaisen esteetön poissaolo riita-asiassa ei estä todisteiden esittämistä. Rikosasiassa todiste voidaan ottaa vastaan vastaajan esteettömästä poissaolosta huolimatta ainoastaan, jos tuomioistuin harkitsee sen soveliaaksi.

Saman pykälän 2 momentin mukaan silloin, kun todiste on otettu vastaan asianosaisen poissa ollessa, todiste on asianosaisen saapuvilla ollessa otettava vastaan uudelleen, jollei sen vastaanottamiselle ole estettä ja jollei 7 §:stä tai oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 3 a §:stä muuta johdu. Jos todistetta ei oteta vastaan uudelleen, tuomioistuimen on tehtävä siitä selko asiassa kertyneen oikeudenkäyntiaineiston perusteella.

Riita-asiassa todiste on toisin sanoen otettava uudelleen vastaan, jollei kysymys ole tarpeettomasta todisteesta. Rikosasioiden osalta sääntely mainituissa 3 a §:ssä ja 9 §:ssä on osittain päällekkäistä.

Pykälään ehdotetaan ensinnäkin otettavaksi asiallisesti rikosasioita koskevan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 3 a §:ään sisältyvä sääntely, jolloin 2. lakiehdotuksen mukaisesti mainittu pykälä kumot-

taisiin ja saman luvun 3 §:ään lisättäisiin viittaus käsillä olevaan pykälään. Kuitenkin voimassa olevassa laissa oleva ilmaisu ”haasteen yhteydessä” korvattaisiin ilmaisulla ”kutsussa”.

Rikosasioita koskeva sääntely ulotettaisiin koskemaan myös riita-asioita. Voimassa oleva sääntely on tarpeettoman ehdoton ja epätarkoituksenmukainen, koska vain asiaan vaikuttamaton tai muu todiste, jonka tuomioistuimien voi evätä, saadaan jättää ottamasta vastaan uudestaan. Lisäksi sääntely ei edistä käsittelyn joutuisuutta ja todistelun vastaanottamista pääkäsittelyssä asianosaisen poissa ollessa, vaikka asianosaiselle nimenomaan on näitä tapauksia silmällä pitäen ilmoitettava mahdollisuudesta ottaa vastaan todistelua. Sääntely johtaa myös siihen haittaan, että todistelutarkoituksessa kuultava henkilö on kutsuttava tuomioistuimeen vähintään kahdesti. Tästä seuraa myös lisäkustannuksia.

Pykälässä tarkoitettu menettely koskisi siten myös riita-asiassa vastaan otettava todistelua asianosaisen poissa ollessa. Pykälässä viitattaisiin 6 luvun 7 §:ään, jossa säädetään pääkäsittelyn aloittamisesta esteestä huolimatta. Mainittuun pykälään lisättäisiin uusi momentti, jossa viitattaisiin käsillä olevaan pykälään todistelun vastaanottamisesta asianosaisen poissa ollessa.

Todistelumenettely pääkäsittelyn ulkopuolella

56 §. Pykälässä säädettäisiin kootusti siitä, milloin todistelua voidaan ottaa vastaan pääkäsittelyn ulkopuolella. Tällaisen todistelun vastaanottamisesta uudelleen säädettäisiin 59 §:ssä. Voimassa olevassa laissa näistä kysymyksistä säädetään oikeudenkäymiskaaren 6 luvun 8, 12 ja 17 §:ssä ja 17 luvun 15, 41, 48 a, 51, 56 a, 61 ja 65 §:ssä sekä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 4 ja 12 §:ssä. Vaikka sitä ei ole pykälässä erikseen mainittu, voitaisiin ottaa todistelu vastaan nykyisin OK 17:41:ssä säädetyn tavoin siellä, missä sairas kuultava on.

Pykälän 1 momentin 1 kohdan mukaan todiste voidaan ottaa vastaan pääkäsittelyn ulkopuolella, jos pääkäsittely peruutetaan ja voidaan olettaa, että todistajaa, asiantuntijaa taikka riita-asian asianosaista tai rikosasiassa

todistelutarkoituksessa kuultavaa asianomistajaa ei tarvitse tai voida kuulla uudelleen pääkäsittelyssä taikka kuultavan saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todistelun merkitykseen verrattuna huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa. Kohta vastaa oikeudenkäymiskaaren 6 luvun 8 §:n 1 momenttia ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 4 §:n 1 momenttia. Kohdassa ei kuitenkaan enää edellytettäisi kohtuuttomia kustannuksia tai kohtuutonta haittaa. Kynnys olisi huomattavat kustannukset tai huomattava haitta vastaavalla tavalla kuin 52 §:ssä ehdotetaan säädettäväksi etäkuulemisen edellytyksenä.

Momentin 2 kohdan mukaan todiste voitaisiin ottaa vastaan pääkäsittelyn ulkopuolella, jos todistelutarkoituksessa kuultava asianosainen taikka todistaja tai asiantuntija ei sairauden tai muun syyn vuoksi voi saapua pääkäsittelyyn taikka hänen saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa.

Kohta vastaisi voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 41 §:ssä, 51 §:n 1 momentissa ja 61 §:n 1 momentissa säädettyä. Kynnys olisi tässäkin kohtuuttoman asemesta huomattava.

Momentin 3 kohdan mukaan todiste voidaan ottaa vastaan pääkäsittelyn ulkopuolella, jos asiakirjaa ei voida esittää tai katselmusta toimittaa pääkäsittelyssä taikka asiakirjan esittäminen tai katselmuksen toimittaminen pääkäsittelyssä todisteen merkitykseen verrattuna aiheuttaisi huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa.

Kohta vastaisi voimassa olevassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 15 §:n 1 momenttia ja 56 a §:ää. Kynnys olisi kohtuuttoman asemesta huomattava. Asiakirjan osalta edellä 39 §:ssä ehdotetaan, että pääsäännön mukaan asiakirjan jäljennös olisi riittävä. Koska tuomioistuin voi kuitenkin määrätä asiakirjan esitettäväksi alkuperäisenä, on säännös edelleen tarpeen, koska asiakirja voi olla esimerkiksi kallisarvoinen ja hauras, joten sen kuljetus ja esittäminen tuomioistuimessa voisi vahingoittaa asiakirjaa peruuttamattomasti.

Momentin 4 kohdan mukaan todiste voidaan ottaa vastaan pääkäsittelyn ulkopuolella, jos ennen pääkäsittelyä on tarpeen kuulla

asianosaista tai muuta henkilöä taikka ottaa vastaan muuta selvitystä sellaisen seikan selvittämiseksi, josta asiantuntijaa kuullaan. Kohta vastaa asiallisesti voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 48 a §:ää.

Selvityksen vastaanottaminen mahdollistaa sen, että asiantuntija voi antaa lausuntonsa pääkäsittelyssä huomioon otettavaksi (HE 15/1990 vp s. 116). Säännös on edelleen tarpeen, vaikka sääntelyä ehdotetaan muutettavaksi siten, että jatkossa asiantuntijaa ei enää määräisi tuomioistuimien vaan asianosainen nimeäisi asiantuntijan.

Pykälän 2 momentti sisältäisi uutta sääntelyä. Momentin mukaan henkilötodiste voitaisiin ottaa vastaan pääkäsittelyn ulkopuolella videokonferenssissa tai muutoin 52 §:ssä säädettyllä tavalla, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään. Voimassa oleva videokonferenssisäännös oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 34 a § koskee sanamuotonsa mukaan vain pääkäsittelyä.

Etäkuuleminen tulisi kysymykseen ensinnäkin 1 momentin 2 kohdan perusteella. Kohdan edellytykset vastaavat etäkuulemisen järjestämistä pääkäsittelyssä koskevia edellytyksiä 52 §:n 1 momentin 1 ja 2 kohdassa.

Toiseksi etäkuuleminen tulisi kysymykseen 4 kohdassa tarkoitetuissa tapauksissa, jossa kysymys on asiantuntijalausunnon laatimista varten vastaanotettavasta ennakollisesta todistelusta. Tällaisessa tapauksessa todistelu otetaan vastaan tarvittaessa myös pääkäsittelyssä.

Molemmissa tapauksissa edellytyksenä lisäksi olisi, että tuomioistuin pitäisi soveliaana kuultavan kuulemista videoneuvotteluteitse. Todistelun välittömyys lähtökohtaisesti edellyttää, että ensisijaisesti henkilö on istunnossa paikalla antamassa kertomuksensa. Joissain tapauksissa kuitenkin tästä voisi seurata sellaisia käytännön hankaluuksia, että videoneuvottelu tulisi kysymykseen. Momentti voisi esimerkiksi tulla sovellettavaksi, kun todistaja on saapunut kaukaa ulkomailta Suomeen kesälomalle, eikä hänen pikaisen poislähtönsä vuoksi häntä ei ehditä kuulla edes pääkäsittelyn ulkopuolella istunnossa. Momentti voisi soveltua myös sellaiseen tapaukseen, jossa kuultava kärsii sairaudesta, jonka vuoksi hänen kuntonsa vaihtelee ennakkoimattomasti. Videoneuvottelu voisi olla

mahdollista järjestää lyhyelläkin varoitusajalla, kun on todettu, että henkilö kunto sallii kertomuksen antamisen.

Pykälän 3 momentin mukaan asiaa saadaan käsitellä pääkäsittelyn ulkopuolella myös muilta osin, jos se on asian selvittämiseksi erityisen tärkeää. Sääntely vastaa voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 6 luvun 8 §:ssä ja 17 luvun 15, 41, 51, 56 ja 61 §:ssä sekä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 4 §:ssä säädettyä.

57 §. Pykälän mukaan tuomioistuimen on kutsuttava asianosaiset 56 §:n 1 momentin 2—4 kohdassa tarkoitetun pääkäsittelyn ulkopuolella pidettävään todisteiden vastaanottamista varten toimitettavaan käsittelyyn. Kutsussa on mainittava, että käsittely voidaan toimittaa asianosaisen poissaolosta huolimatta. Säännös vastaa asiallisesti voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 8 b §:ää. Pykälä koskee myös 58 §:n mukaisesti toimitettavaa käsittelyä.

58 §. Pykälässä säädettäisiin menettelystä, kun todisteita vastaanotetaan muussa tuomioistuimessa kuin siinä, jossa asia on vireillä. Pykälään otettaisiin voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 8 a §:n 2 momenttia sekä 8 c ja 8 d §:ää vastaavat säännökset.

Pykälään ehdotetaan sisällytettäväksi kuitenkin yksi muutos. Voimassa olevan lain mukaan todistelua pyytävän tuomioistuimen on toimitettava todisteen vastaanottavalle tuomioistuimelle asian käsittelystä kertyneet asiakirjat, jos se käy haitatta päinsä.

Asiakirjan toimittamisvelvollisuus on sanotusta rajoituksesta huolimatta tarpeettoman laaja. Vastaanottavan tuomioistuimen tehtävät rajoittuvat todisteen vastaanottamiseen, eikä sen tehtäviin kuulu muilta osin arvioida toisessa tuomioistuimessa käsiteltävää asiaa. Siksi asiakirjan toimittamisvelvollisuus rajattaisiin niihin asian käsittelystä kertyneisiin asiakirjoihin, jotka ovat tarpeen todisteen vastaanottamiseksi.

59 §. Pykälässä säädettäisiin pääkäsittelyn ulkopuolella vastaanotetun todistelun vastaanottamista uudelleen pääkäsittelyssä. Pykälän soveltamisen kannalta ei ole merkitystä, onko todistelu otettu vastaan asiaa käsittelevässä tuomioistuimessa vai virka-aputeitse toisessa tuomioistuimessa.

Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 8 e §:n 1 momentin mukaan pääkäsittelyn ulkopuolella vastaanotettu todiste on otettava vastaan uudelleen pääkäsittelyssä, jollei sen vastaanottamiselle ole estettä eikä todiste ole sellainen, että tuomioistuimen epäisi tarpeettomana tai muusta syystä.

Kuten edellä 55 §:n perusteluissa on todettu, on tällainen lähtökohtainen velvollisuus ottaa näyttö vastaan toiseen kertaan liian laaja ja epätarkoituksenmukainen. Kutsussa olisi 57 §:n mukaan ilmoitettava, että käsittely voidaan toimittaa asianosaisen poissaolosta huolimatta. Siksi pykälän 1 momentissa ehdotetaan säädettäväksi yhdenmukaisesti 55 §:n kanssa, että todistelua ei pääsäännön mukaan oteta uudestaan pääkäsittelyssä vastaan. Todistelu olisi kuitenkin otettava vastaan uudelleen asianosaisen läsnä ollessa, jos asianosaisella oli laillinen este, josta hän ei ole voinut ajoissa ilmoittaa, tai jos tuomioistuimen erityisestä syystä katsoo tarpeelliseksi todistelun vastaan ottamisen uudestaan. Todistelu voisi olla aiheellista ottaa todistelun välittömyyden edistämiseksi uudelleen vastaan, jos sen vastaanottamisen pääkäsittelyn ulkopuolella ja pääkäsittelyn järjestämisen välillä on kulunut pitkä aika.

Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 8 e §:n mukaan jos todistetta ei oteta vastaan uudelleen pääkäsittelyssä, tuomioistuimen on tehtävä siitä selko todisteen vastaanottamisesta kertyneestä oikeudenkäyntiaineistosta. Sääntelyä esitetään oikeudenkäynnin sujuvuuden vuoksi muutettavaksi 2 momentissa siten, että tuomioistuimen on tarvittaessa tehtävä pääkäsittelyssä selkoa pääkäsittelyn ulkopuolella todistelun vastaanottamisesta kertyneestä oikeudenkäyntiaineistosta.

Yleinen selontekovelvollisuus ei ole tarpeen, kun asianosaiset tai heidän asiamiehensä ovat olleet paikalla todistelua vastaanotettaessa pääkäsittelyn ulkopuolella. Asianmuksista on, että tuomioistuimen tiedusteleen asianosaisilta, onko oikeudenkäyntiaineistoon vielä aihetta palata.

Jos taas asianosainen on ollut poissa, voidaan lähtökohdaksi ottaa 55 §:n 2 momentin sääntely, jonka mukaan tuomioistuimen on tehtävä selkoa asianosaisen poissa ollessa vastaanotetusta todistelusta.

60 §. Pykälässä säädettäisiin asiallisesti voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 a §:ää vastaten, että todistelun vastaanottamisesta ulkomailla säädetään erikseen.

Todistelu vastaisuuden varalta

61 §. Pykälän 1 momentin mukaan asianomaisen henkilön hakemuksesta tuomioistuimessa kuullaan todistajaa tai asiantuntijaa taikka esitetään asiakirja tai esine taikka toimitetaan katselmus riita-asiaa, josta oikeudenkäynti ei vielä ole vireillä, jos hakijan oikeus saattaa olla todisteen vastaanottamisen tai katselmuksen toimittamisen varassa. Edellytyksenä on lisäksi vaara, että todistajaa tai asiantuntijaa voidaan vain vaikeuksien kuulla myöhemmin tai että muu todiste häviää tai että se voidaan vain vaikeuksien esittää myöhemmin taikka että katselmus voidaan vain vaikeuksien toimittaa myöhemmin. Muulla todisteella tarkoitetaan asiakirjoja sekä esineitä ja muita katselmukskohteita.

Pykälä vastaa osittain voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 10 §:n 1 momenttia. Pykälässä tarkoitettu riita-asia olisi myös oikeudenkäymiskaaren 8 luvussa säädetty hakemusasia. Rikosasiassa ei edelleenkään voitaisi ottaa vastaan todistelua vastaisuuden varalta.

Voimassa olevassa laissa ei ole säädetty rajoituksia sen suhteen, mitä todistuskeinoja voidaan hyödyntää otettaessa vastaan todistelua vastaisen varalta. Lainkohtaa on kuitenkin tulkittu niin, ettei sitä ole tarkoitettu asianosaisen tai oikeammin ennakoitun asianosaisen kuulemiseen. Asianosaista ei muodollisesti lainkohtaa sovellettaessa ole, koska ei ole vireillä olevaa asiakaan. Lisäksi vaikuttaa erikoislaatuiselta ja tarpeettomalta, että tulevan oikeudenkäynnin asianosainen kuulustuttaa itseään tai toista asianosaista ja että tällöin annettua kertomusta hyödynnetään näyttönä myöhemmin. Siksi momentissa luetellaan ne todistuskeinot, joita pykälä koskee.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin voimassa olevaa oikeutta vastaten, että jos toisen henkilön oikeus on todistelun varassa, voidaan hänet tarvittaessa kutsua käsittelyyn.

Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 10 §:n mukaan kuultava ei ole velvollinen saapumaan muuhun tuomioistuimeen kuin siihen alioikeuteen, jonka tuomiopiirissä hän asuu tai oleskelee. Sääntelyä täydennettäisiin ja joustavoitettaisiin. Pykälän 3 momentin mukaan todiste otetaan vastaan kuultavan taikka asiakirjan tai esineen haltijan yleisessä oikeuspaikassa taikka siinä kärjäoikeudessa, johon mainittu henkilö suostuu saapumaan.

Momentissa tarkoitettu yleinen oikeuspaikka olisi oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 1 §:ssä tarkoitettu kuultavan tai esinetodisteen haltijan kotipaikan tai vakituisen asuinpaikan kärjäoikeus. Jollei mainitulla henkilöllä olisi kotipaikkaa tai vakituista asuinpaikkaa Suomessa, todisteen vastaanottaminen voitaisiin järjestää mainitun luvun 18 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetussa toisijaisessa oikeuspaikassa. Jollei mainittu kohdakaan soveltuisi, viime kädessä todiste otettaisiin vastaan mainitun pykälän 2 momentin mukaisesti Helsingin kärjäoikeudessa.

Kuuleminen voitaisiin momentin mukaan järjestää myös siinä kärjäoikeudessa, johon asianomainen henkilö suostuu saapumaan. Ei ole aihetta rajata tällaista kärjäoikeutta sallittujen käsittelypaikkojen ulkopuolelle.

Pykälän 4 momentin mukaan hakija vastaa todistelusta vastaisuuden varalta aiheutuvista kuluista. Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 10 §:ssä säädetään ainoastaan siitä, että hakija korvaa 2 momentissa tarkoitetun henkilön kulut. Koska on selvää, että hakija vastaa esimerkiksi kuultavan todistajan tai asiantuntijan korvauksesta tai palkkiosta, säännös kuluvastuusta muotoiltai-
siin yleiseksi.

Pakkokeinot

62 §. Pykälässä säädettäisiin asiallisesti voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 36 §:ää vastaten todistajalle asetettavasta uhkasakosta sekä noutamisesta tuomioistuimeen ja säilöönottamisesta tätä var-
ten.

Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 39 §:n mukaan tuomioistuim voi jopa viran puolesta velvoittaa todistajan korvaamaan asianosaiselle niskoittelusta aiheu-

tuneet oikeudenkäyntikustannukset. Tällaista säännöstä ei enää ehdoteta otettavaksi lakiin. Säännöstä ei käytännössä sovelleta. Lisäksi todistajan kannalta voidaan pitää epäilyttävänä, että hän joutuisi korvaamaan kuluja, joiden suuruudesta hänellä ei ennakolta ole tietoa toisin kuin asetetun uhkasakon osalta on asianlaita. Pykälän kumoamisesta huolimatta sinänsä estettä ei ole sille, että todistajalta vaadittaisiin yleisten vahingonkorvausoikeudellisten säännösten ja periaatteiden mukaisesti tällaisten kulujen korvaamista omana asianaan.

63 §. Pykälässä säädettäisiin osittain voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:ää vastaten niskoittlevaa todistajaa vastaan käytettävistä pakkokeinoista. Edellä 43 §:n perusteluissa mainituista syistä pykälässä ei kuitenkaan säädettäisi pakkokeinojen käyttämisestä tilanteissa, jolloin tuomioistuim on antanut todistajalle määräyksen muistin virkistämiseksi esimerkiksi paneutua muistiinpanoihin. Pakkokeinoja ei voitaisi enää käyttää myöskään silloin, kun todistaja kieltäytyy antamasta vakuutusta. Kun vakuutuksen antamisella ei ole toisin kuin aikaisemmin oikeudellista merkitystä perätöntä lausumaa tuomioistuimessa koskevien rangaistussäännösten soveltamisessa, pakkokeinoja voidaan pitää varsin ankarana keinona saada todistaja painostettua antamaan vakuutus.

Pakkokeinojen soveltamisala rajoitettaisiin koskemaan tilanteita, joissa todistaja oikeudettomasti kieltäytyy todistamasta. Esityksessä omaksutun terminologian mukaisesti todistamasta kieltäytyminen kattaisi sen tapauksen, ettei todistaja suostu lausumaan ylipäätään mitään, ja sen tapauksen, että hän kieltäytyy vastaamasta tiettyyn kysymykseen.

Pakkokeinot tulevat käytettäviksi luonnollisesti vain silloin, kun todistaja oikeudettomasti kieltäytyy todistamasta. Jos todistajalla on oikeus tai velvollisuus kieltäytyä todistamasta, pakkokeinoja ei voida soveltaa. Joissain tapauksissa kysymys voi olla epäselvä. Näiltä osin viitataan 23 §:n ja 69 §:n 3 momentin perusteluihin.

Niskoittleva todistaja pitää ensisijaisesti saada todistamaan vapaamuotoisesti kehoituksilla ja muilla sanallisilla taivuttelukein-
noilla. Yleensä on aiheellista kiinnittää todis-

tajan huomio mahdollisuuteen käyttää pakkokeinoja.

Jos nämä eivät kuitenkaan johda tulokseen, pykälän 1 momentin mukaan todistajan niskoitteluun ensiksi käytettävä pakkokeino olisi uhkasakko. Jos tuomioistuimen asettama sakon uhka ei saa todistajaa ojentumaan, tuomioistuimen on määrättävä uhkasakko maksettavaksi. Estettä ei ole asettaa ja tuomita uhkasakkoa uudestaan, jolloin käytännössä sakon rahamäärää korotettaisiin. Jos todistaja edelleen niskoittelee, tuomioistuin voi määrätä todistajan painostusvankeuteen.

Momenttiin otettaisiin eräitä harkintakriteereitä siitä, onko painostusvankeutta käytettävä. Yleisesti voidaan todeta, ettei painostusvankeus saa olla suhteeton eikä kohtuuton keino yksittäisessä tapauksessa. On myös mahdollista, että vaikka sinänsä on ollut perusteet määrätä todistaja painostusvankeuteen, vapaudenmenetyksajan kulumisesta seuraa, että painostusvankeutta ei enää ole pidettävä oikeasuhtaisena tai se muuttuu kohtuuttomaksi. Nämä näkökohdat on otettava huomioon, kun tuomioistuin jäljempänä esitetyllä tavalla ottaa kysymyksen painostusvankeuden jatkamisesta uudelleen käsiteltäväksi.

Painostusvankeutta harkitessa on ensinnäkin kiinnitettävä huomiota asian laatuun. Painostusvankeutta vastaan puhuvana seikkana voidaan pitää sitä, että kysymyksessä on suhteellisen pieni taloudellinen intressi tai lievä rikos. Tärkeässä henkilöön liittyvässä statusasiassa tai vakavassa rikosasiassa painostusvankeus tulee paremmin kysymykseen.

Toisena harkintakriteerinä olisi todistajan kertomuksen merkitys asian ratkaisemisen kannalta. Painostusvankeus tulee paremmin kysymykseen silloin, kun todistaja on ainoa silminnäkijätodistaja, kuin silloin, kun todistaja kertoisi lähinnä rangaistuksen mittaamiseen vaikuttavasta seikasta tai kun on saatavissa todistajankertomuksen poisjäämistä kompensoivaa näyttöä tai asiassa on muutoin paljon näyttöä.

Kolmanneksi todistajan henkilökohtaisilla olosuhteilla olisi merkitystä. Todistajan iästä tai sairaudesta, huollettavana olevista lapsista taikka muista henkilökohtaisista olosuhteista voi seurata, ettei painostusvankeutta voida pitää kohtuullisena.

Neljänneksi myös muut olosuhteet voitaisiin ottaa huomioon. Painostusvankeus voisi olla tai muodostua kohtuuttomaksi, jos todistajaa ei sinänsä ole pidettävä jommankumman asianosaisen 17 §:n 1 momentissa tarkoitettuna läheisenä, mutta todistajan asema lähenee tällaista asemaa. Muuna olosuhteena voisi myös olla, että todistajalla on perusteltu syy pelätä henkensä tai terveytensä puolesta, jos hän antaisi kertomuksen, eikä todistajaa voida suojella käyttämällä etäyhteyttä tai muilla keinoilla.

Pykälän 2 momentin mukaan painostusvankeus voisi kestää enintään voimassa olevaa oikeutta vastaten kuusi kuukautta. Tämä olisi ehdoton enimmäisaika. Painostusvankeutta ei kuitenkaan saisi jatkaa kauemmin kuin se on välttämätöntä todistamisvelvollisuuden täyttämiseksi. Luonnollisesti kun todistaja on suostunut todistamaan ja antanut kertomuksensa, painostusvankeudelle ei ole enää perusteita. Painostusvankeus on myös määrättävä lopetettavaksi, jos todistajan nimennyt asianosainen luopuu todistajan kuulemisesta, muutoksenhakuasteessa valitus peruutetaan tai todistajan kertomusta ei tarvita enää näytönä asiassa. Voimassa olevaa oikeutta vastaten painostusvankeus ei saisi kuitenkaan kestää pidempään kuin asia on asianomaisessa tuomioistuimessa vireillä.

Momentissa olisi vielä asiallisesti voimassa olevaa oikeutta vastaava määräys siitä, että jos todistaja suostuu todistamaan, asian käsittelyä on jatkettava niin pian kuin se on mahdollista. Kun todistaja luopuu vaikenemisestaan, hän ilmoittaa siitä käytännössä vapaudenmenetyspaikan virkamiehelle tai avustajalleen. Heidän velvollisuutenaan on huolehtia, että todistajan mielenmuutos tulee mahdollisimman pian asianomaisen tuomioistuimen tietoon. Tuomioistuimen tehtävänä on oma-aloitteisesti järjestää mahdollisimman nopeasti käsittely, jossa todistaja voi antaa kertomuksensa. Jos käsittelyn jatkaminen viivästyy, voi vangitsemisen jatkaminen helposti muodostua kohtuuttomaksi ja todistaja on sen vuoksi vapautettava ja velvoitettava saapumaan kuultavaksi jatkokäsittelyyn.

Pykälän 3 momentissa olisi uutta sääntelyä. Momentin mukaan tuomioistuimen on vähintään kahden viikon välein käsiteltävä uudelleen kysymys painostusvankeuden jatkami-

sesta. Vapautensa menettänyttä on kuultava henkilökohtaisesti siitä, suostuuko hän todistamaan.

Tuomioistuimen tulisi käsittelyssä tiedustella, suostuuko henkilö todistamaan. Jos todistaja edelleen niskoittelisi, käsittelyssä tulisi tutkia, onko edelleen perusteet jatkaa painostusvankeutta, kuten edellä on todettu.

Uudelleenkäsittelyt järjestettäisiin viran puolesta, eivätkä ne edellytä painostusvankeuteen määrätyn todistajan pyyntöä. Toisaalta hänelle ei ole oikeutta saada asiaa käsitellyksi useammin kuin momentissa edellytetään. Todistajalla on oikeus kannella siten kuin 69 §:ssä ehdotetaan säädettäväksi paitsi painostusvankeuteen määräämisestä myös sen jatkamisesta.

Käsittelyjen välillä ei saa kulua kahta viikkoa pidempää aikaa. Määräaika on ehdoton. Jos uuden käsittelyn säännönmukainen viimeinen käsittelypäivä osuisi esimerkiksi helatorstaiksi, käsittely olisi järjestettävä viimeistään sitä edeltävänä keskiviikkona. Toisaalta tuomioistuin voi järjestää uuden käsittelyn aikaisemminkin, jos on ilmennyt uutta asiaan vaikuttavaa selvitystä.

Momentin mukaan asian käsittelyssä noudatetaan muutoin soveltuvin osin, mitä pakkokeinolain 3 luvussa säädetään. Käytännössä merkityksellisiä olisivat säännökset siitä, että asia voidaan käsitellä säilyttämispaikan käräjäoikeudessa, ja siitä, että tuomioistuin on päätösvaltainen yhden tuomarin kokoonpanossa. Vapautensa menettäneellä todistajalle olisi varattava tilaisuus käyttää avustajaa. Käsittely voitaisiin järjestää myös videoneuvotteluna, mutta tätä on pidettävä toissijaisena vaihtoehtona todistajan henkilökohtaiseen läsnäoloon verrattuna.

Voimassa olevassa laissa ei säädetä painostusvankeuteen määrätyn henkilön asemasta. Puutteen korjaamiseksi pykälän 4 momentissa säädettäisiin siitä, että painostusvankeuteen määrättyyn todistajaan sovelletaan, mitä poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetussa laissa (841/2006) säädetään ottaen huomioon vapaudenmenetyksen peruste. Sääntely on vastaavanlainen kuin poliisin tai rajavartiolaitoksen säilytystiloihin sijoitettua säilönotettua ulkomaalaista koskeva ulkomaalaislain (301/2004) 123 §:n 6 momentissa.

64 §. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin ensinnäkin voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 38 §:n 1 momenttia vastaten, että todistajaan, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, ei sovelleta 62 ja 63 §:ää. Uhkasakko esteettömästä poissaolosta ei tule kysymykseen, eikä tällaista todistajaa voida tuomita uhkasakkoon tai määrätä painostusvankeuteen niskoittelun johdosta. Hänet saadaan kuitenkin noutaa tuomioistuimeen.

Momentissa lisäksi säädettäisiin siitä, että 63 §:ää, jossa säädetään pakkokeinoista niskoittlevaa todistajaa vastaan, ei sovelleta 44 §:n 2 momentin 3 kohdassa tarkoitettuihin henkilöihin. Näitä ovat rikosasiassa todistajina kuultavat asianomistajat, joilla ei ole asiassa vaatimuksia, sekä eräät kanssaepäiltyihin rinnastettavat henkilöt. Tällainen henkilö voidaan kutsua tuomioistuimeen sakon uhalla sekä noutaa sinne, mutta 63 §:ssä tarkoitettua uhkasakkoa tai painostusvankeutta ei voi käyttää tällaista henkilöä vastaan.

Momentissa olisi uusi säännös siitä, ettei 15—17-vuotiaasta todistajaa saa määrätä painostusvankeuteen. Vaikka painostusvankeus ei ole täysin rinnastettavissa rikoksen seuraamuksena tuomittavaan vankeuteen, vapaudenmenetyksen vaikutukset ovat lähtökohtaisesti aina erityisen haitallisia alaikäiselle, minkä vuoksi rikoslain 6 luvun 9 §:n 2 momentin mukaan ehdotonta vankeutta saadaan alaikäisenä tehdystä rikoksesta tuomita vain painavista syistä. Todistajan niskoittelua voidaan pitää lähtökohtaisesti vähemmän moitittavana kuin syyllistymistä rikokseen, josta tuomitaan ehdoton vankeusrangaistus.

Kun otetaan huomioon mainitut seikat ja se, että uhkasakko olisi käytettävissä myös 15—17-vuotiaan todistajan niskoittelussa, ei ole perusteltua käyttää painostusvankeutta alaikäiseen todistajaan. Lisäksi lienee erittäin harvinaista, että muutenkin vähän käytettyä painostusvankeutta olisi käytetty alaikäiseen todistajaan. Siksi lainmuutoksella vastaisuudessaakaan tuskin olisi mainittavaa käytännön merkitystä.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 48 §:n 2 momenttia vastaten siitä, että asiantuntija voidaan poissaolon tai muun

62 §:ssä mainitun syyn johdosta tuomita uhkasakkoon. Asiantuntijaa ei kuitenkaan voida määrätä tuotavaksi tuomioistuimeen.

Mainitun 48 §:n 2 momentin mukaan niskoittelevaan asiantuntijaan voidaan kohdistaa uhkasakko, mutta häntä ei voida määrätä painostusvankeuteen. Asiantuntijan rinnastaminen tässä suhteessa todistajaan on sikäli ongelmallista, että todistajanaolo on yleinen velvollisuus, kun taas asiantuntijana toiminen perustuu pääsäännön mukaan vapaaehtoisuuteen.

Edelleen on kiinnitetty huomiota siihen, että asiantuntijan tehtävän täyttäminen pakolla ei ole omiaan edesauttamaan hyvää lopputulosta. Tällaisessa tapauksessa on pikemminkin perusteltua turvautua toiseen asiantuntijaan.

Näillä perusteilla mahdollisuudesta käyttää uhkasakkoa niskoittelevaa asiantuntijaa vastaan luovuttaisiin, eikä häneen voitaisi kohdistaa mitään 63 §:n mukaisia pakkokeinoja.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin pääosin voimassa olevaa oikeutta vastaten siitä, että jos se, joka on nimennyt todistajan tai asiantuntijan, luopuu hänen kuulustelemisestaan, tai sitä koskeva kysymys muuten raukeaa, todistajalle tai asiantuntijalle ei saa tuomita 62 tai 63 §:n nojalla asetettua uhkasakkoa eikä todistajaa vastaan saa käyttää painostusvankeutta. Kuten edellä 2 momentin perusteissa on todettu, niskoittelevaa asiantuntijaa vastaan ei voitaisi jatkossa käyttää 63 §:ssä tarkoitettua uhkasakkoa.

Momenttiin otettaisiin täsmentävä säännös siitä, että todistaja vastaa kuitenkin noutokustannuksista, jos määräys siitä on annettu ennen luopumista tai raukeamista. Asiantuntijaa ei 2 momentin mukaan voitaisi määrätä noudettavaksi.

Korvaukset ja palkkiot

65 §. Pykälässä 1 momentissa säädettäisiin todistajan oikeudesta korvaukseen vastaavalla tavalla kuin voimassa olevassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 40 §:n 1 momentissa.

Pykälän 2 momentin mukaan todistajan nimennyt yksityinen asianosainen vastaa todistajalle tulevasta korvauksesta. Jos todistajan on nimennyt useampi asianosainen, he vastaavat korvauksesta yhteisvastuullisesti.

Jos tuomioistuin on omasta aloitteestaan kutsunut todistajan, yksityisten asianosaisten on yhteisvastuullisesti suoritettava hänelle korvaus. Valtion varoista todistajalle maksettavasta korvauksesta säädetään erikseen.

Säännös vastaa voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 40 §:n 2 ja 3 momenttia. Uusi olisi kuitenkin määräys siitä, että jos todistajan on nimennyt useampi yksityinen asianosainen, he vastaavat korvauksesta yhteisvastuullisesti.

Pykälän 3 ja 4 momentissa säädettäisiin todistajan oikeudesta saada korvausta ennakolta ja ennakonmaksun laiminlyönnin seurauksista. Momentit vastaavat voimassa olevia oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 40 §:n 4 ja 5 momenttia.

66 §. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin asiantuntijan oikeudesta kohtuulliseen palkkioon ja korvaukseen tarpeellisista kuluistaan vastaavasti kuin voimassa olevassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 53 §:n 1 momentissa. Edelleen olisi voimassa sääntö siitä, että jos lausunnon on antanut viranomaisen taikka julkisen viran tai toimen haltija taikka se, joka on määrätty antamaan lausuntoja kysymyksessä olevalta alalta, suoritetaan palkkio ja korvaus ainoastaan, jos siitä on erikseen säädetty.

Pykälän 2 momentissa säädetään siitä, kuka on vastuussa asiantuntijan palkkiosta ja korvauksesta. Voimassa olevassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 53 §:n 2 momentissa säädetään ensinnäkin yksityisen asianosaisten vastuusta riita-asiassa ja rinnastetaan asianomistajan yksin ajaman rikosasian asianosaiset ensiksi mainittuihin. Muissa tapauksissa kustannuksista vastaa valtio.

Momentin kirjoitustapa yhdenmukaistettaisiin 65 §:n kanssa. Tekemättä enää edellä mainittua jakoa momentissa säädettäisiin vain yksityisen asianosaisten ja valtion vastuusta. Asiallista muutosta tästä ei seuraa. Asianomistajan yksin ajaman rikosasian asianosaiset rinnastettaisiin edelleen yksityisiin asianosaisiin.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin asiantuntijalle maksettavasta palkkiosta. Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 53 §:n 2 momentin mukaan tuomioistuin voi tarvittaessa määrätä asiantuntijan korvauksen tai osan siitä ennakolta maksettavaksi. Vas-

tuu ennakon maksamisesta jakautuu 3 momentin mukaisesti, mutta ennakko voidaan suorittaa myös valtion varoista, jos tuomioistuim on määrännyt asiantuntijan omasta aloitteestaan yksityisen asianosaisen ajamaan asiaan.

Sääntelyä muutettaisiin siten, että asiantuntijalla olisi lähtökohtaisesti oikeus saada korvausta tarpeellisista kuluistaan ennakolta vastaavaan tapaan kuin todistajalla. Tarkoituksena on suojata asiantuntijaksi suostunutta henkilöä mahdollisilta tappioilta, jos hänen kuluistaan vastuussa oleva henkilö ei sittemmin kuluja suoritakaan. Säännöksellä pyritään myös siihen, että se lisäisi mahdollisten asiantuntijoiden halukkuutta suostua tehtävään. Ennakkoa ei voisi edelleenkään saada palkkiosta.

Ennakosta vastaisi 2 momentissa tarkoitettu henkilö. Ennakon riittävyyden harkitsisi tuomioistuin. Tuomioistuin ei kuitenkaan viran puolesta maksaisi ennakkoa, vaan sitä olisi pyydettävä.

Pykälän 4 momentin mukaan säädettäisiin yhdenmukaisesti voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 53 §:n kanssa siitä, että valtion varoista etukäteen suoritettua korvauksen maksamisesta takaisin valtiolle säädetään 21 luvun 13 §:ssä. Momenttiin otettaisiin lisäksi viittaus oikeudenkäyntikuluja syyttäjän ajamissa asioissa koskevaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 9 luvun 1 §:ään.

Pykälän 5 momentin mukaan katselmuksen toimittamisesta aiheutuneisiin kustannuksiin noudatetaan soveltuvien osien, mitä edellä tässä pykälässä säädetään. Momentti vastaa asiallisesti voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 59 §:ää.

67 §. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin voimassa olevassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 16 §:n 1 momentin alkuosassa ja 57 §:ssä säädettyä vastaten, että jos muu kuin asianosainen on velvoitettu tuomaan oikeuteen 38 §:ssä tarkoitettu esine tai asiakirja, hänellä on oikeus saada kohtuullinen korvaus kuluistaan.

Edellä mainitun 16 §:n 1 momentin mukaan korvauksesta vastaa yksityinen asianosainen, joka on vaatinut asiakirjan tai esineen esittämistä todisteena. Pykälän 2 momentissa sääntely yhdenmukaistettaisiin 65 ja

66 §:ssä omaksutun sääntelyn kanssa. Momentin mukaan korvauksesta vastaa asiakirjan tai esineen todisteeksi nimennyt yksityinen asianosainen. Jos asiakirjan tai esineen on nimennyt todisteeksi useampi asianosainen, he vastaavat korvauksesta yhteisvastuullisesti. Jos tuomioistuin on omasta aloitteestaan nimennyt asiakirjan tai katselmusesineen todisteeksi, yksityisten asianosaisten on yhteisvastuullisesti suoritettava hänelle palkio ja korvaus. Muissa tapauksissa korvaus suoritetaan valtion varoista.

Pykälän 3 momentissa viitattaisiin voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 16 §:n 2 momentin kanssa yhdenmukaisesti 21 luvun 13 §:ään ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 9 luvun 1 §:ään.

Muutoksenhaku

68 §. Pykälässä säädettäisiin kootusti muutoksenhausta todistelua koskevaan päätökseen. Muutoksenhausta säädettäisiin myös 69 §:ssä. Nykyisin voimassa olevat muutoksenhakua koskevat säännökset ovat oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17, 42 ja 54 §:ssä. Muutoksenhaku päätökseen todistajan anonymiteetistä ei kuitenkaan määräydy tämän pykälän nojalla, koska muutoksenhausta säädettäisiin erikseen ehdotetussa oikeudenkäynnissä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 11 e §:ssä.

Pääsääntönä pykälän 1 momentin mukaan edelleen olisi, että muutosta todistelua koskevaan päätökseen haetaan pääasian yhteydessä. Todistelua koskevaan päätökseen ei siis voitaisi hakea muutosta erikseen valittamalla. Oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 1 §:n 3 momentin mukaan käräjäoikeuden oikeudenkäynnin aikana tekemään päätökseen saa hakea muutosta vain, jos se on nimenomaisesti sallittu. Samaten lähtökohta on, ettei tällainen päätös voi olla ylimääräisen muutoksenhaun kohteena. Korkein oikeus on todennut asiakirjan esittämisvelvollisuuden asettavasta päätöksestä, ettei se ole sellainen oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 16 §:ssä tarkoitettu lopullinen ratkaisu, joka olisi poistettavissa tuomiovirhekanteluteitse (KKO 1998:129).

Momentissa säädettäisiin kuitenkin niistä poikkeustapauksista, joissa muutosta voitai-

siin hakea erikseen. Voimassa olevaa oikeutta vastaten momentin 1 kohdan mukaan uhkasakon tuomitsemista koskevaan päätökseen saadaan hakea muutosta erikseen. Kysymykseen tulisi voimassa olevaa oikeutta vastaten valittaminen todistajalle, asiantuntijalle sekä asiakirjan tai esineen esittämisvelvolliselle asetetun uhkasakon maksettavaksi tuomitsemisesta.

Edelleen voimassa olevaa oikeutta vastaten erikseen saisi hakea muutosta momentin 2 kohdan mukaan noutokustannuksia, 3 kohdan mukaan todistajan tai asiantuntijan palkkiota ja korvausta sekä 4 kohdan mukaan asiakirjan tai esineen tuomioistuimeen tuoneen korvausta koskeviin päätöksiin.

Pykälän 2 momentin mukaan päätöstä on noudatettava muutoksenhausta huolimatta, jollei päätöksen tehnyt tuomioistuin tai muutoksenhakutuomioistuin toisin määrää. Säännös vastaa voimassa olevaa oikeutta.

Pykälän 3 momentti olisi uutta sääntelyä. Vaikka 1 momentin pääsäännön mukaan todistelua koskevaan päätökseen haetaan muutosta pääasiallisen yhteydessä, tuomioistuin voisi tästä poiketen määrätä, että muutosta haetaan erikseen. Tällöin jää sen harkittavaksi, jota päätös koskee, haluaako hän näin menetellä. Muutoksenhakemus olisi käsiteltävä kiireellisenä.

Toisin kuin 1 momentin perusteluissa selostetussa ratkaisussa KKO 1998:129 korkein oikeus on katsonut, että isyysasiassa kuolleen isäksi väitetyn henkilön veljien velvoittaminen antamaan verinäyte muodosti sellaisen oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 16 §:ssä tarkoitetun lopullisen ratkaisun, johon voitiin puuttua ylimääräisellä muutoksenhaulla (KKO 1999:50; ks. myös KKO 2011:27). Korkein oikeus totesi, että asianomainen voi hakea muutosta pääasian yhteydessä. Tämä ei kuitenkaan estä sitä, että asianomaisen henkilön vapauteen ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen kohdistava loukkaus on jo saattanut tapahtua. Tutkimukseen määrätyn henkilön oikeussuojan tarve edellyttää, että hän voi välittömän valitusmahdollisuuden puuttuessa hakea muutosta verinäytteen antamiseen velvoittavaan käräjäoikeuden päätökseen kantelemalla.

Erillisestä muutoksenhausta väistämättä seuraa, että oikeudenkäynti pitkittyy ja kus-

tannukset kasvavat. Myös tuomioistuimen resursseja kuluu muutoksenhakujen käsittelemiseen. Erillistä muutoksenhakua voitaisiin myös käyttää shikaaninomaisesti käsittelyn pitkittämiseksi ja vastapuolen kulujen kasvattamiseksi. Siksi ei ole perusteita sallia muutoksenhakua erikseen kaikkien todistelupäätösten osalta. Toisaalta kuten ratkaisusta KKO 1999:50 ilmenee, joissain tapauksissa olisi kuitenkin aihetta sallia poikkeuksellisesti erillinen muutoksenhaku.

Edellä mainituista syistä päätösvalta erillisen muutoksenhakuoikeuden myöntämisestä on aihetta uskoa asiaa käsittelevälle tuomioistuimelle, kuten on tehty oikeudenkäymiskaaren 16 luvun 3 §:n 3 momentissa. Asianosainen tai muu henkilö, jota päätös koskee, voisi myös pyytää erillistä muutoksenhakuoikeutta, mutta asian ratkaisisi viime kädessä tuomioistuin. Ennen erillisen muutoksenhaun sallimista tuomioistuimen olisi kuultava sanottuja henkilöitä.

Erillisen muutoksenhaun salliminen olisi ratkaistava tapauskohtaisesti. Tuomioistuin voisi määrätä erillisestä muutoksenhausta, jos päätöksen sisältö huomioon ottaen muutoksenhaku pääasian yhteydessä olisi hyödyttömyä ja asianomaisen henkilön oikeusturva edellyttää erillistä muutoksenhakuoikeutta tai jos siihen on muuten erittäin painavat syyt.

Lähtökohtaisesti erillisen muutoksenhakumahdollisuuden myöntämiseen tulisi suhtautua varoen. Todisteluun liittyy säännönmukaisesti sellaisia velvollisuuksia, jotka aiheuttavat jollekulle vaivaa tai kustannuksia. Tällaisia velvollisuuksia ovat esimerkiksi velvollisuus saapua kuultavaksi todistelutarcoituksessa ja luovuttaa esine tai asiakirja tuomioistuimelle sekä sallia katselmuksen toimittaminen. Erillinen muutoksenhakumahdollisuus tällaista velvollisuutta koskevaan ratkaisuun voisi tulla kysymykseen vain erittäin poikkeuksellisissa tilanteissa. Esimerkiksi kun todistaja on saapunut oikeudenkäyntiin ja antanut kertomuksensa, muutoksenhaku hänen kuulemista koskevaan päätökseen ei luonnollisestikaan voi enää tehdä tyhjäksi todistajalle aiheutunutta vaivaa, mutta toisaalta hänen oikeusturvansa ei lähtökohtaisesti edellytä etukäteistä muutoksenhakua tällaiseen päätökseen. Toisaalta 27 tai 30 §:ssä tarkoitetun nuoren henkilön tai sen,

jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, suhteen voitaisiin joissain tapauksessa päätyä erilaiseen lopputulokseen.

Erillinen muutoksenhaku voisi yleensä tulla kysymykseen lähinnä todistelun epäämistä 8 §:n nojalla tehtyyn päätökseen taikka oikeutta tai velvollisuutta kieltäytyä todistamasta koskevan päätöksen perusteella. Lähtökohteisesti tällaiset todistelun laajuutta koskevat päätökset ovat luonteeltaan sellaisia, että muutoksenhakuasteessa alemman tuomioistuimen puutteellinen tai virheellinen menettely voidaan korjata, jolloin erilliselle muutoksenhauille ei ole tarvetta. Esimerkiksi jos ylempi tuomioistuin katsoo, että alemman tuomioistuimen olisi pitänyt jättää terveydenhuollon ammattihenkilö kuulematta 14 §:n 1 momentin mukaisesti, ylempi tuomioistuin voi jättää tämän henkilön kertomuksen huomiotta. Erillinen muutoksenhaku todisteen epäämistä koskevan päätöksen johdosta voisi tulla kysymykseen, jos todiste olisi asian kannalta ratkaisevan tärkeä ja se olisi esitettävissä vain rajatun ajan. Muussa tapauksessa muutoksenhakutuomioistuin voi ottaa todisteen vastaan, jos se päättyy todistelun sallimisen kannalle. Jos taas vaikuttaisi siltä, että muutoksenhakutuomioistuin ilmeisesti palauttaisi jutun, tulisi harkita erillisen muutoksenhakumahdollisuuden tarjoamista.

Erillinen muutoksenhaku voisi olla tarpeen silloin, kun tuomioistuin ei hyväksy väitettä todistamiskiellon tai vaitiolo-oikeuden käsillä olemisesta ja kun todistamisesta seuraisi erityisen arkaluonteisen tiedon ilmituleminen. Tällaisissa tapauksissa voidaan turvautua asian käsittelyyn suljetuin ovin ja oikeudenkäyntiasiakirjojen määräämiseen salassa pidettäväksi, jolloin kaikilla käsittelyyn osallisilla on salassapitovelvollisuus. Tästä huolimatta tieto voi olla esimerkiksi valtion turvallisuuden kannalta erittäin vaarallinen tieto, jota ei tule esittää edes suljetulle henkilöpiirille. Vastaavasti erillinen muutoksenhaku voisi tulla kysymykseen myös silloin, kun henkilölle asetetaan editiovelvollisuus, jota koskevassa asiakirjassa hän väittää olevan tiedon erittäin arvokkaasta liikesalaisuudesta.

Läheissuhteiden suojaamisen kannalta saat-taisi erillinen muutoksenhaku tulla kyseeseen silloin, kun henkilö vetoaa läheisen kieltäytymisoikeuteen erittäin vakavassa rikosasias-

sa ja hänen asemansa vaikuttaa tulkinnanvaraiselta 17 §:n 1 momentin loppuosan yleissäännöksen valossa.

Erillisen muutoksenhaun salliminen erittäin painavien syiden perusteella voisi tulla kysymykseen sellaisen asian osalta, joka on oikeudellisesti tulkinnanvarainen ja joka voisi johtaa asian käsittelyyn hyvin laajasti uudestaan, jos muutoksenhakutuomioistuin asettuisi eri kannalle.

Muutoksenhakukeinona olisi valitus. Asianomaisen henkilön olisi siis ilmoitettava tyytymättömyyttä ja ajettava valitus perille yleissäännösten mukaisesti. Jollei hän näin tekisi, asian käsittelyä jatkettaisiin. Pääasiallisen ratkaisun yhteydessä ei enää muutoksenhakuoikeutta olisi.

69 §. Pykälä olisi erityissäännös suhteessa 68 §:ään ja siinä säädettäisiin mahdollisuudesta kannella eräistä tämän luvun perusteella tehdyistä ratkaisuista. Kysymyksessä olisi niin sanottu prosessuaalinen kantelu, jolla valituksen tapaan voidaan riitauttaa tuomioistuimen ratkaisun perusteet niin oikeudellisilla kuin tosiasioita koskevilla perusteilla. Pykälän mukaan kantelulle ei olisi määräaika. Kantelu olisi käsiteltävä kiireellisenä.

Pykälän mukaan voisi ensinnäkin voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45 §:n 4 momenttia vastaten mielentilatutkimukseen määrätty voisi kannella tutkimusta koskevasta päätöksestä.

Toiseksi uutena olisi painostusvankeuteen määrätyn tai noudettavaksi määrätyn todistajan mahdollisuus kannella tällaisesta päätöksestä. Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 42 §:n mukaan näihin päätöksiin haetaan muutosta valittamalla. Kun painostusvankeus olisi todennäköisesti suhteellisen lyhytkestoinen vapaudenmenetys ja kun toisaalta noutomääräys kohdistuu henkilön toimintavapauteen ja noudettava voidaan ottaa säilöön enintään viideksi päiväksi, kantelu joustavana muutoksenhakukeinona on perusteltu. Prosessuaalinen kantelu on oikeusturvakeinona myös esimerkiksi pakkokeinolain mukaisissa vangitsemisasioissa ja konkurssilain (120/2004) 4 luvun 11 §:n mukaisissa painostusvankeusasioissa.

24 luku **Tuomioistuimen ratkaisu**

2 §. Pykälän 1 momentin 1. virkkeen mukaan tuomioissa saadaan ottaa huomioon vain se oikeudenkäyntiaineisto, joka on esitetty pääkäsittelyssä.

Edellä esitetyn mukaisesti 17 luvun 56—58 §:n nojalla todistelua voitaisiin ottaa pääkäsittelyn ulkopuolella. Mainitun luvun 59 §:n 1 momentin mukaan todistetta ei pääsäännön mukaan otettaisi vastaan uudelleen pääkäsittelyssä. Siksi 1. virkkeen sääntelyä täydennettäisiin sen jälkeen tulevalla uudella virkkeellä, jonka mukaan tuomioissa saadaan kuitenkin ottaa huomioon myös pääkäsittelyn ulkopuolella esitetty todiste, jota ei 17 luvun 59 §:n 1 momentin nojalla oteta vastaan uudelleen pääkäsittelyssä.

Momentissa oleva uuteen pääkäsittelyyn liittyvä sääntely jäisi ennalleen.

25 a luku **Valitusasian valmistelun aloittaminen hovioikeudessa ja jatkokäsittelylupa**

10 §. Pykälän mukaan jatkokäsittelylupa tarvitaan muun muassa silloin, kun muutosvaatimus koskee vain oikeudenkäyntikuluja, valtion varoista maksettavia kuluja tai maksettavaksi tuomittua uhkasakkoa.

Pykälään lisättäisiin viittaus oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 68 §:n 1 momentin 2—4 kohtaan ja 3 momenttiin. Jatkokäsittelylupa tarvittaisiin, jos muutosvaatimus koskee mainitussa 1 momentissa tarkoitettusta nou-tomääräyksestä tai -kustannuksesta, todista-jan tai asiantuntijan palkkiosta tai korvauk-sesta taikka esineen tuomioistuimeen tuoneen korvauksesta annetun päätöksen lopputulos-ta. Nämä asiat ovat vastaavanlaisia kuin edel-lä momentissa mainitut asiat.

Lisäksi jatkokäsittelylupa vaadittaisiin myös silloin, kun tuomioistuin on mainitun 3 momentin nojalla pääsäännöstä poiketen määrännyt, että todistelua koskevaan päätök-seen haetaan muutosta erikseen. Näissä tapa-uksissa kysymys olisi ilmeisesti yleensä vel-vollisuudesta tai oikeudesta kieltäytyä todis-tamasta annetun säännöksen tulkinnasta. Jat-kokäsittelylupa tulee myöntää esimerkiksi silloin, kun ilmenee aiheutta epäillä kärjäoi-

keuden ratkaisun lopputuloksen oikeellisuut-ta.

26 luku **Valitusasian käsittelyn jatka-minen hovioikeudessa**

23 §. Pykälässä säädetään todistelutarkoi-tuksessa kuultavan henkilön kutsumisesta hovioikeuteen. Pykälän 2 momentissa sääde-tään kutsun sisällöstä. Momentti muutettai-siin viittaussäännöksi. Momentin mukaan kutsussa ilmoitettavista tiedoista säädetään 17 luvun 41 §:n 3 momentissa. Asiallisesti ilmoitettavat tiedot olisivat samat kuin voi-massa olevan oikeuden mukaan.

24 a §. Pykälän 2 momentin mukaan sel-laista kärjäoikeudessa kuultua todistajaa, asiantuntijaa ja asianosaista, jonka kertomuk-sen uskottavuus voidaan luotettavasti arvioi-da ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan, voidaan kuulla todistelutarkoituksessa hovi-oikeuden pääkäsittelyssä myös puhelinta taikka muuta siihen soveltuvaa äänen- tai ku-vanvälitysmenetelmää käyttäen, jos sitä voi-daan pitää soveliaana.

Videoneuvottelua koskeva yleissäännös on voimassa olevassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 34 a §:ssä. Pääosin tätä pykälää koskeva sääntely ehdotetaan otettavaksi uu-teen 17 luvun 52 §:ään. Voimassa olevan oi-keuden osalta on pidetty jossain määrin epä-selvänä käsillä olevan momentin ja 34 a §:n välistä suhdetta. Tämän vuoksi momentissa viitattaisiin ensiksi uuteen 52 §:ään ja sen jälkeen momentissa olisi vastaava sääntely kuin nykyisin. Näin ollen hovioikeudessa so-vellettaisiin 52 §:n yleissäännöstä sekä käsil-lä olevaa erityissäännöstä, joka mahdollistaa etäkuulemisen osittain laajemmin kuin yleis-säännös.

31 luku **Ylimääräisestä muutoksenha-usta**

7 §. Pykälässä säädetään edellytyksistä purkaa riita-asiassa annettu tuomio. Pykälän 1 momentin 2 kohdan mukaan tällaisena edellytyksenä on muun muassa, että totuus-vakuutuksin kuultu asianosainen on antanut tahallaan perättömän lausuman, jonka voi-daan olettaa vaikuttaneen jutun lopputulok-seen.

Koska asianosaisen kuulemista totuusvakuutuksin koskevat säännökset ehdotetaan kumottavaksi, kohtaa tarkistettaisiin vastaavasti. Lisäksi kohtaan tehtäisiin eräitä sanonnallisia muutoksia vanhahtavien ilmaisujen uudistamiseksi.

8 §. Pykälässä säädetään rikosasiassa annetun tuomionpurun edellytyksistä syytetyn eduksi. Pykälän 2 kohdassa säädetään vastaavasti kuin edellä 7 §:ssä asianosaisen totuusvakuutuksen nojalla antamasta perättömästä lausumasta. Kohtaan tehtäisiin vastaavat muutokset kuin edellisen pykälän kohdalla on mainittu.

Koska luvun 8 a, 9 ja 9 c §:ssä viitataan käsillä olevan pykälän 2 kohtaan, muutos asiallisesti vaikuttaisi vastaavasti myös näissä pykälissä säädettyihin purkuperusteisiin.

Siirtymäsäännös. Yleisen periaatteen mukaan prosessilakia sovelletaan heti sen tultua voimaan, jollei toisin säädetä. Vaitiolovelvollisuuden tai -oikeuden muuttuminen kesken oikeudenkäynnin tai muutoksenhakuvaiheessa olisi ongelmallista, koska muutokset vaikuttaisivat oikeudenkäyntiaineiston laajuuteen esimerkiksi silloin, kun asianosaisen läheisellä olisi vaitiolo-oikeus voimassa olevan lain mukaan mutta ei uuden lain mukaan tai päinvastoin. Siksi ehdotetaan, että asiassa, joka on tullut vireille ennen tämän lain voimaan tuloa, noudatetaan vaitiolovelvollisuudesta ja -oikeudesta oikeudenkäynnissä tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi painostusvankeutta koskevia säännöksiä. Käytännössä voi ilmetä, että toisin kuin voimassa olevan lain mukaan uuden lain mukaan painostusvankeudelle ei enää ole edellytyksiä. Siksi lakiin otettaisiin säännös, jonka mukaan jos tämän lain voimaan tullessa henkilö on painostusvankeudessa, tuomioistuimen on viipymättä kuultava painostusvankeuteen määrättyä henkilökohtaisesti sekä päätettävä, onko painostusvankeutta jatkettava.

1.2 Laki oikeudenkäynnistä rikosasiossa

1 luku Syyteoikeudesta

14 §. Pykälän 1 momentista ilmenee, että asianomistajalla on pääsäännön mukaan toissijainen syyteoikeus, eli hän saa nostaa syytteen, jos syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta tai esitutkintaa ei ole toimitettu loppuun. Pykälän 2 momentin mukaan asianomistajalla on kuitenkin ensisijainen syyteoikeus väärästä ja todistamattomasta ilmianosta. Momentti ehdotetaan yleisperusteluisa esitetyillä perusteilla kumottavaksi. Tämän seurauksena asianomistajan syyteoikeutta koskeva sääntely yhdenmukaistuisi siten, että asianomistajalla olisi aina toissijainen syyteoikeus.

5 luku Syytteen vireillepanosta

4 §. Pykälän voimassa olevan sanamuodon mukaan syyttäjän on toimitettava tuomioistuimelle esitutkintapöytäkirja sekä kirjalliset todisteet, todisteena käytettävät esineet ja muut asian käsittelemistä varten tarpeelliset asiakirjat haastehakemuksen yhteydessä tai viipymättä syytteen nostamisen jälkeen.

Oikeuskäytännössä on ollut epäselvyyttä siitä, voiko tuomioistuin määrätä, millä tavalla ja missä muodossa syyttäjän on toimitettava säännöksessä tarkoitettu aineisto tuomioistuimelle. Korkein oikeus on sittemmin todennut, että tällaisen määräyksen kuului tuomioistuimen prosessinjohtovaltaan ja että syyttäjä oli määräystä velvollinen noudattamaan (KKO 2013:91). Selvyyden vuoksi asiasta ehdotetaan myös otettavaksi nimenomainen maininta lakiin.

Pykälää ehdotetaan muutettavaksi niin, että syyttäjän olisi toimitettava todisteet ja muu aineisto tuomioistuimen määräämällä tavalla. Käräjäoikeus voisi määrätä esimerkiksi, että kirjalliset todisteet on toimitettava muusta esitutkinta-aineistosta erotettuna tai tietyllä tavalla järjestettynä kirjallisessa tai sähköisessä muodossa. Erityisesti laajoissa rikosasioissa on oikeudenkäynnin asianmukaisen järjestämisen kannalta välttämätöntä, että kaikille osapuolille on selvää, mihin asiakir-

joihin syyttäjä kirjallisina todisteina vetoaa ja mitä niillä pyritään näyttämään toteen.

Todisteiden merkityksen korostamiseksi säännöksen sanajärjestystä muutettaisiin siten, että siinä mainittaisiin ensin todisteet ja vasta sitten esitutkintapöytäkirja. Vaihtoehtona olisi, että esitutkintapöytäkirjan toimitamisesta tuomioistuimelle luovuttaisiin siltä osin kuin siihen ei vedota. Sen toimittaminen on kuitenkin edelleen tarpeen, koska pöytäkirjaan saatetaan myöhemmin oikeudenkäynnin aikana vedota. Syytetty saattaa myös olla ilman avustajaa, jolloin hänen oikeusturvansa edellyttää, että koko esitutkintapöytäkirja on tuomioistuimen käytettävissä.

Lakiin ei ehdoteta otettavaksi uusia prosessuaalisia sanktioita siltä varalta, että syyttäjä ei menettelisi tuomioistuimen määräämällä tavalla. Tuomioistuimen määräyksen noudattaminen on syyttäjän virkavelvollisuus.

Anonyymistä todistelusta päättäminen. Lukuun otettaisiin uusien 11 a—11 e §:n eteen uusi väliotsikko. Uusissa pykälissä on kysymys osittain samasta asiasta kuin luvun 11 §:ssä, joka koskee todistelun valmistelua. Uusissa pykälissä säädettäisiin, myönnettäkö todistajalle anonymiteetti. Kysymys on erityisesti todistelun muodosta, jonka myöntämisen edellytyksistä, menettelystä, julkisuudesta, päätöksestä ja muutoksenhausta säädettäisiin pykälissä vain anonyymiä todistelua koskien. Säännökset muodostavat oman kokonaisuutensa. Myönnetyn anonymiteetin murtamista koskeva sääntely esitetään otettavaksi 7 luvun uuteen 5 a §:ään.

11 a §. Pykälässä säädettäisiin anonyymin todistelun myöntämisen edellytyksistä. Pykälän *1 momentin* mukaan tuomioistuin voisi syyttäjän taikka rikoksesta epäillyn tai rikosasian vastaajan kirjallisesta hakemuksesta päättää henkilön kuulemisesta todistajana siten, ettei hänen henkilöllisyytensä eivätkä yhteystietonsa paljastu (*anonyymi todistaja*). Anonymiteetin myöntämiselle olisi kaksi edellytystä, joiden molempien tulisi täytyä, jotta pyyntöön anonyymistä todistelusta voidaan suostua.

Esityksessä ehdotetaan, että anonyymiä todistelua koskevia säännöksiä voitaisiin soveltaa vain todistajiin. Koska asianosainen on henkilö, jonka nimissä oikeutta käydään, hän ei voi olla anonyymi. Toisaalta asiantuntijan

osalta lähtökohtaisesti edellytetään, että hän suostuu tehtävään, joten suostumukseen kuuluisi osana myös henkilöllisyyden ilmoittamisen salliminen.

Edellä 1. lakiehdotuksessa esitetään, että asianomistajaan, jolla ei ole asiassa vaatimuksia, sekä eräisiin kanssaepäiltyjen kaltaisissa asemissa oleviin henkilöihin sovelletaan todistajia koskevia säännöksiä (1. lakiehdotus 17 luvun 29 §). Tällaisia henkilöitä voitaisiin siten kuulla anonyymisti. Tämä olisi todennäköisesti kuitenkin harvinaista jo siitä syystä, että näissä tilanteissa kuultavan henkilöllisyys usein paljastuisi joka tapauksessa kuultavan kertomuksen sisällön tai kuultavan aseman vuoksi. Tällöin anonymiteetin myöntäminen ei vähentäisi todistajaan kohdistuvaa uhkaa eikä edellytyksiä siksi anonymiteetin myöntämiselle olisi. Kuitenkin esimerkiksi laajassa paritusrikoksessa voi olla paljon asianomistajia, jolloin anonyymi todistelu olisi mahdollista.

Anonyymia todistelua koskevia säännöksiä sovellettaisiin myös peitetutkintaa suorittaviin poliisimiehiin. Tarve anonymiteetin myöntämiseen poliisimiehelle voisi ilmetä niissä tilanteissa, joissa peitetotoimintaan osallistunutta poliisia olisi tarpeen kuulla todistajana joko esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä. Esityksessä ei ehdoteta anonymiteetin sallimista poliisimiehelle pelkästään sen turvaamiseksi, että poliisimiehen henkilöllisyyden salaamista tarvittaisiin käynnissä olevan peitetotoiminnan jatkamisen turvaamiseksi. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisun Van Mechelen ym. v. Alankomaat (23.4.1997) valossa olisi ihmisoikeussopimuksen vaatimuksiin nähden kyseenalaista se, että edellytykset anonymiteetin myöntämiseen poliisimiehelle olisivat lievemmät kuin sivullisten kohdalla siten, että henkeen tai terveyteen kohdistuvaa uhkaa ei vaadittaisi silloin, kun anonymiteettiä vaaditaan poliisille. Toisaalta anonymiteettiä olisi mahdollista hakea jo esitutkinnan varhaisessa vaiheessa. Niissä tapauksissa, joissa anonymiteetti olisi myönnetty tiettyjen tutkittavina olleiden rikosten selvittämisen yhteydessä, poliisimiehellä olisi tämän anonymiteetin turvin mahdollisuus jatkaa peitetotoimintaa muiden rikosten selvittämiseksi. Estettä ei olisi hakea anonymiteettiä myöhemmin uudelleen mui-

den rikosten tutkinnassa siinä vaiheessa, kun esitutkintakynnys ylittyy.

Ehdotusten lähtökohta on se, että jos edellytykset anonymiin todisteluun ovat olemassa, anonymiteetti voitaisiin myöntää jo rikoksen esitutkintavaiheessa. Anonymiteetin hakijana olisi silloin syyttäjä tai epäilty. Valittu ratkaisu edellyttää sitä, että esitutkintaviranomaiset ja syyttäjät toimivat tiiviissä yhteistyössä harkitessaan anonymiteetin hakeamista. Mahdollisuus hakea anonymiteettiä esitutkintavaiheessa on perusteltua siksi, että todistajalla olisi jo häntä esitutkinnassa kuultuessa tieto siitä, paljastuuko hänen henkilöllisyytensä vai ei. Tämä saattaisi edistää asian selvittämistä ja sitä, että anonymiä todistelu voitaisiin hyödyntää myös esitutkinnan suuntaamisessa. Kuulusteltaessa todistajaa anonymiteetin turvin jo esitutkinnassa voitaisiin nykyistä helpommin päästä myös muiden todisteiden jäljille. Mitä kattavampaa muu esitutkintavaiheessa saatu näyttö olisi, sitä vähemmän olisi tarvetta kutsua anonymisti kuultua todistajaa enää myöhemmin oikeudenkäyntiin. Anonymin todistajan kuulemista pääkäsittelyssä tulisikin oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin liittyvien vaatimusten vuoksi pyrkiä välttämään. Syytteen tueksi tarvittava todistelu olisi rakennettava pääosin muun näytön kuin anonymin todistelun varaan. Jäljempänä selostetun mukaisesti anonymiin todisteluun liittyvät ongelmat johtuvat ennen muuta oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksista.

Ennen anonymiteetistä päättämistä poliisi olisi kuulustellut henkilöä ja kuulustelusta olisi tehty salassa pidettävä pöytäkirja. Vaikka anonymiteettiä ei myönnettäisi, olisi todistaja velvollinen kertomaan, mitä asiasta tietää. Käytännössä on kuitenkin vaikeaa puuttua tilanteeseen, jossa kuultava vetoaa muistamattomuuteen, vaikkei anonymiteetin epäminen sinänsä vapautta todistajaa todistamisvelvollisuudesta. Saattaa olla niin, ettei uhattu todistaja suostu esitutkinnassa kertomaan mitään, ellei hän saa varmuutta anonymiteetistään. Anonymiteetistä tulisi siten voida saada lainvoimainen ratkaisu jo esitutkintavaiheessa. Esitutkinta- ja syyttäjäviranomaisten yhteis-työvelvollisuus korostuu tilanteissa, joissa on tarve hakea todistajalle anonymiteettiä.

Vaikka pääkäsittelyn järjestämisen kannalta olisi suotavaa, että anonymiteetistä olisi lainvoimainen päätös, asiasta voidaan päättää myöhemminkin, jos esimerkiksi tietoon tulee vasta tässä vaiheessa uusia todistajia. Todistajien anonymiteetistä on toisaalta voitava päättää vielä esimerkiksi muutoksenhakuvaiheessa. Tällöinkin asian käsittelisi käräjäoikeus, jonka päätöksestä olisi samanlainen muutoksenhakumahdollisuus kuin yleensä. Asian käsittely on soveliaimmin järjestettävissä käräjäoikeudessa. Tällöin anonymiteetin myöntävästä päätöksestä olisi myös tavomainen muutoksenhakumahdollisuus.

Ehdotuksen mukaan anonymiä todistelu vaatisi syyttäjää, mutta aseiden yhtäläisyyden periaatteen mukaisesti myös epäillylle tai vastaajalle tulisi antaa vastaava mahdollisuus vaatia todistajalleen anonymiteettiä. Tilanteet, joissa vastaajalla olisi tarve hakea nimeämälleen todistajalle anonymiteettiä, olisivat kuitenkin käytännössä ilmeisen harvinaisia. Mahdollista kuitenkin on, että kanssasyytetyltä olisi tarpeen salata todistajan henkilöllisyys, jos todistaja kertoo hakijana toimineen epäillyn kannalta suotuisia seikkoja, mutta samalla kertomus vaikuttaisi toiseen suuntaan kanssasyytetyn osalta.

Todistajalla itsellään ei olisi oikeutta vaatia tuomioistuimelta anonymiteettiä, vaan hänen olisi pyydettävä syyttäjää hakemaan sitä. Tämä olisi perusteltua sen vuoksi, että syyttäjä yleensä tuntee käsiteltävän olevan rikoksen ja myös pystyy valvomaan sitä, ettei säännöksiä käytetä väärin eikä anonymiteettiä haeta tilanteissa, joissa säännöksiä ei selvästi ole tarkoitettu sovellettaviksi. Jos edellytykset anonymiteetin myöntämiselle syyttäjän arvion mukaan olisivat olemassa, hänen tulisi hakea anonymiteettiä tuomioistuimelta.

Myöskään asianomistajalla ei olisi oikeutta vaatia todistajalleen anonymiteettiä, vaan hänen tulisi tehdä pyyntö anonymin todistajan kuulemisesta ensin syyttäjälle. Jos edellytykset asianomistajan nimeämisen todistajan kuulemiselle anonymisti täyttyisivät, tällainen todistelu myös yleensä tukisi syyttäjän ajamaa syytettä. Aseiden yhtäläisyyden vaatimuksen kannalta välttämätöntä ei olisi, että asianomistajalle tulisi myöntää itsenäinen, syyttäjistä riippumaton oikeus hakea nimeämälleen todistajalle anonymiteettiä.

Momentin 1 kohdassa säädettäisiin rikokseen liittyvistä edellytyksistä. Rikosepäily tai syytteen tulisi koskea rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kahdeksan vuotta vankeutta, taikka rikoslain 20 luvun 9 a §:ssä tai 25 luvun 3 §:ssä rangaistavaksi säädettyä rikosta taikka tällaisen rikoksen yritystä tai osallisuutta tällaiseen rikokseen.

Anonyymiä todistelua koskevassa mietinnössä (oikeusministeriön työryhmämietintö 2005:5) tällaisen todistelun käyttäminen olisi edellyttänyt että rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kymmenen vuotta vankeutta. Tällaisia rikoksia ovat esimerkiksi joukkotuhonta, törkeä maanpetos, törkeä vakoilu, törkeä valtiopetos, törkeä raiskaus, törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, murha, tappo, törkeä pahoinpitely, törkeä ryöstö, törkeä ihmiskauppa, ihmisryöstö, törkeä tuhotyö, törkeä terveyden vaarantaminen, kaappaus, eräät terroristisessa tarkoituksessa tehdyt törkeät rikokset, törkeä rahanväärenys ja törkeä huumausainerikos.

Sen arvioimisessa, millaisissa asioissa anonyymi todistelu tulee sallia, on kyse intressipunninnasta: millaisten asioiden selvittäminen on niin tärkeää, että oikeudenkäynnin peruseriaatteista joudutaan jossain määrin tinkimään. Yleisesti hyväksyttävänä lähtökohdana voidaan pitää sitä, että selvittämisen intressi on sitä suurempi, mitä törkeämmästä rikoksesta on kysymys. Ehdotuksen mukaan anonyymi todistelu tulisi kysymykseen vain törkeimpiä rikoksia koskevissa oikeudenkäynneissä. Tässä ehdotetaan edellä mainitusta mietinnöstä poiketen, että raja olisi kahdeksan vuotta. Tällainen rangaistusmaksimi on käytössä eräissä terrorismirikoksissa, joista säädetään rikoslain 34 a luvussa. Näitä ovat muun muassa terroristiryhmän toiminnan edistäminen, koulutuksen antaminen terrorismirikoksen tekemistä varten, värväys terrorismirikoksen tekemiseen ja terrorismin rahoittaminen. Rikosten luonteen ja niiden liittymisen mahdollisen terroristiryhmän toimintaan puoltavat anonyymien todistelun käyttöalan laajentamista, vaikka tällaisia rikoksia ei juuri ole Suomessa esiintynyt.

Riittävä peruste anonyymille todistelulle ei olisi se, että anonyymi todistelu olisi sinänsä käytökelpoinen tutkintamenetelmä tai keino

syytteen toteen näyttämisessä tai että rikoksen toteen näyttäminen ilman anonyymiä todistelua olisi työlästä. Tämän vuoksi ehdotuksessa on päädytty siihen, että lakiin ei otettaisi edellä mainittujen rikosten lisäksi erillistä luetteloa rikoksista, joita koskevissa jutuissa anonyymi todistelu olisi mahdollinen. Poikkeuksena olisivat ihmiskauppaa ja törkeää paritusta koskevat rikokset, joiden selvittämiseksi anonyymi todistelu olisi sallittua. Ne ovat tyypillisesti vakavaa järjestäytynyttä rikollisuutta, joiden yhteydessä usein esiintyy vakavaa uhkailua. Nämä rikokset myös usein ovat luonteeltaan kansainvälisiä, jolloin todistelutarkoituksessa kuultavien henkilöiden piiri voi olla niin laaja, että kuultavan henkilöllisyys ei välttämättä hänen kertomuksensa tai asemansa perustella paljastu. Näissä tilanteissa todistajan turvallisuutta saatettaisiin anonymiteetillä parantaa. Ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman ohjausryhmän loppuraportissa suositetaan, että asianomistajien ja todistajien turvallisuuteen kiinnitetään huomiota niin oikeudenkäynnissä kuin sitä ennen ja sen jälkeen (sisäasiainministeriön julkaisuja 17/2011 s. 58).

Rikoksen törkeyden mittana käytetään rikoksen rangaistusasteikkoa ja erityisesti rikoksesta säädettyä enimmäisrangaistusta. Kun anonyymi todistelu merkitsee poikkeusta oikeusvaltion todistus oikeuden keskeisestä ja vakiintuneesta periaatteesta, kynnys on syytä asettaa korkealle. Ehdotuksen mukaan anonyymi todistelu tulisi kysymykseen ensinnäkin silloin, jos syyte koskee rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kahdeksan vuotta vankeutta. Anonyymi todistelu voisi siten tulla käytettäväksi paitsi henkirikosta myös muun muassa törkeää huumausainerikosta ja törkeää ihmiskauppaa koskevissa jutuissa. Toiseksi anonyymiä todistelua olisi edellä selostetun mukaisesti sallittua käyttää ihmiskauppaa ja törkeää paritusta koskevissa jutuissa. Mainituista rikoksista säädetty enimmäisrangaistus on kuusi vuotta vankeutta.

Todistajien uhkailua on havaittu esiintyneen myös talousrikollisuuden yhteydessä. Tavallisimpia talousrikoksiksi luokiteltavia rikoksia ovat veropetosten ja petosten sekä velallisen epärehellisyyden törkeät tekemädot. Näistä rikoksista säädetty enimmäisran-

gaistus on neljä vuotta vankeutta. Talousrikoksissa uhkailua on havaittu kohdistuneen esimerkiksi verotarkastajiin tai kirjanpitäjiin. Anonymiteetistä ei näissä tapauksissa useinkaan olisi hyötyä, koska tällaisten henkilöiden todistajankertomusten sisältö yleensä paljastaisi heidän henkilöllisyytensä. Lisäksi jos anonyymien todistelun soveltamisala ulotettaisiin näihin rikoksiin, voitaisiin katsoa, että se olisi johdonmukaisuussyistä ja todistajien tasapuolisen kohtelun takia ulotettava myös muihin saman vakavuusasteen rikoksiin.

Rikoslaissa on lukuisia rangaistaviksi säädettyjä tekoja, joista enimmillään voi seurata neljä vuotta vankeutta. Mahdollisuus anonyymiin todisteluun olisi uusi ja Suomen oikeudenkäyntimenettelyn peruseriaatteiden kannalta ongelmallinen todistajansuojelukeino. Anonyymiin todisteluun tulisikin turvautua viimekätisenä todistajansuojelukeinona. Siksi on perusteltua, että sen soveltamisala on suppea ja rajoittuu tapauksiin, joissa anonyymiin todisteluun turvautumista on pidettävä välttämättömänä keinona suojella todistajaa. Toisaalta talousrikokset ovat usein järjestäytyneitä rikollisuutta ja yhteydessä huumausaine- tai väkivaltarikollisuuteen. Viimeksi mainittujen rikosten törkeiden tekomoutojen selvittämisessä anonymiteettiä olisi mahdollista hakea. Näillä perusteilla anonyymien todistelun sallimista ei tässä esityksessä ehdoteta ulotettavaksi talousrikosten tutkintaan.

Käytännössä anonyymiin todisteluun voitaisiin turvautua vakavaa järjestäytyneitä rikollisuutta koskeissa asioissa. Soveltamisalaa ei kuitenkaan voida rajoittaa vain vakavaan järjestäytyneeseen rikollisuuteen, koska vakavaa todistajien uhkailua voi esiintyä myös muussa kuin järjestäytyneessä rikollisuudessa. Lisäksi sen näyttäminen, että tutkittavana oleva vakava rikos liittyy järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan, voi olla vaikeaa tai mahdotonta. Toisaalta todistajan kannalta tämä voi olla vailla merkitystä.

Anonymiteetin laajuuden selventämiseksi olisi tarpeen mainita, kuka on rikoksesta epäilty tai syytetty. Jos rikokseen osallisia on useita, tulisi heidät kaikki pyrkiä mainitsemaan. Rikoksen yksilöiminen voisi kuitenkin riittää, jos esimerkiksi nimenomaan epäilty-

jen henkilöllisyyden selvittäminen vaatisi anonymiteetin myöntämistä. Vastaavasti jos rikos on riittävän tarkasti yksilöity, voitaisiin hyväksyä se, että esimerkiksi myöhemmin selvitetyn osallisen syyteasian käsittelyssä tukeuduttaisiin aiemmin tehtyyn päätökseen anonyymien todistelun hyväksymisestä.

On mahdollista, että anonymiteetti myönnetään, mutta syyte kuitenkin nostetaan rikoksesta, jonka perusteella anonymiteettiä ei voida myöntää. Tällaisessa tapauksessa 1. lakiehdotuksessa tarkoitetun 17 luvun 33 §:n 3 kohdan mukaan todistajaa ei kuitenkaan voida kuulla anonyymisti syyteasiassa.

Samoista syistä kuin anonyymi todistelu on syytä sallia vain törkeitä rikoksia koskeissa jutuissa, myös todistajaan kohdistuvan uhan pitää olla vakava, jotta todistajaa voitaisiin kuulla anonyymisti. Se, että todistaja ilmoittaa pelkäävänsä syytettyä tai epäilee voivansa joutua kostotoimenpiteiden kohteeksi, jos hän todistaa, ei vielä oikeuttaisi kuulemaan todistajaa anonyymisti. Anonyymi todistaminen olisi mahdollista vain, jos todistajalla olisi objektiivisesti arvioiden perusteltu syy pelätä joutuvansa henkeen tai vakavan terveyteen kohdistuvan rikoksen kohteeksi, jos hän todistaisi jutussa. Omaisuuteen kohdistuvien rikosten uhka ei sitä vastoin mahdollistaisi anonyymiä todistelua. Anonyymi todistaminen olisi mahdollista paitsi todistajaan myös hänelle läheiseen henkilöön kohdistuvan uhan perusteella. Todistajaan voidaan vaikuttaa yhtä tehokkaasti uhkaamalla hänen läheisiään kuin uhkaamalla häntä itseään.

Momentin 2 kohdan edellytyksenä anonymiteetin myöntämiselle olisi, että menettely on välttämätön todistajan tai häneen 1. lakiesityksen 17 luvun 17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta vakavalta uhalta. Menettelyn välttämättömyys tarkoittaisi sitä, että anonyymi todistelu on viimekätinen keino, johon voidaan turvautua vasta, jos muut todistajan suojaamiseksi tehtävät toimenpiteet ovat riittämättömiä, eikä todistajaa tai hänen läheistään voida muilla tavoin suojella. Lievempinä keinoina tulisi aina ensin harkita muita keinoja kuten esimerkiksi todistelun vastaanottamista asianosaisen tai muun henkilön läsnä olematta tai etäyhteyden välityksin eh-

dotetun oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 51 tai 52 §:n mukaan.

Suojeltavaksi henkilöpiiriksi ehdotetaan ensinnäkin anonyymiä todistajaa itseään. Toiseksi kysymykseen voisivat tulla todistajaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 §:n 1 momentissa mainitussa suhteessa olevat henkilöt. Todistajan läheisten suojaaminen on perusteltua siksi, että uhkailu voi tyypillisesti kohdistua myös esimerkiksi kuultavan perheenjäseniin. Momentissa tarkoitettuja henkilöitä olisivat todistajan nykyinen tai entinen puoliso, nykyinen avopuoliso, sisarus, sukulainen suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa sekä henkilö, jolla on vastaavanlainen parisuhteeseen tai sukulaisuuteen rinnastuva läheinen suhde asianosaiseen.

Uhan vakavuus tarkoittaisi sekä uhan laatu että sen todennäköisyyttä. Vakavana uhkana voitaisiin pitää lähinnä henkirikoksen tai sellaisen rikoksen uhriksi joutumista, joka aiheuttaa uhrille vakavan ruumiinvamman. Uhkaa ei kuitenkaan tulisi arvioida tiettyjen yksittäisten rikostunnusmerkistöjen kannalta. Edellytyksenä ei siten olisi esimerkiksi, että uhkana olevan törkeän pahoinpitelyn välttämättä arvioitaisiin täyttyvän myös tunnusmerkistöön kuuluvan kokonaisharkinnan osalta. Toisaalta anonyymi todistelu ei voisi tulla kysymykseen vain sillä perustella, että pykälässä tarkoitettu henkilö joutuisi esimerkiksi vahingonteon kohteeksi, vaan uhan on kohdistuttava henkeen tai terveyteen.

Pelkkä todistajan subjektiivinen pelko ei olisi riittävä peruste anonymiteetille, vaan uhka olisi arvioitava objektiivisesti. Anonymiteetin myöntäminen edellyttäisi, että todistajalla on objektiivisesti arvioiden perusteltu syy pelätä, että hän tai hänen läheisensä joutuisi vakavan henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen kohteeksi, jos hän todistaisi jutussa omalla nimellään. Uhka-arvio olisi tehtävä samaan tapaan kuin se tehdään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 51 §:n mukaisissa tilanteissa (ks. HE 190/2002 vp s. 27—28). Todistajan kuulemista anonyymisti ei voida mahdollistaa vain hänen yleisen turvallisuuden tunteensa perusteella tai mukavuussiihin perustuen.

Viime kädessä päätös anonymiteetistä tulee tehdä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytäntö huomioon ottaen. Kuten yleisperus-

telujen jaksosta 2.2 ilmenee, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien edellyttää, että anonyymille todistelulle on hyväksyttävä syy, joka anonyymien todistelun osalta on käytännössä todistajaan kohdistuvan vakavan uhan torjuminen. Tästä on myös esitettävä riittävä näyttö. Tältä osin voidaan viitata yleisperusteluiden jaksossa 2.2 ja oikeusministeriön työryhmämietinnössä 2005:5 mainittujen ratkaisujen lisäksi ratkaisuihin Krasniki v. Tshekki 28.2.2006.

Lisäksi anonymiteetin myöntäminen edellyttäisi, että sen voidaan arvioida vähentävän todistajan tai hänen läheiseensä kohdistuvaa uhkaa. Anonymiteetistä olisi toisin sanoen oltava tapauksessa hyötyä. Jos esimerkiksi todistajan henkilöllisyys todennäköisesti paljastuisi, vaikka häntä kuultaisiin nimettömästi, ei lupaa anonyymiin todisteluun tulisi antaa. Henkilöllisyys voisi paljastua esimerkiksi kertomuksen sisällön, todistajan aseman tai hänen henkilöönsä liittyvän erityispiirteen vuoksi.

Pykälän 2 momentin mukaan hakemuksesta tai sen liitteestä on ilmeistä, ketä vaaditaan kuultavaksi anonyyminä todistajana, selvitys asianomaisen henkilön tahdosta tulla kuuluksi anonyyminä todistajana, sekä ne seikat ja todisteet, joihin hakija vaatimuksensa tukeksi vetoaa.

Olennaista on esittää selvitys siitä, että kysymyksessä on 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettu rikos ja että menettely on 2 kohdassa edellytetyin tavoin välttämätön todistajan tai hänen läheisensä suojelemiseksi vakavalta uhalta. Rikoksen osalta voisi selvityksenä kysymykseen tulla asian käsittelyvaiheesta riippuen syyte tai luonnos siitä sekä asiassa kertynyttä esitutkintamateriaalia, jonka perusteella voidaan arvioida rikoksen laatu.

Toiseksi tulisi esittää selvitystä niistä seikoista kuten väkivallanteoista uhkauksista, joita on käsitelty edellä 2 momentin perusteluilla. Kysymykseen voisi tulla esimerkiksi tuomio tai rikosilmoitus todistajaan kohdistuneista rikoksista, joista on vastuussa vastaaja tai hänen rikostoverinsa.

Hakemukseen tulisi myös liittää tiedot niistä henkilöistä, joita kuullaan asian istuntokäsittelyssä, sekä mistä teemoista heitä kuullaan, ja vastaavat tiedot muista todisteista.

11 b §. Pykälän *1 momentin* mukaan anonyymistä todistelusta päättää käräjäoikeus. Asia käsitellään siinä käräjäoikeudessa, joka on syyteasiassa toimivaltainen tai jossa asian käsittely sopivasti käy päinsä.

Syyteasiassa toimivaltainen tuomioistuin määräytyisi ROL 4 luvun säännösten mukaisesti. Jos pääasia ei vielä olisi tullut vireille, tulisi hakemus siis käsitellä siinä käräjäoikeudessa, joka tulevassa oikeudenkäynnissä todennäköisesti olisi toimivaltainen.

Käräjäoikeus päättäisi anonyymistä todistelusta silloinkin, kun syyteasia käsiteltäisiin hovioikeudessa tai korkeimmassa oikeudessa ensimmäisenä asteena. Sääntelystä seuraa mahdollisuus hakea muutosta sekä hovioikeudessa että korkeimmassa oikeudessa. Lisäksi asia on luontevaa käsitellä käräjäoikeudessa, koska istunto voidaan järjestää nopeasti hakijaa lähellä olevassa tuomioistuimessa. Asiaa koskeva näyttö on todennäköisesti myös helpommin esitettävissä käräjäoikeudessa. Lisäksi ottaen huomioon ne rikokset, joista nostetun syytteen käsittelyssä voidaan kuulla todistajaa anonyymisti, olisi erittäin epätodennäköistä, että syyteasia käsiteltäisiin ensimmäisessä asteessa muualla kuin käräjäoikeudessa.

Säännöksestä myös seuraa, että jos pääasian muutoksenhakuvaiheessa ilmaantuisi uusi todistaja, jota vaaditaan kuultavaksi anonyymisti, anonymiteetin ratkaisi käräjäoikeus.

Joissain tapauksissa saattaisi myös olla tarpeen anonymiteettiä koskevan asian käsittelemisen muualla kuin käräjäoikeudessa, joka jo käsittelee syyteasiaa tai joka olisi toimivaltainen sen käsittelemään. Esimerkiksi suuremmissa käräjäoikeudessa käsittely voidaan järjestää huomaamattomasti ja samalla estää se, että rikoksesta epäilty tai syytetty pystyisi ennakoimaan käsittelyn ja saamaan tietoa anonymiteetin myöntämisestä. Siksi asia voitaisiin käsitellä myös muussa kuin syyteasiassa toimivaltaisessa käräjäoikeudessa, jos asian käsittely käy siellä sopivasti päinsä.

Pykälän *2 momentin* mukaan käräjäoikeudessa anonyymiä todistelun koskevan hakemuksen käsittelee sen puheenjohtaja. Säännös otettaisiin selvyuden vuoksi, sillä kysymys on tosiasiallisesti todistelua koskevan kysymyksen valmistelusta, joka muutoinkin kä-

sitellään yhden tuomarin kokoonpanossa oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 5 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan. Ottaen huomioon mainitun ja sen, että anonymiteetti voidaan myöntää vain varsin törkeässä rikosasiassa todistamista varten, puheenjohtajan on oltava laamanni tai käräjätuomari.

Muutoksenhakutuomioistuimissa asia käsiteltäisiin säännönmukaisessa kokoonpanossa.

Edelleen momentin mukaan istunto voidaan pitää myös muuna aikana ja muussa paikassa kuin tuomioistuimen istunnosta säädetään. Käsittely voitaisiin siten järjestää esimerkiksi tuomarin virkahuoneessa virkajan ulkopuolella.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin siitä, että anonyymistä todistelusta päättänyt tuomari ei saa käsitellä rikosasiaa, jossa kuullaan asianomaista anonyymiä todistajaa. Siten esimerkiksi se käräjätuomari, joka on päättänyt anonymiteetin myöntämisestä, ei saa käsitellä syyteasiaa, jossa todistaa anonymiteetin saanut henkilö.

Momentti koskee myös muutoksenhakutuomioistuinten tuomareita. Jos esimerkiksi käräjäoikeus on hylännyt vaatimuksen anonymiteetin myöntämisestä, mutta hovioikeus on sen myöntänyt, myöntämisestä päättänyt hovioikeuden tuomari ei saa käsitellä syyteasiaa.

Jos anonymiteettiä ei ole myönnetty, käsillä olevaa pykälää ei sovelleta. Anonyymiä todistelua koskevan hakemuksen hylänneen tuomarin osallistumista syyteasian käsitteelyyn on arvioitava tuomarin esteellisyyttä koskevan oikeudenkäymiskaaren 13 luvun säännösten mukaisesti. Esteellisyysperusteista kysymykseen voisi tulla mainitun luvun 7 §:n 2 momentin säännös siitä, onko aihetta epäillä tuomarilla olevan asiaan ennakkواسenne aiemman ratkaisun vuoksi.

11 c §. Pykälässä säädettäisiin anonyymiä todistelua koskevan asian valmistelusta ja istutokäsittelystä sekä käsittelyjulkisuudesta.

Pykälän *1 momentin* mukaan anonyymiä todistelua koskeva hakemus olisi otettava tuomioistuimessa käsiteltäväksi viipymättä. Säännös on tarpeen, koska käytännössä esitutkinta, syyteharkinta tai pääasian käsittely tuomioistuimessa saattaisi keskeytyä, kunnes on saatu varmuus siitä, sallitaanko anonyymi todistelu. Asia olisi käsiteltävänä kiireellises-

ti myös siksi, että anonyymiin todisteluun turvauduttaisiin vain vakavia rikoksia käsiteltäessä. Niissä epäilty tai vastaaja on usein vangittuna.

Olisi käytännössä mahdotonta tutkia todistajan henkilöllisyyden paljastumatta, täyttyvätkö anonyymiteetin myöntämiselle säädetyt edellytykset. Siksi se, joka todistajaa saattaa uhata, ei siis voisi olla läsnä asian käsittelyssä. Käytännössä tilanne olisi yleensä se, että anonyymiteettia hakee syyttäjätodistajan suojaamiseksi epäillyltä tai vastaajalta. Näin ollen viimeksi mainittuja ei voitaisi asiassa kuulla tai siitä muuten informoida.

Tuomioistuimen olisi viipymättä määrättävä julkinen asiamies valvomaan epäillyn tai vastaajan etua, jollei tämä itse ole esittänyt vaatimusta anonyymistä todistelusta, sekä annettava asiamiehelle tieto hakemuksen ja sen liitteiden sisällöstä. Tuomioistuin voisi antaa anonyymin todistajan suojelemiseksi tiedon niin, että asiamies perehtyisi aineistoon tuomioistuimen tiloissa ja tekisi itselleen tarpeelliset muistiinpanot käyttäen todistajasta lyhennettä, josta ei henkilöllisyyttä voi päätellä. Julkiselle asiamiehelle on varattava riittävä aika valmistautua asiaan.

Julkinen asiamies edustaisi epäiltyä vastaajaa vain ratkaistaessa kysymystä anonyymin todistelun sallimisesta. Julkinen asiamies ei kaikilta osin pysty valvomaan epäillyn oikeusturvaa yhtä hyvin kuin vastaaja tai tämän avustaja. Kun epäilty ei voi olla läsnä asian käsittelyssä, julkisen asiamiehen järjestelmä on kuitenkin sopivin tapa valvoa vastaajan etuja. Julkisella asiamiehellä on merkitystä myös sen vuoksi, että oikeudenkäyntiin syntyy kaksiasiansaissuhde ja muutoksenhakumahdollisuus.

Mahdollista olisi myös järjestää asia niin, että epäillyn tai vastaajan syyteasiassa toimiva avustaja voisi olla osallisena käsittelyssä. Järjestely olisi kuitenkin ongelmallinen. Avustajat eivät todennäköisesti yleensä edes halua osallistua asian käsittelyyn tai saada siitä tietoja. Avustajan tulee toimia päämiehensä edun mukaisesti ja nauttia hänen luottamustaan. Avustaja voisi kuitenkin joutua vaikeaan välikäteen, jos hänellä olisi sellaista tietoa, jota hän ei voisi käyttää hyödyksi puolustuksen järjestämiseksi ja jota hän ei voisi päämiehelleen paljastaa. Häntä voitaisiin

myös painostaa tiedon saamiseksi, jolloin hän joutuisi harkitsemaan tehtävästään luopumista. Toisaalta ei olisi syytä paljastaa uudelle avustajalle anonyymiteetin myöntämistä koskevaan asiaan liittyviä tietoja, jos asia olisi jo lopullisesti ratkaistu. Lisäksi todistaja saattaa kokea, ettei hänen henkilöllisyytensä pysy epäillyltä salassa, jos epäillyn asiamies kuitenkin on henkilöllisyydestä selvillä. On siten parempi, että epäillyn tai vastaajan etua valvoo julkinen asiamies, joka ei toisaalta osallistu syyteasian käsittelyyn.

Edelleen momentin mukaan tuomioistuimen on kuultava syyttäjää epäillyn tai vastaajan anonyymiä todistelua koskevasta hakemuksesta. Momentin mukaan tuomioistuin voi hankkia myös itse muuta selvitystä, jos se on asian selvittämiseksi tarpeen eikä vaaranä käsittelyn tarkoituksen toteutumista.

Lähtökohtana on, että syyttäjän toimiessa hakijana ei tuomioistuimella ole aihetta hankkia oma-aloitteisesti lisäselvitystä. Tuomioistuin voi halutessaan kiinnittää syyttäjän huomiota mahdollisiin puutteisiin tai virheisiin hänen toimittamassaan aineistossa. Jos taas epäilty tai vastaaja toimii hakijana, tuomioistuimella voi olla enemmän aihetta selvittää asiaa, koska hakijalla voi olla rajalliset mahdollisuudet toimittaa tuomioistuimelle asian kannalta olennaista aineistoa. Kun asian käsittelyssä tutkitaan anonyymiteetin myöntämisen edellytyksiä, kysymys ei ole sellaisesta syytetystä tukevan näytön hankkimisesta, josta tuomioistuimen tulee voimassa olevan oikeuden ja 1. lakiehdotuksen 17 luvun 7 §:n mukaisesti pidättäytyä.

Tuomioistuin saisi hankkia oma-aloitteisesti selvitystä vain siten, ettei se vaaranna käsittelyn tarkoituksen toteuttamista. On selvää, että kun tutkitaan kysymystä todistajalle myönnettävästä anonyymiteetistä, syyttäjän hakemuksesta ei voida kuulla rikoksesta epäiltyä tai syytettyä. Myös muun selvityksen hankkimisesta tulee luopua, jos on aihetta epäillä todistajan henkilöllisyyden tai yhteystietojen paljastumista selvityksen hankkimisen seurauksena.

Pykälän 2 momentissa esitetään säädettäväksi ensinnäkin siitä, kenellä on läsnäolo-oikeus asian käsittelyssä. Asia käsiteltäisiin kokonaisuudessaan ja myös päätös julistettaisiin yleisön läsnä olematta. Tältä osin sään-

nös olisi erityissäännös suhteessa oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annettuun lakiin.

Läsnäolo-oikeus on luonnollisesti asianosaisilla. Käytännössä hakijana toimisi yleensä syyttäjä, jonka vastapuolena epäillyn tai syytetyn etua valvoisi julkinen asiamies. Jos epäilty tai vastaaja toimii hakijana, syyttäjällä heidän vastapuolellaan olisi oikeus olla käsittelyssä läsnä. Muilla henkilöillä ei lähtökohtaisesti olisi oikeutta osallistua asian käsittelyyn.

Tuomioistuin voisi momentin mukaan kuitenkin kuulla henkilöä, jolle anonymiteettiä vaaditaan. Kuuleminen olisi pääsääntö, koska samalla tuomioistuin voisi paitsi saada selvitystä anonymiteetin myöntämisen edellytyksistä myös varmistautua siitä, että henkilö ymmärtää anonymiteetin merkityksen ja haluaa sen myönnettäväksi. Hän ei ole asiassa asianosaiseen rinnastettavassa asemassa kuten edellisessä kappaleessa mainittu hakija ja hänen vastapuolensa, vaan häntä kuullaan todistelutarkoituksessa. Käytännössä häntä kuultaisiin 11 a §:n 1 momentin 2 kohdan uhkaedellytyksestä, koska hän ei voi vaikuttaa syyttäjän arvioon, mistä rikoksesta on kysymys, eikä henkilöä kuulla tarkoituksin saada näyttöä epäillyn tai vastaajan syyllistymisestä rikokseen.

Edelleen momentin mukaan tuomioistuin voi kuulla muuta henkilöä kuin epäiltyä tai vastaajaa, joka ei ole vaatinut anonymiä todistelua, jos se on asian selvittämiseksi tarpeen eikä kuuleminen vaaranna käsittelyn tarkoituksen toteutumista. Asiassa voitaisiin esimerkiksi kuulla tutkinnanjohtajaa tai tutkijaa, jotka vastaavat 11 a §:n 1 momentissa tarkoitettun rikoksen tutkinnasta tai jotka pysyvät kertomaan esimerkiksi epäillyn kuulemisesta väkivaltaiseen rikollisjärjestöön tai muista uhka-arvioon liittyvistä seikoista. Istunnossa voitaisiin luonnollisesti käydä myös läpi kirjallisia todisteita ja esinetodisteita, vaikkei tästä momentissa nimenomaisesti säädetäkään.

Pykälän 3 momentin mukaan julkiseen asiamieheen sovelletaan soveltuvin osin, mitä pakkokeinolain 10 luvun 44–46 §:ssä säädetään. Pykälät koskevat julkisen asiamiehen tehtäviä, salassapitovelvollisuutta,

kelpoisuusvaatimuksia sekä palkkiota ja korvauksia.

11 d §. Pykälän 1 momentin mukaan anonymistä todistelusta päättämistä koskevien oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuuteen ja salassapitoon sovelletaan, mitä tässä pykälässä säädetään. Anonymiä todistelua koskevan asian suullisen käsittelyn julkisuudesta säädetään 11 c §:n 2 momentissa.

Tuomioistuimen on anonymiä todistelua koskevassa asiassa laadittava päätös, jonka sisällöstä noudatetaan 11 luvun 13 §:n 3 momentin viittaussäännöksen mukaisesti 11 luvun 6 §:ää. Päätöksestä on siten ilmentävä muun muassa tuomioistuimen nimi, asianosaiset, heidän vaatimuksensa perusteineen, esitetyt todisteet sekä ratkaisun lopputulos ja sen perustelut. Tuomioistuimen tulisi perusteluissa erityisesti arvioida 11 a §:n 1 momentin 2 kohdan uhkaedellytystä.

Päätöstä ei voida laatia paljastamatta sen henkilön henkilöllisyyttä, jolle anonymiteettiä on haettu. Toisaalta näistä tiedoista ei voida myöskään tinkiä, koska ne ovat välttämättömiä asianosaisille ja muutoksenhakutuomioistuimille. Anonymiksi todistajaksi kaavailun henkilön suojelemiseksi on siksi lakiin sisällytettävä säännökset päätöksen ja siihen liittyvän oikeudenkäyntiaineiston julkisuudesta. Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annettuun lakiin sisältyvät yleissäännökset eivät luonteesta sovellu, joten oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuudesta säädetäisiin tässä erikseen.

Mainituista syistä pykälän 2 momentissa säädetäisiin siitä, että anonymistä todistelusta päättämistä koskeva päätös ja siihen liittyvä oikeudenkäyntiaineisto on salassa pidettävä.

Momentti koskee niin sanoa yleisöjulkisuutta. Säännös ei koske hakijana toiminutta syyttäjää taikka epäiltyä tai vastaajaa. Myös julkisella asiamiehellä ja syyttäjällä hakijan vastapuolena ja asianosaisena on oikeus saada tieto päätöksestä ja oikeudenkäyntiaineistosta. Tällaisen aineiston toimittamisesta muutoksenhakutuomioistuimelle säädetäisiin 11 e §:n 1 momentissa.

Poikkeuksista salassapitoon säädetäisiin 3 momentissa.

Pykälän 3 momentissa säädetäisiin siitä, milloin anonymistä todistelusta päättämistä

koskevat oikeudenkäyntiasiakirjat tulevat julkisiksi, jollei tuomioistuimien 4 momentin nojalla toisin määräisi.

Momentin 1 kohdan mukaan julkisiksi tulevat oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain 4 §:ssä tarkoitetuista oikeudenkäynnin perustiedoista tuomioistuimen nimi ja asian laatu heti, kun asia on tullut vireille tuomioistuimissa.

Kohdan mukaan niin sanotut diaaritiedot olisi pidettävä salassa. Diaaritietoja ovat muun muassa tiedot tuomioistuimesta, asian laadusta, käsittelyvaiheesta ja suullisen käsittelyn ajankohdasta sekä asianosaisista. Vaikka diaaritiedot ovat pääsääntöisesti julkisia tietoja, on anonyymien todistajan tai sellaiseksi haettavan suojelemiseksi kattavasti tarpeen, ettei diaaritietojen perusteella päästä hänen jäljilleen.

Tuomioistuimen nimi ja asian laatu olisivat kuitenkin aina julkisia tietoja. Asian laatu on anonyymistä todistelusta päättäminen. Oikeudenkäynnin perustietojen osalta on omaksuttu lainsäädännössä kanta, jonka mukaan julkisuudesta voidaan poiketa vain erityisen painavin perustein. Salainen lainkäyttö ei ole hyväksyttävää. Ei voida puoltaa sääntelyä, josta seuraa, että on sellaisia oikeudenkäyntejä, joista ei anneta mitään tietoja tuomioistuimen ja asianosaispiirin ulkopuolelle. On lainkäytön läpinäkyvyyden kannalta ensiarvoisen tärkeää, että kaikista tuomioistuimissa käsiteltävistä asioista on julkista ainakin jokin tieto. Tällaisia tietoja tarvitaan myös lainsäädännön seurausten ja toimivuuden kartoittamiseen ja valvomiseen sekä tilastoja varten. Mainitut seikat ovat tärkeitä myös arvioitaessa, milloin ja miltä osin oikeudenkäynnin perustiedot sekä päätös ja siihen liittyvä oikeudenkäyntiaineisto tulevat julkisiksi.

Anonyymien todistajan suojeleminen edellyttää, että hänen henkilöllisyytensä paljastuminen ehkäistään kattavasti. Tuomioistuimen nimen ja asian laadun ilmaiseminen ei lähtökohtaisesti edistä mahdollisuuksia selvittää anonyymien todistajan tai sellaiseksi haettavan henkilöllisyyttä. On kuitenkin sinänsä mahdollista, että jo sen ilmaiseminen, että tietyssä tuomioistuimissa on tullut vireille anonyymiä todistelua koskeva asia, voisi antaa mahdollisuuden selvittää, kuka asian-

omainen henkilö on. Tällaisessa tapauksessa tulee ottaa käyttöön 11 b §:n 1 momentissa annettu mahdollisuus ja panna anonyymiä todistelua koskeva hakemus vireille sellaisessa käräjäoikeudessa, jossa asian käsittely ei sisällä tällaista paljastumisvaaraa. Uhan torjumiseksi riittävää voi myös olla, että istunto järjestetään 11 b §:n 2 momentin mukaisesti muualla kuin tavanomaisessa istutopaikassa ja poikkeuksellisenä aikana.

Momentin 2 kohta koskisi aineiston julkiseksi tulemisen ajankohtaa ja laajuutta, kun anonyymiin todisteluun on suostuttu. Anonyymien todistajan ja mahdollisesti muidenkin henkilöiden suojeleminen edellyttää laajaa salassapitoa, mutta toisaalta julkisuus on pääsääntö, josta ei tule poiketa tarpeettoman laajasti.

Päätös, jolla anonyymiin todisteluun on suostuttu, ja siihen liittyvä oikeudenkäyntiaineisto sekä oikeudenkäynnin perustiedot olisi salassa pidettävä 60 vuotta. Anonyymien todistajan suojeleminen edellyttää pitkää salassapitoa. Oikeudenkäyntiasiakirjoihin sisältyvistä ja oikeudenkäynnin perustiedoista tiedot asian laadusta ja asian ratkaisseen tuomioistuimen nimestä, hakijasta ja hänen vastapuolestaan sekä 11 a §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettusta asiasta, jonka selvittämiseksi anonymiteettiä on vaadittu, tulevat kuitenkin julkisiksi, kun anonymiteetti on myönnetty ja asia on lainvoimaisesti ratkaistu. Tuomioistuimien voisi kuitenkin 4 momentin 1 kohdan nojalla poiketa sanotusta hakijaa ja hänen vastapuoltaan koskevien tietojen osalta.

Momentin 3 kohdassa säädettäisiin päätöksen, jolla anonyymiin todisteluun ei ole suostuttu, ja siihen liittyvän oikeudenkäyntiaineiston julkiseksi tulemisesta. Momentti koskisi paitsi päätöksiä, joilla hakemus anonymiteetin myöntämisestä on hylätty, myös muita päätöksiä, joiden antamiseen asian käsittely päättyy anonymiteettiä myöntämättä.

Lähtökohta olisi, että päätös ja oikeudenkäyntiaineisto tulevat julkisiksi, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu. Jos anonymiteetin myöntämisen edellytykset eivät ole täyttyneet, tämän lainvoimaisen vahvistamisen jälkeen ei lähtökohtaisesti ole enää salassapito-

tarvetta anonymymiksi todistajaksi kaavaillun suojelemiseksi.

On kuitenkin mahdollista, että jo henkilön valmius todistaa anonymyminä voisi julkiseksi tulleen olla tieto, josta voisi seurata kosto-toimia tai muita vakavia seurauksia. Salassapidosta tällä perusteella säädettäisiin 4 momentin 2 kohdassa.

Momentin 4 kohdassa säädettäisiin oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisiksi tulemisesta anonymymin todisteluun liittyvän rikoksen johdosta. Jos rikoksesta epäilty on toiminut anonymyminä todistajana tai jos hänen henkilöllisyytensä ja yhteystietojensa paljastaminen on muutoin välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi eikä tietoa ole muusta syystä salassa pidettävä, oikeudenkäyntiasiakirjat tulevat julkisiksi, kun syyttäjä nostaa syytteen tai kun tuomioistuin on lainvoimaisesti päättänyt antaa haasteen 7 luvun 5 a §:n mukaisesti tällaisesta rikoksesta. Tältä osin viitataan mainitun pykälän ja 5 momentin 2 kohdan perusteluihin.

Pykälän 4 momentissa säädettäisiin ensinnäkin siitä, että tämän pykälän nojalla salassa pidettäväksi säädettyjen oikeudenkäyntiasiakirjojen salassapitoaika olisi 60 vuotta. Kuten edellä on todettu, anonymymin todistajan tai muunkin henkilön kattava suojeleminen vaatii pitkää salassapitoaikaa.

Toiseksi tuomioistuin voisi myös määrätä, että anonymymistä todistelusta päättämistä koskevat oikeudenkäyntiasiakirjat ovat salassa pidettäviä enintään 60 vuotta kahdessa tapauksessa.

Momentin 1 kohta liittyy 3 momentin 2 kohtaan, jossa säädetään oikeudenkäyntiasiakirjojen tulemiseksi julki, kun anonymiteetti on myönnetty.

Julkisiksi tulevat asiakirjat eivät ole luonteeltaan sellaisia, että niiden perusteella voitaisiin anonymymin todistajan henkilöllisyys selvittää. On kuitenkin mahdollista, että hakijan ja hänen vastapuolensa henkilöllisyyden julkistamisesta seuraisi, että mainittuun henkilöön kohdistettaisiin uhkauksia tai väkivaltaa taikka muita sellaisia toimenpiteitä, joiden tarkoituksena on pakottaa hänet ilmaisemaan anonymymin todistajan henkilöllisyys ja yhteystiedot. Tällaista tapausta silmällä pitäen tuomioistuin voisi määrätä, että hakijaa ja hänen vastapuoltaan koskevat tiedot on sa-

lassa pidettävä enintään 60 vuotta, jos se on välttämätöntä hengen tai terveyden suojelemiseksi.

Kuten edellä 3 momentin 3 kohdan perusteluissa on todettu, että vaikka anonymiteettiä ei ole myönnetty, henkilön valmius todistaa anonymyminä voisi julkiseksi tulleen olla tieto, josta voisi seurata kosto-toimia tai muita vakavia seurauksia. Siksi momentin 2 kohdan mukaan tuomioistuin voisi määrätä, että päätös ja siihen liittyvä oikeudenkäyntiaineisto on tarpeellisin osin pidettävä salassa enintään 60 vuotta, jos se on välttämätöntä hengen tai terveyden suojelemiseksi.

Tuomioistuimen tulisi tapauskohtaisesti ratkaista, mitkä osat aineistosta on tarpeen määrätä salaiseksi. Yleensä kysymys olisi todennäköisesti anonymymiksi todistajaksi haetun henkilön suojaamisesta, jolloin salaisiksi määrättäisiin hänen henkilö- ja yhteystietonsa sekä muut seikat, joiden perusteella hänen henkilöllisyytensä voitaisiin selvittää. Myös 11 a §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettu asia, jota varten anonymiteettiä haettiin, voi olla tällainen seikka. On esimerkiksi mahdollista, että tuomioistuin ei ole myöntänyt anonymiteettiä siksi, että anonymiteetin myöntäminen asianomaisessa rikosasiassa ei ole perusteltua, koska anonymymin todistajan henkilöllisyys olisi tullut väistämättä kuitenkin ilmi, eikä siksi anonymiteetti olisi ollut mainitun 11 a §:n 1 momentin 2 kohdassa edellytetyllä tavalla suojellut anonymymiä todistajia tai hänen läheisiään.

Poikkeuksellisesti voi olla myös tarpeen määrätä ratkaisu salaiseksi myös muiden henkilöiden suojelemiseksi, kuten 1 kohdan nojalla voidaan tehdä.

Pykälän 5 momentin mukaan sen estämättä, mitä edellä tässä pykälässä säädetään oikeudenkäyntiasiakirjojen salassapidosta, tuomioistuin luovuttaisi asiakirjoja kahdessa tapauksessa.

Anonymymin todistelun toteuttamista varten 1 kohdassa säädettäisiin toimituskirjasta, kun anonymymin todisteluun on suostuttu. Koska päätös olisi anonymymin todistajan suojelemiseksi pidettävä salassa, päätöstä ei sinänsä käytettäisi anonymymin todistelun toteuttamiseksi. Tätä tarkoitusta varten tuomioistuimen antaa päätöksestä, jolla anonymymin todisteluun on suostuttu, hakijalle toimituskirjan,

jossa asia ja todistaja on yksilöity henkilö- ja yhteystiedot soveltuvalla tavalla salaten. Asia voitaisiin käytännössä yksilöidä viittauksella esitutkintapöytäkirjaan tai vireillä olevaan rikosasiaan. Henkilö voitaisiin yksilöidä esimerkiksi viittauksella esituskinnassa mahdollisesti laadittuun kuulustelupöytäkirjaan.

Toimituskirja korvaisi haastehakemuksesta säädetty vaatimukset ilmoittaa esitettävät todisteet ja todistajan puhelinnumero ja muut yhteystiedot anonyymien todistajan osalta. Käytännössä toimituskirja tulisi toimittaa syyteasiaa käsittelevälle tuomioistuimelle sekä esitutkintaviranomaiselle, koska asia voi olla vielä esitutkintavaiheessa ja koska joka tapauksessa anonymiteetin myöntämisellä on merkitystä esitutkintaviranomaisten asiakirjojen pitämiseksi salassa. Käytännössä anonyymiä todistajaa koskevan kuulustelun järjestämisestä tuomioistuimessa olisi vastuussa anonymiteetin hakija sekä syyttäjä silloinkin, kun anonymiteetti on myönnetty epäillyn tai vastaajan hakemuksesta, koska syyteasiaa käsittelevä tuomioistuin ei tietäisi anonyymien todistajan henkilöllisyyttä eikä siten voisi varmistaa, että oikeaa henkilöä kuullaan tällä tavalla.

Toimituskirja annettaisiin vasta, kun asiaa asia on ratkaistu lainvoimaisesti eli kun tavanomaisia muutoksenhakukeinoja ei enää ole käytettävissä. Hovioikeus antaisi kuitenkin 11 e §:n 3 momentissa ehdotetun mukaisesti toimituskirjan suostuessaan anonyymiin todisteluun, vaikka päätös ei tuolloin vielä olisikaan lainvoimainen.

Momentin 2 kohdassa säädettäisiin pidättämiseen oikeutetulle esitutkintaa johtavalle virkamiehelle, syyttäjän ja tuomioistuimen oikeudesta saada tieto anonyymiä todistelua koskevasta päätöksestä ja siihen liittyvästä oikeudenkäyntiaineistosta sen estämättä, mitä pykälässä edellä säädetään. Aineiston luovuttamisesta päättäisi asianomainen tuomioistuin noudattaen, mitä oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa on säädetty.

Todistaminen anonyyminä ei poista rangaistusvastuuta, jos anonyymi todistaja syyllistyy tuomioistuimessa lausuntoa antaessaan rikokseen. On myös mahdollista, että anonymiteetin myöntämistä koskevassa asi-

assa tapahtuu rikos. Kysymyksessä voisi olla käytännössä tuomarin tai syyttäjän virkarikos. Myös julkinen asiamies voi käsittelyssä syyllistyä rikokseen, samaten se, jota on asian käsittelyssä kuultu todistelutarkoituksena.

Jos edellä pykälässä säädetty salassapito-velvoitteet olisivat ehdottomia, edellä mainittuja rikosepäilyjä olisi käytännössä mahdollista tutkia. Anonyymiä todistajaa ei edes pystyttäisi kuulustelemaan, koska hänen henkilöllisyyttään ei tiedetä. Toiseksi jos rikosepäily koskee rikoksen tapahtumista anonymiteetin myöntämistä koskevan asian käsittelyssä, rikosepäilyä olisi mahdoton selvittää, kun ei tiedetä, mitä asiassa on päätetty ja millä perusteella taikka mitä muutoin asian käsittelyssä on tapahtunut. Siksi salassapitosäännöksiin on tehtävä poikkeus, jottei synny sellaisia olosuhteita, joiden vallitessa voitaisiin salassapitosäännösten vuoksi tehdä käytännössä ilman rangaistuksen uhkaa rikoksia.

Esimerkiksi asianosainen siinä oikeudenkäynnissä, jossa todistajaa on kuultu anonyymisti, voi tehdä rikosilmoituksen anonyymien todistajan perättömästä lausumasta. Esitutkintaviranomainen voi myös omasta aloitteestaan ryhtyä asiaa selvittämään. Käytännöstä kysymystä perättömästä lausumasta ei voida selvittää, jos ei tiedetä anonyymien todistajan henkilöllisyyttä. Siksi esitutkintaviranomaiselle olisi oikeus saada pykälän nojalla muutoin salassa pidettävä aineisto. Vastaavasti syyttäjän on saatava aineisto käyttöönsä esitutkintavaiheessa tai syyteharkinnassa tapahtuvaa päätöksentekoa varten. Myös tuomioistuin tarvitsee mainittua aineistoa, jos asianomistaja nostaa itse syytteen ja asiassa on siksi otettava kantaa anonymiteetin murtamiseen ehdotetun 7 luvun 5 a §:n mukaisesti.

Käsillä olevaa momenttia sovellettaisiin myös niihin tapauksiin, kun aihetta selvittää, onko epäillyn tai syytetyn alulle panemassa anonyymiä todistelua koskevassa menettelyssä syyllistytty rikokseen tai onko tällainen anonyymi todistaja syyllistynyt rikokseen lausuntoa antaessaan.

Oikeuskanslerilla ja oikeusasiamiehellä on perustuslain 111 §:n 1 momentin mukaisesti oikeus saada laillisuusvalvontaa varten tarvitsemansa tiedot.

11 e §. Pykälässä säädettäisiin muutoksenhausta anonyymiä todistelua koskevaan päätökseen. Muutoksenhakijana toimisi hakija eli syyttäjä taikka epäilty tai rikosasian vastaaja silloin, kun anonyymiin todisteluun ei ole suostuttu. Myönteiseen päätökseen voisi hakea muutosta julkinen asiamies syyttäjän vastapuolena taikka syyttäjä, kun hakijana on ollut epäilty tai vastaaja.

Ehdotetun 11 b §:n mukaan ensiasteena anonyymiä todistelua koskevan hakemuksen tutkisi kärjäoikeus. Edellä 11 c §:n perusteluista ilmenevillä syillä anonyymiä todistelua koskeva asia on käsiteltävä nopeasti. Muutoksenhakeinoksi ei siten sovellu nk. prosessuaalinen kantelu, koska siihen ei liity määräaika. Muutoksenhakeinoksi ei sopisi myöskään valitus normaalein muutoksenhakuajoin, koska sen käsittely ja lainvoimaisen ratkaisun saaminen voisi kestää kohtuuttoman kauan.

Menettelyn erikoisluonteen ja kiireellisyyden takia ehdotetaan normaalia lyhyempää muutoksenhakumääräaika, seitsemää päivää. Tätä voidaan perustella myös sillä, että kyseessä ei olisi rikosoikeudenkäynti ja henkilön syyllisyydestä päättäminen, vaan ainoastaan menettelyllinen kysymys anonyymistä todistelusta. Tällöin asian ratkaiseminen ei vaatisi pitkää käsittelyaika. Myös rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Pohjoismaiden välillä annetun lain (1383/2007) 35 §:n mukaan valitus-aika on seitsemän päivää. Samaten rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä annetun lain (1286/2003) 39 §:ssä säädetään tällaisesta valitusajasta.

Pykälän 1 momentin mukaan kärjäoikeuden anonyymiä todistelua koskevaan päätökseen haetaan muutosta tyytymättömyyttä ilmoittamatta valittamalla hovioikeuteen. Valituskirjelmä on toimitettava päätöksen tehneelle tuomioistuimelle seitsemän päivän kuluessa päätöksestä. Selvyyden vuoksi momentissa todettaisiin, että tyytymättömyyttä ei ilmoiteta. Tämä olisi käytännössä turhaa, koska valitusaika olisi sama seitsemän päivää. Kärjäoikeuden olisi viipymättä lähetettävä valituskirjelmä ja asiaa koskeva asiakirjavihko hovioikeudelle.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että valittajan vastapuolella on oikeus kirjallisesti vastata valitukseen. Vastaus olisi toimitettava päätöksen tehneelle tuomioistuimelle seitsemän päivän kuluessa muutoksenhakuajan päättymisestä. Vastaus olisi viipymättä lähetettävä muutoksenhakutuomioistuimelle. Vastauksen toimittamiselle varattu aika olisi sama kuin edellä mainittujen luovuttamislakien mukaan.

Vastapuolen olisi itse valvottava, onko päätökseen haettu muutosta. Kuten ehdotetusta 11 d §:stä ilmenee, vastapuolella on oikeus saada tieto päätöksestä ja siihen liittyvästä oikeudenkäyntiaineistosta. Vastapuolella on siten luonnollisesti oikeus saada tieto valituskirjelmästä ja sen mahdollisista liitteistä.

Pykälän 3 momentissa ehdotetaan säädettäväksi, että hovioikeuden päätökseen haetaan muutosta valittamalla korkeimpaan oikeuteen valituslupaa pyytämällä siten kuin oikeudenkäymiskaaren 30 luvussa säädetään. Hovioikeuden päätöstä, jolla anonyymiin todisteluun on suostuttu, on kuitenkin heti noudatettava, jollei korkein oikeus toisin määrää. Valittajana hovioikeuden päätökseen olisi yleisten periaatteiden mukaisesti se osapuoli, jolle hovioikeuden päätös on vastainen.

Valituksesta korkeimpaan oikeuteen noudatettaisiin yleissäännöksiä. Siten esimerkiksi valitusaika olisi 60 päivää. Valitus olisi kuitenkin 4 momentin mukaisesti käsiteltävä kiireellisenä.

Pääsäännöstä ei olisi aihetta poiketa tässä tapauksessa. Lyhyt määräaika olisi myös valittajan kannalta hankala, koska hänen on laadittava valituksen lisäksi myös valituslupahakemus ja perusteltava se. Erityisen muutoksenhakuajan säätämisen asemesta hovioikeuden päätöstä olisi heti noudatettava, jos anonymiteetti on myönnetty. Siten todistajaa voitaisiin kuulla anonyymisti hovioikeuden ratkaisun perusteella. Hovioikeus antaisi anonymiteetin myöntävästä päätöksestä 11 d §:n 2 momentissa tarkoitetun toimituskirjan.

Korkein oikeus voisi kuitenkin muutoksenhaun johdosta määrätä, ettei hovioikeuden anonymiteetin myöntävää päätöstä ole noudatettava. Korkein oikeus voisi näin päättää omasta aloitteestaan. Myös valittaja voisi pyytää korkeimmalta oikeudelta tällaista määräystä.

Korkein oikeus saattaa muutoksenhaun johdosta katsoa, ettei anonymiteetin myöntämiselle ole perusteita. Jos todistajaa on jo kuultu anonymisti, korkeimman oikeuden ratkaisusta seuraa, että todistajaa pitää lähtökohtaisesti kuulla uudestaan ilman anonymiteettiä. Anonyymiin todistajaan vedonnut osapuoli voi tällöin harkita, haluaako hän edelleen nimetä asianomaisen henkilön todistajaksi. Jos todistajaa ei ole kuultu, asianomainen osapuoli voi päättää, halutaanko häntä kuulla ilman anonymiteettiä.

Pykälä 4 momentin mukaan valitus on käsiteltävä kiireellisenä. Vaatimus koskee muutoksenhakua kokonaisuudessaan.

6 luku Pääkäsittelystä

3 §. Pykälän 2 momentissa säädetään niistä edellytyksistä, joiden täyttyessä pääkäsittely voidaan aloittaa vastaajan poissa olosta huolimatta.

Pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi 3 momentti, johon otetaan selventävä viittaus. Sen mukaan todistelun vastaanottamisesta 2 momentissa tarkoitetussa pääkäsittelyssä säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 55 §:ssä.

3 a §. Pykälässä säädetään todistelun vastaanottamisesta 3 §:n 2 momentin nojalla aloitetussa pääkäsittelyssä. Koska tätä koskevat säännökset otettaisiin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 55 §:ään, pykälä ehdotetaan kumottavaksi.

4 §. Pykälässä säädetään henkilötodistelun vastaanottamisesta pääkäsittelyn peruuttamisesta huolimatta. Koska tästä ehdotetaan otettavaksi säännökset oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 56 §:ään ja koska sovellettavaksi tulisivat myös eräät muut luvun säännökset, pykälä ehdotetaan muutettavaksi viittaus-säännökseksi. Pykälän mukaan todistelun vastaanottamisesta pääkäsittelyn peruuttamisesta huolimatta pääkäsittelyn ulkopuolella ja todistelun vastaanottamisesta uudelleen pääkäsittelyssä säädettäisiin oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa.

5 §. Pykälä 3 momentin mukaan rikosasian asianomistajan on pysyttävä totuudessa, kun hän ilmoittaa ne seikat, joihin hän vetoaa asiassa, lausuu käsityksensä vastapuolen esittä-

mistä seikoista ja vastaa tehtyihin kysymyksiin.

Asianosaisena olevan asianomistajan totuusvelvollisuudesta säädettäisiin jatkossa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 26 §:ssä. Asianomistajaan, jolla ei ole vaatimuksia asiassa, sovellettaisiin eräin poikkeuksin todistajia koskevia säännöksiä. Siksi pykälää muutettaisiin niin, että siinä säädettäisiin asianomistajan totuusvelvollisuudesta, kun hän ilmoittaa ne seikat, joihin hän vetoaa asiassa, ja lausuu käsityksensä vastapuolen esittämistä seikoista.

7 §. Pykälän 2 momentissa säädetään asianosaisen kuulustelusta todistelutarkoituksessa. Tätä koskeva sääntely otettaisiin oikeudenkäymiskaaren 17 lukuun. Momentissa säädettäisiin jatkossa siitä, että asianomistaja voisi muilta osin kuin antaessaan kertomusta todistelutarkoituksessa osallistua oikeudenkäyntiin asianosaisen tai muun henkilön läsnä olematta tai etäyhteyden välityksellä noudattaen soveltuvin osin, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 51 tai 52 §:ssä säädetään. Vastaava sääntely on nykyisin oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa. Koska kysymys ei nyt tarkoitetuissa tapauksissa ole todistelusta, sääntely siirrettäisiin käsillä olevaan momenttiin.

6 a luku Oikeudenkäynnin kieli

7 §. Pykälän 1 momentin mukaan tulkkien sovelletaan, mitä oikeudenkäymiskaaressa säädetään oikeudenkäyntiavustajan salassapito-velvollisuudesta ja velvollisuudesta kieltäytyä todistamasta. Säännös viittaa oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 17 §:ään ja 17 luvun 23 §:ään.

Yleisperusteluissa mainituin tavoin todistamiskieltoja koskeva sääntely keskitetään oikeudenkäymiskaaren 17 lukuun. Tulkin muuta vaitioloa koskeva sääntely voidaan ottaa mainittuun 15 luvun 17 §:ään ja näin välttää viittaussäännöksen käyttö. Momentin sääntely ehdotetaan siksi siirrettäväksi aliallisesti muuttamattomana oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 17 §:ään ja 17 luvun 13 §:ään.

Pykälän 2 momentissa oleva viittaussäännös rikoslakiin tulee ehdotettujen muutosten

johdosta tarpeettomaksi. Mainituilla perusteilla pykälä ehdotetaan kumottavaksi.

7 luku Asianomistajan yksin ajaman rikosasian käsittelystä

1 §. Pykälän 3 momentin mukaan vastaaja voi nostaa ilman haastetta asianomistajaa vastaan syytteen väärästä ja todistamattomasta ilmiannosta. Momentti liittyy siihen, että asianomistajalla on 1 luvun 14 §:n 2 momentin mukaan ensisijainen syyteoikeus mainitusta rikoksesta. Koska mainittu 2 momentti esitetään kumottavaksi siten kuin edellä yleisperusteluissa ja mainitun momentin perusteluissa on esitetty, tällainen erityissäännös on tarpeeton. Siksi 3 momentti ehdotetaan kumottavaksi.

Haasteen antaminen anonyymiä todistajaa koskevassa asiassa. Uuden 5 a §:n eteen lisättäisiin väliotsikko. Pykälä on verrattuna sen edellä ja jäljessä oleviin pykäliin erityissäännös, joka koskee vain asianomistajan ajaman anonyymiä todistajaa vastaan nostaman kanteen tai anonymiteetin myöntämistä koskevaan käsittelyyn perustuvan kanteen käsittelyä.

5 a §. Kuten edellä on todettu, asianomistajan syyteoikeutta koskevaa sääntelyä ehdotetaan muutettavaksi niin, että ensisijainen syyteoikeus poistettaisiin väärästä ilmiannosta, jolloin asianomistajan syyteoikeus olisi aina toissijainen ensisijaisen syyteoikeuden ollessa syyttäjällä.

Anonyymillä todistajalla olisi vastaavanlainen totuusvelvollisuus kuin muillakin todistajilla. Perätöntä lausumaa tuomioistuimessa koskevat säännökset soveltaisivat myös anonyymiin todistajaan. Anonyymi todistaja on lähtökohtaisesti todistuskeinona heikompi kuin muu todistaja, koska hänen henkilöllisyyttään eivät kaikki asian käsittelyyn osalliset tiedä eikä häneen esimerkiksi ole aina näköyhteyttä, joten heillä ei ole vastaavia mahdollisuuksia kontrolloida anonyymien todistajan lausunnon luotettavuutta ja totuudenmukaisuutta kuin yleensä. Erityiset olosuhteet voivat antaa aiheen anonyymien todistajan olettaa, että hänellä ei ole vastaavia velvollisuuksia kuin todistajilla yleensä. Siksi on erityisen tärkeää, että anonyymille todistajalle ilmoitetaan väärinkäsitysten vält-

tämiseksi hänen velvollisuuksistaan ja rangaistusuhasta. Anonymiteetin on tarkoitus suojella henkilöä vain niiltä uhilta, joita häneen kohdistuu. Sen sijaan anonymiteetti ei voi suojata todistajaa rikosvastuulta.

Jos epäillään, että anonyymi todistaja on syyllistynyt rikokseen, asiasta voidaan tehdä rikosilmoitus, joka käsitellään tavalliseen tapaan. Edellä ehdotetussa 5 luvun 11 d §:ssä säädetään salassa pidettävän aineiston luovuttamisesta tätä tarkoitusta varten. Jos syyttäjä nostaa syytteen, aineisto tulee julkiseksi vastaavalla tavalla kuin syyttäjän oikeudenkäyntiaineisto muissakin syyteasioissa.

Jos syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta tai muu 1 luvun 14 §:n 1 momentissa säädetty edellytys täyttyy, asianomistaja voi käyttää toissijaista syyteoikeuttaan.

On myös mahdollista, että anonymiteetistä todistelusta päätettäessä ehdotettujen 5 luvun 11 a—11 e §:ssä säädettyin tavoin on syyllistytty rikokseen. Tällaisessakin tapauksessa voidaan menetellä edellä kuvatuin tavoin. Asianomistaja voisi myös tällaisessa tapauksessa käyttää toissijaista syyteoikeuttaan.

Toisaalta on otettava huomioon, että asianomistajan syyteoikeutta voidaan pyrkiä käyttämään väärin. Vaikka selvästikään mitään rikosta ei olisi tapahtunut, syyteoikeutta voidaan yrittää käyttää keinona saada anonyymien todistajan henkilöllisyys selville. Tämän estämiseksi on tarpeen säätää erityinen menettely, jossa kontrolloidaan, että asianomistajan syytteelle on perusteet.

Lähtökohtana on, että asianomistajan yksin ajamaan kanteeseen sovelletaan ROL 7 luvun säännöksiä. Kuitenkin menettelyyn säädettäisiin yksi lisävaihe, kun asianomistajan kanne koskee anonyymiin todisteluun liittyvää rikosta. Tässä vaiheessa tuomioistuimen tutkisi asianomistajan haastehakemuksen jättämisen jälkeen, onko edellytyksiä antaa haaste, jossa anonyymien todistajan henkilöllisyys ja yhteystiedot paljastetaan.

Pykälän 1 momentin mukaan silloin, kun asianomistaja nostaa syytteen ehdotetun 5 luvun 11 a—11 e §:ssä säädetyn anonymiteetin myöntämistä koskevan asian käsittelyssä tapahtuneeksi epäilystä rikoksesta tai anonyymiä todistajaa vastaan tämän tuomioistuimessa antaman lausuman sisältöön perustuen, hänen on toimitettava haastehake-

mus tuomioistuimelle. Momentissa selvyden vuoksi mainittaisiin velvollisuus haastehakemuksen toimittamisesta. Siinä tulisi olla luvun 2 §:ssä tarkoitetut tiedot, joskaan asianomistaja ei luonnollisestikaan voisi nimetä anonyymiä todistajaa nimeltä mainiten vastaajaksi tai näytöksi.

Asianomistajan olisi momentin mukaan lisäksi vaadittava anonyymien todistajan henkilöllisyyden ja yhteystietojen paljastamista, jos rikoksesta epäilty on anonyymi todistaja tai jos asianomistaja katsoo tietojen paljastamisen olevan muutoin välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi. Viimeksi mainittu käytännössä tarkoittaa sitä, että jos vastaajana olisi muu henkilö anonymiteetin myöntämisestä koskevan asian käsittelyssä tapahtuneeksi epäilystä rikoksesta, anonyymi todistaja olisi välttämätön osa näyttöä tästä rikoksesta. Jos rikos pystyttäisiin asianmukaisesti selvittämään ilman anonymiteetin murtamista, tuomioistuimen ei tulisi suostua vaatimukseen. Jos asianomistaja ei vaadi anonyymien todistajan henkilöllisyyden paljastamista näytön saamiseksi, ei käsillä oleva pykälä tulisi ylimalkaan sovellettavaksi.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin selvityksen hankkimista haasteen antamista koskevan kysymyksen ratkaisemiseksi. Selvitys kohdistuu siihen, täytyvätkö syytteen nostamisen edellytykset tai, jos anonyymi todistaja ei ole vastaajaksi nimetty, onko hänen henkilöllisyytensä paljastaminen välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi. Syytteen nostamisen yleiset edellytykset ovat se, että teko täyttää jonkin rikostunnusmerkistön, se ei ole vanhentunut ja että epäillyn syyllisyyden tueksi on todennäköisiä syitä. Todistajalle 5 luvun säännösten mukaisesti myönnetty anonymiteetti ei luonnollisestikaan ulotu tähän rikokseen. Lisäksi tuomioistuimen on otettava huomioon 5 §:n yleinen säännös haasteen antamisen edellytyksistä.

Ensinnäkin tuomioistuimen tulisi kuulla syyttäjää. Käytännössä kuultava syyttäjä olisi se, jonka syyttämättä jättämistä tai esitutkinnan rajoittamista koskevan päätöksen johdosta asianomistaja käyttää toissijaista syyteoikeutta. Syyttäjä voisi tehdä selkoa, mitä aineistoa esitutkinnassa on kertynyt, sekä muutoinkin ratkaisunsa perusteista.

Lisäksi tuomioistuimen tulisi kuulla rikoksesta epäiltyä. Jos hän olisi muu henkilö kuin anonyymi todistaja, myös tätä olisi kuultava. Kuuleminen on tarpeen ensinnäkin siksi, että anonyymiltä todistajalta voitaisiin tiedustella, haluaako hän edelleen pitää kiinni anonymiteetistään. Toiseksi häneltä voitaisiin saada selvitystä mainituista kahdesta kysymyksestä. On selvää, että rikoksesta epäiltyä koskee itsekriminointisuoja, vaikkei tässä pykälässä tarkoitetussa menettelyssä olekaan kysymys syytteen tutkimisesta.

Lisäksi tuomioistuin voisi kuulla asianomistajaa syytteen nostamisen edellytyksistä tai anonymiteetin murtamisen edellytyksistä muutoin. Tuomioistuin voisi hankkia myös muuta selvitystä. Tällaista voisi olla esitutkimusmateriaali. Tuomioistuin voisi myös kuulla esimerkiksi esitutkinnanjohtajaa tai tutkijaa.

Momentissa säädettäisiin vielä siitä, että tuomioistuin voisi järjestää suullisen käsittelyn, jos se on asian selvittämiseksi tarpeen. Asia on käsiteltävä yleisön ja asianomistajan läsnä olematta, jos se on välttämätöntä anonyymien todistajan henkilöllisyyden ja yhteystietojen paljastumisen estämiseksi.

Anonyymien todistajan henkilöllisyyden salassa pysyminen on vielä menettelyn tässä vaiheessa turvattava.

Edellä 1. lakiehdotuksen 17 luvun 7 §:n mukaan tuomioistuin ei voisi hankkia todennäköisesti vastaajan vahingoksi koituvaa näyttöä. Säännöstä ei kuitenkaan sovellettaisi tässä pykälässä tarkoitetussa menettelyssä, koska asiassa on kysymys haasteen antamisen edellytyksistä. Lisäksi asianomistajan mahdollisuudet hankkia omasta aloitteestaan kattavasti näyttöä ovat rajoitetut aineiston ollessa salassa pidettävää.

Pykälän 3 momentin mukaan tuomioistuimen on päätettävä antaa haaste, jos syytteen nostamisen edellytykset täyttyvät tai jos rikoksesta epäilty anonyymi todistaja suostuu henkilöllisyytensä ja yhteystietojensa paljastamiseen. Tällaista päätöstä ei kuitenkaan pidä tehdä, jos luvun 5 §:stä näin seuraa. Tuomioistuimen tulee pykälän mukaan jättää kanne tutkimatta, jos haastehakemus on ollut puutteellinen eikä asianomistaja ole sitä kehotuksesta huolimatta korjannut. Toisaalta tuomioistuin voisi ottaa huomioon asian eri-

tyisen laadun ja asianomistajan vaikeudet laatia haastehakemus, koska asiaan liittyvä aineisto olisi suurelta osin salassa pidettävä. Tuomioistuimien voisi siten 2 momentissa tarkoitettulla tavoin pyrkiä saamaan asianomistajalta selvennystä. Tutkimattajättämisspätös ei saa oikeusvoimaa vastaavalla tavalla kuin tuomio.

Kanne on 5 §:n mukaan jätettävä tutkimatta myös, jos haastehakemus on niin puutteellinen, ettei se kelpaa oikeudenkäynnin perustaksi, tai jos tuomioistuimen on muulla perusteella jätettävä kanne tutkimatta. Näiden osalta voidaan viitata edellä asianomistajan kuulemisesta sanottuun.

Edelleen 5 §:n mukaan selvästi perusteeton kanne voidaan hylätä haastetta antamatta tuomiolla. Kanne olisi selvästi perusteeton esimerkiksi silloin, kun anonyymien todistajan kertomuksen väitetään täyttäneen rikostunnusmerkistön tavalla, joka on selvästi mahdoton, esimerkiksi kertomuksen antamisella tuomioistuimessa olisi syyllistytty varkaukseen.

Jos tuomioistuin päättäisi antaa haasteen, jossa anonymiteetti murrettaisiin, siitä laadittaisiin oma päätöksensä, jossa ei vielä paljastettaisi anonyymien todistajan henkilöllisyyttä eikä yhteystietoja. Syyttäjää voisi hakea muutosta tähän ratkaisuun valittamalla hovioikeuteen ja hovioikeuden ensimmäisenä asteen tekemään päätökseen valittamalla korkeimpaan oikeuteen valituslupaa pyytämättä. Syyttäjän tulee muutosta hakiessaan huolehtia siitä, ettei anonyymien todistajan henkilöllisyys eivätkä hänen yhteystietonsa paljastu.

Haasteen antamista koskevaa päätöstä noudatetaan sen tultua lainvoimaiseksi siten kuin 5 luvun 11 d §:n 3 momentin 4 kohdassa säädetään. Kun päätös saisi lainvoiman, tuomioistuin antaisi haasteen, jossa paljastettaisiin anonyymien todistajan henkilöllisyys ja yhteystiedot.

Jos tuomioistuin päättäisi antaa haasteen, joka koskee muuta henkilöä kuin anonyymien todistajaa, ja samalla päättäisi olla paljastamatta anonyymien todistajan henkilöllisyyttä ja yhteystietoja, siitä laadittaisiin oma päätöksensä, jossa ei anonymiteettiä luonnollisestiikaan murrettaisi. Asianomistaja voisi hakea muutosta päätökseen jättää tiedot pal-

jastamatta siten kuin momentissa säädetään syyttäjän muutoksenhausta.

Pykälän 4 momentin mukaan jos syytteen nostamisen edellytykset eivät täyty eikä anonyymi todistaja suostu henkilöllisyytensä ja yhteystietojensa paljastamiseen, tuomioistuimen on haastetta antamatta hylättävä kanne tuomiolla. Tähän tuomioon voitaisiin hakea muutosta tavanomaisessa järjestyksessä.

Tuomio ja asiaan liittyvä oikeudenkäyntiaineisto on salassa pidettävä yleisöltä ja myös asianosaiselta siltä osin kuin niihin sisältyy tietoa, joiden avulla anonyymien todistajan henkilöllisyys tai yhteystiedot voivat paljastua. Salassapitoaika on 60 vuotta.

Samoja sääntöjä sovellettaisiin myös päätökseen, jolla tuomioistuin on päättänyt antaa haasteen, joka koskee muuta henkilöä kuin anonyymien todistajaa, ja päättänyt olla paljastamatta anonyymien todistajan henkilöllisyyttä ja yhteystietoja, sekä siihen liittyvään oikeudenkäyntiaineistoon.

Pykälän 5 momentissa säädettäisiin siitä, että haasteen antamisesta päättänyt tuomari ei saa käsitellä kanneasiaa. Tältä osin viitataan soveltuvin osin edellä 5 luvun 11 b §:n 3 momentin perusteluihin.

Anonymiteetin murtamista koskeva asia on syyteasian valmistelua, joten asian ratkaisee kärjäoikeudessa sen puheenjohtaja. Hänen tulee olla laamanni tai kärjätuomari.

11 luku Tuomioistuimen ratkaisusta

2 §. Pykälän 1 momentin 1. virkkeen mukaan tuomioissa saadaan ottaa huomioon vain se oikeudenkäyntiaineisto, joka on esitetty pääkäsittelyssä.

Edellä 1. lakiehdotuksessa esitetyn mukaisesti oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 56—58 §:n mukaisesti todistelua voitaisiin ottaa vastaan pääkäsittelyn ulkopuolella. Mainitun luvun 59 §:n 1 momentin mukaan todistetta ei pääsäännön mukaan otettaisi vastaan uudelleen pääkäsittelyssä. Siksi 1. virkkeen sääntelyä täydennettäisiin sen jälkeen tulevalle uudelle virkkeelle, jonka mukaan tuomioissa saadaan kuitenkin ottaa huomioon myös pääkäsittelyn ulkopuolella esitetty todiste, jota ei 17 luvun 59 §:n 1 momentin nojalla oteta vastaan uudelleen pääkäsittelyssä.

Momentissa oleva uuteen pääkäsittelyyn liittyvä sääntely jäisi ennalleen.

3 §. Pykälän mukaan tuomioistuimien saa tuomita vain siitä teosta, josta rangaistusta on vaadittu tai josta tuomioistuin voi omasta aloitteestaan lain mukaan määrätä rangaistuksen. Koska voimassa olevan oikeuden mukaan tuomioistuimella ei ole oikeutta määrätä rangaistusta omasta aloitteestaan, tätä koskeva kohta poistettaisiin. Muuten pykälä jäisi entiselleen.

4 §. Pykälän 1 momentissa säädetään velvollisuudesta perustella tuomio. Pykälän 2 momentin mukaan tuomio rikosasiassa on joko syylliseksi tuomitseva tai vapauttava.

Pykälää muutettaisiin niin, että 1 momenttiin otettaisiin samasanaisesti 2 momentissa säädetty ja 2 momenttiin 1 momentissa säädetty. Uutena pykälään otettaisiin 3 momenttiin säännös erityisestä perusteluvelvollisuudesta.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on muun muassa yleisperusteluissa käsitellyssä tapauksessa al-Khawaja ja Tahery todennut, että vaikka pääsäännön mukaan todistelu otetaan vastaan syytetyn läsnä ollessa ja asianomaista henkilöä on kuultava todistelutarkoituksessa suullisesti, tästä voidaan poiketa, jos siihen on hyväksyttävä syy. Anonyymien todistajan kertomus tai kirjallinen kertomus voidaan ottaa näyttönä huomioon ja se voi olla myös langettavan tuomion ainoa tai ratkaiseva näyttö, jos puolustuksen oikeuksia on kompensoitu riittävästi. Ihmisoikeustuomioistuin on edellyttänyt, että näistä kysymyksistä tuomioistuimen on laadittava seikkaperäiset perustelut.

Momentissa säädetäisiin ensinnäkin siitä, että jos asiassa on kuultu anonyymiä todistajaa, tuomioistuimen on erityisesti perusteltava, mikä merkitys hänen kertomuksellaan on näyttönä asiassa ja mihin toimenpiteisiin ryhdyttiin puolustuksen oikeuksien turvaamiseksi.

Tuomioistuimen tulisi ensinnäkin arvioida jäsennellysti ja perusteellisesti anonyymien todistajankertomuksen luotettavuuteen ja näyttöarvoon liittyviä kysymyksiä. Nimenomaisesti tulee ottaa kantaa, onko se ainoa tai ratkaiseva todiste. Tämän kysymyksen arvioinnissa tulee käsitellä kattavasti myös muun näytön merkitystä. Tärkeää on arvioida todis-

teita myös siltä kannalta, miltä osin ne tukevat syytettyä ja miltä osin ne vaikuttavat syytetyn eduksi. Tämä velvollisuus olisi yleinen, mutta erityisesti puolustuksen näkemyksiin anonyymien todistelun merkityksestä on perusteluissa otettava kantaa. Seikan riidattomuus ei suoranaisesti vaikuttaisi perusteluvelvollisuuteen.

Toiseksi perusteluissa olisi tarkoin tehtävä selkoa siitä, mihin puolustuksen oikeuksia turvaaviin toimenpiteisiin on ryhdytty. Todistajalle myönnettävä anonymiteetti on viimekätinen keino todistajan suojelemiseksi ja myös anonyymien todistajan kuuleminen oikeudenkäynnissä on toimitettava niin, että siinä rajoitetaan puolustuksen oikeuksia mahdollisimman vähän. Siksi perusteluvelvollisuus koskee kuulustelun toimittamista-paa ja sitä, miksi tämä vaihtoehto on valittu. Merkitystä voi olla myös sillä, miten kuuleminen esitutkinnassa on toimitettu ja onko puolustuksella ollut mahdollisuus vastakuulusteluun, samaten muilla viranomaisten ja puolustuksen toimilla.

Edellä mainittu perusteluvelvollisuus koskisi myös niitä tilanteita, kun paitsi todistajaa myös asianomistajaa ei kuultaisi henkilökohtaisesti oikeudenkäynnissä. Käytännössä suullisen kuulustelun asemesta hyödynnettäisiin esitutkinnassa annettua kirjallisessa muodossa olevaa tai videolle tallennettua kertomusta. Poissa olevan asianomistajan tai todistajan osalta myös edellytettäisiin perusteluja siitä, miksi häntä ei ole kuultu henkilökohtaisesti. Toisin sanoen tuomiossa pitäisi esittää ne perusteet, miksi pääsäännöstä poikkeamisille olisi hyväksyttävä syy.

Perusteluvelvollisuuden laajuuteen vaikuttaisi poissa olon peruste. Esimerkiksi jos tuomioistuin soveltaisi edellä 1. lakiehdotuksen 17 luvun 25 §:n 2 momenttia, perusteluissa tulisi huolellisesti käsitellä sitä kysymystä, miten poissaolevaa henkilöä on yritetty saada tuomioistuimeen kuultavaksi ja miksi tavoittamisesta on luovuttu. Jos taas sama kohta soveltuu siksi, että todistaja tai asianomistaja on kuollut, perusteluissa riittäisi tämän seikan esiintuominen.

Edellä mainittu kysymys hyväksyttävästä syystä anonyymien todistelun sallimiselle arvioidaan 2. lakiehdotuksen 5 luvun 11a–11e §:ssä tarkoitettussa menettelyssä.

Siirtymäsäännös. Prosessioikeudellisten periaatteiden mukaan oikeudenkäynnissä on noudatettava aina kulloinkin voimassa olevia oikeudenkäyntimenettelyä koskevia säännöksiä. Koska asianomistajan ensisijainen syyte-oikeus väärästä ilmiannosta ehdotetaan muutettavaksi toissijaiseksi syyteoikeudeksi, tarvitaan siirtymäsäännös silmällä pitäen niitä tapauksia, joissa asianomistaja on nostanut syytteen ennen lain voimaantuloa ensisijaisen syyteoikeutensa perusteella.

Asianomistajan kannalta ei ole kohtuullista, että hän kesken oikeudenkäynnin menettäisi syyteoikeutensa. Tämän vuoksi esityksessä ehdotetaan, että asianomistajan syyte-oikeus määräytyy sen lain mukaan, joka on voimassa hänen esittäessään rangaistusvaatimuksensa. Jos asianomistaja on jo nostanut syytteen ennen lain voimaantuloa, hän säilyttäisi aikaisemman lain mukaisen oikeutensa vaatia vastaajalle rangaistusta ja ajaa kannettuaan.

1.3 Laki oikeustoimen ja toimituksen todistajan esteellisyydestä

Voimassa olevassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 43 §:ssä säädetään oikeustoimen ja toimituksen todistajan esteellisyydestä. Kuten jatkossa ilmenee, sääntely on tarpeellista eikä sitä tule kumota, kun oikeudenkäymiskaaren 17 luku uudistetaan.

Sääntely kuitenkin asiallisesti liittyy yksityisoikeudellisiin oikeustoimiin ja eräisiin viranomais-toimituksiin eikä oikeudenkäynteihin. Säännös on nykyisin systemaattisesti oudosti sijoitettu, mikä lisää vaaraa, ettei lainsoveltaja sitä huomaa. Tämä puoltaa säännöksen siirtämistä pois oikeudenkäymiskaaresta. Toisaalta säännös ei ole luontevasti sijoitettavissa mihinkään voimassa olevaan lakiin. Siksi ehdotetaan, että kysymyksestä säädetään erillinen laki, kuten Ruotsissa tehtiin sikäläistä menettelylainsäädäntöä uudistettaessa (Lag 1946:805 med särskilda bestämmelser angående vittne vid vissa rättshandlingar).

1 §. Pykälän säädettäisiin siitä, että jos lain mukaan oikeustoimi on esteettömän todistajan todistettava tai esteettömän todistajan on oltava läsnä toimituksessa, todistaja on esteellinen, jos 1) hän on oikeustoimeen osalli-

nen tai oikeustoimi tehdään hänen hyväkseen, 2) hän on toimituksen asianosainen tai toimitus koskee hänen oikeuttaan, 3) hän on 1 tai 2 kohdassa tarkoitetun henkilön nykyinen tai entinen puoliso taikka avopuoliso, sisarus, sukulainen suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa taikka hänellä on 1 tai 2 kohdassa tarkoitettuun henkilöön vastaavanlainen parisuhteeseen tai sukulaisuuteen rinnastuva läheinen suhde, 4) hän on 3 kohdassa tarkoitettussa suhteessa henkilöön, jonka tehtäviin toimitus tai oikeustoimen tekemiseen myötävaikuttaminen kuuluu tai 5) hän ei ole täyttänyt 15 vuotta tai hänen henkinen toimintansa on häiriintynyt niin, ettei hän ilmeisesti ymmärrä todistamisen merkitystä.

Pykälässä tarkoitettuja säännöksiä, joissa edellytetään esteetöntä todistajaa, mutta joissa ei ilmoiteta esteellisyyssperusteita, ovat muun muassa avioehtosopimuksia ja eräitä muita oikeustoimia koskeva avioliittolain (234/1929) 66 § ja täytäntöönpanotoimituksen todistajaa koskeva ulosottokaaren 3 luvun 26 §. Voimassa olevaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 43 §:ään viitataan esitutkintakuulustelun todistajaa ja kaupanvahvistajaa koskevissa säännöksissä. Viittaukset muutettaisiin koskemaan tätä lakia (5. ja 23. lakiehdotus).

Pykälä vastaa asiallisesti pääosin voimassa olevaa sääntelyä. Edellä 1. lakiehdotuksen 17 luvun 17 §:ssä ehdotetaan tehtäväksi muutoksia siihen, ketkä asianosaisen läheisistä saavat kieltäytyä todistamasta. Vastaava sääntely omaksuttaisiin myös tässä niillä perusteilla, joiden vuoksi mainittua todistajan kieltäytymisoikeutta koskeva sääntely muutettaisiin.

2 §. Pykälässä säädettäisiin lain toissijaisuudesta. Jos todistajan esteellisyydestä säädetään muualla toisin, noudatetaan sitä tämän lain asemesta. Tällaisia säännöksiä ovat esimerkiksi testamentin todistajaa koskeva perintökaaren (40/1965) 10 luvun 4 § ja valtakirjan todistajaa koskeva edunvalvontavaikutuksesta annetun lain (648/2007) 8 §.

3 §. Pykälässä säädettäisiin voimaantulosta tavanomaiseen tapaan. Jos ennen lain voimaantuloa voimassa olleiden säännösten mukaan todistaja on ollut esteeton, lainmuutos ei vaikuttaisi taannehtivasti tähän.

1.4 Rikoslaki

2 c luku Vankeudesta

11 §. *Koko rangaistuksen suorittaminen vankilassa.* Pykälän 1 momentin 3 kohdassa viitataan mielentilatutkimusta koskevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45 §:n 3 momenttiin. Koska sama sääntely olisi 1. lakiehdotuksen mukaan jatkossa mainitun luvun 37 §:n 3 momentissa, viittaus muutettaisiin vastaavasti.

15 luku Rikoksista oikeudenkäyttöä vastaan

1 §. *Perätön lausuma tuomioistuimessa.* Pykälässä säädetään rangaistavaksi perättömän lausuman antaminen tuomioistuimessa, johon voi pykälän 1 momentin mukaan syyllistyä todistaja tai asiantuntija (1 kohta), asianosainen totuusvakuutuksen nojalla kuulteltaessa (2 kohta) sekä muu valan tai vakuutuksen nojalla kuultu henkilö (3 kohta).

Edellä 1. lakiehdotuksessa esitetään, että asianosaista ei jatkossa voitaisi kuulla enää totuusvakuutuksen nojalla vaan ainoastaan vapaasti todistelutarkoituksessa. Vapaaseen kuulemiseen ei ole voimassa olevan lain mukaan liity rangaistusuhkaa, eikä ole jatkossaakaan perusteita säätää vapaasti todistelutarkoituksessa kuultavalle asianosaiselle rangaistusuhkaista totuusvelvollisuutta. Siksi momentista poistettaisiin sen 2 kohta, jossa säädetään asianosaisen totuusvakuutuksen nojalla antamasta lausumasta.

Todistajan ja asiantuntijan osalta momentin 1 kohdassa ei mainita valaa eikä vakuutusta, eikä valan tai vakuutuksen antaminen ei ole rangaistavuuden edellytys. Siksi 1 kohtaa ei ole tarvetta muuttaa. Momentin 3 kohta tulee puolestaan sovellettavaksi muun muassa silloin, kun konkurssivelallinen tuomioistuimessa vahvistaa valallaan tai vakuutuksellaan pesäluettelon oikeaksi konkurssilain 4 luvun 6 §:n 2 momentin mukaisesti. Koska lainsäädäntöön edelleen jäisi tuomioistuimessa annettavaa valaa koskevaa sääntelyä, ei 3 kohtaa ole perusteltua muuttaa.

Pykälän 2 momentin mukaan rangaistusuhka perättömästä lausumasta on voimassa

myös kuultaessa henkilöä pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua, puhelinta tai muuta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 34 a §:ssä tarkoitettua teknistä tiedonvälitystapaa. Pykälässä olevaa viittausta muutettaisiin 1. lakiehdotuksen vuoksi koskemaan siinä tarkoitettua oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 §:ää.

Momentissa ei enää mainittaisi pääkäsittelyä, koska 1. lakiehdotuksen 17 luvun 56 §:n mukaan etäkuuleminen olisi mahdollista myös pääkäsittelyn ulkopuolella. Selvytyden vuoksi mainittuun pykälään viitattaisiin momentissa. Rangaistavaa olisi perättömän lausuman antaminen etäkuulemisessa pääkäsittelyssä tai sen ulkopuolella.

4 §. *Tuottamuksellinen perätön lausuma.* Pykälästä poistettaisiin edellä 1 §:n perusteluissa mainituista syistä asianosaisen totuusvakuutuksen nojalla antamaan kertomukseen liittyvä rangaistusuhka.

10 §. *Törkeän rikoksen ilmoittamatta jättäminen.* Pykälän 1 momentissa on rangaistussäännös törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisestä. Pykälän 2 momentin mukaan rikoksesta ei kuitenkaan tuomita rangaistukseen sitä, jonka olisi rikoksen estämiseksi täytynyt antaa ilmi puolisonsa, sisaruksensa, sukulaisensa suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa taikka henkilö, joka asuu hänen kanssaan yhteistaloudessa tai on muuten näihin rinnastettavan henkilökohtaisen suhteen takia läheinen.

Kaikilta ei voida kohtuudella edellyttää rikoksen ilmoittamista, koska rikosta valmistelevan läheiset henkilöt olisivat oikeudellisen ja eettisen velvollisuuden muodostamassa vaikeassa ristiriitatilanteessa (HE 6/1997 vp s. 43). Vastaava ristiriitatilanne olisi käsillä silloin, kun asianosaisen läheinen joutuisi todistamaan asianosaisen tekemästä rikoksesta. Yhtäältä läheinen joutuisi pohtimaan perättömän lausuman antamista läheisen henkilön suojelemiseksi ja perhe- tai sukulaissuhteiden säilyttämiseksi ja toisaalta totuuden kertomista läheisen henkilön vahingoksi ja suhteiden mahdollista vaarantumista.

Mainituista syistä voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:ssä ja 1. lakiehdotuksen 17 luvun 17 §:ssä on säännös asianosaisen läheisen oikeudesta kieltäytyä

todistamasta. On johdonmukaista, että se henkilöpiiri, jolla ei ole ilmiantovelvollisuutta käsillä olevan pykälän mukaan, ja toisaalta se henkilöpiiri, joka saisi kieltäytyä todistamasta myös tällaista rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä, olisi yhdenmukainen. Siksi momenttia muutettaisiin niin, että siinä määriteltäisiin läheiset samalla tavalla kuin mainituissa 17 §:ssä.

13 §. Rajoitussäännös. Pykälän mukaan perätöntä lausumaa koskevia säännöksiä ei sovelleta, jos lausuman antaja ennen kuulemisen tai kuulustelun päättymistä oikaisee lausuman tai ilmaisee salaamansa seikan tai totuudessa pysyminen on ollut mahdotonta ilman vaaraa joutua vastuuseen omasta rikoksesta tai siihen rinnastettavasta lainvastaisesta teosta.

Pykälään ehdotetaan uutta 2 momenttia, jonka mukaan perätöntä lausumaa tuomioistuimessa koskevia säännöksiä ei sovellettaisi tiettyihin rikosasiassa kuultaviin todistajiin.

Edellä 1. lakiehdotuksessa lähdetään siitä, että voimassa olevassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 18 §:ssä säädettyä väliryhmää, ns. kuultavia, ei jatkossa olisi, vaan kuultaviin sovellettaisiin eräin poikkeuksin todistajaa koskevia säännöksiä. Näitä nykyisin mukaisia kuultavia ovat muun muassa asianomistaja, jolla ei ole vaatimuksia, sekä ne 1. lakiehdotuksen 17 luvun 44 §:n 2 momentin 3 kohdassa mainitut henkilöt, joita on syytetty samasta teosta tai joilla on muuten vastaavantyyppinen läheinen yhteys oikeudenkäynnissä käsiteltävään rikokseen.

Tällaisiin henkilöihin ei 1. lakiehdotuksen mukaan sovellettaisi todistajan vakuutusta koskevia säännöksiä eikä heitä voitaisi pakokeinoin velvoittaa todistamaan. Asianomistaja, jolla ei ole asiassa vaatimuksia, on kuitenkin rikoksen uhri ja siinä mielessä rinnastettavissa syytetyn vastapuolena olevaan asianomaiseen. Tällaiselta asianomistajalta on vaikea edellyttää vastaavanlaista objektiivista suhtautumista asiaan kuin täysin ulkopuoliselta henkilöltä.

Toisaalta kun henkilöllä on läheinen yhteys tutkittavaan rikokseen, hänen suhteensa asiaan muistuttaa jossain määrin syytetyn asemaa. Tällaisen henkilön rinnastaminen oikeudenkäyntiin nähden täysin ulkopuoliseen todistajaan on myös ongelmallista, koska hä-

nellä voi olla motiivi salata jotain tai antaa totuudenvastaisia tietoja ainakin siksi, että hän muussa tapauksessa mahdollisesti vaikuttaisi oman syyllisyyden selvittämiseen.

Koska näille henkilöille ei voitaisi mainituista syistä kohtuudella asettaa totuusvelvollisuutta, perätöntä lausumaa tuomioistuimessa koskevia säännöksiä ei sovellettaisi heidän osaltaan.

1.5 Esitutkintalaki

7 luku Kuulustelut

7 §. Todistajana kuulemisen esteet. Pykälän 2 momentin mukaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 21 §:ssä tarkoitetun henkilön kuulustelemisesta todistelutarkoituksessa tai todistajana esitutkinnassa päättää tutkinnanjohtaja. Pykälässä tarkoitettuja henkilöitä ovat alle 15-vuotiaat ja henkisesti toiminnaltaan häiriintyneet.

Koska 1. lakiehdotuksen mukaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 27 §:ssä säädetäisiin tällaisen asianomaisen kuulemisesta ja luvun 30 §:ssä tällaisen todistajan kuulemisesta, viittausta muutettaisiin niin, että se koskisi näitä pykäläiä.

8 §. Todistajan ilmaisuvelvollisuus ja kieltäytyminen todistamasta. Pykälän 1 momentissa säädetään todistajan totuusvelvollisuudesta ja siitä, että jos tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä todistaja olisi oikeutettu tai velvollinen kieltäytymään todistamasta, hän on oikeutettu tai velvollinen siihen myös esitutkinnassa.

Ehdotetussa 1 momentissa säädetäisiin edelleen todistajan totuusvelvollisuudesta. Sen lisäksi momentissa viitattaisiin nimenomaisesti niihin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säännöksiin oikeudesta ja velvollisuudesta kieltäytyä todistamasta, jotka tulevat sovellettaviksi myös esitutkinnassa. Näitä ovat 10—14 tai 16—21 §. Lisäksi velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta koskee myös 17 luvun 22 §:n 2 momentissa tarkoitettuja alaisia ja apulaisia. Momentissa viitattaisiin myös viimeksi mainitun pykälän 1 momenttiin, jonka mukaan velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta säilyy, vaikka asianomainen henkilö ei enää olisi siinä asemassa, jossa hän tiedon sai.

Momentissa ei viitattaisi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 15 §:n 2 momenttiin. Sen mukaan 13 ja 14 §:ssä tarkoitettu asianajajaa ja muuta oikeudellista neuvonantajaa ja terveydenhuollon ammattihenkilöä sekä heidän alaisiaan ja apulaisiaan koskeva todistamiskielto väistyy siltä osin kuin tiedon ilmaiseminen on välttämätöntä puolustuksen järjestämiseksi edellä mainittua henkilöä vastaan esitetyn rangaistusvaatimuksen tai muun rikokseen perustuvan vaatimuksen vuoksi taikka hänelle asianomistajana kuuluvien oikeuksien käyttämiseksi. Näillä edellytyksillä luvun 22 §:n 2 momentin mukaan alainen tai apulainen saa myös todistaa 13 tai 14 §:ssä tarkoitetun henkilön ja muun hänen palveluksessaan tai apunaan toimineen henkilön asiassa. Toisin sanoen 15 §:n 2 momentissa säädettyissä tapauksissa kysymys on oikeudesta todistaa 13 ja 14 §:n estämättä. Näin ollen edellä mainittuja henkilöitä voidaan kuulaa esitutkinnassa todistajina 15 §:n 2 momentissa osoittamissa rajoissa.

Ehdotetussa 2 momentissa säädettäisiin poikkeuksista 1 momentissa säädettyyn oikeuteen tai velvollisuuteen kieltäytyä todistamasta. Momentti korvaisi voimassa olevat poikkeukset, joista säädetään käsillä olevan pykälän 3 ja 4 momentissa. Ehdotettu momentti on laadittu lähtien siitä, että poikkeukset oikeuteen tai velvollisuuteen kieltäytyä todistamasta ovat laajuudeltaan samat kuin oikeudenkäynnissä. Poikkeuksena kuitenkin edelleen olisi se, että lähdesuoja väistyisi esitutkinnassa, kun tutkittavana on rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta. Toisin kuin oikeudenkäynnissä lähdesuoja ei esitutkinnassa väistyisi, kun tutkittavana on salassapitorikos. Esitutkinta- ja pakkokeino-toimikunta (oikeusministeriön komiteamietintö 2009:2) ehdotti, että salassapitorikoksen osalta lähdesuoja väistyisi eräin edellytyksin myös esitutkinnassa, mutta asiaa koskeneessa hallituksen esityksessä ei ollut tällaista esitystä (HE 222/2010 vp s. 159). Sittemmin ei ole ilmennyt mitään sellaista, joka antaisi aihetta arvioida asiaa toisin.

Momentissa viitattaisiin asianomaisiin oikeudenkäymiskaaren säännöksiin. Ensinnäkin momentin 1 kohdan mukaan todistaja on 1 momentista huolimatta velvollinen todis-

tamaan, jos se oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 §:n 2 tai 3 momentissa, 12 §:n 1 momentissa, 13 §:n 1 tai 3 momentissa, 14 §:n 1 momentissa tai 16 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, suostuu todistamiseen. Mainitut lainkohdat koskevat sovittelijoiden, virkamiehen tai muun sellaisen henkilön, oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan taikka asianajajan tai eräiden muiden oikeudellisten avustajien, lääkärin ja muun terveydenhuollon ammattihenkilön sekä eräiden rekisteröidyn uskonnollisten yhdyskuntien pappien ja vastaavien henkilöiden salassapitovelvollisuutta.

Ehdotetun 17 luvun 15 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuimien voisi erittäin tärkeiden syiden vaatiessa murtaa todistamiskiellon, jos se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, on kuollut. Murtamismahdollisuus ei kuitenkaan koske 16 §:n 1 momentissa säädettyä todistamiskielloa. Kuten 15 §:n 1 momentin perusteluissa on todettu, murttaminen voisi liittyä lähinnä vainajan taloudellisten olosuhteiden selvittämiseen perillisten oikeudellisten intressien perusteella. Siksi tällaiseen murtomahdollisuuteen ei ole tarvetta esitutkinnassa. Yleisesti ottaen on aiheellista jättää päätösvalta harkinnanvaraisen murtamismahdollisuuden käytöstä tuomioistuimelle, kuten on muissakin vastaavanlaisissa pykälissä tehty.

Momentin 2 kohdan mukaan todistaja on velvollinen todistamaan vaitiolo-oikeudesta tai salassapitovelvollisuudesta huolimatta, kun tutkittavana on rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta tai tällaisen rikoksen yritys tai osallisuus tällaiseen rikokseen, ja hänet voitaisiin tutkittavana olevaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä velvoittaa todistamaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 12 §:n 2 momentin, 13 §:n 2 tai 3 momentin, 14 §:n 2 momentin tai 20 §:n 2 momentin nojalla.

Mainittu 12 §:n 2 momentti koskee esitutkintaviranomaisen tai syyttäjälaitoksen henkilöstöön kuuluvia sekä eräitä vankeinhoidon virkamiehiä. Vaitiolo-velvollisuuden tai -oikeuden väistyminen edellyttää ensinnäkin, että tutkittavana olevasta rikoksesta on säädetty vähintään kuusi vuotta vankeutta. Lisäksi todistamisvelvollisuuden syntyminen

edellyttää, että muut 12 §:n 2 momentissa säädetty edellytykset täyttyvät.

Muiden kohdassa mainittujen henkilöiden, oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan ja eräiden muiden oikeudellisten avustajien, lääkärin ja muun terveydenhuollon ammattihenkilön sekä ohjelmatoiminnan harjoittajan ja muun 20 §:ssä tarkoitetun henkilön todistamisvelvollisuuden syntymiseen riittää, että tutkittavana olevasta rikoksesta on säädetty rangaistukseksi vähintään kuusi vuotta vankeutta.

Ehdotettu oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 22 §:n 1 momentti tulisi sovellettavaksi myös esitutkinnassa. Momentin mukaan oikeus tai velvollisuus kieltäytyä todistamasta säilyy, vaikka henkilö ei ole enää siinä asemassa, jossa on saanut tiedon todistettavasta seikasta. Pykälän 2 momentin mukaan oikeus tai velvollisuus kieltäytyä todistamasta ulottuu myös eräisiin edellä mainittujen henkilöiden palveluksessa tai apuna toimineisiin henkilöihin.

Momentin 3 kohdan mukaan todistamisvelvollisuus olisi, jos tutkittavana on rikos, josta mainitun oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 9 §:n 3 momentin nojalla tuomioistuimessa ei olisi oikeutta tai velvollisuutta kieltäytyä todistamasta. Mainitun momentin mukaan luvussa säädetty velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta ei koske tietoa, jonka oikeudettomasta hankkimisesta, paljastamisesta tai käyttämisestä syyttäjä ajaa syytettyä. Kuten momenttia koskeissa yksityiskohtaisissa perusteluissa on todettu, rikosvastuun toteuttamiseksi on välttämätöntä selvittää todistamiskiellon tai vaitiolo-oikeuden estämättä, millaisista tiedoista on kysymys. Esitutkinnan asianmukaisen toimittamisen kannalta on yhtä lailla oltava mahdollisuus saada näitä tietoja.

Edellä käsitellyistä syistä pykälään tehtäisiin lähdesuojaa koskeva poikkeus. Sen perusteella 20 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö ei olisi velvollinen todistamaan. Poikkeus ei vaikuta tällaisen henkilön todistamisvelvollisuuteen 2 kohdan nojalla.

Pykälän 3 momentin mukaan todistaja on velvollinen esittämään hallussaan olevan, esitutkinnan kannalta merkityksellisen asiakirjan tai muun aineiston, jos yleiset edellytykset sen takavarikoimiselle täyttyvät eikä

takavarikolle ole pakkokeinolain 7 luvun 3 §:ssä tarkoitettua estettä. Säännös korvaisi voimassa olevan pykälän 2 momentin, jonka mukaan todistajalla olisi tällainen esittamisvelvollisuus, jos hänellä olisi ilmaisuvollisuus todistajana ja jos todistusaineisto merkityksellinen esitutkinnan kannalta.

Pykälän 4 momentissa ehdotetaan säädettäväksi, että todistajaan, joka on epäiltyyn oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 §:n 1 momentissa tarkoitetussa suhteessa, ei sovelleta, mitä 2 tai 3 momentissa säädetään. Säännöksellä varmistettaisiin se, ettei epäillyn läheistä velvoiteta todistamaan tai luovuttamaan todistusaineistoa vastoin hänen tahtoaan. Uudistuksessa omatun kannan mukaisesti asianosaisen läheistä ei tule pakottaa aktiivisesti toimimaan hänen vahingokseen. Kuitenkin läheinen on velvollinen passiivisesti sietämään sen, että poliisi esimerkiksi toimittaa kotietsinnän ja sen yhteydessä takavarikoi todistusaineistoa.

9 §. *Todistajankuulustelu tuomioistuimessa.* Pykälän 1 momentissa säädetään siitä, että jos todistaja kieltäytyy todistamasta, vaikka hän saattaa olla siihen velvollinen, kieltäytymisen peruste voidaan tutkia tuomioistuimessa. Pykälään tehtäisiin 8 §:n muuttamisesta seuraava tekninen tarkistus.

11 §. *Kuulustelutodistaja.* Pykälässä säädetään muun muassa siitä, että kuulustelutodistajan tulee olla oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 43 §:n mukaisesti esteetön. Koska mainituksa pykälässä oleva sääntely ehdotetaan poistettavaksi oikeudenkäymiskaaresta ja otettavaksi 3. lakiehdotuksessa tarkoitettuun uuteen lakiin oikeustoimen ja toimituksen todistajan esteellisyydestä, muutettaisiin viittaus koskemaan tätä lakia.

9 luku Esitutkinta-aineisto

4 §. *Kuulustelutilaisuuden tallentaminen todisteena käyttämisestä varten.* Pykälässä säädetään muun muassa siitä, että asianomistajan ja todistajan kuulustelu on tallennettava ääni- ja kuvatallenteeseen, jos kuulustelukertomusta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä eikä kuulusteltavaa tämän nuoren iän tai henkisen toiminnan häiriintyneisyyden vuoksi todennäköisesti voida kuulla henkilökohtaisesti aiheuttamatta haittaa

kuulusteltavalle. Epäillylle on varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä. Tämä voi tapahtua suoraan tai epäillyn avustajan tai kuulustelijan välityksin.

Pykälä liittyy siihen, että tällaista tallennettua voidaan käyttää todisteena syyteasiassa, jos vastaajalle on varattu tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä. Esitutkintavaiheen kuuleminen korvaa henkilön kuulemisen oikeudenkäynnissä. Tavoitteena tulee olla, että todistelun kontradiktorisuus vastaa mahdollisimman pitkälle oikeudenkäynnissä noudatettavaa menettelyä.

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset edellyttävät, että epäillyllä on oikeus esittää kysymyksiä kaikista esiin tulleista seikoista. Kun esitutkintakuulustelu voi korvata edellä 1. lakiehdotuksen 17 luvun 48 tai 49 §:n mukaisen kuulustelun oikeudenkäynnissä, kuuleminen tulee mahdollisimman pitkälle järjestää samalla tavalla myös esitutkinnassa. On myös asianomistajan etu, ettei kuuleminen jää puutteelliseksi, koska tällä voi suuri vaikutus siihen, miten asia ratkaistaan.

Pykälän 2 momentin mukaan rikoksesta epäillylle on varattava mahdollisuus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle. Säännökseen lisättäisiin se, että tällainen kyselymahdollisuus on kaikista asian selvittämisen kannalta merkityksellisistä seikoista. On esimerkiksi mahdollista, että kun epäillyn haluamat kysymykset esitetään kuultavalle, esiin tulee uusia asian kannalta merkityksellisiä seikkoja. Epäillyllä tulee olla oikeus esittää kysymyksistä myös näistä seikoista. Muutoksen tarkoituksena on painottaa sitä, että epäillyllä tulee olla esitutkinnassa vastakuulustelumahdollisuus kaikilta osin.

Pykälässä olisi asiallisesti uusi *4 momentti*, joka liittyy 1. lakiehdotuksen 17 luvun 24 §:n momenttiin.

Momentin 2 kohdassa esitetään, että 15—17 vuotiaan asianomistajan, joka on erityisen suojelun tarpeessa ottaen huomioon erityisesti hänen henkilökohtaiset olosuhteensa ja rikoksen laatu, esitutkinnassa antamaa kertomusta voidaan käyttää todisteena oikeudenkäynnissä, jos kertomus on tallennettu videotallenteeseen tai siihen rinnastettavaan muuhun kuva- ja äänitallenteeseen ja jos syytetylle on varattu asianmukainen mahdollisuus

esittää kuulusteltavalle kysymyksiä. Vastavasti 3 kohdassa esitetään säädettäväksi, että myös rikoslain 20 luvun 1—7 §:ssä tarkoitetun seksuaalirikoksen asianomistajan kertomusta voitaisiin käyttää todisteena oikeudenkäynnissä, jos se on tallennettu yllä mainitulla tavalla ja syytetyllä on ollut oikeus esittää hänelle kysymyksiä esitutkinnassa. Johdonmukaisuussyyt ja käytännölliset perusteet vaativat, että pykälässä oleva sääntely laajennettaisiin koskemaan mainittuja asianomistajia. Siksi pykälään lisättäisiin uusi 4 momentti, jonka mukaan pykälässä säädettyä sovelletaan soveltuvin osin myös 15—17-vuotiaan asianomistajan sekä rikoslain 20 luvun 1—7 §:ssä tarkoitetun seksuaalirikoksen asianomistajan kuulusteluun ja sen tallentamiseen.

Koska viimeksi mainittu asianomistaja voi olla täysi-ikäinen, tämä voitaisiin huomioon kuulustelun järjestämistavassa. Tällaisessa tapauksessa ei olisi esimerkiksi yhtä suurta tarvetta kysymysten esittämiseen kuulustelijan välityksin kuin silloin, kun kuultava ei ole täysi-ikäinen. Kuulustelun toimittamistavassa voitaisiin myös ottaa huomioon ne seikat, joiden vuoksi 15—17-vuotiaan asianomistajan on katsottu olevan erityisen suojelun tarpeessa. Muutoin viitataan 1. lakiehdotuksen 17 luvun 24 §:n 3 momentin perusteluihin.

1.6 Pakkokeinolaki

7 luku Takavarikoiminen ja asiakirjan jäljentäminen

3 §. Takavarikoimis- ja jäljentämiskiellot. Käsillä olevan pykälän mukaan epäillyn ja hänen läheisensä, jolla on oikeus kieltäytyä todistamasta, välistä viestiä ei saa takavarikoida tai jäljentää, jos viesti on jommankumman hallussa. Kiellot kuitenkin väistyvät, jos tutkittavana olevasta rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta. Kiellot ovat voimassa myös silloin, kun asiakirjassa oletettavasti on sellaista, josta henkilö on oikeutettu tai velvoitettu kieltäytymään todistamasta oikeudenkäynnissä ja asiakirjan on kieltäytymiseen oikeutetun tai velvoitetun taikka sen hallussa, jonka hyväksi vaitiolovelvollisuus tai -oikeus

on säädetty. Kiellot väistyvät, jos vaitiolovelvollisuus tai -oikeus voitaisiin tuomioistuimessa murtaa. Lisäksi pykälän mukaan asiakirja saadaan edellä selostetusta huolimatta pitää takavarikoituna tai jäljennettynä, jos sen irrottaminen muusta takavarikon kohteesta ei ole mahdollista.

Pykälää ehdotetaan muutettavaksi niin, että takavarikoimis- ja jäljentämiskiellot vastaisivat lähtökohtaisesti sitä, mitä 1. lakiehdotuksen 17 luvussa esitetään säädettäväksi tuomioistuimessa noudatettavista todistamiskielloista ja vaitiolo-oikeuksista.

Pykälän 1 momentin mukaan asiakirjaa tai muuta 1 §:ssä tarkoitettua kohdetta ei saa takavarikoida eikä jäljentää, jos se sisältää tietoa, josta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 10–14 §:n, 16, 20 tai 21 §:n nojalla on velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta. Ilman eri mainintaa kieltoja sovellettaessa on myös voimassa, mitä mainitun 17 luvun 22 §:n 1 ja 2 momentissa säädetään. Ensiksi mainitun momentin mukaan oikeus tai velvollisuus säilyy momentissa mainituissa tapauksissa, vaikka henkilö ei ole enää siinä asemassa, jossa hän on saanut tiedon, kuten jos lääkäri on siirtynyt eläkkeelle. Lisäksi vaitiolo-oikeus tai -velvollisuus koskee apulaisia ja alaisia.

Takavarikko- ja jäljentämiskiellot laajennettaisiin koskemaan nimenomaisesti myös muita kohteita kuin asiakirjoja. Tämä on johdonmukainen seuraus siitä, että esityksessä on omaksuttu ns. todistuskeinoneutraalisuuden periaate oikeuden ja velvollisuuden kieltäytyä todistamasta osalta. Käytännössä takavarikko- tai jäljentämiskieltoa todennäköisesti sovellettaisiin ilmeisen harvoin muihin kohteisiin kuin asiakirjaan tai dataan.

Kuten edellä on tullut ilmi, jatkossa voitaisiin takavarikoida myös epäillyn ja häneen ehdotetun oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 §:n 1 momentissa suhteessa olevan henkilön välinen viesti, vaikka se olisi jommankumman hallussa. Olennaista kuitenkin on, että epäiltyä tai läheistä ei voida aktiivisesti pakottaa luovuttamaan kohdetta takavarikoitavaksi tai jäljennettäväksi. Vastaavasti häneltä ei voida vaatia ilmoittamaan esineen sijaintipaikkaa tai esimerkiksi tietokoneen salasanaa, jonka avulla päästäisiin käsiksi tie-

dostoon ja saataisiin se todisteena käytettäväksi.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin eräitä tapauksia koskien lisäedellytyksiä takavarikko- tai jäljentämiskiellolle, joiden tulee 1 momentin mukaisten edellytysten lisäksi täytyä.

Momentin mukaan kun salassapitovelvollisuus tai -oikeus perustuu oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 §:n 2 tai 3 momenttiin (neuvottelusalaisuudet), 13 (oikeudelliset avustajat), 14 (terveydenhuollon ammattihenkilöt), 16 (papit ja niihin rinnastettavat) tai 20 §:ään (ohjelmatoiminnan harjoittajat ja niihin rinnastettavat), kiellot edellyttävät lisäksi, että kohde on mainitussa lainkohdassa tarkoitettun henkilön tai häneen mainitun luvun 22 §:n 2 momentissa (palveluksessa olevat ja apulaiset) tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön taikka sen hallussa, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus tai -oikeus on säädetty.

Laajassa mielessä näissä tapauksissa on kysymys luottamussuhteesta, jossa annettuja ja saatuja tietoja suojellaan ulkopuolisilta. Toisaalta esimerkiksi lääkärin hoidossa olleella henkilöllä on oikeus kertoa sairaudestaan ja saamastaan hoidosta ulkopuoliselle henkilölle. Oikeudenkäymiskaaren säännökset eivät anna tällaiselle henkilölle oikeutta tai velvollisuutta kieltäytyä todistamasta. Vastaavasti jos hoitoa saanut henkilö antaa kirjallisessa muodossa ulkopuoliselle henkilölle tietoa hoitosuhteesta, asiakirja voitaisiin viimeksi mainitulta takavarikoida.

Jos hoitosuhdetta koskevia tietoja sisältävä asiakirja varastettaisiin hoitoa saaneelta henkilöltä ja jos tätä asiakirjaa haluttaisiin käyttää todisteena, asiaa tulee arvioida lainvastaisesti saadun todisteen hyödyntämisen sallittavuuden kannalta.

Edellytys hallussa tarkoittaa sitä, että asianomaisella on tosiasiallinen määräysvalta kohteeseen (ks. KKO 2001:91, jossa katsottiin, että huumausaineen kätköpaikan tiennyt henkilö piti huumausainetta hallussaan). Takavarikkokohde on myös hallussa esimerkiksi silloin, kun asianajajan laatima tiedosto on ns. pilvipalvelussa eli toisin sanoen operaattorin ylläpitämällä internetin kautta käytettävällä palvelimella ja kun asianajaja voi tunnuksillaan käyttää asianomaista tiedostoa.

Takavarikkoa ei mahdollista se, että asianajan ohella myös palveluntarjoaja voi muuttaa tiedostoa tai poistaa sen, kunhan tiedosto ei ole yleisesti saatavissa. Palveluntarjoaja olisi sellainen 1. lakiehdotuksen 17 luvun 22 §:n 2 momentissa asianajan apuna toimiva taho, jolla olisi vastaavanlainen velvollisuus kieltäytyä todistamasta kuin asiakkaallaan asianajajalla.

Pykälän 3 momentissa ehdotetaan säädettäväksi niistä tapauksista, joissa takavarikko- tai jäljentämiskieltoa ei 1 tai 2 momentissa säädetyistä huolimatta kuitenkaan olisi.

Momentin 1, 3 ja 4 kohta vastaisivat, mitä edellisessä lakiehdotuksessa esitetään säädettäväksi esitutkintalain 7 luvun 8 §:n 2 momentissa todistajan velvollisuudesta todistaa lähtökohtaisesta vaitiolovelvollisuudesta tai -oikeudesta huolimatta.

Ehdotetun oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 15 §:n 2 momentin osalta voidaan todeta, että kysymyksessä on oikeus luvun 13 tai 14 §:stä huolimatta todistaa. Momentin osoittamissa rajoissa takavarikko ja jäljentäminen on sallittua.

Momentin 2 kohdan mukaan takavarikko tai jäljentäminen olisi sallittua silloin, kun ehdotetun oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö suostuu takavarikoimiseen tai jäljentämiseen.

Pykälä 4 momentissa säädettäisiin voimassa olevaa oikeutta vastaten, että asiakirja saadaan pitää takavarikko- tai jäljentämiskiellosta huolimatta takavarikoituna tai jäljennettynä, jos sen irrottaminen muusta takavarikon kohteesta ei ole mahdollista. Asiakirjan lisäksi ehdotetaan, että sanottu koskisi muutakin kohdetta.

Uutena momenttiin otettaisiin säännös siitä, että asiakirja tai muu kohde voidaan tässä pykälässä säädettyjen rajoitusta estämättä takavarikoida, jos on syytä olettaa, että se on rikokselta joltakulta viety. Säännös on tarpeen siksi, että kohde voidaan ottaa viranomaisten haltuun ja tällä tavalla turvata kohteen palauttaminen sen oikealle omistajalle tai haltijalle.

Momenttia ei voida luonnollisestikaan käyttää takavarikko- tai jäljentämiskiellon kiertämiseen. Momentin nojalla takavarikoitua tai jäljennettyä kohdetta ei saa hyödyntää esitutkinnassa (HE 222/2010 vp s. 276).

8 luku Etsintä

1 §. Määritelmät. Pykälän 3 momentin mukaan erityisellä kotietsinnällä tarkoitetaan etsintää sellaisessa tilassa, jossa etsinnän kohteeksi on syytä olettaa joutuvan tietoa, josta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö ei saa todistaa oikeudenkäynnissä tai josta mainitun luvun 24 §:n 2 tai 3 momentissa tarkoitettu henkilö saa kieltäytyä kertomasta ja johon ei tämän lain 7 luvun 3 §:n nojalla saa kohdistaa takavarikkoa tai asiakirjan jäljentämistä.

Erityiseen kotietsintään liittyy tavalliseen eli pykälän 2 momentissa tarkoitettuun yleiseen kotietsintään verrattuna erityistä sääntelyä muun muassa siitä, kuka päättää kotietsinnästä, etsintävaltuutetusta ja etsinnässä löydetyn aineiston tutkimisesta. Säännösten tarkoituksena on suojella salassapitovelvollisuutta tai -oikeutta (HE 222/2010 vp s. 291).

Pykälän 3 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että viittaussäännöstä oikeudenkäymiskaaren 17 lukuun muutettaisiin kosemaan sen 10—14, 16, 20 ja 21 §:ää, joista esitetään säädettäväksi 1. lakiehdotuksessa. Erityinen kotietsintä käsittäisi siten ne tapaukset, joissa etsinnän kohteeksi voidaan olettaa joutuvan tietoa valtakunnan turvallisuuden vuoksi salassa pidettävistä seikoista (10 §), tuomioistuimen päätösneuvottelusta ja sovittelusta (11 §), virkasalaisuuksista (12 §), oikeudenkäyntiasiamiehelle ja muun oikeudellista apua antaneelle (13 §) taikka lääkärille ja muulle terveydenhuollon ammattihenkilölle (14 §) tai papille (16 §) uskottuja tietoja, lähdesuojaan kuuluvia tietoja (20 §) taikka anonyymien todistajan henkilöllisyydestä ja yhteystiedoista (21 §). Voimassa olevaan lakiin verrattuna uusia erityisen kotietsinnän perusteita olisivat 11 § sovittelua koskevilta osin, mahdollisesti osa 12 §:ssä tarkoitetuista tilanteista sekä 16 ja 21 §:ssä tarkoitettut tilanteet.

10 luku Salaiset pakkokeinot

52 §. Kuuntelu- ja katselukiellot. Pykälän 1 momentissa säädetään kielloista kohdistaa telekuuntelua, tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, teknistä kuuntelua ja teknistä

katselua rikoksesta epäillyn ja momentissa määritellyiden henkilöiden välisiin viesteihin. Momentin 1 kohdan mukaan kielto koskee epäillyn ja hänen oikeusavustajansa välistä viestiä.

Ongelmana on pidetty, että käytännössä voi olla pakkokeinoja käytettäessä vaikea tietää, ketä on pidettävä epäillyn oikeudenkäyntiavustajana. Myöskään oikeudenkäyntiavustajan tehtäviä ei voida tarkkarajaisesti määritellä, vaikka ehdotetussa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 13 §:n 1 momentissa sääntelyä on tältä osin pyritty tarkentamaan. Ongelmia on nähty siinä, että oikeudenkäyntiavustajan tehtäviä tulkitaan niin kapeasti, ettei kielto asianmukaisesti suojaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksia. Toisaalta kuitenkin kuuntelu- ja katselukieltosäännöstä on tulkittu niin, että se koskee oikeudenkäyntiasiamiehen lisäksi muutakin epäillyn oikeudellista avustajaa.

Voidaan kiinnittää huomiota siihen, että oikeudenkäyntiasiamiehen ja -avustajan vaitiolovelvollisuus murtuu voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n mukaan rikosasian puolustajaa lukuun ottamatta, jos syyttäjän syyte koskee rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta. Pakkokeinojen osalta ei tällaista säännöstä lakiin ole otettu. Vielä voidaan todeta, että mainitussa 3 momentissa tarkoitettut henkilöt ovat valvonnan alaisia tai toimivat virkavastuulla.

Edellä mainittujen seikkojen perusteella oikeustilan selventämiseksi kohtaa ehdotetaan muutettavaksi niin, että kielto koskee epäillyn ja hänen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 13 §:n 1 tai 3 momentissa tarkoitettua oikeudellisen avustajansa välistä viestiä. Ensiksi mainittu momentti koskee oikeudenkäyntiasiamiestä ja -avustajaa, kun taas 3 momentti koskee asianajajaa, ns. lupalaki-miestä ja julkista oikeusavustajaa, joka hoitaa tai on hoitanut muuta kuin oikeudenkäyntiin liittyvää tehtävää. Lisäksi kohdassa säädettäisiin yhdenmukaisesti ehdotettua oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja 22 §:n 2 momentin todistamiskiellojen kanssa, että myös epäillyn edellä tarkoitettua oikeudellisen avustajan palveluksessa tai apuna olevan henkilön välisiä viestejä koskevat katselu- ja kuuntelukiellot.

Kielto koskisi myös mainitun 13 §:n 1 momentissa tarkoitettua tulkkaa. Käytännössä kysymys olisi epäillyn ja hänen oikeudenkäyntiavustajansa välisestä keskustelusta, jonka kolmas henkilö tulkkaa. Mainitun pykälän 3 momentissa ei mainita tulkkaa. Käytännössä tulkki toimisi momentissa tarkoitetuissa tapauksissa oikeudellisen avustajan apuna, joten asiaa arvioitaisiin 22 §:n 2 momentin mukaan.

Momenttia ei muilta osin ehdoteta asiallisesti muutettavaksi. Oikeudenkäymiskaaren tehty viittaus epäillyn ja papin välistä viestiä koskevassa momentin 2 kohdassa muutettaisiin 1. lakiehdotuksen mukaisesti viittaukseksi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 16 §:ään.

Pykälän 2 momentissa säädetään niistä katselu- ja kuuntelukielloista, joita noudatetaan, jollei rikoksesta säädetty ankarin rangaistus ole vähintään kuusi vuotta vankeutta. Kiellot koskevat yhtäältä epäillyn ja toisaalta epäillyn läheisen taikka lääkärin tai muun terveydenhuollon ammattihenkilön taikka toimittajan tai muun lähteestään vaitiolo-oikeutetun henkilön välistä viestiä. Momenttiin tehtäisiin 1. lakiehdotuksesta seuraavat muutokset pykäläviittauksin.

Pykälän 3, jossa säädetään kiellon alaisen aineiston käsittelemisestä, ja 4 momenttia, jossa säädetään kiellon väistymisestä, kun viestin molemmat osapuolet ovat epäiltynä, ei ehdoteta muutettavaksi. Siten esimerkiksi epäillyn ja hänen asianajajansa välistä puhelinkeskustelua voidaan kuunnella, jos heitä molempia epäillään momentissa määritellystä rikoksesta ja kummankin puhelimen kuunteluun on asianmukainen telekuuntelulupa.

1.7 Laki syyttäjälaitoksesta

25 a §. Vaitiolovelvollisuus. Pykälän mukaan mitä poliisilain (892/2011) 7 luvun 1, 4 ja 5 §:ssä säädetään poliisin henkilöstöön kuuluvan vaitiolovelvollisuudesta, sovelletaan vastaavasti myös syyttäjälaitoksen henkilöstöön kuuluvaan. Ensiksi mainittu pykälä koskee vaitiolovelvollisuutta luottamuksellisia tietoja antaneen taikka valeostajan tai peitehenkilön henkilöllisyydestä, kun tiedon ilmaiseminen vaarantaisi sanotun henkilön tai hänen läheisensä turvallisuuden. Toiseksi 4 §

koskee tiedon ilmaisemisesta oikeudenkäynnissä ja kolmanneksi 5 § ilmaisuvelvollisuutta tutkittaessa mainitun henkilön tässä asemassaan epäillyksi tekemää rikosta.

Edellä mainittua lainkohtaa muutettaisiin niin, että siitä poistettaisiin viittaus 4 §:ään. Vastaava sääntely otettaisiin 3 momenttiin. Lisäksi poliisilain säädöskokoelmanumero oikaistaisiin (872/2011).

Pykälään otettaisiin uusi 2 momentti, jonka mukaan syyttäjällä on vaitiolo-oikeus poliisilain 7 luvun 3 §:n 1 momentissa tarkoitettuihin tiedoista. Näitä ovat luottamuksellisia tietoja antaneen henkilöllisyys sekä salassa pidettävät tekniset ja taktiset menetelmät. Syyttäjällä olisi vaitiolo-oikeus vain, jos hän on saanut edellä tarkoitettun tiedon toimiessaan esitutkintalain 2 luvun 4 §:ssä tarkoitettuna tutkinnanjohtajana. Lukuun ottamatta rikesakko- tai rangaistusmääräysteitse käsiteltäviä asioita syyttäjä toimii tutkinnanjohtajana, kun poliisin epäillään tehneen rikoksen virkatehtävän suorittamisen yhteydessä tai kun poliisimiehen muun epäillyn rikoksen vakavuus tai asian laatu sitä edellyttää. Syyttäjä toimii tutkinnanjohtajana, vaikka asiassa olisi epäiltynä muukin henkilö kuin poliisimies. Tutkinnanjohtajana toimivalla syyttäjällä on samat toimivaltuudet kuin vastaavassa tehtävässä toimivalla päällystön kuuluvalla poliisimiehellä.

Kysymyksessä olisi nykyisin poliisin henkilöstöön kuuluvan vaitiolo-oikeuden laajentamisesta koskemaan tutkinnanjohtajana toimivaa syyttäjää, eikä vaitiolo-oikeus koskisi syyttäjiä muutoin eikä lainkaan muita syyttäjälaitoksen henkilöstöön kuuluvia. Syyttäjä ei tee syyteharkintaa eikä ajaa syytettä siitä rikoksesta, jonka tutkinnanjohtajana hän on toiminut, vaan nämä tehtävät uskotaan toiselle syyttäjälle.

Rikoksen tehokas tutkiminen edellyttää muun ohessa, että tutkiva viranomainen tarvittaessa voi pitää salassa luottamuksellisesti tietoja antaneen henkilöllisyyttä koskevan tiedon. Tällaisen suojan takaaminen voi toisinaan olla edellytys sille, että tiedon haltija ylipäänsä uskaltaa kertoa siitä rikosta tutkivalle viranomaiselle.

Poliisin tekemäksi epäillyn rikoksen tutkinnanjohtajana toimivan syyttäjän tulisi olla samassa asemassa kuin muun rikoksen tut-

kinnasta vastaava, esitutkintaviranomaisiin kuuluva tutkinnanjohtaja. Se, että tutkinnanjohtajana toimivalta syyttäjältä nykytilanteessa puuttuu sellainen vaitiolo-oikeus kuin poliisimiehellä on, heikentää syyttäjän mahdollisuuksia toimia tutkinnanjohtajana. Tämä on myös omiaan heikentämään poliisin epäilemäksi tehdyn rikoksen johdosta toimitettavan esitutkinnan asianmukaisuuteen kohdistuvaa luottamusta.

Syyttäjällä olisi vastaavanlainen poliisilain 7 luvun 5 §:ssä säädetty ilmaisuvelvollisuus kuin poliisin henkilöstöön kuuluvalla. Pykälä koskee esitutkinnan aloittamisesta päättämiseksi tai esitutkinnan toimittamiseksi tarpeellista tietoa, kun peitehenkilön, valeostajan tai luottamuksellisesti tietoja epäillään tuossa asemassaan syyllistyneen rikokseen.

Uuden momentin 3 momentin mukaan syyttäjälaitokseen henkilöstöön kuuluvan velvollisuudesta todistaa oikeudenkäynnissä 1 tai 2 momentissa tarkoitettua vaitiolo-velvollisuudesta tai -oikeudesta huolimatta säädettäisiin ehdotetussa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 12 §:n 2 momentissa. Momentti korvaisi viittauksen poliisilain 7 luvun 4 §:ään.

1.8 Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta

21 §. Todistamis- ja vetoamiskielto. Pykälän 1 momentissa säädetään sovittelijaa koskevasta todistamiskiellosta. Koska tästä jatkossa säädettäisiin 1. lakiehdotuksen mukaan sovittelijan osalta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 §:n 3 momentissa ja hänen apulaisensa osalta luvun 22 §:n 2 momentissa, momentti muutettaisiin viittaussäännöksi mainittuihin lainkohtiin.

1.9 Vankeuslaki

19 luku Ilmoitukset ja tiedon antaminen

10 §. Vaitiolo-oikeus. Pykälän 1 momentissa säädetään vankeusrangaistuksen täytäntöönpanotehtävissä toimivan Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen vaitiolo-oikeudesta hänelle luottamuksellisen vihjetiedon antaneen vangin henkilöllisyydestä,

kun häntä kuullaan todistajana esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä. Pykälän 2 momentissa säädetään niistä edellytyksistä, joiden perusteella tuomioistuim voi kuitenkin velvoittaa virkamiehen todistamaan.

Pykälää muutettaisiin niin, että 1 momentissa säädetäisiin virkamiehen vaitiolo-oikeudesta yleisesti. Mainitulla virkamiehellä olisi oikeus olla ilmaisematta hänelle hänen virkatehtävässään luottamuksellisen vihjetiedon antaneen vangin henkilöllisyyttä, jos vihjetieto koskee rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, tai rikoslain 50 luvun 1-4 §:ssä tarkoitettua huumausainerikosta. Vaitiolo-oikeutta ei kuitenkaan olisi, jos vihjetiedon antanut suostuu henkilöllisyytensä ilmaisemiseen tai jos on ilmeistä, ettei tällaisen tiedon ilmaiseminen aiheuta vaaraa hänen, hänen lähiomaisensa tai muun läheisen turvallisuudelle.

Pykälän 2 momentissa viitattaisiin ehdotetun oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 12 §:n 2 momenttiin. Kuten edellä lakiehdotuksen perusteluista ilmenee, virkamiehen vaitiolo-oikeus voitaisiin murtaa vastaavin edellytyksin kuin esitutkintaviranomaisen tai syyttäjälaitoksen henkilöstöön kuuluvan henkilön vaitiolo-oikeus.

1.10 Turvallisuustutkintalaki

40 §. Todistamiskiello. Pykälässä säädetään turvallisuustutkintaan osallistuvia koskevasta todistamiskiellosta. Koska jatkossa todistamiskiellosta säädetäisiin 1. lakiehdotuksen mukaisesti oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 12 §:n 3 momentissa, pykälä muutettaisiin viittaussäännöksi mainittuun momenttiin.

1.11 Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa

2 §. Lain soveltamisala. Pykälään lisättäisiin uusi 4 momentti, jonka mukaan anonyymistä todistamisesta päättämisestä koskevien oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuudesta säädetään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa annetun lain 5 luvun 11 d §:ssä ja tällaisen asian suullisen käsittelyn julkisuudesta mainitun luvun 11 c §:ssä.

Lisäksi momentin mukaan anonyymin todistajan henkilöllisyyden paljastamista koskevien oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuudesta ja tällaisen asian suullisen käsittelyn julkisuudesta säädetään mainitun lain 7 luvun 5 a §:ssä.

Näistä seikoista säädetäisiin mainituissa pykälissä tyhjentävästi eikä käsillä oleva laki tulisi tältä osin sovellettavaksi.

Edelleen momentissa säädetäisiin siitä, että anonyymin todistajan kuulemisesta rikosasiassa yleisön läsnä olematta hänen henkilöllisyytensä salaamiseksi säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 53 §:ssä. Suljetun käsittelyn järjestämisestä muulla perusteella noudatettaisiin tämän lain säännöksiä.

15 §. Suljettu käsittely. Pykälässä säädetään edellytyksistä, joiden täytyessä tuomioistuim voi määrätä, että suullinen käsittely toimitetaan kokonaan tai tarpeellisilta osin yleisön läsnä olematta.

Pykälän 7 kohdan mukaan suljettu käsittely voidaan määrätä siksi, että asiassa velvoitetaan ilmaisemaan seikka tai tuomaan katsastettavaksi esine tai oikeudenkäyntiasiakirja, jonka ilmaisemisesta tai katsastettavaksi tuomisesta saisi lain mukaan kieltäytyä, velvoitetaan vastaamaan kysymykseen, johon vastaamisesta saisi muuten kieltäytyä, taikka esitettävä oikeudenkäyntiasiakirja sisältää syytetyn ja häneen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:ssä tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön välisen tiedonannon taikka sellaista, josta mainitun luvun 23 §:ssä tarkoitettu henkilö ei saa todistaa oikeudenkäynnissä tai josta 24 §:ssä tarkoitettu henkilö saa kieltäytyä kertomasta.

Kohta koskee siten niitä tilanteita, joissa tuomioistuimessa esitetään suullisesti tai reaalityodisteella näyttöä sellaisesta tiedosta, jota koskee murrettavissa oleva todistamiskiello tai vaitiolo-oikeus. Kohtaa muutettaisiin niin, että tämä voimassa olevasta kohdasta ilmenevä ajatus ilmaistaisiin yleisemmässä muodossa. Kohdan mukaan suljettu käsittely voidaan toimittaa, jos oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa säädetystä todistamiskiellosta huolimatta henkilö velvoitetaan todistamaan tai tuomaan katsastettavaksi esine tai asiakirja taikka mainitussa luvussa säädetystä kieltäytymisoikeudesta huolimatta henkilö suos-

tuu todistamaan tai tuomaan katsastettavaksi esineen tai asiakirjan.

20 §. Yleisön läsnäolon rajoittaminen. Pykälän 1 momentin mukaan tuomioistuim voi rajoittaa yleisön läsnäoloa julkisessa käsittelyssä, jos se on tarpeen todistajan, muun kuultavan tai asianosaisen taikka tällaiseen henkilöön rikoslain 15 luvun 10 §:n 2 momentissa tarkoitetussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta.

Mainittua 10 §:n 2 momenttia esitetään muutettavaksi 4. lakiehdotuksessa siten, että se asiallisesti vastaisi ehdotettua oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 §:n 1 momenttia. Momentissa määritellään ne asianosaisen läheiset, joilla on oikeus kieltäytyä todistamasta. Momenttiin viitataan ehdotetuissa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 51 ja 52 §:ssä, joissa säädetään henkilön kuulemisesta asianosaisen tai muun henkilön läsnä olematta taikka videokonferenssina.

Johdonmukaisuussyistä käsillä olevaa momenttia muutettaisiin niin, että siinä viitattaisiin rikoslain 15 luvun 10 §:n 2 momentin asemesta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 §:n 1 momenttiin.

1.12 Laki valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista

10 §. Pykälän mukaan muutosta todistelukustannusten korvausta koskevaan tuomioistuimen päätökseen tai tuomioon haetaan valittamalla oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 42 §:ssä säädetyllä tavalla. Koska muutoksenhausta tällaiseen päätökseen 1. lakiehdotuksen mukaan säädettäisiin jatkossa mainitun luvun 68 §:ssä, viittausta muutettaisiin vastaavasti.

1.13 Laki oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta

22 §. Taloudellisten menetysten korvaaminen. Pykälässä viitataan todistajalle maksettavaa korvausta koskevaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 40 §:ään. Koska 1. lakiehdotuksen mukaan tästä säädettäisiin jatkossa mainitun luvun 65 §:ssä, viittausta muutettaisiin vastaavasti.

1.14 Laki todistelun turvaamisesta teollis- ja tekijänoikeuksia koskevista riita-asioissa

5 §. Turvaamistoimipäätöksen täytäntöönpano. Pykälän 1 momentissa säädetään muun muassa siitä, että ulosottomies saa tarpeen vaatiessa käyttää turvaamistoimen täytäntöönpanossa apunaan asiantuntijaa, jonka esteellisyydestä on voimassa, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 47 §:ssä säädetään.

Koska 1. lakiehdotuksen mukaan asiantuntijan esteellisyydestä säädettäisiin jatkossa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 35 §:n 1 momentissa, viittausta muutettaisiin vastaavasti.

1.15 Laki keskinäisestä oikeusavusta rikosasioissa Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä tehdyn yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja yleissopimuksen soveltamisesta

2 §. Tiedoksiantojen suorittaminen postitse. Pykälän 2 momentissa viitataan muun muassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 26 a ja 51 §:ään, jotka koskevat todistajan ja asiantuntijan kutsumista ulkomailla. Koska 1. lakiehdotuksen mukaan tästä säädettäisiin jatkossa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 42 §:ssä, viittaus muutettaisiin koskemaan tätä pykälää. Viittaus kansainvälisestä oikeusavusta annetun lain (4/1994) 15 §:n 3 momenttiin muutettaisiin viittaukseksi pykälän 4 momenttiin, johon on lailla 543/2007 siirretty 3 momentin sääntely.

1.16 Laki entisen Jugoslavian alueella tehtyjä rikoksia käsittelevän sotarikostuomioistuimen toimivallasta ja tuomioistuimelle annettavasta oikeusavusta

8 §. Todistajan ja asiantuntijan velvollisuudet. Pykälän 2 momenttia tarkistettaisiin siten, että siinä oleva viittaus oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 36 ja 37 §:ssä tarkoitettuihin todistajaan kohdistettaviin pakkokeinoin muutettaisiin 1. lakiehdotuksessa esi-

tettyä vastaten viittaukseksi mainitun luvun 62 ja 63 §:ään.

Pykälän 3 momenttia muutettaisiin niin, että vanhentunut perätöntä lausumaa koskeva viittaus rikoslain 17 luvun 1 §:ään muutettaisiin koskemaan rikoslain 15 lukua.

Pykälän 4 momentissa oleva termi ”virallinen syyttäjä” muutettaisiin nykykäytännön mukaisesti termiksi ”syyttäjä”.

1.17 Laki velvollisuudesta saapua toisen pohjoismaan tuomioistuimeen eräissä tapauksissa

3 §. Pykälän mukaan jos todistaja jää ilman laillista estettä tuomioistuimeen saapumatta, noudatetaan mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 36 ja 39 §:ssä on säädetty. Häntä ei kuitenkaan saa määrätä tuotavaksi tuomioistuimeen, ellei hän ole Suomessa. Mainituissa 36 §:ssä säädetään todistajalle asetettavasta uhkasakosta ja hänen noutamisesta tuomioistuimeen sekä 39 §:ssä todistajan velvollisuudesta korvata esteettömän poissaolon tai muun niskoittelun aiheuttamista oikeudenkäyntikuluista.

Pykälää muutettaisiin niin, että siinä viitattaisiin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 62 §:ään, jossa 1. lakiehdotuksen mukaan säädetään uhkasakosta ja noudosta. Mainituissa lakiehdotuksissa ei enää esitetä säädetäväksi todistajan velvollisuudesta korvata oikeudenkäyntikuluja, joten tällaista viittausa pykälässä ei enää olisi. Pykälään jäisi edelleen kielto määrätä ulkomailla olevaa todistajaa noudettavaksi.

4 §. Pykälän mukaan todistajaa ei saa velvoittaa todistamaan, jos se olisi vastoin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20, 23 ja 24 §:n säännöksiä tai vastaavia säännöksiä siinä maassa, missä todistaja asuu.

Pykälää muutettaisiin niin, että siinä viitattaisiin yleisesti oikeudenkäymiskaaren 17 lukuun. Velvollisuudesta ja oikeudesta kieltäytyä todistamasta säädettaisiin 1. lakiehdotuksen mukaan mainitun luvun 9—22 §:ssä.

5 §. Pykälässä säädetään muun ohella siitä, että todistajaksi kutsuttava on velvollinen esittämään asiakirjan tuomioistuimelle, jollei se ole vastoin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 12 §:n säännöksiä tai vastaavia säännöksiä siinä maassa, missä todistaja asuu.

Viittaus oikeudenkäymiskaareen muutettaisiin koskemaan koko lukua.

8 §. Pykälän 2 momentissa viitataan maksettomasta oikeudenkäynnistä annettuun lakiin. Koska mainittu laki on kumottu oikeusapulailla (257/2002), viittaus korjattaisiin koskemaan tätä lakia. Momentin sanamuotoa tarkistettaisiin muutoinkin vastaavasti.

9 §. Pykälän 2 momentissa muun muassa viitataan asianomistajan poissaolon seuraamuksista oikeudenkäymiskaaren 16 lukuun. Koska näistä säädetään nykyisin oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 8 luvussa, viittausa muutettaisiin tämän mukaisesti. Lisäksi isyyttä tai lapsen huoltoa koskevan asian asianosaisen poissaolon seuraamuksista viitataan oikeudenkäymiskaaren 12 lukuun. Koska voimassa olevan oikeuden mukaan tällaisista seuraamuksista säädetään myös oikeudenkäymiskaaren 8 luvussa, viittausa täydennettäisiin tällä luvulla.

1.18 Laki eurooppalaisesta todisteiden luovuttamismääräyksestä esineiden, asiakirjojen ja tietojen hankkimiseksi rikosasian käsittelyä varten tehdyn puitepäättöksen lainsäädännön alaan kuuluvien säännösten kansallisesta täytäntöönpanosta ja puitepäättöksen soveltamisesta

7 §. Kieltäytymisperusteet. Pykälän 1 momentin 2 kohdan mukaan todisteiden luovuttamismääräyksen täytäntöönpanosta tulee kieltäytyä, jos on perusteltua syytä epäillä, että määräyksessä tarkoitettu todiste sisältää tietoja, joista oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n mukaan ei saa todistaa.

Kohtaa muutettaisiin niin, että viittaus muutettaisiin koskemaan koko oikeudenkäymiskaaren 17 lukua.

1.19 Laki Euroopan yhteisön ja sen jäsenvaltioiden sekä Sveitsin valaliiton välillä niiden taloudellisten etujen vastaisten petosten ja muun laittoman toiminnan torjumisesta tehdyn yhteistyösopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta

2 §. Pykälän 2 momentissa on vastaavanlainen säännös kuin edellä 15. lakiehdotuksessa käsitellyssä momentissa. Momenttia muutettaisiin vastaavalla tavalla.

1.20 Sähköisen viestinnän tietosuojalaki

13 f §. *Käsittelyoikeuden erityiset rajoitukset väärinkäytöstapauksissa.* Pykälän 1 momentissa viitataan lähdesuojaa koskeviin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 2 ja 3 momenttiin, joissa tarkoitettujen tietojen selville saamiseksi ei saa tehdä automaattista hakua tai muuta sellaista toimenpidettä. Viittaus muutettaisiin koskemaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:n 1 momenttia, jossa 1. lakiehdotuksen mukaan säädettäisiin jatkossa vastaavalla tavalla lähdesuojasta.

33 §. *Ohjaus- ja valvontaviranomaisten oikeus saada tietoja.* Pykälän 6 momenttiin tehtäisiin samanlainen viittaussäännöksen muutos kuin 13 f §:n 1 momenttiin. Viranomaisilla ei olisi oikeus saada lähdesuojan alaisia tietoja.

1.21 Laki Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksesta

3 a §. *Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunta.* Pykälän 2 momentin mukaan lautakunta käsittelee ja ratkaisee muun muassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45 §:ssä tarkoitettujen henkilön mielentilaa tai vaarallisuutta koskevat lausuntoasiat.

Koska 1. lakiehdotuksen mukaan mielentilatutkimusta koskisi jatkossa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §, viittaus muutettaisiin koskemaan tätä pykälää.

1.22 Mielenterveyslaki

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45 §:n vuonna 2006 voimaan tulleilla muutoksilla

mahdollistettiin rikoksesta epäillyn lähettäminen mielentilatutkimukseen jo ennen esitutinnan päättymistä. Aiemmin vain syytetty voitiin määrätä mielentilatutkimukseen.

Tuomioistuimien voi eräissä tapauksissa syytäjän taikka rikoksesta epäillyn tai tämän edunvalvojan esityksestä määrätä epäillyn mielentilan tutkittavaksi jo esitutinnan aikana tai ennen pääkäsittelyä, jos rikoksesta epäilty on tunnustanut syyllistyneensä rangaistavaksi säädettyyn tekoon tai jos mielentilatutkimuksen tarve on muutoin selvä.

Mielentilatutkimuksen suorittamista koskevat säännökset sisältyvät mielenterveyslakiin, jota ei kuitenkaan muutettu oikeudenkäymiskaaren vuonna 2006 tehtyjen muutosten yhteydessä. Koska mielenterveyslaissa ei ole otettu huomioon muutoksia esitutinnan aikana mielentilatutkimukseen määrättävien osalta, sääntely on ollut tämän jälkeen puutteellista. Tästä on seurannut käytännössä ongelmia.

Mielenterveyslakia esitetään muutettavaksi niin, että mielentilatutkittavat olisivat samassa asemassa riippumatta siitä, lähetetäänkö henkilö mielentilatutkimukseen esitutinnan aikana vai syytteen nostamisen jälkeen. Samalla selkeytettäisiin mielentilatutkimukseen liittyviä Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tehtäviä ja laitoksen toimivaltaa koskevia säännöksiä.

6 §. *Valtion mielisairaalaossa annettava hoito.* Pykälän 3 momenttia muutettaisiin niin, että päätöksen rikoksesta epäillyn tai syytetyin taikka mielentilan vuoksi rangaistukseen tuomitsematta jätetyn valtion mielisairaalaan ottamisesta tekisi Terveiden ja hyvinvoinnin laitos siten kuin 17 §:ssä säädetään. Muulloin päätöksen valtion mielisairaalaan ottamisesta, hoidon lopettamisesta ja sairaalasta poistamisesta tekisi valtion mielisairaalan ylilääkäri. Erona nykyiseen 17 §:n 1 momenttiin olisi se, että säännöksessä mainittaisiin erikseen myös rikoksesta epäilty.

3 luku. Mielentilatutkimukseen määrätyn mielentilan tutkiminen ja hoito tahdosta riippumatta. Nykyisin mielenterveyslain 3 luvun otsikkona on ”Rikoksesta syytetyin mielentilan tutkiminen ja hoito tahdosta riippumatta”. Luvun otsikko muutettaisiin kuulumaan niin, että se kattaisi jatkossa myös esitutkintavaiheessa mielentilatutki-

mukseen määrätty. Näin otsikointi vastaisi mielenterveyslain 3 luvun säännöksiin ehdotettavia sisällöllisiä muutoksia.

15 §. Sairaalaan ottaminen mielentilatutkimusta varten. Jos tuomioistuimien määräisi ehdotetun oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n nojalla rikoksesta epäillyn tai syytetyn mielentilan tutkittavaksi, mielentilatutkimukseen määrätty saataisiin mielenterveyslain 2 luvun säännösten estämättä ottaa mielentilatutkimusta varten sairaalaan ja pitää sairaalassa tahdostaan riippumatta. Tällä hetkellä mielenterveyslain sanamuoto ei mahdollista sairaalaan ottamista eikä siellä pitämistä esitutkinnan kuluessa mielentilatutkimukseen lähetettyjen osalta, joten tutkimus voidaan heidän tapauksessaan saattaa loppuun ainoastaan silloin, kun henkilö suostuu olemaan tutkimussairaalassa ja tekee yhteistyötä mielentilatutkimuksen suorittamiseksi.

16 §. Mielentilatutkimus. Pykälän 1 momentin sanamuotoa muutettaisiin niin, että tuomioistuimen olisi määrättävään rikoksesta epäillyn tai syytetyn mielentilatutkimukseen viipymättä toimitettava asiakirjat Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle. Momenttiin lisättäisiin mainita rikoksesta epäilystä, jotta asiakirjat toimitettaisiin Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle myös silloin, kun henkilö lähetettäisiin mielentilatutkimukseen esitutkintavaiheessa, eli ennen kuin syytteen nostamisesta on päätetty. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos määräisi, missä mielentilatutkimus suoritetaan ja, jos se suoritetaan sairaalan ulkopuolella, kuka sen suorittaa. Pykälään lisättäisiin myös maininnat epäilystä syytetyn ohelle.

17 §. Hoito tahdosta riippumatta mielentilatutkimuksen jälkeen. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että jos edellytykset mielentilatutkimukseen määrätyn määräämiseen hoitoon hänen tahdostaan riippumatta ovat olemassa, kun mielentilatutkimus on toimitettu, Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen olisi määrättävä hänet hoitoon hänen tahdostaan riippumatta. Tähänkin säännökseen tehtävät muutokset tarkoittaisivat asiallisesti sitä, että mielentilatutkimukseen esitutkintavaiheessa lähettävät huomioitaisiin lain sanamuodossa.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että jos tuomioistuimien 1 momentissa tarkoitettua Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen hoitoon

määräämistä koskevan päätöksen jälkeen toteaisi mielentilatutkimukseen määrätyn rikoksesta epäillyn syyttömäksi epäiltyyn tekoon, Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen päätös raukeaisi. Mahdollisesta hoitoon määräämisestä päätettäisiin silloin mielenterveyslain 2 luvun mukaisella tarkkailulähetteen laatimisesta alkavalla menettelyllä.

Pykälä jäisi muuten asiallisesti entiselleen.

17 a §. Erityistason psykiatrinen sairaalahoido. Pykälän 1 momentin sanamuotoa muutettaisiin siten, että Terveiden ja hyvinvoinnin laitos määräisi mielentilatutkimukseen määrätyn tahdosta riippumattoman hoidon aloittamisesta sairaalassa, jossa on potilaan hoidon edellyttämät valmiudet ja erityisasiantuntemus. Säännös koskisi jatkossa kaikkia mielentilatutkimukseen määrättyjä.

18 §. Sairaalaan poistaminen mielentilatutkimuksen jälkeen. Pykälää muutettaisiin niin, että siinä otettaisiin huomioon myös esitutkinnan kuluessa mielentilatutkimukseen lähetettävät. Jos mielentilatutkimuksen perusteella olisi ilmeistä, että edellytyksiä mielentilatutkimukseen määrätyn hoitoon määräämiseen hänen tahdostaan riippumatta ei ole, hänet saataisiin Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen suostumuksella poistaa hänen sitä halutessaan sairaalasta jo ennen kuin Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen lausunto on annettu.

Jos Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 16 §:n 3 momentissa tarkoitettua lausunnossaan toteaisi, että edellytyksiä mielentilatutkimukseen määrätyn hoitoon määräämiseen hänen tahdostaan riippumatta ei ole, hänet olisi hänen sitä halutessaan viipymättä poistettava sairaalasta.

1.23 Laki kaupanvahvistajista

4 §. Kaupanvahvistajan esteellisyys. Pykälän mukaan kaupanvahvistajan esteellisyyteen sovelletaan, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 43 §:ssä säädetään todistajan esteellisyydestä.

Koska mainituissa 43 §:ssä oleva sääntely otettaisiin 3. lakiehdotuksessa tarkoitettuun lakiin oikeustoimen ja toimituksen todistajan esteellisyydestä, viittaus muutettaisiin koskemaan tätä lakia.

1.24 Laki välimiesmenettelystä

27 §. Pykälän 2 momentin mukaan välimiehillä ei ole oikeutta asettaa uhkasakkoa eikä antaa määräyksiä muista pakkokeinoista. Heillä ei myöskään ole oikeutta ottaa vastaan valaa tai vakuutusta eikä totuusvakuutusta.

Koska 1. lakiehdotuksen mukaan valasta sekä asianosaisen kuulemisesta totuusvakuutuksin luovuttaisiin, momentista poistettaisiin valaa ja totuusvakuutusta koskevat maininnat.

29 §. Pykälän 1 momentissa säädetään muun muassa siitä, että asianosaista voidaan kuulla tuomioistuimessa totuusvakuutuksen nojalla. Momentista poistettaisiin tätä koskeva maininta edellisessä kappaleessa mainitusta syystä. Asianosaista voitaisiin edelleen kuulustella tuomioistuimessa todistelutarkoituksessa.

1.25 Laki verotustietojen julkisuudesta ja salassapidosta

19 a §. *Todistaminen oikeudenkäynnissä salassapitovelvollisuuden estämättä.* Lain 18 §:n 2 momentin mukaan Verohallinto voi salassapitovelvollisuuden estämättä antaa omasta aloitteestaan syyttäjä- ja esitutkintaviranomaisille Verohallinnosta annetun lain (237/2008) 18 §:ssä mainittujen rikosten esitutkintaa, syytteenpanoa ja tuomioistuin-käsittelyä varten tarvittavat verotustiedot. Tietoja voidaan luovuttaa verorikoksen tai muun verotukseen liittyvän rikoksen tai kirjanpitorikoksen selvittämistä varten. Lain 19 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan Verohallinto voi salassapitovelvollisuuden estämättä antaa yksittäistapauksessa pyynnöstä verotustietoja verovelvollista koskevine tunnistetietoineen syyttäjä- ja esitutkintaviranomaisille rikosten ennalta estämistä, selvittämistä sekä syytteenpanoa varten.

Mainituissa 18 §:n 2 momentissa tai 19 §:n 1 momentin 1 kohdassa ei kuitenkaan säädetä oikeudesta todistaa tällaisista tiedoista oikeudenkäynnissä. Sen varmistamiseksi, ettei edellä 1. lakiehdotuksessa virkasalaisuutta koskeva todistamiskielto oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 12 §:n 1 momentissa estäisi ilmaisemasta tällaista seikkaa oikeudenkäyn-

nissä, mainittu 12 §:n 1 momentissa säädetty todistamiskielto ei koske todistamista edellä mainituista tiedoista asianomaisessa rikosasiassa. Verohallinnon palveluksessa oleva tai ollut henkilö tai se, joka muutoin toimii tai on toiminut Verohallinnossa taikka Verohallinnon toimeksiannosta tai toimeksiantotehtävää hoitavan palveluksessa, saisi todistaa 18 §:n 2 momentissa ja 19 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetuista verotustiedoista asianomaisen rikosasian oikeudenkäynnissä.

1.26 Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta

11 §. *Asianosaisen oikeus tiedonsaantiin.* Pykälän 1 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi uusi 6 a kohta, jonka mukaan asianosaisella, hänen edustajallaan tai avustajallaan ei ole oikeutta sellaisiin salassa pidettäviin tietoihin, joiden avulla anonyymisti rikosasiassa lain nojalla todistavan henkilöllisyys voi paljastua. Kohdan mukaan salassa pidettäviä olisivat anonyymistä todistamisesta päättämistä koskeva hakemus ja sen valmisteluun liittyvät asiakirjat ja anonyymin todistajan henkilöllisyyden paljastamista koskevaan asiaan liittyvät asiakirjat sekä näitä asioita koskeviin oikeudenkäyntiasiakirjoihin sisältyvät sellaiset salassa pidettävät tiedot, joiden perusteella anonyymin todistajan tai sellaiseksi vaaditun henkilöllisyys voi paljastua, jollei oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 11 d §:stä muuta johdu.

Asianosaisella olisi siten laajempi tiedoksisaantioikeus kuin ulkopuolisella 24 §:n mukaan. Muuten 6 a kohtaa olisi sovellettava samalla tavalla kuin mainitun pykälän 1 momenttiin lisättävää 3 l a kohtaa.

Momentin 7 kohtaan tehtäisiin uudesta 6 a kohdasta johtuva tekninen tarkistus.

Säännös velvoittaisi viranomaista olemaan luovuttamatta asianosaiselle anonyymin todistajan henkilöllisyyden paljastavia tietoja. Säännös tulisi sovellettavaksi sekä niihin tilanteisiin, joissa henkilöä on tarkoitus kuulla anonyymisti että niihin tapauksiin, joissa henkilölle on myönnetty anonyymiteetti. Käytännössä asianosaisen tiedonsaantioikeuden rajoitus toteutettaisiin siten, että anonyymisti kuultavan henkilön kertomuksesta peitettäi-

siin seikat, joista hänen henkilöllisyytensä voisi paljastua.

24 §. *Salassa pidettävät viranomaisen asiakirjat.* Pykälän 1 momenttia ehdotetaan täydennettäväksi siten, että salassa pidettäviä viranomaisen asiakirjoja olisivat asiakirjat, jotka sisältävät sellaisia tietoja, joiden avulla anonymisti rikosasiassa lain nojalla todistavan henkilöllisyys voi paljastua. Uuden 31 a kohdan mukaan salaisia olisivat hakemus anonymistia todistamisesta päättämiseksi ja hakemuksen valmisteluun liittyvät asiakirjat ja anonymin todistajan henkilöllisyyden paljastamista koskevaan asiaan liittyvät asiakirjat sekä näitä asioita koskevat oikeudenkäyntiasiakirjat, jollei oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 11 d §:stä muuta johdu.

Anonymin todistajan tai sellaiseksi haetun henkilön suojaamiseksi on asiaan liittyvä aineisto pidettävä tarvittaessa salassa riippumatta siitä, sovelletaanko tätä lakia vai oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annettavaa lakia.

Lähtökohta olisi, että ennen ROL 5 luvun 11 a §:ssä tarkoitetun hakemuksen anonymiteetin myöntämiseksi todistajalle tekemistä syyttäjän ja muiden viranomaisten asiakirjat ovat salassa pidettäviä, kunnes kysymys anonymiteetin myöntämisestä on ratkaistu.

Säännöstä sovellettaisiin yhdenmukaisesti edellä mainitun 11 d §:n kanssa. Jos pykälän nojalla tai tuomioistuimen määräyksestä aineisto on salassa pidettävä, muun viranomaisen aineisto on vastaavasti salaista. Jos taas aineisto tulee julkiseksi mainitun pykälän mukaisesti, vastaava aineisto olisi julkista myös käsillä olevan kohdan mukaan.

Muun viranomaisen todistajan anonymiteetin murtamiseen liittyvät asiakirjat olisi pidettävä vastaavalla tavalla salassa kuin ROL 7 luvun 5 a §:n nojalla oikeudenkäyntiasiakirjat. Tällaisia asiakirjoja voi olla esimerkiksi syyttäjällä, jota kuullaan murtamista koskevassa asiassa. Jos tuomioistuin murtaisi anonymiteetin, salassapito väistyisi vastaavalla tavalla kuin ROL 5 luvun 11 d §:n 3 momentin 4 kohdassa säädetään.

Salassapitoajasta ei ehdoteta otettavaksi julkisuuslakiin erillisiä säännöksiä anonymin todistelun tilanteita varten. Siten salassapitoaika määräytyisi sen mukaan, mitä jul-

kisuuslain 31 §:n 2 momentissa salassapidosta yksityiselämän suojaamiseksi säädetään.

1.27 Laki isyyslain 30 §:n 2 momentin kumoamisesta

1 §. Pykälän mukaan kumottaisiin isyyslain 30 §:n 2 momentti, jonka mukaan asianosaisia tai heidän edustajiaan ei saa kuulla totuusvakuutuksen nojalla. Kielto koskee isyyden vahvistamista ja lain 41 §:n viittaussäännöksen kautta myös sen kumoamista koskevia oikeudenkäyntejä. Koska 1. lakiehdotuksessa esitetään, että asian laadusta riippumatta asianosaisia tai hänen edustajansa ei voitaisi enää kuulla totuusvakuutuksin, momentti on tarpeeton.

2 §. Pykälässä säädettäisiin lain voimaantulosta.

2 Voimaantulo

Koulutukselle ja tiedottamiselle on syytä varata aikaa. Lait ehdotetaan tulemaan voimaan 1 päivänä heinäkuuta 2015.

3 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys

Esitetty sääntely on merkityksellinen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta. Perustuslain 21 §:ssä säädetään oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä. Pykälän 2 momentin mukaan käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

Momentin luetteloa ei ole tarkoitettu tyhjentäväksi. Perustuslain säännös ei estä säätämästä lailla vähäisiä poikkeuksia oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeisiin, kunhan tällaiset poikkeukset eivät muuta oikeusturvatakeiden asemaa pääsääntönä eivätkä vaaranna yksilön oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Lainsäädännöllä ei kuitenkaan saa vaarantaa kenenkään oikeusturvaa (ks. HE 309/1993 vp s. 74).

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin piiriin kuuluvat myös muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa ja kansallaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koske-

van yleissopimuksen 14 artiklassa erityisesti rikoksesta syytetyille taatut oikeudet. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin elementtejä ovat muun muassa oikeus kuulustella tai kuulustuttaa todistajia ja osapuolten tasa-arvo (HE 309/1993 vp s. 74; PeVL 5/1999 vp s. 6, PeVL 7/2000 vp s. 6 ja PeVL 31/2005 vp s. 4.).

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on käytännössään omaksunut kannan, jonka mukaan todistelukysymykset kuuluvat lähtökohtaisesti järjestettäväksi kansallisessa lainsäädännössä. Näitä kysymyksiä ovat todistelun vastaanottaminen ja siihen liittyvät seikat. Kansallisten tuomioistuinten asiana on arvioida niiden saamaa näyttöä. Ihmisoikeustuomioistuin kuitenkin harkitsee, onko oikeudenkäynti ollut kokonaisuutena myös todistelun tapa huomioon ottaen oikeudenmukainen. Tämä tapahtuu ottamalla huomioon paitsi syytetyn oikeudet myös syytteen asianmukaiseen ajamiseen perustuvat julkiset ja asianomistajien intressit sekä tarvittaessa todistajien oikeudet.

Todistelua koskevien säännösten osalta käytännössä on noussut esiin kysymys syytetyn oikeudesta kuulustella tai kuulustuttaa todistajia ja osapuolten tasa-arvo. Ihmisoikeustuomioistuimen vakiintuneen käytännön mukaan lähtökohtana on, että todisteet esitetään syytetyn läsnä ollessa. Säännöstä voidaan kuitenkin hyväksyttävästä syystä poiketa, mutta syytetyn oikeuksia on kuitenkin kunnioitettava. Tämä yleensä edellyttää, että puolustuksella on aito mahdollisuus riitauttaa todiste.

Ihmisoikeustuomioistuin on kiinnittänyt erityistä huomiota siihen, miten tuomioistui-
met ovat perustelleet ratkaisunsa silloin, kun on poikettu pääsäännöstä, jonka mukaan näyttö otetaan vastaan syytetyn läsnä ollessa. Olennaista on, että tuomioistuin kirjaa ratkaisunsa todistajan uskottavuutta ja hänen kertomuksensa luotettavuutta, mukaan lukien puolustuksen merkitykselliset väitteet näistä kysymyksistä, sekä näistä tehtäviä johtopäätöksiä koskevat kannanottonsa. Vaikka todistusharkinta lähtökohtaisesti onkin kansallisen tuomioistuimen asia, tällä tavalla voidaan osoittaa, ettei todistusharkinta ole ollut mielivaltaista tai ettei tuomioistuin ole muuten ylittänyt harkintavaltansa (esim. Peltonen v.

Suomi päätös 11.5.1999; Sievert v. Saksa 19.7.2012). Lakiin ehdotetaan lähinnä otettavaksi säännös erityisestä perusteluvollisuudesta, jos poiketaan todistelutarkoituksessa kuultavan henkilön suullisesta kuulemisesta (2. lakiehdotuksen 11 luvun 4 §:n 3 momentti).

Anonyymiä todistelua, jolla tässä tarkoitetaan todistajan kuulemista niin, ettei hänen henkilöllisyyttään eikä yhteystietojaan paljasteta, sekä mahdollisesti muita anonymiteetin turvaavia toimenpiteitä, on tarkasteltava kokonaisuutena oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksista lähtien erikseen ja omina kokonaisuuksinaan anonymiteetistä päättämistä (2. lakiehdotuksen 5 luvun 11 a-11 e §) ja itse pääasian käsittelyä, jossa anonyymi todistelu otetaan vastaan (1. lakiehdotus 17 luvun 33, 43 ja 53 §). Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytäntöä anonyymistä todistelusta on käsitelty edellä yleisperusteluiden jaksossa 2.2.

Anonyymi todistaminen olisi viimesijainen keino suojella todistajaa. Anonymiteetin myöntämisen edellytyksenä olisi, että menettely on välttämätön anonyymien todistajan tai häneen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta vakavalta uhalta. Anonyymiä todistelua voitaisiin käyttää vain törkeiden rikosten yhteydessä.

Rikosasian vastaajalle on merkitystä hänen puolustuksensa kannalta, kuullaanko todistajaa anonyymisti, koska anonyyminä todistaminen rajoittaa vastaajan mahdollisuuksia täysimittaiseen vastakuulusteluun ja anonyyminä kuullun todistajan kertomuksen kontrollointiin ja riitauttamiseen.

Oikeus tulla kuulluksi on yksi perustuslain 21 §:n 2 momentissa turvatuista oikeuksista (HE 309/1993 vp s. 74). Perustuslakivaliokunta on todennut, että lainsäädännöllä ei saa vaarantaa kenenkään oikeusturvaa. Jos asialla arvioidaan olevan merkitystä asianosaiselle tai sivulliselle, kuulemismahdollisuuden varaaminen on varsin olennainen oikeusturvan tae, josta voidaan poiketa vain hyvin painavista syistä. (PeVL 12/2002 vp s. 6, PeVL 13/2003 vp s. 5 ja PeVL 8/2004 vp s. 3).

Ehdotuksen mukaan rikoksesta epäiltyä tai rikosasian vastaajaa ei kuitenkaan kuultaisi, kun anonymiteetistä päätetään, koska todistajaan kohdistuvaa uhkaa ei käytännössä voida tutkia paljastamatta todistajan henkilöllisyyttä. Todistajan suojaaminen mahdolliselta uhalta on painava syy poiketa kuulemisvelvollisuudesta. Anonyymillä todistelulla pyritäisiin suojaamaan todistajan ja hänen läheisensä perustuslain 7 §:ssä turvattua oikeutta elämään, turvallisuuteen sekä henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Samasta syystä myös oikeudenkäynnin julkisuutta olisi rajoitettava. Poikkeuksen merkitystä vähentää se, että kysymys anonyymin todistelun sallimisesta olisi lähinnä menettelyllinen. Siinä ei oteta kantaa vastaajan syyllisyyteen, vaan syyllisyys ratkaistaan pääasian oikeudenkäynnissä.

Vastaajan oikeusturvan vuoksi anonyymistä todistelusta päättäisi aina kärjäoikeus. Todistajalle voisi anonymiteettiä hakea syyttäjä, mutta osapuolten yhdenvertaisen kohtelun vuoksi myös rikoksesta epäilty tai syytetty voisi olla hakijana.

Yleensä hakijana toimisi syyttäjä, jolloin olisi määrättävä julkinen asiamies valvomaan epäillyn tai vastaajan etua sekä annettava julkiselle asiamiehelle tieto hakemuksen ja sen liitteiden sisällöstä. Vastaajan oikeusturvaa valvoisi anonymiteetin sallimista koskevassa asiassa julkinen asiamies, joka olisi läsnä asian käsittelyssä ja jolla olisi asiallisesti asianosaiselle kuuluvat oikeudet. Hän voisi myös hakea muutosta kärjäoikeuden ratkaisuun.

Tuomioistuimien voisi kuulla anonyymiksi todistajaksi vaadittavaa henkilöä ja asiassa voitaisiin esittää muutakin selvitystä anonymiteetin myöntämisen edellytyksistä. Asiassa ei otettaisi kantaa syyllisyyskysymykseen vaan yksinomaan anonymiteetin myöntämisen edellytyksiin.

Syyteasia, jossa anonyymia todistajaa kuullaan, voitaisiin yleensä käsitellä julkisesti. Puolustuksella olisi aina oikeus esittää kysymyksiä anonyymille todistajalle oikeudenkäynnissä ja riitauttaa hänen kertomuksensa luotettavuus. Anonyymillä todistajalla olisi velvollisuus vastata kaikkiin kysymyksiin, jollei vastaamisesta seuraa henkilöllisyyden paljastuminen. Anonyymin todistajan henki-

lökohtaista kuulemista ei voisi korvata esitutkintakertomuksen käyttämisellä.

Esityksen mukaan anonyymia todistajaa voitaisiin kuulla erilaisten järjestelyjen avulla. Vähäisin poikkeus tavanomaiseen oikeudenkäyntiin olisi se, että anonyymin todistajan henkilöllisyys ja yhteystiedot jäisivät ilmoittamatta. Anonyymia todistajaa voitaisiin kuulla myös videoyhteyden välityksellä taikka sermin takaa tai vastaajan olematta läsnä. Laajimmillaan anonyymia todistajaa kuultaisiin ilman näköyhteyttä ja ääni muunnettuna. Tapauskohtaisesti käytettäisiin niitä keinoja, jotka ovat välttämättömiä anonyymin todistajan henkilöllisyyden salaamiseksi.

Mainittujen keinojen käyttäminen saattaisi jossain määrin heikentää vastaajan edellytyksiä puolustuksensa järjestämiseen sekä vähentää tosiasiallista mahdollisuutta riitauttaa todistajan kertomuksen uskottavuus. Se saattaisi myös horjuttaa prosessin osapuolten tassa-arvoa, koska yleensä vain syyttäjä tietäisi kuultavan henkilöllisyyden. Anonymiteettiä yleensä hakisi syyttäjä.

Jonkin oikeudenkäyntiin osallistuvan virallistahon on kuitenkin tiedettävä anonyymin todistajan henkilöllisyys. Käytännössä syyttäjän tietoa tarvitaan siihen, että anonyymin todistajan kuuleminen voidaan järjestää. Syyttäjä voi kontrolloida, että oikeaa henkilöä kuullaan anonyymisti, ja huolehtia siitä, ettei anonyymille todistajalle esitetä henkilöllisyyden paljastavia kysymyksiä ja ettei henkilöllisyys paljastu esimerkiksi todistajan saapuesssa istuntoon.

Toinen vaihtoehto olisi, että tuomioistuimien tietäisi anonyymin todistajan henkilöllisyyden. Ehdotuksessa ei kuitenkaan tätä esitetä. Ehdotuksen mukaan anonymiteetin myöntämisestä päättänyt tuomari ei saisi toimia tuomarina syyteasiassa, eikä syyteasiaa käsittelevälle tuomarille ilmoiteta anonyymin todistajan henkilöllisyyttä.

Tuomarin tietämättömyys todistajan henkilöllisyydestä voitaisiin nähdä takeena sille, ettei anonyymi todistelu saa liian merkittävää painoarvoa. Myöskään vakiintuneen ja painavan lähtökohdan mukaan tuomari ei saa käyttää asian ratkaisemisessa yksityisiä tietojaan. Jos tuomari käyttää tällaisia tietoja, ratkaisu perustuu osittain sellaiselle aineistolle, joka ei ole ollut kaikkien asianosaisten tie-

dossa ja jota he eivät ole voineet oikeudenkäynnissä kommentoida. Tuomari ei voisi myöskään tällaisia seikkoja ottaa esiin tuomion perusteluissa, mikäli ne johtaisivat anonyymin todistajan henkilöllisyyden paljastumiseen. Tällöin muutoksenhakutuomioistuinkaan ei voisi kontrolloida näiltä osin tuomion oikeellisuutta.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on tosin kiinnittänyt huomiota muun ohella siihen, onko tuomari ollut tietoinen todistajan henkilöllisyydestä ja voinut arvioida tämän kertomuksen uskottavuutta arvioidessaan sitä, onko anonyymin todistelun sallimisesta puolustukselle aiheutuvaa epätasapainoa kompensoitu riittävästi (ks. yleisperusteluiden jaksossa 2.2 käsitelty tapaus *Ellis ym.*, jossa kuitenkin syyllisyyskysymyksen ratkaisi jury). Ihmisoikeustuomioistuin ei ole kuitenkaan asettanut tuomarin tietoa anonyymin todistajan henkilöllisyydestä ehdoksi anonyymin todistelun sallimiselle. Puolustuksen oikeudet voidaan kompensoida muillakin tavoilla.

Perustuslakivaliokunta on jäljempänä lähemmin tarkastelluin tavoin pitänyt oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten vastaisena, että syyttäjällä olisi vaitiolo-oikeus esimerkiksi siitä, miten todiste on hankittu (PeVL 67/2010 vp s. 6). Anonyymin todistelun osalta syyttäjällä olisi toisin kuin vastapuolella yleensä tieto anonyymin todistajan henkilöllisyydestä. Tietoa voidaan edellä mainituista syistä pitää välttämättömänä. Syyttäjällä ei olisi oikeutta paljastaa anonyymin todistajan henkilöllisyyttä, vaan hänellä olisi vaitiolovelvollisuus (1. lakiehdotuksen 17 luvun 21 §:n 2 momentti, 26. lakiehdotus). Ehdotus ei ole tässä suhteessa ongelmallinen.

Kokonaisuutena arvostellen anonyymin todistelun aiheuttamat poikkeamat oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksista olisivat vähäisiä. Anonyymin todistelun soveltamisala olisi laissa tarkasti rajattu ja sille on perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävät perusteet. Anonyymi todistelu olisi yhteiskunnallisesti tarpeen vakavan rikollisuuden rikosvastuun toteuttamiseksi. Anonymiteetillä pyrittäisiin edistämään aineellisen totuuden selvittämistä ja siten oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta. Esimerkiksi peiteoperaation kulusta voitaisiin

saada objektiivisempaa tietoa kuulemalla operaatioon osallistunutta poliisimestä suullisessa ja välittömässä oikeudenkäynnissä kuin tilanteessa, jossa todisteena vedottaisiin pelkästään tutkinnanjohtajan antamiin tietoihin peitetoinnasta.

Ehdotettu sääntely siten täyttäisi oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin liittyvät vaatimukset.

Syyttäjälle ehdotetaan vaitiolo-oikeutta niistä poliisilain 7 luvun 3 §:n 1 momentissa saaduista tiedoista, jotka hän on saanut toimiessaan esitutkintalain 2 luvun 4 §:ssä tarkoitettuna tutkinnanjohtajana (7. lakiehdotus). Mainitussa 7 luvun 3 §:n 1 momentissa tarkoitettut tiedot koskevat luottamuksellisesti tietoja antaneen henkilön henkilöllisyyttä sekä taktisia ja teknisiä menetelmiä. Esitutkintalain 2 luvun 4 §:n mukaan syyttäjä toimii tutkinnanjohtajana, kun poliisin epäillään syyllistyneen virkatehtäviensä suorittamisen yhteydessä rikokseen tai kun poliisimiehen muun epäillyn rikoksen vakavuus tai asian laatu sitä edellyttää, ei kuitenkaan silloin, kun asia käsitellään rikesakko- tai rangaistusmääräysmenettelyssä. Syyttäjä voi toimia tutkinnanjohtajana myös silloin, kun rikoksesta epäiltynä poliisimiehen ohella olisi muukin henkilö kuin poliisimies. Syyttäjällä on pykälän mukaan samat toimivaltuudet kuin tutkinnanjohtajana toimivalla poliisipäällystön kuuluvalla poliisimiehellä.

Esitutkinta-, pakkokeino- ja poliisilainsäädännön uudistuksen yhteydessä ehdotettiin voimassa olevaa oikeutta hiukan laajempaa vaitiolovelvollisuutta poliisin henkilöstöön kuuluvalla luottamuksellisia tietoja antaneen taikka valeostajan tai peitehenkilön henkilöllisyydestä, kun tiedon ilmaiseminen vaarantaisi sanotun henkilön tai hänen läheisensä turvallisuuden (HE 224/2010 vp s. 146). Lisäksi ehdotettiin voimassa olevaa oikeutta vastaten, että poliisin henkilöstöön kuuluvat la on vaitiolo-oikeus tiedoista, jotka koskevat luottamuksellisesti tietoja antaneen henkilön henkilöllisyyttä sekä taktisia ja teknisiä menetelmiä (HE 224/2010 vp s. 148). Samalla ehdotettiin, että syyttäjän henkilöstöön kuuluvalla olisi samanlainen vaitiolo-oikeus ja vaitiolovelvollisuus kuin poliisin henkilöstöön kuuluvalla.

Eduskunnan perustuslakivaliokunnalla ei ollut huomauttamista syyttäjän tai poliisin henkilöstöön kuuluvan vaitiolovelvollisuudesta. Nämä hyväksyttiin esityksen mukaisesti. Vaitiolo-oikeutta koskeva poliisilain 7 luvun 3 §, joka koskee poliisin henkilöstöön kuuluvaa, hyväksyttiin niin ikään ehdotetussa muodossa.

Sitä vastoin syyttäjien vaitiolo-oikeutta koskeva esitys hylättiin. Perustuslakivaliokunta katsoi, että ehdotettu sääntely olisi vastoin oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevaa perustuslain 21 §:ää, koska syytetyn vastapuolena rikosprosessissa oleva syyttäjä olisi syyteharkinnan jälkeen suorastaan lain nojalla oikeutettu salaamaan esimerkiksi sen, miten jokin todiste on hankittu (PeVL 67/2010 vp s. 6).

Hylätyssä lakiehdotuksessa ollut vaitiolo-oikeus koski ilman eri rajoituksia kaikkia syyttäjälaitokseen kuuluvia, eikä virkatehtävän laadulla ollut myöskään merkitystä. Nyt ehdotettu vaitiolo-oikeus koskisi vain syyttäjiä ja vaitiolo-oikeus kattaisi vain ne tiedot, jotka syyttäjä on saanut toimiessaan tutkinnanjohtajana. Tällöin syyttäjä toimii asiallisesti poliisiin roolissa, eikä tavanomaisessa syyttäjän roolissa, jossa päätetään syytteen

nostamisesta ja ajetaan sitä tuomioistuimessa.

Tutkinnanjohtajana toiminut syyttäjä ei päättä syytteen nostamisesta tutkimansa rikoksen osalta saati aja siitä syytettä. Esitutkinnaan päättymisen jälkeen syyteharkinnasta ja syytteen ajamisesta vastaa toinen syyttäjä, jolla on käytettävissään sama esitutkintaineisto kuin syytetyllä. Siten ei synny tilannetta, jossa syytteestä huolehtivalla syyttäjällä olisi tietoja, jotka saataisiin salata hänen vastapuoleltaan oikeudenkäynnissä.

Mainituista syistä ehdotettu syyttäjän vaitiolo-oikeus on rajoitettu niin, ettei se ole vastoin perustuslain 21 §:n mukaisia oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksia.

Hallitus katsoo, että lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä. Koska ehdotettu anonymiä todistelua koskeva lainsäädäntö on luonteeltaan uudenlaista ja koska asialla on periaatteellista merkitystä, ehdotuksesta on aiheellista pyytää perustuslakivaliokunnan lausunto.

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

Lakiehdotukset

1.

Laki**oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan oikeudenkäymiskaaren 6 luvun 2 ja 8 §, 14 luvun 1 §, 15 luvun 17 §, 17 luku, 24 luvun 2 §:n 1 momentti, 25 a luvun 10 §, 26 luvun 23 §:n 2 momentti ja 24 a §:n 2 momentti sekä 31 luvun 7 §:n 1 momentin 2 kohta ja 8 §:n 2 kohta,

sellaisina kuin ne ovat, 6 luvun 2 § ja 24 luvun 2 §:n 1 momentti laissa 768/2002 ja 6 luvun 8 § laissa 1052/1991, 14 luvun 1 § laissa 595/1993, 15 luvun 17 § laissa 585/1995, 25 a luvun 10 § laissa 650/2010, 26 luvun 23 §:n 2 momentti laissa 165/1998 ja 24 a §:n 2 momentti laissa 381/2003 sekä 31 luvun 7 §:n 1 momentin 2 kohta ja 8 §:n 2 kohta laissa 109/1960, sekä

lisätään 6 luvun 7 §:ään, sellaisena kuin se on laissa 1052/1991, uusi 3 momentti seuraavasti:

6 luku

Riita-asian pääkäsittely

2 §

Pääkäsittelyssä asia käsitellään, jollei tuomioistuimien toisin päätä, seuraavassa järjestyksessä:

1) istunnon alussa tuomioistuimen on lyhyesti yhteenvedon avulla selostettava, mihin asian valmistelussa on päädytty, sekä tiedusteltava, vastaavanko valmistelussa esitetyt vaatimukset edelleen asianosaisten kantaa;

2) asianosaisten on vuorollaan perusteltava kantaansa ja lausuttava vastapuolen perustelujen johdosta;

3) tuomioistuimen on otettava vastaan todistelu; sekä

4) asianosaisten on esitettävä loppulausuntonsa.

7 §

Todistelun vastaanottamisesta tässä pykälässä tarkoitettussa pääkäsittelyssä asianosaisten poissa ollessa säädetään 17 luvun 55 §:ssä.

8 §

Todistelun vastaanottamisesta pääkäsittelyn peruuttamisesta huolimatta pääkäsittelyn ulkopuolella ja todistelun vastaanottamisesta uudelleen säädetään 17 luvussa.

14 luku

Asian käsittelystä oikeudessa

1 §

Riita-asiassa asianosaisten on pysyttävä toudessa tehdessään selkoa niistä seikoista, joihin hän vetoaa asiassa, ja lausueissaan vastapuolen esittämistä seikoista.

15 luku

Oikeudenkäyntiasiamiehestä

17 §

Oikeudenkäyntiasiamies tai -avustaja tai hänen apulaisensa tai tulkki ei saa luvattomasti ilmaista yksityisen tai perheen salaisuutta tai liike- tai ammattisalaisuutta, jonka hän on saanut tietää:

1) hoitaessaan oikeudenkäyntiin liittyvää tehtävää;

2) antaessaan oikeudellista neuvontaa päämiehen oikeudellisesta asemasta esitutkinassa tai muussa oikeudenkäyntiä edeltävässä käsittelyvaiheessa;

3) antaessaan oikeudellista neuvontaa oikeudenkäynnin käynnistämiseksi tai sen välttämiseksi.

Rangaistus 1 momentissa säädetyn salassapitovelvollisuuden rikkomisesta tuomitaan rikoslain (39/1889) 38 luvun 1 tai 2 §:n mukaan, jollei teko ole rangaistava rikoslain 40 luvun 5 §:n mukaan tai siitä muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta.

17 luku

Todistelusta

Yleiset säännökset

1 §

Asianosaisella on oikeus esittää haluamansa näyttö asian tutkivalle tuomioistuimelle sekä lausua jokaisesta tuomioistuimessa esitetystä todisteesta, jollei laissa toisin säädetä.

Tuomioistuimen on esitettyjä todisteita ja muita asian käsittelyssä esiin tulleita seikkoja harkittuana päätettävä, mitä asiassa on näytetty tai jäänyt näyttämättä. Tuomioistuimen on perusteellisesti ja tasapuolisesti arvioitava todisteiden ja muiden seikkojen näyttöarvo vapaalla todistusharkinnalla, jollei laissa toisin säädetä.

2 §

Riita-asiassa asianosaisen on näytettävä ne seikat, joihin hänen vaatimuksensa tai vastustamisensa perustuu.

Seikan asettaminen tuomion perustaksi edellyttää, että asianosainen on esittänyt siitä uskottavan näytön.

Jos yksityisoikeudellisen saatavan määrästä ei ole saatavissa uskottavaa näyttöä taikka se olisi saatavissa vain vaikeuksien tai asian laatuun nähden kohtuuttomilla kustannuksilla tai kohtuuttomalla vaivalla, tuomioistuin arvioi määrän.

Mitä 1 ja 2 momentissa säädetään, noudatetaan, jollei todistustaakasta tai näytöltä vaadittavasta vahvuudesta laissa toisin säädetä tai asian laadusta muuta johdu. Mitä 3 mo-

mentissa säädetään, noudatetaan, jollei laissa toisin säädetä.

3 §

Rikosasiassa kantajan on näytettävä ne seikat, joihin hänen rangaistusvaatimuksensa perustuu.

Tuomion, jossa vastaaja tuomitaan syylliseksi, edellytyksenä on, ettei vastaajan syyllisyydestä jää varteenotettavaa epäilyä.

4 §

Tuomioistuin soveltaa lakia viran puolesta. Asianosainen saa antaa tuomioistuimelle kirjallisen selvityksen siitä, miten lakia olisi sovellettava. Selvityksen laatijaa tai muuta henkilöä voidaan kuulla henkilökohtaisesti tuomioistuimessa, jos tuomioistuin katsoo sen tarpeelliseksi.

Jos asiassa olisi sovellettava vieraan valtion lakia eikä tuomioistuin tunne sen sisältöä, tuomioistuimen tulee kehottaa asianosaista esittämään siitä selvitystä. Tuomioistuimen velvollisuudesta hankkia viran puolesta selvitystä vieraan valtion lain sisällöstä säädetään erikseen.

Suomen lakia sovelletaan, jos vieraan valtion lain sisällöstä ei ole selvitystä. Selvityksen puuttuminen ei kuitenkaan saa koitua rikosasian vastaajan vahingoksi.

5 §

Yleisesti tunnetusta seikasta näyttö ei ole tarpeen.

Riita-asiassa, jossa sovinto on sallittu, näyttö ei myöskään ole tarpeen asianosaisen tunnustamasta seikasta tai seikasta, josta asianosaiset ovat yksimielisiä.

Jos tunnustus on annettu riita-asiassa, jossa sovinto ei ole sallittu, tai rikosasiassa taikka jos asianosainen peruuttaa 2 momentissa tarkoitetun tunnustuksensa, tuomioistuin harkitsee, mikä vaikutus tunnustuksella tai tunnustuksen peruuttamisella on todisteena.

6 §

Tuomioistuin harkitsee, mikä vaikutus asianosaisen menettelyllä on todisteena, jos hän ilman hyväksyttävää syytä:

1) kutsusta huolimatta ei saavu oikeudenkäyntiin tai poistuu luvatta;

2) tuomioistuimen kehotuksesta huolimatta ei lausu vastapuolen vaatimuksesta tai sen perusteista;

3) todistelutarkoituksessa kuultuna ei anna kertomusta tai vastaa kysymykseen;

4) ei noudata tuomioistuimen kehotusta täydentää tai selventää esitystään taikka muuta kehotusta.

Rikosasian vastaajan 1 momentissa tarkoitettu menettely saadaan ottaa huomioon hänen vahingokseen vain siinä määrin kuin se ei loukkaa hänen oikeuttaan olla myötävai-kuttamatta syyllisyytensä selvittämiseen.

7 §

Asianosaisten on hankittava asiassa tarpeelliset todisteet. Tuomioistuimella on omaa aloitteestaan päättää hankittavaksi todisteita riita-asiassa, jossa sovinto ei ole sallittu. Rikosasiassa tuomioistuimella on hankkia näyttöä, jos se todennäköisesti ei tue syytettä. Tuomioistuimella on kuitenkin asian laadusta riippumatta oikeus hankkia omasta aloitteestaan asiantuntijalausunto.

8 §

Tuomioistuimen on evättävä näyttö, joka:

- 1) koskee asiaan vaikuttamatonta seikkaa;
- 2) on muuten tarpeeton;
- 3) voidaan korvata olennaisesti vähemmällä kustannuksella tai vaivalla saatavissa olevalla todisteella;
- 4) voidaan korvata olennaisesti luotettavammalla todisteella; tai
- 5) on asianmukaisista toimenpiteistä huolimatta jäänyt tavoittamattomiin, eikä asian ratkaisemista tule enää viivyttää.

9 §

Jokaisella on velvollisuus saapua tuomioistuimeen kuultavaksi todistelutarkoituksessa sekä luovuttaa esine tai asiakirja tuomioistuimelle todisteeksi taikka sallia katselmuksen toimittaminen, jollei laissa toisin säädetä. Velvollisuudesta toimia asiantuntijana säädetään erikseen.

Sillä, jolla on tuomioistuimessa kuulusteltaessa asianosaisena todistelutarkoituksessa, todistajana tai asiantuntijana velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta, ei ole velvollisuutta luovuttaa esinettä tai asiakirjaa käytettäväksi todisteena taikka sallia katselmuk-

sen toimittamista näytön hankkimiseksi salassa pidettävästä tai vaitiolo-oikeuden alaisesta tiedosta. Rikosasian vastaaja ja häneen 17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa oleva henkilö on kuitenkin velvollinen sallimaan katselmuksen toimittamisen.

Jäljempänä tässä luvussa säädetty velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta ei koske tietoa, jonka oikeudettomasta hankkimisesta, paljastamisesta tai käyttämisestä syyttäjää ajaa syytettä.

Velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta

10 §

Sellaisista tiedoista ei saa todistaa, jotka ovat salassa pidettäviä valtion turvallisuuden takia tai sen takia, että ne koskevat Suomen suhteita toiseen valtioon tai kansainväliseen järjestykseen.

11 §

Tuomioistuimen päätösneuvottelun sisälöstä ei saa todistaa.

Riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetussa laissa (394/2011) tarkoitettu sovittelija ei saa riita-asiassa todistaa siitä, mitä hän tehtävässään on saanut tietää soviteltavasta asiasta, elleivät erittäin tärkeät syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet vaadi todistamista tai se, jonka hyväksi vaitiolo-velvollisuus on säädetty, todistamiseen suostu.

Rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetussa laissa (1015/2005) tarkoitettu sovittelija ei saa todistaa siitä, mitä hän tehtävässään on saanut tietää soviteltavasta asiasta, elleivät erittäin tärkeät syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet vaadi todistamista tai se, jonka hyväksi vaitiolo-velvollisuus on säädetty, todistamiseen suostu.

12 §

Virkamies tai julkisyhteisön työntekijä taikka julkista valtaa käyttävä tai julkista luottamustehtävää hoitava taikka muu, joka

on viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 23 §:n nojalla vaitiolovelvollinen, ei saa todistaa siitä, mitä sisältyy mainitun lain 11 §:n 2 momentin tai oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007) 12 §:n 2 momentin nojalla asianosaiselta salassa pidettävään asiakirjaan tai oikeudenkäyntiasiakirjaan, eikä myöskään siitä, mikä olisi asiakirjaan merkittynä pidettävä jomman kumman lainkohdan nojalla asianosaiselta salassa, ellei se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, suostu todistamiseen tai ellei lapsen huollosta ja tapaamis-oikeudesta annetun lain (361/1983) 16 §:n 3 momentista tai sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 18 §:n 1 momentista taikka muusta vastaavasta lainkohdasta muuta johdu.

Syyttäjälaitoksesta annetun lain (439/2011) 25 a §:n 1 momentissa tarkoitettulla henkilöllä sekä poliisin tai muun rikostorjunnasta huolehtivan viranomaisen henkilöstöön kuuluvalla on velvollisuus kieltäytyä todistamasta poliisilain (872/2011) 7 luvun 1 §:n 1 momentissa tarkoitettua tiedosta. Syyttäjälaitoksesta annetun lain 25 a §:n 2 momentissa tarkoitettulla syyttäjällä sekä poliisin tai muun rikostorjunnasta huolehtivan viranomaisen henkilöstöön kuuluvalla on oikeus kieltäytyä todistamasta poliisilain 7 luvun 3 §:n 1 momentissa tarkoitettua tiedosta. Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehellä on oikeus kieltäytyä todistamasta vankeuslain (767/2005) 19 luvun 10 §:n 1 momentissa tarkoitettua tiedosta. Tuomioistuim voi kuitenkin velvoittaa henkilön todistamaan, jos:

1) syyttäjä ajaa syytettyä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta;

2) tiedon ilmoittamatta jättäminen voisi loukata asianosaisen oikeutta puolustautua asianmukaisesti tai muuten asianmukaisesti valvoa oikeuttaan oikeudenkäynnissä; ja

3) luottamuksellisesti tietoja tai vihjetietoja antaneen henkilön taikka valeostajana tai peitetoiminnassa toimineen henkilöllisyyden ilmaiseminen ei ilmeisesti aiheuta vakavaa vaaraa hänen tai hänen läheistensä turvallisuudelle.

Turvallisuustutkintalaissa (525/2011) tarkoitettu Onnettomuustutkintakeskuksen virkamies, tutkintaryhmän jäsen tai muu turvallisuustutkintaan osallistuva ei saa todistaa siitä, mitä hän on tehtävässään saanut tietää onnettomuudesta. Tuomioistuim voi kuitenkin velvoittaa edellä tarkoitettua henkilön todistamaan, jos erittäin tärkeät syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet sitä vaativat.

13 §

Oikeudenkäyntiasiamies tai -avustaja taikka tulkki ei saa luvattomasti todistaa siitä, mitä hän on saanut tietää:

1) hoitaessaan oikeudenkäyntiin liittyvää tehtävää;

2) antaessaan oikeudellista neuvontaa päämiehen oikeudellisesta asemasta esitutkinassa tai muussa oikeudenkäyntiä edeltävässä käsittelyvaiheessa;

3) antaessaan oikeudellista neuvontaa oikeudenkäynnin käynnistämiseksi tai sen välttämiseksi.

Tuomioistuim voi velvoittaa muun 1 momentissa tarkoitettua henkilön kuin rikosasian vastaajan oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan tai tulkin todistamaan, jos syyttäjä ajaa syytettyä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta.

Asianajaja tai luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetussa laissa tarkoitettu oikeudenkäyntiavustaja taikka julkinen oikeusavustaja ei saa luvattomasti todistaa yksityisen tai perheen salaisuudesta tai liike- tai ammattisalaisuudesta, josta hän on muussa kuin 1 momentissa tarkoitettua tehtävässään saanut tiedon. Tuomioistuim voi kuitenkin velvoittaa henkilön todistamaan, jos syyttäjä ajaa syytettyä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta, tai jos erittäin tärkeät syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet sitä vaativat.

14 §

Lääkäri tai muu terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa (559/1994) tai sen nojalla annetussa asetuksessa tarkoitettu terveydenhuollon ammattihenkilö ei saa todistaa henkilön tai hänen perheensä terveydentilaa koskevasta arkaluonteisesta tiedosta tai muusta henkilön tai perheen salaisuudesta, josta hän asemansa tai tehtävänsä perusteella on saanut tiedon, ellei se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, suostu todistamiseen.

Tuomioistuin voi velvoittaa 1 momentissa tarkoitettua henkilön todistamaan, jos syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta säädetty ankaran rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta.

15 §

Sen estämättä, mitä 11 §:n 2 ja 3 momentissa, 12 §:n 1 momentissa taikka 13 tai 14 §:ssä säädetään, tuomioistuin voi velvoittaa lainkohdassa tarkoitettua henkilön todistamaan, jos se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, on kuollut ja jos erityisen tärkeät syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet sitä vaativat.

Sen estämättä, mitä edellä 13 tai 14 §:ssä säädetään, mainitussa pykälässä tarkoitettu henkilö saa todistaa siltä osin kuin tiedon ilmaiseminen on välttämätöntä puolustuksen järjestämiseksi häntä tai häneen 22 §:n 2 momentissa tarkoitettua suhteessa olevaa henkilöä vastaan esitetyn rangaistusvaatimuksen tai muun rikokseen perustuvan vaatimuksen vuoksi taikka hänelle asianomistajana kuuluvien oikeuksien käyttämiseksi.

16 §

Uskonnonvapauslaissa (453/2003) tarkoitettua rekisteröidyn uskonnollisen yhdyskunnan pappi tai muu vastaavassa asemassa oleva henkilö ei saa todistaa siitä, mitä hän on riipissä tai yksityisessä sielunhoidossa saanut tietää, ellei se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, suostu todistamiseen.

Vaitiolovelvollisuudesta Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa ja Suomen ortodoksisessa kirkossa säädetään kuitenkin erikseen.

17 §

Asianosaisen nykyinen tai entinen aviopuoliso taikka nykyinen avopuoliso, sisarus, sukulainen suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa taikka se, jolla on vastaavanlainen parisuhteeseen tai sukulaisuuteen rinnastuva läheinen suhde asianosaiseen, saa kieltäytyä todistamasta.

Jos 1 momentissa tarkoitettu henkilö suostuu todistamaan tuomioistuimessa, suostumusta ei voida peruuttaa, ellei muusta tässä luvussa säädetystä salassapitovelvollisuudesta tai vaitiolo-oikeudesta muuta johdu.

18 §

Jokaisella on oikeus kieltäytyä todistamasta siltä osin kuin todistaminen saattaisi hänet tai häneen 17 §:n 1 momentissa tarkoitettua suhteessa olevan henkilön syytteen vaaraan tai myötävaikuttaisi hänen tai häneen mainitussa suhteessa olevan henkilön syyllisyyden selvittämiseen.

Sen estämättä, mitä 17 §:ssä ja edellä tässä pykälässä säädetään asianosaiseen 17 §:n 1 momentissa tarkoitettua suhteessa olevan henkilön vaitiolo-oikeudesta, tuomioistuin voi rikosasiassa päättää, ettei todistajana kuultavalla asianomistajalla, jolla ei ole vaatimuksia, ole vaitiolo-oikeutta, jos on syytä epäillä, ettei hän ole itse päättänyt vaitiolo-oikeuden käyttämisestä.

19 §

Liike- tai ammattisalaisuudesta saa kieltäytyä todistamasta, jolleivät erityisen tärkeät syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet vaadi todistamista.

20 §

Sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetussa laissa (460/2003) tarkoitettu yleisön saataville toimitettua viestin laati taikka julkaisija tai ohjelmatoiminnan harjoittaja saa kieltäytyä todistamasta siitä, kuka on antanut viestin perusteena olevat tiedot tai laatinut yleisön saataville toimitettua viestin.

Tuomioistuin voi velvoittaa 1 momentissa tarkoitettua henkilön todistamaan, jos syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta säädetty ankara

rin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta tai joka koskee salassapitovelvollisuuden rikkomista rangaistavaksi säädetyllä tavalla.

21 §

Jäljempänä 33 §:ssä tarkoitettu anonymi todistaja saa kieltäytyä todistamasta siltä osin kuin todistaminen saattaisi paljastaa hänen henkilöllisyytensä tai yhteystietonsa.

Jokaisella muulla kuin anonymillä todistajalla on velvollisuus kieltäytyä todistamasta siltä osin kuin todistaminen saattaisi paljastaa anonymin todistajan henkilöllisyyden tai hänen yhteystietonsa.

Anonymin todistajan henkilöllisyyden paljastamisesta tuomioistuimen päätöksellä säädetään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 7 luvun 5 a §:ssä.

22 §

Edellä 11 §:n 2 tai 3 momentissa, 12 §:ssä, 13 §:n 1 tai 3 momentissa, 14 §:n 1 momentissa taikka 16 §:ssä tai 20 §:n 1 momentissa tarkoitettu velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta säilyy, vaikkei asianomainen henkilö enää ole siinä asemassa, jossa hän on saanut tiedon todistettavasta seikasta.

Sillä, joka on saanut 11 §:n 2 tai 3 momentissa, 13 §:n 1 tai 3 momentissa, 14 §:n 1 momentissa taikka 20 §:n 1 momentissa tarkoitetun tiedon toimiessaan lainkohdassa tarkoitetun henkilön palveluksessa tai muuten hänen apunaan, on vastaava velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta kuin vastaavassa lainkohdassa tarkoitetulla henkilöllä. Palveluksessa tai apuna toiminut henkilö voidaan kuitenkin määrätä todistamaan 15 §:n 1 momentissa säädetyillä edellytyksillä. Palveluksessa tai apuna toiminut henkilö saa myös todistaa 15 §:n 2 momentissa säädetyillä edellytyksillä 13 tai 14 §:ssä tarkoitettua henkilön ja muun hänen palveluksessaan tai apunaan toimineen henkilön asiassa.

Sovellettaessa 12 §:n 2 momenttia, 13 §:n 2 momenttia, 14 §:n 2 momenttia tai 20 §:n 2 momenttia vähimmäisrangaistuksesta ei oteta huomioon, mitä rikoslain 6 luvun 8 §:ssä säädetään lievennetyistä rangaistusasteikosta.

23 §

Jos henkilö kieltäytyy todistamasta, hänen on ilmoitettava kieltäytymisensä peruste ja saatettava todennäköiseksi sitä tukevat seikat.

Jos henkilö kuitenkin kieltäytyy todistamasta 18 tai 21 §:ssä tarkoitetulla perusteella, kieltäytyminen hyväksytään, jollei hän ole selvästi erehtynyt kieltäytymistä koskevan oikeuden tai velvollisuuden sisällöstä tai kieltäytyminen ole muutoin selvästi perustettua.

Kirjallisen kertomuksen käyttökielto sekä todisteiden hyödyntämiskiello

24 §

Tuomioistuimessa ei saa käyttää todisteena kirjallista yksityisluonteista kertomusta, joka on annettu vireillä olevan tai alkavan oikeudenkäynnin varalta, paitsi jos

1) riita-asiassa, jossa sovinto on sallittu, asianosaiset suostuvat sen käyttämiseen todisteena;

2) vastaaja toimittaa sen tuomioistuimelle kiistäessään 5 luvun 14 §:ssä tarkoitetun juoksevaan velkakirjaan, vekseliin tai shekkiin perustuvan vaatimuksen vastauksensa yhteydessä kiistämisensä todennäköisten syiden tueksi;

3) muualla laissa toisin säädetään;

4) tuomioistuin sen erityisestä syystä sallii.

Tuomioistuimessa ei saa käyttää todisteena esitutkintapöytäkirjaan tai muulle asiakirjalle merkittyä tai muulla tavalla tallennettua lausumaa, ellei laissa toisin säädetä, paitsi jos lausuman antajaa ei voida kuulustella pääkäsittelyssä tai pääkäsittelyn ulkopuolella taikka hän on jäänyt asianmukaisista toimenpiteistä huolimatta tavoittamatta, eikä asian ratkaisemista tulisi enää viivyttää.

Seuraavien esitutkinnassa videotallenteesen tai siihen rinnastettavaan muuhun kuva- ja äänitallenteesen tallennettua kuulustelua voidaan kuitenkin käyttää todisteena, jos syytetylle on varattu asianmukainen mahdollisuus esittää kuulusteltavalle kysymyksiä:

1) henkilö, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt;

2) 15—17-vuotias asianomistaja, joka on erityisen suojelun tarpeessa ottaen huomioon

etenkin hänen henkilökohtaiset olosuhteensa ja rikoksen laatu;

3) rikoslain 20 luvun 1—7 §:ssä tarkoitetun seksuaalirikoksen asianomistaja, joka ei halua tulla oikeudenkäyntiin kuultavaksi.

25 §

Tuomioistuim ei saa hyödyntää todistetta, joka on saatu kiduttamalla.

Rikosasiassa ei saa hyödyntää 18 §:ssä säädetyn vaitiolo-oikeuden vastaisesti hankittua todistetta. Hyödyntämiskielto koskee myös todistetta, joka on hankittu muussa menettelyssä kuin esitutkinnassa tai rikosasian oikeudenkäynnissä henkilöltä pakkokeinon käyttämisen uhalla tai muutoin vastoin hänen tahtoaan, jos hän oli tällöin epäiltynä tai vastaajana rikoksesta taikka esitutkinta tai oikeudenkäynti oli vireillä rikoksesta, josta häntä syytetään, ja jos todisteen hankkiminen rikosasiassa olisi ollut vastoin 18 §:ää. Jos kuitenkin henkilö on muussa menettelyssä kuin rikosasian käsittelyssä tai siihen rinnastuvassa menettelyssä antanut lakisääteisen velvollisuutensa täyttämisen yhteydessä totuudenvastaisen lausuman taikka väärän tai sisällöltään totuuden vastaisen asiakirjan taikka väärän tai väärennetyn esineen, sitä saadaan hyödyntää todisteena velvollisuuden vastaista menettelyä koskevassa rikosasiassa.

Tuomioistuimen on jätettävä hyödyntämättä lainvastaisesti hankittu todiste myös, jos siihen on painavat syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen hankkimistapaan liittyvä oikeudenloukkauksen vakavuus, hankkimistavan merkitys todisteen luotettavuudelle, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja muut olosuhteet.

Asianosaisen kuulustelu

26 §

Asianosaista voidaan kuulustella todistelutarkoituksessa. Riita-asian asianosaisen on pysyttävä totuudessa antaessaan kertomuksensa ja vastatessaan tehtyihin kysymyksiin. Rikosasian asianomistajan on pysyttävä totuudessa tehdessään selkoa asiasta ja vastatessaan tehtyihin kysymyksiin.

27 §

Asianosaista, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, voidaan kuulustella todistelutarkoituksessa, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja jos:

1) henkilökohtaisella kuulemisella on asian selvittämiseksi keskeinen merkitys; ja

2) kuuleminen ei todennäköisesti aiheuta kuultavalle sellaista kärsimystä tai muuta haittaa, joka voi vahingoittaa häntä tai hänen kehitystään.

Tuomioistuimen on tarvittaessa määrättävä kuultavalle tukihenkilö. Tukihenkilöön sovelletaan, mitä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvussa säädetään asianomistajalle määrättävästä tukihenkilöstä.

28 §

Asianosaisen laillisen edustajan kuulustelussa noudatetaan, mitä asianosaisen kuulustelusta säädetään.

Todistajat

29 §

Jokaista muuta kuin asianosaista voidaan kuulustella todistajana.

Asianomistajaa, jolla ei ole vaatimuksia, kuulustellaan rikosasiassa todistajana. Häneen ei kuitenkaan sovelleta, mitä 44 §:ssä säädetään todistajan vakuutuksesta ja 63 §:ssä pakkokeinoista todistajan kieltäytymisestä todistamasta.

Mitä 2 momentissa säädetään, sovelletaan rikosasiassa myös:

1) siihen, jota on syytetty samasta teosta tai teosta, jolla on välitön yhteys siihen tekoon, jota syyte koskee;

2) siihen, jolle on annettu rangaistusmääräys tai rikesakko 1 kohdassa tarkoitetusta teosta;

3) siihen, jonka teko esitutkintalain 3 luvun 9 §:n nojalla on päätetty jättää saattamatta syyttäjän harkittavaksi taikka jonka teosta syyttäjä on päättänyt jättää oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan toimenpiteistä luopumista tarkoittavan lainkohdan nojalla syytteen nostamatta.

30 §

Todistajaan, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, sovelletaan, mitä 27 §:ssä säädetään todistelutarkoituksessa kuultavasta asianosaisesta.

31 §

Jos käsiteltävän asian tuomari tai muu 13 luvun 2 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö nimetään todistajaksi, kysymys hänen kuulemisensa tarpeellisuudesta ratkaistaan noudattaen, mitä 13 luvun 9 §:ssä säädetään esteellisyysväitteen ratkaisemista.

Jos käsiteltävän asian syyttäjä tai asianosaisen oikeudenkäyntiavustaja tai -asiamies nimetään todistajaksi, tuomioistuimen on harkittava, onko hänen kuulemisensa tarpeen. Jos syyttäjä tai asianosaisen oikeudenkäyntiavustaja tai -asiamies veloitetaan todistamaan, hänen on luovuttava tehtävästään. Tällöin tuomioistuimen on varattava asianomaiselle henkilölle tai hänen päämiehelleen tilaisuus hankkia toinen henkilö tehtävästään luopuneen sijaan.

32 §

Tasavallan presidenttiä ei kutsuta kuultavaksi todistajana.

33 §

Todistajaa voidaan kuulla rikosasiassa siten, ettei hänen henkilöllisyytensä eivätkä yhteystietonsa paljastu (*anonyymi todistaja*), jos:

1) häntä on oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 11 a—11 e §:n perusteella tehdyn päätöksen mukaan päätetty kuulla anonyymisti;

2) päätös on lainvoimainen tai sitä on mainitun luvun 11 e §:n 3 momentin mukaan noudatettava,

3) pääkäsittelyssä tutkitaan syytettä siitä rikoksesta, jonka selvittämiseksi hänelle on myönnetty anonyymiteetti; ja

4) hän vaatii, että häntä kuulustellaan siten, ettei hänen henkilöllisyytensä paljastu.

Asiantuntijat

34 §

Asiantuntijaa kuullaan erityisiä tietoja vaativista kokemussäännöistä sekä niiden soveltamisesta asiassa ilmenneisiin seikkoihin.

35 §

Asiantuntijan on oltava rehelliseksi ja alal-
laan taitavaksi tunnettu.

Asiantuntijana ei saa toimia se, joka on asiaan tai asianosaiseen sellaisessa suhteessa, että hänen puolueettomuutensa vaarantuu.

36 §

Asiantuntija antaa lausuntonsa kirjallisesti. Asiantuntijaa on kuultava tuomioistuimes-
sa suullisesti, jos:

1) se on tarpeen asiantuntijan lausunnon epäselvyyksien, puutteellisuuksien tai ristiriitaisuuksien poistamiseksi;

2) tuomioistuin katsoo sen muusta syystä tarpeelliseksi; tai

3) asianosainen sitä pyytää eikä kuuleminen ole ilmeisesti merkityksetöntä.

37 §

Tuomioistuin voi määrätä rikosasian vastaajan mielentilan tutkittavaksi, jos:

1) tuomioistuin on oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11 luvun 5 a §:n mukaisessa välituomiossaan todennut rikosasian vastaajan menettelleen syytteessä kuvatulla rangaistavaksi säädetyllä tavalla;

2) vastaajan mielentilan tutkiminen on perusteltua; ja

3) vastaaja suostuu mielentilatutkimukseen tai hän on vangittuna tai häntä syytetään rikoksesta, josta voi seurata ankarampi rangaistus kuin vuosi vankeutta.

Tuomioistuin voi syyttäjän taikka rikoksesta epäillyn tai tämän edunvalvojan esityksestä määrätä 1 momentin 2 ja 3 kohdassa säädettyin edellytyksin epäillyn mielentilan tutkittavaksi jo esitutkinnan aikana tai ennen pääkäsittelyä, jos rikoksesta epäilty on tunustanut syyllistyneensä rangaistavaksi säädettyyn tekoon tai jos mielentilatutkimuksen tarve on muutoin selvä. Tuomioistuimen päätösvaltaisuudesta ja istunnon pitämisestä tässä momentissa tarkoitettua päätöstä tehtäessä

säädetään pakkokeinolain (806/2011) 3 luvun 1 §:n 2 momentissa.

Ennen kuin tehdään rikoslain 2 c luvun 11 §:ssä tarkoitettu päätös koko rangaistusajan suorittamisesta vankilassa, syytetyn mielentila on määrättävä tutkittavaksi. Tuomioistuimen on samalla pyydettävä lausunto siitä, onko syytettyä pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

Rikoslain 2 c luvun 12 §:ssä tarkoitettua koko rangaistusajan vankilassa suorittamisen uutta käsittelyä varten on Helsingin hovioikeuden pyydettävä lausunto siitä, onko koko rangaistusaikaa suorittavaa enää pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

Mielentilan tutkimisesta ja sitä varten sairaalaan ottamisesta säädetään erikseen.

Asiakirjat ja katselmuskohteet

38 §

Näyttönä tuomioistuimelle voidaan esittää esine tai asiakirja. Tuomioistuin voi näytön hankkimiseksi toimittaa sellaisen esineen, jota ei voida hankaluudesta tuoda tuomioistuimeen, tai kiinteän omaisuuden tai paikan taikka muun kohteen katselmuksen.

Edellä 1 momentissa tarkoitettua näyttöä voidaan esittää tai hankkia siitä huolimatta, että asiakirjasta taikka esineestä tai muusta katselmuskohteesta ilmenee salassa pidettävää tai vaitiolo-oikeuden alaista tietoa, jos todistetta voidaan ilman kohtuutonta haittaa käsitellä niin, ettei tällainen tieto tule ilmi.

39 §

Asiakirjasta saadaan esittää jäljennös, jollei tuomioistuin määrää, että asiakirja on esitettävä alkuperäisenä.

40 §

Tuomioistuin voi määrätä esineen tai asiakirjan tuotavaksi tuomioistuimeen taikka katselmuksen toimitettavaksi, jos esineellä tai asiakirjalla voi olla merkitystä näyttönä tai jos katselmuksen toimittamisella voi olla merkitystä näytön saamiseksi.

Ennen 1 momentissa tarkoitettua määräyksen antamista asianomaiselle henkilölle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Tarvittaes-

sa häntä voidaan kuulustella siten kuin asianosaisen tai todistajan kuulustelemisesta säädetään sekä ottaa vastaan myös muita todisteita.

Tuomioistuin voi tarvittaessa määrätä asianomaisen henkilön täyttämään velvollisuutensa sakon uhalla. Tuomioistuin voi myös määrätä, että ulosottomies noutaa asiakirjan tai esineen tuomioistuimeen, jolloin noudatetaan ulosottokaaren 3 lukua. Tuomioistuimella on oikeus saada poliisilta virka-apua katselmuksen toimittamisen turvaamiseksi.

Kutsut

41 §

Jos todistelutarkoituksessa kuultava asianosainen taikka todistajaksi tai asiantuntijaksi nimetty on tuomioistuimessa läsnä, häntä voidaan kuulla heti.

Tarvittaessa tuomioistuin huolehtii todistajan ja asiantuntijan kutsumisesta, jollei sitä 11 luvun 2 §:ssä mainitulla perusteella ole annettu asianosaisten huolehdittavaksi tai jollei oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 19 §:stä muuta johdu. Kuultava on kutsuttava tuomioistuimen asettaman sakon uhalla ja kutsu on annettava henkilökohtaisesti tiedoksi siten kuin 11 luvun 3, 3 b tai 4 §:ssä säädetään.

Kutsussa on ilmoitettava, minä päivänä ja kellonaikana sekä missä istunto pidetään. Kutsussa on myös mainittava tarpeelliset tiedot asianosaisista ja asiasta. Lisäksi kutsussa on ilmoitettava 62 tai 64 §:ssä sekä 65 §:n 3 momentissa tarkoitettut tiedot.

Jos 52 §:ssä tai 56 §:n 2 momentissa tarkoitettu kuulustelu toimitetaan viranomaisen luona, kuulusteluun voidaan soveltaa, mitä todistelutarkoituksessa kuultavan asianosaisen taikka todistajan ja asiantuntijan poissaolon seuraamuksista ja heihin kohdistettavista pakkokeinoista säädetään. Kutsussa on ilmoitettava 3 momentissa säädettyjen tietojen lisäksi, millä tavoin kuulustelu toimitetaan.

Edellä 1 momentissa tarkoitettua henkilön kutsusta katselmukseen noudatetaan, mitä edellä tässä pykälässä ja muualla säädetään kutsusta istuntoon.

42 §

Jollei muusta laista, Euroopan unionin lain-säädännöstä tai Suomea sitovasta kansainvälisestä sopimuksesta muuta johdu, tuomioistuimien huolehtii kutsumisesta, jos kutsu todistajalle tai asiantuntijalle on annettava tiedoksi maan ulkopuolella. Tuomioistuimen on lähetettävä kutsu tiedoksianto varten sen maan viranomaiselle, missä todistaja tai asiantuntija oleskelee. Kutsussa on ilmoitettava päivä, jona se on viimeistään annettava tiedoksi.

Todistajaan tai asiantuntijaan, joka oikeusapupyynnön mukaisesti vieraassa valtiossa tiedoksi annetusta kutsusta huolimatta jää saapumatta Suomeen, ei sovelleta, mitä 62 §:ssä säädetään esteettömän poissaolon seuraamuksista, ellei kutsuttu tämän jälkeen ole vapaaehtoisesti saapunut Suomeen ja jättänyt noudattamatta Suomessa tiedoksiantetun kutsun saapua kuultavaksi tuomioistuimeen.

Todistajan ja asianosaisen velvollisuudesta saapua toisesta Pohjoismaasta kuultavaksi Suomen tuomioistuimessa säädetään velvollisuudesta saapua toisen pohjoismaan tuomioistuimeen eräissä tapauksissa annetussa laissa (349/1975).

Todistelumenettely pääkäsittelyssä

43 §

Ennen todistajan tai asiantuntijan kuulemistä tuomioistuimen puheenjohtajan on kysyttävä kuultavalta hänen nimeään ja tarvittaessa varmistauduttava hänen henkilöllisyydestään. Tarvittaessa puheenjohtajan on tiedusteltava, onko estettä antaa vakuutusta ja onko kuultavalla velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta. Puheenjohtajan on tarvittaessa tiedusteltava kuultavan uskottavuuteen vaikuttavia seikkoja.

Jos todistajalla tai asiantuntijalla on oikeus kieltäytyä todistamasta, puheenjohtajan on ilmoitettava se kuultavalle ja kerrottava, että jollei hän tahdo käyttää hyväkseen tätä etua, hänellä on sama totuusvelvollisuus kuin muillakin todistajilla tai asiantuntijoilla. Puheenjohtajan on lisäksi tarvittaessa muutoinkin selostettava kuultavaa koskevan vaitiolo-velvollisuuden tai vaitiolo-oikeuden sisältö.

Anonyymillä todistajalla ei ole velvollisuutta ilmoittaa henkilöllisyyttään.

44 §

Todistajan on ennen kuulustelua annettava seuraava vakuutus: Minä N. N. lupaan ja vakuutan kunniani ja omantuntoni kautta, että minä todistan ja kerron kaiken totuuden tässä asiassa siitä mitään salaamatta tai siihen mitään lisäämättä taikka sitä muuttamatta.

Vakuutusta ei anna:

- 1) se, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta;
- 2) se, jonka henkinen toiminta on häiriintynyt niin, ettei hän ilmeisesti ymmärrä vakuutuksen merkitystä;
- 3) rikosasiassa:
 - a) asianomistaja, jolla ei ole asiassa vaatimuksia;
 - b) se, jota on syytetty samasta teosta tai teosta, jolla on välitön yhteys siihen tekoon, jota syyte koskee;
 - c) se, jolle on annettu rangaistusmääräys tai rikesakko b kohdassa tarkoitetusta teosta;
 - d) se, jonka teko esitutkintalain 3 luvun 9 §:n nojalla on päätetty jättää saattamatta syyttäjän harkittavaksi taikka jonka teosta syyttäjä on päättänyt jättää oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan toimenpiteistä luopumista tarkoittavan lainkohdan nojalla syytteen nostamatta;
- 4) anonyymi todistaja.

45 §

Asiantuntijan on ennen kuulustelua annettava seuraava vakuutus: Minä N. N. lupaan ja vakuutan kunniani ja omantuntoni kautta, että täytän parhaan ymmärrykseni mukaan minulle annetun asiantuntijatehtävän.

46 §

Ennen kuin todistaja tai asiantuntija esittää kertomuksensa, tuomioistuimen puheenjohtajan on muistutettava häntä totuusvelvollisuudesta ja, jos vakuutus on annettu, sen tärkeistä.

47 §

Todistelutarkoituksessa kuultavan asianosaisen ja todistajan tulee esittää kertomuksensa suullisesti viittaamatta kirjalliseen kertomukseen. Kuultava saa kuitenkin käyttää muistinsa tukemiseksi kirjallista muistiinpanoa.

Jos kuultava suullisessa kertomuksessaan poikkeaa siitä, mitä hän on aikaisemmin tuomioistuimelle, syyttäjälle tai esitutkintaviranomaiselle kertonut, tai ei anna kertomusta, kuultavan aikaisempaa kertomusta saadaan käyttää todisteena siltä osin kuin suullinen kertomus poikkeaa aikaisemmasta kertomuksesta tai kuultava ei ole antanut kertomusta.

48 §

Riita-asiassa kuulustellaan ennen muun suullisen todistelun vastaanottamista asianosaisia ja rikosasiassa asianomistajaa ja vastaajaa, jollei tuomioistuin erityisestä syystä päättä toisin. Kuulustelu toimitetaan siten kuin jäljempänä tässä pykälässä säädetään. Tarvittaessa voidaan kuitenkin poiketa 2—4 momentissa säädetystä.

Riita-asiassa asianosaisen pääkuulustelun toimittaa hänen avustajansa. Rikosasiassa vastaajan pääkuulustelun toimittaa hänen avustajansa. Asianomistajan pääkuulustelun toimittaa hänen avustajansa tai syyttäjä. Jollei asianosaisella riita-asiassa tai vastaajalla rikosasiassa ole avustajaa, pääkuulustelun toimittaa tuomioistuin tai rikosasiassa myös syyttäjä. Pääkuulustelussa kuultavan tulee oma-aloitteisesti ja tarvittaessa hänelle esitettyjen kysymysten avulla esittää kertomuksensa yhtäjaksoisesti.

Vastakuulustelun toimittaa pääkuulustelun toimittaneen asianosaisen vastapuoli. Asianomistajan, jolla ei ole asiassa vaatimuksia, vastakuulustelun toimittaa syyttäjän vastapuoli. Jos vastapuoli ei ole saapuvilla, vastakuulustelun toimittaa tuomioistuin tai rikosasiassa myös syyttäjä.

Vastakuulustelun jälkeen tuomioistuimella ja asianosaisilla on oikeus tehdä kuultavalle kysymyksiä. Pääkuulustelusta huolehtineelle osapuolelle tulee varata ensimmäiseksi tilaisuus kysymysten tekemiseen.

Tuomioistuin kuulustelee kuultavan, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, jollei tuomioistuin katso olevan erityistä aihetta uskoa kuulustelemista asianosaisen tehtäväksi. Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kysymyksiä kuultavalle tuomioistuimen välityksellä tai, jos tuomioistuin katsoo sen soveliaaksi, suoraan kuultavalle. Kuuleminen voi tapahtua

tarvittaessa muussa tilassa kuin tuomioistuimen istuntosalissa.

Pääkuulustelussa ei saa esittää kysymyksiä, jotka sisältönsä, muotonsa tai esittämistapansa puolesta johtavat määrätynlaiseen vastaukseen. Vastakuulustelussa ja täydentäviä kysymyksiä esittäessä tällaiset kysymykset ovat sallittuja, kun pyritään selvittämään sitä, missä määrin todistajan kertomus vastaa todellista tapahtumien kulkua. Tuomioistuimen tulee evätä asiaan kuulumattomat taikka eksyttävät tai muuten sopimattomat kysymykset.

49 §

Todistajan ja asiantuntijan kuulustelu toimitetaan siten kuin 2 momentissa sekä 48 §:n 3—6 momentissa säädetään. Tarvittaessa voidaan kuitenkin poiketa 2 momentissa ja 48 §:n 3 ja 4 momentissa säädetystä. Asianomistajaa, jolla ei ole asiassa vaatimuksia, kuullaan kuitenkin 48 §:n mukaisesti.

Pääkuulustelusta huolehtii se osapuoli, joka on nimennyt kuultavan. Jos kuultavan on nimennyt tuomioistuin tai jos kuultava on molempien osapuolien nimeämä, tuomioistuin päättää, kumpi osapuolista huolehtii pääkuulustelusta, jollei soveliaimmaksi ole katsottava, että tuomioistuin huolehtii siitä.

50 §

Jos asiassa kuullaan useita henkilöitä todistelutarkoituksessa, kuulustellaan heidät kukin erikseen. Heidä saadaan kuitenkin kuulustella vastakkain, jos kertomukset tai lausunnot ovat epäselvät tai ristiriitaiset taikka se on muuten tarpeen.

Henkilö, joka on nimetty todistajaksi tai asiantuntijaksi, ei saa olla läsnä asian käsittelyssä enempää kuin hänen kuulustelemisensa vaatii. Tuomioistuin voi kuitenkin tarvittaessa sallia, että asiantuntija on läsnä asian käsittelyn muissa osissa. Tuomioistuin voi tarvittaessa myös sallia, että asianomistaja, jolla ei ole asiassa vaatimuksia, on läsnä asian käsittelyssä ennen kuin häntä kuullaan todistelutarkoituksessa. Tällainen asianomistaja saa olla läsnä kuulustelunsa jälkeen.

51 §

Todistelutarkoituksessa kuultavaa asianosaista sekä todistajaa ja asiantuntijaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä näkösuojan takaa taikka asianosaisen tai muun henkilön läsnä olematta, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja menettely on tarpeen:

1) kuultavan taikka tällaiseen henkilöön 17 §:n 1 momentissa tarkoitetussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta;

2) jos kuultava muuten jättäisi ilmaisemat- ta, mitä asiasta tietää; tai

3) jos henkilö häiritsee tai koettaa eksyttää kuultavaa tämän puhuessa.

Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä.

Kuultavan kuulemisesta yleisön läsnä olematta säädetään oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetussa laissa.

52 §

Todistelutarkoituksessa kuultavaa asianosaista sekä todistajaa ja asiantuntijaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja jos:

1) kuultava ei sairauden tai muun syyn vuoksi voi saapua henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn;

2) kuultavan henkilökohtaisesta saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa;

3) kuultavan kertomuksen uskottavuutta voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan pääkäsittelyssä;

4) menettely on tarpeen kuultavan taikka tällaiseen henkilöön 17 §:n 1 momentissa tarkoitetussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta; tai

5) kuultava ei ole täyttänyt 15 vuotta tai hänen henkinen toimintansa on häiriintynyt.

Edellä 1 momentin 1—3 kohdassa tarkoitetuissa tapauksissa voidaan kuulemisessa kuitenkin käyttää myös puhelinta.

Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä.

53 §

Tuomioistuin voi rikosasiassa päättää, jos se on anonyymien todistajan henkilöllisyyden salaamiseksi välttämätöntä, että häntä kuullaan pääkäsittelyssä näkösuojan takaa tai vastaajan läsnä olematta taikka hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen puhelin- tai videoyhteyttä taikka muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa. Todistajan ääni voidaan kuulemisessa myös muuntaa siten, ettei anonyymiä todistajaa voi siitä tunnistaa.

Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää anonyymille todistajalle kysymyksiä.

Sen estämättä, mitä 51 §:n 3 momentissa säädetään, anonyymiä todistajaa kuullaan yleisön läsnä olematta, jos se on anonyymien todistajan henkilöllisyyden salaamiseksi välttämätöntä.

54 §

Asiantuntijalausunto, asiakirja, katselmuskohde sekä 24 §:ssä tai 47 §:n 2 momentissa tarkoitettu kertomus tai lausuma on pääkäsittelyssä esiteltävä tarpeellisilta osiltaan.

55 §

Pääkäsittelyssä, joka on aloitettu 6 luvun 7 §:n tai oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 3 §:n 2 momentin nojalla, voidaan asianosaisen poissa ollessa kuulla todistelutarkoituksessa toista asianosaista taikka todistajaa tai asiantuntijaa, jos asianosaiselle on ilmoitettu kutsussa, että todistelu voidaan ottaa vastaan hänen poissaolostaan huolimatta. Asiaa saadaan tarvittaessa käsitellä myös muilta osin.

Jatkettaessa pääkäsittelyä lykkäyksen jälkeen tuomioistuimen on tehtävä asianosaiselle selko asiassa hänen poissa ollessaan kertyneestä oikeudenkäyntiaineistosta.

Todistelua ei asianosaisen saapuvilla ollessa oteta vastaan uudelleen. Todistelu on kuitenkin otettava vastaan uudelleen, jos asianosainen sitä pyytää ja hänen poissaolonsa on aiheutunut laillisesta esteestä, jota hän ei ole voinut ajoissa ilmoittaa, tai jos tuomioistuin harkitsee todistelun uudelleen vastaanottamisen erityisestä syystä tarpeelliseksi. Jos pääkäsittelyssä on 1 momentin nojalla esitetty

todistelua, josta asianosaiselle ei kutsussa ole ilmoitettu, se on asianosaisen pyynnöstä otettava uudelleen vastaan.

Todistelumenettely pääkäsittelyn ulkopuolella

56 §

Todiste voidaan ottaa vastaan pääkäsittelyn ulkopuolella, jos:

1) pääkäsittely peruutetaan ja voidaan olettaa, että todistajaa, asiantuntijaa taikka riita-asian asianosaista tai rikosasiassa todistelutarkoituksessa kuultavaa asianomistajaa ei tarvitse tai voida kuulla uudelleen pääkäsittelyssä taikka kuultavan saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todistelun merkitykseen verrattuna huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa;

2) todistelutarkoituksessa kuultava asianosainen taikka todistaja tai asiantuntija ei sairauden tai muun syyn vuoksi voi saapua pääkäsittelyyn taikka hänen saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa;

3) asiakirjaa ei voida esittää tai katselmusta toimittaa pääkäsittelyssä taikka asiakirjan esittäminen tai katselmuksen toimittaminen pääkäsittelyssä todisteen merkitykseen verrattuna aiheuttaisi huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa;

4) ennen pääkäsittelyä on tarpeen kuulla asianosaista tai muuta henkilöä tai ottaa vastaan muuta selvitystä sellaisen seikan selvittämiseksi, josta asiantuntijaa kuullaan.

Jos todiste otetaan vastaan 1 momentin 2 tai 4 kohdan nojalla, kuultavaa voidaan kuulla hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi.

Asiaa saadaan käsitellä pääkäsittelyn ulkopuolella myös muilta osin, jos se on asian selvittämiseksi erityisen tärkeää.

57 §

Tuomioistuimen on kutsuttava asianosaiset 56 §:n 1 momentin 2—4 kohdassa tarkoitettua pääkäsittelyn ulkopuolella pidettävään

todisteiden vastaanottamista varten toimitettavaan käsittelyyn. Kutsussa on mainittava, että käsittely voidaan toimittaa asianosaisen poissaolosta huolimatta.

58 §

Jos todiste otetaan vastaan pääkäsittelyn ulkopuolella 56 §:n 1 momentin 2—4 kohdan nojalla tai jos pääkäsittelyä ei pidetä, todiste voidaan ottaa vastaan myös toisessa tuomioistuimessa.

Jos tuomioistuin päättää, että todiste on otettava vastaan toisessa tuomioistuimessa, tuomioistuimen on tehtävä tälle todisteen vastaanottamista koskeva esitys ja samalla lyhyesti selostettava asia ja se, mitä todisteella halutaan näyttää toteen. Tuomioistuimen on samalla toimitettava todisteen vastaanotettavalle tuomioistuimelle ne asian käsittelystä kertyneet asiakirjat, jotka ovat tarpeen todisteen vastaanottamiseksi.

Tuomioistuin, joka toisen tuomioistuimen esityksestä ottaa vastaan todisteen, määrää, milloin todisteen vastaanottaminen tapahtuu.

Todisteen vastaanottaneen tuomioistuimen on toimitettava todisteen vastaanottamisesta kertynyt oikeudenkäyntiaineisto sille tuomioistuimelle, jossa pääasiaa koskeva oikeudenkäynti on vireillä.

59 §

Pääkäsittelyn ulkopuolella vastaanotettua todistetta ei oteta uudelleen vastaan pääkäsittelyssä. Todistelu on kuitenkin otettava vastaan uudelleen, jos asianosainen on ollut poissa ja hän sitä pyytää ja hänen poissaolonsa on aiheutunut laillisesta esteestä, jota hän ei ole voinut ajoissa ilmoittaa, tai tuomioistuin harkitsee todistelun uudelleen vastaanottamisen erityisestä syystä tarpeelliseksi.

Tuomioistuimen on tarvittaessa tehtävä pääkäsittelyssä selkoa pääkäsittelyn ulkopuolella todistelun vastaanottamisesta kertyneestä oikeudenkäyntiaineistosta.

60 §

Todisteen vastaanottamisesta ulkomailla säädetään erikseen.

Todistelu vastaisuuden varalta

61 §

Asianomaisen henkilön hakemuksesta käärajäoikeudessa kuullaan todistajaa tai asiantuntijaa taikka esitetään asiakirja tai esine taikka toimitetaan katselmus riita-asiassa, josta oikeudenkäynti ei vielä ole vireillä, jos hakijan oikeus saattaa olla todisteen vastaanottamisen tai katselmuksen toimittamisen varassa. Edellytyksenä on lisäksi vaara, että todistajaa tai asiantuntijaa voidaan vain vaikeuksien kuulla myöhemmin tai että muu todiste häviää tai että se voidaan vain vaikeuksien esittää myöhemmin taikka että katselmus voidaan vain vaikeuksien toimittaa myöhemmin.

Jos toisen henkilön oikeus on todistelun varassa, voidaan hänet tarvittaessa kutsua käsitelyyn.

Todiste otetaan vastaan kuultavan taikka asiakirjan tai esineen haltijan yleisessä oikeuspaikassa taikka siinä käärajäoikeudessa, johon mainittu henkilö suostuu saapumaan.

Hakija vastaa tässä pykälässä tarkoitettusta todistelusta aiheutuvista kuluista.

Pakkokeinot

62 §

Jos todistaja jää pois ilman laillista estettä tai poistuu luvatta, todistaja tuomitaan asetettuun uhkasakkoon ja tuomioistuim voi määrätä todistajan noudettavaksi heti tuomioistuimeen, jollei asian käsittelyä päätetä jatkaa myöhemmin. Jos asian käsittelyä päätetään jatkaa toisessa istunnossa, on asetettava korkeampi uhkasakko tai tarvittaessa määrättävä todistaja noudettavaksi. Noudettavaksi määrätty todistaja saadaan ottaa säilöön. Vapaudenmenetys saa kuljetusaikoiheen kestää enintään viisi vuorokautta. Vapaudenmenetys ei saa kuitenkaan kestää pidempään kuin oikeudenkäynnin järjestämisen turvaamiseksi on välttämätöntä.

Jos todistajan tai muun todistelutarkoituksessa henkilökohtaisesti kuultavan käyttäytymisen perusteella on aihetta olettaa, ettei hän tule noudattamaan kutsua saapua tuomioistuimeen, tuomioistuin voi määrätä hänet noudettavaksi istuntoon.

Jos 1 tai 2 momentissa tarkoitettu henkilö on noudettu tuomioistuimeen, asetettua uhkasakkoa ei saa tuomita.

Oikeuteen tämän pykälän nojalla noudettavaksi määrätty henkilö vastaa noudosta aiheutuneista kustannuksista.

63 §

Jos todistaja oikeudettomasti kieltäytyy todistamasta, tuomioistuin velvoittaa hänet täyttämään velvollisuutensa sakon uhalla. Jos todistaja kieltäytyy noudattamasta tuomioistuimen määräystä, tuomioistuin tuomitsee uhkasakon maksettavaksi. Jos todistaja edelleen kieltäytyy noudattamasta tuomioistuimen määräystä, tuomioistuin voi, ottaen huomioon asian laatu, todistajankertomuksen merkitys asian ratkaisemisen kannalta, todistajan henkilökohtaiset olot ja muut olosuhteet, määrätä todistajan painostusvankeudella täyttämään velvollisuutensa.

Todistajaa ei saa pitää painostusvankeudessa kauempaa kuin on välttämätöntä todistamisvelvollisuuden täyttämiseksi eikä kauempaa kuin enintään kuusi kuukautta. Painostusvankeus ei saa kuitenkaan kestää pidempään kuin asia on asianomaisessa tuomioistuimessa vireillä. Jos todistaja suostuu todistamaan, asian käsittelyä on jatkettava niin pian kuin se on mahdollista.

Tuomioistuimen on vähintään kahden viikon välein käsiteltävä uudelleen kysymys painostusvankeuden jatkamisesta. Vapautensa menettänyttä on kuultava henkilökohtaisesti siitä, suostuuko hän todistamaan. Asian käsittelyssä noudatetaan muutoin soveltuvin osin, mitä pakkokeinolain 3 luvussa säädetään.

Painostusvankeuteen määrättyyn todistajaan sovelletaan, mitä poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetussa laissa (841/2006) säädetään ottaen huomioon vapaudenmenetyksen peruste.

64 §

Todistajaan, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, ei sovelleta 62 ja 63 §:ää. Hänet saadaan kuitenkin noutaa tuomioistuimeen. Painostusvankeuteen ei saa määrätä alle 18-vuotiasta todistajaa. Edellä 29 §:n 2 ja 3 momentissa tarkoitettuun todistajaan ei sovelleta 63 §:ää.

Asiantuntijaan sovelletaan 62 §:ää. Asiantuntijaa ei kuitenkaan saa määrätä noudettavaksi tuomioistuimeen.

Jos se, joka on nimennyt todistajan tai asiantuntijan, luopuu hänen kuulustelemisestaan, tai sitä koskeva kysymys muuten raukeaa, todistajalle 62 tai 63 §:n nojalla tai asiantuntijalle 62 §:n nojalla asetettua uhkasakkoa ei saa tuomita eikä todistajaa vastaan saa käyttää painostusvankeutta. Todistaja vastaa kuitenkin noutokustannuksista, jos määräys siitä on annettu ennen luopumista tai raukeamista.

Korvaukset ja palkkiot

65 §

Todistajalla on oikeus saada kohtuullinen korvaus tarpeellisista matka- ja toimeentulokustannuksista sekä taloudellisesta menetyksestä.

Todistajan nimennyt yksityinen asianosainen vastaa todistajalle tulevasta korvauksesta. Jos todistajan on nimennyt useampi asianosainen, he vastaavat korvauksesta yhteisvastuullisesti. Jos tuomioistuin on omasta aloitteestaan kutsunut todistajan, yksityisten asianosaisten on yhteisvastuullisesti suoritettava hänelle korvaus. Valtion varoista todistajalle maksettavasta korvauksesta säädetään erikseen.

Yksityisen asianosaisten nimeämällä todistajalla on oikeus saada ennakolta korvaus matka- ja toimeentulokustannuksistaan. Ennakko on sen suoritettava, jonka 2 momentin mukaan on maksettava todistajalle korvaus. Kutsumisen yhteydessä on annettava tieto oikeudesta ennakoon. Ennakon riittävyyden harkitsee tuomioistuin.

Jos ennakon maksamiseen velvollinen asianosainen pyydettäessä ei suorita todistajalle ennakkoa, ei tämä ole velvollinen saapumaan tuomioistuimeen. Asianosaisella ei myöskään sen jälkeen ole oikeutta vaatia todistajaa kuulusteltavaksi, jos siitä aiheutuisi asiassa viivytystä.

66 §

Asiantuntijalla on oikeus saada kohtuullinen palkkio työstään ja ajanhukasta sekä korvaus tarpeellisista kuluistaan. Jos lausunnon on antanut viranomainen taikka julkisen

viran tai toimen haltija taikka se, joka on määrätty antamaan lausuntoja kysymyksessä olevalta alalta, palkkio ja korvaus suoritetaan ainoastaan, jos siitä on erikseen säädetty.

Asiantuntijan nimennyt yksityinen asianosainen vastaa asiantuntijan palkkiosta ja korvauksesta. Jos asiantuntijan on nimennyt useampi asianosainen, he vastaavat asiantuntijan palkkiosta ja korvauksesta yhteisvastuullisesti. Jos tuomioistuin on omasta aloitteestaan nimennyt asiantuntijan, yksityisten asianosaisten on yhteisvastuullisesti suoritettava hänelle palkkio ja korvaus. Muissa tapauksissa palkkio ja korvaus suoritetaan valtion varoista.

Asiantuntijalla on oikeus saada ennakolta korvaus tarpeellisista kuluistaan. Ennakko on sen suoritettava, jonka 2 momentin mukaan on maksettava asiantuntijalle korvaus. Ennakon riittävyyden harkitsee tuomioistuin.

Valtion varoista etukäteen suoritettun korvauksen maksamisesta takaisin valtiolle säädetään 21 luvun 13 §:ssä ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 9 luvun 1 §:ssä.

Mitä tässä pykälässä säädetään, sovelletaan myös katselmuksen toimittamisesta aiheutuneisiin kustannuksiin.

67 §

Jos muu kuin asianosainen on velvoitettu tuomaan tuomioistuimeen 38 §:ssä tarkoitettu esine tai asiakirja, hänellä on oikeus saada kohtuullinen korvaus kuluistaan.

Korvauksesta vastaa asiakirjan tai katselmuksesineen todisteeksi nimennyt yksityinen asianosainen. Jos asiakirjan tai katselmuksesineen on nimennyt todisteeksi useampi asianosainen, he vastaavat korvauksesta yhteisvastuullisesti. Jos tuomioistuin on omasta aloitteestaan nimennyt asiakirjan tai katselmuksesineen todisteeksi, yksityiset asianosaiset vastaavat korvauksesta yhteisvastuullisesti. Muissa tapauksissa korvaus suoritetaan valtion varoista.

Valtion varoista suoritettun korvauksen maksamisessa takaisin valtiolle sovelletaan 21 luvun 13 §:ää ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 9 luvun 1 §:ää.

Muutoksenhaku

68 §

Todistelua koskevaan päätökseen haetaan muutosta pääasian yhteydessä. Päätökseen haetaan kuitenkin muutosta erikseen, jos päätös koskee:

- 1) uhkasakkoon tuomitsemista;
- 2) noutokustannuksiin tuomitsemista;
- 3) todistajan tai asiantuntijan palkkiota ja korvausta;
- 4) asiakirjan tai esineen tuomioistuimeen tuoneen korvausta.

Päätöstä on noudatettava muutoksenhausta huolimatta, jollei päätöksen tehnyt tuomioistuimien tai muutoksenhakutuomioistuin toisin määrää.

Sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään, tuomioistuin voi määrätä, että päätökseen haetaan muutosta erikseen, jos päätöksen sisältö huomioon ottaen muutoksenhaku pääasian yhteydessä olisi hyödytöntä ja asianomaisen henkilön oikeusturva edellyttää erillistä muutoksenhakuoikeutta tai jos siihen on muuten erittäin painavat syyt. Muutoksenhakemus on käsiteltävä kiireellisenä.

69 §

Mielentilan tutkimista taikka painostusvankeutta tai noutomääräystä koskevaan päätökseen ei saa hakea erikseen muutosta. Mielentilatutkimukseen määrätty taikka painostusvankeuteen määrätty tai noudettavaksi määrätty todistaja saa kannella päätöksestä. Kantelulle ei ole määräaika. Kantelu on käsiteltävä kiireellisenä.

24 luku

Tuomioistuimen ratkaisu

2 §

Tuomiossa saadaan ottaa huomioon vain se oikeudenkäyntiaineisto, joka on esitetty pääkäsittelyssä. Tuomiossa saadaan kuitenkin ottaa huomioon myös pääkäsittelyn ulkopuolella esitetty todiste, jota ei 17 luvun 59 §:n 1 momentin nojalla oteta vastaan uudelleen pääkäsittelyssä. Jos asiassa on toimitettu uusi pääkäsittely, saadaan tuomiossa ottaa huomioon vain se, mitä on esitetty tässä käsittelyssä. Tuomiossa saadaan ottaa huomioon myös

se oikeudenkäyntiaineisto, joka on esitetty pääkäsittelyä 6 luvun 14 §:n nojalla täydennettäessä.

25 a luku

Valitusasian valmistelun aloittaminen hovioikeudessa ja jatkokäsittelylupa

10 §

Jos muutosvaatimus koskee vain oikeudenkäyntikuluja, valtion varoista maksettavia kuluja, maksettavaksi tuomittua uhkasakkoa taikka 17 luvun 68 §:n 1 momentin 2—4 kohdassa tai 3 momentissa tarkoitetun päätöksen lopputulosta, asiassa tarvitaan jatkokäsittelylupa. Jatkokäsittelylupa tarvitaan myös asiassa, jossa muutosvaatimus koskee yksinomaan jäännösrangaistuksen määräämistä täytäntöönpantavaksi valvontamääräysten rikkomisen vuoksi.

26 luku

Valitusasian käsittelyn jatkaminen hovioikeudessa

23 §

Kutsussa ilmoitettavista tiedoista säädetään 17 luvun 41 §:n 3 momentissa.

24 a §

Sen lisäksi, mitä 17 luvun 52 §:ssä säädetään, hovioikeuden pääkäsittelyssä voidaan puhelinta taikka muuta siihen soveltuvaa äänen- tai kuvanvälitysmenetelmää käyttäen kuulla todistelutarkoituksessa sellaista käräjäoikeudessa kuultua todistajaa, asiantuntijaa ja asianosaista, jonka kertomuksen uskottavuus voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi. Asianosaisille on varattava tilaisuus tehdä kuultavalle kysymyksiä.

31 luku

Ylimääräisestä muutoksenhausta

7 §

Lainvoiman saanut tuomio riita-asiassa voidaan purkaa:

2) jos asiakirja, jota on käytetty todisteena, on ollut väärä tai asiakirjan antajan tieteen sällöltään totuudenvastainen taikka jos todistaja tai asiantuntija on tahallaan antanut perättömän lausuman, ja asiakirjan tai lausuman voidaan otaksua vaikuttaneen lopputulokseen;

8 §

Lainvoiman saanut tuomio rikosasiassa voidaan syytetyn eduksi purkaa:

2) jos asiakirja, jota on käytetty todisteena, on ollut väärä tai asiakirjan antajan tieteen si-

sällöltään totuudenvastainen taikka jos todistaja tai asiantuntija on tahallaan antanut perättömän lausuman, ja asiakirjan tai lausuman voidaan otaksua vaikuttaneen lopputulokseen;

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 ____.

Asiassa, joka on tullut vireille ennen tämän lain voimaan tuloa, noudatetaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä vaitiolovelvollisuudesta ja -oikeudesta oikeudenkäynnissä.

Jos joku on tämän lain voimaan tullessa painostusvankeudessa, tuomioistuimen on viipymättä kuultava painostusvankeuteen määrättyä henkilökohtaisesti sekä päätettävä, onko painostusvankeutta jatkettava.

2.

Laki**oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

kumotaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 1 luvun 14 §:n 2 momentti, 6 luvun 3 a ja 8 §, 6 a luvun 7 § sekä 7 luvun 1 §:n 3 momentti, sellaisina kuin niistä ovat 1 luvun 14 §:n 2 momentti laissa 455/2011, 6 luvun 3 a § laissa 243/2006 ja 6 a luvun 7 § laissa 769/2013,

muutetaan 5 luvun 4 §, 6 luvun 4 §, 5 §:n 3 momentti ja 7 § sekä 11 luvun 2 §:n 1 momentti sekä 3 ja 4 § sekä

lisätään 5 lukuun uusi 11 a—11 e § ja niiden edelle uusi väliotsikko, 6 luvun 3 §:ään, sellaisena kuin se on laissa 243/2006, uusi 3 momentti sekä 7 lukuun uusi 5 a § ja sen edelle uusi väliotsikko seuraavasti:

5 luku

Syytteen vireillepanosta

4 §

Syyttäjän on toimitettava tuomioistuimelle kirjalliset todisteet, todisteena käytettävät esineet, esitutkintapöytäkirja ja muut asian käsittelemistä varten tarpeelliset asiakirjat tuomioistuimen määräämällä tavalla haastehakemuksen yhteydessä tai viipymättä syytteen nostamisen jälkeen.

Anonyymistä todistelusta päättäminen

11 a §

Tuomioistuin voi syyttäjän taikka epäillyn tai vastaajan kirjallisesta hakemuksesta päättää, että rikosasiassa kuullaan henkilöä todistajana siten, ettei hänen henkilöllisyytensä eivätkä yhteystietonsa paljastu (*anonyymi todistaja*), jos:

1) rikosepäily tai syyte koskee rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kahdeksan vuotta vankeutta, taikka rikoslain 20 luvun 9 a §:ssä tai 25 luvun 3 §:ssä rangaistavaksi säädettyä rikosta taikka tällaisen rikoksen yritystä tai osallisuutta tällaiseen rikokseen; ja

2) menettely on välttämätön anonyymin todistajan tai häneen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 §:n 1 momentissa tarkoitetussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi

henkeen tai terveyteen kohdistuvalta vakavalta uhalta.

Hakemuksesta tai sen liitteestä on ilmettävä, ketä vaaditaan kuultavaksi anonyyminä todistajana, selvitys asianomaisen henkilön tahdosta tulla kuulluksi anonyyminä todistajana, sekä ne seikat ja todisteet, joihin hakija vaatimuksensa tueksi vetoaa.

11 b §

Anonyymistä todistelusta päättää kärjäoikeus. Asia käsitellään siinä kärjäoikeudessa, joka on syyteasiassa toimivaltainen tai jossa asian käsittely sopivasti käy päinsä.

Kärjäoikeudessa anonyymiä todistelua koskevan hakemuksen käsittelee sen puheenjohtaja. Istunto voidaan pitää myös muuna aikana ja muussa paikassa kuin, mitä tuomioistuimen istunnosta säädetään.

Anonyymistä todistelusta päättänyt tuomari ei saa käsitellä rikosasiaa, jossa kuullaan asianomaista anonyymiä todistajaa.

11 c §

Tuomioistuimen on viipymättä otettava anonyymiä todistelua koskeva hakemus käsiteltäväksi. Tuomioistuimen on myös viipymättä määrättävä julkinen asiamies valvomaan epäillyn tai vastaajan etua, jollei tämä itse ole esittänyt vaatimusta anonyymistä todistelusta, sekä annettava julkiselle asiamiehelle tieto hakemuksen ja sen liitteiden sisällöstä. Syyttäjää on kuultava epäillyn tai vas-

taajan anonymiä todistelua koskevasta hakemuksesta. Tuomioistuim voi myös hankkia muuta selvitystä, jos se on asian selvittämiseksi tarpeen eikä vaaranna käsittelyn tarkoituksen toteutumista.

Muulla kuin syyttäjällä ja anonymiä todistelua vaatineella epäillyllä tai vastaajalla taikka julkisella asiamiehellä ei ole oikeutta olla läsnä asian käsittelyssä eikä päätöstä julistettaessa. Sitä, jota vaaditaan kuultavaksi anonymisti, voidaan kuitenkin kuulla. Tuomioistuim voi myös kuulla muuta henkilöä kuin epäiltyä tai vastaajaa, joka ei ole vaatinut anonymiä todistelua, jos se on asian selvittämiseksi tarpeen eikä kuuleminen vaaranna käsittelyn tarkoituksen toteutumista.

Julkiseen asiamieheen sovelletaan pakkokeinolain (806/2011) 10 luvun 44—46 §:ää.

11 d §

Anonymististä todistelusta päättämistä koskevien oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuuteen ja salassapitoon sovelletaan, mitä tässä pykälässä säädetään. Anonymiä todistelua koskevan asian suullisen käsittelyn julkisuudesta säädetään 11 c §:n 2 momentissa.

Anonymististä todistelusta päättämistä koskevat oikeudenkäyntiasiakirjat ovat salassa pidettäviä, jollei 3 momentissa toisin säädetä.

Anonymististä todistelusta päättämistä koskevat oikeudenkäyntiasiakirjat tulevat julkisiksi, jollei tuomioistuim 4 momentin nojalla toisin määrää, seuraavasti:

1) oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007) 4 §:ssä tarkoitetuista oikeudenkäynnin perustiedoista tuomioistuimen nimi ja asian laatu heti, kun asia on tullut vireille tuomioistuimessa;

2) oikeudenkäyntiasiakirjoihin sisältyvistä ja oikeudenkäynnin perustiedoista tiedot asian laadusta ja asian ratkaisseen tuomioistuimen nimestä, hakijasta ja hänen vastapuolestaan sekä 11 a §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettu asiasta, jonka selvittämiseksi anonymiteettiä on vaadittu, kun anonymiteetti on myönnetty ja asia on lainvoimaisesti ratkaistu;

3) tuomioistuimen päätös, jolla anonymiin todisteluun ei ole suostuttu, ja siihen liittyvät oikeudenkäyntiasiakirjat tuomioistuimen

neuvotteluja koskevia tietoja lukuun ottamatta, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu;

4) jos rikoksesta epäilty on toiminut anonyminä todistajana tai jos hänen henkilöllisyytensä ja yhteystietojensa paljastaminen on muutoin välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi eikä tietoa ole muusta syystä salassa pidettävä, kun syyttäjä nostaa syytteen tai kun tuomioistuim on lainvoimaisesti päättänyt antaa haasteen 7 luvun 5 a §:n mukaisesti tällaisesta rikoksesta.

Tämän pykälän nojalla salassa pidettäviksi säädettyjen oikeudenkäyntiasiakirjojen salassapitoaika on 60 vuotta. Tuomioistuim voi lisäksi määrätä, että anonymististä todistelusta päättämistä koskevat oikeudenkäyntiasiakirjat ovat salassa pidettäviä enintään 60 vuotta, seuraavasti:

1) 3 momentin 2 kohdassa tarkoitetut tiedot hakijasta ja hänen vastapuolestaan, jos se on välttämätöntä hengen tai terveyden suojelemiseksi;

2) 3 momentin 3 kohdassa tarkoitetut asiakirjat niiltä osin kuin se on välttämätöntä hengen tai terveyden suojelemiseksi.

Sen estämättä, mitä edellä tässä pykälässä säädetään oikeudenkäyntiasiakirjojen salassapidosta, tuomioistuim:

1) antaa päätöksestä, jolla anonymiin todisteluun on suostuttu, hakijalle toimituskirjan, jossa 11 a §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettu asia sekä todistaja on yksilöity soveltuvalla tavalla henkilö- ja yhteystiedot salaten;

2) voi luovuttaa pidättämiseen oikeutetulle esitutkintaa johtavalle virkamiehelle tai syyttäjälle taikka tuomioistuimelle anonymia todistamista koskevan päätöksen ja siihen liittyvät oikeudenkäyntiasiakirjat sen selvittämiseksi, onko anonymiteetin myöntämistä koskevan asian käsittelyssä tapahtunut rikos tai onko anonymi todistaja lausuntoa antaessaan syyllistynyt rikokseen.

11 e §

Käräjäoikeuden anonymiä todistelua koskevaan päätökseen haetaan muutosta tyytymättömyyttä ilmoittamatta valittamalla hovioikeuteen. Valituskirjelmä on toimitettava päätöksen tehneelle tuomioistuimelle seitsemän päivän kuluessa päätöksestä. Käräjäoikeuden on viipymättä lähetettävä valituskir-

jelmä ja asiaa koskeva asiakirjavihko hovioikeudelle.

Valittajan vastapuolella on oikeus kirjallisesti vastata valitukseen. Hänen on toimitettava vastauksensa päätöksen tehneelle käräjäoikeudelle seitsemän päivän kuluessa muutoksenhakuajan päättymisestä. Vastaus on viipymättä lähetettävä hovioikeudelle.

Hovioikeuden päätökseen haetaan muutosta valittamalla korkeimpaan oikeuteen valituslupaa pyytämällä siten kuin oikeudenkäymiskaaren 30 luvussa säädetään. Hovioikeuden päätöstä, jolla anonyymiin todisteluun on suostuttu, on kuitenkin heti noudatettava, jollei korkein oikeus toisin määrää.

Valitus on käsiteltävä kiireellisenä.

6 luku

Pääkäsittelystä

3 §

Todistelun vastaanottamisesta 2 momentissa tarkoitettussa pääkäsittelyssä säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 55 §:ssä.

4 §

Todistelun vastaanottamisesta pääkäsittelyn peruuttamisesta huolimatta pääkäsittelyn ulkopuolella ja todistelun vastaanottamisesta uudelleen pääkäsittelyssä säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa.

5 §

Rikosasian asianomistajan on pysyttävä tuudessa, kun hän ilmoittaa ne seikat, joihin hän vetoaa asiassa, ja lausuu käsityksensä vastapuolen esittämistä seikoista.

7 §

Pääkäsittelyssä on seuraavassa järjestyksessä:

- 1) syyttäjän ja asianomistajan esitettävä vaatimuksensa ja lyhyesti niiden perusteet;
- 2) vastaajan ilmoitettava lyhyesti kantansa esitettyihin vaatimuksiin;

3) syyttäjän ja asianomistajan tarkemmin perusteltava kantansa;

4) vastaajalle varattava tilaisuus lausua vastapuolen perustelujen johdosta;

5) otettava vastaan todistelu;

6) asianosaisten esitettävä loppulausuntonsa ja siinä tarvittaessa käsityksensä vastaajan syyllisyydestä ja rikoksen seuraamuksesta.

Asianomistajan osallistuminen käsittelyyn voidaan toteuttaa asianosaisen tai muun henkilön läsnä olematta taikka käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuva teknistä tiedonvälitystapaa noudattaen, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 51 tai 52 §:ssä säädetään.

7 luku

Asianomistajan yksin ajaman rikosasian käsittelystä

Haasteen antaminen anonyymiä todistajaa koskevassa asiassa

5 a §

Jos asianomistaja nostaa syytteen 5 luvun 11 a—11 e §:ssä säädetyn anonyymiteetin myöntämistä koskevan asian käsittelyssä tapahtuneeksi epäilystä rikoksesta tai anonyymiä todistajaa vastaan tämän tuomioistuimessa antaman lausuman sisältöön perustuen, hänen on toimitettava haastehakemus tuomioistuimelle sekä vaadittava anonyymien todistajan henkilöllisyyden ja yhteystietojen paljastamista, jos rikoksesta epäilty on anonyymi todistaja tai jos asianomistaja katsoo tietojen paljastamisen olevan muutoin välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi.

Tuomioistuimen on ennen ratkaisemista kuultava syyttäjää sekä asianomaisesta rikoksesta epäiltyä. Jos rikoksesta epäillään muuta henkilöä kuin anonyymiä todistajaa, myös anonyymiä todistajaa on kuultava. Tuomioistuin voi myös kuulla asianomistajaa ja hankkia muuta selvitystä sekä järjestää suullisen käsittelyn, jos se on asian selvittämiseksi tarpeen. Asia on käsiteltävä yleisön ja asianomistajan läsnä olematta, jos se on välttämätöntä anonyymien todistajan henkilöllisyyden ja yhteystietojen paljastumisen estämiseksi.

Jos tuomioistuin katsoo, että syytteen nostamisen edellytykset täytyvät, tai jos rikok-

sesta epäilty anonyymi todistaja suostuu henkilöllisyytensä ja yhteystietojensa paljastamiseen eikä 5 §:stä muuta johdu, tuomioistuimen on tehtävä päätös haasteen antamisesta. Haasteessa on paljastettava anonyymin todistajan henkilöllisyys ja yhteystiedot, jos hän on rikoksesta epäilty tai jos tietojen paljastaminen on muutoin välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi. Syyttäjä voi hakea muutosta haasteen antamista koskevaan päätökseen, jossa anonyymin todistajan henkilöllisyys ja yhteystiedot paljastetaan, valittamalla hovioikeuteen ja hovioikeuden ensimmäisenä asteenä tekemään päätökseen valittamalla korkeimpaan oikeuteen valituslupaa pyytämättä. Haasteen antamista koskevaa päätöstä noudatetaan sen tultua lainvoimaiseksi. Oikeudenkäyntiasiakirjojen julkiseksi tulemisesta säädetään 5 luvun 11 d §:n 3 momentin 4 kohdassa. Jos tuomioistuin on päättänyt antaa haasteen, joka koskee muuta henkilöä kuin anonyymiä todistajaa, ja päättänyt olla paljastamatta anonyymin todistajan henkilöllisyyttä ja yhteystietoja, asianomistaja voi hakea muutosta päätökseen jättää tiedot paljastamatta noudattaen, mitä tässä momentissa säädetään syyttäjän muutoksenhausta.

Jos syytteen nostamisen edellytykset eivät täyty eikä anonyymi todistaja suostu henkilöllisyytensä ja yhteystietojensa paljastamiseen, tuomioistuimen on haastetta antamatta hylättävä kanne tuomiolla. Tuomio ja asiaan liittyvä oikeudenkäyntiaineisto on salassa pidettävä myös asianosaiselta siltä osin kuin niihin sisältyy tietoa, joiden avulla anonyymin todistajan henkilöllisyys tai yhteystiedot voivat paljastua. Salassapitoaika on 60 vuotta. Päätökseen, jolla tuomioistuin on päättänyt antaa haasteen, joka koskee muuta henkilöä kuin anonyymiä todistajaa, ja päättänyt olla paljastamatta anonyymin todistajan henkilöllisyyttä ja yhteystietoja, sekä siihen liittyvään oikeudenkäyntiaineistoon sovelletaan, mitä edellä tässä momentissa säädetään tuomiosta ja siihen liittyvästä oikeudenkäyntiaineistosta.

Haasteen antamisesta päättänyt tuomari ei saa käsitellä kanneasiaa.

11 luku

Tuomioistuimen ratkaisusta

2 §

Tuomiossa saadaan ottaa huomioon vain se oikeudenkäyntiaineisto, joka on esitetty pääkäsittelyssä. Tuomiossa saadaan kuitenkin ottaa huomioon myös pääkäsittelyn ulkopuolella esitetty todiste, jota ei oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 59 §:n 1 momentin nojalla oteta vastaan uudelleen pääkäsittelyssä. Jos asiassa on toimitettu uusi pääkäsittely, saadaan tuomiossa ottaa huomioon vain se, mitä on esitetty tässä käsittelyssä. Tuomiossa saadaan kuitenkin ottaa huomioon myös se oikeudenkäyntiaineisto, joka on esitetty pääkäsittelyä 6 luvun 13 §:n nojalla täydennettävässä.

3 §

Tuomioistuin saa tuomita vain siitä teosta, josta rangaistusta on vaadittu. Tuomioistuin ei ole sidottu rikosnimikkeeseen eikä lainkohtaan, jonka nojalla rangaistusta on vaadittu.

4 §

Tuomio rikosasiassa on joko syylliseksi tuomitseva tai vapauttava.

Tuomio on perusteltava. Perusteluista on ilmentävä, mihin seikkoihin ja oikeudelliseen päättelyyn ratkaisu perustuu. Perusteluissa on myös selostettava, millä perusteella riittainen seikka on tullut näytetyksi tai jäänyt näyttämättä.

Jos rikosasiassa on kuultu anonyymiä todistajaa, tuomioistuimen on erityisesti perusteltava, mikä merkitys hänen kertomuksellaan oli näyttönä asiassa ja mihin toimenpiteisiin ryhdyttiin puolustuksen oikeuksien turvaamiseksi. Tuomioistuimella on sama perusteluvelvollisuus, jos asianomistajan tai todistajan henkilökohtaisen kuulemisen asemesta todisteena käytettiin esitutkintapöytäkirjaan tai muulle asiakirjalle merkittyä tai muulla tavalla tallennettua lausumaa. Tuomioistuimen on tällöin myös erityisesti perusteltava, miksi asianomistajaa tai todistajaa ei kuultu henkilökohtaisesti oikeudenkäynnissä.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____
kuuta 20 . Asianomistajan syyteoikeus määräytyy sen
lain mukaan, joka on voimassa hänen esittä-
essään rangaistusvaatimuksensa.

3.

Laki

oikeustoimen ja toimituksen todistajan esteellisyydestä

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Jos lain mukaan oikeustoimi on esteettömän todistajan todistettava tai esteettömän todistajan on oltava läsnä toimituksessa, todistaja on esteellinen, jos:

1) hän on oikeustoimeen osallinen tai oikeustoimi tehdään hänen hyväkseen;

2) hän on toimituksen asianosainen tai toimitus koskee hänen oikeuttaan;

3) hän on 1 tai 2 kohdassa tarkoitetun henkilön nykyinen tai entinen aviopuoliso taikka nykyinen avopuoliso, sisarus, sukulainen suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa taikka hänellä on 1 tai 2 kohdassa tarkoitettuun henkilöön vastaavanlainen parisuhteeseen tai sukulaisuuteen rinnastuva läheinen suhde;

4) hän on 3 kohdassa tarkoitetussa suhteessa siihen, jonka tehtäviin toimitus tai oikeustoimen tekemiseen myötävaikuttaminen kuuluu;

5) hän ei ole täyttänyt 15 vuotta tai hänen henkinen toimintansa on häiriintynyt niin, ettei hän ilmeisesti ymmärrä todistamisen merkitystä.

2 §

Tätä lakia noudetaan, jollei oikeustoimen tai toimituksen todistajan esteellisyydestä muualla toisin säädetä.

3 §

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____
kuuta 20 .

4.

Laki**rikoslain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikoslain (39/1889) 2 c luvun 11 §:n 1 momentin 3 kohta sekä 15 luvun 1 ja 4 §, 10 §:n 2 momentti ja 13 §, sellaisina kuin ne ovat, 2 c luvun 11 §:n 1 momentin 3 kohta laissa 780/2005, 15 luvun 1 § laeissa 563/1998 ja 361/2003 sekä 4 §, 10 §:n 2 momentti ja 13 § laissa 563/1998, seuraavasti:

2 c luku

Vankeudesta

11 §

Koko rangaistuksen suorittaminen vankilassa

Tuomioistuim voi rangaistukseen tuomitsaan syyttäjän vaatimuksesta päättää, että tuomittu vapautuu vankilasta vasta hänen suoritettuaan tuomitun rangaistustajan kokonaan, jos:

3) rikoksentehtijää on rikoksista ilmenevien seikkojen ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentin mukaisen selvityksen perusteella pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

15 luku

Rikoksista oikeudenkäyttöä vastaan

1 §

Perätön lausuma tuomioistuimessa

Jos

1) todistaja tai asiantuntija tuomioistuimessa tai

2) muu henkilö tuomioistuimessa valan tai vakuutuksen nojalla antaa väärän tiedon asiassa tai ilman laillista syytä salaa siihen kuuluvan seikan,

hänet on tuomittava *perättömästä lausumasta tuomioistuimessa* vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi.

Mitä 1 momentissa säädetään, sovelletaan myös kuultaessa henkilöä hänen henkilökohdaisesti läsnä olematta tuomioistuimessa käyttäen videoneuvottelua, puhelinta tai muuta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 §:ssä tai 56 §:ssä tarkoitettua teknistä tiedonvälitystapaa.

4 §

Tuottamuksellinen perätön lausuma

Joka

1) todistajana tai asiantuntijana tuomioistuimessa tai

2) valan tai vakuutuksen nojalla tuomioistuimessa tai oikeudenkäyntiin rinnastettavassa viranomaismenettelyssä

huolimattomuudesta antaa väärän tiedon asiassa tai salaa siihen kuuluvan seikan, on tuomittava *tuottamuksellisesta perättömästä lausumasta* sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

10 §

Törkeän rikoksen ilmoittamatta jättäminen

Törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisestä ei kuitenkaan tuomita rangaistukseen sitä, jonka olisi rikoksen estämiseksi täytynyt antaa ilmi nykyinen tai entinen aviopuolisonsa taikka nykyinen avopuolisonsa, sisaruksensa, sukulaisensa suoraan ylenevässä tai alene-

vassa polvessa taikka se, johon hänellä on vastaavanlainen parisuhteeseen tai sukulaisuuteen rinnastuva läheinen suhde.

13 §

Rajoitussäännös

Perätöntä lausumaa koskevia säännöksiä ei sovelleta, jos:

1) lausuman antaja ennen kuulemisen tai kuulustelun päättymistä oikaisee lausuman tai ilmaisee salaamansa seikan; taikka

2) totuudessa pysyminen on ollut mahdollista ilman vaaraa joutua vastuuseen omasta rikoksesta tai siihen rinnastettavasta lainvastaisesta teosta.

Perätöntä lausumaa tuomioistuimessa koskevia säännöksiä ei sovelleta rikosasiassa kuultavaan todistajaan:

1) joka on asianomistaja, jolla ei ole asiassa vaatimuksia;

2) jota on syytetty samasta teosta tai teosta, jolla on välitön yhteys siihen tekoon, jota syyte koskee;

3) jolle on annettu rangaistusmääräys tai rikesakko 2 kohdassa tarkoitettusta teosta;

4) jonka teko esitutkintalain (805/2011) 3 luvun 9 §:n nojalla on päätetty jättää saatamatta syyttäjän harkittavaksi taikka jonka teosta syyttäjä on päättänyt jättää oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan toimenpiteistä luopumista tarkoittavan lainkohdan nojalla syytteen nostamatta.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 .

5.

Laki**esitutkintalain 7 ja 9 luvun muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan esitutkintalain (805/2011) 7 luvun 7 ja 8 §, 9 §:n 1 momentti ja 11 §:n 1 momentti sekä 9 luvun 4 § seuraavasti:

7 luku

Kuulustelut

7 §

Todistajana kuulemisen esteet

Todistajana esitutkinnassa ei saa kuulustella sitä, joka ei saisi todistaa tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 27 tai 30 §:ssä tarkoitetun henkilön kuulustelusta todistelutarkoituksessa tai todistajana esitutkinnassa päättää tutkinnanjohtaja.

8 §

Todistajan ilmaisuvollisuus ja kieltäytyminen todistamasta

Todistajan on totuudenmukaisesti ja mitään salaamatta ilmaistava, mitä hän tietää tutkittavasta asiasta. Jos hän kuitenkin olisi tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 10—14 §:n, 16—21 §:n taikka 22 §:n 1 ja 2 momentin nojalla oikeutettu tai velvollinen kieltäytymään todistamasta, hän on vastaavasti oikeutettu tai velvollinen siihen myös esitutkinnassa.

Sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään todistajan oikeudesta tai velvollisuudesta kieltäytyä todistamasta, todistaja on kuitenkin velvollinen todistamaan, jos:

1) oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 §:n 2 tai 3 momentissa, 12 §:n 1 momentissa, 13 §:n 1 tai 3 momentissa, 14 §:n 1 momentissa taikka 16 §:n 1 momentissa tarkoitettu

henkilö, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, suostuu todistamiseen;

2) tutkittavana on rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta, taikka tällaisen rikoksen yritys tai osallisuus siihen, ja tuomioistuimien voisi tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä velvoittaa todistamaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 12 §:n 2 momentin, 13 §:n 2 tai 3 momentin, 14 §:n 2 momentin taikka 20 §:n 2 momentin nojalla;

3) tutkittavana on rikos, josta oikeudenkäymiskaaren luvun 9 §:n 3 momentin nojalla tuomioistuimessa ei olisi oikeutta tai velvollisuutta kieltäytyä todistamasta, eikä todistaja ole mainitun luvun 20 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö.

Todistaja on velvollinen myös esittämään hallussaan olevan, esitutkinnan kannalta merkityksellisen asiakirjan tai muun todistusaineiston, jos se voitaisiin pakkokeinoin 7 luvun 1 §:n mukaan takavarikoida eikä takavarikoimiselle ole mainitun luvun 3 §:ssä säädettyä estettä.

Todistajaan, joka on epäiltyyn oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa, ei sovelleta, mitä 2 ja 3 momentissa säädetään.

9 §

Todistajankuulustelu tuomioistuimessa

Jos todistajalla ilmeisesti on tiedossaan seikka, joka on tärkeä syyllisyyden selvittämiseksi tai rikoksella saadun hyödyn jäljittämiseksi ja pois ottamiseksi, ja hän kieltäytyy sitä ilmaisemasta, vaikka hän saattaa olla ilmaisemiseen velvollinen, kysymys kieltäytymisen perusteesta tutkitaan tutkinnanjohtaja-

jan pyynnöstä tuomioistuimessa. Todistajan kuulustelu toimitetaan tuomioistuimessa, jos kieltäytymiselle ei ole laillista perustetta.

11 §

Kuulustelutodistaja

Kuulusteltavan pyynnöstä on kuulustelussa oltava läsnä luotettava sekä oikeustoimen ja toimituksen todistajan esteellisyydestä annetun lain (/) 1 §:n mukaan esteetön todistaja. Tutkija voi myös omasta aloitteestaan kutsua todistajan paikalle. Jollei kuulustelua voida tutkintaa vaarantamatta viivyttää, se saadaan kuulusteltavan pyynnöstä huolimatta suorittaa ilman todistajaa. Rikoksesta epäiltyä alle 18-vuotiasta ei kuitenkaan saa kuulustella ilman todistajaa, paitsi jos kuulustelussa on läsnä hänen avustajansa tai laillinen edustajansa taikka sosiaaliviranomaisen edustaja.

9 luku

Esitutkinta-aineisto

4 §

Kuulustelutilaisuuden tallentaminen todisteena käyttämistä varten

Asianomistajan ja todistajan kuulustelu on tallennettava ääni- ja kuvatallenteeseen, jos kuulustelukertomusta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä eikä kuulustelta-

vaa tämän nuoren iän tai henkisen toiminnan häiriintyneisyyden vuoksi todennäköisesti voida kuulla henkilökohtaisesti aiheuttamatta haittaa kuulusteltavalle. Kuulustelussa on otettava huomioon kuulusteltavan kehitystason asettamat erityisvaatimukset kuulustelumenetelmille, kuulusteluun osallistuvien henkilöiden määrälle ja muille kuulusteluolosuhteille. Tallentamisesta on ennen sen aloittamista ilmoitettava kuulusteltavalle.

Tutkinnanjohtaja voi päättää, että muukin kuin esitutkintaviranomainen voi kuulustelijan valvonnassa esittää kysymyksiä kuulusteltavalle. Rikoksesta epäillylle on varattava mahdollisuus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle kaikista asian selvittämisen kannalta merkityksellisistä seikoista. Jos rikoksesta epäilty niin pyytää, hänen kysymyksensä saa esittää myös asiamies tai avustaja. Kuulustelija voi kuitenkin määrätä, että kysymykset on esitettävä kuulustelijan välityksellä kuulusteltavalle.

Syyttäjälle on varattava tilaisuus olla läsnä kuulustelutilaisuudessa. Hänellä on oikeus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle itse tai kuulustelijan välityksellä.

Mitä edellä tässä pykälässä säädetään kuulustelusta ja sen tallentamisesta, sovelletaan myös rikoslain 20 luvun 1—7 §:ssä tarkoitettuun seksuaalirikoksen asianomistajaan sekä 15–17-vuotiaaseen asianomistajaan, joka on erityisen suojelun tarpeessa ottaen huomioon erityisesti hänen henkilökohtaiset olosuhteensa ja rikoksen laatu.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 .

6.

Laki**pakkokeinolain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan pakkokeinolain (806/2011) 7 luvun 3 §, 8 luvun 1 §:n 3 momentti ja 10 luvun 52 § seuraavasti:

7 luku

Takavarikoiminen ja asiakirjan jäljentäminen

3 §

Takavarikoimis- ja jäljentämiskiellot

Asiakirjaa tai muuta 1 §:ssä tarkoitettua kohdetta ei saa takavarikoida eikä jäljentää, jos se sisältää tietoa, josta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 10—14 §:n, 16, 20 tai 21 §:n nojalla on velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta.

Jos salassapitovelvollisuus tai -oikeus perustuu oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 §:n 2 tai 3 momenttiin tai 13, 14, 16 tai 20 §:ään, edellytyksenä kiellolle 1 momentissa säädetyn lisäksi on, että kohde on mainitussa lainkohdassa tarkoitetun henkilön tai häneen mainitun luvun 22 §:n 2 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön hallussa taikka sen hallussa, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus tai -oikeus on säädetty.

Takavarikoimis- tai jäljentämiskielloa ei kuitenkaan ole, jos:

1) oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 §:n 2 tai 3 momentissa, 12 §:n 1 momentissa, 13 §:n 1 tai 3 momentissa, 14 §:n 1 momentissa taikka 16 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, suostuu takavarikoimiseen tai jäljentämiseen;

2) oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö suostuu takavarikoimiseen tai jäljentämiseen;

3) tutkittavana on rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta, ja tuomioistuim voi tutkittavaa

rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä velvoittaa todistamaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 12 §:n 2 momentin, 13 §:n 2 tai 3 momentin, 14 §:n 2 momentin taikka 20 §:n 2 momentin nojalla;

4) tutkittavana on rikos, josta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 9 §:n 3 momentin nojalla tuomioistuimessa ei olisi oikeutta tai velvollisuutta kieltäytyä todistamasta, eikä takavarikoitava tai jäljennettävä kohde ole mainitun luvun 20 §:n 1 momentissa tarkoitetun henkilön hallussa.

Asiakirja tai muu kohde saadaan edellä tässä pykälässä säädetyn estämättä takavarikoida, jos on syytä olettaa, että se on joltakulta rikoksella viety. Asiakirja tai muu kohde saadaan pitää takavarikoituna tai jäljennettynä, jos sen irrottaminen tai erottaminen muusta takavarikon kohteesta ei ole mahdollista.

8 luku

Etsintä

1 §

Määritelmät

— — — — —
Erityisellä kotietsinnällä tarkoitetaan etsintää sellaisessa tilassa, jossa etsinnän kohteeksi on syytä olettaa joutuvan tietoa, josta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 10—14, 16, 20 tai 21 §:n mukaan on velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta ja johon ei tämän lain 7 luvun 3 §:n nojalla saa kohdistaa takavarikkoa tai asiakirjan jäljentämistä.
 — — — — —

10 luku

Salaiset pakkokeinot

52 §

Kuuntelu- ja katselukiellot

Telekuuntelua, tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, teknistä kuuntelua ja teknistä katselua ei saa kohdistaa:

1) rikoksesta epäillyn ja hänen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 13 §:n 1 tai 3 momentissa tarkoitetun oikeudellisen avustajan tai 1 momentissa tarkoitetun tulkin taikka mainittuun avustajaan 22 §:n 2 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön väliseen viestiin;

2) rikoksesta epäillyn ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 16 §:ssä tarkoitetun papin tai muun vastaavassa asemassa olevan henkilön väliseen viestiin; eikä

3) rikoksen johdosta vapautensa menettäneen epäillyn ja lääkärin, sairaanhoitajan, psykologin tai sosiaalityöntekijän väliseen viestiin.

Ellei tutkittavana ole rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta, telekuuntelua, tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, teknistä kuuntelua ja teknistä katselua ei saa kohdistaa myöskään:

1) rikoksesta epäillyn ja hänen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 §:n 1 momentissa tarkoitetun läheisensä väliseen viestiin;

2) rikoksesta epäillyn ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 14 §:n 1 momentissa tarkoitetun lääkärin, tai muun terveydenhuollon ammattihenkilön taikka tähän 22 §:n 2 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön väliseen viestiin; eikä

3) rikoksesta epäillyn ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:n 1 momentissa tarkoitetun yleisön saataville toimitetun viestin laatijan tai julkaisijan tai ohjelmatoimittajan harjoittajan taikka tähän 22 §:n 2 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön väliseen viestiin.

Jos telekuuntelun, telekuuntelun sijasta tapahtuvan tietojen hankkimisen, teknisen kuuntelun tai teknisen katselun aikana tai muulloin ilmenee, että kyseessä on viesti, jonka kuuntelu ja katselu on kielletty, toimenpide on keskeytettävä ja sillä saadut talenteet ja sillä saatuja tietoja koskevat muihinpanot on heti hävitettävä.

Tässä pykälässä tarkoitetut kuuntelu- ja katselukiellot eivät kuitenkaan koske tapauksia, joissa 1 tai 2 momentissa tarkoitettua henkilöä epäillään samasta tai siihen välittömästi liittyvästä rikoksesta kuin rikoksesta epäiltyä ja myös hänen osaltaan on tehty päätös telekuuntelusta, tietojen hankkimisesta telekuuntelun sijasta, teknisestä kuuntelusta tai teknisestä katselusta.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 .

7.

Laki**syyttäjälaitoksesta annetun lain 25 a §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan syyttäjälaitoksesta annetun lain (439/2011) 25 a §, sellaisena kuin se on laissa 898/2011, seuraavasti:

25 a §

Vaitiolovelvollisuus

Mitä poliisilain (872/2011) 7 luvun 1 ja 5 §:ssä säädetään poliisin henkilöstöön kuuluvan vaitiolovelvollisuudesta, sovelletaan vastaavasti myös syyttäjälaitoksen henkilöstöön kuuluvaan.

Syyttäjällä on vaitiolo-oikeus poliisilain 7 luvun 3 §:n 1 momentissa tarkoitetuista tiedoista, jotka hän on saanut toimiessaan esitutkintalain (805/2011) 2 luvun 4 §:ssä tarkoitettuna tutkinnanjohtajana. Syyttäjän ilmaisuvelvollisuuteen sovelletaan, mitä po-

liisilain 7 luvun 5 §:ssä säädetään poliisin henkilöstöön kuuluvan ilmaisuvelvollisuudesta.

Syyttäjälaitoksen henkilöstöön kuuluvan velvollisuudesta todistaa oikeudenkäynnissä 1 momentissa tarkoitettu vaitiolovelvollisuudesta tai 2 momentissa tarkoitettu vaitiolo-oikeudesta huolimatta säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 12 §:n 2 momentissa.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 .

8.

Laki**rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain 21 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain (1015/2005) 21 §:n 1 momentti seuraavasti:

21 §

Todistamis- ja vetoamiskielto

Sovittelijan ja hänen apulaisensa velvollisuudesta kieltäytyä todistamasta säädetään

oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 §:n 3 momentissa ja 22 §:n 2 momentissa.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 .

9.

Laki**vankeuslain 19 luvun 10 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan vankeuslain (767/2005) 19 luvun 10 §, sellaisena kuin se on osaksi laissa 735/2011, seuraavasti:

19 luku

Ilmoitukset ja tiedon antaminen

10 §

Vaitiolo-oikeus

Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanotehtävissä toimivalla Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehellä on oikeus olla ilmaisematta hänelle hänen virkatehtävässään luottamuksellisen vihjetiedon antaneen vangin henkilöllisyyttä, jos vihjetieto koskee rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, tai rikoslain 50 luvun

1—4 §:ssä tarkoitettua huumausainerikosta. Vaitiolo-oikeutta ei kuitenkaan ole, jos vihjetiedon antanut suostuu henkilöllisyytensä ilmaisemiseen tai jos on ilmeistä, ettei tällaisen tiedon ilmaiseminen aiheuta vaaraa hänen, hänen lähiomaisensa tai muun läheisen turvallisuudelle.

Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen velvollisuudesta todistaa oikeudenkäynnissä 1 momentissa tarkoitettua vaitiolo-oikeudesta huolimatta säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 12 §:n 2 momentissa.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 .

10.

Laki**turvallisuustutkintalain 40 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan turvallisuustutkintalain (525/2011) 40 § seuraavasti:

40 §

Todistamiskielto

Onnettomuustutkintakeskuksen virkamiehen, tutkintaryhmän jäsenen ja muun turvallisuustutkintaan osallistuvan velvollisuudesta

kieltäytyä todistamasta säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 12 §:n 3 momentissa.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 .

11.

Laki**oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007) 15 §:n 7 kohta ja 20 §:n 1 momentti sekä lisätään 2 §:ään uusi 4 momentti seuraavasti:

2 §

Lain soveltamisala

—————
 Anonyymistä todistamisesta päättämistä koskevien oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuudesta säädetään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 5 luvun 11 d §:ssä ja tällaisen asian suullisen käsittelyn julkisuudesta mainitun luvun 11 c §:ssä. Anonyymin todistajan henkilöllisyyden paljastamista koskevien oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuudesta asianomistajan yksin ajaman rikosasian käsittelyssä ja tällaisen asian suullisen käsittelyn julkisuudesta säädetään mainitun lain 7 luvun 5 a §:ssä. Anonyymin todistajan kuulemisesta rikosasiassa yleisön läsnä olematta hänen henkilöllisyytensä salaamiseksi säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 53 §:ssä.

15 §

Suljettu käsittely

Tuomioistuin voi asiaan osallisen pyynnöstä tai erityisestä syystä muutoinkin päättää, että suullinen käsittely toimitetaan kokonaan tai tarpeellisin osin yleisön läsnä olematta, jos:

—————
 7) oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa säädetystä todistamiskiellosta huolimatta henkilö velloitetaan todistamaan tai tuomaan katsastettavaksi esine tai asiakirja taikka mainitussa luvussa säädetystä kieltäytymisoikeudesta huolimatta henkilö suostuu todistamaan tai tuomaan katsastettavaksi esineen tai asiakirjan.

20 §

Yleisön läsnäolon rajoittaminen

Tuomioistuin voi rajoittaa yleisön läsnäoloa julkisessa käsittelyssä, jos se on tarpeen todistajan, muun kuultavan tai asianosaisen taikka tällaiseen henkilöön oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta. Puheenjohtaja voi rajoittaa yleisön läsnäoloa julkisessa käsittelyssä, jos se on tarpeen tungoksen välttämiseksi.

—————
 Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

12.**Laki****valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista annetun lain 10 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista annetun lain (666/1972)
10 § seuraavasti:

10 §
Muutoksenhausta todistelukustannusten korvausta koskevaan tuomioistuimen päätökseen tai tuomioon säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 68 §:ssä.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 .

13.**Laki****oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain 22 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain (378/2005) 22 § seuraavasti:

22 §
Taloudellisten menetysten korvaaminen

Kun tutkimus on määrätty tehtäväksi sel-
laisesta miehestä taikka miehen tai äidin su-
kulaisesta, joka ei ole oikeudenkäynnissä asi-
anosaisena, tutkittavalle taloudellisesta me-

netyksestä maksettavaan korvaukseen sovel-
letaan, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun
65 §:ssä säädetään todistajalle maksettavasta
korvauksesta.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 .

14.

Laki**todistelun turvaamisesta teollis- ja tekijänoikeuksia koskevissa riita-asioissa annetun lain 5 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan todistelun turvaamisesta teollis- ja tekijänoikeuksia koskevissa riita-asioissa annetun lain (344/2000) 5 §:n 1 momentti seuraavasti:

5 §

Turvaamistoimipäätöksen täytäntöönpano

Ulosottomiehellä on oikeus tarvittaessa saada turvaamistoimipäätöksen täytäntöönpanoa varten poliisilta virka-apua. Ulosottomies saa tarpeen vaatiessa käyttää turvaamistoimen täytäntöönpanossa apunaan esteetöntä asiantuntijaa. Asiantuntijan esteellisyyteen sovelletaan, mitä oikeudenkäymiskaaren

17 luvun 35 §:n 2 momentissa säädetään asiantuntijan esteellisyydestä. Hakija tai hakijan edustaja voi kuitenkin toimia asiantuntijana, jos on todennäköistä, ettei se johda tiedon saamiseen asiaan kuulumattomasta yksityisestä liike- tai ammattisalaisuudesta.

—————
 Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
 kuuta 20 .

15.

Laki**keskinäisestä oikeusavusta rikosasioissa Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä tehdyn yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja yleissopimuksen soveltamisesta annetun lain 2 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan keskinäisestä oikeusavusta rikosasioissa Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä tehdyn yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja yleissopimuksen soveltamisesta annetun lain (148/2004) 2 §:n 2 momentti seuraavasti:

2 §

Tiedoksiantojen suorittaminen postitse

—————
 Yleissopimuksen 5 artiklan mukaiseen menettelyyn sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 42 §:ää, kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annetun lain (4/1994)

15 §:n 4 momenttia ja 28 §:ää sekä oikeudenkäyntiin ja esitutkintaan osallistuvien henkilöiden koskemattomuudesta eräissä tapauksissa annettua lakia (11/1994).

—————
 Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
 kuuta 20 .

16.

Laki

entisen Jugoslavian alueella tehtyjä rikoksia käsittelevän sotarikostuomioistuimen toimivallasta ja tuomioistuimelle annettavasta oikeusavusta annetun lain 8 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan entisen Jugoslavian alueella tehtyjä rikoksia käsittelevän sotarikostuomioistuimen toimivallasta ja tuomioistuimelle annettavasta oikeusavusta annetun lain (12/1994) 8 § seuraavasti:

8 §*Todistajan ja asiantuntijan velvollisuudet*

Todistaja tai asiantuntija, jolle on Suomessa annettu tiedoksi sotarikostuomioistuimen kutsu saapua kuultavaksi sotarikostuomioistuimessa, on velvollinen noudattamaan kutsua.

Jos sotarikostuomioistuimeen 1 momentin mukaisesti kuultavaksi kutsuttu todistaja jää ilman laillista estettä tuomioistuimeen saapumatta, poistuu luvatta taikka kieltäytyy vannomasta todistajanvalaa tai antamasta todistajanvakuutusta taikka kieltäytyy todistamasta tai kysymykseen vastaamasta, hänet on tuomittava sakkoon ja tarvittaessa määrättävä uhkasakolla tai vankeudella täyttämään velvollisuutensa. Uhkasakkoon ja vankeuteen

sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 62 ja 63 §:ää.

Todistaja tai asiantuntija, joka sotarikostuomioistuimessa kuultaessa on antanut perättömän lausuman tai ilman laillista syytä salannut jotain, joka hänen tietensä olisi asiaa valaissut, on tuomittava rangaistukseen perättömästä lausumasta siten kuin rikoslain (39/1889) 15 luvussa säädetään.

Todistajan tai asiantuntijan niskoittelua tai perättömän lausuman antamista koskevan asian panee sotarikostuomioistuimen ilmoituksesta ja oikeusministeriön määräyksestä vireille syyttäjä syytetyn asuin-, oleskelu- tai tapaamispaikkakunnan tuomioistuimessa.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 ____.

17.

Laki

velvollisuudesta saapua toisen pohjoismaan tuomioistuimeen eräissä tapauksissa annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan velvollisuudesta saapua toisen pohjoismaan tuomioistuimeen eräissä tapauksissa annetun lain (349/1975) 3—5 §, 8 §:n 3 momentti ja 9 §:n 2 momentti seuraavasti:

3 §

Jos todistaja jää ilman laillista estettä tuomioistuimeen saapumatta, noudatetaan mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 62 §:ssä säädetään. Häntä ei kuitenkaan saa määrätä tuotavaksi tuomioistuimeen, ellei hän ole Suomessa.

4 §

Todistajaa ei saa velvoittaa todistamaan, jos se olisi vastoin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säännöksiä tai vastaavia säännöksiä siinä maassa, missä todistaja asuu.

5 §

Jos todistajaksi kutsuttavalla on hallussaan asiakirja, jolla voidaan otaksua olevan merkitystä todisteena asiassa, hän on velvollinen esittämään asiakirjan tuomioistuimelle, jollei se ole vastoin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säännöksiä tai vastaavia säännöksiä siinä maassa, missä todistaja asuu. Todistajalle, joka on määrätty esittämään asiakirja tuomioistuimelle, on ennen esittämistä varattava tilaisuus lausua määräyksestä.

Jos todistaja, joka on määrätty esittämään asiakirja tuomioistuimelle, jättää velvollisuutensa täyttämättä, tuomioistuin voi uhkasakolla velvoittaa hänet siihen.

8 §

Jos asianosaiselle on myönnetty oikeusapua, todistelukustannusten korvaamisesta valtiolle noudatetaan, mitä oikeusapulaissa (257/2002) säädetään.

9 §

Jos 1 momentissa tarkoitettu asianomistaja tai asianosainen jää tuomioistuimeen saapumatta, noudatetaan, mitä oikeudenkäymiskaaren 8 ja 12 luvussa ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 8 luvussa säädetään. Asianosaista ei kuitenkaan saa määrätä tuotavaksi tuomioistuimeen, ellei hän ole Suomessa.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 .

18.

Laki

eurooppalaisesta todisteiden luovuttamismääräyksestä esineiden, asiakirjojen ja tietojen hankkimiseksi rikosasian käsittelyä varten tehdyn puitepäätöksen lainsäädännön alaan kuuluvien säännösten kansallisesta täytäntöönpanosta ja puitepäätöksen soveltamisesta annetun lain 7 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan eurooppalaisesta todisteiden luovuttamismääräyksestä esineiden, asiakirjojen ja tietojen hankkimiseksi rikosasian käsittelyä varten tehdyn puitepäätöksen lainsäädännön alaan kuuluvien säännösten kansallisesta täytäntöönpanosta ja puitepäätöksen soveltamisesta annetun lain (729/2010) 7 §:n 1 momentin 2 kohta, sellaisena kuin se on laissa 831/2011, seuraavasti:

7 §

Kieltäytymisperusteet

Todisteiden luovuttamismääräyksen täytäntöönpanosta tulee kieltäytyä, jos:

2) on perusteltua syytä epäillä, että määräyksessä tarkoitettu todiste sisältää tietoja, joista oikeudenkäymiskaaren 17 luvun mu-

kaan ei saa todistaa, tai määräystä ei voida panna täytäntöön jonkin muun lainsäädäntöön tai Suomea sitovaan kansainväliseen velvoitteeseen sisältyvän koskemattomuuden tai erioikeuden vuoksi.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 .

19.

Laki

Euroopan yhteisön ja sen jäsenvaltioiden sekä Sveitsin valaliiton välillä niiden taloudellisten etujen vastaisten petosten ja muun laittoman toiminnan torjumisesta tehdyn yhteistyösopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain 2 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan Euroopan yhteisön ja sen jäsenvaltioiden sekä Sveitsin valaliiton välillä niiden taloudellisten etujen vastaisten petosten ja muun laittoman toiminnan torjumisesta tehdyn yhteistyösopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain (778/2008) 2 §:n 2 momentti seuraavasti:

2 §

Yhteistyösopimuksen 28 artiklan mukaiseen menettelyyn sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 42 §:ää, kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annetun lain (4/1994) 15 §:n 4 momenttia ja 28 §:ää sekä oikeudenkäyntiin ja esitutkintaan osallistuvien henkilöiden koskemattomuudesta eräissä tapauksissa annettua lakia (11/1994).

Tämä laki tulee voimaan samana päivänä kuin Euroopan yhteisön ja sen jäsenvaltioiden sekä Sveitsin valaliiton välillä niiden taloudellisten etujen vastaisten petosten ja muun laittoman toiminnan torjumisesta tehdyn yhteistyösopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annettu laki (778/2008).

20.

Laki**sähköisen viestinnän tietosuojalain 13 f ja 33 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan sähköisen viestinnän tietosuojalain (516/2004) 13 f §:n 1 momentti ja 33 §:n 6 momentti, sellaisina kuin ne ovat, 13 f §:n 1 momentti laissa 125/2009 ja 33 §:n 6 momentti laissa 144/2007, seuraavasti:

13 f §

Käsittelyoikeuden erityiset rajoitukset väärinkäytötapauksissa

Automaattista hakua ei saa kohdistaa eikä tunnistamistietoja saa hakea esille eikä ottaa manuaalisesti käsiteltäviksi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:n 1 momentissa tarkoitettujen tietojen selville saamiseksi.

33 §

Ohjaus- ja valvontaviranomaisten oikeus saada tietoja

— — — — —
Tässä pykälässä säädetty tiedonsaantioikeus ei koske luottolaitostoiminnasta annetun lain (121/2007) 141 §:ssä tai oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:n 1 momentissa tarkoitettuja tietoja.

— — — — —
Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 .

21.

Laki**Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksesta annetun lain 3 a §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksesta annetun lain (668/2008) 3 a §:n 2 momentti, sellaisena kuin se on laissa 1067/2009, seuraavasti:

3 a §

Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunta

—————
 Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunnassa käsitellään ja ratkaistaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:ssä tarkoitetut henkilön mielentilaa tai vaarallisuutta koskevat lausuntoasiat, asiat, jotka koskevat rikoksesta syytetyn tai epäillyn taikka mielentilansa

vuoksi rangaistukseen tuomitsematta jätetyn henkilön määräämistä psykiatriseen sairaalaan hoitoon tai hoidettavaksi erityishuoltolaitoksessa, sekä asiat, jotka koskevat tällaisen hoidon lopettamista.

—————
 Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
 kuuta 20 .

22.

Laki**mielenterveyslain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan mielenterveyslain (1116/1990) 6 §:n 3 momentti, 3 luvun otsikko, 15—17 §, 17 a §:n 1 momentti ja 18 §, sellaisina kuin niistä ovat 6 §:n 3 momentti, 16 ja 17 §, 17 a §:n 1 momentti sekä 18 § laissa 1066/2009, seuraavasti:

6 §

Valtion mielisairaalassa annettava hoito

—————
 Päätöksen rikoksesta epäillyn tai syytetyn taikka mielentilan vuoksi rangaistukseen tuomitsematta jätetyn valtion mielisairaalaan ottamisesta tekee Terveiden ja hyvinvoinnin laitos siten kuin 17 §:ssä säädetään. Muulloin päätöksen valtion mielisairaalaan ottamisesta, hoidon lopettamisesta ja sairaalasta poistamisesta tekee valtion mielisairaalan ylilääkäri.

3 luku

Mielentilatutkimukseen määrätyn mielentilan tutkiminen ja hoito tahdosta riippumatta

15 §

Sairaalaan ottaminen mielentilatutkimusta varten

Jos tuomioistuimien oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n nojalla määrää rikoksesta epäillyn tai syytetyn mielentilan tutkittavaksi, mielentilatutkimukseen määrätty saadaan sen estämättä, mitä tämän lain 2 luvussa säädetään, ottaa mielentilatutkimusta varten sairaalaan ja pitää sairaalassa tahdostaan riippumatta.

16 §

Mielentilatutkimus

Tuomioistuimen on määrättyään rikoksesta epäillyn tai syytetyn mielentilatutkimukseen viipymättä toimitettava asiakirjat Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos määrää, missä mielentilatutkimus suoritetaan ja, jos se suoritetaan sairaalan ulkopuolella, kuka sen suorittaa.

Mielentilatutkimus on toimitettava ja lausunto rikoksesta epäillyn tai syytetyn mielentilasta annettava Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle viimeistään kahden kuukauden kuluttua mielentilatutkimuksen aloittamisesta. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos voi perustellusta syystä pidentää tutkimusaikaa enintään kahdella kuukaudella.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos antaa saamansa lausunnon perusteella oman lausuntonsa rikoksesta epäillyn tai syytetyn mielentilasta tuomioistuimelle.

17 §

Hoito tahdosta riippumatta mielentilatutkimuksen jälkeen

Jos edellytykset mielentilatutkimukseen määrätyn määräämiseen hoitoon hänen tahdostaan riippumatta ovat olemassa, kun mielentilatutkimus on toimitettu, Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen on määrättävä hänet hoitoon hänen tahdostaan riippumatta.

Jos tuomioistuimien 1 momentissa mainitun päätöksen jälkeen toteaa mielentilatutkimuk-

seen määrätyn syyttömäksi epäiltyyn tekoon, Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen hoitoon määräämispäätös raukeaa. Hoitoon määräämisestä päätetään tällöin 2 luvun mukaisesti.

Hoitoon määrättyä saadaan Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen päätöksen nojalla pitää hoidossa hänen tahdostaan riippumatta enintään kuusi kuukautta. Ennen tämän ajan päättymistä potilaasta on annettava tarkkailulausunto sen selvittämiseksi, ovatko edellytykset hoitoon määräämiseen tahdosta riippumatta edelleen olemassa. Hoidon jatkaminen tai lopettaminen on ratkaistava 11 §:ssä tarkoitetun lääkärin kirjallisella päätöksellä ennen kuin hoitoa on kestänyt kuusi kuukautta. Hoidon jatkamista koskeva päätös on annettava potilaalle tiedoksi viipymättä ja heti alistettava hallinto-oikeuden vahvistettavaksi, jolloin hallinto-oikeuden on tutkittava, ovatko edellytykset hoitoon määräämiseen tahdosta riippumatta edelleen olemassa. Hoidon lopettamista koskeva päätös on niin ikään annettava potilaalle tiedoksi viipymättä ja heti alistettava Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen vahvistettavaksi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen on joko vahvistettava hoidon lopettamista koskeva päätös tai, jos edellytykset hoitoon määräämiselle potilaan tahdosta riippumatta ovat olemassa, määrättävä potilas hoitoon.

Hoidon jatkamista koskevan päätöksen nojalla potilasta saadaan pitää hoidossa hänen tahdostaan riippumatta enintään kuusi kuukautta. Jos ennen tämän ajan päättymistä näyttää ilmeiseltä, että hoidon jatkaminen on edelleen välttämätöntä, on meneteltävä siten kuin 3 momentissa säädetään.

Jos hoitoon määrättyä hoidettaessa käy ilmi, että edellytyksiä hoitoon määräämiseen

tahdosta riippumatta ei ole, on meneteltävä siten kuin 3 momentissa säädetään.

17 a §

Erityistason psykiatrinen sairaalahoido

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos määrää mielentilatutkimukseen määrätyn tahdosta riippumattoman hoidon aloittamisesta sairaalassa, jossa on potilaan hoidon edellyttämät valmiudet ja erityisasiantuntemus.

18 §

Sairaalasta poistaminen mielentilatutkimuksen jälkeen

Jos mielentilatutkimuksen perusteella on ilmeistä, että edellytyksiä mielentilatutkimukseen määrätyn hoitoon määräämiseen hänen tahdostaan riippumatta ei ole, hänet saadaan Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen suostumuksella poistaa hänen sitä halutessaan sairaalasta jo ennen kuin Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen lausunto on annettu.

Jos Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 16 §:n 3 momentissa tarkoitetussa lausunnossaan toteaa, että edellytyksiä mielentilatutkimukseen määrätyn hoitoon määräämiseen hänen tahdostaan riippumatta ei ole, hänet on hänen sitä halutessaan viipymättä poistettava sairaalasta.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 .

23.

Laki**kaupanvahvistajista annetun lain 4 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan kaupanvahvistajista annetun lain (573/2009) 4 § seuraavasti:

4 §

Kaupanvahvistajan esteellisyys

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 .

Kaupanvahvistajan esteellisyydestä säädetään oikeustoimen ja toimituksen todistajan esteellisyydestä annetussa laissa (/).

24.

Laki**välimiesmenettelystä annetun lain 27 ja 29 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan välimiesmenettelystä annetun lain (967/1992) 27 §:n 2 momentti ja 29 §:n 1 momentti seuraavasti:

27 §

Välimiehillä ei ole oikeutta asettaa uhkasakkoa eikä antaa määräyksiä muista pakkokeinoista. Heillä ei myöskään ole oikeutta ottaa vastaan vakuutusta.

_____ tai kolmannen henkilön velvoittamista esittämään asiakirja tai esine, jolla voi olla merkitystä todisteena asiassa, asianosainen voi esittää tätä koskevan hakemuksen tuomioistuimelle.

29 §

Jos välimiehet pitävät tarpeellisenä asianosaisen, todistajan tai asiantuntijan kuulustelemista tuomioistuimessa taikka asianosaisen

_____ Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 .

25.

Laki

verotustietojen julkisuudesta ja salassapidosta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään verotustietojen julkisuudesta ja salassapidosta annettuun lakiin (1346/1999) uusi 19 a § seuraavasti:

19 a §

*Todistaminen oikeudenkäynnissä salassapito-
velvollisuuden estämättä*

Verohallinnon palveluksessa oleva tai ollut henkilö tai se, joka muutoin toimii tai on toiminut Verohallinnossa taikka Verohallinnon toimeksiannosta tai toimeksiantotehtävää hoitavan palveluksessa, saa todistaa 18 §:n 2 momentissa ja 19 §:n 1 momentin 1 kohdassa

tarkoitetuista verotustiedoista asianomaisen rikosasian oikeudenkäynnissä.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 12 §:n 1 momentissa säädetty velvollisuus kieltäytyä todistamasta ei koske todistamista 1 momentissa tarkoitetuista verotustiedoista asianomaisen rikosasian oikeudenkäynnissä.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 .

26.

Laki**viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 ja 24 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 11 §:n 2 momentin 7 kohta, sellaisena kuin se on laissa 385/2007, sekä

lisätään 11 §:n 2 momenttiin, sellaisena kuin se on osaksi laeissa 385/2007, 713/2007 ja 701/2011, uusi 6 a kohta ja 24 §:n 1 momenttiin, sellaisena kuin se on osaksi laeissa 1151/2001, 1060/2002, 281/2004, 713/2007, 274/2009, 333/2011, 458/2011, 528/2011 ja 302/2013, uusi 31 a kohta seuraavasti:

11 §

Asianosaisen oikeus tiedonsaantiin

Asianosaisella, hänen edustajallaan ja avustajallaan ei ole edellä 1 momentissa tarkoitettua oikeutta:

6 a) anonymistä todistamisesta päättämisestä koskevaan hakemukseen tai sen valmisteluun liittyviin asiakirjoihin eikä anonymin todistajan henkilöllisyyden paljastamista koskevaan asiaan liittyviin asiakirjoihin eikä näitä asioita koskeviin oikeudenkäyntiasiakirjoihin sisältyviin sellaisiin salassa pidettäviin tietoihin, joiden perusteella anonymin todistajan tai sellaiseksi vaaditun henkilöllisyys voi paljastua, ellei oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 5 luvun 11 d §:stä muuta johdu;

7) muun kuin 6 a kohdassa tarkoitetun todistajan, asianomistajan tai asianosaisen taikka rikosilmoituksen, lastensuojelulain (683/1983) 40 §:ssä tarkoitetun ilmoituksen tai muun niihin verrattavan viranomaisen toimenpiteitä edellyttävän ilmoituksen tekijän salassa pidettäviin osoite-, puhelin- ja

muihin vastaaviin yhteystietoihin, jos tiedon antaminen vaarantaisi todistajan, asianomistajan tai asianosaisen tai ilmoituksen tekijän turvallisuutta, etuja tai oikeuksia;

24 §

Salassa pidettävät viranomaisen asiakirjat

Salassa pidettäviä viranomaisen asiakirjoja ovat, jollei erikseen toisin säädetä:

31 a) hakemus anonymistä todistamisesta päättämiseksi ja hakemuksen valmisteluun liittyvät asiakirjat ja anonymin todistajan henkilöllisyyden paljastamista koskevaan asiaan liittyvät asiakirjat sekä näitä asioita koskevat oikeudenkäyntiasiakirjat, jollei oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 11 d §:stä muuta johdu;

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 .

27.

Laki

isyyslain 30 §:n 2 momentin kumoamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §	2 §
Tällä lailla kumotaan isyyslain (700/1975) 30 §:n 2 momentti.	Tämä laki tulee voimaan kuuta 20 .
	päivänä

Helsingissä 24 päivänä huhtikuuta 2014

Pääministeri

JYRKI KATAINEN

Oikeusministeri *Anna-Maja Henriksson*

*Liite
Rinnakkaistekstit*

1.

Laki

oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan oikeudenkäymiskaaren 6 luvun 2 ja 8 §, 14 luvun 1 §, 15 luvun 17 §, 17 luku, 24 luvun 2 §:n 1 momentti, 25 a luvun 10 §, 26 luvun 23 §:n 2 momentti ja 24 a §:n 2 momentti sekä 31 luvun 7 §:n 1 momentin 2 kohta ja 8 §:n 2 kohta,

sellaisina kuin ne ovat, 6 luvun 2 § ja 24 luvun 2 §:n 1 momentti laissa 768/2002 ja 6 luvun 8 § laissa 1052/1991, 14 luvun 1 § laissa 595/1993, 15 luvun 17 § laissa 585/1995, 25 a luvun 10 § laissa 650/2010, 26 luvun 23 §:n 2 momentti laissa 165/1998 ja 24 a §:n 2 momentti laissa 381/2003 sekä 31 luvun 7 §:n 1 momentin 2 kohta ja 8 §:n 2 kohta laissa 109/1960, sekä

lisätään 6 luvun 7 §:ään, sellaisena kuin se on laissa 1052/1991, uusi 3 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

6 luku

Riita-asian pääkäsittely

2 §

Pääkäsittelyssä asia käsitellään seuraavassa järjestyksessä:

1) istunnon alussa tuomioistuimen on lyhyesti yhteenvedon avulla selostettava, mihin asian valmistelussa on päädytty, sekä tiedusteltava, vastaavatko valmistelussa esitetyt vaatimukset edelleen asianosaisten kantaa;

2) asianosaisten on vuorollaan perusteltava kantaansa ja lausuttava vastapuolen perustelujen johdosta;

3) tuomioistuimen on otettava vastaan todistelu; sekä

4) asianosaisten on esitettävä loppulausuntonsa.

Asianosaisten kuulustelu todistelutarkoituksessa on toimitettava ennen kuin muuta suullista todistelua otetaan vastaan siitä kysymyksestä, jota kuulustelu koskee. Tuomioistuin voi määrätä, että tiettyä seikkaa koskeva todistelu otetaan vastaan ennen muuta todistelua.

Edellä 1 ja 2 momentissa säädetystä järjes-

2 §

Pääkäsittelyssä asia käsitellään, *jollei tuomioistuin toisin päättä*, seuraavassa järjestyksessä:

1) istunnon alussa tuomioistuimen on lyhyesti yhteenvedon avulla selostettava, mihin asian valmistelussa on päädytty, sekä tiedusteltava, vastaavatko valmistelussa esitetyt vaatimukset edelleen asianosaisten kantaa;

2) asianosaisten on vuorollaan perusteltava kantaansa ja lausuttava vastapuolen perustelujen johdosta;

3) tuomioistuimen on otettava vastaan todistelu; sekä

4) asianosaisten on esitettävä loppulausuntonsa.

tyksestä saadaan kuitenkin tarvittaessa poiketa.

7 §

Pääkäsittely saadaan 6 §:n 2 momentissa tarkoitettusta esteestä huolimatta aloittaa, jos on aihetta olettaa, ettei asian käsittelyä esteestä huolimatta tarvitse lykätä.

Vaikka käsittelyä joudutaan 10 §:n nojalla lykkäämään, pääkäsittely saadaan esteestä huolimatta aloittaa, jos voidaan olettaa, ettei asiassa 11 §:ssä mainitusta syystä tarvitse toimittaa uutta pääkäsittelyä, ja jos lykkäämisestä ei aiheudu haittaa asian käsittelylle.

(uusi)

8 §

Kun kuultava on tullut saapuville, tuomioistuimien saa pääkäsittelyn peruuttamisesta huolimatta ottaa vastaan suullista todistelua, jos voidaan olettaa, että

1) todistelua ei tarvitse tai voida esittää uudelleen pääkäsittelyssä, tai

2) kuultavan saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todistelun merkitykseen verrattuna kohtuuttomia kustannuksia tai kohtuutonta haittaa.

Otettaessa vastaan todistelua 1 momentin nojalla, asiaa saadaan käsitellä myös muilta osin, jos se todistelun vastaanottamiseksi on erityisen tärkeää.

7 §

Pääkäsittely saadaan 6 §:n 2 momentissa tarkoitettusta esteestä huolimatta aloittaa, jos on aihetta olettaa, ettei asian käsittelyä esteestä huolimatta tarvitse lykätä.

Vaikka käsittelyä joudutaan 10 §:n nojalla lykkäämään, pääkäsittely saadaan esteestä huolimatta aloittaa, jos voidaan olettaa, ettei asiassa 11 §:ssä mainitusta syystä tarvitse toimittaa uutta pääkäsittelyä, ja jos lykkäämisestä ei aiheudu haittaa asian käsittelylle.

Todistelun vastaanottamisesta tässä pykälässä tarkoitettussa pääkäsittelyssä säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 55 §:ssä.

8 §

Todistelun vastaanottamisesta pääkäsittelyn peruuttamisesta huolimatta pääkäsittelyn ulkopuolella ja todistelun vastaanottamisesta uudelleen säädetään 17 luvussa.

14 luku

Asian käsittelystä oikeudessa

1 §

Riita-asiassa asianosaisen on tehdessään selkoa niistä seikoista, joihin hän vetoaa jutussa, ja lausuaan *mielensä* vastapuolen esittämistä seikoista *sekä vastatessaan tehtyihin kysymyksiin pysyvä totuus*.

1 §

Riita-asiassa asianosaisen on *pysyvä totuus* tehdessään selkoa niistä seikoista, joihin hän vetoaa asiassa, ja lausuaan vastapuolen esittämistä seikoista.

15 luku

Oikeudenkäyntiasiamiehestä

17 §

Asiamies, oikeudenkäyntiavustaja tai näiden apulainen ei saa luvattomasti ilmaista päämiehen hänelle uskomaa yksityistä tai perheen salaisuutta tai muuta sellaista luottamuksellista seikkaa, josta hän tehtävässään on saanut tiedon.

Rangaistus 1 momentissa säädetyn salassapitovelvollisuuden rikkomisesta tuomitaan rikoslain 38 luvun 1 tai 2 §:n mukaan, jollei teko ole rangaistava rikoslain 40 luvun 5 §:n mukaan tai siitä muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta.

17 §

Oikeudenkäyntiasiamies tai -avustaja tai hänen apulaisensa tai tulkki ei saa luvattomasti ilmaista yksityisen tai perheen salaisuutta tai liike- tai ammattisalaisuutta, jonka hän on saanut tietää:

1) hoitaessaan oikeudenkäyntiin liittyvää tehtävää;

2) antaessaan oikeudellista neuvontaa päämiehen oikeudellisesta asemasta esituskinnassa tai muussa oikeudenkäyntiä edeltävässä käsittelyvaiheessa;

3) antaessaan oikeudellista neuvontaa oikeudenkäynnin käynnistämiseksi tai sen välttämiseksi.

Rangaistus 1 momentissa säädetyn salassapitovelvollisuuden rikkomisesta tuomitaan rikoslain (39/1889) 38 luvun 1 tai 2 §:n mukaan, jollei teko ole rangaistava rikoslain 40 luvun 5 §:n mukaan tai siitä muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta.

17 luku

Todistelusta

Todistelu yleensä

(uusi)

2 §

Oikeuden tulee, harkittuaan huolellisesti kaikkia esiintulleita seikkoja, päättää, mitä asiassa on pidettävä totena.

Milloin jonkin todisteen vaikutuksesta on laissa erityinen säännös, noudatettakoon sitä.

Yleiset säännökset

1 §

Asianosaisella on oikeus esittää haluamansa näyttö asian tutkivalle tuomioistuimelle sekä lausua jokaisesta tuomioistuimessa esitetystä todisteesta, jollei laissa toisin säädetä.

Tuomioistuimen on esitettävä todisteita ja muita asian käsittelyssä esiin tulleita seikkoja harkittuaan päätettävä, mitä asiassa on näytetty tai jäänyt näyttämättä. Tuomioistuimen on perusteellisesti ja tasapuolisesti arvioitava todisteiden ja muiden seikkojen näyttöarvo vapaalla todistusharkinnalla, jollei laissa toisin säädetä.

1 §:n 1 mom.

Riita-asiassa kantajan tulee näyttää toteen ne seikat, jotka tukevat kannetta. Jos vastaaja edukseen tuo esiin jonkin seikan, on hänenkin vahvistettava se todisteilla.

(uusi)

6 §

Milloin kysymys on vahingon määrästä eikä siitä ole saatavissa näyttöä tai se on vain vaikeuksin esitettävissä, on oikeudella valta arvioida vahinko kohtuuden mukaan.

(uusi)

1 §:n 2 mom.

Rikosasiassa kantajan tulee näyttää toteen ne seikat, joihin hänen vaatimuksensa nojautuu.

(uusi)

3 §

Näyttö siitä, mitä laki säättää, ei myöskään ole tarpeen. Jos vieraan valtion lakia on sovellettava eikä oikeus tunne sen sisällystä, tulee oikeuden kehoittaa asianosaista esittämään siitä näyttöä.

Jos määrätyn tapauksen varalta on erikseen säädetty, että oikeuden tulee hankkia selvitys asiassa sovellettavan ulkomaan lain sisällyksestä, noudatettakoon sitä.

Jos jossakin asiassa olisi sovellettava vieraan valtion lakia, mutta sen sisällyksestä ei saada selvitystä, on Suomen lakia sovellettava.

2 §

Riita-asiassa asianosaisen on näytettävä ne seikat, joihin hänen vaatimuksensa tai vastustamisensa perustuu.

Seikan asettaminen tuomion perustaksi edellyttää, että asianosainen on esittänyt siitä uskottavan näytön.

Jos yksityisoikeudellisen saatavan määrästä ei ole saatavissa uskottavaa näyttöä taikka se olisi saatavissa vain vaikeuksin tai asian laatuun nähden kohtuuttomilla kustannuksilla tai kohtuuttomalla vaivalla, tuomioistuin arvioi määrän.

Mitä 1 ja 2 momentissa säädetään, noudatetaan, jollei todistustaakasta tai näytöltä vaadittavasta vahvuudesta laissa toisin säädetä tai asian laadusta muuta johdu. Mitä 3 momentissa säädetään, noudatetaan, jollei laissa toisin säädetä.

3 §

Rikosasiassa kantajan on näytettävä ne seikat, joihin hänen rangaistusvaatimuksensa perustuu.

Tuomion, jossa vastaaja tuomitaan syylliseksi, edellytyksenä on, ettei vastaajan syyllisyydestä jää varteenotettavaa epäilyä.

4 §

Tuomioistuin soveltaa lakia viran puolesta. Asianosainen saa antaa tuomioistuimelle kirjallisen selvityksen siitä, miten lakia olisi sovellettava. Selvityksen laatijaa tai muuta henkilöä voidaan kuulla tuomioistuimessa, jos tuomioistuin katsoo sen tarpeelliseksi.

Jos asiassa olisi sovellettava vieraan valtion lakia eikä tuomioistuin tunne sen sisältöä, tuomioistuimen tulee kehottaa asianosaista esittämään siitä selvitystä. Tuomioistuimen velvollisuudesta hankkia viran puolesta selvitystä vieraan valtion lain sisällöstä säädetään erikseen.

Suomen lakia sovelletaan, jos vieraan valtion lain sisällöstä ei ole selvitystä. Selvityksen puuttuminen ei kuitenkaan saa koitua rikosasian vastaajan vahingoksi.

3 §:n 1 mom.

Seikkaa, joka on yleisesti tunnettu tai jonka oikeus viran puolesta tietää, ei tarvitse toteen näyttää.

4 §

Jos asianosainen on asiassa, jossa sovinto on sallittu, oikeudessa tunnustanut jonkin seikan, niin tunnustus on hänen osaltaan sitova. Jos asianosainen peruuttaa tunnustuksen, tutkikoon oikeus, asianosaisen peruutuksen syyksi esittämien perusteiden ja muiden asianhaaran nojalla, mikä vaikutus tunnustuksella todisteena on oleva.

Jollei asia ole sellainen, kuin 1 momentissa on sanottu, tutkikoon oikeus, mikä vaikutus asianosaisen tunnustuksella todisteena on oleva.

5 §

Jos asianosainen oikeuden määräyksestä huolimatta ilman pätevää syytä jää oikeuteen saapumatta tai muutoin jättää jotakin oikeudenkäynnissä täyttämättä tahi vastaamatta asian selvittämistä tarkoittavaan kysymykseen, harkitkoon oikeus, huomioon ottaen kaikki asiassa ilmenneet seikat, mikä vaikutus asianosaisen menettelyllä todisteena on oleva.

8 §

Asianosaisten on hankittava asiassa tarpeelliset todisteet. Tuomioistuimien saa myös, milloin tarpeelliseksi harkitaan, omasta aloitteestaan päättää hankittavaksi todisteita. Se ei kuitenkaan saa vastoin asianosaisten yhteistä tahtoa omasta aloitteestaan määrätä uutta todistajaa kuulusteltavaksi tai asiakirjaa esitet-

5 §

Yleisesti tunnetusta seikasta näyttö ei ole tarpeen.

Asiassa, jossa sovinto on sallittu, näyttö ei myöskään ole tarpeen asianosaisen tunnustamasta seikasta tai seikasta, josta asianosaiset ovat yksimielisiä.

Jos tunnustus on annettu muussa kuin 2 momentissa tarkoitetussa asiassa tai jos asianosainen peruuttaa 2 momentissa tarkoitetun tunnustuksensa, tuomioistuimien harkitsee, mikä vaikutus tunnustuksella tai tunnustuksen peruuttamisella on todisteena.

6 §

Tuomioistuimien harkitsee, mikä vaikutus asianosaisen menettelyllä on todisteena, jos hän ilman hyväksyttävää syytä:

1) kutsusta huolimatta ei saavu oikeudenkäyntiin tai poistuu luvatta;

2) tuomioistuimen kehotuksesta huolimatta ei lausu vastapuolen vaatimuksesta tai sen perusteista;

3) todistelutarkoituksessa kuultuna ei anna kertomusta tai vastaa kysymykseen;

4) ei noudata tuomioistuimen kehotusta täydentää tai selventää esitystään taikka muuta kehotusta.

Rikosasian vastaajan 1 momentissa tarkoitettu menettely saadaan ottaa huomioon hänen vahingokseen vain siinä määrin kuin se ei loukkaa hänen oikeuttaan olla myötävaikeuttamatta syyllisyytensä selvittämiseen.

7 §

Asianosaisten on hankittava asiassa tarpeelliset todisteet. Tuomioistuimien saa omasta aloitteestaan päättää hankittavaksi todisteita riita-asiassa, jossa sovinto ei ole sallittu. Rikosasiassa tuomioistuimien saa hankkia näyttöä, jos se todennäköisesti ei tue syytettä. Tuomioistuimella on kuitenkin asian laadusta

täväksi, jos asiassa on sovinto sallittu tai jos asianomistaja vaatii rangaistusta asianomistajarikoksesta, mistä ei ole säädetty muuta tai kovempaa rangaistusta kuin sakkoa tai enintään neljä vuotta vankeutta.

7 §

Jos todiste, jonka asianosainen tahtoo esittää, koskee seikkaa, joka on asiaan vaikuttamaton tai selvitetty, tahi jos näyttö on huomattavasti vähemmällä vaivalla tai kustannuksella saatavissa toisella tavoin, älköön oikeus salliko todisteen esittämistä.

20 §

Todistaja ei saa kieltäytyä todistamasta.

57 §:n 1 mom.

Se, jolla on hallussaan esine, joka hankaludetta voidaan tuoda oikeuteen ja jolla voidaan otaksua olevan merkitystä todisteena asiassa, olkoon velvollinen tuomaan sen katsastettavaksi.

12 §:n 1 mom.

Jolla on asiakirja hallussaan, olkoon velvollinen, kun voidaan olettaa asiakirjalla olevan merkitystä todisteena asiassa, tuomaan sen oikeuteen.

46 §:n 2 mom.

Älköön ketään vastoin tahtoaan määrättäkö asiantuntijaksi, ellei hän julkisen viran tai toimen nojalla tahi erityisen säännöksen mukaan ole siihen velvollinen.

(uusi, vrt. 11 b §:n 2 mom., 12 §, 48 §:n 1 mom., 56 §:n 2 mom. sekä 57 §:n 1 ja 2 mom.)

riippumatta oikeus hankkia omasta aloitteestaan asiantuntijalausunto.

8 §

Tuomioistuimen on evättävä näyttö, joka:

- 1) koskee asiaan vaikuttamatonta seikkaa;*
- 2) on muuten tarpeeton;*
- 3) voidaan korvata olennaisesti vähemmällä kustannuksella tai vaivalla saatavissa olevalla todisteella;*
- 4) voidaan korvata olennaisesti luotettavammalla todisteella; tai*
- 5) on asianmukaisista toimenpiteistä huolimatta jäänyt tavoittamattomiin, eikä asian ratkaisemista tule enää viivyttää.*

9 §

Jokaisella on velvollisuus saapua tuomioistuimeen kuultavaksi todistelutarkoituksessa sekä luovuttaa esine tai asiakirja tuomioistuimelle todisteeksi taikka sallia katselmuksen toimittaminen, jollei laissa toisin säädetä. Velvollisuudesta toimia asiantuntijana säädetään erikseen.

Sillä, jolla on tuomioistuimessa kuulusteltaessa asianosaisena todistelutarkoituksessa, todistajana tai asiantuntijana velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta, ei ole velvollisuutta luovuttaa esinettä tai asiakirjaa käytettäväksi todisteena taikka sallia katselmuksen toimittamista näytön hankkimiseksi sa-

(uusi)

*lassa pidettävästä tai vaitiolo-oikeuden alai-
sesta tiedosta. Rikosasian vastaaja ja häneen
17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa
oleva henkilö on kuitenkin velvollinen salli-
maan katselmuksen toimittamisen.*

*Jäljempänä tässä luvussa säädetty velvolli-
suus tai oikeus kieltäytyä todistamasta ei
koske tietoa, jonka oikeudettomasta hankki-
misesta, paljastamisesta tai käyttämisestä
syyttäjä ajaa syytettä.*

(uusi)

***Velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todista-
masta***

23 §:n 1 mom:n 2 kohta
Todistaa ei saa:

2) kukaan siitä, mikä valtakunnan turvalli-
suuden tähden tai sen oikeuksien tahi etujen
suojelemiseksi on vieraalta valtiolta pidettävä
salassa;

10 §

*Sellaisista tiedoista ei saa todistaa, jotka
ovat salassa pidettäviä valtion turvallisuuden
takia tai sen takia, että ne koskevat Suomen
suhteita toiseen valtioon tai kansainväliseen
järjestöön.*

(uusi)

23 §:n 1 mom:n 5 kohta
Todistaa ei saa:

5) riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon
vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa
annetussa laissa (394/2011) tarkoitettu sovit-
telija tai sovittelijan avustaja riita-asiassa sii-
tä, mitä hän tehtävässään on saanut tietää so-
viteltavasta asiasta, jolleivät erittäin tärkeät
syyt vaadi, että häntä siitä kuulustellaan, tai
se, jonka hyväksi vaitiolovelvollisuus on sää-
detty, todistamiseen suostu.

11 §

*Tuomioistuimen päätösneuvottelun sisäl-
löstä ei saa todistaa.*

*Riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vah-
vistamisesta yleisissä tuomioistuimissa an-
netussa laissa (394/2011) tarkoitettu sovittelija
ei saa riita-asiassa todistaa siitä, mitä hän teh-
tävässään on saanut tietää soviteltavasta asi-
asta, elleivät erittäin tärkeät syyt ottaen hu-
mioon asian laatu, todisteen merkitys asian
ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen
esittämisestä sekä muut olosuhteet vaadi to-
distamista tai se, jonka hyväksi vaitiolovel-
vollisuus on säädetty, todistamiseen suostu.*

*Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden
sovittelusta*

21 §:n 1 mom.

Sovittelija ei saa todistaa siitä, mitä hän teh-
tävässään on saanut tietää soviteltavasta asi-
asta, jolleivät erittäin tärkeät syyt vaadi, että
sovittelijaa kuulustellaan siitä.

*Rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden so-
vittelusta annetussa laissa (1015/2005) tar-
koitettu sovittelija ei saa todistaa siitä, mitä
hän tehtävässään on saanut tietää sovitelta-
vasta asiasta, elleivät erittäin tärkeät syyt ot-
taen huomioon asian laatu, todisteen merki-
tys asian ratkaisemisen kannalta ja seurauk-
set sen esittämisestä sekä muut olosuhteet
vaadi todistamista tai se, jonka hyväksi vai-
tiolovelvollisuus on säädetty, todistamiseen*

suostu.

23 §:n 1 mom:n 1 kohta

Todistaa ei saa:

1) virkamies tahi julkista tehtävää tai asiaa toimittamaan valittu tai määrätty siitä, mitä hänen tässä toimessaan on salassa pidettävä;

(uusi, vrt. L syyttäjälaitoksesta 25 a §, poliisilain 7 luvun 4 § ja vankeuslain 19 luvun 10 §)

12 §

Virkamies tai julkisyhteisön työntekijä taikka julkista valtaa käyttävä tai julkista luottamustehtävää hoitava taikka muu, joka on viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 23 §:n nojalla vaitiolovelvollinen, ei saa todistaa siitä, mitä sisältyy mainitun lain 11 §:n 2 momentin tai oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007) 12 §:n 2 momentin nojalla asianosaiselta salassa pidettävään asiakirjaan tai oikeudenkäyntiasiakirjaan, eikä myöskään siitä, mikä olisi asiakirjaan merkittynä pidettävä jommankumman lainkohdan nojalla asianosaiselta salassa, ellei se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, suostu todistamiseen tai ellei lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 16 §:n 3 momentista tai sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 18 §:n 1 momentista taikka muusta vastaavasta lainkohdasta muuta johdu.

Syyttäjälaitoksesta annetun lain (439/2011) 25 a §:n 1 momentissa tarkoitetulla henkilöllä sekä poliisin tai muun rikostorjunnasta huolehtivan viranomaisen henkilöstöön kuuluvalla on velvollisuus kieltäytyä todistamasta poliisilain (872/2011) 7 luvun 1 §:n 1 momentissa tarkoitetusta tiedosta. Syyttäjälaitoksesta annetun lain 25 a §:n 2 momentissa tarkoitetulla syyttäjällä sekä poliisin tai muun rikostorjunnasta huolehtivan viranomaisen henkilöstöön kuuluvalla on oikeus kieltäytyä todistamasta poliisilain 7 luvun 3 §:n 1 momentissa tarkoitetusta tiedosta. Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehellä on oikeus kieltäytyä todistamasta vankeuslain (767/2005) 19 luvun 10 §:n 1 momentissa tarkoitetusta tiedosta. Tuomioistuimien voi kuitenkin velvoittaa henkilön todistamaan, jos:

1) syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta;

2) tiedon ilmoittamatta jättäminen voisi loukata asianosaisen oikeutta puolustautua asianmukaisesti tai muuten asianmukaisesti valvoa oikeuttaan oikeudenkäynnissä; ja

3) luottamuksellisesti tietoja tai viihjetietoja

Turvallisuustutkintalaki

40 §:n 1 mom.

Sen lisäksi, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:ssä säädetään, onnettomuustutkintakeskuksen virkamies, tutkintaryhmän jäsen tai muu turvallisuustutkintaan osallistuva ei saa todistaa siitä, mitä hän yksittäisessä tutkintatehtävässä on saanut tietää onnettomuudesta, jolleivät erittäin tärkeät syyt vaadi, että häntä kuullaan siitä.

Oikeudenkäymiskaari

17 luvun 23 §:n 1 mom:n 4 kohta ja 3 mom.

Todistaa ei saa:

4) asiamies tai oikeudenkäyntiavustaja siitä, mitä päämies on hänelle asian ajamista varten uskonut, ellei päämies todistamiseen suostu;

Edellä 1 momentin 3 ja 4 kohdassa olevien säännösten estämättä voidaan muu niissä tarkoitettu henkilö paitsi syytetyn oikeudenkäyntiavustaja velvoittaa todistamaan asiassa, jossa syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, mistä saattaa seurata vankeutta kuusi vuotta tai ankarampi rangaistus, taikka sanotunlaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta siihen.

(uusi, vrt. asianajajalain 5 c § ja L luvun saaneista oikeudenkäyntiavustajista 8 §:n 1 mom:n 4 kohta)

antaneen henkilön taikka valeostajana tai peitetoiminnassa toimineen henkilöllisyyden ilmaiseminen ei ilmeisesti aiheuta vakavaa vaaraa hänen tai hänen läheistensä turvallisuudelle.

Turvallisuustutkintalaissa (525/2011) tarkoitettu Onnettomuustutkintakeskuksen virkamies, tutkintaryhmän jäsen tai muu turvallisuustutkintaan osallistuva ei saa todistaa siitä, mitä hän on tehtävässään saanut tietää onnettomuudesta. Tuomioistuin voi kuitenkin velvoittaa edellä tarkoitettun henkilön todistamaan, jos erittäin tärkeät syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet sitä vaativat.

13 §

Oikeudenkäyntiasiamies tai -avustaja taikka tulkki ei saa luvattomasti todistaa siitä, mitä hän on saanut tietää:

1) hoitaessaan oikeudenkäyntiin liittyvää tehtävää;

2) antaessaan oikeudellista neuvontaa päämiehen oikeudellisesta asemasta esituskinnassa tai muussa oikeudenkäyntiä edeltävässä käsittelyvaiheessa;

3) antaessaan oikeudellista neuvontaa oikeudenkäynnin käynnistämiseksi tai sen välttämiseksi.

Tuomioistuin voi velvoittaa muun 1 momentissa tarkoitettun henkilön kuin rikosasian vastaajan oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan tai tulkin todistamaan, jos syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta.

Asianajaja tai luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetussa laissa tarkoitettu oikeudenkäyntiavustaja taikka julkinen oikeusavustaja ei saa luvattomasti todistaa yksityisen tai perheen salaisuudesta tai liike- tai ammattisalaisuudesta, josta hän on muussa kuin 1 momentissa tarkoitettussa tehtävässään saanut tiedon. Tuomioistuin voi kuitenkin velvoittaa henkilön todistamaan, jos syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta, tai jos erittäin tärkeät syyt ottaen

huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet sitä vaativat.

23 §:n 1 mom:n 3 kohta ja 3 mom.

Todistaa ei saa:

3) lääkäri, apteekkari tai kätilö tai heidän apulaisensa siitä, mitä he asemansa perusteella ovat saaneet tietää ja mitä asian laadun vuoksi on salassa pidettävä, ellei se, jonka hyväksi vaitiolovelvollisuus on säädetty, todistamiseen suostu;

Edellä 1 momentin 3 ja 4 kohdassa olevien säännösten estämättä voidaan muu niissä tarkoitettu henkilö paitsi syytetyn oikeudenkäyntiavustaja velvoittaa todistamaan asiassa, jossa syyttäjä ajaa syytettyä rikoksesta, mistä saattaa seurata vankeutta kuusi vuotta tai ankarampi rangaistus, taikka sanotunlaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta siihen.

(uusi)

14 §

Lääkäri tai muu terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa (559/1994) tai sen nojalla annetussa asetuksessa tarkoitettu terveydenhuollon ammattihenkilö ei saa todistaa henkilön tai hänen perheensä terveydentilaa koskevasta arkaluonteisesta tiedosta tai muusta henkilön tai perheen salaisuudesta, josta hän asemansa tai tehtävänsä perusteella on saanut tiedon, ellei se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, suostu todistamiseen.

Tuomioistuimien voi velvoittaa 1 momentissa tarkoitetun henkilön todistamaan, jos syyttäjä ajaa syytettyä rikoksesta, josta säädetty ankaran rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta.

15 §

Sen estämättä, mitä 11 §:n 2 ja 3 momentissa, 12 §:n 1 momentissa taikka 13 tai 14 §:ssä säädetään, tuomioistuimien voi velvoittaa lainkohdassa tarkoitetun henkilön todistamaan, jos se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, on kuollut ja jos erityisen tärkeät syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet sitä vaativat.

Sen estämättä, mitä edellä 13 tai 14 §:ssä säädetään, mainitussa pykälässä tarkoitettu henkilö saa todistaa siltä osin kuin tiedon ilmaiseminen on välttämätöntä puolustuksen järjestämiseksi häntä tai häneen 22 §:n 2 momentissa tarkoitetussa suhteessa olevaa henkilöä vastaan esitetyn rangaistusvaatimuksen tai muun rikokseen perustuvan vaatimuksen vuoksi taikka hänelle asianomistajana kuuluvien oikeuksien käyttämiseksi.

(uusi, vrt. 23 §:n 2 mom.)

20 §

Todistaja ei saa kieltäytyä todistamasta. Vastoin tahtoansa älköön kuitenkaan todistamaan vaadittako:

1) sitä, joka on tai on ollut avioliitossa tahi on kihloissa jommankumman asianosaisen kanssa;

2) sitä, joka on asianosaisen suoraan etenevässä tai takenevassa polvessa oleva sukulainen tahi joka on tai on ollut naimisissa asianosaiseen sanotunlaisessa sukulaisuussuhteessa olevan henkilön kanssa; eikä

3) asianosaisen sisaruksia tai näiden aviopuolisoita tahi asianosaisen ottovanhempia tai ottolapsia.

(uusi)

24 §:n 1 mom.

Todistaja saa kieltäytyä kertomasta seikkaa tai vastaamasta kysymykseen, jos hän ei voisi sitä tehdä saattamatta syytteen vaaraan itseään tai toista, joka on häneen sellaisessa suhteessa, kuin 20 §:ssä on sanottu.

(uusi)

16 §

Uskonnonvapauslaissa (453/2003) tarkoitettun rekisteröidyn uskonnollisen yhdyskunnan pappi tai muu vastaavassa asemassa oleva henkilö ei saa todistaa siitä, mitä hän on ripissä tai yksityisessä sielunhoidossa saanut tietää, jollei se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, suostu todistamiseen.

Vaitiолоvelvollisuudesta Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa ja Suomen ortodoksisessa kirkossa säädetään kuitenkin erikseen.

17 §

Asianosaisen nykyinen tai entinen aviopuoliso taikka nykyinen avopuoliso, sisarus, sukulainen suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa taikka se, jolla on vastaavanlainen parisuhteeseen tai sukulaisuuteen rinnastuva läheinen suhde asianosaiseen, saa kieltäytyä todistamasta.

Jos 1 momentissa tarkoitettu henkilö suostuu todistamaan tuomioistuimessa, suostumusta ei voida peruuttaa, ellei muusta tässä luvussa säädetystä salassapitovelvollisuudesta tai vaitiolo-oikeudesta muuta johdu.

18 §

Jokaisella on oikeus kieltäytyä todistamasta siltä osin kuin todistaminen saattaisi hänet tai häneen 17 §:n 1 momentissa tarkoitetussa suhteessa olevan henkilön syytteen vaaraan tai myötävaikuttaisi hänen tai häneen mainitussa suhteessa olevan henkilön syyllisyyden selvittämiseen.

Sen estämättä, mitä 17 §:ssä ja edellä tässä pykälässä säädetään asianosaiseen 17 §:n 1 momentissa tarkoitetussa suhteessa olevan henkilön vaitiolo-oikeudesta, tuomioistuin voi rikosasiassa päättää, ettei todistajana kuultavalla asianomistajalla, jolla ei ole vaatimuksia, ole vaitiolo-oikeutta, jos on syytä

epäillä, ettei hän ole itse päättänyt vaitiolo-oikeuden käyttämisestä.

24 §:n 1 mom.

Todistaja saa niin ikään kieltäytyä antamasta lausumaa, jolla liike- tai ammattisalaisuus tulisi ilmaista, jolleivät erittäin tärkeät syyt vaadi, että todistajaa kuulustellaan niistä.

24 §:n 2—4 mom.

Sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetussa laissa (460/2003) tarkoitettu yleisön saataville toimitetun viestin laatija taikka julkaisija tai ohjelmatoiminnan harjoittaja saa kieltäytyä vastaamasta kysymykseen, kuka on antanut viestin perusteena olevat tiedot, samoin kuin kysymykseen, johon ei voi vastata paljastamatta tietojen antajaa. Sama oikeus on sillä, joka on saanut tiedon edellä mainituista seikoista ollessaan asianomaisen viestin laatijan taikka julkaisijan tai ohjelmatoiminnan harjoittajan palveluksessa.

Edellä 2 momentissa mainittu henkilö saa kieltäytyä vastaamasta myös kysymykseen, kuka on laatinut yleisön saataville toimitetun viestin, samoin kuin kysymykseen, johon ei voi vastata paljastamatta viestin laatijan henkilöllisyyttä.

Milloin 2 tai 3 momentissa tarkoitettu asia koskee rikosta, mistä saattaa seurata vankeutta kuusi vuotta tai ankarampi rangaistus, taikka sanotunlaisen rikoksen yritystä tai osallisuutta siihen, taikka tietoa, joka on annettu vastoin sellaista salassapitovelvollisuutta, jonka rikkomisesta on erikseen säädetty rangaistus, voidaan sanotussa momentissa mainittu henkilö kuitenkin velvoittaa vastaamaan siinä tarkoitettuun kysymykseen.

(uusi)

19 §

Liike- tai ammattisalaisuudesta saa kieltäytyä todistamasta, jolleivät erittäin tärkeät syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet vaadi todistamista.

20 §

Sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetussa laissa (460/2003) tarkoitettu yleisön saataville toimitetun viestin laatija taikka julkaisija tai ohjelmatoiminnan harjoittaja saa kieltäytyä todistamasta siitä, kuka on antanut viestin perusteena olevat tiedot tai laatinut yleisön saataville toimitetun viestin.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu henkilö voidaan kuitenkin velvoittaa todistamaan, jos syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta tai joka koskee rangaistavaksi säädetyn salassapitovelvollisuuden vastaisesti annettua tietoa.

21 §

Jäljempänä 33 §:ssä tarkoitettu anonymi todistaja saa kieltäytyä todistamasta siltä osin kuin todistaminen saattaisi paljastaa hänen henkilöllisyytensä tai yhteystietonsa.

Jokaisella muulla kuin anonymillä todistajalla on velvollisuus kieltäytyä todistamasta anonymin todistajan henkilöllisyydestä ja

yhteystiedoista.

Anonyymien todistajan henkilöllisyyden paljastamisesta tuomioistuimen päätöksellä säädetään oikeudenkäymistä rikosasioissa annetun lain 7 luvun 5 a §:ssä.

(uusi, vrt. 23 §:n 4 mom.)

22 §

Edellä 11 §:n 2 tai 3 momentissa, 12 §:ssä, 13 §:n 1 tai 3 momentissa, 14 §:n 1 momentissa taikka 16 §:ssä tai 20 §:n 1 momentissa tarkoitettu velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta säilyy, vaikkei asianomainen henkilö enää ole siinä asemassa, jossa hän on saanut tiedon todistettavasta seikasta.

(uusi, vrt. 23 §:n 1 mom:n 3 ja 5 kohta)

Sillä, joka on saanut 11 §:n 2 tai 3 momentissa, 13 §:n 1 tai 3 momentissa, 14 §:n 1 momentissa taikka 20 §:n 1 momentissa tarkoitetun tiedon toimiessaan lainkohdassa tarkoitetun henkilön palveluksessa tai muuten hänen apunaan, on vastaava velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta kuin vastaavassa lainkohdassa tarkoitetulla henkilöllä. Palveluksessa tai apuna toiminut henkilö voidaan kuitenkin määrätä todistamaan 15 §:n 1 momentissa säädetyillä edellytyksillä. Palveluksessa tai apuna toiminut henkilö saa myös todistaa 15 §:n 2 momentissa säädetyillä edellytyksillä 13 tai 14 §:ssä tarkoitettun henkilön ja muun hänen palveluksessaan tai apunaan toimineen henkilön asiassa.

(uusi, vrt. 23 §:n 3 mom. ja 24 §:n 3 mom.)

Sovellettaessa 12 §:n 2 momenttia, 13 §:n 2 momenttia, 14 §:n 2 momenttia tai 20 §:n 2 momenttia vähimmäisrangaistuksesta ei oteta huomioon, mitä rikoslain 6 luvun 8 §:ssä säädetään lievennetyistä rangaistusteikosta.

25 §

Joka kieltäytyy todistamasta tai vastaamasta johonkin kysymykseen, mainitkoon samalla kieltäytymisensä perusteen ja tukekoon sitä todennäköisin syin.

(uusi)

23 §

Jos henkilö kieltäytyy todistamasta, hänen on ilmoitettava kieltäytymisensä peruste ja saatettava todennäköiseksi sitä tukevat seikat.

Jos henkilö kuitenkin kieltäytyy todistamasta 18 tai 21 §:ssä tarkoitetulla perusteella, kieltäytyminen hyväksytään, jollei hän ole selvästi erehtynyt kieltäytymistä koskevan oikeuden tai velvollisuuden sisällöstä tai kieltäytyminen ole muutoin selvästi perusteeton.

(uusi)

11 §

Tuomioistuimessa ei saa, ellei laissa toisin säädetä, käyttää todisteena:

1) yksityisluontoista kertomusta, jonka joku on vireille pannut tai alkavan oikeudenkäynnin varalta kirjallisesti antanut, ellei tuomioistuimella erityisestä syystä salli; eikä

2) esitutkintapöytäkirjaan tai muulle asiakirjalle merkittyä tai muulla tavalla tallennettua lausumaa.

Jos henkilön, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, esitutkinnassa antama kertomus on tallennettu videotallenteeseen tai siihen rinnastettavaan muuhun kuva- ja äänitallenteeseen, kertomusta saadaan kuitenkin käyttää tuomioistuimessa todisteena, jos syytetylle on varattu mahdollisuus esittää kuulusteltavalle kysymyksiä. Tällaisen henkilön kuulemisesta todistajana tai todistelutarkoituksessa säädetään 21 §:ssä.

Jos todistajaa ei voida kuulustella pääkäsittelyssä tai pääkäsittelyn ulkopuolella, tuomioistuimella voi sallia, että 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettu asiakirja tai lausuma voidaan ottaa oikeudenkäynnissä huomioon.

Kiistäessään 5 luvun 14 §:ssä tarkoitetun kantajan juoksevaan velkakirjaan, vekseliin tai shekkiin perustuvan vaatimuksen vastaaja saa toimittaa tuomioistuimelle vastauksensa yhteydessä kiistämisensä todennäköisten syiden tueksi 1 momentissa tarkoitetun yksityisluontoisen kirjallisen kertomuksen.

Kirjallisen kertomuksen käyttökielto sekä todisteen hyödyntämiskiello

24 §

Tuomioistuimessa ei saa käyttää todisteena kirjallista yksityisluonteista kertomusta, joka on annettu vireillä olevan tai alkavan oikeudenkäynnin varalta, *paitsi jos:*

1) *riita-asia*ssa, jossa sovinto on sallittu, *asianosaiset suostuvat sen käyttämiseen todisteena;*

2) vastaaja toimittaa sen tuomioistuimelle kiistäessään 5 luvun 14 §:ssä tarkoitetun juoksevaan velkakirjaan, vekseliin tai shekkiin perustuvan vaatimuksen vastauksensa yhteydessä kiistämisensä todennäköisten syiden tueksi;

3) *muualla laissa toisin säädetään;*

4) tuomioistuimella on erityisestä syystä salli.

Tuomioistuimessa ei saa käyttää todisteena esitutkintapöytäkirjaan tai muulle asiakirjalle merkittyä tai muulla tavalla tallennettua lausumaa, ellei laissa toisin säädetä, *paitsi jos lausuman antajaa ei voida kuulustella pääkäsittelyssä tai pääkäsittelyn ulkopuolella taikka hän on jäänyt asianmukaisista toimenpiteistä huolimatta tavoittamatta, eikä asian ratkaisemista tulisi enää viivyttää.*

Seuraavien esitutkinnassa videotallenteeseen tai siihen rinnastettavaan muuhun kuva- ja äänitallenteeseen tallennettua kuulustelua voidaan kuitenkin käyttää todisteena, jos syytetylle on varattu asianmukainen mahdollisuus esittää kuulusteltavalle kysymyksiä:

1) henkilö, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt;

2) 15—17 -vuotias *asianomistaja, joka on erityisen suojelun tarpeessa ottaen huomioon etenkin hänen henkilökohtaiset olosuhteensa ja rikoksen laatu;*

3) rikoslain 20 luvun 1—7 §:ssä tarkoitetun seksuaalirikoksen *asianomistaja, joka ei halua tulla oikeudenkäyntiin kuultavaksi.*

(uusi)

25 §

Tuomioistuin ei saa hyödyntää todistetta, joka on saatu kiduttamalla.

Rikosasiassa ei saa hyödyntää 18 §:ssä säädetyn vaitiolo-oikeuden vastaisesti hankittua todistetta. Hyödyntämiskielto koskee myös todistetta, joka on hankittu muussa menettelyssä kuin esitutkinnassa tai rikosasian oikeudenkäynnissä henkilöltä pakkokeinon käyttämisen uhalla tai muutoin vastoin hänen tahtoaan, jos hän oli tällöin epäiltynä tai vastaajana rikoksesta taikka esitutkinta tai oikeudenkäynti oli vireillä rikoksesta, josta häntä syytetään, ja jos todisteen hankkiminen rikosasiassa olisi ollut vastoin 18 §:ää. Jos kuitenkin henkilö on muussa menettelyssä kuin rikosasian käsittelyssä tai siihen rinnastuvassa menettelyssä antanut lakisääteisen velvollisuutensa täyttämisen yhteydessä totuudenvastaisen lausuman taikka väärän tai sisällöltään totuuden vastaisen asiakirjan taikka väärän tai väärennetyn esineen, sitä saadaan hyödyntää todisteena velvollisuuden vastaista menettelyä koskevassa rikosasiassa.

Tuomioistuimen on jätettävä hyödyntämättä lainvastaisesti hankittu todiste myös, jos siihen on painavat syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen hankkimistapaan liittyvä oikeudenloukkauksen vakavuus, hankkimistavan merkitys todisteen luotettavuudelle, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja muut olosuhteet.

Asianosaisen kuulustelu

61 §:n 1 mom.

Asianosaista voidaan kuulustella todistelutarkoituksessa.

— — — — —

14 luvun 1 §

Riita-asiassa asianosaisen on tehdessään selkoa niistä seikoista, joihin hän vetoaa jutussa, ja lausuessaan mielensä vastapuolen esittämistä seikoista sekä vastatessaan tehtyihin kysymyksiin pysyttävä totuudessa.

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa

6 luvun 5 §:n 3 mom.

Asianosaisen kuulustelu

26 §

Asianosaista voidaan kuulustella todistelutarkoituksessa. Riita-asian asianosaisen on pysyttävä totuudessa antaessaan kertomuksensa ja vastatessaan tehtyihin kysymyksiin. Rikosasian asianomistajan on pysyttävä totuudessa tehdessään selkoa asiasta ja vastatessaan tehtyihin kysymyksiin.

Rikosasian asianomistajan on pysyttävä to-
tuudessa, kun hän ilmoittaa ne seikat, joihin
hän vetoaa asiassa, *lausuu käsityksensä vas-
tapuolen esittämistä seikoista* ja vastaa teh-
tyihin kysymyksiin.

Oikeudenkäymiskaari

17 luvun 21 §:n 1 ja 2 mom.

Henkilöä, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai
jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, voi-
daan kuulla todistajana tai todistelutarkoituk-
sessa, jos tuomioistuin harkitsee tämän sove-
liaaksi ja jos:

1) henkilökohtaisella kuulemisella on asian
selvittämiseksi keskeinen merkitys; ja

2) kuuleminen ei todennäköisesti aiheuta
henkilölle sellaista kärsimystä tai muuta hait-
taa, joka voi vahingoittaa häntä tai hänen ke-
hitystään.

Tuomioistuimen on tarvittaessa määrättävä
kuultavalle tukihenkilö, josta on voimassa,
mitä asianomistajalle määrättävästä tukihen-
kilöstä säädetään oikeudenkäynnistä rikosasi-
oissa annetun lain (689/1997) 2 luvussa.

64 §

Asianosaisen laillinen edustaja voidaan kut-
sua kuulusteltavaksi samojen sääntöjen mu-
kaan, kuin asianosaisesta on säädetty.

Todistajat

18 §:n 1 ja 2 mom.

Jokaista muuta paitsi jutun asianosaista
voidaan kuulustella todistajana. Rikosasiassa
ei saa kuulustella todistajana asianomistajaa
silloinkaan, kun hän ei käytä puhevaltaa, eikä
riita-asiassa sitä, jonka hyväksi tai jota vas-
taan asiassa annettava tuomio tulee voimaan,
niin kuin se olisi annettu oikeudenkäynnissä,
jossa hän on ollut asianosaisena.

Rikosasiassa ei saa kuulustella todistajana
sitä:

1) jota on syytetty samasta teosta tai teosta,
jolla on välitön yhteys siihen tekoon, jota
syyte koskee;

2) jolle on annettu rangaistusmääräys tai ri-

27 §

Asianosaista, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta
tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt,
voidaan kuulustella todistelutarkoituksessa,
jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi
ja jos:

1) henkilökohtaisella kuulemisella on asian
selvittämiseksi keskeinen merkitys; ja

2) kuuleminen ei todennäköisesti aiheuta
kuultavalle sellaista kärsimystä tai muuta
haittaa, joka voi vahingoittaa häntä tai hänen
kehitystään.

Tuomioistuimen on tarvittaessa määrättävä
kuultavalle tukihenkilö. Tukihenkilöön so-
velletaan, mitä oikeudenkäynnistä rikosasi-
oissa annetun lain 2 luvussa säädetään asian-
omistajalle määrättävästä tukihenkilöstä.

28 §

Asianosaisen laillisen edustajan kuuluste-
lussa noudatetaan, mitä asianosaisen kuulus-
telusta säädetään.

Todistajat

29 §

Jokaista muuta kuin asianosaista voidaan
kuulustella todistajana.

*Asianomistajaa, jolla ei ole vaatimuksia,
kuulustellaan rikosasiassa todistajana. Hä-
neen ei kuitenkaan sovelleta, mitä 44 §:ssä
säädetään todistajan vakuutuksesta ja
63 §:ssä pakkokeinoista todistajan kieltäyty-
essä todistamasta.*

*Mitä 2 momentissa säädetään, sovelletaan
rikosasiassa myös:*

*1) siihen, jota on syytetty samasta teosta tai
teosta, jolla on välitön yhteys siihen tekoon,
jota syyte koskee;*

2) siihen, jolle on annettu rangaistusmää-

kesakko 1 kohdassa tarkoitetusta teosta; eikä

3) jonka teko esitutkintalain 43 §:n 1 momentin 2 kohdan nojalla on päätetty jättää saattamatta syyttäjän harkittavaksi taikka jonka teosta syyttäjä on päättänyt jättää oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n tai muun vastaavan lainkohdan nojalla syyteen nostamatta.

21 §:n 1 ja 2 mom.

Henkilöä, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, voidaan kuulla todistajana tai todistelutarkoituksessa, jos tuomioistuimien harkitsee tämän soveliaaksi ja jos:

1) henkilökohtaisella kuulemisella on asian selvittämiseksi keskeinen merkitys; ja

2) kuuleminen ei todennäköisesti aiheuta henkilölle sellaista kärsimystä tai muuta haittaa, joka voi vahingoittaa häntä tai hänen kehitystään.

Tuomioistuimen on tarvittaessa määrättävä kuultavalle tukihenkilö, josta on voimassa, mitä asianomistajalle määrättävästä tukihenkilöstä säädetään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 2 luvussa.

19 §

Jos tuomari nimetään todistajaksi, harkitkoon hän tuomarinvalallaan, tietääkö hän jotakin asiaan vaikuttavaa. Jos hän havaitsee niin olevan, kuulusteltakoon häntä todistajana. Jos syyttäjä nimetään todistamaan, harkitkoon oikeus, onko se totuuden ilmisaamiseksi tarpeen, ja luopukoon hän silloin asiasta.

räys tai rikesakko 1 kohdassa tarkoitetusta teosta;

3) siihen, jonka teko esitutkintalain 3 luvun 9 §:n nojalla on päätetty jättää saattamatta syyttäjän harkittavaksi taikka jonka teosta syyttäjä on päättänyt jättää oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan toimenpiteistä luopumista tarkoittavan lainkohdan nojalla syyteen nostamatta.

30 §

Todistajaan, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, sovelletaan, mitä 27 §:ssä säädetään todistelutarkoituksessa kuultavasta asianosaisesta.

31 §

Jos käsiteltävän asian tuomari tai muu 13 luvun 2 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö nimetään todistajaksi, kysymys hänen kuulemisensa tarpeellisuudesta ratkaistaan noudattaen, mitä 13 luvun 9 §:ssä säädetään esteellisyysväitteen ratkaisemista.

Jos käsiteltävän asian syyttäjä tai asianosaisen oikeudenkäyntiavustaja tai -asiamies nimetään todistajaksi, tuomioistuimen on harkittava, onko hänen kuulemisensa tarpeen. Jos syyttäjä tai asianosaisen oikeudenkäyntiavustaja tai -asiamies velvoitetaan todistamaan, hänen on luovuttava tehtävästään. Tällöin tuomioistuimen on varattava asianomaiselle henkilölle tai hänen päämiehelleen tilaisuus hankkia toinen henkilö tehtävästään luopuneen sijaan.

22 §
Tasavallan presidenttiä älköön kutsuttako todistajaksi.

(uusi)

32 §
Tasavallan presidenttiä *ei kutsuta kuultavaksi todistajana.*

33 §
Todistajaa voidaan kuulla rikosasiassa siten, ettei hänen henkilöllisyytensä eivätkä yhteystietonsa paljastu (anonyymi todistaja), jos:

1) häntä on oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 11 a—11 e §:n perusteella tehdyn päätöksen mukaan päätetty kuulla anonyymisti;

2) päätös on lainvoimainen tai sitä on mainitun luvun 11 e §:n 3 momentin mukaan noudatettava,

3) pääkäsittelyssä tutkitaan syytettä siitä rikoksesta, jonka selvittämiseksi hänelle on myönnetty amonymiteetti; ja

4) hän vaatii, että häntä kuulustellaan siten, ettei hänen henkilöllisyytensä paljastu.

Asiantuntijat

44 §:n 1 mom.

Jos harkittaessa kysymystä, jonka arvostelemiseen tarvitaan erityisiä ammattitietoja, havaitaan tarpeelliseksi käyttää asiantuntijaa, hankkikoon oikeus kysymyksestä viraston tai virkamiehen tai muun sillä alalla toimivan henkilön lausunnon taikka uskokoon yhdelle tai useammalle rehelliseksi ja taitavaksi tunnetulle saman alan tuntijalle tämän lausunnon antamisen.

44 §:n 1 mom.

Jos harkittaessa kysymystä, jonka arvostelemiseen tarvitaan erityisiä ammattitietoja, havaitaan tarpeelliseksi käyttää asiantuntijaa, hankkikoon oikeus kysymyksestä viraston tai virkamiehen tai muun sillä alalla toimivan henkilön lausunnon taikka uskokoon yhdelle tai useammalle rehelliseksi ja taitavaksi tunnetulle saman alan tuntijalle tämän lausunnon antamisen.

47 §

Asiantuntijana älköön olko se, joka on asiaan tai jompaankumpaan asianosaiseen sellai-

Asiantuntijat

34 §

Asiantuntijaa kuullaan erityisiä ammattitietoja vaativista kokemussäännöistä sekä niiden soveltamisesta asiassa ilmenneisiin seikoihin.

35 §

Asiantuntijan on oltava rehelliseksi ja alallaan taitavaksi tunnettu.

Asiantuntijana ei saa toimia se, joka on asiaan tai asianosaiseen sellaisessa suhteessa,

sessä suhteessa, että hänen luotettavuutensa sen vuoksi voidaan pitää vähentyneenä.

että hänen puolueettomuutensa vaarantuu.

50 §

Asiantuntijan tulee antaa tarkka selonteko siitä, mitä hän tutkimuksessaan on havainnut, sekä tähän nojautuva perusteltu lausunto hänelle esitetystä kysymyksestä. Lausunto on laadittava kirjallisesti, jollei tuomioistuim katso olevan syytä sallia, että se annetaan suullisesti. Milloin asiantuntijana käytetään muuta henkilöä kuin julkisen viran nojalla tai toimen nojalla sen haltijaa, tuomioistuimen on määrittävä aika, jonka kuluessa lausunto on annettava.

Asiantuntijaa, joka on antanut lausuntonsa kirjallisena, on kuultava tuomioistuimessa suullisesti, jos asianosainen sitä vaatii eikä hänen kuulemisensa ole ilmeisesti merkityksetöntä, taikka jos tuomioistuin pitää asiantuntijan kuulemista tarpeellisenä. Jos asiantuntijoita on useampia, voidaan yksi tai useampi heistä kutsua kuultavaksi.

45 §

Tuomioistuin voi määrätä rikosasian vastaajan mielentilan tutkittavaksi, jos:

1) tuomioistuin on oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11 luvun 5 a §:n mukaisessa välituomiossaan todennut rikosasian vastaajan menetelleen syytteessä kuvatulla rangaistavaksi säädetyllä tavalla;

2) vastaajan mielentilan tutkiminen on perusteltua; ja

3) vastaaja suostuu mielentilatutkimukseen tai hän on vangittuna tai häntä syytetään rikoksesta, josta voi seurata ankarampi rangaistus kuin vuosi vankeutta.

Tuomioistuin voi syyttäjän taikka rikoksesta epäillyn tai tämän edunvalvojan esityksestä määrätä 1 momentin 2 ja 3 kohdassa säädettyin edellytyksin epäillyn mielentilan tutkittavaksi jo esitutkinnan aikana tai ennen pääkäsittelyä, jos rikoksesta epäilty on tunnustanut syyllistyneensä rangaistavaksi säädettyyn tekoon tai jos mielentilatutkimuksen tarve on muutoin selvä. Tuomioistuimen päätösvaltaisuudesta ja istunnon pitämisestä tässä mo-

36 §

Asiantuntija antaa lausuntonsa kirjallisesti.

Asiantuntijaa on kuultava tuomioistuimessa suullisesti, jos:

1) *se on tarpeen asiantuntijan lausunnon epäselvyyksien, puutteellisuuden tai ristiriitaisuuksien poistamiseksi;*

2) *tuomioistuin katsoo sen muusta syystä tarpeelliseksi; tai*

3) *asianosainen sitä pyytää eikä kuuleminen ole ilmeisesti merkityksetöntä.*

37 §

Tuomioistuin voi määrätä rikosasian vastaajan mielentilan tutkittavaksi, jos:

1) tuomioistuin on oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11 luvun 5 a §:n mukaisessa välituomiossaan todennut rikosasian vastaajan menetelleen syytteessä kuvatulla rangaistavaksi säädetyllä tavalla;

2) vastaajan mielentilan tutkiminen on perusteltua; ja

3) vastaaja suostuu mielentilatutkimukseen tai hän on vangittuna tai häntä syytetään rikoksesta, josta voi seurata ankarampi rangaistus kuin vuosi vankeutta.

Tuomioistuin voi syyttäjän taikka rikoksesta epäillyn tai tämän edunvalvojan esityksestä määrätä 1 momentin 2 ja 3 kohdassa säädettyin edellytyksin epäillyn mielentilan tutkittavaksi jo esitutkinnan aikana tai ennen pääkäsittelyä, jos rikoksesta epäilty on tunnustanut syyllistyneensä rangaistavaksi säädettyyn tekoon tai jos mielentilatutkimuksen tarve on muutoin selvä. Tuomioistuimen päätösvaltaisuudesta ja istunnon pitämisestä täs-

mentissa tarkoitettua päätöstä tehtäessä säädetään pakkokeinolain 1 luvun 9 §:n 2 momentissa.

Ennen kuin tehdään rikoslain 2 c luvun 11 §:ssä tarkoitettu päätös koko rangaistusajan suorittamisesta vankilassa, syytetyn mielentila on määrättävä tutkittavaksi. Tuomioistuimen on samalla pyydettävä lausunto siitä, onko syytettyä pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

Rikoslain 2 c luvun 12 §:ssä tarkoitettua koko rangaistusajan vankilassa suorittamisen uutta käsittelyä varten on Helsingin hovioikeuden pyydettävä lausunto siitä, onko koko rangaistusaikaa suorittavaa enää pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

Mielentilan tutkimista koskevaan päätökseen ei saa erikseen hakea muutosta valittamalla. Mielentilatutkimukseen määrätty saa kannella päätöksestä. Kantelulle ei ole määräaikaa. Kantelu on käsiteltävä kiireellisenä.

Mielentilan tutkimisesta ja sitä varten sairaalaan ottamisesta säädetään erikseen.

sä momentissa tarkoitettua päätöstä tehtäessä säädetään pakkokeinolain (806/2011) 3 luvun 1 §:n 2 momentissa.

Ennen kuin tehdään rikoslain 2 c luvun 11 §:ssä tarkoitettu päätös koko rangaistusajan suorittamisesta vankilassa, syytetyn mielentila on määrättävä tutkittavaksi. Tuomioistuimen on samalla pyydettävä lausunto siitä, onko syytettyä pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

Rikoslain 2 c luvun 12 §:ssä tarkoitettua koko rangaistusajan vankilassa suorittamisen uutta käsittelyä varten on Helsingin hovioikeuden pyydettävä lausunto siitä, onko koko rangaistusaikaa suorittavaa enää pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

Mielentilan tutkimisesta ja sitä varten sairaalaan ottamisesta säädetään erikseen.

Kirjallinen todiste Katselmus

56 §:n 1 mom.

Kun on katsastettava kiinteistöä tai sellaista esinettä, jota hankaluudetta ei voida tuoda oikeuteen, saakoon oikeus toimittaa katselmuksen kiinteistöllä tai siellä, missä esine on. Jos oikeus katsoo tarpeelliseksi katselmuksen paikalla, jossa jokin tapahtuma on sattunut, päättäköön sen toimitettavaksi.

11 b §:n 2 mom.

Jos asiakirja sisältää sellaisen tiedon, jota asianosainen 12 §:n perusteella ei ole velvollinen esittämään tai hän ei saa esittää, taikka jos se muutoin sisältää tiedon, jota ei saa paljastaa, annetaan asiakirjasta sellainen ote, johon sanottua tietoa ei sisälly.

11 b §:n 1 mom.

Todisteena esitettävä asiakirja on annettava tuomioistuimelle alkuperäisenä, jollei tuomioistuin pidä riittävänä, että se esitetään jäljennöksenä.

Asiakirjat ja katselmuskohteet

38 §

Näyttönä tuomioistuimelle voidaan esittää esine tai asiakirja. Tuomioistuin voi näytön hankkimiseksi toimittaa sellaisen esineen, jota ei voida hankaluudetta tuoda tuomioistuimeen, tai kiinteän omaisuuden tai paikan taikka muun kohteen katselmuksen.

Edellä 1 momentissa tarkoitettua näyttöä voidaan esittää tai hankkia siitä huolimatta, että asiakirjasta taikka esineestä tai muusta katselmuskohteesta ilmenee salassa pidettävää tai vaitiolo-oikeuden alaista tietoa, jos todistetta voidaan ilman kohtuutonta haittaa käsitellä niin, ettei tällainen tieto tule ilmi.

39 §

Asiakirjasta saadaan esittää jäljennös, jollei tuomioistuin määrää, että asiakirja on esitettävä alkuperäisenä.

15 §:n 2 mom.

Kun oikeus on velvoittanut jonkun tuomaan oikeuteen asiakirjan, esittäköön hän sen alkuperäisenä tai oikeaksi todistettuna jäljennöksenä, mutta olkoon kuitenkin velvollinen näyttämään alkuperäisen asiakirjan, milloin oikeus katsoo sen tarpeelliseksi.

—————

12 §:n 1 mom.

Jolla on asiakirja hallussaan, olkoon velvollinen, kun voidaan olettaa asiakirjalla olevan merkitystä todisteena asiassa, tuomaan sen oikeuteen.

—————

57 §:n 1 mom.

Se, jolla on hallussaan esine, joka hankaludetta voidaan tuoda oikeuteen ja jolla voidaan otaksua olevan merkitystä todisteena asiassa, olkoon velvollinen tuomaan sen katsastettavaksi.

—————

14 §:n 1 mom.

Ennen kuin asiakirjan haltija määrätään tuomaan asiakirja oikeuteen, myönnettäköön hänelle tilaisuus antaa selityksensä.

—————

15 §:n 3 mom.

Oikeus saa myöskin, jos katsoo tarpeelliseksi, uhkasakolla velvoittaa sen, jonka on esiintuotava asiakirja, täyttämään velvollisuutensa tai määrätä, että se on ulosottomiehen toimesta oikeuteen tuotava.

57 §:n 2 mom.

Mitä 13—17 §:ssä on säädetty, sovelletta-
koon vastaavasti, kun esine tai asiakirja on
tuotava katsastettavaksi.

(uusi)

26 §:n 1, 3 ja 4 mom.

Kun todistajaksi nimetty on tuomiois-
tuimessa saapuvilla, hän on velvollinen heti

40 §

Tuomioistuin voi määrätä esineen tai asia-
kirjan tuotavaksi tuomioistuimeen taikka kat-
selmuksen toimitettavaksi, jos esineellä tai
asiakirjalla voi olla merkitystä näyttönä *tai*
jos katselmuksen toimittamisella voi olla
merkitystä näytön saamiseksi.

Ennen 1 momentissa tarkoitetun määräyk-
sen antamista asianomaiselle henkilölle on
varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Tarvittaes-
sä häntä voidaan kuulustella siten kuin asian-
osaisen tai todistajan kuulustelemisesta sää-
detään sekä ottaa vastaan myös muita todis-
teita.

Tuomioistuin voi tarvittaessa määrätä asian-
omaisen henkilön täyttämään velvollisuuten-
sa sakon uhalla. Tuomioistuin voi myös mää-
rätä, että ulosottomies noutaa asiakirjan *tai*
esineen tuomioistuimeen, *jolloin noudate-*
taan ulosottokaaren 3 lukua. Tuomiois-
tuimella on oikeus saada poliisilta virka-
apua katselmuksen toimittamisen turvaami-
seksi.

Kutsut

41 §

Jos todistelutarkoituksessa kuultava asian-
osainen taikka todistajaksi tai asiantuntijaksi

todistamaan.

Todistajan kutsumisesta huolehtii tuomioistuim, jollei sitä 11 luvun 2 §:ssä mainitulla perusteella ole annettu asianosaisten huolehdittavaksi. Todistaja on kutsuttava tuomioistuimen asettaman sakon uhalla ja kutsu on annettava todistajalle henkilökohtaisesti tiedoksi siten kuin 11 luvun 3, 3 b ja 4 §:ssä säädetään.

Kutsussa on todistajalle ilmoitettava, minä päivänä ja kellonaikana sekä missä istunto pidetään. Kutsussa on myös mainittava tarpeelliset tiedot asianosaisista ja asiasta. Lisäksi kutsussa on ilmoitettava, mitä 36 ja 39 §:ssä sekä 40 §:n 4 ja 5 momentissa säädetään.

(uusi, vrt. 26 luvun 24 a §:n 3 mom.)

58 §:n 1 mom.

Katselmuksen toimittamisesta annettakoon tieto asianosaisille. Jos rikoksesta syytetty on vangittuna ja hänen läsnäolonsa katsotaan tarpeelliseksi, määrättäköön oikeus, että hänet on tuotava toimitukseen.

26 a §

Jos kutsu todistajalle on annettava tiedoksi maan ulkopuolella, tuomioistuim huolehtii todistajan kutsumisesta. Kutsussa on ilmoitettava päivä, jona se on viimeistään annettava tiedoksi.

Kutsua on pyydetävä käräjäoikeuden kansliaan annettavalla hakemuksella. Kutsu on lähetettävä tuomarin toimesta tiedoksiantoa varten sen maan viranomaiselle, missä todistaja oleskelee, niin kuin siitä on erikseen säädetty tai sovittu.

Todistajaan, joka oikeusapupyynnön mukaisesti vieraassa valtiossa tiedoksi annetusta kutsusta huolimatta jää saapumatta Suomeen, ei ole sovellettava, mitä tämän luvun 36 ja

nimetty on tuomioistuimessa läsnä, häntä voidaan kuulla heti.

Tarvittaessa tuomioistuim huolehtii todistajan ja asiantuntijan kutsumisesta, jollei sitä 11 luvun 2 §:ssä mainitulla perusteella ole annettu asianosaisten huolehdittavaksi *tai jollei oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 19 §:stä muuta johdu*. Kuultava on kutsuttava tuomioistuimen asettaman sakon uhalla ja kutsu on annettava henkilökohtaisesti tiedoksi siten kuin 11 luvun 3, 3 b tai 4 §:ssä säädetään.

Kutsussa on ilmoitettava, minä päivänä ja kellonaikana sekä missä istunto pidetään. Kutsussa on myös mainittava tarpeelliset tiedot asianosaisista ja asiasta. Lisäksi kutsussa on ilmoitettava 62 tai 64 §:ssä sekä 65 §:n 3 momentissa tarkoitetut tiedot.

Jos 52 §:ssä tai 56 §:n 2 momentissa tarkoitettu kuulustelu toimitetaan viranomaisen luona, kuulusteluun voidaan soveltaa, mitä todistelutarkoituksessa kuultavan asianosaisen taikka todistajan ja asiantuntijan poissaolon seuraamuksista ja heihin kohdistettavista pakkokeinoista säädetään. Kutsussa on ilmoitettava 3 momentissa säädettyjen tietojen lisäksi, millä tavoin kuulustelu toimitetaan.

Edellä 1 momentissa tarkoitetun henkilön kutsusta katselmukseen noudatetaan, mitä edellä tässä pykälässä ja muualla säädetään kutsusta istuntoon.

42 §

Jollei muusta laista, Euroopan unionin lainsäädännöstä tai Suomea sitovasta kansainvälisestä sopimuksesta muuta johdu, tuomioistuim huolehtii kutsumisesta, jos kutsu todistajalle tai asiantuntijalle on annettava tiedoksi maan ulkopuolella. Tuomioistuimen on lähetettävä kutsu tiedoksiantoa varten sen maan viranomaiselle, missä todistaja tai asiantuntija oleskelee. Kutsussa on ilmoitettava päivä, jona se on viimeistään annettava tiedoksi.

Todistajaan tai asiantuntijaan, joka oikeusapupyynnön mukaisesti vieraassa valtiossa tiedoksi annetusta kutsusta huolimatta jää saapumatta Suomeen, ei sovelleta, mitä

39 §:ssä säädetään esteettömän poissaolon seuraamuksista, jollei kutsuttu tämän jälkeen ole vapaaehtoisesti saapunut tänne ja jättänyt noudattamatta täällä tiedoksiannetun kutsun saapua kuultavaksi tuomioistuimeen. Todistajan velvollisuudesta saapua toisesta pohjoismaasta kuultavaksi Suomen tuomioistuimessa säädetään velvollisuudesta saapua toisen pohjoismaan tuomioistuimeen eräissä tapauksissa annetussa laissa (349/75).

Kutsun sisällöstä antaa tarkemmat määräykset oikeusministeriö.

51 §:n 1 mom.

Mitä 26 a, 31, 33, 34, 34 a ja 41 §:ssä säädetään, on soveltuvin osin voimassa myös asiantuntijasta.

(uusi)

28 §

Sitten kuin todistaja on kutsuttu esiin, kysyköön oikeuden puheenjohtaja todistajalta hänen nimensä, ikänsä, toimensa ja asuinpaikkansa sekä tiedustelkoon myös, milloin aihetta on, sellaisia seikkoja, jotka lain mukaan estävät tekemästä todistajanvalaa taikka oikeuttavat tai velvoittavat todistajan kieltäytymään todistamasta, niin myös sellaista, mikä voi vaikuttaa todistajan uskottavuuteen; ja tehtäköön kaikesta tästä merkintä pöytäkirjaan.

Kun todistaja on oikeutettu kieltäytymään todistamasta tai vastaamasta johonkin kysymykseen, tulee puheenjohtajan ilmoittaa se todistajalle ja samalla muistuttaa, että todistaja, jollei hän tahdo käyttää hyväkseen tätä etua, on saman seuraamuksen uhalla kuin muukin todistaja velvollinen puhumaan totta ja sanomaan, mitä hän asiasta tietää.

(uusi)

62 §:ssä säädetään esteettömän poissaolon seuraamuksista, ellei kutsuttu tämän jälkeen ole vapaaehtoisesti saapunut Suomeen ja jättänyt noudattamatta Suomessa tiedoksiannetun kutsun saapua kuultavaksi tuomioistuimeen.

Todistajan ja asianosaisen velvollisuudesta saapua toisesta Pohjoismaasta kuultavaksi Suomen tuomioistuimessa säädetään velvollisuudesta saapua toisen pohjoismaan tuomioistuimeen eräissä tapauksissa annetussa laissa (349/1975).

(kumotaan)

Todistelumenettely pääkäsittelyssä

43 §

Ennen todistajan tai asiantuntijan kuulemista tuomioistuimen puheenjohtajan on kysyttävä kuultavalta hänen nimeään ja tarvittaessa varmistauduttava hänen henkilöllisyydestään. Tarvittaessa puheenjohtajan on tiedusteltava, onko estettä antaa vakuutusta ja onko kuultavalla velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta. Puheenjohtajan on tarvittaessa tiedusteltava kuultavan uskottavuuteen vaikuttavia seikkoja.

Jos todistajalla tai asiantuntijalla on oikeus kieltäytyä todistamasta, puheenjohtajan on ilmoittava se kuultavalle ja kerrottava, että jollei hän tahdo käyttää hyväkseen tätä etua, hänellä on sama totuusvelvollisuus kuin muillakin todistajilla tai asiantuntijoilla. Puheenjohtajan on lisäksi tarvittaessa muutoinkin selostettava kuultavaa koskevan salassapitovelvollisuuden tai vaitiolo-oikeuden sisältö.

Anonyymillä todistajalla ei ole velvollisuutta ilmoittaa henkilöllisyyttään.

29 §

Todistajien on kunkin erikseen valintansa mukaan joko vannottava todistajanvala tai annettava todistajanvakuutus. Todistaja, joka ei kuulu mihinkään uskontokuntaan, antaa kuitenkin vakuutuksen.

Vala vannotaan seuraavan kaavan mukaan: Minä N. N. lupaan ja vannon kaikkivaltiaan ja kaikkitietävän Jumalan kautta, että minä todistan ja kerron kaiken totuuden tässä asiassa siitä mitään salaamatta tai siihen mitään lisäämättä taikka sitä muuttamatta.

Vakuutus annetaan seuraavan kaavan mukaan: Minä N. N. lupaan ja vakuutan kunnian ja omantuntoni kautta, että minä todistan ja kerron kaiken totuuden tässä asiassa siitä mitään salaamatta tai siihen mitään lisäämättä taikka sitä muuttamatta.

30 §

Todistajanvalaa älköön vannoko tai sitä vastaavaa vakuutusta antako:

- 1) se, joka ei ole täyttänyt viittätoista vuotta;
- 2) se, jolta havaitaan mielisairauden, tylsämielisyyden tai muun sieluntoiminnan häiriintymisen vuoksi puuttuvan selvä käsitys valan merkityksestä; älköönkä
- 3) rikosasiassa syytettyyn 20 §:ssä mainitussa suhteessa oleva henkilö.

49 §

Asiantuntijan, jota kuullaan henkilökohtaisesti tuomioistuimessa, on valintansa mukaan joko vannottava asiantuntijan vala tai annettava vakuutus. Asiantuntija, joka ei kuulu mihinkään uskontokuntaan, antaa kuitenkin aina vakuutuksen.

Vala vannotaan seuraavan kaavan mukaan:

44 §

Todistajan on ennen kuulustelua annettava seuraava vakuutus: Minä N. N. lupaan ja vakuutan kunnian ja omantuntoni kautta, että minä todistan ja kerron kaiken totuuden tässä asiassa siitä mitään salaamatta tai siihen mitään lisäämättä taikka sitä muuttamatta.

Vakuutusta ei anna:

- 1) se, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta;
- 2) se, jonka henkinen toiminta on häiriintynyt niin, ettei hän ilmeisesti ymmärrä vakuutuksen merkitystä;
- 3) rikosasiassa:
 - a) asianomistaja, jolla ei ole asiassa vaatimuksia;
 - b) se, jota on syytetty samasta teosta tai teosta, jolla on välitön yhteys siihen tekoon, jota syyte koskee;
 - c) se, jolle on annettu rangaistusmääräys tai rikesakko b kohdassa tarkoitetusta teosta;
 - d) se, jonka teko esitutkintalain 3 luvun 9 §:n nojalla on päätetty jättää saattamatta syyttäjän harkittavaksi taikka jonka teosta syyttäjä on päättänyt jättää oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan toimenpiteistä luopumista tarkoittavan lainkohdan nojalla syytteen nostamatta;
- 4) anonymi todistaja.

45 §

Asiantuntijan on ennen kuulustelua annettava seuraava vakuutus: Minä N. N. lupaan ja vakuutan kunnian ja omantuntoni kautta, että täytän parhaan ymmärrykseni mukaan minulle annetun tehtävän.

Minä N. N. lupaan ja vannon kaikkivaltiaan ja kaikkietävän Jumalan kautta, että olen parhaan ymmärryksen mukaan täyttävä minulle annetun tehtävän.

Vakuutus annetaan noudattaen soveltuvin osin valan kaavaa.

Asiantuntija vannoo valan tai antaa vakuutuksen ennen kuin häntä kuullaan suullisesti tuomioistuimessa. Jos hän on antanut lausunnon jo kirjallisena etukäteen, valan tai vakuutuksen kaava on tällöin sovitettava sen mukaan. Julkisen viran, toimen tai tehtävän nojalla asiantuntijana toimivalta ei vaadita valaa tai vakuutusta.

31 §

Ennen kuin todistaja esittää kertomuksensa, tulee oikeuden puheenjohtajan muistuttaa häntä totuusvelvollisuudesta, niin myös, jos vala tai vakuutus on annettu, sen tärkeydestä. *Milloin aihetta on, todistajaa on myös huomautettava 23 ja 24 §:n sisällyksestä.*

32 §

Todistajan tulee esittää kertomuksensa suullisesti viittaamatta kirjalliseen todistajakertomukseen. Todistaja saa kuitenkin käyttää muistinsa tukemiseksi kirjallista muistiinpanoa.

Todistajan aikaisemmin oikeudelle, syyttäjälle tai poliisiviranomaiselle antama kertomus luetaan todistajaa kuulusteltaessa vain silloin, kun hän todistajanlausunnossaan poikkeaa siitä, mitä hän aikaisemmin on kertonut tai kun todistaja kuulustelussa selittää, että hän ei voi tai halua lausua mitään asiassa.

6 luvun 2 §:n 2 mom.

Asianosaisten kuulustelu todistelutarkoituksessa on toimitettava ennen kuin muuta suullista todistelua otetaan vastaan siitä kysymyksestä, jota kuulustelu koskee. Tuomioistuin voi määrätä, että tiettyä seikkaa koskeva todistelu otetaan vastaan ennen muuta todistelua.

46 §

Ennen kuin todistaja tai asiantuntija esittää kertomuksensa, tuomioistuimen puheenjohtajan on muistutettava häntä totuusvelvollisuudesta ja, jos vakuutus on annettu, sen tärkeydestä.

47 §

Todistelutarkoituksessa kuultavan asianosaisen ja todistajan tulee esittää kertomuksensa suullisesti viittaamatta kirjalliseen kertomukseen. Kuultava saa kuitenkin käyttää muistinsa tukemiseksi kirjallista muistiinpanoa.

Jos kuultava suullisessa kertomuksessaan poikkeaa siitä, mitä on mitä hän on aikaisemmin tuomioistuimelle, syyttäjälle tai esitutkintaviranomaiselle kertonut, tai ei anna kertomusta, kuultavan aikaisempaa kertomusta saadaan käyttää todisteena siltä osin kuin suullinen kertomus poikkeaa aikaisemmasta kertomuksesta tai kuultava ei ole antanut kertomusta.

48 §

Riita-asiassa kuulustellaan ennen muun suullisen todistelun vastaanottamista asianosaisia ja rikosasiassa asianomistajaa ja vastaajaa, jollei tuomioistuin erityisestä syystä päättä toisin. Kuulustelu toimitetaan siten kuin jäljempänä tässä pykälässä säädetään. Tarvittaessa voidaan kuitenkin poiketa 2—4 momentissa säädetystä.

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa

6 luvun 7 §:n 2 mom.

Asianosaisen kuulustelu todistelutarkoituksessa on toimitettava ennen kuin muuta suullista todistelua otetaan vastaan siitä kysymyksestä, jota kuulustelu koskee.

Oikeudenkäymiskaari

17 luvun 65 §

Kuulusteltaessa asianosaista totuusvakuutuksen nojalla on sen lisäksi, mitä 61 §:ssä säädetään, noudatettava, mitä 23, 24, 26, 32, 34 ja 34 a §:ssä säädetään todistajasta.

21 §:n 3 mom.

Kuultavan kuulustelee tuomioistuin, jolle se katso olevan erityistä aihetta uskoa kuulemista asianosaisten tehtäväksi siten kuin 33 §:ssä säädetään. Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kysymyksiä kuultavalle tuomioistuimen välityksellä tai, jos tuomioistuin katsoo sen soveliaaksi, suoraan kuultavalle. Kuuleminen voi tapahtua tarvittaessa muussa tilassa kuin tuomioistuimen istuntosalissa.

33 §

Todistajan kuulustelun aloittaa se asianosainen, joka on nimennyt todistajan, jollei tuomioistuin määrää toisin. Todistajan tulee

Riita-asiassa asianosaisen pääkuulustelun toimittaa hänen avustajansa. Rikosasias-
sassa vastaajan pääkuulustelun toimittaa hänen avustajansa. Asianomistajan pääkuulustelun toimittaa hänen avustajansa tai syyttäjä. Jollei asianosaisella riita-asiassa tai vastajalla rikosasias-
sassa ole avustajaa, pääkuulustelun toimittaa tuomioistuin tai rikosasias-
sassa myös syyttäjä. Pääkuulustelussa kuultavan tulee oma-aloitteisesti ja tarvittaessa hänelle esitettyjen kysymysten avulla esittää kertomuksensa yhtäjaksoisesti.

Vastakuulustelun toimittaa pääkuulustelun toimittaneen asianosaisen vastapuoli. Asianomistajan, jolla ei ole asiassa vaatimuksia, vastakuulustelun toimittaa syyttäjän vastapuoli. Jos vastapuoli ei ole saapuvilla, vastakuulustelun toimittaa tuomioistuin tai rikosasias-
sassa myös syyttäjä.

Vastakuulustelun jälkeen tuomioistuimella ja asianosaisilla on oikeus tehdä kuultavalle kysymyksiä. Pääkuulustelusta huolehtineelle osapuolelle tulee varata ensimmäiseksi tilaisuus kysymysten tekemiseen.

Tuomioistuin kuulustelee kuultavan, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, jollei tuomioistuin katso olevan erityistä aihetta uskoa kuulemista asianosaisen tehtäväksi. Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kysymyksiä kuultavalle tuomioistuimen välityksellä tai, jos tuomioistuin katsoo sen soveliaaksi, suoraan kuultavalle. Kuuleminen voi tapahtua tarvittaessa muussa tilassa kuin tuomioistuimen istuntosalissa.

Pääkuulustelussa ei saa esittää kysymyksiä, jotka sisältönsä, muotonsa tai esittämistapansa puolesta johtavat määrätynlaiseen vastaukseen. Vastakuulustelussa ja täydentäviä kysymyksiä esitettäessä tällaiset kysymykset ovat sallittuja, kun pyritään selvittämään sitä, missä määrin todistajan kertomus vastaa todellista tapahtumien kulkua. Tuomioistuimen tulee evätä asiaan kuulumattomat taikka ek-syttävät tai muuten sopimattomat kysymykset.

49 §

Todistajan ja asiantuntijan kuulustelu toimitetaan siten kuin 2 momentissa sekä 48 §:n 3–6 momentissa säädetään. Tarvittaessa

oma-aloitteisesti ja tarvittaessa hänelle esitettyjen kysymysten avulla esittää kertomuksensa yhtäjaksoisesti.

Edellä 1 momentissa tarkoitetun kuulustelun jälkeen todistajaa kuulustelee todistajan nimenneen asianosaisen vastapuoli. Jos vastapuoli ei ole saapuvilla tai jos tuomioistuin muusta syystä katsoo siihen olevan aihetta, todistajan kuulustelee tuomioistuin.

Sen jälkeen tuomioistuin ja asianosaiset saavat tehdä todistajalle kysymyksiä. Todistajan nimenneelle asianosaiselle tulee varata ensimmäiseksi tilaisuus kysymysten tekemiseen.

Jos todistajaa ei ole nimennyt kumpikaan asianosainen tai jos todistaja on kummankin asianosaisen nimeämä, todistajan kuulustelun aloittaa tuomioistuin, jos tuomioistuin ei pidä sopivampana sitä, että kuulustelun aloittaa toinen asianosaisista.

Kysymyksiä, jotka sisältönsä, muotonsa tai esittämistapansa puolesta johtavat määrätynlaiseen vastaukseen, ei saa tehdä muussa kuin 2 ja 3 momentissa tarkoitetussa kuulustelussa silloin, kun pyritään selvittämään sitä, missä määrin todistajan kertomus vastaa todellista tapahtumien kulkua. Tuomioistuimen tulee evätä ilmeisesti asiaan kuulumattomat taikka eksyttävät tai muuten sopimattomat kysymykset.

51 §:n 1 mom.

Mitä 26 a, 31, 33, 34, 34 a ja 41 §:ssä säädetään, on soveltuvin osin voimassa myös asiantuntijasta.

21 §:n 3 mom.

Kuultavan kuulustelee tuomioistuin, jollei se katso olevan erityistä aihetta uskoa kuulemista asianosaisten tehtäväksi siten kuin 33 §:ssä säädetään. Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kysymyksiä kuultavalle tuomioistuimen välityksellä tai, jos tuomioistuin katsoo sen soveliaaksi, suoraan kuultavalle. Kuuleminen voi tapahtua tarvittaessa muussa tilassa kuin tuomioistuimen istuntosalissa.

voidaan kuitenkin poiketa 2 momentissa ja 48 §:n 3 ja 4 momentissa säädetystä. Asianomistajaa, jolla ei ole asiassa vaatimuksia, kuullaan kuitenkin 48 §:n mukaisesti.

Pääkuulustelusta huolehtii se osapuoli, joka on nimennyt kuultavan. Jos kuultavan on nimennyt tuomioistuin tai jos kuultava on molempien osapuolen nimeämä, tuomioistuin päättää, kumpi osapuolista huolehtii pääkuulustelusta, jollei soveliaimmaksi ole katsottava, että tuomioistuin huolehtii siitä.

33 a §

Milloin asiassa on useita todistajia, kuulustellaan heidät kukin erikseen. Jos todistajien kertomukset ovat epäselvät tai ristiriitaiset tai jos muutoin havaitaan, että on erityisiä syitä todistajien kuulusteleamiseen vastakkain, on se sallittua.

Henkilö, joka on nimetty todistajaksi, ei saa olla saapuvilla asian käsittelyssä enempää kuin hänen todistajana kuulustelemissensa vaatii.

L oikeudenkäynnistä rikosasioissa

6 luvun 8 §

Tuomioistuin voi todistelun turvaamiseksi määrätä, ettei asianomistaja, jolla ei ole asiaa vaatimuksia, saa olla saapuvilla asian käsittelyssä ennen kuin häntä kuullaan asian selvittämiseksi.

34 §

Todistajaa, muuta todistelutarkoituksessa kuultavaa henkilöä tai asianomistajaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä asianosaisen tai muun henkilön läsnä olematta, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja menettely on tarpeen:

1) kuultavan taikka tällaiseen henkilöön rikoslain 15 luvun 10 §:n 2 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta;

2) jos kuultava muuten jättäisi ilmaisematta, mitä asiasta tietää; tai

3) jos henkilö häiritsee tai koettaa eksyttää kuultavaa tämän puhuessa.

Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä.

Todistajaa tai muuta henkilöä voidaan kuulla yleisön läsnä olematta siten kuin oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annettussa laissa säädetään.

34 a §

Todistajaa, muuta todistelutarkoituksessa kuultavaa henkilöä tai asianomistajaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvotte-

50 §

Jos asiassa kuullaan useita henkilöitä todistelutarkoituksessa, kuulustellaan heidät kukin erikseen. Heidä saadaan kuulustella vastakkain, jos kertomukset tai lausunnot ovat epäselvät tai ristiriitaiset taikka se on muuten tarpeen.

Henkilö, joka on nimetty todistajaksi tai asiantuntijaksi, ei saa olla läsnä asian käsittelyssä enempää kuin hänen kuulustelemissensa vaatii. *Tuomioistuin voi kuitenkin tarvittaessa sallia, että asiantuntija on läsnä asian käsittelyn muissa osissa. Tuomioistuin voi tarvittaessa myös sallia, että asianomistaja, jolla ei ole asiassa vaatimuksia, on läsnä asian käsittelyssä ennen kuin häntä kuullaan todistelutarkoituksessa. Tällainen asianomistaja saa olla läsnä kuulustelunsa jälkeen.*

51 §

Todistelutarkoituksessa kuultavaa asianosaista sekä todistajaa ja asiantuntijaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä asianosaisen tai muun henkilön läsnä olematta, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja menettely on tarpeen:

1) kuultavan taikka tällaiseen henkilöön 17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta;

2) jos kuultava muuten jättäisi ilmaisematta, mitä asiasta tietää; tai

3) jos henkilö häiritsee tai koettaa eksyttää kuultavaa tämän puhuessa.

Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä.

Kuultavan kuulemisesta yleisön läsnä olematta säädetään oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annettussa laissa.

52 §

Todistelutarkoituksessa kuultavaa asianosaista sekä todistajaa ja asiantuntijaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen vi-

lua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos tuomioistuim harkitsee tämän soveliaaksi ja:

1) kuultava ei sairauden tai muun syyn vuoksi voi saapua henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn taikka hänen henkilökohtaisesta saapumisestaan pääkäsittelyyn aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna kohtuuttomia kustannuksia tai kohtuutonta haittaa;

2) kuultavan kertomuksen uskottavuutta voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan pääkäsittelyssä;

3) menettely on tarpeen kuultavan taikka tällaiseen henkilöön rikoslain 15 luvun 10 §:n 2 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta; tai

4) kuultava ei ole täyttänyt 15 vuotta tai hänen henkinen toimintansa on häiriintynyt.

Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä.

Edellä 1 momentin 1 ja 2 kohdassa tarkoitetuissa tapauksissa voidaan kuulemisessa kuitenkin käyttää myös puhelinta.

deoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos tuomioistuim harkitsee tämän soveliaaksi ja jos:

1) kuultava ei sairauden tai muun syyn vuoksi voi saapua henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn;

2) kuultavan henkilökohtaisesta saapumisestaan pääkäsittelyyn aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa;

3) kuultavan kertomuksen uskottavuutta voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan pääkäsittelyssä;

4) menettely on tarpeen kuultavan taikka tällaiseen henkilöön 17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta; tai

5) kuultava ei ole täyttänyt 15 vuotta tai hänen henkinen toimintansa on häiriintynyt.

Edellä 1 momentin 1—3 kohdassa tarkoitetuissa tapauksissa voidaan kuulemisessa kuitenkin käyttää myös puhelinta.

Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä.

(uusi)

53 §

Tuomioistuim voi rikosasiassa päättää, jos se on anonyymien todistajan henkilöllisyyden salaamiseksi välttämätöntä, että häntä kuullaan pääkäsittelyssä näkösuojan takaa tai vastaajan läsnä olematta taikka hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen puhelinta tai videoyhteyttä taikka muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa. Todistajan ääni voidaan kuulemisessa myös muuntaa siten, ettei anonyymiä todistajaa voi siitä tunnistaa.

Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää anonyymille todistajalle kysymyksiä.

Sen estämättä, mitä 51 §:n 3 momentissa säädetään, anonyymiä todistajaa kuullaan yleisön läsnä olematta, jos se on anonyymien todistajan henkilöllisyyden salaamiseksi välttämätöntä.

Voimassa oleva laki

51 §:n 2 mom.

Jos asiantuntija on antanut kirjallisen lausunnon, on se, mikäli ei oikeus erityisistä syistä toisin määrää, joko kokonaan tai osaksi luettava.

9 §

Asianosaisen esteetön poissaolo riita-asiassa ei estä todisteiden esittämistä. Rikosasiassa todiste voidaan ottaa vastaan vastaajan esteettömästä poissaolosta huolimatta ainoastaan, jos tuomioistuimien harkitsee sen soveliaaksi.

Silloin, kun todiste on otettu vastaan asianosaisen poissa ollessa, todiste on asianosaisen saapuvilla ollessa otettava vastaan uudelleen, jollei sen vastaanottamiselle ole estettä ja jollei 7 §:stä tai oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 3 a §:stä muuta johdu. Jos todistetta ei oteta vastaan uudelleen, tuomioistuimen on tehtävä siitä selko asiassa kertyneen oikeudenkäyntiaineiston perusteella.

Saapuvilla olevalle asianosaiselle on suotava tilaisuus lausua mielensä jokaisesta tuomioistuimessa esitetystä todisteesta.

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa

6 luvun 3 a §

Pääkäsittelyssä, joka on aloitettu 3 §:n 2 momentin nojalla, voidaan vastaajan poissa ollessa kuulla todistajaa tai asiantuntijaa taikka todistelutarkoituksessa asianomistajaa tai toista vastaajaa, jos vastaajalle on ilmoitettu haasteen yhteydessä siitä, että todistelu voidaan ottaa vastaan hänen poissaolostaan huolimatta. Asiaa saadaan käsitellä myös muilta osin, jos se on tarpeellista asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittelemiseksi tai todistelun vastaanottamiseksi.

Jatkettaessa pääkäsittelyä lykkäyksen jälkeen tuomioistuimen on tehtävä vastaajalle selko asiassa hänen poissa ollessaan kertyneestä oikeudenkäyntiaineistosta.

54 §

Asiantuntijalausunto, asiakirja, katselmuskohde sekä 24 §:ssä tai 47 §:n 2 momentissa tarkoitettu kertomus tai lausuma on pääkäsittelyssä esiteltävä tarpeellisilta osiltaan.

55 §

Pääkäsittelyssä, joka on aloitettu 6 luvun 7 §:n tai oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 3 §:n 2 momentin nojalla, voidaan asianosaisen poissa ollessa kuulla todistelutarkoituksessa toista asianosaista taikka todistajaa tai asiantuntijaa, jos asianosaiselle on ilmoitettu kutsussa, että todistelu voidaan ottaa vastaan hänen poissaolostaan huolimatta. Asiaa saadaan tarvittaessa käsitellä myös muilta osin.

Jatkettaessa pääkäsittelyä lykkäyksen jälkeen tuomioistuimen on tehtävä asianosaiselle selko asiassa hänen poissa ollessaan kertyneestä oikeudenkäyntiaineistosta.

Todistelua ei asianosaisen saapuvilla ollessa oteta vastaan uudelleen. Todistelu on kuitenkin otettava vastaan uudelleen, jos asianosainen sitä pyytää ja hänen poissaolonsa on aiheutunut laillisesta esteestä, jota hän ei ole voinut ajoissa ilmoittaa, tai jos tuomioistuimien harkitsee todistelun uudelleen vastaanottamisen erityisestä syystä tarpeelliseksi. Jos pääkäsittelyssä on 1 momentin nojalla esitetty todistelua, josta asianosaiselle ei kutsussa ole ilmoitettu, se on asianosaisen pyynnöstä otettava uudelleen vastaan.

Todistelua ei vastaajan saapuvilla ollessa oteta vastaan uudelleen. Todistelu on kuitenkin otettava vastaan uudelleen, jos vastaaja sitä pyytää ja hänen poissaolonsa on aiheutunut laillisesta esteestä, jota hän ei ole voinut ajoissa ilmoittaa, tai tuomioistuin harkitsee todistelun uudelleen vastaanottamisen erityisestä syystä tarpeelliseksi. Todistelu on vastaajan pyynnöstä otettava uudelleen vastaan myös, jos pääkäsittelyssä on 1 momentin nojalla esitetty todistelua, josta vastaajalle ei haasteen yhteydessä ole ilmoitettu.

(uusi)

Oikeudenkäymiskaari

17 luvun 8 a §:n 1 mom.

Todisteet on otettava vastaan pääkäsittelyssä, jollei niitä 6 luvun 8, 12 tai 17 §:n, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 6 luvun 4 tai 12 §:n taikka tämän luvun 15, 41, 48 a, 51, 56 a, 61 tai 65 §:n nojalla oteta vastaan pääkäsittelyn ulkopuolella.

6 luvun 8 §

Kun kuultava on tullut saapuville, tuomioistuin saa pääkäsittelyn peruuttamisesta huolimatta ottaa vastaan suullista todistelua, jos voidaan olettaa, että

1) todistelua ei tarvitse tai voida esittää uudelleen pääkäsittelyssä, tai

2) kuultavan saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todistelun merkitykseen verrattuna kohtuuttomia kustannuksia tai kohtuutonta haittaa.

Otettaessa vastaan todistelua 1 momentin nojalla, asiaa saadaan käsitellä myös muilta osin, jos se todistelun vastaanottamiseksi on erityisen tärkeää.

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa

6 luvun 4 §

Pääkäsittelyn peruuttamisesta huolimatta tuomioistuin voi kuulla todistajaa, asiantuntijaa tai todistelutarkoituksessa asianomistajaa, jos voidaan olettaa, että:

1) todistelua ei tarvitse tai voida esittää uu-

Todistelumenettely pääkäsittelyn ulkopuolella

56 §

Todiste voidaan ottaa vastaan pääkäsittelyn ulkopuolella, jos:

1) pääkäsittely peruutetaan ja voidaan olettaa, että todistajaa, asiantuntijaa taikka riita-asian asianosaista tai rikosasiassa todistelutarkoituksessa kuultavaa asianomistajaa ei tarvitse tai voida kuulla uudelleen pääkäsittelyssä taikka kuultavan saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todistelun merkitykseen verrattuna huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa;

2) todistelutarkoituksessa kuultava asianosainen taikka todistaja tai asiantuntija ei sairauden tai muun synn vuoksi voi saapua pääkäsittelyyn taikka hänen saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa;

3) asiakirjaa ei voida esittää tai katselmusta toimittaa pääkäsittelyssä taikka asiakirjan esittäminen tai katselmuksen toimittaminen pääkäsittelyssä todisteen merkitykseen verrattuna aiheuttaisi huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa;

4) ennen pääkäsittelyä on tarpeen kuulla asianosaista tai muuta henkilöä tai ottaa vastaan muuta selvitystä sellaisen seikan selvittämiseksi, josta asiantuntijaa kuullaan.

Voimassa oleva laki

delleen pääkäsittelyssä; tai

2) kuultavan saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todistelun merkitykseen verrattuna kohtuuttomia kustannuksia tai kohtuutonta haittaa.

Otettaessa vastaan todistelua 1 momentin nojalla asiaa saadaan käsitellä myös muilta osin, jos se todistelun vastaanottamiseksi on erityisen tärkeää.

Oikeudenkäymiskaari

17 luvun 15 §:n 1 ja 2 mom.

Tuomioistuin voi päättää, että asiakirja otetaan vastaan pääkäsittelyn ulkopuolella, jos sitä ei voida esittää pääkäsittelyssä tai sen esittäminen pääkäsittelyssä todisteen merkitykseen verrattuna aiheuttaisi kohtuuttomia kustannuksia tai kohtuutonta haittaa. Jos asian selvittämiseksi on erityisen tärkeää, asiaa saadaan tällöin käsitellä myös muilta osin.

Jos alkuperäisenä esitettävän asiakirjan oikeuteen tuominen on erityisen hankalaa, saa asiakirjan esiintuoda siinä alioikeudessa, missä se soveliaimmin käy päinsä.

41 §

Jos todistaja ei sairauden tai muun syyn vuoksi voi saapua pääkäsittelyyn tai jos todistajan saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna kohtuuttomia kustannuksia tai kohtuutonta haittaa, tuomioistuin voi päättää, että todistajaa kuulustellaan pääkäsittelyn ulkopuolella. Jos todistajaa ei hänen sairautensa johdosta voida kuulla tuomioistuimessa, kuulustelu voidaan toimittaa hänen luonaan. Jos asian selvittämiseksi on erityisen tärkeää, asiaa saadaan tällöin käsitellä myös muilta osin.

48 a §

Ennen pääkäsittelyä voidaan asianosaista tai muuta henkilöä kuulla tai muuta selvitystä ottaa vastaan, jos se on tarpeen sellaisen seikan selvittämiseksi, josta asiantuntijaa kuullaan. Jos tällöin otetaan vastaan todistelua, noudatetaan soveltuvin osin niitä säännöksiä, jotka ovat voimassa todisteen vastaanottamisesta pääkäsittelyn ulkopuolella.

51 §:n 1 mom.

Mitä 26 a, 31, 33, 34, 34 a ja 41 §:ssä säädetään, on soveltuvin osin voimassa myös asiantuntijasta.

56 a §

Katselmus voidaan toimittaa pääkäsittelyn ulkopuolella, jos sitä ei voida toimittaa pääkäsittelyssä tai jos sen toimittaminen pääkäsittelyssä katselmuksen merkitykseen verrattuna aiheuttaisi kohtuuttomia kustannuksia tai kohtuutonta haittaa. Jos asian selvittämiseksi on erityisen tärkeää, asiaa saadaan tällöin käsitellä myös muilta osin.

61 §:n 1 mom.

Asianosaista voidaan kuulustella todistelutarkoituksessa. Sellaisessa kuulustelussa noudatetaan soveltuvin osin, mitä todistajan kuulustelusta 33 ja 41 §:ssä säädetään.

65 §

Kuulusteltaessa asianosaista totuusvakuutuksen nojalla on sen lisäksi, mitä 61 §:ssä säädetään, noudatettava, mitä 23, 24, 26, 32, 34 ja 34 a §:ssä säädetään todistajasta.

(uusi)

Jos todiste otetaan vastaan 1 momentin 2 tai 4 kohdan nojalla, kuultavaa voidaan kuulla hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi.

Asiaa saadaan käsitellä pääkäsittelyn ulkopuolella myös muilta osin, jos se on asian selvittämiseksi erityisen tärkeää.

8 b §

Tuomioistuimen on kutsuttava asianosaiset pääkäsittelyn ulkopuolella pidettävään todisteiden vastaanottamista varten toimitettavaan käsittelyyn. Kutsussa on mainittava, että käsittely voidaan toimittaa asianosaisen poissaolosta huolimatta.

57 §

Tuomioistuimen on kutsuttava asianosaiset 56 §:n 1 momentin 2—4 kohdassa tarkoitetun pääkäsittelyn ulkopuolella pidettävään todisteiden vastaanottamista varten toimitettavaan käsittelyyn. Kutsussa on mainittava, että käsittely voidaan toimittaa asianosaisen poissaolosta huolimatta.

8 a §:n 2 mom.

Jos todiste otetaan vastaan pääkäsittelyn ulkopuolella tai jos pääkäsittelyä ei pidetä, todiste voidaan ottaa vastaan myös toisessa ali-oikeudessa.

8 c §

Jos tuomioistuin päättää, että todiste on otettava vastaan toisessa tuomioistuimessa, tuomioistuimen on tehtävä tälle todisteen vastaanottamista koskeva esitys ja samalla lyhyesti selostettava asia ja se, mitä todisteella halutaan näyttää toteen. Tuomioistuimen on samalla toimitettava todisteen vastaanottavalle tuomioistuimelle asian käsittelystä kertyneet asiakirjat, jos se käy haitatta päinsä.

8 d §

Tuomioistuin, joka toisen tuomioistuimen esityksestä ottaa vastaan todisteen, määrää, milloin todisteen vastaanottaminen tapahtuu.

Todisteen vastaanottaneen tuomioistuimen on toimitettava todisteen vastaanottamisesta kertynyt oikeudenkäyntiaineisto sille tuomioistuimelle, jossa pääasiaa koskeva oikeudenkäynti on vireillä.

8 e §

Pääkäsittelyn ulkopuolella vastaanotettu todiste on otettava vastaan uudelleen pääkäsittelyssä, jollei sen vastaanottamiselle ole estettä ja jollei 7 §:stä muuta johdu.

Jos todistetta ei oteta vastaan uudelleen pääkäsittelyssä, tuomioistuimen on tehtävä siitä selko todisteen vastaanottamisesta kertyneestä oikeudenkäyntiaineistosta.

Tuomioistuin voi määrätä, että kirjallinen todiste otetaan vastaan pääkäsittelyssä sitä lukematta vain, jos sen sisältö on tuomioistuimen jäsenten tiedossa, asianosaiset siihen suostuvat ja sitä muutoinkin voidaan pitää sopivana.

58 §

Jos todiste otetaan vastaan pääkäsittelyn ulkopuolella *56 §:n 1 momentin 2—4 kohdan nojalla* tai jos pääkäsittelyä ei pidetä, todiste voidaan ottaa vastaan myös toisessa tuomioistuimessa.

Jos tuomioistuin päättää, että todiste on otettava vastaan toisessa tuomioistuimessa, tuomioistuimen on tehtävä tälle todisteen vastaanottamista koskeva esitys ja samalla lyhyesti selostettava asia ja se, mitä todisteella halutaan näyttää toteen. Tuomioistuimen on samalla toimitettava todisteen vastaanottavalle tuomioistuimelle *ne asian käsittelystä kertyneet asiakirjat, jotka ovat tarpeen todisteen vastaanottamiseksi*.

Tuomioistuin, joka toisen tuomioistuimen esityksestä ottaa vastaan todisteen, määrää, milloin todisteen vastaanottaminen tapahtuu.

Todisteen vastaanottaneen tuomioistuimen on toimitettava todisteen vastaanottamisesta kertynyt oikeudenkäyntiaineisto sille tuomioistuimelle, jossa pääasiaa koskeva oikeudenkäynti on vireillä.

59 §

Pääkäsittelyn ulkopuolella vastaanotettua todistetta ei oteta uudelleen vastaan pääkäsittelyssä. Todistelu on kuitenkin otettava vastaan uudelleen, jos asianosainen on ollut poissa ja hän sitä pyytää ja hänen poissaolonsa on aiheutunut laillisesta esteestä, jota hän ei ole voinut ajoissa ilmoittaa, tai tuomioistuin harkitsee todistelun uudelleen vastaanottamisen erityisestä syystä tarpeelliseksi.

Tuomioistuimen on *tarvittaessa* tehtävä pääkäsittelyssä selkoa pääkäsittelyn ulkopuolella todistelun vastaanottamisesta kertyneestä oikeudenkäyntiaineistosta.

(kumotaan)

11 a §

Todisteen vastaanottamisesta ulkomailla on säädetty erikseen.

(uusi)

10 §

Jonkun halutessa vastaisen varalta esittää todisteita asiasta, josta oikeudenkäynti ei vielä ole vireillä, on hänen pyydettävä siihen lupa alioikeudelta. Jos hänen oikeutensa saattaa olla todisteen vastaanottamisen varassa ja vaara on tarjona, että todiste häviää tai että vaikeuksia on sen myöhemmin esittämisessä, eikä todisteen esittämisellä tarkoiteta hankkia selvitystä rikoksesta, hänen on sallittava se esittää. Jos toisen henkilön oikeus on todistelun varassa, voidaan tämä, milloin syytä on, kutsua silloin olemaan saapuvilla. Hänen kulusa korvaa hakija.

Älköön ketään tällaisissa tapauksissa velvoitettako saapumaan todistajaksi tai asiantuntijaksi muuhun tuomioistuimeen kuin siihen alioikeuteen, jonka tuomiopiirissä hän asuu tai oleskelee.

(uusi)

(uusi)

36 §

Jos todistaja jää pois ilman laillista estettä tai poistuu luvatta, todistaja tuomitaan asetettuun uhkasakkoon ja tuomioistuin voi määrätä todistajan tuotavaksi heti tuomioistuimeen, jollei asian käsittelyä päätetä jatkaa myöhemmin. Jos asian käsittelyä päätetään jatkaa toisessa istunnossa, on asetettava korkeampi uhkasakko tai, jos aihetta on, määrättävä hänet tuotavaksi. Tuotavaksi määrätty todistaja saadaan ottaa säilöön. Vapaudenmenetys tässä momentissa tarkoitetusta syystä saa kuljetusaikoiheen kestää enintään viisi vuorokautta. Vapaudenmenetys ei saa kuitenkaan kestää pidempään kuin oikeudenkäynnin järjestämisen turvaamiseksi on välttämätöntä.

Jos todistajan tai muun todistelutarkoituk-

60 §

Todisteen vastaanottamisesta ulkomailla säädetään erikseen.

Todistelu vastaisuuden varalta

61 §

Asianomaisen henkilön hakemuksesta käräjäoikeudessa kuullaan todistajaa tai asiantuntijaa taikka esitetään asiakirja tai toimitetaan katselmus riita-asiassa, josta oikeudenkäynti ei vielä ole vireillä, jos hakijan oikeus saattaa olla todisteen vastaanottamisen varassa ja on vaara, että todiste häviää tai että se voidaan vain vaikeuksin esittää myöhemmin. Jos toisen henkilön oikeus on todistelun varassa, voidaan hänet tarvittaessa kutsua käsittelyyn.

Todistajaa tai asiantuntijaa ei saa kutsua muuhun tuomioistuimeen kuin siihen käräjäoikeuteen, jonka tuomiopiirissä hänellä on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka tai jonka tuomiopiirissä hän oleskelee taikka johon hän suostuu saapumaan.

Hakija vastaa tässä pykälässä tarkoitetusta todistelusta aiheutuvista kuluista.

Pakkokeinot

62 §

Jos todistaja jää pois ilman laillista estettä tai poistuu luvatta, todistaja tuomitaan asetettuun uhkasakkoon ja tuomioistuin voi määrätä todistajan *noudettavaksi* heti tuomioistuimeen, jollei asian käsittelyä päätetä jatkaa myöhemmin. Jos asian käsittelyä päätetään jatkaa toisessa istunnossa, on asetettava korkeampi uhkasakko tai tarvittaessa määrättävä hänet *noudettavaksi*. *Noudettavaksi* määrätty todistaja saadaan ottaa säilöön. Vapaudenmenetys saa kuljetusaikoiheen kestää enintään viisi vuorokautta. Vapaudenmenetys ei saa kuitenkaan kestää *pidempään* kuin oikeudenkäynnin järjestämisen turvaamiseksi on välttämätöntä.

Jos todistajan tai muun todistelutarkoituk-

sessä henkilökohtaisesti kuultavan käyttäytymisen perusteella on aihetta olettaa, ettei hän tule noudattamaan kutsua saapua tuomioistuimeen, tuomioistuim voi määrätä hänet tuotavaksi istuntoon.

Kun 1 tai 2 momentissa tarkoitettu henkilö on tuotu tuomioistuimeen, asetettua uhkasakkoa ei saa tuomita.

Oikeuteen tämän pykälän nojalla tuotavaksi määrätty henkilö vastaa tuomisesta aiheutuneista kustannuksista.

37 §

Todistajan, joka ilman laillista syytä kieltäytyy tekemästä todistajanvalaa tai antamasta sitä vastaavaa vakuutusta tahi todistamasta tai kysymykseen vastaamasta taikka hänelle 27 §:n nojalla annettua määräystä noudattamasta, voi oikeus uhkasakolla ja, jollei todistaja ota siitä ojentuakseen, vankeudella pakottaa täyttämään velvollisuutensa. Älköön kehtää sellaisesta syystä pidettävä vankeudessa enempää kuin kuusi kuukautta eikä missään tapauksessa kauemmin kuin asia on siinä oikeudessa vireillä. Jos todistaja aikaisemmin luopuu vastustelustaan, ilmoitettakoon se oikeuden puheenjohtajalle, joka määrätköön asian käsittelyä jatkettavaksi niin pian kuin on mahdollista.

sessä henkilökohtaisesti kuultavan käyttäytymisen perusteella on aihetta olettaa, ettei hän tule noudattamaan kutsua saapua tuomioistuimeen, tuomioistuim voi määrätä hänet noudettavaksi istuntoon.

Jos 1 tai 2 momentissa tarkoitettu henkilö on noudettu tuomioistuimeen, asetettua uhkasakkoa ei saa tuomita.

Oikeuteen tämän pykälän nojalla noudettavaksi määrätty henkilö vastaa noudosta aiheutuneista kustannuksista.

63 §

Jos todistaja oikeudettomasti kieltäytyy todistamasta, tuomioistuim velvoittaa hänet täyttämään velvollisuutensa sakon uhalla. Jos todistaja kieltäytyy noudattamasta tuomioistuimen määräystä, tuomioistuim tuomitsee uhkasakon maksettavaksi. Jos todistaja edelleen kieltäytyy noudattamasta tuomioistuimen määräystä, tuomioistuim voi, ottaen huomioon asian laatu, todistajankertomuksen merkitys asian ratkaisemisen kannalta, todistajan henkilökohtaiset olot ja muut olosuhteet, määrätä todistajan painostusvankeudella täyttämään velvollisuutensa.

Todistajaa ei saa pitää painostusvankeudessa kauempaa kuin on välttämätöntä todistamisvelvollisuuden täyttämiseksi eikä kauempaa kuin enintään kuusi kuukautta. Painostusvankeus ei saa kuitenkaan kestää pidempään kuin asia on asianomaisessa tuomioistuimessa vireillä. Jos todistaja suostuu todistamaan, asian käsittelyä on jatkettava niin pian kuin se on mahdollista.

Tuomioistuimen on vähintään kahden viikon välein käsiteltävä uudelleen kysymys painostusvankeuden jatkamisesta. Vapautensa menettänyt on kuultava henkilökohtaisesti siitä, suostuuko hän todistamaan. Asian käsittelyssä noudatetaan muutoin soveltuvien osin, mitä pakkokeinolain 3 luvussa säädetään.

Painostusvankeuteen määrättyyn todistajaan sovelletaan, mitä poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetussa laissa (841/2006) säädetään ottaen huomioon vapaudenmenetyksen peruste.

38 §:n 1 mom.

Todistajaan, josta mainitaan 30 §:n 1 ja 2 kohdassa, älköön sovellettako 36 ja 37 §:n määräyksiä. Sellainen todistaja saadaan kuitenkin noutaa oikeuteen.

48 §:n 2 mom.

Pakkokeinoista, joita niskoittelevaa asiantuntijaa kohtaan voidaan käyttää, sekä asianosaiselle aiheutettujen kulujen korvaamisesta olkoon voimassa, mitä todistajasta on säädetty. Asiantuntijaa älköön kuitenkaan hänen niskoittellessaan oikeuteen tuotako tai häntä tehtävänsä vankeudella pakotettako.

38 §:n 2 mom.

Milloin se, joka on nimennyt todistajan, luopuu hänen kuulustelemisestaan tai sitä koskeva kysymys muuten raukeaa, ei todistajalle 36 ja 37 §:n nojalla saa tuomita uhkasakkoa eikä häntä vastaan saa käyttää pakkokeinoja.

(uusi)

40 §

Todistajalla on oikeus saada kohtuullinen korvaus tarpeellisista matka- ja toimeentulokustannuksista sekä taloudellisesta menetyksestä.

Yksityisen asianosaisen on maksettava nimeämälleen todistajalle tuleva korvaus. Milloin tuomioistuim on riita-asialla omasta aloitteestaan kutsunut todistajan, asianosaisen on yhteisvastuullisesti suoritettava hänelle korvaus.

Valtion varoista todistajalle maksettavasta korvauksesta on säädetty erikseen.

Yksityisen asianosaisen nimeämällä todistajalla on oikeus saada ennakolta korvaus matka- ja toimeentulokustannuksistaan. Ennakko on sen suoritettava, jonka 2 momentin mukaan on maksettava todistajalle korvaus. Kutsumisen yhteydessä on annettava tieto oikeu-

64 §

Todistajaan, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, ei sovelleta 62 ja 63 §:ää. Hänet saadaan kuitenkin noutaa tuomioistuimeen. Painostusvankeuteen ei saa määrätä alle 18-vuotiasta todistajaa. Edellä 29 §:n 2 ja 3 momentissa tarkoitettuun todistajaan ei sovelleta 63 §:ää.

Asiantuntijaan sovelletaan 62 §:ää. Asiantuntijaa ei kuitenkaan saa määrätä noudettavaksi tuomioistuimeen.

Jos se, joka on nimennyt todistajan tai asiantuntijan, luopuu hänen kuulustelemisestaan, tai sitä koskeva kysymys muuten raukeaa, todistajalle 62 tai 63 §:n nojalla tai asiantuntijalle 62 §:n nojalla asetettua uhkasakkoa ei saa tuomita eikä todistajaa vastaan saa käyttää painostusvankeutta. Todistaja vastaa kuitenkin noutokustannuksista, jos määräys siitä on annettu ennen luopumista tai raukeamista.

Korvaukset ja palkkiot

65 §

Todistajalla on oikeus saada kohtuullinen korvaus tarpeellisista matka- ja toimeentulokustannuksista sekä taloudellisesta menetyksestä.

Todistajan nimennyt yksityinen asianosainen vastaa todistajalle tulevasta korvauksesta. Jos todistajan on nimennyt useampi asianosainen, he vastaavat korvauksesta yhteisvastuullisesti. Jos tuomioistuim on omasta aloitteestaan kutsunut todistajan, yksityisten asianosaisten on yhteisvastuullisesti suoritettava hänelle korvaus. Valtion varoista todistajalle maksettavasta korvauksesta säädetään erikseen.

Yksityisen asianosaisen nimeämällä todistajalla on oikeus saada ennakolta korvaus matka- ja toimeentulokustannuksistaan. Ennakko on sen suoritettava, jonka 2 momentin mukaan on maksettava todistajalle korvaus. Kutsumisen yhteydessä on annettava tieto oi-

desta ennakoon. Ennakon riittävyyden harkitsee tuomioistuिन.

Jos ennakon maksamiseen velvollinen asianosainen pyydetäessä ei suorita todistajalle ennakkoa, ei tämä ole velvollinen saapumaan tuomioistuimeen. Asianosaisella ei myöskään sen jälkeen ole oikeutta vaatia todistajaa kuulusteltavaksi, jos siitä aiheutuisi asiassa viivytystä.

53 §

Asiantuntijalla on oikeus saada kohtuullinen palkkio työstään ja ajanhukasta sekä korvaus tarpeellisista kuluistaan. Jos lausunnon on antanut viranomainen tahi julkisen viran tai toimen haltija taikka se, joka on määrätty antamaan lausuntoja kysymyksessä olevalta alalta, suoritetaan palkkio ja korvaus ainoastaan, mikäli siitä on erikseen määrätty.

Yksityisten asianosaisten välisessä riita-asiasa on korvaus asianosaisten suoritettava yhteisvastuullisesti tai, jos asiantuntija on määrätty ainoastaan toisen pyynnöstä, tämän asianosaisen yksinään. Sama on laki asianomistajaan ja syytettyyn nähden, milloin asianomistaja vaatii rangaistusta tai ajaa yksityisoikeudellista kannetta sellaista asianomistajarikosta koskevassa jutussa, josta ei ole säädetty muuta tai kovempaa rangaistusta kuin sakkoa tai enintään neljä vuotta vankeutta. Muissa tapauksissa korvaus maksetaan valtion varoista.

Oikeus voi, milloin syytä on, määrätä korvauksen tai jonkin osan siitä ennakolta asiantuntijalle maksettavaksi. Ennakon suorittakoon se, jonka 2 momentin mukaan on maksettava korvaus asiantuntijalle. Asiassa, jota yksityinen asianosainen ajaa, saakoon oikeus kuitenkin, milloin se asianosaisen vaatimatta on määrännyt asiantuntijan avukseen, määrätä tälle tulevan ennakon etukäteen valtion varoista maksettavaksi, jollei asianosainen sitä suorita.

Valtion varoista etukäteen suoritettun korvauksen maksamisesta takaisin valtiolle säädetään 21 luvun 13 §:ssä

59 §

Katselmuksen kustannuksista olkoon soveltuvin kohdin voimassa, mitä 53 §:ssä on säädetty.

keudesta ennakoon. Ennakon riittävyyden harkitsee tuomioistuिन.

Jos ennakon maksamiseen velvollinen asianosainen pyydetäessä ei suorita todistajalle ennakkoa, ei tämä ole velvollinen saapumaan tuomioistuimeen. Asianosaisella ei myöskään sen jälkeen ole oikeutta vaatia todistajaa kuulusteltavaksi, jos siitä aiheutuisi asiassa viivytystä.

66 §

Asiantuntijalla on oikeus saada kohtuullinen palkkio työstään ja ajanhukasta sekä korvaus tarpeellisista kuluistaan. Jos lausunnon on antanut viranomainen taikka julkisen viran tai toimen haltija taikka se, joka on määrätty antamaan lausuntoja kysymyksessä olevalta alalta, palkkio ja korvaus suoritetaan ainoastaan, jos siitä on erikseen määrätty.

Asiantuntijan nimennyt yksityinen asianosainen vastaa asiantuntijan palkkiosta ja korvauksesta. Jos asiantuntijan on nimennyt useampi asianosainen, he vastaavat asiantuntijan palkkiosta ja korvauksesta yhteisvastuullisesti. Jos tuomioistuिन on omasta aloitteestaan nimennyt asiantuntijan, yksityisten asianosaisten on yhteisvastuullisesti suoritettava hänelle palkkio ja korvaus. Muissa tapauksissa palkkio ja korvaus suoritetaan valtion varoista.

Asiantuntijalla on oikeus saada ennakolta korvaus tarpeellisista kuluistaan. Ennakko on sen suoritettava, jonka 2 momentin mukaan on maksettava asiantuntijalle korvaus. Ennakon riittävyyden harkitsee tuomioistuिन.

Valtion varoista etukäteen suoritettun korvauksen maksamisesta takaisin valtiolle säädetään 21 luvun 13 §:ssä ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 9 luvun 1 §:ssä.

Mitä tässä pykälässä säädetään, sovelletaan myös katselmuksen toimittamisesta aiheutuneisiin kustannuksiin.

16 §

Kun joku muu kuin asianosainen on velvoitettu tuomaan oikeuteen asiakirjan, saakoon hän vaivoistaan ja kuluistaan kohtuullisen korvauksen, mikä yksityisen asianosaisen vaatiessa asiakirjaa esitettäväksi tai siihen nojautuessa on tämän maksettava, mutta muutoin valtion varoista suoritettava.

Valtion varoista suoritettua korvauksen maksamisesta takaisin valtiolle on soveltuvin osin voimassa, mitä 21 luvun 13 §:ssä ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 9 luvun 1 §:ssä säädetään.

57 §:n 1 mom.

Mitä 13—17 §:ssä on säädetty, sovelletta-
koon vastaavasti, kun esine tai asiakirja on
tuotava katsastettavaksi.

—————

(uusi)

17 §:n 1 ja 2 mom.

Joka on velvoitettu tuomaan asiakirjan oi-
keuteen ja tuomittu tällaisen velvoituksen
laiminlyömisestä uhkasakkoon, olkoon oikeu-
tettu siitä erikseen valittamaan.

Joka ei tyydy oikeuden päätökseen, joka
koskee korvausta asiakirjan tuomisesta oikeu-
teen, voi niin ikään hakea siihen muutosta va-
littamalla.

42 §:n 1 mom.

Joka ei tyydy päätökseen, jolla todistaja
poissaolosta tai muusta niskoittelusta on tuo-
mittu uhkasakkoon tai korvausvelvolliseksi
taikka määrätty pidettäväksi vankeudessa tai
tuotavaksi oikeuteen taikka joka koskee todis-
tajalle tulevaa korvausta, saa hakea muutosta
valittamalla.

67 §

Jos muu kuin asianosainen on velvoitettu
tuomaan tuomioistuimeen 38 §:ssä tarkoitettu
esine tai asiakirja, hänellä on oikeus saada
kohtuullinen korvaus kuluistaan.

*Korvauksesta vastaa asiakirjan tai katsel-
musesineen todisteeksi nimennyt yksityinen
asianosainen. Jos asiakirjan tai katsel-
musesineen on nimennyt todisteeksi useampi
asianosainen, he vastaavat korvauksesta yhti-
teisvastuullisesti. Jos tuomioistuin on omasta
aloitteestaan nimennyt asiakirjan tai katsel-
musesineen todisteeksi, yksityisten asian-
osaisten on yhteisvastuullisesti suoritettava
hänelle palkkio ja korvaus. Muissa tapauk-
sissa korvaus suoritetaan valtion varoista.*

Valtion varoista suoritettua korvauksen
maksamisesta takaisin valtiolle sovelletaan
21 luvun 13 §:ää ja oikeudenkäynnistä rikos-
asioissa annetun lain 9 luvun 1 §:ää.

Muutoksenhaku

68 §

*Todistelua koskevaan päätökseen haetaan
muutosta pääasian yhteydessä. Päätökseen
saadaan kuitenkin hakea muutosta erikseen,
jos päätös koskee:*

- 1) uhkasakkoon tuomitsemista;
- 2) noutokustannuksiin tuomitsemista;
- 3) todistajan tai asiantuntijan palkkiota ja
korvausta;
- 4) asiakirjan tai esineen tuomioistuimeen
tuoneen korvausta.

54 §:n 1 mom.

Päätökseen, jolla asiantuntija on tuomittu uhkasakkoon tai korvausvelvolliseksi taikka joka koskee asiantuntijalle tulevaa korvausta, saa hakea muutosta valittamalla.

17 §:n 3 mom.

Valitus älköön estäkö panemasta päätöstä täytäntöön, ellei oikeus, joka sen on antanut, harkitse olevan erityistä aihetta täytäntöönpanon tuonnetuksi lykkäämiseen tahi valitus-tuomioistuin sitä määrää.

Päätöstä on noudatettava muutoksenhausta huolimatta, jollei päätöksen tehnyt tuomioistuin tai muutoksenhakutuomioistuin toisin määrää.

42 §:n 2 mom.

Valituksen vaikutuksesta päätöksen täytäntöönpanoon olkoon voimassa, mitä 17 §:n 3 momentissa on säädetty.

54 §:n 2 mom.

Valituksen vaikutuksesta päätöksen täytäntöönpanoon olkoon voimassa, mitä 17 §:n 3 momentissa on säädetty.

(uusi)

Sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään, tuomioistuin voi määrätä, että päätökseen haetaan muutosta erikseen, jos päätöksen sisältö huomioon ottaen muutoksenhaku pääasian yhteydessä olisi hyödytöntä ja asianomaisen henkilön oikeusturva edellyttää erillistä muutoksenhakua tai jos siihen on muuten erittäin painavat syyt. Muutoksenhakemus on käsiteltävä kiireellisenä.

42 §

Joka ei tyydy päätökseen, jolla todistaja poissaolosta tai muusta niskoittelusta on tuomittu uhkasakkoon tai korvausvelvolliseksi taikka määrätty pidettäväksi vankeudessa tai tuotavaksi oikeuteen taikka joka koskee todistajalle tulevaa korvausta, saa hakea muutosta valittamalla.

Valituksen vaikutuksesta päätöksen täytäntöönpanoon olkoon voimassa, mitä 17 §:n 3 momentissa on säädetty.

45 §:n 5 mom.

Mielentilan tutkimista koskevaan päätökseen ei saa erikseen hakea muutosta valittamalla. Mielentilatutkimukseen määrätty saa kannella päätöksestä. Kantelulle ei ole mää-

69 §

Mielentilan tutkimista taikka painostusvankeutta tai noutomääräystä koskevaan päätökseen ei saa hakea erikseen muutosta. Painostusvankeuteen määrätty todistaja tai mielen-tilatutkimukseen määrätty taikka noudettavaksi määrätty todistaja saa kannella päätöksestä. Kantelulle ei ole määraaikaa. Kantelu on käsiteltävä kiireellisenä.

raaikkaa. Kantelu on käsiteltävä kiireellisenä.

24 luku

Tuomioistuimen ratkaisu

2 §

Tuomiossa saadaan ottaa huomioon vain se oikeudenkäyntiaineisto, joka on esitetty pääkäsittelyssä. Jos asiassa on toimitettu uusi pääkäsittely, saadaan tuomiossa ottaa huomioon vain se, mitä on esitetty tässä käsittelyssä. Tuomiossa saadaan kuitenkin ottaa huomioon myös se oikeudenkäyntiaineisto, joka on esitetty pääkäsittelyä 6 luvun 14 §:n nojalla täydennettäessä.

2 §

Tuomiossa saadaan ottaa huomioon vain se oikeudenkäyntiaineisto, joka on esitetty pääkäsittelyssä. *Tuomiossa saadaan kuitenkin ottaa huomioon myös pääkäsittelyn ulkopuolella esitetty todiste, jota ei 17 luvun 59 §:n 1 momentin nojalla oteta vastaan uudelleen pääkäsittelyssä.* Jos asiassa on toimitettu uusi pääkäsittely, saadaan tuomiossa ottaa huomioon vain se, mitä on esitetty tässä käsittelyssä. Tuomiossa saadaan kuitenkin ottaa huomioon myös se oikeudenkäyntiaineisto, joka on esitetty pääkäsittelyä 6 luvun 14 §:n nojalla täydennettäessä.

25 a luku

Valitusasian valmistelun aloittaminen hovioikeudessa ja jatkokäsittelylupa

10 §

Jos muutosvaatimus koskee vain oikeudenkäyntikuluja, valtion varoista maksettavia kuluja tai maksettavaksi tuomittua uhkasakkoa, asiassa tarvitaan jatkokäsittelylupa. Jatkokäsittelylupa tarvitaan myös asiassa, jossa muutosvaatimus koskee yksinomaan jäännösrangaistuksen määräämistä täytäntöönpantavaksi valvontamääräysten rikkomisen vuoksi.

10 §

Jos muutosvaatimus koskee vain oikeudenkäyntikuluja, valtion varoista maksettavia kuluja, maksettavaksi tuomittua uhkasakkoa *taikka 17 luvun 68 §:n 1 momentin 2—4 kohdassa tai 4 momentissa tarkoitetun päätöksen lopputulosta*, asiassa tarvitaan jatkokäsittelylupa. Jatkokäsittelylupa tarvitaan myös asiassa, jossa muutosvaatimus koskee yksinomaan jäännösrangaistuksen määräämistä täytäntöönpantavaksi valvontamääräysten rikkomisen vuoksi.

26 luku

Valitusasian käsittelyn jatkaminen hovioikeudessa

23 §

Kutsussa on ilmoitettava, minä päivänä ja kellonaikana sekä missä pääkäsittely toimitetaan. Kutsussa on myös mainittava tarpeelliset tiedot asianosaisista ja asiasta. Lisäksi

23 §

Kutsussa ilmoitettavista tiedoista säädetään 17 luvun 41 §:n 3 momentissa.

kutsussa on ilmoitettava, mitä 17 luvun 36 ja 39 §:ssä, 40 §:n 4 ja 5 momentissa sekä 48 §:n 2 momentissa säädetään.

24 a §

Sellaista käräjäoikeudessa kuultua todistajaa, asiantuntijaa ja asianosaista, jonka kertomuksen uskottavuus voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan, voidaan kuulla todistelutarkoituksessa hovioikeuden pääkäsittelyssä myös puhelinta taikka muuta siihen soveltuvaa äänen- tai kuvanvälitysmenetelmää käyttäen, jos sitä voidaan pitää soveliaana. Asianosaisille on varattava tilaisuus tehdä kuultavalle kysymyksiä.

24 a §

Sen lisäksi, mitä 17 luvun 52 §:ssä säädetään, hovioikeuden pääkäsittelyssä voidaan puhelinta taikka muuta siihen soveltuvaa äänen- tai kuvanvälitysmenetelmää käyttäen kuulla todistelutarkoituksessa sellaista käräjäoikeudessa kuultua todistajaa, asiantuntijaa ja asianosaista, jonka kertomuksen uskottavuus voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan, jos tuomioistuimien harkitsee tämän soveliaaksi. Asianosaisille on varattava tilaisuus tehdä kuultavalle kysymyksiä.

31 luku

Ylimääräisestä muutoksenhausta

7 §

Lainvoiman saanut tuomio riita-asias-
sa voidaan purkaa:

2) jos asiakirja, jota on käytetty todisteena, on ollut väärä tai asiakirjan antajan tietien sisällykseltään totuudesta poikkeava taikka jos *totuusvakuutuksin kuultu asianosainen tai* todistaja tai asiantuntija on tahallansa antanut perättömän lausuman, ja asiakirjan tai lausuman voidaan otaksua vaikuttaneen lopputulokseen;

7 §

Lainvoiman saanut tuomio riita-asias-
sa voidaan purkaa:

2) jos asiakirja, jota on käytetty todisteena, on ollut väärä tai asiakirjan antajan tietien sisällykseltään totuudenvastainen taikka jos todistaja tai asiantuntija on *tahallaan* antanut perättömän lausuman, ja asiakirjan tai lausuman voidaan otaksua vaikuttaneen lopputulokseen;

8 §

Lainvoiman saanut tuomio rikosasiassa
voidaan syytetyn eduksi purkaa:

2) jos asiakirja, jota on käytetty todisteena, on ollut väärä tai asiakirjan antajan tietien sisällykseltään totuudesta poikkeava taikka jos *totuusvakuutuksin kuultu asianosainen tai* todistaja tai asiantuntija on tahallansa antanut perättömän lausuman, ja asiakirjan tai lausuman voidaan otaksua vaikuttaneen lopputulokseen;

8 §

Lainvoiman saanut tuomio rikosasiassa
voidaan syytetyn eduksi purkaa:

2) jos asiakirja, jota on käytetty todisteena, on ollut väärä tai asiakirjan antajan tietien sisällykseltään totuudenvastainen taikka jos todistaja tai asiantuntija on *tahallaan* antanut perättömän lausuman, ja asiakirjan tai lausuman voidaan otaksua vaikuttaneen lopputulokseen;

man voidaan otaksua vaikuttaneen lopputu- lokseen;
lokseen;

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuu-
ta 20 .

Asiassa, joka on tullut vireille ennen tämän
lain voimaan tuloa, noudatetaan tämän lain
voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä
vaitiolovelvollisuudesta ja -oikeudesta oikeu-
denkäynnissä.

Jos joku on tämän lain voimaan tullessa
painostusvankeudessa, tuomioistuimen on
viipymättä kuultava painostusvankeuteen
määrättyä henkilökohtaisesti sekä päätettä-
vä, onko painostusvankeutta jatkettava.

2.

Laki**oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

kumotaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 1 luvun 14 §:n 2 momentti, 6 luvun 3 a ja 8 § sekä 7 luvun 1 §:n 3 momentti,

muutetaan 6 luvun 4 §, 5 §:n 3 momentti, 6 §:n 1 momentti ja 7 §:n 2 momentti sekä 11 luvun 2 §:n 1 momentti ja 3 §, ja

lisätään 5 luvun lukuun uusi 11 a-11 e § ja niiden edelle uusi väliotsikko, 6 luvun 3 §:ään, sellaisena kuin se on laissa 243/2006, uusi 3 momentti sekä 7 lukuun uusi 5 a § ja sen edelle uusi väliotsikko seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

1 luku

Syyteoikeudesta

14 §

Asianomistaja saa itse nostaa syytteen rikoksesta vain, jos syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta taikka esitutkintaviranomainen tai syyttäjä on päättänyt, ettei esitutkintaa toimiteta taikka että se keskeytetään tai lopetetaan. Asianomistaja saa nostaa syytteen myös, jos esitutkintatoimenpiteiden suorittamista on tutkinnanjohtajan päätöksellä siirretty

Se, jota vastaan on tehty syyttämispyyntö tai jota on syytetty rikoksesta, voi aina kuitenkin ilman 1 momentissa tarkoitettua syyttäjän päätöstä nostaa syytteen väärästä ja todistamattomasta ilmiannosta.

Asianomistajalla on oikeus yhtyä syyttäjän tai toisen asianomistajan nostamaan syytteeseen ja vedota uuteen seikkaan syytteen tueksi. Asianomistaja voi hakea muutosta asiassa annettuun ratkaisuun siitä riippumatta, onko hän käyttänyt asiassa puhevaltaa.

14 §

Asianomistaja saa itse nostaa syytteen rikoksesta vain, jos syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta taikka esitutkintaviranomainen tai syyttäjä on päättänyt, ettei esitutkintaa toimiteta taikka että se keskeytetään tai lopetetaan. Asianomistaja saa nostaa syytteen myös, jos esitutkintatoimenpiteiden suorittamista on tutkinnanjohtajan päätöksellä siirretty

(kumotaan)

Asianomistajalla on oikeus yhtyä syyttäjän tai toisen asianomistajan nostamaan syytteeseen ja vedota uuteen seikkaan syytteen tueksi. Asianomistaja voi hakea muutosta asiassa annettuun ratkaisuun siitä riippumatta, onko hän käyttänyt asiassa puhevaltaa.

5 luku

Syytteen vireillepanosta

4 §

Syyttäjän on toimitettava tuomioistuimelle esitutkintapöytäkirja sekä kirjalliset todisteet, todisteena käytettävät esineet ja muut asian käsittelemistä varten tarpeelliset asiakirjat haastehakemuksen yhteydessä tai viipymättä syytteen nostamisen jälkeen.

4 §

Syyttäjän on toimitettava tuomioistuimelle kirjalliset todisteet, todisteena käytettävät esineet, esitutkintapöytäkirja ja muut asian käsittelemistä varten tarpeelliset asiakirjat tuomioistuimen määrämällä tavalla haastehakemuksen yhteydessä tai viipymättä syytteen nostamisen jälkeen.

(uusi)

Anonyymistä todistelusta päättäminen

11 a §

Tuomioistuin voi syyttäjän taikka epäillyn tai vastaajan kirjallisesta hakemuksesta päättää, että rikosasiassa kuullaan henkilöä todistajana siten, ettei hänen henkilöllisyytensä eivätkä yhteystietonsa paljastu (anonyymi todistaja), jos:

1) rikosepäily tai syyte koskee rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kahdeksan vuotta vankeutta, taikka rikoslain 20 luvun 9 a §:ssä tai 25 luvun 3 §:ssä rangaistavaksi säädettyä rikosta taikka tällaisen rikoksen yritystä tai osallisuutta tällaiseen rikokseen; ja

2) menettely on välttämätön anonyymin todistajan tai häneen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 §:n 1 momentissa tarkoitetussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta vakavalta uhalta.

Hakemuksesta tai sen liitteestä on ilmeettävä, ketä vaaditaan kuultavaksi anonyyminä todistajana, selvitys asianomaisen henkilön tahdosta tulla kuulluksi anonyyminä todistajana, sekä ne seikat ja todisteet, joihin hakija vaatimuksensa tueksi vetoaa.

(uusi)

11 b §

Anonyymistä todistelusta päättää käräjäoikeus. Asia käsitellään siinä käräjäoikeudessa, joka on syyteasiassa toimivaltainen tai jossa asian käsittely sopivasti käy päinsä.

Käräjäoikeudessa anonyymiä todistelua koskevan hakemuksen käsittelee sen puheenjohtaja. Istunto voidaan pitää myös muuna aikana ja muussa paikassa kuin, mitä tuo-

mioistuimen istunnosta säädetään.

Anonyymistä todistelusta päättänyt tuomari ei saa käsitellä rikosasiaa, jossa kuullaan asianomaista anonyymiä todistajaa.

(uusi)

11 c §

Tuomioistuimen on viipymättä otettava anonyymiä todistelua koskeva hakemus käsiteltäväksi. Tuomioistuimen on myös viipymättä määrättävä julkinen asiamies valvomaan epäillyn tai vastaajan etua, jollei tämä itse ole esittänyt vaatimusta anonyymistä todistelusta, sekä annettava julkiselle asiamiehelle tieto hakemuksen ja sen liitteiden sisällöstä. Syyttäjää on kuultava epäillyn tai vastaajan anonyymiä todistelua koskevasta hakemuksesta. Tuomioistuin voi myös hankkia muuta selvitystä, jos se on asian selvittämiseksi tarpeen eikä vaarana käsittelyn tarkoituksen toteutumista.

Muulla kuin syyttäjällä ja anonyymiä todistelua vaatineella epäillyllä tai vastaajalla taikka julkisella asiamiehellä ei ole oikeutta olla läsnä asian käsittelyssä eikä päätöstä julistettaessa. Sitä, jota vaaditaan kuultavaksi anonyymisti, voidaan kuitenkin kuulla. Tuomioistuin voi myös kuulla muuta henkilöä kuin epäiltyä tai vastaajaa, joka ei ole vaatinut anonyymiä todistelua, jos se on asian selvittämiseksi tarpeen eikä kuuleminen vaarana käsittelyn tarkoituksen toteutumista.

Julkiseen asiamieheen sovelletaan pakkokeinolain (806/2011) 10 luvun 44—46 §:ää.

(uusi)

11 d §

Anonyymistä todistelusta päättämistä koskevien oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuuteen ja salassapitoon sovelletaan, mitä tässä pykälässä säädetään. Anonyymiä todistelua koskevan asian suullisen käsittelyn julkisuudesta säädetään 11 c §:n 2 momentissa.

Anonyymistä todistelusta päättämistä koskevat oikeudenkäyntiasiakirjat ovat salassa pidettäviä, jollei 3 momentissa toisin säädetä.

Anonyymistä todistelusta päättämistä koskevat oikeudenkäyntiasiakirjat tulevat julkisiksi, jollei tuomioistuin 4 momentin nojalla toisin määrää, seuraavasti:

1) oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä

tuomioistuimissa annetun lain (370/2007) 4 §:ssä tarkoitetuista oikeudenkäynnin perustiedoista tuomioistuimen nimi ja asian laatu heti, kun asia on tullut vireille tuomioistuimessa;

2) oikeudenkäyntiasiakirjoihin sisältyvistä ja oikeudenkäynnin perustiedoista tiedot asian laadusta ja asian ratkaisseen tuomioistuimen nimestä, hakijasta ja hänen vastapuolestaan sekä 11 a §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettusta asiasta, jonka selvittämiseksi anonymiteettiä on vaadittu, kun anonymiteetti on myönnetty ja asia on lainvoimaisesti ratkaistu;

3) tuomioistuimen päätös, jolla anonyymiin todisteluun ei ole suostuttu, ja siihen liittyvät oikeudenkäyntiasiakirjat tuomioistuimen neuvotteluja koskevia tietoja lukuun ottamatta, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu;

4) jos rikoksesta epäilty on toiminut anonyyminä todistajana tai jos hänen henkilöllisyytensä ja yhteystietojensa paljastaminen on muutoin välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi eikä tietoa ole muusta syystä salassa pidettävä, kun syyttäjä nostaa syytteen tai kun tuomioistuin on lainvoimaisesti päättänyt antaa haasteen 7 luvun 5 a §:n mukaisesti tällaisesta rikoksesta.

Tämän pykälän nojalla salassa pidettäväksi säädettyjen oikeudenkäyntiasiakirjojen salassapitoaika on 60 vuotta. Tuomioistuin voi lisäksi määrätä, että anonyymistä todistelusta päättämistä koskevat oikeudenkäyntiasiakirjat ovat salassa pidettäviä enintään 60 vuotta, seuraavasti:

1) 3 momentin 2 kohdassa tarkoitettut tiedot hakijasta ja hänen vastapuolestaan, jos se on välttämätöntä hengen tai terveyden suojelemiseksi;

2) 3 momentin 3 kohdassa tarkoitettut asiakirjat niiltä osin kuin se on välttämätöntä hengen tai terveyden suojelemiseksi.

Sen estämättä, mitä edellä tässä pykälässä säädetään oikeudenkäyntiasiakirjojen salassapidosta, tuomioistuin:

1) antaa päätöksestä, jolla anonyymiin todisteluun on suostuttu, hakijalle toimituskirjan, jossa 11 a §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettu asia sekä todistaja on yksilöity soveltuvalla tavalla henkilö- ja yhteystiedot salaten;

2) voi luovuttaa pidättämiseen oikeutetulle

esitutkintaa johtavalle virkamiehelle tai syytäjälle taikka tuomioistuimelle anonyymia todistamista koskevan päätöksen ja siihen liittyvät oikeudenkäyntiasiakirjat sen selvittämiseksi, onko anonymiteetin myöntämistä koskevan asian käsittelyssä tapahtunut rikos tai onko anonyymi todistaja lausuntoa antaessaan syyllistynyt rikokseen.

(uusi)

11 e §

Käräjäoikeuden anonyymiä todistelua koskevaan päätökseen haetaan muutosta tyytymättömyyttä ilmoittamatta valittamalla hovioikeuteen. Valituskirjelmä on toimitettava päätöksen tehneelle tuomioistuimelle seitsemän päivän kuluessa päätöksen julistamisesta. Käräjäoikeuden on viipymättä lähetettävä valituskirjelmä ja asiaa koskeva asiakirjavihko hovioikeudelle.

Valittajan vastapuolella on oikeus kirjallisesti vastata valitukseen. Hänen on toimitettava vastauksensa päätöksen tehneelle käräjäoikeudelle seitsemän päivän kuluessa muutoksenhakuajan päättymisestä. Vastaus on viipymättä lähetettävä hovioikeudelle.

Hovioikeuden päätökseen haetaan muutosta valittamalla korkeimpaan oikeuteen valituslupaa pyytämällä siten kuin oikeudenkäymiskaaren 30 luvussa säädetään. Hovioikeuden päätöstä, jolla anonyymiin todisteluun on suostuttu, on kuitenkin heti noudatettava, jollei korkein oikeus toisin määrää.

Valitus on käsiteltävä kiireellisenä.

6 luku

Pääkäsittelystä

3 §

Pääkäsittely saadaan aloittaa 2 §:n 4—6 kohdassa tarkoitettusta esteestä huolimatta, jos on aihetta olettaa, että käsittelyä ei tarvitse lykätä tai, jos se joudutaan lykkäämään, että asiassa ei tarvitse toimittaa 11 §:ssä mainitusta syystä uutta pääkäsittelyä eikä lykkäämisestä aiheudu merkittävää haittaa asian käsittelylle.

Pääkäsittely saadaan aloittaa 2 §:n 2 kohdassa tarkoitettusta esteestä huolimatta, jos:

1) vastaaja ei ole noudattanut hänelle annettua määräystä saapua henkilökohtaisesti sa-

3 §

Pääkäsittely saadaan aloittaa 2 §:n 4—6 kohdassa tarkoitettusta esteestä huolimatta, jos on aihetta olettaa, että käsittelyä ei tarvitse lykätä tai, jos se joudutaan lykkäämään, että asiassa ei tarvitse toimittaa 11 §:ssä mainitusta syystä uutta pääkäsittelyä eikä lykkäämisestä aiheudu merkittävää haittaa asian käsittelylle.

Pääkäsittely saadaan aloittaa 2 §:n 2 kohdassa tarkoitettusta esteestä huolimatta, jos:

1) vastaaja ei ole noudattanut hänelle annettua määräystä saapua henkilökohtaisesti sa-

kon uhalla tuomioistuimeen; ja

2) on aihetta olettaa, että vaikka käsittely joudutaan lykkäämään, asiassa ei tarvitse toimittaa 11 §:ssä mainitusta syystä uutta pääkäsittelyä eikä lykkäämisestä aiheudu merkittävää haittaa asian käsittelylle.

(uusi)

3 a §

Pääkäsittelyssä, joka on aloitettu 3 §:n 2 momentin nojalla, voidaan vastaajan poissa ollessa kuulla todistajaa tai asiantuntijaa taikka todistelutarkoituksessa asianomistajaa tai toista vastaajaa, jos vastaajalle on ilmoitettu haasteen yhteydessä siitä, että todistelu voidaan ottaa vastaan hänen poissaolostaan huolimatta. Asiaa saadaan käsitellä myös muilta osin, jos se on tarpeellista asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittelemiseksi tai todistelun vastaanottamiseksi.

Jatkettaessa pääkäsittelyä lykkäyksen jälkeen tuomioistuimen on tehtävä vastaajalle selko asiassa hänen poissa ollessaan kertyneestä oikeudenkäyntiaineistosta.

Todistelua ei vastaajan saapuvilla ollessa oteta vastaan uudelleen. Todistelu on kuitenkin otettava vastaan uudelleen, jos vastaaja sitä pyytää ja hänen poissaolonsa on aiheutunut laillisesta esteestä, jota hän ei ole voinut ajoissa ilmoittaa, tai tuomioistuimien harkitse todistelun uudelleen vastaanottamisen erityisestä syystä tarpeelliseksi. Todistelu on vastaajan pyynnöstä otettava uudelleen vastaan myös, jos pääkäsittelyssä on 1 momentin nojalla esitetty todistelua, josta vastaajalle ei haasteen yhteydessä ole ilmoitettu.

4 §

Pääkäsittelyn peruuttamisesta huolimatta tuomioistuimien voi kuulla todistajaa, asiantuntijaa tai todistelutarkoituksessa asianomistajaa, jos voidaan olettaa, että:

1) todistelua ei tarvitse tai voida esittää uudelleen pääkäsittelyssä; tai

2) kuultavan saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todistelun merkitykseen verrattuna kohtuuttomia kustannuksia tai kohtuutonta

sakon uhalla tuomioistuimeen; ja

2) on aihetta olettaa, että vaikka käsittely joudutaan lykkäämään, asiassa ei tarvitse toimittaa 11 §:ssä mainitusta syystä uutta pääkäsittelyä eikä lykkäämisestä aiheudu merkittävää haittaa asian käsittelylle.

Todistelun vastaanottamisesta 2 momentissa tarkoitetussa pääkäsittelyssä säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 55 §:ssä.

(kumotaan)

4 §

Todistelun vastaanottamisesta pääkäsittelyn peruuttamisesta huolimatta pääkäsittelyn ulkopuolella ja todistelun vastaanottamisesta uudelleen pääkäsittelyssä säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa.

haittaa.

Otettaessa vastaan todistelua 1 momentin nojalla asiaa saadaan käsitellä myös muilta osin, jos se todistelun vastaanottamiseksi on erityisen tärkeää.

5 §

Rikosasian asianomistajan on pysyttävä to-
tuudessa, kun hän ilmoittaa ne seikat, joihin
hän vetoaa asiassa, lausuu käsityksensä vas-
tapuolen esittämistä seikoista *ja vastaa teh-
tyihin kysymyksiin.*

7 §

Pääkäsittelyssä on seuraavassa järjestykses-
sä:

- 1) syyttäjän ja asianomistajan esitettävä vaatimuksensa ja lyhyesti niiden perusteet;
- 2) vastaajan ilmoitettava lyhyesti kantansa esitettyihin vaatimuksiin;
- 3) syyttäjän ja asianomistajan tarkemmin perusteltava kantansa;
- 4) vastaajalle varattava tilaisuus lausua vas-
tapuolen perustelujen johdosta;
- 5) kuultava asianomistajaa ja vastaajaa to-
distelutarkoituksessa sekä otettava vastaan
muu todistelu; sekä
- 6) asianosaisten esitettävä loppulausuntonsa
ja siinä tarvittaessa käsityksensä vastaajan
syyllisyydestä ja rikoksen seuraamuksesta.

Kuulusteltaessa asianosaista todistelutarkoi-
tuksessa noudatetaan soveltuvin osin, mitä
oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 32 ja
33 §:ssä säädetään todistajan kuulustele-
misestä. Asianosaisten kuulustelu todistelutar-
koituksessa on toimitettava ennen kuin muuta
suullista todistelua otetaan vastaan siitä ky-
symyksestä, jota kuulustelu koskee.

8 §

*Tuomioistuim voi todistelun turvaamiseksi
määrätä, ettei asianomistaja, jolla ei ole asi-
assa vaatimuksia, saa olla saapuvilla asian
käsittelyssä ennen kuin häntä kuullaan asian
selvittämiseksi.*

5 §

Rikosasian asianomistajan on pysyttävä to-
tuudessa, kun hän ilmoittaa ne seikat, joihin
hän vetoaa asiassa, ja lausuu käsityksensä
vastapuolen esittämistä seikoista.

7 §

Pääkäsittelyssä on seuraavassa järjestyk-
sessä:

- 1) syyttäjän ja asianomistajan esitettävä vaatimuksensa ja lyhyesti niiden perusteet;
- 2) vastaajan ilmoitettava lyhyesti kantansa esitettyihin vaatimuksiin;
- 3) syyttäjän ja asianomistajan tarkemmin perusteltava kantansa;
- 4) vastaajalle varattava tilaisuus lausua vas-
tapuolen perustelujen johdosta;
- 5) otettava vastaan todistelu;
- 6) asianosaisten esitettävä loppulausunton-
sa ja siinä tarvittaessa käsityksensä vastaajan
syyllisyydestä ja rikoksen seuraamuksesta.

*Asianomistajan osallistuminen käsittelyyn
voidaan toteuttaa asianosaisten tai muun
henkilön läsnä olematta taikka käyttäen vi-
deoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä
tiedonvälitystapaa noudattaen, mitä oikeu-
denkäymiskaaren 17 luvun 51 tai 52 §:ssä
säädetään.*

(kumotaan)

6 a luku

Oikeudenkäynnin kieli ja tulkkaus

7 §

(kumotaan)

Mitä oikeudenkäymiskaaressa säädetään oikeudenkäyntiavustajan salassapitovelvollisuudesta ja velvollisuudesta kieltäytyä todistamasta, sovelletaan myös tulkkiin.

Rangaistus 1 momentissa tarkoitetun salassapitovelvollisuuden rikkomisesta tuomitaan rikoslain 38 luvun 1 tai 2 §:n mukaan, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta.

7 luku

Asianomistajan yksin ajaman rikosasian käsittelystä

1 §

Asianomistaja nostaa syytteen toimittamalla kirjallisen haastehakemuksen käräjäoikeuden kansliaan.

Rikosasia tulee vireille, kun haastehakemus saapuu kansliaan.

Vastaaja voi ilman haastetta nostaa asianomistajaa vastaan syytteen väärästä ja todistamattomasta ilmiannosta.

1 §

Asianomistaja nostaa syytteen toimittamalla kirjallisen haastehakemuksen käräjäoikeuden kansliaan.

Rikosasia tulee vireille, kun haastehakemus saapuu kansliaan.

(kumotaan)

(uusi)

Haasteen antaminen anonyymiä todistajaa koskevassa asiassa

5 a §

Jos asianomistaja nostaa syytteen 5 luvun 11 a—11 e §:ssä säädetyn anonymiteetin myöntämistä koskevan asian käsittelyssä tapahtuneeksi epäillystä rikoksesta tai anonyymiä todistajaa vastaan tämän tuomioistuimessa antaman lausuman sisältöön perustuen, hänen on toimitettava haastehakemus tuomioistuimelle sekä vaadittava anonyymien todistajan henkilöllisyyden ja yhteystietojen paljastamista, jos rikoksesta epäilty on anonyymi todistaja tai jos asianomistaja katsoo tietojen paljastamisen olevan muutoin välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi.

Tuomioistuimen on ennen ratkaisemista kuultava syyttäjää sekä asianomaisesta rikoksesta epäiltyä. Jos rikoksesta epäillään muuta henkilöä kuin anonyymiä todistajaa, myös anonyymiä todistajaa on kuultava.

Tuomioistuिन voi myös kuulla asianomistajaa ja hankkia muuta selvitystä sekä järjestää suullisen käsittelyn, jos se on asian selvittämiseksi tarpeen. Asia on käsiteltävä yleisön ja asianomistajan läsnä olematta, jos se on välttämätöntä anonyymin todistajan henkilöllisyyden ja yhteystietojen paljastumisen estämiseksi.

Jos tuomioistuिन katsoo, että syytteen nostamisen edellytykset täyttyvät, tai jos rikoksesta epäilty anonyymi todistaja suostuu henkilöllisyytensä ja yhteystietojensa paljastamiseen eikä 5 §:stä muuta johdu, tuomioistuimen on tehtävä päätös haasteen antamisesta. Haasteessa on paljastettava anonyymin todistajan henkilöllisyys ja yhteystiedot, jos hän on rikoksesta epäilty tai jos tietojen paljastaminen on muutoin välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi. Syyttäjä voi hakea muutosta haasteen antamista koskevaan päätökseen, jossa anonyymin todistajan henkilöllisyys ja yhteystiedot paljastetaan, valittamalla hovioikeuteen ja hovioikeuden ensimmäisenä asteenä tekemään päätökseen valittamalla korkeimpaan oikeuteen valituslupaa pyytämättä. Haasteen antamista koskevaa päätöstä noudatetaan sen tultua lainvoimaiseksi. Oikeudenkäyntiasiakirjojen julkiseksi tulemisesta säädetään 5 luvun 11 d §:n 3 momentin 4 kohdassa. Jos tuomioistuिन on päättänyt antaa haasteen, joka koskee muuta henkilöä kuin anonyymiä todistajaa, ja päättänyt olla paljastamatta anonyymin todistajan henkilöllisyyttä ja yhteystietoja, asianomistaja voi hakea muutosta päätökseen jättää tiedot paljastamatta noudattaen, mitä tässä momentissa säädetään syyttäjän muutoksenhausta.

Jos syytteen nostamisen edellytykset eivät täyty eikä anonyymi todistaja suostu henkilöllisyytensä ja yhteystietojensa paljastamiseen, tuomioistuimin on haastetta antamatta hylättävä kanne tuomiolla. Tuomio ja asiaan liittyvä oikeudenkäyntiaineisto on salassa pidettävä myös asianosaiselta siltä osin kuin niihin sisältyy tietoa, joiden avulla anonyymin todistajan henkilöllisyys tai yhteystiedot voivat paljastua. Salassapitoaika on 60 vuotta. Päätökseen, jolla tuomioistuिन on päättänyt antaa haasteen, joka koskee muuta henkilöä kuin anonyymiä todistajaa, ja päättänyt olla paljastamatta anonyymin todistajan henkilöllisyyttä ja yhteystietoja, sekä siihen

liittyvään oikeudenkäyntiaineistoon sovelletaan, mitä edellä tässä momentissa säädetään tuomiosta ja siihen liittyvästä oikeudenkäyntiaineistosta.

Haasteen antamisesta päättänyt tuomari ei saa käsitellä kanneasiaa.

11 luku

Tuomioistuimen ratkaisu

2 §

Tuomiossa saadaan ottaa huomioon vain se oikeudenkäyntiaineisto, joka on esitetty pääkäsittelyssä. Jos asiassa on toimitettu uusi pääkäsittely, saadaan tuomiossa ottaa huomioon vain se, mitä on esitetty tässä käsittelyssä. Tuomiossa saadaan kuitenkin ottaa huomioon myös se oikeudenkäyntiaineisto, joka on esitetty pääkäsittelyä 6 luvun 13 §:n nojalla täydennettäessä.

— — — — —

2 §

Tuomiossa saadaan ottaa huomioon vain se oikeudenkäyntiaineisto, joka on esitetty pääkäsittelyssä. *Tuomiossa saadaan kuitenkin ottaa huomioon myös pääkäsittelyn ulkopuolella esitetty todiste, jota ei oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 59 §:n 1 momentin nojalla oteta vastaan uudelleen pääkäsittelyssä.* Jos asiassa on toimitettu uusi pääkäsittely, saadaan tuomiossa ottaa huomioon vain se, mitä on esitetty tässä käsittelyssä. Tuomiossa saadaan kuitenkin ottaa huomioon myös se oikeudenkäyntiaineisto, joka on esitetty pääkäsittelyä 6 luvun 13 §:n nojalla täydennettäessä.

— — — — —

3 §

Tuomioistuin saa tuomita vain siitä teosta, josta rangaistusta on vaadittu *tai josta tuomioistuin voi omasta aloitteestaan lain mukaan määrätä rangaistuksen.* Tuomioistuin ei ole sidottu rikosnimikkeeseen eikä lainkohtaan, jonka nojalla rangaistusta on vaadittu.

3 §

Tuomioistuin saa tuomita vain siitä teosta, josta rangaistusta on vaadittu. Tuomioistuin ei ole sidottu rikosnimikkeeseen eikä lainkohtaan, jonka nojalla rangaistusta on vaadittu.

4 §

Tuomio on perusteltava. Perusteluista on ilmevä, mihin seikkoihin ja oikeudelliseen päättelyyn ratkaisu perustuu. Perusteluissa on myös selostettava, millä perusteella riitainen seikka on tullut näytetyksi tai jäänyt näyttämättä.

Tuomio rikosasiassa on joko syylliseksi tuomitseva tai vapauttava.

(uusi)

4 §

Tuomio rikosasiassa on joko syylliseksi tuomitseva tai vapauttava.

Tuomio on perusteltava. Perusteluista on ilmevä, mihin seikkoihin ja oikeudelliseen päättelyyn ratkaisu perustuu. Perusteluissa on myös selostettava, millä perusteella riitainen seikka on tullut näytetyksi tai jäänyt näyttämättä.

Jos rikosasiassa on kuultu anonyymiä todistajaa, tuomioistuimen on erityisesti perusteltava, mikä merkitys hänen kertomuksellaan oli näyttönä asiassa ja mihin toimenpi-

teisiin ryhdyttiin puolustuksen oikeuksien turvaamiseksi. Tuomioistuimella on sama perusteluvelvollisuus, jos asianomistajan tai todistajan henkilökohtaisen kuulemisen asemesta todisteena käytettiin esitutkintapöytäkirjaan tai muulle asiakirjalle merkittyä tai muulla tavalla tallennettua lausumaa. Tuomioistuimen on tällöin myös erityisesti perusteltava, miksi asianomistajaa tai todistajaa ei kuultu henkilökohtaisesti oikeudenkäynnissä.

*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuu-
ta 20 .*

*Asianomistajan syyteoikeus määräytyy sen
lain mukaan, joka on voimassa hänen esittä-
essään rangaistusvaatimuksensa.*

3.

Laki**oikeustoimen ja toimituksen todistajan esteellisyydestä**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

Oikeudenkäymiskaari

17 luvun 43 §

Milloin lain mukaan oikeustoimi on päätettävä esteettömään todistajain läsnä ollessa tai esteettömän todistajan on toimituksessa oltava läsnä, olkoon, mikäli erikseen ei ole toisin säädetty, sellaiseksi todistajaksi esteellinen:

1) se, joka 30 §:n mukaan ei saa vanhoa todistajanvalaa;

2) se, joka itse on toimituksessa asianosainen tai jonka oikeutta toimitus koskee tahi joka itse on oikeustoimeen osallinen taikka jonka hyväksi oikeustoimi tehdään;

3) se, joka on 20 §:ssä tarkoitetussa suhteessa henkilöön, joka toimituksessa on asianosainen tai jonka oikeutta toimitus koskee tahi joka on oikeustoimeen osallinen tai jonka hyväksi oikeustoimi tehdään; taikka

4) se, joka on 20 §:ssä tarkoitetussa suhteessa siihen, jonka tehtäviin toimitus kuuluu, tai notaariin tahi viran tai toimen haltijaan, jota käytetään oikeustoimen tekemisessä.

1 §

Jos lain mukaan oikeustoimi on esteettömän todistajan todistettava tai esteettömän todistajan on oltava läsnä toimituksessa, todistaja on esteellinen, jos:

1) hän on oikeustoimeen osallinen tai oikeustoimi tehdään hänen hyväkseen;

2) hän on toimituksen asianosainen tai toimitus koskee hänen oikeuttaan;

3) hän on 1 tai 2 kohdassa tarkoitetun henkilön nykyinen tai entinen aviopuoliso taikka nykyinen avopuoliso, sisarus, sukulainen suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa taikka hänellä on 1 tai 2 kohdassa tarkoitettuun henkilöön vastaavanlainen parisuhteen tai sukulaisuuteen rinnastuva läheinen suhde;

4) hän on 3 kohdassa tarkoitetussa suhteessa siihen, jonka tehtäviin toimitus tai oikeustoimen tekemiseen myötävaikuttaminen kuuluu;

5) hän ei ole täyttänyt 15 vuotta tai hänen henkinen toimintansa on häiriintynyt niin, ettei hän ilmeisesti ymmärrä todistamisen merkitystä.

2 §

Tätä lakia noudetaan, jollei oikeustoimen tai toimituksen todistajan esteellisyydestä muualla toisin säädetä.

3 §

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 201 .

4.

Laki**rikoslain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikoslain (39/1889) 2 c luvun 11 §:n 1 momentin 3 kohta sekä 15 luvun 1 ja 4 §, 10 §:n 2 momentti ja 13 §, sellaisina kuin ne ovat, 2 c luvun 11 §:n 1 momentin 3 kohta laissa 780/2005, 15 luvun 1 § laeissa 563/1998 ja 361/2003 sekä 4 §, 10 §:n 2 momentti ja 13 § laissa 563/1998, seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

2 c luku

Vankeudesta

11 §

11 §

*Koko rangaistuksen suorittaminen vankilassa**Koko rangaistuksen suorittaminen vankilassa*

Tuomioistuim voi rangaistukseen tuomitsaan syyttäjän vaatimuksesta päättää, että tuomittu vapautuu vankilasta vasta hänen suoritettuaan tuomitun rangaistustajan kokonaan, jos:

Tuomioistuim voi rangaistukseen tuomitsaan syyttäjän vaatimuksesta päättää, että tuomittu vapautuu vankilasta vasta hänen suoritettuaan tuomitun rangaistustajan kokonaan, jos:

3) rikoksentekijää on rikoksista ilmenevien seikkojen ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45 §:n 3 momentin mukaisen selvityksen perusteella pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

3) rikoksentekijää on rikoksista ilmenevien seikkojen ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentin mukaisen selvityksen perusteella pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

15 luku

Rikoksista oikeudenkäyttöä vastaan

1 §

1 §

*Perätön lausuma tuomioistuimessa**Perätön lausuma tuomioistuimessa*

Jos

Jos

1) todistaja tai asiantuntija tuomioistuimessa,
 2) *asianosainen tuomioistuimessa totuusvakuutuksen nojalla kuulusteltaessa tai*

1) todistaja tai asiantuntija tuomioistuimessa *tai*
 2) muu henkilö tuomioistuimessa valan tai vakuutuksen nojalla

3) muu henkilö tuomioistuimessa valan tai vakuutuksen nojalla antaa väärän tiedon asiassa tai ilman laillista syytä salaa siihen kuuluvan seikan,

hänet on tuomittava *perättömästä lausumasta tuomioistuimessa* vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi.

Mitä edellä 1 momentissa säädetään, on voimassa myös kuultaessa henkilöä *pääkäsitelyssä* hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua, puhelinta tai muuta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 34 a §:ssä tarkoitettua teknistä tiedonvälitystapaa.

antaa väärän tiedon asiassa tai ilman laillista syytä salaa siihen kuuluvan seikan,

hänet on tuomittava *perättömästä lausumasta tuomioistuimessa* vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi.

Mitä 1 momentissa säädetään, sovelletaan myös kuultaessa henkilöä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta tuomioistuimessa käyttäen videoneuvottelua, puhelinta tai muuta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 §:ssä tai 56 §:ssä tarkoitettua teknistä tiedonvälitystapaa.

4 §

Tuottamuksellinen perätön lausuma

Joka

1) todistajana tai asiantuntijana tuomioistuimessa tai

2) *totuusvakuutuksen*, valan tai vakuutuksen nojalla tuomioistuimessa tai oikeudenkäyntiin rinnastettavassa viranomaismenettelyssä

huolimattomuudesta antaa väärän tiedon asiassa tai salaa siihen kuuluvan seikan, on tuomittava *tuottamuksellisesta perättömästä lausumasta* sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

4 §

Tuottamuksellinen perätön lausuma

Joka

1) todistajana tai asiantuntijana tuomioistuimessa tai

2) valan tai vakuutuksen nojalla tuomioistuimessa tai oikeudenkäyntiin rinnastettavassa viranomaismenettelyssä

huolimattomuudesta antaa väärän tiedon asiassa tai salaa siihen kuuluvan seikan, on tuomittava *tuottamuksellisesta perättömästä lausumasta* sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

10 §

Törkeän rikoksen ilmoittamatta jättäminen

Törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisestä ei kuitenkaan tuomita rangaistukseen sitä, jonka olisi rikoksen estämiseksi täytynyt antaa ilmi puolisonsa, sisaruksensa, sukulaisensa suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa taikka henkilö, joka asuu hänen kanssaan yhteistaloudessa tai on muuten näihin rinnastettavan henkilökohtaisen suhteen takia läheinen.

10 §

Törkeän rikoksen ilmoittamatta jättäminen

Törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisestä ei kuitenkaan tuomita rangaistukseen sitä, jonka olisi rikoksen estämiseksi täytynyt antaa ilmi nykyinen tai entinen aviopuolisonsa taikka nykyinen avopuolisonsa, sisaruksensa, sukulaisensa suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa taikka se, johon hänellä on vastaavanlainen parisuhteeseen tai sukulaisuuteen rinnastuva läheinen suhde.

13 §

Rajoitussäännös

Perätöntä lausumaa koskevia säännöksiä ei sovelleta, jos

1) lausuman antaja ennen kuulemisen tai kuulustelun päättymistä oikaisee lausuman tai ilmaisee salaamansa seikan tai

2) totuudessa pysyminen on ollut mahdollista ilman vaaraa joutua vastuuseen omasta rikoksesta tai siihen rinnastettavasta lainvastaisesta teosta.

(uusi)

13 §

Rajoitussäännös

Perätöntä lausumaa koskevia säännöksiä ei sovelleta, jos:

1) lausuman antaja ennen kuulemisen tai kuulustelun päättymistä oikaisee lausuman tai ilmaisee salaamansa seikan; taikka

2) totuudessa pysyminen on ollut mahdollista ilman vaaraa joutua vastuuseen omasta rikoksesta tai siihen rinnastettavasta lainvastaisesta teosta.

Perätöntä lausumaa tuomioistuimessa koskevia säännöksiä ei sovelleta rikosasiassa kuultavaan todistajaan:

1) joka on asianomistaja, jolla ei ole asiaa vaatimuksia;

2) jota on syytetty samasta teosta tai teosta, jolla on välitön yhteys siihen tekoon, jota syyte koskee;

3) jolle on annettu rangaistusmääräys tai rikesakko 2 kohdassa tarkoitettusta teosta;

4) jonka teko esitutkintalain (805/2011) 3 luvun 9 §:n nojalla on päätetty jättää saatamatta syyttäjän harkittavaksi taikka jonka teosta syyttäjä on päättänyt jättää oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan toimenpiteistä luopumista tarkoittavan lainkohdan nojalla syytteen nostamatta.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 ____.

5.

Laki**esitutkintalain 7 ja 9 luvun muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan esitutkintalain (805/2011) 7 luvun 7 ja 8 §, 9 §:n 1 momentti ja 11 §:n 1 momentti sekä 9 luvun 4 § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

7 luku

Kuulustelut

7 §

Todistajana kuulemisen esteet

Todistajana esitutkinnassa ei saa kuulustella sitä, joka ei saisi todistaa tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 21 §:ssä tarkoitetun henkilön kuulustelemisesta todistajana tai todistelutarkoituksessa esitutkinnassa päättää tutkinnanjohtaja.

7 §

Todistajana kuulemisen esteet

Todistajana esitutkinnassa ei saa kuulustella sitä, joka ei saisi todistaa tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 27 tai 30 §:ssä tarkoitetun henkilön kuulustelemisestä todistelutarkoituksessa tai todistajana esitutkinnassa päättää tutkinnanjohtaja.

8 §

Todistajan ilmaisuvelvollisuus ja kieltäytyminen todistamasta

Todistajan on totuudenmukaisesti ja mitään salaamatta ilmaistava, mitä hän tietää tutkitavasta asiasta. Jos hän kuitenkin olisi tutkitavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä oikeutettu tai velvollinen kieltäytymään todistamasta, ilmaisemasta seikkaa tai vastaamasta kysymykseen, hän on oikeutettu tai velvollinen siihen myös esitutkinnassa.

Todistaja, jolla on 1 momentissa tarkoitettu ilmaisuvelvollisuus, on velvollinen myös esittämään hallussaan olevan, esitutkinnan kannalta merkityksellisen asiakirjan tai muun todistusaineiston.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö, joka mainitun pykälän 3 momentin nojalla voidaan vel-

8 §

Todistajan ilmaisuvelvollisuus ja kieltäytyminen todistamasta

Todistajan on totuudenmukaisesti ja mitään salaamatta ilmaistava, mitä hän tietää tutkitavasta asiasta. Jos hän kuitenkin olisi tutkitavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä *oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 10—14 §:n, 16—21 §:n taikka 22 §:n 1 ja 2 momentin nojalla* oikeutettu tai velvollinen kieltäytymään todistamasta, hän on vastaavasti oikeutettu tai velvollinen siihen myös esitutkinnassa.

Sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään todistajan oikeudesta tai velvollisuudesta kieltäytyä todistamasta, todistaja on kuitenkin velvollinen todistamaan, jos:

1) oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 §:n 2 tai 3 momentissa, 12 §:n 1 momentissa, 13 §:n 1 tai 3 momentissa, 14 §:n 1 momen-

voittaa todistamaan salassa pidettävästä asiasta, on oikeutettu todistamaan tästä esitutkin-
nassa, jos tutkittavana on rikos, josta säädetty
ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta
vankeutta taikka sellaisen rikoksen yritys tai
osallisuus siihen.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n
2 momentissa tarkoitettu henkilö, joka maini-
tun pykälän 4 momentin nojalla voidaan vel-
voittaa vastaamaan pykälän 2 tai 3 momentis-
sa tarkoitettuun kysymykseen, on velvollinen
vastaamaan tällaiseen kysymykseen ja esit-
tämään hallussaan olevan, esitutinnan kan-
nalta merkityksellisen asiakirjan tai muun to-
distusaineiston myös esitutkinnessa, jos tut-
kittavana on tämän pykälän 3 momentissa
tarkoitettu rikos.

tissa taikka 16 §:n 1 momentissa tarkoitettu
henkilö, jonka hyväksi salassapitovelvolli-
suus on säädetty, suostuu todistamiseen;

2) tutkittavana on rikos, josta säädetty an-
karin rangaistus on vähintään kuusi vuotta
vankeutta, taikka tällaisen rikoksen yritys tai
osallisuus siihen, ja tuomioistuimien voisi tutkit-
tavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä
velvoittaa todistamaan oikeudenkäymiskaar-
ren 17 luvun 12 §:n 2 momentin, 13 §:n 2 tai
3 momentin, 14 §:n 2 momentin taikka 20 §:n
2 momentin nojalla;

3) tutkittavana on rikos, josta oikeuden-
käymiskaaren 17 luvun 9 §:n 3 momentin no-
jalla tuomioistuimessa ei olisi oikeutta tai
velvollisuutta kieltäytyä todistamasta, eikä
todistaja ole mainitun luvun 20 §:n 1 momen-
tissa tarkoitettu henkilö.

Todistaja on velvollinen myös esittämään
hallussaan olevan, esitutinnan kannalta
merkityksellisen asiakirjan tai muun todis-
tusaineiston, jos se voitaisiin pakkokeinoin
7 luvun 1 §:n mukaan takavarikoida eikä ta-
kavarikoimiselle ole mainitun luvun 3 §:ssä
säädettyä estettä.

Todistajaan, joka on epäiltyyn oikeuden-
käymiskaaren 17 luvun 17 §:n 1 momentissa
tarkoitettussa suhteessa, ei sovelleta, mitä 2
ja 3 momentissa säädetään.

9 §

Todistajankuulustelu tuomioistuimessa

Jos todistajalla ilmeisesti on tiedossaan
seikka, joka on tärkeä syyllisyyden selvittä-
miseksi tai rikoksella saadun hyödyn jäljittä-
miseksi ja pois ottamiseksi, ja hän kieltäytyy
sitä ilmaisemasta, vaikka hän saattaa olla il-
maisemiseen velvollinen tai 8 §:n
3 momentin mukaan ilmaisemiseen oikeutet-
tu, kysymys kieltäytymisen perusteesta tutki-
taan tutkinnanjohtajan pyynnöstä tuomiois-
tuimessa. Todistajankuulustelu toimitetaan
tuomioistuimessa, jos kieltäytymiselle ei ole
laillista perustetta.

9 §

Todistajankuulustelu tuomioistuimessa

Jos todistajalla ilmeisesti on tiedossaan
seikka, joka on tärkeä syyllisyyden selvittä-
miseksi tai rikoksella saadun hyödyn jäljit-
tämiseksi ja pois ottamiseksi, ja hän kieltäy-
tyy sitä ilmaisemasta, vaikka hän saattaa olla
ilmaisemiseen velvollinen, kysymys kieltäy-
tymisen perusteesta tutkitaan tutkinnanjohta-
jan pyynnöstä tuomioistuimessa. Todistajan-
kuulustelu toimitetaan tuomioistuimessa, jos
kieltäytymiselle ei ole laillista perustetta.

11 §

Kuulustelutodistaja

Kuulusteltavan pyynnöstä on kuulustelussa oltava läsnä luotettava ja oikeudenkäymiskäärin 17 luvun 43 §:n mukaan esteetön todistaja. Tutkija voi myös omasta aloitteestaan kutsua todistajan paikalle. Jollei kuulustelua voida tutkintaa vaarantamatta viivyttää, se saadaan kuulusteltavan pyynnöstä huolimatta suorittaa ilman todistajaa. Rikoksesta epäiltyä alle 18-vuotiasta ei kuitenkaan saa kuulustella ilman todistajaa, paitsi jos kuulustelussa on läsnä hänen avustajansa tai laillinen edustajansa taikka sosiaaliviranomaisen edustaja.

11 §

Kuulustelutodistaja

Kuulusteltavan pyynnöstä on kuulustelussa oltava läsnä luotettava ja *oikeustoimen ja toimituksen todistajan esteellisyydestä annetun lain (/) 1 §:n* mukaan esteetön todistaja. Tutkija voi myös omasta aloitteestaan kutsua todistajan paikalle. Jollei kuulustelua voida tutkintaa vaarantamatta viivyttää, se saadaan kuulusteltavan pyynnöstä huolimatta suorittaa ilman todistajaa. Rikoksesta epäiltyä alle 18-vuotiasta ei kuitenkaan saa kuulustella ilman todistajaa, paitsi jos kuulustelussa on läsnä hänen avustajansa tai laillinen edustajansa taikka sosiaaliviranomaisen edustaja.

9 luku

Esitutkinta-aineisto

4 §

Kuulustelutilaisuuden tallentaminen todisteenä käyttämistä varten.

Asianomistajan ja todistajan kuulustelu on tallennettava ääni- ja kuvatallenteeseen, jos kuulustelukertomusta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä eikä kuulusteltavaa tämän nuoren iän tai henkisen toiminnan häiriintyneisyyden vuoksi todennäköisesti voida kuulla henkilökohtaisesti aiheuttamatta haittaa kuulusteltavalle. Kuulustelussa on otettava huomioon kuulusteltavan kehitystason asettamat erityisvaatimukset kuulustelumenetelmille, kuulusteluun osallistuvien henkilöiden määrälle ja muille kuulusteluolosuhteille. Tallentamisesta on ennen sen aloittamista ilmoitettava kuulusteltavalle.

Tutkinnanjohtaja voi päättää, että muukin kuin esitutkintaviranomainen voi kuulustelijan valvonnassa esittää kysymyksiä kuulusteltavalle. Rikoksesta epäillylle on varattava mahdollisuus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle. Jos rikoksesta epäilty niin pyytää, hänen kysymyksensä saa esittää myös asiamies

4 §

Kuulustelutilaisuuden tallentaminen todisteenä käyttämistä varten.

Asianomistajan ja todistajan kuulustelu on tallennettava ääni- ja kuvatallenteeseen, jos kuulustelukertomusta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä eikä kuulusteltavaa tämän nuoren iän tai henkisen toiminnan häiriintyneisyyden vuoksi todennäköisesti voida kuulla henkilökohtaisesti aiheuttamatta haittaa kuulusteltavalle. Kuulustelussa on otettava huomioon kuulusteltavan kehitystason asettamat erityisvaatimukset kuulustelumenetelmille, kuulusteluun osallistuvien henkilöiden määrälle ja muille kuulusteluolosuhteille. Tallentamisesta on ennen sen aloittamista ilmoitettava kuulusteltavalle.

Tutkinnanjohtaja voi päättää, että muukin kuin esitutkintaviranomainen voi kuulustelijan valvonnassa esittää kysymyksiä kuulusteltavalle. Rikoksesta epäillylle on varattava mahdollisuus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle *kaikista asian selvittämisen kannalta merkityksellisistä seikoista*. Jos rikoksesta

tai avustaja. Kuulustelija voi kuitenkin määrätä, että kysymykset on esitettävä kuulustelijan välityksellä kuulusteltavalle.

Syyttäjälle on varattava tilaisuus olla läsnä kuulustelutilaisuudessa. Hänellä on oikeus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle itse tai kuulustelijan välityksellä.

(uusi)

epäilty niin pyytää, hänen kysymyksensä saa esittää myös asiamies tai avustaja. Kuulustelija voi kuitenkin määrätä, että kysymykset on esitettävä kuulustelijan välityksellä kuulusteltavalle.

Syyttäjälle on varattava tilaisuus olla läsnä kuulustelutilaisuudessa. Hänellä on oikeus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle itse tai kuulustelijan välityksellä.

Mitä edellä tässä pykälässä säädetään kuulustelusta ja sen tallentamisesta, sovelletaan myös rikoslain 20 luvun 1—7 §:ssä tarkoitettuun seksuaalirikoksen asianomistajaan sekä 15—17-vuotiaaseen asianomistajaan, joka on erityisen suojelun tarpeessa ottaen huomioon erityisesti hänen henkilökohtaiset olosuhteensa ja rikoksen laatu.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 ____.

6.

Laki**pakkokeinolain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan pakkokeinolain (806/2011) 7 luvun 3 §, 8 luvun 1 §:n 3 momentti ja 10 luvun 52 § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

7 luku

Takavarikoiminen ja asiakirjan jäljentäminen

3 §

3 §

*Läheisiin henkilöihin sekä vaitiolovelvollisuu-
teen ja -oikeuteen liittyvä takavarikoimis- ja
jäljentämiskiellot*

Rikoksesta epäillyn tai häneen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:ssä tarkoitettua suhteessa olevan henkilön hallusta ei saa takavarikoida tai jäljentää todisteena käytettäväksi asiakirjaa, joka sisältää epäillyn ja sanotun henkilön taikka mainitussa suhteessa epäiltyyn olevien henkilöiden välisen viestin. Tällaisen asiakirjan saa kuitenkin takavarikoida tai jäljentää, jos tutkittavana olevasta rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta.

Asiakirjaa ei saa takavarikoida tai jäljentää todisteena käytettäväksi, jos sen voidaan olettaa sisältävän sellaista, josta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö ei saa todistaa oikeudenkäynnissä tai mainitun luvun 24 §:n 2 tai 3 momentissa tarkoitettu henkilö saa kieltäytyä kertomasta, ja asiakirja on edellä tarkoitettun henkilön tai sen hallussa, jonka hyväksi vaitiolovelvollisuus tai -oikeus on säädetty.

Asiakirja saadaan kuitenkin 2 momentin esittäessä takavarikoida tai jäljentää, jos henkilö voidaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 3 momentin nojalla velvoittaa todistamaan tai 24 §:n 4 momentin nojalla velvoittaa vastaamaan kysymykseen ja jos tutkittavana on tämän pykälän 1 momentissa tarkoitettu

Takavarikoimis- ja jäljentämiskiellot

Asiakirjaa tai muuta 1 §:ssä tarkoitettua kohdetta ei saa takavarikoida eikä jäljentää, jos se sisältää tietoa, josta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 10—14 §:n, 16, 20 tai 21 §:n nojalla on velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta.

Jos salassapitovelvollisuus tai -oikeus perustuu oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 §:n 2 tai 3 momenttiin tai 13, 14, 16 tai 20 §:ään, edellytyksenä kiellolle 1 momentissa säädetyn lisäksi on, että kohde on mainitussa lainkohdassa tarkoitettun henkilön tai häneen mainitun luvun 22 §:n 2 momentissa tarkoitettua suhteessa olevan henkilön hallussa taikka sen hallussa, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus tai -oikeus on säädetty.

Takavarikoimis- tai jäljentämiskielltoa ei kuitenkaan ole, jos:

1) oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 §:n 2 tai 3 momentissa, 12 §:n 1 momentissa, 13 §:n 1 tai 3 momentissa, 14 §:n 1 momentissa taikka 16 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, suostuu takavarikoimiseen tai jäljentämiseen;

2) oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö suostuu takavarikoimiseen tai jäljentämiseen;

3) tutkittavana on rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta

rikos.

vankeutta, ja tuomioistuin voisi tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä velvoittaa todistamaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 12 §:n 2 momentin, 13 §:n 2 tai 3 momentin, 14 §:n 2 momentin taikka 20 §:n 2 momentin nojalla;

4) tutkittavana on rikos, josta oikeudenkäymiskaaren luvun 9 §:n 3 momentin nojalla tuomioistuimessa ei olisi oikeutta tai velvollisuutta kieltäytyä todistamasta, eikä takavarikoitava tai jäljennettävä kohde ole mainitun luvun 20 §:n 1 momentissa tarkoitetun henkilön hallussa.

Asiakirja saadaan 1 ja 2 momentin estämättä pitää takavarikoituna tai jäljennettynä, jos sen irrottaminen muusta takavarikon kohteesta ei ole mahdollista.

Asiakirja tai muu kohde saadaan edellä tässä pykälässä säädetyn estämättä takavarikoida, jos on syytä olettaa, että se on joltakulta rikoksella viety. Asiakirja tai muu kohde saadaan pitää takavarikoituna tai jäljennettynä, jos sen irrottaminen tai erottaminen muusta takavarikon kohteesta ei ole mahdollista.

8 luku

Etsintä

1 §

Määritelmät

Erityisellä kotietsinnällä tarkoitetaan etsintää sellaisessa tilassa, jossa etsinnän kohteeksi on syytä olettaa joutuvan tietoa, josta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö ei saa todistaa oikeudenkäynnissä tai josta mainitun luvun 24 §:n 2 tai 3 momentissa tarkoitettu henkilö saa kieltäytyä kertomasta ja johon ei tämän lain 7 luvun 3 §:n nojalla saa kohdistaa takavarikkoa tai asiakirjan jäljentämistä.

1 §

Määritelmät

Erityisellä kotietsinnällä tarkoitetaan etsintää sellaisessa tilassa, jossa etsinnän kohteeksi on syytä olettaa joutuvan tietoa, josta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 10—14, 16, 20 tai 21 §:n mukaan on velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta ja johon ei tämän lain 7 luvun 3 §:n nojalla saa kohdistaa takavarikkoa tai asiakirjan jäljentämistä.

10 luku

Salaiset pakkokeinot

52 §

Kuuntelu- ja katselukiellot

Telekuuntelua, tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, teknistä kuuntelua ja teknistä katselua ei saa kohdistaa:

1) rikoksesta epäillyn ja hänen oikeudenkäyntiavustajansa väliseen viestiin;

2) rikoksesta epäillyn ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 2 momentissa tarkoitettun papin väliseen viestiin; eikä

3) rikoksen johdosta vapautensa menettäneen epäillyn ja lääkärin, sairaanhoitajan, psykologin tai sosiaalityöntekijän väliseen viestiin.

Ellei tutkittavana ole rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta, telekuuntelua, tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, teknistä kuuntelua ja teknistä katselua ei saa kohdistaa myöskään:

1) rikoksesta epäillyn ja hänen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:ssä tarkoitettujen lähiomaistensa väliseen viestiin;

2) rikoksesta epäillyn ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitettun lääkärin, apteekkarin tai kätilön taikka heidän apulaisensa väliseen viestiin; eikä

3) rikoksesta epäillyn ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 2 ja 3 momentissa tarkoitettun yleisön saataville toimitetun viestin laatijan tai julkaisijan taikka ohjelmatoimittajan harjoittajan väliseen viestiin.

Jos telekuuntelun, telekuuntelun sijasta tahtuvan tietojen hankkimisen, teknisen kuuntelun tai teknisen katselun aikana tai

52 §

Kuuntelu- ja katselukiellot

Telekuuntelua, tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, teknistä kuuntelua ja teknistä katselua ei saa kohdistaa:

1) rikoksesta epäillyn ja hänen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 13 §:n 1 tai 3 momentissa tarkoitettun oikeudellisen avustajan tai 1 momentissa tarkoitettun tulkin taikka mainittuun avustajaan 22 §:n 2 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön väliseen viestiin;

2) rikoksesta epäillyn ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 16 §:ssä tarkoitettun papin tai muun vastaavassa asemassa olevan henkilön väliseen viestiin; eikä

3) rikoksen johdosta vapautensa menettäneen epäillyn ja lääkärin, sairaanhoitajan, psykologin tai sosiaalityöntekijän väliseen viestiin.

Ellei tutkittavana ole rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta, telekuuntelua, tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, teknistä kuuntelua ja teknistä katselua ei saa kohdistaa myöskään:

1) rikoksesta epäillyn ja hänen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 §:n 1 momentissa tarkoitettun läheisensä väliseen viestiin;

2) rikoksesta epäillyn ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 14 §:n 1 momentissa tarkoitettun lääkärin, tai muun terveydenhuollon ammattihenkilön taikka tähän 22 §:n 2 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön väliseen viestiin; eikä

3) rikoksesta epäillyn ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:n 1 momentissa tarkoitettun yleisön saataville toimitetun viestin laatijan tai julkaisijan tai ohjelmatoimittajan harjoittajan taikka tähän 22 §:n 2 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön väliseen viestiin.

Jos telekuuntelun, telekuuntelun sijasta tahtuvan tietojen hankkimisen, teknisen kuuntelun tai teknisen katselun aikana tai

muulloin ilmenee, että kyseessä on viesti, jonka kuuntelu ja katselu on kielletty, toimenpide on keskeytettävä ja sillä saadut talenteet ja sillä saatuja tietoja koskevat muis-tiinpanot on heti hävitettävä.

Tässä pykälässä tarkoitetut kuuntelu- ja kat-selukiellot eivät kuitenkaan koske tapauksia, joissa 1 tai 2 momentissa tarkoitettua henki-löä epäillään samasta tai siihen välittömästi liittyvästä rikoksesta kuin rikoksesta epäiltyä ja myös hänen osaltaan on tehty päätös tele-kuuntelusta, tietojen hankkimisesta telekuun-telun sijasta, teknisestä kuuntelusta tai tekni-sestä katselusta.

muulloin ilmenee, että kyseessä on viesti, jonka kuuntelu ja katselu on kielletty, toi-menpide on keskeytettävä ja sillä saadut tal-lenteet ja sillä saatuja tietoja koskevat muis-tiinpanot on heti hävitettävä.

Tässä pykälässä tarkoitetut kuuntelu- ja katselukiellot eivät kuitenkaan koske tapauk-sia, joissa 1 tai 2 momentissa tarkoitettua henkilöä epäillään samasta tai siihen välittö-mästi liittyvästä rikoksesta kuin rikoksesta epäiltyä ja myös hänen osaltaan on tehty pää-tös telekuuntelusta, tietojen hankkimisesta te-lekuuntelun sijasta, teknisestä kuuntelusta tai teknisestä katselusta.

Tämä laki tulee voimaan päivänä
kuuta 20 .

7.

Laki**syyttäjälaitoksesta annetun lain 25 a §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan syyttäjälaitoksesta annetun lain (439/2011) 25 a §, sellaisena kuin se on laissa 898/2011, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

25 a §

25 a §

Vaitiolovelvollisuus

Vaitiolovelvollisuus

Mitä poliisilain (892/2011) 7 luvun 1, 4 ja 5 §:ssä säädetään poliisin henkilöstöön kuuluvan vaitiolovelvollisuudesta, sovelletaan vastaavasti myös syyttäjälaitoksen henkilöstöön kuuluvaan.

(uusi)

Mitä poliisilain (872/2011) 7 luvun 1 ja 5 §:ssä säädetään poliisin henkilöstöön kuuluvan vaitiolovelvollisuudesta, sovelletaan vastaavasti myös syyttäjälaitoksen henkilöstöön kuuluvaan.

Syyttäjällä on vaitiolo-oikeus poliisilain 7 luvun 3 §:n 1 momentissa tarkoitetuista tiedoista, jotka hän on saanut toimiessaan esitutkintalain (805/2011) 2 luvun 4 §:ssä tarkoitettuna tutkinnanjohtajana. Syyttäjän ilmaisuvellvollisuuteen sovelletaan, mitä poliisilain 7 luvun 5 §:ssä säädetään poliisin henkilöstöön kuuluvan ilmaisuvellvollisuudesta.

(uusi)

Syyttäjälaitoksen henkilöstöön kuuluvan velvollisuudesta todistaa oikeudenkäynnissä 1 momentissa tarkoitettua vaitiolovelvollisuudesta tai 2 momentissa tarkoitettua vaitiolo-oikeudesta huolimatta säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 12 §:n 2 momentissa.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____
kuuta 20____.

8.

Laki**rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain 21 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain (1015/2005)
 21 §:n 1 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

21 §

21 §

Todistamis- ja vetoamiskielto

Todistamis- ja vetoamiskielto

Sovittelija ei saa todistaa siitä, mitä hän tehtävässään on saanut tietää soviteltavasta asiasta, jolleivät erittäin tärkeät syyt vaadi, että sovittelijaa kuulustellaan siitä.

Sovittelijan ja hänen apulaisansa velvollisuudesta kieltäytyä todistamasta säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 §:n 3 momentissa ja 22 §:n 2 momentissa.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
 20 .

9.

Laki**vankeuslain 19 luvun 10 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti:
muutetaan vankeuslain (767/2005) 19 luvun 10 §, sellaisena kuin se on osaksi laissa 735/2011, seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

19 luku

Ilmoitukset ja tiedon antaminen

10 §

10 §

*Vaitiolo-oikeus**Vaitiolo-oikeus*

Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanotehtävissä toimivalla Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehellä ei *todistajana oikeudenkäynnissä tai esitutkimassa kuultaessa* ole velvollisuutta ilmaista hänelle hänen virkatehtävässään luottamuksellisen vihjetiedon antaneen vangin henkilöllisyyttä, jos vihjetieto koskee rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, tai rikoslain 50 luvun 1—4 §:ssä tarkoitettua huumausainerikosta. Vaitiolo-oikeutta ei kuitenkaan ole, jos vihjetiedon antanut suostuu henkilöllisyytensä ilmaisemiseen tai jos on ilmeistä, ettei tällaisen tiedon ilmaiseminen aiheuta vaaraa hänen, hänen lähiomaisensa tai muun läheisen turvallisuudelle.

Tuomioistuim voi kuitenkin määrätä vihjetiedon antaneen vangin henkilöllisyyden ilmaistavaksi, kun syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta saattaa seurata kuusi vuotta vankeutta tai tätä ankarampi rangaistus, edellyttäen, että rikoksen selvittäminen tätä välttämättä vaatii eikä tiedon ilmaisemisesta voida

Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanotehtävissä toimivalla Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehellä ei ole velvollisuutta ilmaista hänelle hänen virkatehtävässään luottamuksellisen vihjetiedon antaneen vangin henkilöllisyyttä, jos vihjetieto koskee rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, tai rikoslain 50 luvun 1—4 §:ssä tarkoitettua huumausainerikosta. Vaitiolo-oikeutta ei kuitenkaan ole, jos vihjetiedon antanut suostuu henkilöllisyytensä ilmaisemiseen tai jos on ilmeistä, ettei tällaisen tiedon ilmaiseminen aiheuta vaaraa hänen, hänen lähiomaisensa tai muun läheisen turvallisuudelle.

Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen velvollisuudesta todistaa oikeudenkäynnissä 1 momentissa tarkoitettua vaitiolo-oikeudesta huolimatta säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 12 §:n 2 momentissa.

Voimassa oleva laki

perustellusti olettaa aiheutuvan vakavaa vaaraa tietoja antaneen, tämän lähiomaisen tai muun läheisen turvallisuudelle.

Tämä laki tulee voimaan _____ *päivänä*
kuuta 20 . _____

10.

Laki**turvallisuustutkintalain 40 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan turvallisuustutkintalain (525/2011) 40 § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

40 §

40 §

Todistamiskielto

Todistamiskielto

Sen lisäksi, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:ssä säädetään, onnettomuustutkintakeskuksen virkamies, tutkintaryhmän jäsen tai muu turvallisuustutkintaan osallistuva ei saa todistaa siitä, mitä hän yksittäisessä tutkintatehtävässä on saanut tietää onnettomuudesta, jolleivät erittäin tärkeät syyt vaadi, että häntä kuullaan siitä.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu kielto on voimassa, vaikkei todistaja enää ole siinä asemassa, jossa hän on saanut tiedon todistettavasta seikasta.

Onnettomuustutkintakeskuksen virkamiehen, tutkintaryhmän jäsenen ja muu turvallisuustutkintaan osallistuvan velvollisuudesta kieltäytyä todistamasta säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 12 §:n 3 momentissa.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 ____.

11.

Laki**oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007) 15 §:n 7 kohta ja 20 §:n 1 momentti sekä *lisätään* 2 §:ään uusi 4 momentti seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

2 §

2 §

*Lain soveltamisala**Lain soveltamisala*

Tässä laissa säädetään oikeudenkäynnin ja oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuudesta valtakunnanoikeudessa, korkeimmassa oikeudessa, hovioikeudessa, käräjäoikeudessa, työtuomioistuimessa ja sota-oikeudessa.

Tätä lakia sovelletaan myös niihin markkinaoikeudessa käsiteltäviin asioihin, joihin ei sovelleta hallintolainkäyttölakia (586/1996).

Siltä osin kuin tässä laissa ei toisin säädetä, tuomioistuimessa sovelletaan, mitä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (621/1999) säädetään.

(uusi)

Tässä laissa säädetään oikeudenkäynnin ja oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuudesta valtakunnanoikeudessa, korkeimmassa oikeudessa, hovioikeudessa, käräjäoikeudessa, työtuomioistuimessa ja sota-oikeudessa.

Tätä lakia sovelletaan myös niihin markkinaoikeudessa käsiteltäviin asioihin, joihin ei sovelleta hallintolainkäyttölakia (586/1996).

Siltä osin kuin tässä laissa ei toisin säädetä, tuomioistuimessa sovelletaan, mitä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (621/1999) säädetään.

Anonyymistä todistamisesta päättämistä koskevien oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuudesta säädetään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 5 luvun 11 d §:ssä ja tällaisen asian suullisen käsittelyn julkisuudesta mainitun luvun 11 c §:ssä. Anonyymin todistajan henkilöllisyyden paljastamista koskevien oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuudesta asianomistajan yksin ajaman rikosasian käsittelyssä ja tällaisen asian suullisen käsittelyn julkisuudesta säädetään mainitun lain 7 luvun 5 a §:ssä. Anonyymin todistajan kuulemisesta rikosasiassa yleisön läsnä olematta hänen henkilöllisyytensä salaamiseksi säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 53 §:ssä.

15 §

Suljettu käsittely

Tuomioistuin voi asiaan osallisen pyynnöstä tai erityisestä syystä muutoinkin päättää, että suullinen käsittely toimitetaan kokonaan tai tarpeellisin osin yleisön läsnä olematta, jos:

7) asiassa:

a) velvoitetaan ilmaisemaan seikka tai tuomaan katsastettavaksi esine tai oikeudenkäyntiasiakirja, jonka ilmaisemisesta tai katsastettavaksi tuomisesta saisi lain mukaan kieltäytyä;

b) velvoitetaan vastaamaan kysymykseen, johon vastaamisesta saisi muuten kieltäytyä; taikka

c) esitettävä oikeudenkäyntiasiakirja sisältää syytetyn ja häneen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:ssä tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön välisen tiedonannon taikka sellaista, josta mainitun luvun 23 §:ssä tarkoitettu henkilö ei saa todistaa oikeudenkäynnissä tai josta 24 §:ssä tarkoitettu henkilö saa kieltäytyä kertomasta.

15 §

Suljettu käsittely

Tuomioistuin voi asiaan osallisen pyynnöstä tai erityisestä syystä muutoinkin päättää, että suullinen käsittely toimitetaan kokonaan tai tarpeellisin osin yleisön läsnä olematta, jos:

7) oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa säädetystä todistamiskiellosta huolimatta henkilö velvoitetaan todistamaan tai tuomaan katsastettavaksi esine tai asiakirja taikka mainitussa luvussa säädetystä kieltäytymisoikeudesta huolimatta henkilö suostuu todistamaan tai tuomaan katsastettavaksi esineen tai asiakirjan.

20 §

Yleisön läsnäolon rajoittaminen

Tuomioistuin voi rajoittaa yleisön läsnäoloa julkisessa käsittelyssä, jos se on tarpeen todistajan, muun kuultavan tai asianosaisen taikka tällaiseen henkilöön rikoslain (39/1889) 15 luvun 10 §:n 2 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta. Puheenjohtaja voi rajoittaa yleisön läsnäoloa julkisessa käsittelyssä, jos se on tarpeen tungoksen välttämiseksi.

20 §

Yleisön läsnäolon rajoittaminen

Tuomioistuin voi rajoittaa yleisön läsnäoloa julkisessa käsittelyssä, jos se on tarpeen todistajan, muun kuultavan tai asianosaisen taikka tällaiseen henkilöön oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta. Puheenjohtaja voi rajoittaa yleisön läsnäoloa julkisessa käsittelyssä, jos se on tarpeen tungoksen välttämiseksi.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 .

12.

Laki**valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista annetun lain 10 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista annetun lain (666/1972)
10 § seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

10 §
Muutosta todistelukustannusten korvausta koskevaan tuomioistuimen päätökseen tai tuomioon haetaan valittamalla oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 42 §:ssä säädetyllä tavalla.

10 §
Muutoksenhausta todistelukustannusten korvausta koskevaan tuomioistuimen päätökseen tai tuomioon säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 68 §:ssä.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 . _____

13.

Laki**oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain 22 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain (378/2005) 22 § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

22 §

22 §

Taloudellisten menetysten korvaaminen

Taloudellisten menetysten korvaaminen

Kun tutkimus on määrätty tehtäväksi sellaisesta miehestä taikka miehen tai äidin sukulaisesta, joka ei ole oikeudenkäynnissä asianosaisena, tutkittavalle taloudellisesta menetyksestä maksettavasta korvauksesta on soveltuvien osin voimassa, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 40 §:ssä säädetään todistajalle maksettavasta korvauksesta.

Kun tutkimus on määrätty tehtäväksi sellaisesta miehestä taikka miehen tai äidin sukulaisesta, joka ei ole oikeudenkäynnissä asianosaisena, tutkittavalle taloudellisesta menetyksestä maksettavaan korvaukseen sovelletaan, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 65 §:ssä säädetään todistajalle maksettavasta korvauksesta.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 . _____

14.

Laki

**todistelun turvaamisesta teollis- ja tekijänoikeuksia koskevista riita-asioissa annetun lain
5 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan todistelun turvaamisesta teollis- ja tekijänoikeuksia koskevista riita-asioissa an-
netun lain (344/2000) 5 §:n 1 momentti seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

5 §

5 §

*Turvaamistoimipäätöksen täytäntöönpano**Turvaamistoimipäätöksen täytäntöönpano*

Ulosottomiehellä on oikeus tarvittaessa saada turvaamistoimipäätöksen täytäntöönpanoa varten poliisilta virka-apua. Ulosottomies saa tarpeen vaatiessa käyttää turvaamistoimen täytäntöönpanossa apunaan esteetöntä asiantuntijaa. Asiantuntijan esteellisyyteen sovelletaan, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 35 §:n 2 momentissa säädetään asiantuntijan esteellisyydestä. Hakija tai hakijan edustaja voi kuitenkin toimia asiantuntijana, jos on todennäköistä, ettei se johda tiedon saamiseen asiaan kuulumattomasta yksityisestä liike- tai ammattisalaisuudesta.

Ulosottomiehellä on oikeus tarvittaessa saada turvaamistoimipäätöksen täytäntöönpanoa varten poliisilta virka-apua. Ulosottomies saa tarpeen vaatiessa käyttää turvaamistoimen täytäntöönpanossa apunaan esteetöntä asiantuntijaa. Asiantuntijan esteellisyydestä on voimassa, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 35 §:n 2 momentissa säädetään asiantuntijan esteellisyydestä. Hakija tai hakijan edustaja voi kuitenkin toimia asiantuntijana, jos on todennäköistä, ettei se johda tiedon saamiseen asiaan kuulumattomasta yksityisestä liike- tai ammattisalaisuudesta.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 ____.

15.

Laki

keskinäisestä oikeusavusta rikosasioissa Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä tehdyn yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja yleissopimuksen soveltamisesta annetun lain 2 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan keskinäisestä oikeusavusta rikosasioissa Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä tehdyn yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja yleissopimuksen soveltamisesta annetun lain (148/2004) 2 §:n 2 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

2 §

2 §

Tiedoksiantojen suorittaminen postitse

Tiedoksiantojen suorittaminen postitse

Yleissopimuksen 5 artiklan mukaiseen menettelyyn sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 26 a ja 51 §:ää, kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annetun lain (4/1994) 15 §:n 3 momenttia ja 28 §:ää sekä oikeudenkäyntiin ja esitutkintaan osallistuvien henkilöiden koskemattomuudesta eräissä tapauksissa annettua lakia (11/1994).

Yleissopimuksen 5 artiklan mukaiseen menettelyyn sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 42 §:ää, kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annetun lain (4/1994) 15 §:n 4 momenttia ja 28 §:ää sekä oikeudenkäyntiin ja esitutkintaan osallistuvien henkilöiden koskemattomuudesta eräissä tapauksissa annettua lakia (11/1994).

Tämä laki tulee voimaan _____ *päivänä*
kuuta 20 . _____

16.

Laki

entisen Jugoslavian alueella tehtyjä rikoksia käsittelevän sotarikostuomioistuimen toimivallasta ja tuomioistuimelle annettavasta oikeusavusta annetun lain 8 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan entisen Jugoslavian alueella tehtyjä rikoksia käsittelevän sotarikostuomioistuimen toimivallasta ja tuomioistuimelle annettavasta oikeusavusta annetun lain (12/1994) 8 § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

8 §

Todistajan ja asiantuntijan velvollisuudet

Todistaja tai asiantuntija, jolle on Suomessa annettu tiedoksi sotarikostuomioistuimen kutsu saapua kuultavaksi sotarikostuomioistuimessa, on velvollinen noudattamaan kutsua.

Jos sotarikostuomioistuimeen 1 momentin mukaisesti kuultavaksi kutsuttu todistaja jää ilman laillista estettä tuomioistuimeen saapumatta, poistuu luvatta taikka kieltäytyy vannomasta todistajanvalaa tai antamasta todistajanvakuutusta taikka kieltäytyy todistamasta tai kysymykseen vastaamasta, hänet on tuomittava sakkoon ja tarvittaessa määrättävä uhkasakolla tai vankeudella täyttämään velvollisuutensa siten kuin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 36 ja 37 §:ssä säädetään.

Todistaja tai asiantuntija, joka sotarikostuomioistuimessa kuultaessa on antanut perättömän lausuman tai ilman laillista syytä salannut jotain, joka hänen tietensä olisi asiaa valaissut, on tuomittava rangaistukseen perättömästä lausumasta siten kuin rikoslain 17 luvun 1 §:ssä säädetään.

Todistajan tai asiantuntijan niskoittelua tai perättömän lausuman antamista koskevan asian panee sotarikostuomioistuimen ilmoituksesta ja oikeusministeriön määräyksestä

Ehdotus

8 §

Todistajan ja asiantuntijan velvollisuudet

Todistaja tai asiantuntija, jolle on Suomessa annettu tiedoksi sotarikostuomioistuimen kutsu saapua kuultavaksi sotarikostuomioistuimessa, on velvollinen noudattamaan kutsua.

Jos sotarikostuomioistuimeen 1 momentin mukaisesti kuultavaksi kutsuttu todistaja jää ilman laillista estettä tuomioistuimeen saapumatta, poistuu luvatta taikka kieltäytyy vannomasta todistajanvalaa tai antamasta todistajanvakuutusta taikka kieltäytyy todistamasta tai kysymykseen vastaamasta, hänet on tuomittava sakkoon ja tarvittaessa määrättävä uhkasakolla tai vankeudella täyttämään velvollisuutensa. Uhkasakkoon ja vankeuteen sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 62 ja 63 §:ää.

Todistaja tai asiantuntija, joka sotarikostuomioistuimessa kuultaessa on antanut perättömän lausuman tai ilman laillista syytä salannut jotain, joka hänen tietensä olisi asiaa valaissut, on tuomittava rangaistukseen perättömästä lausumasta siten kuin rikoslain (39/1889) 15 luvussa säädetään.

Todistajan tai asiantuntijan niskoittelua tai perättömän lausuman antamista koskevan asian panee sotarikostuomioistuimen ilmoi-

vireille *virallinen* syyttäjä syytetyn asuin-, oleskelu- tai tapaamispaikkakunnan tuomioistuimessa.

tuksesta ja oikeusministeriön määräyksestä vireille syyttäjä syytetyn asuin-, oleskelu- tai tapaamispaikkakunnan tuomioistuimessa.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 . _____

17.

Laki

velvollisuudesta saapua toisen pohjoismaan tuomioistuimeen eräissä tapauksissa annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan velvollisuudesta saapua toisen pohjoismaan tuomioistuimeen eräissä tapauksissa annetun lain (349/1975) 3-5 §, 8 §:n 3 momentti ja 9 §:n 2 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

3 §

Jos todistaja jää ilman laillista estettä tuomioistuimeen saapumatta, noudatetaan mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 36 ja 39 §:ssä on säädetty. Häntä ei kuitenkaan saa määrätä tuotavaksi tuomioistuimeen, ellei hän ole Suomessa.

4 §

Todistajaa ei saa velvoittaa todistamaan, jos se olisi vastoin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20, 23 ja 24 §:n säännöksiä tai vastaavia säännöksiä siinä maassa, missä todistaja asuu.

5 §

Jos todistajaksi kutsuttavalla on hallussaan asiakirja, jolla voidaan otaksua olevan merkitystä todisteena asiassa, hän on velvollinen esittämään asiakirjan tuomioistuimelle, jollei se ole vastoin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 12 §:n säännöksiä tai vastaavia säännöksiä siinä maassa, missä todistaja asuu. Todistajalle, joka on määrätty esittämään asiakirja tuomioistuimelle, on ennen esittämistä varattava tilaisuus lausua määräyksestä.

Jos todistaja, joka on määrätty esittämään asiakirja tuomioistuimelle, jättää velvollisuutensa täyttämättä, voi tuomioistuin uhkasakolla velvoittaa hänet siihen.

8 §

Jos asianosaiselle on myönnetty maksuton oikeudenkäynti, on todistelukustannusten val-

Ehdotus

3 §

Jos todistaja jää ilman laillista estettä tuomioistuimeen saapumatta, noudatetaan mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 62 §:ssä säädetään. Häntä ei kuitenkaan saa määrätä tuotavaksi tuomioistuimeen, ellei hän ole Suomessa.

4 §

Todistajaa ei saa velvoittaa todistamaan, jos se olisi vastoin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säännöksiä tai vastaavia säännöksiä siinä maassa, missä todistaja asuu.

5 §

Jos todistajaksi kutsuttavalla on hallussaan asiakirja, jolla voidaan otaksua olevan merkitystä todisteena asiassa, hän on velvollinen esittämään asiakirjan tuomioistuimelle, jollei se ole vastoin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säännöksiä tai vastaavia säännöksiä siinä maassa, missä todistaja asuu. Todistajalle, joka on määrätty esittämään asiakirja tuomioistuimelle, on ennen esittämistä varattava tilaisuus lausua määräyksestä.

Jos todistaja, joka on määrätty esittämään asiakirja tuomioistuimelle, jättää velvollisuutensa täyttämättä, tuomioistuin voi uhkasakolla velvoittaa hänet siihen.

8 §

Jos asianosaiselle on myönnetty oikeusapua, todistelukustannusten korvaamisesta

tiolle korvaamisesta voimassa, mitä maksut-
tomasta oikeudenkäynnistä annetussa laissa
(87/73) on säädetty.

valtiolle noudatetaan, mitä *oikeusapulaissa*
(257/2002) säädetään.

9 §

Jos 1 momentissa tarkoitettu asianomistaja
tai asianosainen jää tuomioistuimeen saapu-
matta, noudatetaan mitä oikeudenkäymiska-
aren 12 ja 16 luvussa on säädetty. Asianosaista
ei kuitenkaan saa määrätä tuotavaksi tuomio-
istuimeen, ellei hän ole Suomessa.

9 §

Jos 1 momentissa tarkoitettu asianomistaja
tai asianosainen jää tuomioistuimeen saapu-
matta, noudatetaan, mitä oikeudenkäymis-
kaaren 12 luvussa ja *oikeudenkäynnistä ri-
kosasioissa annetun lain (689/1997) 8 luvus-
sa säädetään*. Asianosaista ei kuitenkaan saa
määrätä tuotavaksi tuomioistuimeen, ellei
hän ole Suomessa.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 .

18.

Laki

eurooppalaisesta todisteiden luovuttamismääräyksestä esineiden, asiakirjojen ja tietojen hankkimiseksi rikosasian käsittelyä varten tehdyn puitepäättöksen lainsäädännön alaan kuuluvien säännösten kansallisesta täytäntöönpanosta ja puitepäättöksen soveltamisesta annetun lain 7 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan eurooppalaisesta todisteiden luovuttamismääräyksestä esineiden, asiakirjojen ja tietojen hankkimiseksi rikosasian käsittelyä varten tehdyn puitepäättöksen lainsäädännön alaan kuuluvien säännösten kansallisesta täytäntöönpanosta ja puitepäättöksen soveltamisesta annetun lain (729/2010) 7 §:n 1 momentin 2 kohta, sellaisena kuin se on laissa 831/2011, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

7 §

7 §

Kieltäytymisperusteet

Kieltäytymisperusteet

Todisteiden luovuttamismääräyksen täytäntöönpanosta tulee kieltäytyä, jos:

Todisteiden luovuttamismääräyksen täytäntöönpanosta tulee kieltäytyä, jos:

2) on perusteltua syytä epäillä, että määräyksessä tarkoitettu todiste sisältää tietoja, joista oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n mukaan ei saa todistaa, tai määräystä ei voida panna täytäntöön jonkin muun lainsäädäntöön tai Suomea sitovaan kansainväliseen velvoitteeseen sisältyvän koskemattomuuden tai erioikeuden vuoksi.

2) on perusteltua syytä epäillä, että määräyksessä tarkoitettu todiste sisältää tietoja, joista oikeudenkäymiskaaren 17 luvun mukaan ei saa todistaa, tai määräystä ei voida panna täytäntöön jonkin muun lainsäädäntöön tai Suomea sitovaan kansainväliseen velvoitteeseen sisältyvän koskemattomuuden tai erioikeuden vuoksi.

*Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 _____.*

19.

Laki

Euroopan yhteisön ja sen jäsenvaltioiden sekä Sveitsin valaliiton välillä niiden taloudellisten etujen vastaisten petosten ja muun laittoman toiminnan torjumisesta tehdyn yhteistyösopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain 2 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan Euroopan yhteisön ja sen jäsenvaltioiden sekä Sveitsin valaliiton välillä niiden taloudellisten etujen vastaisten petosten ja muun laittoman toiminnan torjumisesta tehdyn yhteistyösopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain (778/2008) 2 §:n 2 momentti seuraavasti:

Hyväksytty laki

Ehdotus

2 §

2 §

Yhteistyösopimuksen 28 artiklan mukaiseen menettelyyn sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 26 a ja 51 §:ää, kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annetun lain (4/1994) 15 §:n 3 momenttia ja 28 §:ää sekä oikeudenkäyntiin ja esitutkintaan osallistuvien henkilöiden koskemattomuudesta eräissä tapauksissa annettua lakia (11/1994).

Yhteistyösopimuksen 28 artiklan mukaiseen menettelyyn sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 42 §:ää, kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annetun lain (4/1994) 15 §:n 4 momenttia ja 28 §:ää sekä oikeudenkäyntiin ja esitutkintaan osallistuvien henkilöiden koskemattomuudesta eräissä tapauksissa annettua lakia (11/1994).

Tämä laki tulee voimaan samana päivänä kuin Euroopan yhteisön ja sen jäsenvaltioiden sekä Sveitsin valaliiton välillä niiden taloudellisten etujen vastaisten petosten ja muun laittoman toiminnan torjumisesta tehdyn yhteistyösopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annettu laki (778/2008).

20.

Laki**sähköisen viestinnän tietosuojalain 13 f ja 33 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan sähköisen viestinnän tietosuojalaki (516/2004) 13 f §:n 1 momentti ja 33 §:n 6 momentti, sellaisena kuin niistä on 13 f §:n 1 momentti laissa 125/2009 ja 33 §:n 6 momentti laissa 144/2007, seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

13 f §

13 f §

*Käsittelyoikeuden erityiset rajoitukset väärinkäytötapauksissa**Käsittelyoikeuden erityiset rajoitukset väärinkäytötapauksissa*

Automaattista hakua ei saa kohdistaa eikä tunnistamistietoja saa hakea esille eikä ottaa manuaalisesti käsiteltäviksi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 2 ja 3 momentissa tarkoitettujen tietojen selville saamiseksi.

Automaattista hakua ei saa kohdistaa eikä tunnistamistietoja saa hakea esille eikä ottaa manuaalisesti käsiteltäviksi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:n 1 momentissa tarkoitettujen tietojen selville saamiseksi.

33 §

33 §

*Ohjaus- ja valvontaviranomaisten oikeus saada tietoja**Ohjaus- ja valvontaviranomaisten oikeus saada tietoja*

Tässä pykälässä säädetty tiedonsaantioikeus ei koske luottolaitostoiminnasta annetun lain (121/2007) 141 §:ssä tai oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 2 ja 3 momentissa tarkoitettuja tietoja.

Tässä pykälässä säädetty tiedonsaantioikeus ei koske luottolaitostoiminnasta annetun lain (121/2007) 141 §:ssä tai oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:n 1 momentissa tarkoitettuja tietoja.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 .

21.

Laki**Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksesta annetun lain 3 a §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksesta annetun lain (668/2008) 3 a §:n 2 momentti, sellaisena kuin se on laissa 1067/2009, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

3 a §

3 a §

Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunta

Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunta

—————
 Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunnassa käsitellään ja ratkaistaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45 §:ssä tarkoitettujen henkilön mielentilaa tai vaarallisuutta koskevat lausuntoasiat, asiat, jotka koskevat rikoksesta syytety tai epäillyn taikka mielentilansa vuoksi rangaistukseen tuomitsematta jätetyn henkilön määräämistä psykiatriseen sairaalahoitoon tai hoidettavaksi erityishuoltolaitoksessa, sekä asiat, jotka koskevat tällaisen hoidon lopettamista.
 —————

—————
 Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunnassa käsitellään ja ratkaistaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:ssä tarkoitettujen henkilön mielentilaa tai vaarallisuutta koskevat lausuntoasiat, asiat, jotka koskevat rikoksesta syytety tai epäillyn taikka mielentilansa vuoksi rangaistukseen tuomitsematta jätetyn henkilön määräämistä psykiatriseen sairaalahoitoon tai hoidettavaksi erityishuoltolaitoksessa, sekä asiat, jotka koskevat tällaisen hoidon lopettamista.
 —————

—————
Tämä laki tulee voimaan *päivänä*
kuuta 20 .
 —————

22.

Laki**mielenterveyslain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan mielenterveyslain (1116/1990) 6 §:n 3 momentti, 3 luvun otsikko, 15—17 §, 17 a §:n 1 momentti ja 18 §, sellaisina kuin niistä ovat 6 §:n 3 momentti, 16 ja 17 §, 17 a §:n 1 momentti sekä 18 § laissa 1066/2009, seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

6 §

6 §

*Valtion mielisairaalassa annettava hoito**Valtion mielisairaalassa annettava hoito*

Päätöksen rikoksesta syytetyn tai mielentilan vuoksi rangaistukseen tuomitsematta jätetyn valtion mielisairaalaan ottamisesta tekee Terveiden ja hyvinvoinnin laitos siten kuin 17 §:ssä säädetään. Muulloin päätöksen valtion mielisairaalaan ottamisesta, hoidon lopettamisesta ja sairaalasta poistamisesta tekee valtion mielisairaalan ylilääkäri.

Päätöksen rikoksesta *epäillyn tai* syytetyn taikka mielentilan vuoksi rangaistukseen tuomitsematta jätetyn valtion mielisairaalaan ottamisesta tekee Terveiden ja hyvinvoinnin laitos siten kuin 17 §:ssä säädetään. Muulloin päätöksen valtion mielisairaalaan ottamisesta, hoidon lopettamisesta ja sairaalasta poistamisesta tekee valtion mielisairaalan ylilääkäri.

3 luku

3 luku

Rikoksesta syytetyn mielentilan tutkiminen ja hoito tahdosta riippumatta***Mielentilatutkimukseen määrätyn mielentilan tutkiminen ja hoito tahdosta riippumatta***

15 §

15 §

*Sairaalaan ottaminen mielentilatutkimusta varten**Sairaalaan ottaminen mielentilatutkimusta varten*

Jos tuomioistuimien oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45 §:n nojalla määrää rikoksesta syytetyn mielentilan tutkittavaksi, rikoksesta syytetty saadaan sen estämättä, mitä tämän lain 2 luvussa säädetään, ottaa mielentilatutkimusta varten sairaalaan ja pitää sairaalassa tahdostaan riippumatta.

Jos tuomioistuimien oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n nojalla määrää rikoksesta *epäillyn tai* syytetyn mielentilan tutkittavaksi, *mielentilatutkimukseen määrätty* saadaan sen estämättä, mitä tämän lain 2 luvussa säädetään, ottaa mielentilatutkimusta varten sairaalaan ja pitää sairaalassa tahdostaan riippumatta.

16 §

Mielentilatutkimus

Tuomioistuimen on määrättyään rikoksesta syytetyn mielentilatutkimukseen viipymättä toimitettava asiakirjat Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos määrää, missä mielentilatutkimus suoritetaan ja, jos se suoritetaan sairaalan ulkopuolella, kuka sen suorittaa.

Mielentilatutkimus on toimitettava ja lausunto rikoksesta syytetyn mielentilasta annettava Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle viimeistään kahden kuukauden kuluttua mielentilatutkimuksen aloittamisesta. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos voi perustellusta syystä pidentää tutkimusaikaa enintään kahdella kuukaudella.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos antaa saamansa lausunnon perusteella oman lausuntonsa rikoksesta syytetyn mielentilasta tuomioistuimelle.

17 §

Hoito tahdosta riippumatta mielentilatutkimuksen jälkeen

Jos edellytykset rikoksesta syytetyn määräämiseen hoitoon hänen tahdostaan riippumatta ovat olemassa, kun mielentilatutkimus on toimitettu, Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen on määrättävä hänet hoitoon hänen tahdostaan riippumatta.

(uusi)

Hoitoon määrättyä saadaan Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen päätöksen nojalla pitää hoidossa hänen tahdostaan riippumatta enintään kuusi kuukautta. Ennen tämän ajan päättymistä potilaasta on annettava tarkkailulausunto sen selvittämiseksi, ovatko edellytykset hoitoon määräämiseen tahdosta riippumatta edelleen olemassa. Hoidon jatkami-

16 §

Mielentilatutkimus

Tuomioistuimen on määrättyään rikoksesta epäillyn tai syytetyn mielentilatutkimukseen viipymättä toimitettava asiakirjat Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos määrää, missä mielentilatutkimus suoritetaan ja, jos se suoritetaan sairaalan ulkopuolella, kuka sen suorittaa.

Mielentilatutkimus on toimitettava ja lausunto rikoksesta epäillyn tai syytetyn mielentilasta annettava Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle viimeistään kahden kuukauden kuluttua mielentilatutkimuksen aloittamisesta. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos voi perustellusta syystä pidentää tutkimusaikaa enintään kahdella kuukaudella.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos antaa saamansa lausunnon perusteella oman lausuntonsa rikoksesta epäillyn tai syytetyn mielentilasta tuomioistuimelle.

17 §

Hoito tahdosta riippumatta mielentilatutkimuksen jälkeen

Jos edellytykset mielentilatutkimukseen määrätyn määräämiseen hoitoon hänen tahdostaan riippumatta ovat olemassa, kun mielentilatutkimus on toimitettu, Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen on määrättävä hänet hoitoon hänen tahdostaan riippumatta.

Jos tuomioistuin 1 momentissa mainitun päätöksen jälkeen toteaa mielentilatutkimukseen määrätyn syyttömäksi epäiltyyn tekoon, Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen hoitoon määräämispäätös raukeaa. Hoitoon määräämisestä päätetään tällöin 2 luvun mukaisesti.

Hoitoon määrättyä saadaan Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen päätöksen nojalla pitää hoidossa hänen tahdostaan riippumatta enintään kuusi kuukautta. Ennen tämän ajan päättymistä potilaasta on annettava tarkkailulausunto sen selvittämiseksi, ovatko edellytykset hoitoon määräämiseen tahdosta riippumatta edelleen olemassa. Hoidon jatkami-

nen tai lopettaminen on ratkaistava 11 §:ssä tarkoitetun lääkärin kirjallisella päätöksellä ennen kuin hoitoa on kestänyt kuusi kuukautta. Hoidon jatkamista koskeva päätös on annettava potilaalle tiedoksi viipymättä ja heti alistettava hallinto-oikeuden vahvistettavaksi, jolloin hallinto-oikeuden on tutkittava, ovatko edellytykset hoitoon määräämiseen tahdosta riippumatta edelleen olemassa. Hoidon lopettamista koskeva päätös on niin ikään annettava potilaalle tiedoksi viipymättä ja heti alistettava Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen vahvistettavaksi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen on joko vahvistettava hoidon lopettamista koskeva päätös tai, jos edellytykset hoitoon määräämiselle potilaan tahdosta riippumatta ovat olemassa, määrättävä potilas hoitoon.

Hoidon jatkamista koskevan päätöksen nojalla potilasta saadaan pitää hoidossa hänen tahdostaan riippumatta enintään kuusi kuukautta. Jos ennen tämän ajan päättymistä näyttää ilmeiseltä, että hoidon jatkaminen on edelleen välttämätöntä, on meneteltävä siten kuin 2 momentissa säädetään.

Jos hoitoon määrättyä hoidettaessa käy ilmi, että edellytyksiä hoitoon määräämiseen tahdosta riippumatta ei ole, on meneteltävä siten kuin 2 momentissa säädetään.

17 a §

Erityistason psykiatrinen sairaalahoito

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos määrää rikoksesta syytetyn tahdosta riippumattoman hoidon aloittamisesta sairaalassa, jossa on potilaan hoidon edellyttämät valmiudet ja erityisasiantuntemus.

nen tai lopettaminen on ratkaistava 11 §:ssä tarkoitetun lääkärin kirjallisella päätöksellä ennen kuin hoitoa on kestänyt kuusi kuukautta. Hoidon jatkamista koskeva päätös on annettava potilaalle tiedoksi viipymättä ja heti alistettava hallinto-oikeuden vahvistettavaksi, jolloin hallinto-oikeuden on tutkittava, ovatko edellytykset hoitoon määräämiseen tahdosta riippumatta edelleen olemassa. Hoidon lopettamista koskeva päätös on niin ikään annettava potilaalle tiedoksi viipymättä ja heti alistettava Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen vahvistettavaksi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen on joko vahvistettava hoidon lopettamista koskeva päätös tai, jos edellytykset hoitoon määräämiselle potilaan tahdosta riippumatta ovat olemassa, määrättävä potilas hoitoon.

Hoidon jatkamista koskevan päätöksen nojalla potilasta saadaan pitää hoidossa hänen tahdostaan riippumatta enintään kuusi kuukautta. Jos ennen tämän ajan päättymistä näyttää ilmeiseltä, että hoidon jatkaminen on edelleen välttämätöntä, on meneteltävä siten kuin 3 momentissa säädetään.

Jos hoitoon määrättyä hoidettaessa käy ilmi, että edellytyksiä hoitoon määräämiseen tahdosta riippumatta ei ole, on meneteltävä siten kuin 3 momentissa säädetään.

17 a §

Erityistason psykiatrinen sairaalahoito

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos määrää *mielentilatutkimukseen määrätyn* tahdosta riippumattoman hoidon aloittamisesta sairaalassa, jossa on potilaan hoidon edellyttämät valmiudet ja erityisasiantuntemus.

18 §

Sairaalasta poistaminen mielentilatutkimuksen jälkeen

Jos mielentilatutkimuksen perusteella on ilmeistä, että edellytyksiä rikoksesta syytetyn hoitoon määräämiseen hänen tahdostaan riip-

18 §

Sairaalasta poistaminen mielentilatutkimuksen jälkeen

Jos mielentilatutkimuksen perusteella on ilmeistä, että edellytyksiä *mielentilatutkimukseen määrätyn* hoitoon määräämiseen hänen

pumatta ei ole, hänet saadaan Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen suostumuksella poistaa hänen sitä halutessaan sairaalasta jo ennen kuin Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen lausunto on annettu.

Jos Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 16 §:n 3 momentissa tarkoitetussa lausunnossaan toteaa, että edellytyksiä rikoksesta syytetyn hoitoon määräämiseen hänen tahdostaan riippumatta ei ole, hänet on hänen sitä halutessaan viipymättä poistettava sairaalasta.

tahdostaan riippumatta ei ole, hänet saadaan Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen suostumuksella poistaa hänen sitä halutessaan sairaalasta jo ennen kuin Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen lausunto on annettu.

Jos Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 16 §:n 3 momentissa tarkoitetussa lausunnossaan toteaa, että edellytyksiä *mielentilatutkimukseen määrätyn* hoitoon määräämiseen hänen tahdostaan riippumatta ei ole, hänet on hänen sitä halutessaan viipymättä poistettava sairaalasta.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 . _____

23.

Laki**kaupanvahvistajista annetun lain 4 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan kaupanvahvistajista annetun lain (573/2009) 4 § seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

4 §

4 §

*Kaupanvahvistajan esteellisyys**Kaupanvahvistajan esteellisyys*

Kaupanvahvistajan esteellisyyteen sovelletaan, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 43 §:ssä säädetään todistajan esteellisyydestä.

Kaupanvahvistajan esteellisyydestä säädetään *oikeustoimen ja toimituksen todistajan esteellisyydestä annetussa laissa* (/).

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____
kuuta 20 .

24.

Laki**välimiesmenettelystä annetun lain 27 ja 29 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan välimiesmenettelystä annetun lain (967/1992) 27 §:n 2 momentti ja 29 §:n 1 momentti seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

27 §

27 §

Välimiehillä ei ole oikeutta asettaa uhkasakkoa eikä antaa määräyksiä muista pakkokeinoista. Heillä ei myöskään ole oikeutta ottaa vastaan *valaa tai* vakuutusta *eikä totuusvakuutusta*.

Välimiehillä ei ole oikeutta asettaa uhkasakkoa eikä antaa määräyksiä muista pakkokeinoista. Heillä ei myöskään ole oikeutta ottaa vastaan vakuutusta.

29 §

29 §

Jos välimiehet pitävät tarpeellisena todistajan tai asiantuntijan kuulustelemista tuomioistuimessa, *asianosaisen kuulustelua totuusvakuutuksen nojalla* taikka asianosaisen tai kolmannen henkilön velvoittamista esittämään asiakirja tai esine, jolla voi olla merkitystä todisteena asiassa, asianosainen voi esittää tätä koskevan hakemuksen tuomioistuimelle.

Jos välimiehet pitävät tarpeellisena *asianosaisen*, todistajan tai asiantuntijan kuulustelemista tuomioistuimessa taikka asianosaisen tai kolmannen henkilön velvoittamista esittämään asiakirja tai esine, jolla voi olla merkitystä todisteena asiassa, asianosainen voi esittää tätä koskevan hakemuksen tuomioistuimelle.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 . _____

25.

Laki

verotustietojen julkisuudesta ja salassapidosta annetun lain 18 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään verotustietojen julkisuudesta ja salassapidosta annettuun lakiin (1346/1999) uusi 19 a § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

(uusi)

19 a §

*Todistaminen oikeudenkäynnissä salassapito-
velvollisuuden estämättä*

Verohallinnon palveluksessa oleva tai ollut henkilö tai se, joka muutoin toimii tai on toiminut Verohallinnossa taikka Verohallinnon toimeksiannosta tai toimeksiantotehtävää hoitavan palveluksessa, saa todistaa 18 §:n 2 momentissa ja 19 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetuista verotustiedoista asianomaisen rikosasian oikeudenkäynnissä.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 12 §:n 1 momentissa säädetty velvollisuus kieltäytyä todistamasta ei koske todistamista 1 momentissa tarkoitetuista verotustiedoista asianomaisen rikosasian oikeudenkäynnissä.

*Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 .*

26.

Laki**viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 ja 24 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 11 §:n 2 momentin 7 kohta, sellaisena kuin se on laissa 385/2007, sekä
lisätään 11 §:n 2 momenttiin, sellaisena kuin se on osaksi laeissa 385/2007, 713/2007 ja 701/2011, uusi 6 a kohta ja 24 §:n 1 momenttiin, sellaisena kuin se on osaksi laeissa 1151/2001, 1060/2002, 281/2004, 713/2007, 274/2009, 333/2011, 458/2011, 528/2011 ja 302/2013, uusi 31 a kohta seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

11 §

11 §

*Asianosaisen oikeus tiedonsaantiin**Asianosaisen oikeus tiedonsaantiin*

Asianosaisella, hänen edustajallaan ja avustajallaan ei ole edellä 1 momentissa tarkoitettua oikeutta:

Asianosaisella, hänen edustajallaan ja avustajallaan ei ole edellä 1 momentissa tarkoitettua oikeutta:

—————
 (uusi)

7) todistajan, asianomistajan tai asianosaisen taikka rikosilmoituksen, lastensuojelulain (683/1983) 40 §:ssä tarkoitetun ilmoituksen tai muun niihin verrattavan viranomaisen toimenpiteitä edellyttävän ilmoituksen tekijän salassa pidettäviin osoite-, puhelin- ja muihin vastaaviin yhteystietoihin, jos tiedon antaminen vaarantaisi todistajan, asianomistajan tai asianosaisen tai ilmoituksen tekijän turvallisuutta, etuja tai oikeuksia; eikä

—————

—————
 6 a) *anonymististä todistamisesta päättämisestä koskevaan hakemukseen tai sen valmisteluun liittyviin asiakirjoihin eikä anonymin todistajan henkilöllisyyden paljastamista koskevaan asiaan liittyviin asiakirjoihin eikä näitä asioita koskeviin oikeudenkäyntiasiakirjoihin sisältyviin sellaisiin salassa pidettäviin tietoihin, joiden perusteella anonymin todistajan tai sellaiseksi vaaditun henkilöllisyys voi paljastua, ellei oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 5 luvun 11 d §:stä muuta johdu;*

7) *muun kuin 6 a kohdassa tarkoitetun todistajan, asianomistajan tai asianosaisen taikka rikosilmoituksen, lastensuojelulain (683/1983) 40 §:ssä tarkoitetun ilmoituksen tai muun niihin verrattavan viranomaisen toimenpiteitä edellyttävän ilmoituksen tekijän salassa pidettäviin osoite-, puhelin- ja muihin vastaaviin yhteystietoihin, jos tiedon antaminen vaarantaisi todistajan, asianomistajan tai asianosaisen tai ilmoituksen tekijän turvallisuutta, etuja tai oikeuksia;*

—————

(uusi)

24 §

Salassa pidettävät viranomaisen asiakirjat

Salassa pidettäviä viranomaisen asiakirjoja ovat, jollei erikseen toisin säädetä:

31 a) hakemus anonymististä todistamisesta päättämiseksi ja hakemuksen valmisteluun liittyvät asiakirjat ja anonyymin todistajan henkilöllisyyden paljastamista koskevaan asiaan liittyvät asiakirjat sekä näitä asioita koskevat oikeudenkäyntiasiakirjat, jollei oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 11 d §:stä muuta johdu;

*Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 .*

27.

Laki**isyyslain 30 §:n 2 momentin kumoamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

30 §

(kumotaan)

Näytön hankkiminen

*Asianosaisia tai heidän edustajiaan ei saa
kuulla totuusvakuutuksen nojalla.*

Tämä laki tulee voimaan _____ *päivänä*
kuuta 20 . _____